

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgian Technical University
Akaki Tsereteli State University

ბიზნეს-ინჟინერინგი

Business-Engineering

ყოველკვარტალური რეზერირებადი და რეცენზირებადი
სამეცნიერო ჟურნალი

REVIEWABLE QUARTERLY MAGAZINE

მესამე საერთაშორისო ეკონომიკური კონფერენცია — IEC-2015
„ეროვნული ეკონომიკის განვითარების მოდელები: გუშინ, დღეს, ხვალ“

Third International Economic Conference — IEC-2015

Models of National Economy Development: Yesterday, Today, Tomorrow

4
2015

ბიზნეს-ინჟინერინგი

Business-Engineering

ყოველკვარტალური რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო ჟურნალი

უაკ (UDC) 338.22+62

ბ-666

№4, 2015 წელი

ა. სიჭინავა (მთავარი რედაქტორი)
შ. ვეშაპიძე (მთავარი რედაქტორის მოადგილე)
ა. ქუთათელაძე (ელექტრონული ვერსიის ტექნიკური რედაქტორი)
თ. ლომინაძე (ელექტრონული ვერსიის რედაქტორის მოადგილე)

სარედაქციო კოლეგია: ნ. აბესაძე, გ. აბაშიძე (ბათუმი), გ. აბდუშელიშვილი, გ. აბრამიშვილი, ე. ბარათაშვილი, თ. ბაციკაძე, ვ. ბოჯარი (პოლონეთი), ბ. ბოქოლიშვილი, ზ. გასიტაშვილი, ი. გაბისონია, ჯ. გაბოკიძე, ლ. გვასალია, ა. გლუშეცკი (რუსეთი), ივ. გორგიძე, ი. გუჯაბიძე, უ. დემირაი (თურქეთი), ც. დურული (გორი), მ. ეფიშენკო (რუსეთი), რ. ვინთერი (შვეიცარია), ო. ზუმბურიძე, დ. თავხელიძე, ლ. იმნაიშვილი, კ. ისაევა (ყაზახეთი), პ. იონი (გერმანია), რ. შენგელია, ირ. ვოუთერ თენ ჰააფი (ნიდერლანდი), ი. კაკუბავა, ზ. კოვზირიძე, ი. კვესელავა, ლ. კლიმაშვილი, პ. კოლუაშვილი, ჯ. ლანცი (პოლონეთი), ე. ლობანოვა (რუსეთი), შ. ლომინაშვილი (ქუთაისი), ზ. ლომსაძე, ი. ლომიძე, გ. მალაშხია, ვ. მინასიანი (რუსეთი), რ. ოთინაშვილი, მ. ოსინკა (პოლონეთი), მ. პისანიუკი (მოლდოვა), გ. სალუქვაძე, ი. ჟორდანიანი, დ. სეხნიაშვილი, რ. სტურუა, ყ. სულეიმანოვი (ყაზახეთი), გ. ტყეშელაშვილი, ა. ფრანგიშვილი, ლ. ქარჩავა, რ. ქუთათელაძე, გ. ლავთაძე (ქუთაისი), ლ. დოღელიანი, მ. ჩიქავა, ნ. ჩხლაძე, დ. ჩომახიძე, ბ. ცხადაძე, გ. ძიდიგური, ნ. ხუნდაძე, ჯ. ჯანაშია, დ. ჯაფარიძე, გ. ჯოლია.

EDITOR : A. Sichinava
EDITOR: A. Kutateladze

DEPUTY OF CHIEF EDITOR: Sh. Veshapidze
DEPUTY EDITOR: T. Lominadze

EDITOR STAFF: N. Abesadze, G. Abashidze (Batumi), G. abdushelishvili, G. Abramishvili, M. Chikava, N. Chikhladze, D. Chomakhidze, G. Dzidziguri, E. Baratashvili, T. Batsikadze, W. Bojar (Poland), B. Boqolishvili, A. Frangishvili, G. Gavgadze, L. Gogeliani, Z. Gasitashvili, I. Gabisonia, J. Gakhokidze, L. Gvasalia, A. Glushetsky (Russia), Iv. Gorgidze, I. Gujbidze, L. Imnaishvili, K. Isaeva (Kazakhstan), J. Janashia, D. Japaridze, P. John (Germany), G. Jolia, I. Kakubava, L. Klimiashvili, P. Koguashvili, J. Lancy (Poland), N. Khundadze, I. Kveselava, Z. Kovziridze, E. Lobanova (Russia), I. Lomidze, Sh. Lominashvili (Kutaisi), Z. Lomsadze, G. Malashkhia, V. Minasian (Russia), R. Otinashvili, M. Osinska (Poland), M. Pisaniuk (Moldova), L. Qarchava, R. Qutateladze, G. Saluqvadze, D. Sekhniashvili, R. Sturua, J. Suleimanov (Kazakhstan), D. Tavkheldidze, G. Tkeshelashvili, B. Tskhadadze, R. Winter (Sweden), Ir. Wounter Ten Haap (Netherlands), I. Zhordania, O. Zumburidze.

პასუხისმგებელი რედაქტორი: დალი სეხნიაშვილი

გარეკანის დიზაინის ავტორი: დალი სეხნიაშვილი
ტექნიკური რედაქტორი: თამარ აბუაშვილი, ნონა ცაბაძე

რედაქციის აზრი შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ავტორისას. სტატიაში მოყვანილი ფაქტებისა და მონაცემების სიზუსტეზე პასუხისმგებელია ავტორი.

მისამართი:
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
კოსტავას 77, კორპ. VI, სართ. VI, ოთ. 610^ბ.
ტელ.: 595 71 91 77; 599 51 80 84;
555 36 61 01; 593 30 07 65.
www.Business-Engineering.bpengi.com
ელ-ფოსტა: info@bpengi.com
ISSN 1512-0538

Editorial office address:
Georgian Technical University
Tbilisi, Kostava str. 77. 610^b.
Tel.: 595 71 91 77; 599 51 80 84;
555 36 61 01; 593 30 07 65.
www.Business-Engineering.bpengi.com
E-mail: info@bpengi.com

**სექცია II. ეკონომიკის სექტორების განვითარების
თანამედროვე პრობლემები**
**SECTION 2. THE MODERN PROBLEMS OF THE ECONOMIC
SECTORS DEVELOPMENT**

1. გიორგი დავთაძე, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი; აზა იფშირაძე, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ პროფესორი <i>საქართველოში უმაღლესი განათლების დაფინანსების სრულყოფის საკითხისათვის</i>	8
2. გელა ლობჯიანიძე, სტუ-ს პროფესორი <i>საქართველოს მინერალური რესურსები ეროვნულ სიმდიდრეში და მათი ეფექტიანი ათვისების მიმართულებები</i>	.13
3. გიორგი ცაავა, სტუ-ს პროფესორი; ნათია ჯანელიძე, სტუ-ს დოქტორანტი <i>გრძელვადიანი დაკრედიტების საინვესტიციო ხასიათის ბანკების აუცილებლობისა და გრძელვადიანი ვალის -ობლიგაციის მეშვეობით დაფინანსების თავისებურებები</i>	20
4. Vazha Kakabadze , Doctor of Economics, Geologic engineer Associate fellow of Georgian Academy of Engineering; Nana Maisuradze , Doctor of Economics <i>Competitiveness Management Algorithm</i>	24
5. გიორგი ხანთაძე, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი; დავით ფლენტი, სტუ-ს დოქტორანტი <i>კომერციული ბანკის რისკ-მენეჯმენტის სისტემის თანამედროვე მიდგომები</i>	29
6. გოდერძი შანიძე, ქუთაისის უნივერსიტეტისა და აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი <i>საერთაშორისო ბიზნესისათვის მენეჯერების შერჩევის თავისებურებები</i>	33
7. დალი სეხნიაშვილი, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი; ზაზა სიჭინავა, სტუ-ს დოქტორანტი <i>თანამედროვე მიდგომები კომპანიის სტრატეგიის განსაზღვრისა და ფორმირების საკითხებისადმი</i>	37
8. დემურ სიჭინავა, ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი; თეიმურაზ გოგნაძე, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ-ს მთავარი სპეციალისტი; დავით სიჭინავა, სტუ-ს დოქტორანტი <i>ინფორმაციული უსაფრთხოება საგანმანათლებლო დაწესებულებებში</i>	42
9. ზურაბ გარაყანიძე, სტუ-ს პროფესორი; ნინო მადრაძე, საქართველოს უნივერსიტეტის დოქტორანტი <i>თავისუფალ ინდუსტრიულ ზონებში ინვესტირების ზოგიერთი პრობლემა</i>	46
10. ევგენი ბარათაშვილი, სტუ-ს პროფესორი; ირმა მახარაშვილი, სტუ-ს დოქტორანტი <i>მმართველობითი გადაწყვეტილება და მასზე ზემოქმედი გარემო</i>	51
11. ეკატერინე მოწონელიძე, სტუ-ს დოქტორანტი <i>სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობის როლი ჯანდაცვაში ორგანიზაციულ-ეკონომიკური სისტემის სრულყოფის საქმეში</i>	.54
12. ელენე კამკამიძე, სტუ-ს პროფესორი; ეკატერინე გვარამია, სტუ-ს ასისტენტ-პროფესორი <i>კომპიუტერული გრაფიკის შესაძლებლობების გამოყენება სწავლების თანამედროვე ეტაპზე</i>	57
13. ვალერიან ხარიტონაშვილი, სტუ-ს პროფესორი; ნინო ჭიჭინაძე, სტუ-ს დოქტორანტი <i>სავტომობილო ტრანსპორტის უსაფრთხოების პრობლემა ეროვნულ ეკონომიკის განვითარებაში</i>	.61
14. ვალიდა სესაძე, სტუ-ს პროფესორი; ვლადიმერ კეკელიძე, სტუ-ს პროფესორი; გელა ჭიკაძე, სტუ-ს პროფესორი <i>ეკოლოგიურ პროცესებში ბიფურკაციული მოვლენების მართვა</i>	65

15. ზურაბ წვერაიძე, სტუ-ს პროფესორი; ნინო ვარძიაშვილი, სტუ-ს დოქტორანტი; მაია ჭოლიკიძე, სტუ-ს დოქტორანტი <i>სივრცული ეკონომიკური პროცესების პარამეტრული იდენტიფიკაციისათვის</i>68
16. გიორგი ბალათურიძე, სტუ-ს პროფესორი; ირინა იაშვილი, სტუ-ს პროფესორი <i>კიბერნეტიკული მეთოდოლოგიის გამოყენების შესაძლებლობა საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისის პროგნოზირების მიზნით</i>72
17. თამარ აბუაშვილი, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი; დავით სიჭინავა, სტუ-ს დოქტორანტი <i>ინტერნეტ-მარკეტინგი - სტრატეგიული ღირებულება</i>75
18. ხათუნა შალამბერიძე, აწსუ-ს ასოცირებული პროფესორი <i>ფინანსური გლობალიზაციის საბანკო ასპექტები</i>79
19. თინათინ გუგუშაშვილი, აწსუ-ს ასოცირებული პროფესორი; ზურაბ მუშკუდიანი, აწსუ-ს დოქტორანტი <i>სტრეს-ტესტების მეთოდოლოგიის როლის შესახებ საბანკო სექტორში</i>84
20. კახაბერ ჟღენტი, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის დოქტორანტი <i>კორპორაციული მართვის სრულყოფის ძირითადი მიმართულებანი საქართველოში</i>87
21. მანანა ალფაიძე, სასწავლო ეროვნული უნივერსიტეტის (სეუ) ასოცირებული პროფესორი;	
22. ნაზი ჭიკაიძე, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი <i>არასწორი გადაწყვეტილებები მენეჯმენტში და მათი შედეგები ბიზნესში</i>91
23. მანანა მარიდაშვილი, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი; ირმა მახარაშვილი, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის დოქტორანტი <i>რეგიონული მენეჯმენტის სისტემური ანალიზი</i>95
24. მარინა ტაბატაძე, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი <i>რეგიონის სტრატეგიული განვითარების ფინანსური უზრუნველყოფის მექანიზმები</i>98
25. მარინა ქურდაძე, სტუ-ს პროფესორი; გიორგი მურჯიენელი, სტუ-ს დოქტორანტი <i>VoWiFi ტექნოლოგიის დანერგვა საქართველოში და მისი განვითარების პერსპექტივები თანამედროვე ბიზნეს საქმიანობაში</i>103
26. მედეა ლომინაშვილი-ფრუიძე, აწსუ-ს ასოცირებული პროფესორი <i>პროდუქციის თვითღირებულების ბუღალტრული აღრიცხვის კონცეფცია - „direct-costing“ სისტემა არგუმენტები, სარგებლიანობა</i>107
27. აკაკი გვარჯიძე, სტუ-ს ასოც. პროფესორი; ნატო გვეგნავა, სტუ-ს ასისტენტ პროფესორი <i>ვენჩურული კაპიტალის როლი ინოვაციური ბიზნესის განვითარებაში</i>111
28. მედეა ჩიქავა, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი; თამარ ცინცაძე, სტუ-ს პროფესორი; ნოდარ სულაშვილი, საქართველოს უნივერსიტეტის ასისტენტ პროფესორი <i>მიკროსოციალური გარემოს როლი დაავადებათა პრევენციაში</i>117
29. ნაირა გალახვარიძე, სტუ-ს პროფესორი; ელდარ გუგავა, სტუ-ს პროფესორი <i>ეკოლოგიური რისკი, ფაქტორების კლასიფიკაცია და მართვის ღონისძიებები</i>121
30. ნოდარ ფოფორაძე, სტუ-ს პროფესორი; ოლღა სესკურია, სტუ-ს აკადემიური დოქტორი <i>ვაზბეგ-ომალოს ზონის თიხაფიქლებში ბუნებრივი აირის შემცველობის პერსპექტიულობა</i>126
31. Jujuna Tsiklauri-Shengelia, Professor of GTU; Natia Shengelia, As. Professor of GTU <i>The Audit Report, Its Importance and Types</i>130
32. რატი აბულაძე, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი; ევგენი ბარათაშვილი, სტუ-ს პროფესორი <i>ელექტრონული ბიზნეს გარემოს გამოწვევები და პერსპექტივები საქართველოში</i>133
33. ტარიელ კიკვაძე, სტუ-ს პროფესორი; ირინე ფარსელაშვილი, ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი	

	<i>აუდიტის დაგეგმვა და რეგულირება</i>	139
34.	<i>ქეთევან კიწმარიშვილი, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი კარიერის დაგეგმვა. კარიერის ტიპოლოგიები</i>	143
35.	<i>ლევან მიქაია, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი მარკეტინგის სამსახურის ქვედანაყოფების ძირითადი ამოცანები და ფუნქციები</i>	146
36.	<i>ციალა ლომია, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი; თამარ ჩახუნაშვილი, სტუ-ს დოქტორანტი სამედიცინო ხარისხის შეფასება და ორგანიზაციულ-მმართველობითი ინოვაციები პირველად ჯანდაცვაში</i>	149
37.	<i>ჯულიეტა გაგლოშვილი, სტუ-ს დოქტორანტი; სულხან ხუციშვილი, სტუ-ს პროფესორი მოღვეილების ამოცანები ღია ინოვაციურ პროცესებში</i>	153
38.	<i>ნინო ქენჭაძე, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი უნივერსიტეტის დოქტორანტი; ირინა მამალაძე, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი სადაზღვევო ბაზრის განვითარების თანამედროვე მდგომარეობა საქართველოში</i>	156
39.	<i>ზურაბ ჯორბენაძე, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი; რიგვა ბენ იაკოვ, სტუ-ს დოქტორანტი ბიზნესში წარმატების ზოგიერთი ალგორითმი</i>	158
40.	<i>მარინე გვიანიძე, სტუ-ს დოქტორანტი; ევგენია შენგელია, სტუ-ს პროფესორი ბათუმის წყალარინების გამწმენდი ნაგებობა და მისი გარემოსდაცვითი მნიშვნელობა</i>	162
41.	<i>გიორგი მოლოდინი, სტუ-ს დოქტორანტი; გიორგი ცაავა, სტუ-ს პროფესორი ახალი საბანკო პროდუქტების შექმნის პროცესების მართვა და საბანკო საქმეში კრიპტოგრაფიის მეთოდების გამოყენების პრიორიტეტები</i>	166
42.	<i>კარლო ღურუკაია, სტუ-ს პროფესორი; კარლი ღურუკაია, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი; თათია ღურუკაია, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი ადამიანისეული რესურსების საერთაშორისო მართვა</i>	170
43.	<i>ლელია დოლიძე, სტუ-ს დოქტორანტი ფინანსური მენეჯმენტი ბანკში: კაპიტალის, აქტივებისა და პასივების, შემოსავლიანობის, რისკების, ფინანსური მართვის თანამედროვე სისტემები და ოქროს საბანკო წესები</i>	174
44.	<i>ნელი სესაძე, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი; ირმა კუცია, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი; ვალიდა სესაძე, სტუ-ს პროფესორი ეკონომიკური პროცესების კვლევა სინერგეტიკის მეთოდების გამოყენებით</i>	177

**სექცია IV. ეროვნული ეკონომიკის განვითარების სამართლებრივი,
პოლიტიკური და ისტორიულ-ფილოსოფიური ასპექტები**

**Section IV. Legal, Political, Historical and Philosophical Aspects of the National Economy
Development**

1.	<i>ჯემალ გახიკიძე, სტუ-ს პროფესორი; სოფო მიდელაშვილი, სტუ-ს პროფესორი ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის პონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის კონსტიტუციის პოლიტიკურ-ეკონომიკური ასპექტები</i>	181
2.	<i>იგორ კვესელვა, სტუ-ს პროფესორი კაპიტალიზმის დიდება (პოლიტიკური და ეკონომიკური ასპექტები)</i>	188
3.	<i>ირაკლი გაბისონია, სტუ-ს პროფესორი; ირაკლი მინაშვილი, სტუ-ს უფროსი მასწავლებელი</i>	

	<i>იურიდიული პირის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების ასპექტები საგადასახადო და სხვა დანაშაულთა სფეროში</i>	192
4.	<i>გივი აბაშიძე, სამართლის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი ეკონომიკური დანაშაული</i>	208
5.	<i>ბორის ჭიჭინაძე, ეკონომიკის დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მასწავლებელი ადგილობრივი თვითმმართველობის განვითარების პრობლემები და პერსპექტივები საქართველოში</i>	211
6.	<i>მილორდი სიჭინავა, სტუ-ს პროფესორი ღვთაება ოდი – ფულადქცეული ოქროს ღვთაება და ქართული სახელმწიფოებრიობის საკითხი</i>	217
7.	<i>ივანე ოსაძე, სტუ-ის პროფესორი ყირიმელი თათრების საკითხი ნაციონალური გერმანიის „აღმოსავლურ“ პოლიტიკაში</i>	222
8.	<i>მაია ამირგულაშვილი, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი; ქეთევან მდინარაძე, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი სახელმწიფოს როლის მოდიფიკაცია ეკონომიკის გლობალიზაციის პირობებში</i>	226
9.	<i>მამუკა სარჩიშვილი, სტუ-ს პროფესორი ჩრდილოვანი ეკონომიკის სამართლებრივი საკითხები საქართველოში</i>	229
10.	<i>ნაირა ვირსალაძე, აწსუ-ს ასოცირებული პროფესორი ოჯახური ძალადობის სტატისტიკა სოციალური პრობლემების ფონზე</i>	231
11.	<i>ნაირა ღვედაშვილი, შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი კულტურისა და ხელოვნების სფეროს ორგანიზაციების მართვის სისტემა</i>	235
12.	<i>ხათუნა ბერიშვილი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი სამართლებრივი გარემოს ცვლის ტენდენციები საქართველოში და მათი ზეგავლენა ბიზნესის განვითარებაზე</i>	239
13.	<i>ნინო ფაილოძე, სტუ-ს პროფესორი; გიორგი სულაშვილი, სტუ-ს ასისტენტ პროფესორი; ჟანა გაბარაევი, სტუ-ს დოქტორანტი აუდიტის ჩატარების სამართლებრივი საფუძვლები</i>	243
14.	<i>მაია ჭვია, ქ. ფოთის I საშუალო სკოლის მასწავლებელი; ნატალია ტაბიძე, ქ. ფოთის I საშუალო სკოლის მასწავლებელი სტერეოტიპები, სირთულეები და მაღალი მოლოდინები</i>	247
15.	<i>პარმენ ლემონჯავა, სტუ-ს პროფესორი; ვალერი ქირია, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი; ლაშა მურჯიკნელი, სტუ-ს დოქტორანტი მონრეალისა და კიოტოს ოქმების საბუთებად შემუშავება და მიღება</i>	251
16.	<i>ზურაბ ჯორბენაძე, სტუ-ს პროფესორი რელიგია - ბიზნესის წარმატების წინაპირობა</i>	255
17.	<i>ნინო ნიშნიანიძე, სტუ-ს პროფესორი; შორენა წიქარიძე, სტუ-ს დოქტორანტი სასამართლო-საკონსტიტუციო კონტროლის ინსტიტუტის სოციალურ-სამართლებრივი შინაარსი და ორგანიზაციული საფუძვლები</i>	259
18.	<i>ლია მეტრეველი, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი; მარინე ლომიძე, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი კომუნიკაციის პროცესის ფსიქოლოგიური ასპექტები</i>	264

**სექცია II. ეკონომიკის სექტორების განვითარების
თანამედროვე პრობლემები**
**SECTION 2. THE MODERN PROBLEMS OF THE ECONOMIC
SECTORS DEVELOPMENT**

**საქართველოში უმაღლესი განათლების დაფინანსების
სრულყოფის საკითხისათვის**

გიორგი ლავთაძე — აკაკი წერეთლის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორი
აზა იფშირაძე – ქუთაისი უნივერსიტეტის
ასისტენტ პროფესორი

რეზიუმე

მსოფლიოს განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ძალიან დიდი მნიშვნელობა ენიჭება საზოგადოების თითოეული წევრისათვის სრულყოფილი განათლების მისაღებად და საკუთარი ინტელექტუალური პოტენციალის სრულად გამოსავლენად გარემოს შექმნას, რაც გვევლინება როგორც ცალკეული პიროვნების წარმატების, ისე მთლიანად ქვეყნის განვითარების განმსაზღვრელი აუცილებელი პირობა.

განათლებაზე წვდომის ინდიკატორი მჭიდროდაა დაკავშირებული ოჯახის ეკონომიკურ პირობებთან, რეგიონთან, საცხოვრებელ ადგილსა და ეთნიკურ თუ რელიგიურ კუთვნილებასთან. თუმცა, ყველაზე მნიშვნელოვანი, მაინც, ეკონომიკური პრობლემებია. შესაბამისად, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება განათლების დაფინანსების სისტემის სრულყოფას, განსაკუთრებით საუნივერსიტეტო დონეზე.

უნივერსიტეტების მიერ საგანმანათლებლო, სამეცნიერო, ინოვაციური, სოციალური თუ სხვა ფუნქციების სრულფასოვანი შესრულებაზე არის დამოკიდებული მის ფინანსურ სტაბილურობაზე. სწორედ ამიტომ, როგორც თვით უნივერსიტეტები, ისე ხელისუფლება, განუხრელად უნდა ზრუნავდნენ, ერთი მხრივ, უმაღლესი სასწავლო დაწესებულების შემოსავლების დივერსიფიცირებაზე, მდგრადობაზე და მეორე მხრივ, ბიუჯეტის ხარჯების ოპტიმალურ განაწილებაზე.

Summary

At the present stage of the world development, for each member of the society to receive a proper education and thoroughly reveal his/her intellectual potential, it is of great importance to create relevant environment, which appears as a necessary condition both for individual success and a country's development as a whole.

Access to education is closely linked to a family's economic conditions, region, place of residence and ethnic or religious background. However, it is economic problems that are still most important. Accordingly, improving the education funding system is of paramount importance, especially at the university level.

It is universities' financial stability that greatly defines their full implementation of educational, scientific, innovative, social and a number of different functions. That's why, universities themselves as well as the government should take great care of the diversification and sustainability of revenues of institutions of higher education, on the one hand, and optimal allocation of budget expenditures, on the other hand.

საკვანძო სიტყვები: განათლების ხელმისაწვდომობა; უნივერსიტეტების ფინანსური სტაბილურობა, შემოსავლების დივერსიფიცირება; განათლების სახელმწიფო დაფინანსება.

მსოფლიოს განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ძალიან დიდი მნიშვნელობა ენიჭება განათლებას, რომელზეც მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული როგორც ცალკეულ სახელმწიფოებში მიმდინარე რეფორმების წარმატებით განხორციელება, ისე მიღწეული დადებითი შე-

დეგების შენარჩუნება და ქვეყნების მდგრადი განვითარება. უკანასკნელ წლებში მსოფლიოს მასშტაბით განათლებისა და მეცნიერების სფეროში განხორციელებული რეფორმების შედეგები ნათელი დასტურია იმისა, რომ საზოგადოების თითოეული წევრისათვის სრულყოფილი განათლების მისაღებად და საკუთარი ინტელექტუალური პოტენციალის სრულად მოსაგვლენად გარემოს შექმნა არის როგორც ცალკეული პიროვნების წარმატების, ისე მთლიანად ქვეყნის განვითარების განმსაზღვრელი აუცილებელი პირობა [დავითაძე, იფშირაძე 2015:525]. ამასთან, საქართველოს კონკურენტუნარიანობა გლობალურ ეკონომიკაში მნიშვნელოვნად იქნება დამოკიდებული მის მიერ მაღალკვალიფიცირებული ადამიანური რესურსების მომზადების უნარზე, რაც შესაძლებელი იქნება მხოლოდ ხარისხიანი განათლების უზრუნველყოფის გზით.

აღნიშნული თვალთახედვით, საქართველოში არც თუ სახარბიელო მდგომარეობაა, რადგან 2013 წლის მონაცემებით, შესაბამისი ასაკობრივი ჯგუფის დაახლოებით მხოლოდ 25% იყო ჩართული უმაღლეს განათლებაში [EPPM, 2013:10]. ამასთან, შინამეურნეობების მონაცემების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ჩართულობის მაჩვენებლის მიხედვით ერთმანეთისგან მკვეთრად განსხვავდება მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფი. დაფინანსებადი პროგრამების შემოღებამ ეს პრობლემა ერთგვარად შეარბილა, მაგრამ ვერ აღმოფხვრა. როგორც კვლევები ადასტურებს, მთელს მსოფლიოში და მათ შორის საქართველოშიც, ჩართულობის ინდიკატორი მჭიდროდაა დაკავშირებული ოჯახის ეკონომიკურ პირობებთან, რეგიონთან, საცხოვრებელ ადგილსა და ეთნიკურ თუ რელიგიურ კუთვნილებასთან.

განათლების სისტემის სრულყოფას გააჩნია პოლიტიკური, სოციალური, ეკონომიკური, ისტორიული და ა.შ. დატვირთვა და შედეგი, რაც განაპირობებს მისი ფუნქციური აღჭურვის მრავალფეროვნებას თანამედროვე ეტაპზე. სისტემის წარმატებული ფუნქციონირება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული განათლების პროცესის უწყვეტობასა და სისტემაში შემავალ ინსტიტუტებს შორის მჭიდრო კავშირების არსებობაზე. თუმცა, გადამწყვეტი როლი მაინც უნივერსიტეტსა და უმაღლეს განათლებას ენიჭება.

უნივერსიტეტების მიერ საგანმანათლებლო, სამეცნიერო, ინოვაციური, სოციალური თუ სხვა ფუნქციების სრულფასოვანი შესრუ-

ლება ბევრად არის დამოკიდებული მის ფინანსურ სტაბილურობაზე. სწორედ ამიტომ, როგორც თვით უნივერსიტეტები, ისე ხელისუფლება, განუხრელად უნდა ზრუნავდნენ, ერთი მხრივ, უმაღლესი სასწავლო დაწესებულების შემოსავლების დივერსიფიცირებაზე, მდგრადობაზე და მეორე მხრივ, ბიუჯეტის ხარჯების ოპტიმალურ განაწილებაზე. გვესმის, რომ ერთი სტატიის ფარგლებში შეუძლებელია აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებულ პრობლემათა სრული მოცვა. ამიტომ, ამჯერად ყურადღებას მხოლოდ რამდენიმე მათგანზე შევაჩერებთ.

ზოგადად, თანამედროვე უნივერსიტეტების ბიჯეტებისათვის დამახასიათებელია შემოსავლის შემდეგი წყაროები:

- **შემოსავლები ძირითადი საქმიანობიდან:** იგულისხმება სწავლის ქირა, მიუხედავად იმისა, თუ რა წყაროდან ხდება მისი შემოსვლა. საქართველოს შემთხვევაში, აქვე უნდა ჩავთვალოთ სახელმწიფოს მიერ პრიორიტეტული საგანმანათლებლო პროგრამების დაფინანსება;
- **პირდაპირი მიზნობრივი დაფინანსება ბიუჯეტიდან:** მსგავსი თანხები, როგორც წესი, ხმარდება პროფესორის ხელფასს, ინფრასტრუქტურულ პროექტებს, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განახლება-გაუმჯობესებას და ა.შ.
- **შემოსავლები სხვადასხვა საქმიანობიდან:** ეს შეიძლება იყოს ქონების იჯარა, ძირითადი საქმიანობის კომერციალიზაცია, ფასიანი მომსახურების განვითარება და ა.შ.
- **გრანტები:** ეროვნული და საერთაშორისო;
- **შემონირულობები:** სხვადასხვა დონორებიდან, საქველმოქმედო ორგანიზაციებიდან, კურსდამთავრებულებიდან უსასყიდლოდ მიღებული თანხები და ა.შ.
- **ინტელექტუალური საკუთრება, პატენტები, ნოუ-ჰაუ და ა.შ.**

საქართველოში არსებული მდგომარეობიდან ანალიზი ცხადყოფს, რომ ჩვენს პირობებში უნივერსიტეტების შემოსავლის წყაროები, ხშირ შემთხვევაში, ასე მრავალფეროვანი არ არის. აღნიშნული შეიძლება განვიხილოთ აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის (ანსუ) მაგალითზე, რომელიც თავისი მასშტაბებით საქართველოს ერთ-ერთი უმსხვილესი და მრავალფეროვანი უმაღლესი სასწავლებელია. (იხ. ცხრილი 1)

ცხრილი 1. ანსუ შემოსავლები 2010-2015 წწ. (ათ. ლარი)

	შემოსავლის წყარო	შემოსავლის მოცულობა და ხვ. წილი					
		2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	სწავლის ქირა. მ.შ:	8525	10867	12305	14293	14966	16795
	სტუდენტებიდან	7282,1	9441,0	10689,1	11707,2	10468,5	10389,7
	სახელმწიფო გრანტები	1242,5	1425,7	1616,2	1712,2	1614,0	1714,0
	დაფინანსებადი პროგრამები	0	0	0	873,7	2883,8	4691,8
2	პირდაპირი საბიუჯეტო დაფინანსება	811,0	350,0	233,4	189,4	9,8	0,0
3	შემოსავლები სხვადასხვა საქმიანობიდან	253,0	246,7	279,5	312,6	420,8	450,0
4	გრანტები	392,0	536,4	445,1	586,9	571,2	482,5
5	შემონირულობები	0	0	0	0	0	0
6	ინტელექტუალური საკუთრება, პატენტები, ნოუ-ჰაუ და ა.შ.	0	0	0	0	0	0
სულ		9980,5	11999,7	13263,3	15382,0	15968,0	17728,0

წყარო: აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიუჯეტი, ხელმისაწვდომია: <http://www.atsu.edu.ge/article.php?c=1&a=5>

ცხრილიდან ჩანს, რომ წლების მიხედვით იცვლება, როგორც შემოსავლის მთლიანი მოცულობა, ისე შემოსავლის ცალკეული წყაროს ხვედრითი წილები. აღნიშნულს თავისი გამომწვევი მიზეზები გააჩნია. კერძოდ:

- სწავლის ქირიდან შემოსავლების მატება მნიშვნელოვანწილად განპირობებულია სტუდენტთა რაოდენობის თანმიმდევრული ზრდით.
- გარდა ამისა, 2013-2014 სასწავლო წლიდან ამოქმედდა დაფინანსების ახალი მოდელი, რომელიც გულისხმობს სახელმწიფოს მიერ პრიორიტეტულად მიჩნეული საგანმანათლებლო პროგრამების დაფინანსებას.
- ეკონომიკური საქმიანობიდან მიღებული შემოსავლების მოცულობების მაღალი ამპლიტუდა გამოწვეული იყო ანსუ-ს ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის ხშირი ცვლილებით, რაც იწვევდა განსხვავებებს უნივერსიტეტის მიერ მის განკარგულებაში არსებული ქონების კომერციალიზაციის უფლებაში;
- ანსუ-ს ყოველთვის კარგი მაჩვენებელი ჰქონდა საერთაშორისო თუ ეროვნული

დონორებიდან გრანტების მოპოვების კუთხით, რაც მნიშვნელოვნად გვიწყობს ხელს ინფრასტრუქტურის განვითარებაში, ლაბორატორიული ტექნიკის შეძენაში, კადრების მომზადება-გადამზადებაში, საგანმანათლებლო პროგრამების შექმნა-განვითარებაში და ა.შ.

- უნივერსიტეტს არასდროს ჰქონია მნიშვნელოვანი შემოსავლები შემონირულობებიდან. აღნიშნულის უმთავრესი მიზეზია რთული სოციალურ-ეკონომიკური ვითარება ქვეყანაში, განსაკუთრებით იმერეთის მხარესა და მის მუნიციპალიტეტებში. თუმცა, ყოველწლიურად აქვს ადგილი არაერთ კერძო ინიციატივას, რაც გამოიხატება სახელობითი სტიპენდიების დანიშვნაში, უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკისა თუ მუზეუმისათვის წიგნადი ფონდისა თუ ექსპონატების უსასყიდლოდ გადაცემას, პრაქტიკისა და სტაჟირების ორგანიზებას უსასყიდლოდ და ა.შ.
- დიდი ხანი არ არის, რაც საქართველოში მნიშვნელოვანი ყურადღება მიექცა ინტელექტუალური საკუთრების დაცვას. ვითარება სწრაფად იცვლება უკეთესო-

ბისაკენ და მისი ნორმალიზების კვალობაზე, ვფიქრობთ, უნივერსიტეტის შემოსავლები ამ მხრივაც გაიზრდება.

საქართველოში უნივერსიტეტების დაფინანსების კუთხით, დღეისათვის, ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალურია შემდეგი საკითხები:

1. რამდენად უწყობს ხელს სწავლა-სწავლების პროცესის გაუმჯობესებას პრიორიტეტული პროგრამების დაფინანსების არსებული მოდელი;
2. რამდენად არის შესაძლებელი, რომ სახელმწიფო გადავიდეს უნივერსიტეტების პირდაპირ დაფინანსებაზე.

იმთავითვე შეიძლება აღინიშნოს, რომ ეს უკანასკნელი, ქვეყანაში არსებული ეკონომიკური და სოციალური ვითარების გათვალისწინებით,

ამ ეტაპზე, თითქმის შეუძლებელია. ხოლო რაც შეეხება პირველს, აღნიშნულთან დაკავშირებით უკვე მრავლად დაგროვდა ურთიერთსაინანაღმდეგო მოსაზრებები, რომელთა გაანალიზებაც ვეცადეთ წარმოდგენილი სტატიის ფარგლებში.

მიუხედავად გარკვეული პრობლემებისა, არ ვფიქრობთ, რომ უნივერსიტეტების დაფინანსების არსებული მოდელი სრულიად მიუღებელია. მის ფუნქციონირებას თან სდევს როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მომენტები. კერძოდ:

ცხრილი 2

დადებითი მხარეები	უარყოფითი მხარეები
<ul style="list-style-type: none"> ▪ საგანმანათლებლო პროგრამების დაფინანსებამ გაზარდა უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობა სხვადასხვა სოციალური ჯგუფებისათვის; ▪ სახელმწიფო ხელს უწყობს პრიორიტეტული დარგების უზრუნველყოფას დეფიციტური კადრებით, რაც უნდა აბალანსებდეს შრომის ბაზარს; ▪ უნივერსიტეტებს უფლება აქვთ, დაფინანსებადი პროგრამებით მიღებული ფინანსური რესურსების ნაწილი მიმართონ მათთვის პრიორიტეტული პროგრამების განვითარებაზეც; ▪ გაუმჯობესდა უნივერსიტეტების ფინანსური სტაბილურობის მაჩვენებელი, რადგან სახელმწიფოსგან გარანტირებულად ღებულობენ ფინანსურ რესურსებს, იმ პირობებში როდესაც, სტუდენტებს სწავლის ქირის გადახდა უჭირთ; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ხშირ შემთხვევაში, დაფინანსებადი პროგრამებზე სტუდენტთა აკადემიური მოსწრება არ არის მაღალი, რის გამოც სახელმწიფო ვერ ღებულობს მის მიერ გაწეული ხარჯების ადეკვატურ აკადემიური შედეგს; ▪ დაფინანსებადი პროგრამების გაჩენამ მნიშვნელოვნად დააზარალა არადაფინანსებადი პროგრამები, რადგან მათზე მოთხოვნა მკვეთრად შემცირდა; ▪ შემცირდა კონკურენცია როგორც უნივერსიტეტებს, ისე აკადემიურ პროგრამებს შორის, რადგან აბიტურიენტები ყურადღებას აქცევენ არა პროგრამის ხარისხსა და მოსალოდნელ შედეგებს, არამედ დაფინანსების არსებობას; ▪ უნივერსიტეტებმა მეტი ყურადღების მიქცევა დაიწყეს არა პროგრამების ხარისხობრივი მაჩვენებლების გაუმჯობესება-განვითარებაზე, არამედ დაფინანსების მოპოვებაზე; ▪ არადაფინანსებადი პროგრამებზე სტუდენტთა კონტინგენტის შემცირების კვალობაზე, რთული ვითარება იქმნება მათ მომსახურე პერსონალთან დაკავშირებით, რაც დამატებითი სოციალური პრობლემების წარმომქმნელი შეიძლება გახდეს და ა.შ.

მიმდინარე ეტაპზე, საქართველოს ხელისუფლების მიერ ხორციელდება შრომის ბაზრის ხელახალი შესწავლა, რაც მოგვცემს ინფორმაციას იმის შესახებ, თუ რა პროფესიებზე რა მოცულობის მოთხოვნა არის. ვფიქრობთ, მომავალში სახელმწიფო პრიორიტეტული (დაფინანსებადი) პროგრამების ჩამონათვალის ორიენტირება მოხდება სწორედ აღნიშნული კვლევის შედეგებზე.

დაფინანსების არსებული მოდელის გაუმჯობესებისათვის ასევე სასურველია, რომ დაფინანსება მიეხდეს აბიტურიენტის მიღწევებს ეროვნულ გამოცდებზე. ვგულისხმობთ, რომ უნდა არსებობდეს მინიმალური კომპეტენციის ზღვარი, რომლის ქვემოთ ქულების დაგროვება გამოიწვევს დაფინანსების ვერმიღებას. მართალია რთულია, მაგრამ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, რომ დაფინანსების განსაზღვრის დროს,

ყოველწლიურად ხდებოდა სტუდენტთა მიმდინარე მოსწრების გათვალისწინებაც, რაც აამაღლებს მათ შორის კონკურენციას და დადებითად აისახება აკადემიურ მოსწრებაზე.

შესაძლებლად მიგვაჩნია, რომ უნივერსიტეტებს განესაზღვროთ დაფინანსებადი ადგილების საერთო მოცულობა (როგორც ხდება კიდეც), რომლის ფარგლებში სახელმწიფო მისცემს მათ დაკვეთას გარკვეულ პროფესიებზე, ხოლო დარჩენილი ადგილების გადანაწილება მოხდება უნივერსიტეტების მიერ საკუთარი პრიორიტეტების გათვალისწინებით. აქვე დავძენთ, რომ უნივერსიტეტების ქვოტების გაანგარიშება უნდა დაეყრდნოს მაჩვენებელთა სისტემას, რომელშიც გათვალისწინებული იქნება სხვადასხვა მონაცემები, მაგალითად: გრანტოსანი სტუდენტების ხვედრითი წილი სტუდენტთა მთლიან მოცულობაში, კურსდამთავრებულთა დასაქმების მაჩვენებელი, უნივერსიტეტის მიერ მოპოვებული გრანტები, საერთაშორისო პროექტებში მონაწილეობა, ადმინისტრაციული და აკადემიური პერსონალის ხვედრითი წილი ერთ სტუდენტზე გაანგარიშებით და სხვა. ცხადია, ეს არის მხოლოდ მოსაზრება დასათანადო ანალიზის განხორციელების შედეგად მაჩვენებლები შეიძლება დაზუსტდეს, შეიცვალოს.

განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონედ მიგვაჩნია, რომ სახელმწიფო დაფინანსების განაწილება უნივერსიტეტებსა და პროგრამებზე მოხდეს შეჯიბრებითობის პრინციპზე დაყრდნობით, თავისუფალი და სამართლიანი კონკურანციის პირობებში. აღნიშნული აამაღლებს უნივერსიტეტებისა თუ პროგრამის განმახორციელებელი გუნდის დაინტერესებას პროგრა-

მის განვითარებით, სწავლების ხარისხის ამაღლებით, კურსდამთავრებულთა დასაქმების ხელშეწყობით და ა.შ., ხოლო სახელმწიფო, უმაღლეს განათლებაზე განეული სახელმწიფო ხარჯების ეფექტიანობას ამაღლების კვალობაზე, გაცილებით უკეთეს შედეგს მიიღებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. **ლავთაძე გ.**, განათლების სისტემა: თანამედროვე ფუნქციები და გამოწვევები, ჟ. ანსუ მოამბე, 1, ანსუ, 2013, გვ. 112-122;
2. **ლავთაძე გ., იფშირაძე ა.**, თანამედროვე უნივერსიტეტის მართვის პრინციპები: გამოწვევები და ნოვაციები, ანსუ, პედაგოგიური ფაკულტეტი, VI საერთაშ. კონფერენცია: სწავლებისა და აღზრდის აქტუალური პრობლემები, ქუთაისი, 6-7.06.2015, გვ. 525-531;
3. განათლებისა და მეცნიერების სისტემის განვითარების სტრატეგიული მიმართულებები, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო, თბ., 2014, ხელმისაწვდომია: <http://www.mes.gov.ge/uploads/strategia.pdf>
4. უმაღლესი განათლებისა და მეცნიერების სტრატეგიული განვითარება საქართველოში, განათლების პოლიტიკის, დაგეგმვისა და მართვის საერთაშორისო ინსტიტუტი (), თბ., 2013, ხელმისაწვდომია: <http://erasmusplus.org.ge/files/publications/Strategic%20Development%20of%20HE%20and%20Science%20in%20Georgia%20-%20ge.pdf>
5. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიუჯეტი (2010-2014 წ.წ.)

საქართველოს მინერალური რესურსები ეროვნულ სიმდიდრეში და მათი ეფექტიანი ათვისების მიმართულეები

გელა ლობჯანიძე — ეკონომიკის მეცნიერებათა
აკადემიური დოქტორი,
სტუ-ს პროფესორი

რეზიუმე

მინერალური რესურსების და მინერალური ნედლეულის მსოფლიო ეკონომიკა ხასიათდება ისეთი პროცესების არსებობით, როგორცაა მინერალურ-სანედლეულო ბაზის ახალი ბაზრების წარმოშობა, განვითარება და ამ თვალსაზრისით გლობალიზაციის პროცესების ინტენსიფიკაცია. მსოფლიოს ეკონომიკურად მონინავე ქვეყნების გამოცდილებიდან გამომდინარე, ეკონომიკის ძირეული სტრუქტურული გარდაქმნა წარმატებულად განხორციელდა იმ ქვეყნებში, რომლებმაც მოახერხეს ყველაზე მონინავე სამეცნიერო-ტექნოლოგიური მიღწევების გამოყენება და შეძლეს აქტიური მიზანდასახული სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის გატარება ამ მიღწევების წარმოებაში რეალიზაციის გზით. საერთოდ, სამეცნიერო-ტექნიკურ-ტექნოლოგიური პროგრესი მინერალური რესურსების წარმოების პროცესში ჩართვის, ნედლეულისა და მასალების კომპლექსურად გადამუშავების, წარჩინების გამოყენების დიდ შესაძლებლობებს განაპირობებს, რაც თავის მხრივ, გაზრდის მინერალურ-სანედლეულო პროდუქციის წარმოების მოგებას და რენტაბელობას, შესაბამისი სახელმწიფო მხარდაჭერის სისტემის შექმნისა და სამართლებრივი ბაზის უზრუნველყოფის პირობებში.

საკვანძო სიტყვები: მინერალური რესურსები, გლობალიზაცია, მდგრადი განვითარება, ეროვნული სიმდიდრე, სამრეწველო-ეკონომიკური პოლიტიკა და სტრატეგია.

Georgian Mineral Resources in the national wealth and their effective utilization directions

Gela Lobjanidze
Associate Professor of GTU,
Academic Doctor of Science Economics

Summary

The article discusses the development of mineral resources in a rational and effective topical issues of the modern world market situation and development strategies. In addition, the analysis of mineral resources reasonable use of the country's economic development and social transformation of the role of different factors, which is quite remarkable and determines both within individual countries and the region's sustainable development, economic, social, security, competitiveness and other development strategies.

Key words: Mineral resources, globalization, sustainable development, national wealth, industrial-economic policy and strategy.

ბოლო ათწლეულების კვალბაზე აშკარად წარმოჩინდა პლანეტის ბუნებრივ-სანედლეულო რესურსების ზრდის დეფიციტის დინამიკა და, შესაბამისად, მათი წყაროების მსოფლიო ბაზარზე კონტროლის ბრძოლის გამკაცრება. მსოფლიო სამეურნეო კავშირების ტრანსფორმაცია, რომელიც გლობალიზაციით არის განპირობებული, ცვლიან მსოფლიო სისტემების სტრუქტურას და მმართველობით პარამეტრებს.

მსოფლიო მეურნეობა ფლობს მრავალფეროვან ბუნებრივ რესურსებს მინერალური რესურსების სახით, რომლითაც შესაძლებელია მსოფლიო მოსახლეობის გაზრდილი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება, რითაც გარკვეულ ანტროპოგენურ გავლენას ახდენს გარემოზე.

სამრეწველო-ეკონომიკური საქმიანობა, რომელიც წარმოების მოცულობაზეა მიმართული, ძლიერ გავლენას ახდენს ბუნებაზე და არახელსაყრელ ეკოლოგიურ შედეგებს იწვევს, რაც – ერთის მხრივ, რესურსების ამონურვაში და, მეორეს მხრივ, გარემოს გაუარესებაში ვლინდება.

მდგრადი განვითარების კონცეფციის პირობებში ეკონომიკურ და სოციალურ პასუხისმგებლობასთან ერთად საზოგადოება და ბიზნესი ეკოლოგიურ პასუხისმგებლობას იღებს

მომავალი თაობების წინაშე. ეს პასუხისმგებლობა რამდენიმე ძირითად პრინციპს ეყრდნობა, ესენია: ურთიერთშემცვლელი თაობების უფლებები; ნდობაზე დამყარებული ურთიერთობები; კანონიერება და კოლექტიური ვალდებულებები; უფლებებისა და ვალდებულებების ურთიერთკავშირი; უფლებებთან მიმართებაში ვალდებულებების პრიორიტეტი; წინდახედულობა. მდგრადი განვითარების საზოგადოება – არის საზოგადოება, რომელიც „დღევანდელი მოთხოვნების დაკმაყოფილებით ეჭვქვეშ არ აყენებს მომავალ თაობათა მოთხოვნების დაკმაყოფილების შესაძლებლობას“ [14].

ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკის და მთლიანობაში, მსოფლიო მეურნეობის განვითარება მნიშვნელოვნად გამომდინარეობს იმ გარემოებიდან, თუ რამდენად აკმაყოფილებს მათ მოთხოვნებს მინერალური რესურსები. პრაქტიკულად მრეწველობის ყველა დარგს აქვს დამოკიდებულობის მაღალი ხარისხი მინერალურ-სანედლეულო პროდუქციის მიწოდებაზე. მინერალურ-სანედლეულო რესურსები ასრულებენ საკმარის მნიშვნელოვან როლს საგარეო ვაჭრობის სასაქონლო სტრუქტურაში.

სტრატეგიულ მიზანს წარმოადგენს საკუთარი მინერალურ-სანედლეულო რესურსებით ქვეყნის უზრუნველყოფის დონის ამაღლება, მათი მოპოვებისა და რაციონალური გამოყენების პროცესის დროს გარემოს მდგრადობაზე უარყოფითი მოქმედების მინიმიზაცია. ეკონომიკური ზრდის პრობლემები ყოველთვის ასრულებდა განსაკუთრებულ როლს სახელმწიფოს განვითარების სტრატეგიაში. ბოლო დროს სპეციალისტები მივიდნენ დასკვნამდე, რომ შეუკავებელმა ეკონომიკურმა ზრდამ არსებულ ბაზაზე შესაძლოა კაცობრიობა მიიყვანოს კატასტროფამდე და მისი არსებობის საფრთხემდე.

მსოფლიო არეალში მინერალური რესურსები განაწილებულია ქვეყნებს შორის საკმაოდ არათანაბრად, ასე მაგალითად, დაახლოებით 25 ქვეყანა ფლობს საკუთარ აქტივში მსოფლიო მარაგების რომელიმე ერთი სახეობის მინერალური ნედლეულის 5%-ზე მეტს. მსოფლიო ეკონომიკის დიდი სახელმწიფოები, ისეთები როგორცაა, აშშ, რუსეთი, კანადა, ჩინეთი, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა და ავსტრალია ფლობენ მინერალურ-სანედლეულო რესურსების საკმაოდ ბევრ ოდენობას და ნაირსახეობას, თუმცა რეალურად მსოფლიო ეკონომიკაში დღეს არცერთ ქვეყანას არ შეუძლია სრულ-

ყოფილად არსებობა მინერალურ-სანედლეულო რესურსების იმპორტის გარეშე.

განვითარებული ქვეყნები, რომლებიც ფლობენ მინერალური რესურსების დაახლოებით 40%-ს, მოიხმარენ ამ რესურსების 70%-ს. აშშ წილად მოდის ნავთობის მსოფლიო მოხმარების დაახლოებით 25%, მაშინ როცა, მისი წილი მსოფლიო ნავთობმოპოვებაში შეადგენს მხოლოდ 12%-ს. ამავე დროს, განვითარებადი ქვეყნები (ჩინეთისა და ვიეტნამის ჩათვლით), სადაც მსოფლიო მოსახლეობის დაახლოებით 60% ცხოვრობს და თავმოყრილია მინერალური რესურსების 35%-მდე, მოიხმარენ ამ რესურსების დაახლოებით 16%-ს.

მსოფლიოში მინერალური რესურსების გეოლოგიური მარაგები შეადგენს დაახლოებით 14 ტრილიონ ტონას, მათგან ნახშირის მარაგები შეადგენს მთელი მარაგების 65%-ს, 27% მოდის ნავთობსა და გაზზე, 8% ატომურ საწვავზე და ა.შ., მსოფლიო მეურნეობაში ენერგორესურსების მოხმარების სტრუქტურა ხასიათდება შემდეგნაირად: ნავთობის რესურსზე მოდის 35%-ზე მეტი, ნახშირის რესურსზე 30%, გაზზე დაახლოებით 25%, ატომურ საწვავზე დაახლოებით 5%, ჰიდროენერგეტიკულ რესურსებზე 5%-ზე მეტი [12].

ამრიგად, დედამიწაზე მინერალურ რესურსთა საკმარისი რაოდენობა არა მარტო დღეისათვის, არამედ თვალმისწავლად ისტორიული მომავლისათვისაც. პრობლემას წარმოადგენს მხოლოდ მათი რაციონალური გამოყენება, რომელიც იმგვარად უნდა წარიმართოს, რომ ლანდშაფტებში არ დაირღვეს მათ შორის მილიონი წლების მანძილზე ჩამოყალიბებული თანაფარდობა და შენარჩუნდეს ბუნების და გარემოს მდგრადობა, რაც ცხადია, კომპლექსურ ხასიათს უნდა ატარებდეს და, რომელიც ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საერთო-სახელმწიფოებრივი ამოცანაა, რომელთა ეფექტიან გადამწყვეტაზე დამოკიდებულია ახლანდელი და მომავალი თაობის კეთილდღეობა. მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ ადამიანი თანამედროვე პერიოდში ბუნებიდან მოიპოვებს წიაღისეული რესურსების გაზრდილ ოდენობას, რაც, ცხადია, იწვევს ბუნებრივი წონასწორობის დარღვევას და ეკოსისტემის შეცვლას. თანამედროვე მსოფლიოში, როდესაც ხდება სახელმწიფოების ინტეგრაცია, ეკოლოგიურმა პრობლემებმა შეიძინა საერთაშორისო ხასიითი, რაც კიდევ უფრო ეფექტურს ხდის ბუნების დაცვითი ღონისძიებების გატარებას და ეკოლოგიური კატასტროფების მავნეობის

მინიმუმამდე დაყვანას, რისთვისაც მნიშვნელოვანია მათი გამოყენების ეფექტიანი სისტემის ჩამოყალიბება[2].

ყოველი სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, პოტენციალი, განვითარების ტენდენციები და გრძელვადიანი პროგნოზი დიდად არის დამოკიდებული ისეთ უმნიშვნელოვანეს მაკროეკონომიკურ ინდიკატორზე, როგორც ეროვნული სიმდიდრეა. მისი რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მახასიათებლები განსაზღვრავს ეკონომიკის მდგრადი განვითარებისა და უსაფრთხოების დონეს, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მოსახლეობის მატერიალური ფასეულობებისა და სულიერი კულტურის ჩამოყალიბებაში.

მინერალური რესურსები და მათი დაძიებული მარაგის არსებობა წარმოადგენს ეროვნული სიმდიდრის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან შემადგენელს და წარმოადგენს ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციის, სამრეწველო პროდუქციის გამოშვების, ეკონომიკური დამოუკიდებლობისა და თავდაცვისუნარიანობის ზრდის უმნიშვნელოვანეს პირობას ბუნებრივ კაპიტალში (მინის,

სასარგებლო წიაღისეულის, ტყეების, სავარგულების, ჰიდრომინერალური რესურსების პოტენციური გამოყენების ღირებულება), დანარჩენ სამ ჯგუფთან ერთად, კერძოდ, ესენია: **ფიზიკური კაპიტალი** (მატერიალურ-ნივთობრივი დოვლათის მთლიანი ღირებულება), **ადამიანისეული კაპიტალი** (უნარ-ჩვევები, ინტელექტი, პროფესიული ცოდნა დახელოვნების მიხედვით, რომელიც იქმნება ინვესტიციებით ადამიანში და განსაზღვრავს მის ქმედითუნარიანობის პოტენციალს) და **ფინანსური კაპიტალი** (მონეტარული ოქრო, ვალუტა და დეპოზიტები, ფასიანი ქაღალდები, სესხები, დაზღვევის ტექნიკური მარაგი, მოვალე კრედიტორების სხვა ანგარიშები, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და ა.შ.) [3].

მთლიანობაში, საქართველოს ეროვნული სიმდიდრე, 2010 წლის მდგომარეობით, ექსპერტული შეფასებით, ოფიციალურ საბანკო-საფინანსო და სტატისტიკური სამსახურის მასალებზე დაყრდნობით, იღებს სახეს, რომელიც მოცემულია ქვემოთ მოყვანილ ცხრილში (იხ. ცხრილი 1).

ცხრილი 1. საქართველოს ეროვნული სიმდიდრე 2010 წელს (ფინანსური კაპიტალის გარეშე), [3]

განზომილება	მლრდ აშშ დოლარი	%
მაჩვენებლები		
ეროვნული სიმდიდრე:		
მათ შორის	900	100
ეროვნული ქონება	200	22,2
მოსახლეობის საშინაო ქონება	40	4,4
ბუნებრივი სიმდიდრე		
არანარმოებული მატერიალური აქტივები, აქედან:	340	37,8
სასარგებლო წიაღისეული	250	27,8
მინა სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულებისათვის (სავარგულები: სახნავ-სათესი, საძოვარი)	60	6,7
ტყე, ჰიდრომინერალური (მტკნარი, მინერალური და თერმული) რესურსები	30	3,3
ადამიანისეული კაპიტალი	320	35,6

დღეს სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების მასშტაბებს, ფაქტობრივად, განსაზღვრავს სამი ფაქტორი: მოპოვების კონკურენტუნარიანი თვითღირებულება, ინვესტიციების ოდენობა და ბაზრის ტევადობა. თუ დავუშვებთ, რომ ამ შემთხვევაში პრობლემას არ წარმოადგენს ბაზრის სეგმენტის დაკავება და წიაღისეულის მოპოვებაზე შესაბამისი ხარჯების განწევა, მაშინ საქართველოს მხოლოდ სათბობ-ენერგეტიკული რესურსების მარაგების პოტენციური ღირებულება, მიმდინარე საბაზრო ფასებით, თითქმის 200 მლრდ აშშ დოლარს გაუტოლდება, თუმცა, გეოლოგიურ-საძიებო სამუშაოების შემდგომი გაძლიერების გამო, შეიძლება ეს მაჩვენებელი ჯერადად გაიზარდოს. მაგალითად, დღეისთვის საქართველოში მოძიებულია საბალანსო მარაგის მიხედვით დაახლოებით — 170 მლნ ტონა ნავთობის, 5,2 მლრდ კუბური მეტრი ბუნებრივი აირის, 484 მლნ ტონა ნახშირისა და 100 მლნ ტონამდე ტორფის მარაგები, თერმული წყლების დიდი რაოდენობა. მთლიანობაში, საქართველოს, ასევე დიდი რაოდენობით აქვს მანგანუმის (პოტენციური მარაგი — დაახლოებით 60 მლნ ტონა), აგრეთვე ფერადი, ხალასი და იშვიათი ლითონების მნიშვნელოვანი მარაგები. საქართველო მდიდარია ქიმიური, აგროქიმიური, ინერტული და სამშენებლო რესურსებით, მტკნარი თუ მინერალური წყლებით (მარტო მინისქვეშა მტკნარი წყლის სადღელამისო დებიტი შეადგენს 6,5 მლნ კუბურ მეტრს, სუფრის — 45 ათას კუბურ მეტრს, ხოლო სამკურნალო წყლების — 30 ათასამდე კუბურ მეტრს. ქვეყნის ჰიდროენერგორესურსების პოტენციური სიდიდე 15,5 მლნ კვტ-ს, ხოლო ტექნიკური სიდიდე — 7,8 მლნ კვტ-ს აღემატება [3, 4].

მოკვლეული მასალების ანალიზიდან ირკვევა, რომ საქართველოს გააჩნია მინერალური რესურსების საკმაოდ მნიშვნელოვანი მარაგები, რომელთა ეკონომიკური პოტენციალი ქვეყნის ეროვნულ სიმდიდრეში საკმაოდ ნიშანდობლივია და მათი რაციონალურად და ეფექტიანად ათვისება მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს ჩვენი ქვეყნის სამრეწველო-ეკონომიკურ განვითარებაში.

როგორც შესწავლილი მასალებიდან არის ცნობილი, საქართველოს მინერალური რესურსული ფონდი მოიცავს 950 საბადოსა და გამოვლინებას. რესურსული ფონდის 62.8% წარმოადგენს მსხვილ (ეროვნული და საერთაშორისო მნიშვნელობის) საბადოს, 30.9% — ადგი-

ლობრივი მნიშვნელობის საბადოს, 6,2% — გამოვლინებას.

თანამედროვე ეკონომიკური მიდგომის შესაბამისად, საქართველოს მინერალური რესურსული ფონდი შეიძლება დაიყოს შემდეგ ეკონომიკურ ტიპებად:

1. სათბობ-ენერგეტიკული რესურსები — 42 ობიექტი;
2. მეტალთა და იშვიათ ელემენტთა რესურსები — 70 ობიექტი;
3. ქიმიური, აგროქიმიური და სხვა რესურსები — 96 ობიექტი;
4. სანაკეთო ქვებისა და კერამიკული რესურსები — 80 ობიექტი;
5. მოსაპირკეთებელი და საშენი ქვების რესურსები — 231 ობიექტი;
6. მეტალურგიული, ინერტული და სამშენებლო რესურსები — 262 ობიექტი;
7. მინისქვეშა მინერალური წყლები — 69 ობიექტი.

ცხრილში 2-ში მკაფიოდ ჩანს, რომ საქართველოს ყველა მხარე, ქვეყნის დედაქალაქის ჩათვლით, მინერალური რესურსების საკმაოდ მარაგის მქონეა. ამასთან, აფხაზეთი, აჭარა, გურია, სამეგრელო და ზემო სვანეთი, იმერეთი და ქვემო ქართლი შეიცავს ყველა ეკონომიკური ტიპის რესურსს. ნახაზი 3 ასახავს მინერალური რესურსული ფონდის განაწილებას მინერალური რესურსების ეკონომიკური ტიპების მიხედვით. ნახ. 2 და 3 გვიჩვენებს მინერალური რესურსული ფონდის განაწილებას (ობიექტების რაოდენობის შესაბამისად) როგორც ეკონომიკური ტიპების, ასევე ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულების მიხედვით [4].

ცივილიზებულ სამყაროში ეკონომიკური განვითარების თანამედროვე ეტაპზე განსაკუთრებული მნიშვნელობა ქვეყნის მინერალურ-რესურსული პოტენციალის რაციონალურ გამოყენებას ენიჭება. ამის საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ მაგალითს, რომელიც საყურადღებოა საქართველოსთვის. ბუნებრივი რესურსების რაციონალურად გამოყენების თვალსაჩინო ნიმუშია ნორვეგია, რომელმაც გასული საუკუნის 60-იან წლებში აღმოაჩინა ნავთობის საბადო ჩრდილოეთის ზღვაში. 1963 წელს მან მიიღო კანონი, რომლის საფუძველზეც ნავთობის მარაგები გამოცხადდა სახელმწიფო საკუთრებად. 1990 წელს ნორვეგიაში შეიქმნა სახელმწიფო ნავთობის ფონდი, რომელსაც „მომავალი თაობების ფონდი“ ეწოდა. ნორვეგიელები თვლიან, რომ არა აქვთ უფლება მთლიანად მოიხმარონ ნავთობიდან მიღებული შემოსავალი, ვინაიდან იგი მომავალ თაობებსაც ეკუთვნის.

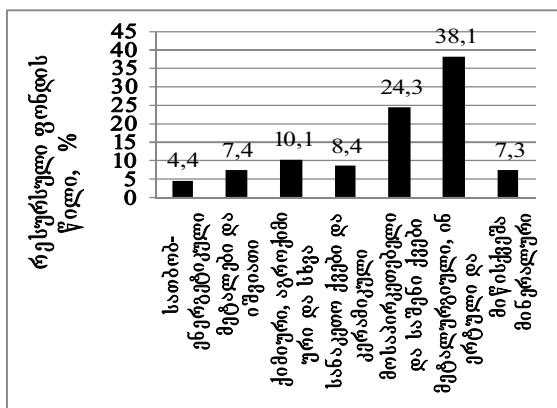
ცხრილი 2. მინერალური რესურსული ფონდის განაწილება საქართველოს მხარეებში, [4]

მხარე	რესურსების ეკონომიკური ტიპი, %							
	სათბობ-ენერგეტიკული რესურსები	მეტალური და იშვიათი ლითონები	ქიმიური, აგროქიმიური და სხვა რესურსები	სანაკეთო ქვები და კვარცხენი რესურსები	მოსაპირკეთებელი და საშენი ქვები	მეტალურგიული, ინერტული და სამშენებლო რესურსები	მიწისქვეშა მინერალური წყლები	მთლიანად
თბილისი	2.4	0.0	1.0	0.0	0.4	0.8	0.0	0.6
აფხაზეთის ა. რ.	19.0	10.1	14.6	1.3	14.3	10.2	14.5	11.6
აჭარის ა. რ.	2.4	4.3	1.0	2.5	2.6	1.7	4.3	2.3
გურია	16.7	1.4	3.1	3.8	1.7	2.8	5.8	3.4
სამეგრელო & ზემო სვანეთი	23.8	5.8	5.2	7.5	9.1	9.1	5.8	8.7
იმერეთი	7.1	7.2	34.2	30.0	22.1	19.2	13.0	20.7
რაჭა-ლეჩხუმი & ქვემო სვანეთი	0.0	31.9	5.5	20.0	6.5	5.2	2.9	8.3
შიდა ქართლი	0.0	10.1	7.3	8.0	5.6	14.0	8.7	9.3
სამცხე-ჯავახეთი	2.4	0.0	11.5	13.8	7.8	8.3	14.5	8.5
მცხეთა-მთიანეთი	0.0	0.0	7.3	7.5	5.2	6.1	14.5	6
ქვემო ქართლი	7.1	27.5	5.2	8.6	21.2	8.3	8.7	12.5
კახეთი	19.1	1.5	4.1	0.0	3.5	14.3	7.3	8.1
ქართლი	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

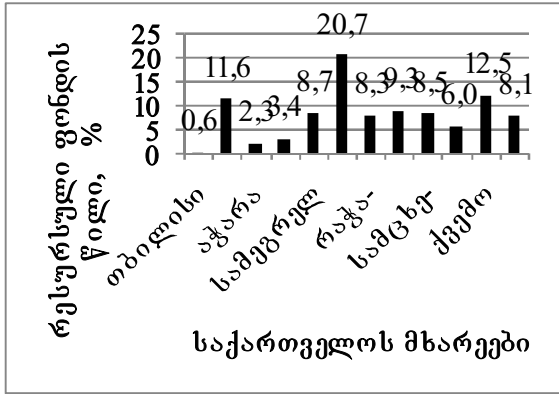
ამიტომ ნორვეგიაში, კანონის თანახმად, მიმდინარე სახელმწიფო საჭიროებებზე იხარჯება ფონდის მხოლოდ 4%, დანარჩენი კი ინახება თაობათა ფონდში, რომლის დაგროვებამ უკვე საკმაოდ სოლიდურ თანხას მიაღწია. მაგალითად, დანაზოგმა 2005 წელს 182 მლრდ დოლარი შეადგინა. 2012 წლის ექსპერტული შეფასებითა და სხვადასხვა პუბლიკაციების შეჯერებით ამ დანაზოგმა მშპ-ის 2/3 შეადგინა. იგი განთავსებულია საზღვარგარეთის ფასიან

ქალაქებში და, აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ქვეყნის არა მხოლოდ ეკონომიკურ ზრდაში, არამედ მთლიანად ეკონომიკურ განვითარებაშიც. ნორვეგია, რომ დღეს მსოფლიოში ერთ-ერთი კონკურენტუნარიანი ქვეყანაა, ამაში ლომის წილი მეცნიერებატევეადი დარგების განვითარებას მიუძღვის, რაც მრავალი სხვა პრობლემის, მათ შორის სოციალური პრობლემის გადაჭრის გასაღებიცაა.

ნახ. 2. მინერალური რესურსული ფონდის განაწილება ეკონომიკური ტიპის მიხედვით, [4]

რესურსების ეკონომიკური ტიპი

რესურსების ეკონომიკური ტიპი
ნახ. 2. მინერალური რესურსული ფონდის განაწილება ეკონომიკური ტიპის მიხედვით, [4]

ამრიგად, „მომუშავე“ დანაზოგები, რომლებიც, ეროვნულ მოტივთან ერთად, მაღალ ეკონომიკურ ეფექტიანობაზეცაა გათვლილი, ნორვეგიის სწრაფი ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გზაა. საქართველოში სავსებით სანინაალმდეგო სურათია. ყველაფერი იყიდება (განსაკუთრებით იყიდებოდა რეფორმირების III ეტაპზე) მათ შორის ბუნებრივი რესურსებიც, ყოველგვარი სამომავლო შესაძლებლობების თუ უარყოფითი გარე ეფექტების გაუთვალისწინებლად, რასაც არაფერი აქვს საერთო ბუნებრივი რესურსების რაციონალურ გამოყენებასთან. ეს პროცესი გარკვეულწილად დღესაც მიმდინარეობს, თუმცა შეზღუდული ფორმით[3].

სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს სფეროს წარმოადგენს სახელმწიფო ქონების მართვა, რაც გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისათვის კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი თავისებურებაა, რომელიც საჭიროებს განსაკუთრებულ ფრთხილ დამოკიდებულებას. სახელმწიფო ქონების მართვის საკითხების განხილვისას აუცილებლად უნდა გაივლოს ზღვარი ქონების (მინერალური რესურსების სახით) მართვასა და სანარმოების მართვის ფუნქციებს შორის. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია მინერალური რესურსების სახით სახელმწიფო ქონების მართვის ისეთი სტრუქტურის განსაზღვრა – „მინერალური რესურსების სააგენტოს“ სახით, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება ამ ქონების მიზანმიმართული და გააზრებული მართვის ეკონომიკურ და სამართლებრივ ურთიერთობებზე.

ახალ ეკონომიკურ ურთიერთობებზე გადასვლისას მაღალგანვითარებული ინდუსტრიული სექტორის შექმნა მნიშვნელოვნად საჭირო-

ებს სახელმწიფო სამართლებრივი მარეგულირებელი ღონისძიებებით უზრუნველყოფას, წინააღმდეგ შემთხვევაში საქართველო შეიძლება გადაიქცეს მსოფლიოსათვის იაფი ნედლეულის მიმწოდებელ ქვეყნად. სახელმწიფომ უნდა განახორციელოს მოქნილი საკანონმდებლო, მასტიმულირებელი საგადასახადო და საინვესტიციო მხარდაჭერა, პროტექციონისტული საბაჟო პოლიტიკა და, ამასთან, მნიშვნელოვანია მინერალური რესურსების ათვისების სფეროში კლასტიკების და ბიზნეს-ინკუბატორების შექმნის აუცილებლობა, რომლებმაც მოკლე დროში მაქსიმალურად უნდა უზრუნველყონ უკუგება და ხელი შეუწყონ წარმოების მოცულობათა და შემოსავლების ზრდას. ამასთან, სახელმწიფომ არ უნდა დაუშვას ყველაზე მომგებიანი წიაღისეული რესურსების მოპოვების დაუსაბუთებელი ზრდაც, რამაც შემდგომში შეიძლება გამოიწვიოს გადამეტანარმოების კრიზისი. ამიტომ, ყოველთვის გათვალისწინებული უნდა იქნეს შიგა და საექსპორტო გასაღების შესაძლებლობები, ანუ, სახელმწიფო ზემოქმედების სტრატეგია დაფუძნებული უნდა იყოს ჩარევის მიზანშეწონილობაზე, ხარისხზე, ეფექტიანობაზე, დიფერენცირებულ მიდგომაზე სხვადასხვა ფორმის სანარმოს და რეგიონის მიმართ, რაც შესაძლებელს გახდის ამაღლდეს როგორც ცალკეული რეგიონის კონკურენტუნარიანობა, ასევე, მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდეს მთელი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბრალავა ა., ეკონომიკისა და ბიზნესის გლობალურ-ინოვაციურიპრობლემები, თბილისი, „უნივერსალი“, 2014, გვ. 84-87.
2. ალასანია ნ., ლომთათიძე ნ., ბუნებათსარგებლობა და გარემოს მდგრადი განვითარება, ბათუმი, „შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, 2011, გვ.14-21.
3. ასათიანი რ., საქართველოს ეკონომიკა, თბილისი, 2012, 308გვ.
4. თვალჭრელიძე ა., სილაგაძე ა., ქვემოქართლი გ., გეგია დ., საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამა, თბილისი, „ნეკერი“, 2011, გვ.29-64.
5. მგელაძე ზ., ნავთობი: მიღწევები, პრობლემა, პერსპექტივები, თბილისი, 2001, 170გვ

6. ლობჯანიძე გ., საქართველოს სამთო მრეწველობის განვითარების პერსპექტივები, თბილისი, 2003, 60 გვ
7. ლობჯანიძე გ., ნავთობის მსოფლიო ბაზრის თანამედროვე მდგომარეობა და განვითარების ტენდენციები, თბილისი, ჟურნალი „სამთო ჟურნალი“, 2(31), 2013, გვ. 47-53.
8. მირცხულავა დ., ჩომახიძე დ., ცინცაძე პ. და სხვ., საქართველოს ენერგეტიკული სტრატეგია, თბილისი, 2004, 298 გვ.
9. ნანაძე ა., ქართული ნავთობის გადამამუშავებისა და გამოყენების პრობლემები, ჟურნალი „მეცნიერება და ტექნიკა“, 1993, 1-2, გვ. 26-27.
10. ჩომახიძე დ., საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოება, სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტები, თბილისი, 2003, 546 გვ.
11. Гурова И., Мировая Экономика, 2007, Targmnili prof. SoTa veSapiZis mier 2014 wels, gv.170-179.
12. Мотовиц Т.Г., Колесова В.Г., Вопросы использования природных ресурсов в мировой экономике, ТГУ, 2014, с. 1-6.
13. Тоскунина, В. Проблемы нефтедобывающего региона, Экономист, 2005, № 6, с. 82-89.14. <http://ka.wikipedia.org/wiki/>
14. <http://www.gogc.ge/ge/production>
15. Станис Е.В., Макарова М.Г., Комплексная оценка природных и производственных потенциалов территории, М., РУДН, 2008, 356 с.
16. Мальцев А. А., Особенности развития минерально-сырьевого комплекса мировой экономики в условиях глобализации, Екатеринбург, 2010, 26 с.
17. Фридман А.А., Экономика истощаемых ресурсов, Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2010, 399 с.
18. Бобылев С.Н., Ходжаев А.Ш. Экономика природопользования, Москва, 2003, 567с.
19. Brown T.J., Idoine N. E. and others , World Mineral Production, Keyworth, Nottingham, ritish Geological Survey, 2014, pp.126.
20. Mineral Resources and Economic Development, Gavin Wright and Jesse Czelusta, Stanford University, 2004, pp.41.
21. Mining industry, Sector Report Maija Uusisuo, 2013, MEE's and ELY Centres' publication, pp.102.
22. <http://bfm.ge/index.php?newsid=8155#.VQa2ao6UcXw>

**გრძელვადიანი დაკრედიტების საინვესტიციო ხასიათის განკაცის
აუცილებლობისა და გრძელვადიანი ვალის — ობლიგაციის
მეშვეობით დაფინანსების თავისებურებები**

გიორგი ცაავა — სტუ-ს პროფესორი
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
ნათია ჯანელიძე — სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

ჩამოყალიბებულია გრძელვადიანი დაკრედიტების საინვესტიციო ხასიათი, დაზუსტებულია გრძელვადიანი დაკრედიტების ძირითადი წყაროები, გამოყოფილია საპროექტო ანალიზის ძირითადი მიმართულებები.

საკვანძო სიტყვები: გრძელვადიანი დაკრედიტება; საინვესტიციო პროექტი; ტექნიკური ანალიზი.

ა) გრძელვადიანი დაკრედიტების ინვესტიციური ხასიათი:

გრძელვადიანი დაკრედიტება ითვალისწინებს ბანკის მიერ სესხების 3 წელზე მეტი ვადით გაცემას. გრძელვადიანი დაკრედიტების მიზანი — არის ძირითადი კაპიტალის დაფინანსება (კაპიტალდაბანდება).

ძირითად კაპიტალში ფულადი სახსრების დაბანდება საწარმოების განვითარებას უზრუნველყოფს. ცენტრალიზებულ ეკონომიკაში რეალური სექტორის (მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა, მშენებლობა, სოციალური სექტორი და ა.შ.) განვითარების ძირითადი წყარო კაპიტალური დაბანდებების სახელმწიფო დაფინანსება იყო. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლისას აღნიშნული წყარო მინიმუმამდეა დაყვანილი. პრივატიზირებულ საწარმოებს პერსპექტიული ზრდისათვის ორი შესაძლებლობა გააჩნია — საკუთარი და ნასესხები კაპიტალის გამოყენება. პრაქტიკაში ორივე წყარო გამოიყენება.

გრძელვადიანი დაკრედიტების წყაროებს მიეკუთვნებიან:

- აქციონერული კაპიტალი (სანესდებო კაპიტალი, ბანკის ფონდები) და გაუნაწილებელი მოგება;
- გრძელვადიანი სესხება (ბანკების კრედიტები და ობლიგაციების ემისია);
- დეპოზიტები ერთ წელზე მეტი ვადით.

განასხვავებენ ინვესტირების ორ ტიპს:

1. ფინანსურს (პორტფელურს), რომელიც ფულადი სახსრების სხვა ემიტენტების ფასიან ქაღალდებში დაბანდებას ითვალისწინებს;
2. რეალურ ინვესტირებას (capital investment), რომელიც ფულადი სახსრების წარმოების საშუალებებში (კაპიტალდაბანდებებს) დაბანდებას ითვალისწინებს; რამდენად უფრო მაღალია მათი დონე, იმდენად უფრო სწრაფად ვითარდება ქვეყნის ეკონომიკა.

გრძელვადიანი დაკრედიტების მთავარ თავისებურებას — საინვესტიციო პროექტის დაკრედიტება წარმოადგენს. კრედიტის მიწოდება ამ შემთხვევაში მსესხებლის მიმდინარე ფინანსურ მდგომარეობასთან არა იმდენად არის დაკავშირებული, რამდენადაც დასაფინანსებელი პროექტის ხასიათთან და ხარისხთან, ბიზნესგეგმის არსებობასთან.

საინვესტიციო პროექტი არის მომავალში შემოსავლების მიღების მიზნით საწარმოო ობიექტში ფულადი სახსრების დაბანდების კომპლექსური პროგრამა.

გრძელვადიანი კრედიტის გაცემის საფუძველს ემსახურება საინვესტიციო (საპროექტო) ანალიზი. საპროექტო ანალიზის ამოცანას მისი სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტიანობის, ფასეულობის განსაზღვრა წარმოადგენს. საერთაშორისო პრაქტიკაში სპეციალიზირებული

ბანკები (აშშ-ში განვითარების ბანკები) საპროექტო ანალიზის განხორციელებისას გამოყოფენ შემდეგ მომართულებებს:

- ტექნიკური ანალიზი — პროექტის ტექნიკურ (საინჟინრო) შეფასებას, ხარჯების ხარჯთაღრიცხვისა და სამუშაოების გრაფიკის შედგენას ითვალისწინებს;
- მარკეტინგული ანალიზი — პროექტის პროდუქციაზე მიმდინარე და პერსპექტიული საბაზრო მოთხოვნის შეფასებას ითვალისწინებს;
- ფინანსური ანალიზი — განსაზღვრავს ფულადი სახსრების დისკონტირებული ნაკადის მეთოდის მიხედვით პროექტის რენტაბელობას, ანუ ფულის დროითი ღირებულების აღრიცხვას (კრედიტორისათვის დანახარჯების უკუგებადობის პერიოდის მაქსიმალურად ზუსტად დადგენას პრინციპიალური მნიშვნელობა გააჩნია);
- ეკოლოგიური ანალიზი — პროექტირებადი ობიექტის გარემომცველ გარემოზე ზემოქმედებას ადგენს;
- ინსტიტუციური ანალიზი — მსესხებლის მიერ პროექტის რეალიზების შესაძლებლობას ავლენს;
- სოციალური ანალიზი — საზოგადოებისათვის მთლიანობაში პროექტის მისაღებადობას ავლენს (სამუშაო ადგილების უზრუნველყოფის, ისტორიული ძეგლების შენარჩუნების ან აღდგენის და ა.შ. თვალსაზრისით);
- ეკონომიკური ანალიზი — არის პროექტის „დანახარჯები/სარგებლიანობები“-ს პრინციპით გავრცობილი შეფასება, რომელიც ითვალისწინებს საპროექტო რისკების ხარისხის გამოვლენასა და განსაზღვრას და საბოლოო გადაწყვეტილების გამოტანას იმის შესახებ, დადებითმა შენდევებმა გადაწონეს თუ არა მისი განხორციელებისა და ექსპლოატაციის მიხედვით ხარჯები და რისკები.

პროექტის დაკრედიტების შესახებ გადანიყვეტილებების მიღების პირობებია:

- ინვესტიციები შედარებით სწრაფად უკუგებადია და მოგების მომტანია;
- რისკი მისაღებია, დაზღვევა საიმედოა;
- კრედიტი კარგად არის უზრუნველყოფილი;
- ინვესტიცია მოცემულ პროექტში აჭარბებს ალტერნატიულ დაბანდებებს.

საპროექტო დაკრედიტების პრაქტიკა საბაზრო პირობებში საქართველოს ბანკებში ჯერ-ჯერობით უმნიშვნელოა.

არასასურველი მაკროეკონომიკური სიტუაციისა და მაღალი რისკების ძალისხმევით გრძელვადიან დაკრედიტებას უმსხვილესი ბანკების საკმაოდ მცირე რაოდენობა ახორციელებს. როგორც წესი, ისინი მსესხებლის მიერ წარმოდგენილი ტექნიკური და ფინანსური ანალიზით, ე.წ. ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთებით ან უფრო თანამედროვე, რამდენადმე გაფართოებული — ბიზნეს-გეგმის ვარიანტით იზღუდებიან.

აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება ავლნიშნოთ, რომ არასასურველი მაკროეკონომიკური სიტუაციისა და მაღალი რისკების ძალისხმევით გრძელვადიანი დაკრედიტება კომერციული ბანკების მიერ ნაკლებად გამოიყენება, ამდენად სპეციალიზირებული „განვითარების ბანკის“ ჩამოყალიბება და საინვესტიციო პროექტის — სანარმოო ობიექტებში ფულადი სახსრების მიზნობრივი დაბანდების კომპლექსური პროგრამის განხორციელება ქვეყნის ეკონომიკური აღორძინებისა და რეალური სექტორის — სანარმოების განვითარების საფუძველად გვესახება.

ბ) გრძელვადიანი კრედიტის საინვესტიციო ბანკები:

საინვესტიციო დაკრედიტების განმხორციელებელი ბანკების საქმიანობა გარკვეულ მოთხოვნილებებს უნდა შეესაბამებოდეს:

- გააჩნდეს საინვესტიციო სტრატეგია;
- განსაზღვრული ჰქონდეს საჭირო გრძელვადიანი რესურსების მოცულობა, უზრუნველყოს მათი მობილიზაცია;
- შექმნილი ექნება ბანკში სპეციალიზირებული საინვესტიციო ქვედანაყოფი, რომელიც საინვესტიციო პროექტების ანალიზს, მათ შერჩევასა და რეალიზაციას განახორციელებს;
- იყენებდეს თანამედროვე ინფორმაციულ ტექნოლოგიებს საინვესტიციო პროექტების შეფასებისას.

საინვესტიციო დაკრედიტება ინვესტირების სფეროში მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების შტატების არსებობასაც ითვალისწინებს, რასაც თან მოყვება მაღალი დანახარჯები - უფრო მაღალი, ვიდრე საშუალოდ ყველა სხვა საბანკო ოპერაციების მიხედვით.

საერთაშორისო გამოცდილება და ეროვნული პრაქტიკა სპეციალიზირებული ბანკების შექმნის მიზანშეწონილობის შესახებ მოწმობს.

უცხოეთში ფუნქციონირებენ შემდეგი ორი ტიპის საინვესტიციო ბანკები:

I ტიპის ბანკები, რომლებიც ვაჭრობას და ძირითადად კორპორაციული ფასიანი ქაღალდების (პორთფელური ინვესტიციების) განთავსებას ახორციელებენ.

II ტიპის ბანკები, რომლებიც მეურნეობის სხვადასხვა დარგების, აგრეთვე ინოვაციური პროექტების გრძელვადიანი დაკრედიტებით არიან დაკავებული. ბანკების აღნიშნული ტიპი შენარჩუნებულია ევროპის ქვეყნებში: საფრანგეთში („საქმიანი ბანკები“ და „სამუშალოვადიანი და გრძელვადიანი დაკრედიტების ბანკები“), იტალიაში (ნახევრადსახელმწიფოებრივი ან სახელმწიფოებრივი ბანკები), ესპანეთში (ბანკების სისტემა), ავსტრიაში („საინვესტიციო კაპიტალის ბანკები“). გერმანიაში, ფინეთში და სხვა ქვეყნებში აღნიშნულ ფუნქციებს მსხვილი კომერციული ბანკები ასრულებენ. აშშ-ში და ინგლისში II ტიპის ბანკები არ არსებობს, მათ სპეციალიზირებული საკრედიტო-საფინანსო ინსტიტუტები ენაცვლებიან ზოგჯერ, რომელთაც „განვითარების ბანკებს“ უწოდებენ. რუსეთში გრძელვადიანი კრედიტების მიწოდების მოცულობის მიხედვით მსხვილი ბანკები ლიდერობენ („რუსეთის შემნახველი ბანკი“, „ურალსიბბანკი“, „ვენეშტორგბანკი“, „ალფა-ბანკი“ და სხვ.).

აღნიშნულიდან გამომდინარე მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, რომ გათვალისწინებული უნდა იქნას საერთაშორისო გამოცდილება და ეროვნული პრაქტიკა და საქართველოში „განვითარების ბანკის“ სახით გრძელვადიანი დაკრედიტების სპეციალიზირებული ბანკები უნდა იქნას ჩამოყალიბებული, რაც ქვეყნის რეალური ეკონომიკის განვითარების, მშპ-ს გაზრდისა და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის საწინდარი იქნება.

გ) დაფინანსება გრძელვადიანი ვალის – კორპორაციული ობლიგაციების ემისიის მეშვეობით:

ახალი კაპიტალის მოზიდვისათვის შესაძლებელია შემდეგი სახის ფინანსური ინსტრუმენტების გამოყენება: სავალო ვალდებულებები, აქციები და ობლიგაციებისა და აქციების თვისებების მქონე ჰიბრიდული ფასიანი ქაღალდები.

კორპორაცია-ემიტენტისათვის მნიშვნელოვანია ობლიგაციებთან მიმართებაში პროცენტის ისეთი დონე იქნას შეთავაზებული, რომელიც ინვესტორების მოზიდვას შეუწყობდა ხელს. თუმცა ინვესტორებისათვის ობლიგაცი-

ებისადმი მიმზიდველობა არა მარტო საპროცენტო განაკვეთის დონით, არამედ ობლიგაციებთან მიმართებაში რისკის შეფასებაზე ზემოქმედი ემისიის შესახებ შეთანხმებაში განმტკიცებული სიფრთხილის სხვადასხვა ღონისძიებებითაც განისაზღვრება.

კორპორაციამ ფინანსურ რესურსებში საკუთარი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების მიზნით შეუძლია ვალის სხვადასხვა სახეობების ემისია განახორციელოს, რომელთა შორის გრძელვადიანი საკრედიტო რესურსების მოზიდვის ყვალაზე გავრცელებულ ინსტრუმენტს — ობლიგაციის ემისია წარმოადგენს. ობლიგაციის შექმნა, თავისი არსით, კომპანიისათვის კრედიტის, მოცემული საპროცენტო განაკვეთის მიხედვით დროის გარკვეული პერიოდითი თქმის 30 წლამდეც კი, მიწოდებას წარმოადგენს. ამრიგად, ობლიგაციის მფლობელები (მყიდველები) კორპორაცია-ემიტენტის კრედიტორებს წარმოადგენენ. აღნიშნულის ძალისხმევით ისინი კორპორაციის სამომავლო კეთილდღეობაში არიან დაინტერესებულები და საკუთარი დაბანდების გარკვეულ დაცვას მოითხოვენ. აღნიშნულ დაცვას ჩვეულებრივ ემისიის შესახებ წერილობითი კონტრაქტის ან საობლიგაციო შეთანხმების (bond indenture) ფორმა აქვს, რომელიც კორპორაცია-ემიტენტსა და ობლიგაციის მყიდველს შორის ემისიის დროს გაფორმებად ხელშეკრულებას წარმოადგენს. აღნიშნული ხელშეკრულების შესრულებაზე დაკვირვებისათვის ნდობითი პირი (trustee), როგორც წესი, ბანკი ინიშნება, რომელიც თავისთავზე იღებს პასუხისმგებლობას იმაზე, რომ კორპორაცია-ემიტენტი ემისიის შესახებ კონტრაქტის პირობებს დაიცავს.

ობლიგაციებზე პროცენტების გადახდის სხვადასხვა ვარიანტებმა მოიპოვეს პოპულარულობა, როგორებიცაა:

- ობლიგაციების ემიტირება მცურავი საპროცენტო განაკვეთით (variable interest rate), რომელიც რომელიმე გამოქვეყნებად ინდექსთან არის მიბმული, ისეთთან, როგორიცაა განაკვეთები სახაზინო თამასუქებთან მიმართებაში;
- ობლიგაციების ემიტირება ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთით ვადამდე ადრე დაფარვის უფლების გარეშე (fixed-rate noncallable bond), როდესაც მთლიანი საპროცენტო რისკი ემიტენტზეა გადატანილი;

- ობლიგაციები მცურავი საპროცენტო განაკვეთით (variable-rate bond) და ობლიგაციები ვადამდე ადრე დაფარვის უფლებით (ცალკაბლზე ბონდ), როდესაც მთლიანი საპროცენტო რისკი ინვესტორსზეა გადატანილი;
- ობლიგაციები ნულოვანი კუპონით (zero coupon bond). ასეთი ობლიგაციები ნომინალთან მიმართებაში დიდი ფასდაკლებით განთავსდებიან, ხოლო შემდეგ ემიტენტის მიერ ვადის ბოლოს ნომინალის მიხედვით იფარება. ამასთან, ვადის ბოლომდე ემიტენტი არანაირ პროცენტულ გადახდებს არ ახორციელებს.

ობლიგაციები ნულოვანი კუპონით კორპორაცია-ემიტენტს რიგ სარგებელს აძლევს. დაფარვის ვადამდე არც ძირითადი თანხის და არც პროცენტების გადახდა არ არის საჭირო. გარდა ამისა, გადასახადების გაანგარიშებისას პროცენტების ყოველწლიური დარიცხვები გაითვალისწინება, ასე რომ ობლიგაციის მოქმედების განმავლობაში კორპორაცია საგადასახადო ეკონომიის დაგროვებადი ნაკადის სახით შემოსავალს ღებულობს.

უზრუნველყოფილი ობლიგაციები: კონტრაქტებში არა მარტო ობლიგაციის მოქმედების ხანგრძლივობის ვადაა მითითებული, არამედ დაუფარაობის შემთხვევისათვის გარკვეულ დაცვასაც მოიცავს. დაცვის სახით შეიძლება კორპორაცია-ემიტენტის აქტივებზე უფლება იქნას გამოყენებული. აღნიშნულის მაგალითს ობლიგაციები უძრავი ქონების გირაოთი (mortgage bond) წარმოადგენს. ვერ დაფარვის შემთხვევაში კორპორაცია-ემიტენტის აქტივები შეიძლება ვალის დასაფარად იქნას გაყიდული. მაგალითად, ახალი ქარხნის მშენებარე კორპორაციას შეუძლია აღნიშნული ქარხანა ემიტირებადი ობლიგაციების უზრუნველყოფის სახით გამოიყენოს.

ობლიგაციის საკრედიტო ხარისხის საუკეთესო საერთო-აღიარებულ მაჩვენებელს წარმოადგენენ რეიტინგები, როლელთა მიკუთვნება სხვადასხვა სააგენტოების მიერ ხორციელდება. მინიჭებული რეიტინგი ზემოქმედებს როგორც ლიკვიდობაზე, ასევე ობლიგაციის გაყიდვადობაზე და შემოსავალზეც, რომელიც უნდა დაპირდეს ემიტენტი დამატებითი სახსრების მოზიდვისათვის

ფინანსური ორგანიზაციების უმეტესობა, რომლებიც საერთოეროვნულ დონეზე მოქმედებენ, სახსრების შესაძლო ინვესტირების ობ-

ლიგაციების ხარისხის შემზღუდავ წესებს ექვემდებარებიან. რეიტინგი Baa ან უფრო მაღალი საინვესტიციო ხარისხის რეიტინგად ითვლება, ხოლო მასზე დაბალი ნებისმიერი რეიტინგი სპეკულაციურად (ანუ საინვესტიციოზე უფრო დაბალ ხარისხად) არის მიჩნეული. კორპორაციული ობლიგაციების მეორად ბაზარს ორი სეგმენტი გააჩნია: ბირჟები (ნიუ-იორკის საფონდოს სახით) და ბირჟის გარეშე ბაზარი.

აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ობლიგაციების ემისია გრძელვადიანი კრედიტის მოზიდვის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენს და ფინანსურმა მენეჯერმა, რომელმაც გრძელვადიანი ვალის (წყაროს) თანხის ემიტირებისა და ვადის საკითხი უნდა გადაწყვიტოს — უნდა იცოდეს საპროცენტო განაკვეთების ინსტიტუციონალური ფაქტორები და ბუნება.

ზემოთაღნიშნულის გათვალისწინებით შემდეგი სახის დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. გრძელვადიანი დაკრედიტება, არასასურველი მაკროეკონომიკური სიტუაციისა და მაღალი რისკების ძალისხმევით, კომერციული ბანკების მიერ ნაკლებად გამოიყენება, ამდენად სპეციალიზირებული „განვითარების ბანკის“ ჩამოყალიბება და მიზნობრივი გრძელვადიანი საინვესტიციო პროექტების - ფულადი სახსრების სანარმოო ობიექტებში დაბანდების კომპლექსური პროგრამის განხორციელება — ქვეყნის ეკონომიკური აღორძინების საფუძვლს წარმოადგენს.

2. კორპორაციების მიერ ობლიგაციების ემისია გრძელვადიანი კრედიტების მოზიდვის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენს და ქვეყანაში მისი დამკვიდრება ეკონომიკის რეალური სექტორის - სანარმოების სანინდრად გვესახება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Ченг Ф. Ли, Джозеф И. Финерти - Финансы корпораций: теория, методы и практика. Пер. с англ. - Москва: ИНФРА-М, 2000. - 686 с. (с. 388 - 413).
2. Костерина Т.М. - Банковское дело: Учебно-методический комплекс. - Москва: Изд. центр ЕАОИ, 2008. - 404 с. (с. 191 - 194).

COMPETITIVENESS MANAGEMENT ALGORITHM

Vazha Kakabadze — Doctor of Economics, Geologic engineer
Associate fellow of Georgian Academy of Engineering
Nana Maisuradze — Doctor of Economics

კონკურენტუნარიანობის მენეჯმენტის ალგორითმი

ვაჟა კაკაბაძე — ეკონომიკის დოქტორი,
ინჟინერ-გეოლოგი,
საქართველოს საინჟინრო აკადემიის
წევრ-კორესპონდენტი
ნანა მაისურაძე — ეკონომიკის დოქტორი

რეზიუმე

წარმოდგენილ სამეცნიერო სტატიაში განხილულია საწარმოს კონკურენტუნარიანობის მენეჯმენტის მნიშვნელობა და შემუშავებულია კონკურენტუნარიანობის მუდმივად განახლებადი ფაქტორების ერთიანი ალგორითმი, რომელიც შედგება კონვერგენციულ პროცესებისაგან. სტატიაში მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა საწარმოს კონკურენტუნარიანობის გამომვლენის ისეთ ფაქტორებს როგორცაა: საწარმოს ეფექტიანობა, სტრატეგიული პოზიციონირება, გადახდისუნარიანობა და ფინანსური დამოუკიდებლობა, რომლებიც წარმოადგენენ, როგორც ერთიანი ალგორითმის შემადგენელ, ასევე ამ ალგორითმში შემავალი ფინანსური სტაბილიზაციის ალგორითმის ძირითად განმსაზღვრელებს.

Summery

Present scientific essay discusses the importance of competitiveness management of companies and elaborates unified algorithm of constantly renewing factors of competitiveness that is composed of the processes that are characterized with convergence. The article focuses on the factors of determining of company

competitiveness such as: company efficiency, strategic positioning, solvency and financial independence that represent the main determinants of the unified algorithm and the financial stabilization algorithm representing part of the algorithm.

Keywords: competitiveness, selectivity, stabilization.

Introduction: Majority of scientists explain economic aspects of competition notions as rivalry for getting more beneficial conditions. Others believe that the competition is a process that is created when two or more persons fights for success and the result is not available for everyone [2;4;5]. We think that competition is the constantly renewable factor of production that is characterized with the necessity expressed in existence of capital, labor resources and process. Necessity is both, ground for the start and end of the process, while the process itself aims at gaining an advantage.

Research: Research confirmed that the competitiveness studies are mainly addressed at the analysis of competitiveness, while the ground for emergence of competitiveness in other words, necessity of its objective existence is ignored that frequently results in failure of the given enterprise despite the full availability of its production factors. Therefore, competitiveness as an objective reality is not only process but also the constantly renewing production factor *i. e.* has creativity and determines: possibility of effective use of economic resources of an enterprise and creativity *i. e.* competitiveness is determined by many inter-connected process since it applies in the competitive environment where many companies carry out business that have their own strategy and tactics for optimization of competitiveness. Consequently, efficiency, strategic positioning, solvency and financial independence of enterprise is important – therefore, in the high competitive environment, the manager responsible for carrying out of economic activities shall always remember that efficiency, in the process of realization of added value, ensures profit.

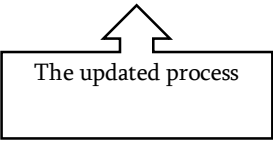
While the strategic positioning, establishes process that provides realization market for the produced goods. Also, it represents this process and one of the types of production cycle. As to the creativity of operational activities, it is expressed in how rationally does manager use the enterprise savings that is the main determinant

for life cycle of economic activities – competitiveness, which is the constantly renewing factor.

Based on the analysis of studies of Georgian and foreign scientists and company management of RMG companies, we identified those three main categories that ensures competitiveness as the constantly renewable factor:

Unified algorithm of constantly renewing factors of competitiveness

(fig: 1, algorithm 1)

First category decision	→	Second category decision	→	Third category decision	Result
For maintaining uninterrupted production cycle, carrying out of the works for searching new availabilities of ore and related laboratory studies, justification of examinations; obtaining licenses and patents, sale-purchase; elaboration and implementation of new projects.		Logistics: Marketing studies and sales; sales optimization		Continuation of material-technical provision of operational activities; permanency of implementation of new technologies and innovative cycle in the operational organization; permanency of development of production infrastructure and uninterrupted communication cycle.	Changing of market value
	Result analysis – determination of financial stabilization (find algorithm 2)	←	Distribution of income	←	↓ Income

Algorithm 1 represents cause-result ground of competition that is determined with different methods. For example, selectivity principle when we compare analogic indicators of research and competitive companies having the same operational activities and production taking into account existing processes. However, in our particular case, since there is no enterprise analogic to RMG Group companies, we apply conditional nature to this study and rely on mathematical parameters while the competitive company is designated as X company [1].

Competitiveness may be determined by selectivity method in accordance with the following formula:

$$K = \frac{(K_r \times K_i)}{A_k} \quad (1)$$

K_i is competitiveness; K_r –operational efficiency indicator; K_i –strategic positioning coefficient; A_k –company creativity.

As we are aware, operational efficiency means better performance of the given company of the same entrepreneurial activities compared to the competitive enter-

prise or companies that provides revenues in the process of realization of added values for the given company. This indicates that main criteria of operational efficiency is profit. However, at the same time, we have to note that determination of competitiveness that, in case of perfect competition, comparative analysis of profit of competitive companies of different scale and power does not provide the full picture determining operational efficiency [36]. Consequently, the comparing competitive companies shall be carried out based on their economic activities not taking into the amount of their profit, but in accordance with profitability of their economic activities since the notion refers to perspective of operational activities.

Among the profitability indicators, we note the company profitability and production realization capabilities that is determined in proportion of the profit received from the realized goods, compared to the expenses of production of those goods and its realizations. Therefore, for determining operational efficiency, we apply the method of proportionality of revenues of realized pro-

ducts and the expenses undertaken for their production and realization.

However, as already mentioned above, for determining the competitiveness and for making correct comparison for this purpose, for identifying weeks and strengths of economic activities of competitor enterprises, as well as for determining exact indicator and optimal direction of management, selectivity method has a great importance. This is the reasons, they use the indicators determining selectivity of operational efficiency that requires the need for competitive subjects to identify competitiveness of the subject based on the equal (similar) parameters.

For due assessment of competitiveness of any corporation, we need to identify the coefficient of operational efficiency that is a relative value of the operational efficiency of the company in question and its competitor. After identifying the coefficient of operational efficiency, based on the same approach, we need to determine and assess the strategic positioning, which is the second indicator and means carrying out of such kind of activities that ensures establishment of unique environment of consumer values i.e. strategic positioning creates, maintains and widens the realization market and ensures the process of creation of added value. The most important result and determining criteria for strategic positioning is the obtained market share, which is determined by correlation of the sales proceeds and market size.

Known notion: the company that has greater share on the market compared to other company has greater competitiveness and is characterized with the innovative management style – is correct. However, we believe that this does not mean that the strategic positioning is lower of the company that has the relatively smaller market share (this approach is just even in the case when we talk about creativity of company) since the strategic positioning is the process expressing the activity which result is expressed in the changing market share and not with the amount of hare since the chance is indicative of the perspective nature of the operational activities. Such approach should be applied to the competitor company and for creation of actual picture while determining its market share. As we are aware, change of company share on market is determined by the proceeds of the share of study and basic share and consequently, multiplication of correlation of market sizes. Therefore, same method applies in case of selectivity. While, the correlation of the indicators explains relation between the change of market share and respectively, proceeds (taking into account the basic period and research periods), while the equation explains the inter-dependence. In other words, the dependence of strategic positioning indicators and proceeds indexes expresses dependence and behavior identity that provides possibility for making comparisons based on shares.

In order to identify competitiveness of the company of our research we should take into account the changing nature of the proceeds that requires identification of

coefficient of strategic positioning, based on the index of proceeds of the companies in study and its competitors that equals to the square root of correlation of changing index of the size of their proceeds. In addition, we need to identify the creativity of corporation since the indicator will play an important role in case of high competition. As already mentioned above, this is rational use of savings, and their placement in the entrepreneurial activities that would provide the company with revenues (meaning savings that are related to acquisition-implementation of patents, laboratory examinations and advertising activities). Companies subject of study and their competitors determine them by correlation of the saving proceeds with the expenses related to its implementation. While, the lower is the indicator, the higher is the share of creativity of the company subject to study in the competitive environment.

Based on the above discussions, the competitiveness formula based on the selectivity method may be determined as follows:

$$K = \left(\frac{r}{R} \times \sqrt{\frac{I}{I^s}} \right) \cdot \frac{G}{H} \quad (2)$$

Where, r is the operational efficiency of the company subject to study, R –operational efficiency of the company taking into account selectivity, its correlation equals the efficiency coefficient; G is creativity of the competitor enterprise, H – creativity of the company subject to study, those indicators do indirectly evidence the possibility of company management that is related to identification of new opportunities and their implementation; given correlation $\sqrt{I/I^s}$ represents coefficient of strategic positioning where I is an index of changing value of the proceeds of the target company, while I^s is the index of changing value of the proceeds of competitor company based on selectivity.

Given correlation explains the following: the higher K indicator is, the greater is competitiveness of the company. It is evident that corporation acts within $0 < K < \infty$. Also, in case $0 \leq K < 1$ company competitiveness is low (closer it gets to zero, the lower is competitiveness and when K indicator equals zero, we say that corporation has zero opportunity in competitive environment). If $K = 1$, corporation competitiveness is identical of the one of competitor enterprises, if $K > 1$, the target (RMG Copper) company competitiveness is higher than the one of competitor taking into account the selectivity.

Unified algorithm determining competitiveness includes (find algorithm 1) the indicators determining financial stabilization algorithm of company while the main totalizator of financial stabilization algorithm is the financial independence and solvency restoration coefficient.

Based on RMG companies' analysis, we were able to make the financial stabilization algorithm (find the figure 2):

Figure 2. "RMG" companies' financial stabilization algorithm

Main stages of financial stabilization of RMG companies				
Assessment of indicators	⇒	Suspension of insolvency	Ensuring financial balance	Maintaining financial balance
Calculation formula	⇒	$K_f = K_b + 0.5(K_b - K_d)$		$F_k = Fa/OK$

1. Suspension of insolvency. In the competitive environment, the emergency objective is to ensure effect of solvency restoration coefficient in the system of financial stabilization activities of companies taking into account the due financial liabilities of companies. Goal: elimination of possible cases of bankruptcy [1;3].

After studying of RMG companies, we found out that the period during which the company has to restore its solvency equals 6 months and indeed, this should be the accepted norm despite the field of business the company is acting in.

Solvency restoration coefficient is calculated based on the following formula:

$$K_f = \frac{K_b + 0.5(K_b - K_d)}{K_n}, \quad (1)$$

Where, K_f is solvency restoration coefficient, K_b - actual value of current liquidity coefficient for the end of the calculation period, K_d - actual value of current liquidity coefficient for the start of the calculation period, while K_n - normative value of current liquidity coefficient.

Practical observations of different researchers confirmed, that if the solvency coefficient is more than one, the enterprise is solvent in the given period. Based on the calculations we made based on this notion, we identified that the companies: JSC RMG Copper and RMG Gold LLC are highly liquid enterprises with their potential and therefore, are characterized with the high indicator of restoration of the solvency that also determines competitiveness of the companies [3].

Table 1. Solvency restoration coefficients of JSC RMG Copper and RMG Gold LLC

Analyzed enterprises	Current liquidity coefficients						Solvency restoration coefficients		
	2010		2011		2012				
	Beginning	End	Beginning	End	Beginning	End	2010	2011	2012
RMG Gold LLC	1.035	10.673	10.673	9.405	9.405	9.060	7.746	4.385	4.44
JSC RMG Copper	1.3610	3.1720	3.1720	3.6903	3.6903	3.920	2.03	1.97	2.01

Solvency coefficient: JSC RMG Gold - 2010 წელს equaled 7.746, 2011 - 4.385 and 2012 - 4.44. JSC RMG Copper - 2010 - equaled 2.03, 2011 - 1.97 and 2012 - 2.01. (find the table of solvency restoration coefficients). The data confirms that the enterprises are solvent since the coefficient is more than 1. Similar picture is available in 2013-2014. In addition, we need to identify the bankruptcy indicator of the companies. RMG companies apply Richard Taffler prognosis model for this indicator. Based on the model, it was identified that for JSC RMG Copper, the indicator was 0.7 on average in 2009-2012, while for RMG Gold LLC - 0.9. And, if the value of the indicator is more than 0.3, the companies have development potential.

Therefore, it was confirmed that the strategic planning process of the company includes analysis of such financial indicators that are asset indicator, liquidity and solvency indicator that represent strategic elements of competitiveness.

2. Ensuring financial balance. Reasons for insolvency may remain if RMG companies' financial independence coefficient exceeds one significantly. While, financial independence coefficient is calculated based on the following formula:

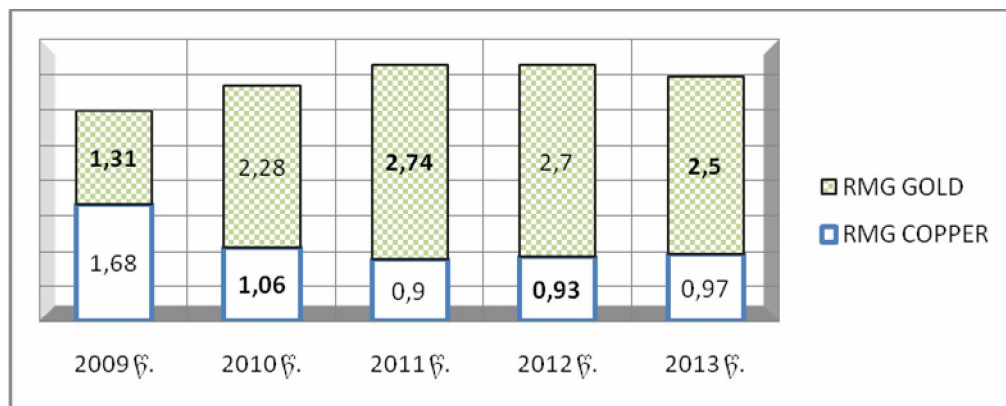
$$F_k = Fa/OK \quad (3)$$

Where, F_k is financial independence coefficient, Fa - total assets, Ok - own capital. Among other

coefficients of financial sustainability, financial independence coefficient is the most important. This is the reverted value of the own capital concentration and indicates how many times are assets greater than the own capital. Growth of the indicator indicates on the increase of borrowings and undesirable financial environment, therefore, decrease of products realization and diminishing of corporate governance. If the coefficient goes down to one, this means that the assets are totally financed by the owners [1; 3].

After calculating financial independence coefficient of RMG companies, it was found that financial independence coefficient of JSC RMG Copper was 1.68 in 2009; 1.06 in 2010; 0.9 in 2011; 0.93 in 2012; while for RMG Gold LLC: 1.31 in 2009, 2.28 in 2010; 2.7 in 2011; 2.7 in 2012 (find the chart 1). The calculations evidence that the value of the coefficient is mostly within the desired parameters [3].

Chart1. Financial independence coefficient of RGM companies

3. Maintaining financial balance. Maintaining of financial balance for the long-term period is only possible if the companies ensure the long-term financial balance in their economic development process and when the companies, in case of technical capital saving policies (direction of enhancement of production techniques and technologies) and low increase of main and operational capital, the amount of extracted ore is increased and the market value of the companies does also constantly increase. The above mentioned RMG companies' financial stabilization stages comply with the determined internal mechanisms that are divided into operational, tactical and strategic mechanisms and represent main part of the financial policy.

Literature

1. **V. Kakabadze**- Business Administration (12 Steps of Perfection), Meridiani Publishing, Tbilisi 2012.
2. **Z. Lipartia, R. Tateshvili** - Innovations in Business (problems, perspectives, challenges), International Scientific and Practical Conference dedicated to 75th anniversary of Shota Rustaveli State University, Batumi, April 16-17, Universal Publishing, Tbilisi 2010.
3. **N. Maisuradze** - Role of Strategic Planning and its Importance in the Corporate Governance System, *Journal Economics*, #3-4, 2014 (Georgian);
4. **Allen, F.** "Corporate Governance in Emerging Markets," *Oxford Review of Economic Policy* 21, 2005.
5. **P. F. Drucker**, Management Challenges for the 21st Century, Moscow, Saint Petersburg, Kiev, 2000, p. 386

კომერციული ბანკის რისკ-მენეჯმენტის სისტემის თანამედროვე მიდგომა

27

გიორ

აძე — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი
დავით ჟღენტი — სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

რისკ-მენეჯმენტის ინტეგრირებული სისტემა წარმოადგენს სტრატეგიული ფინანსური მართვის ქვესისტემას, რომელიც უზრუნველყოფს სტრატეგიული შესაბამისობის უწყვეტ განსაზღვრას და თანმიმდევრულ მხარდაჭერას ბანკის საქმიანობის რისკებს, ლიკვიდურობასა და ეფექტურობას შორის, ასევე, რისკებსა და მათ დასაფარად გამოყოფილ რისკ-კაპიტალის შესაბამის მოცულობას შორის.

მართვის სისტემის შექმნისათვის შეიძლება განისაზღვროს რისკ-მენეჯმენტის ორგანიზაციულ-ფუნქციონალური ელემენტები. მათ საფუძველს წარმოადგენს უნივერსალური ფინანსური სტრუქტურა. ამ სტრუქტურის სუბიექტები რისკ-მენეჯმენტის პროცესებში ურთიერთქმედებენ დამტკიცებულ რეგლამენტებთან შესაბამისობაში და ამ დროს იყენებენ რისკების შეფასების უნივერსალურ და ინტეგრირებულ მეთოდებს.

ფინანსური სტრუქტურის ფარგლებში რისკ-მენეჯმენტის მიზნების მისაღწევად აუცილებელია რისკების იდენტიფიკაციის, მონიტორინგისა და კონტროლის მრავალდონიანი იერარქიული სისტემის ფორმირება.

საკვანძო სიტყვები: რისკი, რისკ-მენეჯმენტი, ბაზელის პრინციპები, საკრედიტო ორგანიზაცია, ბანკი, მრავალდონიანი.

Modern Approaches of Commercial Bank Risk-Management System

Giorgi Khantadze
David Zhghenti

Summary

Integrated system of risk-management represents a strategic sub-system of financial management, which provides determination of continuous strategic correspondence and consistent support between bank activity risks, liquidity and effectiveness, also between the appropriate capacities of risk-capital allocated to cover them.

For creation of the management system can be determined the organizational-functional elements of risk-management. The ground of which is the universal functional structure. The subjects of this structure in the process of risk-management interact in compliance with the regulations approved and at this time use the universal and integrated methods of risks assessment.

In the framework of the financial structure to achieve the risk-management aims it is needed the risk identification, monitoring and control multilevel hierarchical system formation.

რისკი — ეს არის ბანკის მიერ თავისი საქმიანობის განხორციელების პროცესში სახსრების ნაწილის დაკარგვის, არასრული მოგების ან დამატებითი ხარჯების წარმოქმნის ალბათობა. მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ ის ფაქტი, რომ რისკის მიღების გარეშე შეუძლებელია მოგება. ამასთან, არსებობს ალბათობა იმისა, რომ ეს მოგება გადააჭარბებს საშუალო საბაზრო დონეს. ამიტომ ჯ. ფრიდმანი და ნ. ორდუეი გვთავაზობენ, რისკი განვიხილოთ როგორც „არამუდმივი და ცვალებადი“.

რისკი — ეს არის პერიოდის ბოლოს დაფიქსირებული მაჩვენებლის ფუნქციური მნიშვნელობის გადახრა იმ მაჩვენებლის მნიშვნელობიდან, რომელიც დაგეგმილი იყო პერიოდის დასაწყისში.

ერთმანეთისგან უნდა გავარჩიოთ, ასევე, რისკის საერთო/ზოგადი გაგება და ეკონომიკური რისკის ვიწრო გაგება. ეკონომიკური რის-

კის არსი დაკავშირებულია სამეურნეო გადაწყვეტილებების მიღების პროცესთან, როცა არ არის გარკვეული მათი შედეგი. ეს გულისხმობს მისი დასრულების ერთი ან რამდენიმე ვარიანტის არსებობას, რომელთაც განხორციელების განსხვავებული ალბათობა გააჩნიათ. მსგავსი სიტუაციის გაცნობიერება ადამიანს საშუალებას აძლევს გაურკვეველობა გადაწყვიტოს რისკის შეფასების კრიტერიუმების გათვალისწინებით, გამოსავლის რამდენიმე ვარიანტიდან ერთის მიღებით. ამიტომ შეიძლება ძალიან წარმატებულად ჩავთვალოთ რისკის ის განმარტება, რომელიც რისკს განიხილავს, როგორც სამეურნეო ცხოვრების სუბიექტების საქმიანობას, რომელიც დაკავშირებულია გამოუვალი არჩევანის სიტუაციაში გაურკვეველობის დაძლევისთან, რომლის პროცესშიც არსებობს სასურველი შედეგის მიღწევის წარუმატებლობა და მიზნიდან გადახვევის ალბათობის შესაძლებლობა.

ბანკს, ისევე, როგორც ნებისმიერ კომერციულ ორგანიზაციას, არ აქვს უფლება რისკის ქვეშ დააყენოს ნასესხები კაპიტალი და სხვა მოზიდული რესურსები. კომპანიის საქმიანობასთან დაკავშირებული რისკების სიდიდე უნდა იმყოფებოდეს საკუთარი სახსრების საზღვრებში. აქედან გამომდინარეობს ბანკის კაპიტალის უმნიშვნელოვანესი ფუნქცია-რისკების დაცვა.

საკრედიტო ორგანიზაციის საქმიანობის სტრატეგიული და ოპერატიული მართვის პროცესებში რისკ-მენეჯერის ქმედებები მიმართულია რისკის ზომის გამოვლენისკენ, მათი ზღვრულად დასაშვები დონის განსაზღვრისკენ და რისკის მიმდინარე სიდიდის შენარჩუნებისაკენ მოცემული შეზღუდვების ფარგლებში, რომლებიც განსაზღვრულია როგორც რეგულატორებით, ასევე, შინაგანი წესებით. ამასთან, უნდა გვესმოდეს, რომ რეგულატორის ნორმატიული მოთხოვნები ეფუძნება საბანკო სისტემის საშუალო რისკების მაჩვენებლებს, ამიტომ მიზანშეწონილია რისკის შეფასების საკუთარი სისტემის ფორმირება.

საკრედიტო ორგანიზაციის ფინანსური მართვის სისტემის ფარგლებში ინტეგრირებული რისკ-მენეჯმენტის სისტემის ფუნქციონირების ძირითად მიზანს წარმოადგენს ბანკის მუშაობის პროცესში მისაღები რისკების მიღების უზრუნველყოფა, რომელიც ბიზნესის მასშტაბის და საკუთარი სახსრების სიდიდის ადეკვატური იქნება. ამ მიზნით, ბანკის მიერ ხდება შემდეგი ამოცანების გადაჭრა:

- რისკების იდენტიფიკაციის მექანიზმების შემუშავება, რომლებიც დაკავშირებულია ბანკის სხვადასხვა სფეროს საქმიანობასთან;
- ბანკის განსხვავებული მიმართულების საქმიანობისა და რისკის სხვადასხვა სახეობისათვის მეთოდების განსაზღვრა და რისკის შეფასების მოდელების შექმნა;
- დიაგნოსტიკის, კონტროლისა და რისკების შემცირების ეფექტური პროცედურების შექმნა, როგორც საბანკო და სამეურნეო ოპერაციების განხორციელებისას გადაწყვეტილების მიღების, ისე მათი რეალიზაციის ეტაპზე;
- რისკების მართვის სტრატეგიების შემუშავება, რისკ-შემოსავლიანობის კოორდინატებში ყველა სტრატეგიული და ოპერატიული მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღების უზრუნველყოფა;
- იმ ღონისძიებათა კომპლექსების შემუშავება და სრულყოფა, რომლებიც მიმართული იქნება კრიზისულ სიტუაციებში ბანკის საქმიანობის შენარჩუნებისაკენ.

თანამედროვე საბანკო პრაქტიკასა და ეკონომიკურ ლიტერატურაში, ძირითადად, განაწევრებულია მონიტორინგის და ცალკეული საბანკო ოპერაციის რისკების შეფასების სისტემების შექმნის ამოცანები. ნაკლებადაა შემუშავებული ბანკის რისკის შეფასების შესაბამისი და საკრედიტო ორგანიზაციის საქმიანობის მომავალი რისკების ცვლილების მოდელები. თუმცა, სწორედ ეს მოდელებია ყველაზე მეტად ვალენტური სტრატეგიული ფინანსური განაწევრებების მიღებისას, ბაზელ II/III-ის მიდგომების გათვალისწინებით.

2014 წელს სრულყოფილად ამოქმედდა ბაზელ II/III-ზე დაფუძნებული კაპიტალის ადეკვატურობის ჩარჩოს 1-ლი და მე-2 პილარის კომონენტები. განახლებული რეგულაცია 2013 წელს შევიდა ძალაში და საწყისი ეტაპისათვის ის ითვალისწინებდა მხოლოდ ანგარიშგების ვალდებულებას, ხოლო 2014 წლის მეორე ნახევრიდან მისი მოთხოვნების დაცვა სავალდებულოა საქართველოში მოქმედი ყველა კომერციული ბანკისათვის. ბაზელ II/III-ის 1-ლი პილარი უფრო მეტადაა რისკებზე დაფუძნებული ბაზელ I-ის დოკუმენტთან შედარებით. მის ფარგლებში კომერციულ ბანკებს მოეთხოვებათ მინიმალური კაპიტალი საკრედიტო, საბაზრო და საოპერაციო რისკებისათვის და მხედველობაში იღებს მიტიგაციის (რისკის შემსუბუქების) მაღალი ხარისხის ინსტრუმენ-

ტებს. კომერციული ბანკები მოცემული ეტაპისათვის ახორციელებენ ანგარიშგებას განახლებული და არსებული ჩარჩოების ფარგლებში. ბაზელ I-ით გათვალისწინებული მინიმალური მოთხოვნები უახლოესი სამი წლის განმავლობაში ეტაპობრივად შემცირდება და სრულიად ჩანაცვლდება ბაზელ II/III-ის ჩარჩოთი.

ბაზელ II/III-ის მე-2 პილარის ფარგლებში კომერციული ბანკები საკუთარი რისკის პროფილის გათვალისწინებით ახდენენ მათთვის მატერიალური რისკების იდენტიფიცირებას და ითვლიან საჭირო კაპიტალის ოდენობას. 1-ლი პილარისგან განსხვავებით, რომელიც ყველა ბანკისათვის ერთგვაროვან მეთოდოლოგიას წარმოადგენს, მე-2 პილარი იძლევა ეკონომიკური კაპიტალის გაანგარიშების საშუალებას, რომელიც კიდევ უფრო მეტად არის მორგებული ბანკის უშუალო რისკებზე და მათი მატერიალიზაციის შემთხვევაში, იძლევა ზარალის დაფარვისათვის საჭირო კაპიტალის გაანგარიშების შესაძლებლობას. 2014 წელს კომერციულმა ბანკებმა წარმოადგინეს შიდა კაპიტალის ადეკვატურობის შეფასების (ICAAP) შედეგები, რომელიც ექვემდებარება საქართველოს ეროვნული ბანკის მხრიდან საზედამხედველო განხილვისა და შეფასების პროცესს. 2014 წელს ეროვნულმა ბანკმა შეიმუშავა ბანკებისათვის ინდივიდუალური კაპიტალის მოთხოვნების განსაზღვრის ინსტრუქცია, რომელიც მიმდინარე წლის განმავლობაში გამოყენებული იქნება ანგარიშგებისა და კალიბრაციისათვის (შედეგების წინასწარ გაზომვისათვის). აღნიშნული ინსტრუქციის მიხედვით ჯამური კაპიტალის მოთხოვნა განისაზღვრება 1-ლი პილარის მინიმალური მოთხოვნისა და 1-ლი და მე-2 პილარის ბუფერების სახით. ასეთებს მიეკუთვნება კონსერვაციის, კონტრაციკლური, სისტემური ბუფერები და რისკების შეფასების საერთო პროგრამის ფარგლებში განსაზღვრული დამატებითი მოთხოვნები. 2014 წელს ასევე ძალაში შევიდა რისკების შეფასების საერთო პროგრამის (GRAPE) მოქმედების წესი, რომლის მიზანს წარმოადგენს კომერციული ბანკების რისკებზე ორიენტირებული ზედამხედველობის პროცესის ფორმალიზაცია. მასში მოცემულია რისკებზე დაფუძნებული ზედამხედველობის უწყვეტი ციკლის სხვადასხვა კომპონენტის აღწერა და პასუხისმგებელი სტრუქტურული ერთეულები. რისკების საერთო შეფასების პროგრამა აერთიანებს რისკების იდენტიფიკაციის, სხვადასხვა ეტაპებზე მათი ანალიზისა და შე-

ფასების, პერიოდული ჯამური შეფასებებისა და საზედამხედველო ქმედებების ეტაპებს. პროგრამის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს მე-2 პილარის ფარგლებში ბანკების შიდა კაპიტალის ადეკვატურობის შეფასება და სტრეს-ტესტები. პროგრამის ფარგლებში ზედამხედველი განსაზღვრავს რისკებზე დაფუძნებულ საზედამხედველო ქმედებებს.

რისკ-მენეჯმენტის ეფექტური სისტემის ფორმირებისათვის საკრედიტო ორგანიზაციამ უნდა აარჩიოს მისი შექმნის პრინციპები, რომლებიც თანხვედრაში იქნებიან რისკების ფინანსური მართვის ზოგად კონცეფციასთან. ისინი შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოვაყალიბოთ:

- ბანკის მოსალოდნელი და გაუთვალისწინებელი რისკების სრული დაფარვა მისი კაპიტალით, რისკ-კაპიტალის განაწილების პროცედურის საფუძველზე ლიმიტების ფორმირება;
- რისკების ზემოქმედების გათვალისწინება ოპერატიულ საქმიანობასა და სტრატეგიის რეალიზაციაზე;
- მოქმედი კანონმდებლობის უპირობო დაცვა, მათ შორის, ქვეყნის ბანკის ნორმატიული აქტებისა;
- სიფრთხილე და გონიერი კონსერვატიზმი საბანკო ოპერაციების განხორციელებისას;
- რისკების მიღებისა და კონტროლის ფუნქციების განაწილების პრინციპი;
- რისკებისა და ეფექტურობის ცენტრალიზებული კონტროლის ფინანსური დირექტორისათვის უფლებამოსილებების წარდგენა;
- რისკების კონტროლის ყველა პროცედურის სტანდარტიზაცია და ნორმატიული გამყარება;
- ყველა განხორციელებული ოპერაციის წინასწარი და თანმდევი რისკის შეფასების თანხვედრა;
- მიმდინარე ოპერაციების რისკების გაზომვისა და იდენტიფიკაციის პროცესების უწყვეტობა;
- რისკების შეფასების პროცესში ბანკის პერსონალის პროფესიონალური განსჯების რეგულარული ფორმირების პროცედურების გამოყენება, რომელიც ეფუძნება მმართველობითი ანგარიშის სისტემაში ასახული ბანკის ფუნქციონირების შინაგანი და გარეგანი გარემოს მდგომარეობის ანალიზს;

- რისკის შეფასებისა და მიმდინარე ოპერაციების ეფექტურობის შეფასებისათვის უნივერსალური ინფორმაციული სისტემის გამოყენება.

რისკ-მენეჯმენტის ინტეგრირებული სისტემა წარმოადგენს სტრატეგიული ფინანსური მართვის ქვესისტემას, რომელიც უზრუნველყოფს სტრატეგიული შესაბამისობის უწყვეტ განსაზღვრას და თანმიმდევრულ მხარდაჭერას ბანკის საქმიანობის რისკებს, ლიკვიდურობასა და ეფექტურობას შორის, ასევე, რისკებსა და მათ დასაფარად გამოყოფილ რისკ-კაპიტალის შესაბამის მოცულობას შორის.

მართვის სისტემის შექმნისათვის შეიძლება განისაზღვროს რისკ-მენეჯმენტის ორგანიზაციულ-ფუნქციონალური ელემენტები. მათ საფუძველს წარმოადგენს უნივერსალური ფინანსური სტრუქტურა. ამ სტრუქტურის სუბიექტები რისკ-მენეჯმენტის პროცესებში ურთიერთქმედებენ დამტკიცებულ რეგლამენტებთან შესაბამისობაში და ამ დროს იყენებენ რისკების შეფასების უნივერსალურ და ინტეგრირებულ მეთოდებს.

ფინანსური სტრუქტურის ფარგლებში რისკ-მენეჯმენტის მიზნების მისაღწევად აუცილებელია რისკების იდენტიფიკაციის, მონიტორინგისა და კონტროლის მრავალდონიანი იერარქიული სისტემის ფორმირება, რომელიც უნდა მოიცავდეს:

- **ქვედა დონეზე** — ბექ-ოფისის ქვეგანყოფილებების თანამშრომლებს, რომლებიც პასუხისმგებელი არიან განხორციელებული ოპერაციების ბუღალტრულ და მმართველობით ანგარიშში ასახვასა და დადგენილ ლიმიტებთან მათი შესაბამისობის წინასწარ კონტროლზე;
- **მეორე დონეზე** — ცენტრალური ფინანსური ოფისის ხელმძღვანელებს, რომლებიც ახორციელებენ ოპერაციების სანქციონირებას, ასევე, ქმნიან მმართველობით ანგარიშში ასახული ფინანსური მხარის პროფესიონალურ მსჯელობებს რისკების შესახებ;
- **მესამე დონეზე** — რისკების კონტროლის ქვეგანყოფილება, რომელიც ახორციელებს სანქციონირებული ოპერაციების რისკების

დამოუკიდებელ შეფასებას და ამზადებს დამტკიცებული სტრატეგიული შეზღუდვების ფარგლებში ოპერაციული ლიმიტების დადგენის წინადადებებს. ასევე, გასათვალისწინებელია ხაზინაც, რომელიც განსაზღვრავს დაგეგმილი ოპერაციების გავლენას ბანკის ლიკვიდურობაზე.

- **მეოთხე დონეზე** — რისკების კონტროლს ახორციელებენ ბანკის კოლეგიური ორგანოები (საფინანსო და საკრედიტო კომიტეტები), რომლებიც ნებას რთავენ ფილიალებს მიმდინარე ოპერაციების გასატარებლად და ამტკიცებენ ამ ოპერაციების ღირებულებით პარამეტრებსა და რისკების მიღების ლიმიტებს.

- **რისკების მონიტორინგისა და კონტროლის მეხუთე დონე** — ვარაუდობს მიმდინარე ოპერაციებისა და მათი რისკების ზემოქმედების შეფასების სტრატეგიის რეალიზაციის შესაძლებლობას.

თუ ზემოჩამოთვლილი კონტროლის დონეებიდან გამოვლენილ იქნა რისკების ფაქტორივი მაჩვენებლების მნიშვნელოვანი გადახრები დასახული მიზნებიდან, მაშინ ხდება ადაპტაციის პროცედურების ინიცირება ან სტრატეგიის გადახედვა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Ramakrishna S.- Enterprise Compliance Risk Management: An Essential Toolkit for Banks and Financial Services (Wiley Corporate F&A) Hardcover - 2015.
2. McMillan J. - The End of Banking: Money, Credit, and the Digital Revolution, 2014.
3. Lessambo F. - The International Banking System: Capital Adequacy, Core Businesses and Risk Management, 2013.
4. ხანთაძე გ. ცაავა გ. -საბანკო ოპერაციები, გამომც."ნიგნის სახელოსნო", 2012.
5. <https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/annualreport/2015/annual2014.pdf>.

საერთაშორისო ბიზნესისათვის მენეჯერების შერჩევის თავისებურებები

გოდერძი შანიძე — ქუთაისის უნივერსიტეტი,
ბიზნესისა და მართვის დოქტორი,
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

Seculiarities of Selecting Managers for International Business

Summary

Transnational corporations pay extremely much importance to the qualified staff, on which depends the realization of the corporations' objectives abroad. In international companies majority of the positions are occupied by the local staff and not by the expatriates, but there are some exceptions that concerns to developing countries.

Local staff is characterized by priorities for several reasons. They are: mobility; adaptation to the local conditions; local image; stimulating local staff; orientation on the long-term goals.

Expatriates are the minority of transnational corporations, there are a few thousands of them in the world. The main reasons for the use of expatriates are: technical competence; raising the qualification of the head staff and control.

In the selection process for the desired managers, corporations sometimes ask for the help of so-called "headhunters". The "head hunters" are recruit firms that are actively looking for qualified managers and for other professionals for the available vacancies in other organizations. Headhunters' activities are considered as unethical one in many developed countries, as it means to win over the staff, although it is not prohibited by the law.

For attracting managers in international companies there are certain peculiarities and this is the very thing that should be taken into consideration by the company owners before they make final decisions about employing their desired managers.

რეზიუმე

ტრანსნაციონალურ კორპორაციებში უაღრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება კვალიფიცირებულ პერსონალს, რომელზედაც დამოკიდებულია საზღვარგარეთ კორპორაციის მიზნების რეალიზაცია. საერთაშორისო კომპანიებში თანამდებობების უმრავლესობა დაკავებული აქვთ ადგილობრივ კადრებს და არა ექსპატრიანტებს, თუმცა არის გამონაკლისებიც, რომლებიც შეეხება განვითარებად ქვეყნებს.

ადგილობრივი კადრები ხასიათდებიან პრიორიტეტულობით, რამდენიმე მიზეზის გამო, ესენია: **მობილურობა; ადგილობრივი პირობებისადმი ადაპტაცია; ადგილობრივი იმიჯი; ადგილობრივი პერსონალის სტიმულირება; გრძელვადიან მიზნებზე ორიენტაცია.**

ექსპატრიანტები წარმოადგენენ ტკ-ის პერსონალის უმცირესობას, მსოფლიოში ისინი რამოდენიმე ათასია. ექსპატრიანტების გამოყენების ძირითად მიზეზებს წარმოადგენს: **ტექნიკური კომპეტენცია; ხელმძღვანელი პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლება; კონტროლი.**

სასურველი მენეჯერების შერჩევის პროცესში კორპორაცია ზოგჯერ მიმართავს ე.წ. **„ჰედჰანტერების“** — **„თავეებზე მონადირეთა“** დახმარებას. ჰედჰანტერები-რეკრუტერული ფირმებია, რომლებიც აქტიურად ეძებენ კვალიფიციურ მენეჯერებს და სხვა პროფესიონალებს შესაძლო ვაკანსიებისათვის სხვა ორგანიზაციებში. მრავალ განვითარებულ ქვეყანაში ჰედჰანტერული საქმიანობა ითვლება არაეთიკურად, რადგანაც ის გულისხმობს კადრების

გადაბირებას, თუმცა ის არ იკრძალება კანონმდებლობით.

საერთაშორისო კომპანიებში მენეჯერების მოზიდვას აქვს გარკვეული თავისებურებები და კომპანიის მფლობელებმა სწორედ ეს უნდა გაითვალისწინონ სანამ საბოლოო გადაწყვეტილებებს მიიღებდნენ მათთვის სასურველი მენეჯერების ასაყვანად.

საკვანძო სიტყვები: ტრანსნაციონალური კორპორაცია; ადგილობრივი კადრები; ექსპატრიანტები; „ჰედჰანტერები“

ტრანსნაციონალურ კორპორაციებში უაღრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება კვალიფიცირებულ პერსონალს, რომელზედაც დამოკიდებულია საზღვარგარეთ კორპორაციის მიზნების რეალიზაცია. კადრების მოძიება, მათი სწავლება და კვალიფიკაციის ამაღლება, რეპატრიანტი მენეჯერების სამუშაოზე გაგზავნა, მათი შრომის ანაზღაურება, სამშობლოში დაბრუნება და კომპანიის საქმიანობაში ინტეგრაცია უაღრესად რთული ამოცანებია, რომელთა გადაწყვეტის შესაძლებლობა დამოკიდებულია იმ თავისებურებათა დონეზე, რითაც ხასიათდება ადამიანური რესურსების მენეჯმენტი სამშობლოში და საზღვარგარეთ.

ამრიგად, ფირმის დონეზე ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის სტრატეგიული როლი რთულია, მაგრამ ამ მხრივ საქმიანობა უფრო რთულია გლობალური ბიზნესის მენეჯმენტში, სადაც პერსონალის შერჩევის, მისი მენეჯმენტის განვითარების, სამუშაოს შეფასებისა და ანაზღაურების თვალსაზრისით განეული საქმიანობა მოითხოვს დიდ ძალაუფლებას, რადგანაც ქვეყნების მიხედვით ამ სფეროში საქმიანობა არსებითად განსხვავდება შრომის ბაზრების, კულტურის, სამართლებრივი და ეკონომიკური სისტემების მიხედვით.

ადამიანური რესურსების მენეჯმენტისთვის ძალზე მნიშვნელოვანია იმ პრობლემების გადაწყვეტა, რომლებიც დაკავშირებულია ექსპატრიანტ მენეჯერებთან. აქ მნიშვნელოვანია დავადგინოთ, თუ ვინ გაგზავნა საზღვარგარეთ სამუშაოდ, გავარკვიოთ შრომის ანაზღაურებისა და ადაპტაციის პირობები, აუცილებელია დავრწმუნდეთ იმაში, რომ ისინი არიან ორიენტირებულნი რეპატრიაციაზე.

როგორც ტნკ-ში, ასევე საზღვარგარეთის ფილიალში თანამდებობების უმრავლესობა დაკავებული აქვთ ადგილობრივ კადრებს და არა

ექსპატრიანტებს, თუმცა არის გამონაკლისებიც, რომლებიც შეეხება განვითარებად ქვეყნებს. მაგალითად, საუდის არაბეთში დიდი დეფიციტია ნავთობის მომპოვებელ მრეწველობის ხელმძღვანელ კვალიფიციურ კადრებთან დაკავშირებით, ამიტომ ის პრიორიტეტს ანიჭებს ექსპატრიანტებს.

ადგილობრივი კადრები ხასიათდებიან პრიორიტეტულობით, რამდენიმე მიზეზის გამო, ესენია:

მობილურობა. ადამიანთა ნაწილს მიუხედავად მათი ეროვნულობისა არ სურს საზღვარგარეთ სამუშაოდ წასვლა, რაც დაკავშირებულია ადაპტაციის სირთულეებთან. ამიტომ, კომპანიები ადგილებზე ქმნიან კადრების მოზიდვის პირობებს. კიდევ ერთი მიზეზი იმისა, თუ რატომ არის რენტაბელური ადგილობრივი კადრების გამოყენება დაკავშირებულია ექსპატრიანტების შრომის ღირებულებასთან, რომელიც ადგილობრივ სპეციალისტებთან შედარებით მაღალია.

ადგილობრივი პირობებისადმი ადაპტაცია. რაც უფრო რთულია ადგილობრივ პირობებისადმი ადაპტაცია, მით უფრო მიზანშეწონილია ადგილობრივი კადრების გამოყენება, რადგანაც მათ უკეთ ესმით მოცემული ქვეყნის თავისებურებანი, ვიდრე ჩამოსულ სპეციალისტებს.

ადგილობრივი იმიჯი. რიგ ქვეყნებში ტნკ-ის ფილიალის ადგილობრივ ხელმძღვანელებს აღიქვამენ, როგორც „დიდ პატრიოტებს“, რადგანაც ისინი ადგილობრივ ინტერესებს კორპორაციის გლობალურ მიზნებზე უფრო მაღლა აყენებენ. ადგილობრივი იმიჯი ასევე დადებითად მოქმედებს მასპინძელი ქვეყნის მუშებზე, რომლებიც პრიორიტეტს ადგილობრივ და არა ჩამოსულ ხელმძღვანელს ანიჭებენ.

ადგილობრივი პერსონალის სტიმულირება. ადგილობრივი კადრების დაქირავების მომხრეები მიიჩნევენ, რომ მათი გადაადგილება თანამდებობრივი საფეხურებით ზემოთ, არის ეფექტიანი მუშაობის მოტივაციის ძირითადი ფაქტორი. ორგანიზაციის ნებისმიერ წევრს უნდა გააჩნდეს შესაძლებლობა, ავიდეს თანამდებობრივი იერარქიის ნებისმიერ საფეხურზე.

გრძელვადიან მიზნებზე ორიენტაცია. იმდენად, რამდენადაც ფილიალში გადაყვანილი ტნკ-ის თანამშრომლები გეგმავენ დაჰყონ იქ რამდენიმე წელი, ისინი ადგილობრივი ხელმძღვანელებისაგან განსხვავებით ორიენტაციას იღებენ მოკლევადიან ამოცანებზე, რაც ხელს უშლის კორპორაციის გრძელვადიანი მიზნების მიღწევას. ამიტომ, ადგილობრივ ხელმძღვანე-

ლებს, რომლებიც იმყოფებიან კორპორაციის ფილიალებში უფრო ხანგრძლივი დროით შეუძლიათ გრძელვადიან მიზნებზე ორიენტაცია.

ექსპატრიანტები წარმოადგენენ ტნკ-ის პერსონალის უმცირესობას, მსოფლიოში ისინი რამოდენიმე ათასია. **ექსპატრიანტების გამოყენების ძირითად მიზეზებს წარმოადგენს:**

ტექნიკური კომპეტენცია. რიგ შემთხვევაში ძნელია მოძებნო საკმარისი კომპეტენციის მქონე ადგილობრივი კადრი, რომელსაც გააჩნია აუცილებელი ტექნიკური ცოდნა პროექტის რეალიზაციისათვის. პერსონალის ტექნიკური კომპეტენცია დამოკიდებულია ქვეყნის განვითარების დონეზე. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ექსპატრიანტები შეადგენენ შედარებით დაბალ ხვედრით წილს განვითარებულ და მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში. გარდა ამისა, მაღალკვალიფიციური კადრები აუცილებელია ფილიალებში იმ ტექნიკური ნოვაციების დასაწერად, რომლებიც უკვე გამოიყენება ტნკ-ში. ამ მიზნით კი მიზანშეწონილია ამ სპეციფიკის მქონე ექსპატრიანტების ფილიალებში გაგზავნა.

ხელმძღვანელი პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლება. ტნკ-ები აგზავნიან ადგილობრივ კადრებს საზღვარგარეთ სამუშაოდ და პირიქით, საზღვარგარეთის ფილიალებიდან გადმოყავთ სათავო ფირმებში ადგილობრივი (ანუ უცხოელი) ხელმძღვანელი მუშაკები, რაც იძლევა შესაძლებლობას არამარტო გაიცვალოს კვალიფიცირებული ცოდნა და გამოცდილება, არამედ ამაღლდეს კორპორაციული კულტურა.

კონტროლი. ტნკ-ები პერსონალის გეოგრაფიულ გადაადგილებას სათავო ფირმიდან ფილიალში იყენებენ სანარმოო საქმიანობის კონტროლის მიზნით. ეს მიზანი მიიღწევა იმიტომ, რომ სათავო ფირმიდან იგზავნება მაღალი კვალიფიკაციის ხელმძღვანელი, რომელსაც გააჩნია მაღალი ტექნიკური კომპეტენცია და შესაბამისი თვისებები.

მას შემდეგ, რაც გავარკიეთ, თუ რა თვისებები და ცოდნა უნდა გააჩნდეს საერთაშორისო ბიზნესის მენეჯერებს, ტნკ-მა აუცილებელია მოძებნოს და შეარჩიოს კანდიდატი აღნიშნულ თანამდებობაზე.

გამოცდილი მენეჯერების რეკრუტირება საერთაშორისო ბიზნესში ხორციელდება რამდენიმე არხის გამოყენებით. ერთ-ერთი არის საკუთრივ კომპანია, მისი ის თანამშრომლები, რომლებიც მუშაობენ მიმღებ ქვეყანაში ან ის პირები, რომლებიც საქმიანობენ სათავო ფირ-

მაში და მზად არიან გაემგზავრონ საზღვარგარეთ. უკანასკნელში შედის ის მენეჯერები, რომლებიც მანამდე არ მუშაობდნენ საზღვარგარეთ და ისინი, ვინც ასრულებდნენ ფირმის დავალებებს უცხოეთში. როგორც წესი, ტნკ-ები ამ მიზნით იყენებენ სარეზერვო პერსონალს ან იმ მუშაკების ბაზას, რომლებიც გავიდნენ პენსიაზე და გააჩნიათ დავალების შესასრულებლად შესაბამისი ცოდნა და გამოცდილება. პენსიაზე გასული მუშაკები, როგორც წესი სიამოვნებით თანხმდებიან საზღვარგარეთ წასვლაზე.

ტნკ-ს ასევე შეუძლია მოიძიოს ასეთი მუშაკები სხვა ფირმებში. ეს შეიძლება იყოს ის მენეჯერები, რომლებიც საქმიანობენ მიმღები ქვეყნის ფირმებში, ან საერთოდ მენეჯერები, რომლებიც საქმიანობენ სხვა კომპანიებში და გააჩნიათ შესაბამისი ცოდნა და კვალიფიკაცია. სასურველი მენეჯერების შერჩევის პროცესში კორპორაცია ზოგჯერ მიმართავს ე.წ. „**ჰედჰანტერების**“ — „**თავებზე მონადირეთა**“ დახმარებას. ჰედჰანტერები-რეკრუტერული ფირმებია, რომლებიც აქტიურად ეძებენ კვალიფიციურ მენეჯერებს და სხვა პროფესიონალებს შესაძლო ვაკანსიებისათვის სხვა ორგანიზაციებში. მრავალ განვითარებულ ქვეყანაში ჰედჰანტერული საქმიანობა ითვლება არაეთიკურად, რადგანაც ის გულისხმობს კადრების გადაბირებას, თუმცა ის არ იკრძალება კანონმდებლობით.

შეიძლება თამამად ვამტკიცოთ, რომ გლობალიზაციის პროცესი შეეხო შრომის ბაზრებს. მაგალითად, უმსხვილეს ბრიტანულ კორპორაცია Imperial Chemical Industry-ში 150 მენეჯერიდან მხოლოდ 50% არის ინგლისელი. ტნკ-ბი ეროვნულობაზე უფრო მაღლა აყენებენ შრომის ეფექტიანობას.

მენეჯერების მოძიების კიდევ ერთი გზაა ახალგაზრდა მენეჯერების შერჩევა. მსხვილ ტნკ-ბი ხშირად უმაღლესი სასწავლებლებიდან იმ მიზნით ქირაობენ ახალგაზრდა კადრებს, რომ ისინი გააგზავნონ საზღვარგარეთ. ზოგიერთი კორპორაცია ასაქმებს კურსდამთავრებულებს, ხოლო მათ მიერ გამოცდილების მიღების შემდეგ აგზავნიან მათ საზღვარგარეთ.

მას შემდეგ, რაც საერთაშორისო ბიზნესის მენეჯერების ვაკანსიაზე მოიზიდეს კანდიდატების გარკვეული რაოდენობა, ადამიანური რესურსების მენეჯერებმა აუცილებელია დაადგინონ ის კანდიდატი, რომელიც ყველაზე მეტად შეესაბამება მოცემულ ვაკანსიას. პერ-

სპექტიულ კანდიდატებს უნდა გააჩნდეთ შემდეგი თვისებები:

- სამმართველო კომპეტენცია (ტექნიკური ჩვევები, ლიდერის თვისებები, კორპორაციული კულტურის ცოდნა);
- შესაბამისი კვალიფიკაცია (ფორმალური განათლება, მასპინძელი ქვეყნის კულტურისა და ენის ცოდნა);
- ახალი სიტუაციისადმი ადაპტაციის უნარი (ახალი გარემოსა და სამუშაოსადმი თავსებადობა, კულტურული თავისებურებების აღქმის უნარი).

საერთაშორისო ბიზნესში ცნობილია პერსონალის შერჩევის ისეთი პრობლემა, როგორცაა ე.წ. „ექსპატრიანტების მარცხი“, რაც გულისხმობს მათ დროზე ადრე დაბრუნებას სამშობლოში. ეს ტერმინი ასახავს ფირმის კადრების შერჩევის ნეგატიურ პოლიტიკის შედეგებს, ანუ მის მიერ ისეთი ინდივიდების შერჩევას, რომლებიც ვერ აღწევენ წარმატებას უცხოეთში, რის გამო ვადაზე ადრე ბრუნდებიან სამშობლოში. გამოკვლევა გვიჩვენებს, რომ საზღვარგარეთ გაგზავნილი ამერიკელი სპეციალისტების 16%-დან 40%-მდე ბრუნდება სამშობლოში კონტრაქტის დასრულებამდე და მუშაკების თითქმის 70%, გაგზავნილი განვითარებად ქვეყნებში ბრუნდება უკან დროზე ადრე. მიუხედავად იმისა, რომ დანერგვითი ინფორმაცია ყველა ქვეყნის მიხედვით მიუწვდომელია შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ „ექსპატრიანტების მარცხი“ არის უნივერსალური პრობლემა. „ექსპატრიანტების მარცხის“ დანახარჯები არის მაღალი. ერთი „მარცხის“ საშუალო დანახარჯი ფირმისათვის არის ექსპატ-

რიანტი მენეჯერის ყოველწლიურ სამჯერად ხელფასს დამატებული მივლინების დანახარჯები. თანხაში გამოხატული თითოეული „მარცხის“ დანახარჯი მერყეობს 250000 ათასიდან 1 მილიონ დოლარამდე.

დასკვნის სახით კი შეიძლება ვთქვათ, რომ საერთაშორისო ბიზნესისათვის მენეჯერების შერჩევა საკმაოდ დიდ სირთულეებთანაა დაკავშირებული და ასევე დიდ ძალისხმევას მოითხოვს კომპანიისათვის სასურველი ხელმძღვანელის მოზიდვა. მენეჯერების მოზიდვას აქვს გარკვეული თავისებურებები და კომპანიის მფლობელებმა სწორედ ეს უნდა გაითვალისწინონ სანამ საბოლოო გადაწყვეტილებებს მიიღებდნენ მათთვის სასურველი მენეჯერების ასაყვანად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. შენგელია თ., გლობალური ბიზნესი, გამომცემლობა „ახალი საქართველო“, თბილისი 2010.
2. გურაბანიძე ვ. ადამიანური რესურსების მენეჯმენტი, გამომცემლობა „ინოვაცია“, თბილისი 2009წ.
3. ლურნკაია კ., ლურნკაია თ., საერთაშორისო ბიზნესი (ლექციების კურსი), სტუ, თბილისი 2011წ.
4. შანიძე გ. გურაბანიძე ვ., გლობალური ბიზნესის მენეჯმენტი (ლექციების კურსი) გამომცემლობა „ქუ“, ქ. ქუთაისი 2013 წ.

თანამედროვე მიდგომები კომპანიის სტრატეგიის განსაზღვრისა და ფორმირების საკითხებისადმი

დალი სეხნიაშვილი — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი
ზაზა სიჭინავა — სტუ-ს დოქტორანტი

Modern Approaches to the Issues of Identify and Formation of the Company's Strategy

Dali Sekhniashvili
Associate Professor of GTU
Zaza Sichinava
PhD student of GTU

Summary

Improve the functioning of enterprises is largely achieved by choosing the style (behavior) of the enterprise at the moment. At the same time that is considered as the beginning of his future. This choice is determined by the company's strategy, but to the formation of the strategy there is no uniform approach.

Analysis of theoretical approaches makes it possible to justify methodologically the need to carry out research from the perspective of multi-level multi-criteria strategic development. The given approach allows to allocate all management tasks organization by specialized element of the system, This determines lower costs for the management and minimization of errors leading to losses.

Keywords: company, strategy, management.

შესავალი

თანამედროვე ორგანიზაციების მართვის სფეროში განსაკუთრებული ყურადღება და ძირითადი აქცენტები მართვის სტრატეგიული ასპექტების მიმართულებით გადანაცვლდა. მკვლევართა ინტერესი და კომპანიების მო-

თხოვნილება დაკავშირებულია სწრაფად ცვალებად გარე გარემოში ბიზნესის მდგრადი განვითარების პრობლემის გადაწყვეტასთან. ამგვარად, კომპანიების ფუნქციონირების ეფექტურობის ამაღლებისათვის უფრო მეტად მნიშვნელოვანი სტრატეგიული მართვის უპირატესობების გამოყენება, ასევე, ყოველ ცალკეულ მომენტში კომპანიის სტილის (ქცევის) შეჩვენება ხდება. ეს არჩევანი კი კომპანიის სტრატეგიით განისაზღვრება, რომლის ფორმირებისადმი ერთიანი მიდგომა არ არსებობს.

ბოლო წლებში უცხოეთში გამოქვეყნებული ლიტერატურის მიხედვით ათი სამეცნიერო სკოლა გამოიკვეთა: „დიზაინის“, „დაგეგმვის“, „პოზიციონირების“, „მენარმეობის“, „კოგნიტური“, „სწავლების“, „ხელისუფლების“, „ორგანიზაციული კულტურის“, „გარე გარემოს“ და „კონფიგურაციის“, რომლებიც თავის მხრივ, სამჯგუფად იყოფა. პირველი სამი სკოლის მიმდევრები ყურადღებას უპირატესად იმაზე ამახვილებენ, თუ როგორ უნდა ჩამოყალიბდეს სტრატეგია. მაგალითად, „დიზაინის“ სკოლის წარმომადგენლები (1960 წ.) სტრატეგიას განიხილავენ როგორც არაფორმალური დიზაინის (კონსტრუირება), პროექტირებისა და მოდელირების პროცესს. მეორე სკოლა — „დაგეგმვის“ (1970 წ.) სტრატეგიას ფორმალური დაგეგმვის შედარებით დამოუკიდებელ პროცესად მიიჩნევს. მესამე, „პოზიციონირების“ სკოლის, (1980 წ.) საფუძველია სტრატეგიის შინაარსი და არა მისი დაგეგმვა [1, გვ. 98]. სახელწოდება „პოზი-

ცირების სკოლა" დაკავშირებულია იმ ფაქტთან, რომ მისი მიმდევრები სტრატეგიის არჩევის უმნიშვნელოვან პრინციპებად ბაზარზე კომპანიის პოზიციონირებასთან მის შესაბამისობას მიიჩნევენ.

შემდეგი ექვსი სკოლა სტრატეგიის შემუშავების პროცესის კონკრეტულ ასპექტებს აქცევს უფრო მეტ ყურადღებას. ისინი ცდილობენ სტრატეგია ფირმის რეალურ ქცევას დაუკავშირონ და მისი მიმდევრები სტრატეგიას მომავლის წინასწარმეტყველების შედეგის რანგში განიხილავენ. ამდენად, მათთვის სტრატეგია დაკავშირებულია მენეჯერის გონებაში მიმდინარე პროცესებთან. უფრო თანამიმდევრულად აღნიშნული პოზიცია შემეცნებითი სკოლის მიმდევრების მიერ განიხილება. ამ სკოლამ თავის მეთოდოლოგიურ საფუძვლად კოგნიტური ფსიქოლოგია აირჩია და მასზე დაყრდნობით სტრატეგიის ცნობიერებაში შეღწევას ცდილობს [2, გვ. 23].

მომდევნო ოთხი სკოლის: „სწავლების“, „ხელისუფლების“, „ორგანიზაციული კულტურის“, „გარე გარემოს“ წარმომადგენლები ცდილობენ დაძლიონ გაურკვევლობა, რომელიც დაკავშირებულია ინდივიდის ქცევასთან. მაგალითად, „სწავლების“ სკოლის წარმომადგენლები თვლიან, რომ სტრატეგია ეტაპობრივად, ორგანიზაციის განვითარებისა და თვითშესწავლის კვალდაკვალ უნდა შემუშავდეს. „ხელისუფლების“ სკოლის წარმომადგენლები სტრატეგიას განიხილავენ როგორც ორგანიზაციის შიგნით, ან ორგანიზაციასა და გარე გარემოს კონფლიქტურ ფგუფებს შორის მოლაპარაკებების პროცესს. „კულტურის“ სკოლის მიმდევართა შეხედულებით, სტრატეგია დამოკიდებულია ორგანიზაციის კულტურაზე, ხოლო მისი მომზადების პროცესი კოლექტიური საქმიანობაა. „გარე სამყაროს“ სკოლის თეორეტიკოსები თვლიან, რომ სტრატეგიის აგება რეალური პროცესია და ის უნდა განისაზღვრებოდეს, როგორც გარე გარემოში მიმდინარე ცვლილებებზე რეაქცია. სკოლა, რომელსაც გ. მინცბერგმა და სხვა მკვლევარებმა „კონფიგურაციის სკოლა“ უწოდეს, წინამორბედი სკოლების წინაშე მდგარი ამოცანების გაერთიანებას ცდილობს. კერძოდ, ეს ამოცანებია: სტრატეგიის შემუშავების პროცესი, მისი შინაარსი, ორგანიზაციული სტრუქტურა და მისი გარემო. აღნიშნული სკოლა ორგანიზაციული განვითარების პრინციპებსა და მეთოდებს ეფუძნება და სტრატეგიული ცვლილებების კანონზომიერებები გამოჰყავს; ამ სკოლის მიმ-

დევრების მიერ სტრატეგია განიხილება როგორც ტრანსფორმაციის პროცესი [3, გვ. 11].

უცხოელი და ქართველი მკვლევარების თეორიული მიგნებები ადასტურებს და პრაქტიკული გამოცდილება ცხადყოფს იმ გარემოებას, რომ სტრატეგია გადანყვეტილებათა მიღების ლოგიკურად თანმიმდევრული ინტეგრირებული სქემაა.

ძირითადი ნაწილი

სტრატეგიის განსაზღვრა, როგორც წესი, დამოკიდებულია ეროვნული ეკონომიკური მოდელის ფორმირების სპეციფიკაზე, ისტორიულ ტრადიციებსა და კომპანიის მიზნების მიწვევის სტრატეგიული ინსტრუმენტების გამოყენების გამოცდილების არსებობაზე. მაგ., ა. ჩანდლერის, ა. სტიკლენდის და სხვა ავტორების თვალსაზრისით, მთავარ სტრატეგიულ ორიენტირად უნდა განისაზღვროს კომპანიის გრძელვადიანი მიზნები და მათი მიღწევის გზები, რაც არსებული რესურსების რაციონალურ გამოყენებას უნდა ეფუძნებოდეს [4]. ეთანხმებიან რა აღნიშნულ მეთოდოლოგიურ მიდგომას, მ. კოლენსო, მ. პორტერი, ტ. ბოგდანოვი და სხვები სტრატეგიის მთავარ მახასიათებლად კონკურენტული უპირატესობის მიღწევის აუცილებლობას მიიჩნევენ, რაც ბაზარზე კომპანიის პოზიციას უნდა მიანიშნებდეს. [5]

მეცნიერთა ერთი ნაწილის, მაგ., ი. ანსოფი, გ. მინცბერგი, ჯ. კუინი, ს. გოშალი და სხვ. [6] თეორიულ კვლევებში აქცენტები გადატანილია კოორდინირებული გადანყვეტილების მიღებაზე, რაც, მათი აზრით, არსებითად განაპირობებს კომპანიის საქმიანობაზე ზემოქმედების მიმართულებას.

გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ დღეს ბიზნესისთვის არსებობს ფართო საინფორმაციო გარემო, რომელიც, მმართველობითი გადანყვეტილების მიღების თვალსაზრისით, დიდწილად განმსაზღვრელი გახდა და არსებითად განაპირობებს დეტალურად შემუშავებული ინსტრუმენტების გამოყენებას, რომელთა დანერგვაც შლის საზღვრებს სტრატეგიული გეგმების შემუშავებასა და მათ განხორციელებას შორის. ამის საფუძველს ქმნის ცნობილი იტერაციული მმართველობითი ციკლი „დაგეგმე - აკეთე - შეამოწმე - მოახდინე ზემოქმედება“ (PDCA ანუ, Plan-Do-Check-Act).

PDCA ფართოდ გამოიყენება ხარისხის მართვაში, მიუხედავად იმისა, რომ მხოლოდ ტ. ჯექსონის მიერ შემოთავაზებული "HosinKanri" მოდელი (მართვა, კონტროლი, მენეჯმენტი)

აერთიანებს სტრატეგიასა და ტაქტიკას [7] რთული მმართველობითი ინფორმაციის მატრიცული წამოდგენის საფუძველზე, რაც საშუალებას იძლევა მისი შესაძლებლობები სისტემატურად და მთელი კომპანიის მასშტაბით იყოს რეალიზებული. ცნობილია, რომ მთელ რიგ უცხოურ და ქართულ კომპანიაში ეს ორი სფერო დამოუკიდებელი ცხოვრებით ცხოვრობენ.

"HosinKanri"-ის ეფექტიანობა მდგომარეობს იმაში, რომ აღნიშნული მეთოდის განხორციელების საფუძველია ე.წ. მართვის ვიზუალური ტექნიკა, როდესაც მთელი კორპორატიული სტრატეგია განთავსებულია A3 ფორმატის რამდენიმე ფურცელზე. ეს არის "სისტემა A3", რომელიც იყენებს ე.წ. ფასეულობათა შექმნის ნაკადების რუკა (Value Stream Maps).

გარდა ამისა, მრავალი მკვლევარი მიუთითებს იმის შესახებ, რომ სტრატეგიაზე საუბრისას, აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნას ის ფაქტი, რომ, ერთის მხრივ, სტრატეგია არის დეტერმინირებული, ანუ კარგად დაგეგმილი და მეორეს მხრივ — სტოქასტური, ანუ, ყალიბდება შემთხვევითი ფაქტორების ზემოქმედებით. ასე, რომ სტრატეგიაში ამა თუ იმ კომპონენტის არსებობა დამოკიდებულია გარემოს არასტაბილურობის დონეზე [8, გვ. 86].

ამდენად, სტრატეგია — კომპანიის დაგეგმილი ქმედებებისა და ახალ სიტუაციისადმი ადაპტაციის, კონკურენტული უპირატესობის მოპოვების ახალი შესაძლებლობებისა და ახალი საფრთხეების განეიტრალებისათვის სწრაფი გადაწყვეტილებების კომბინაციაა.

სტრატეგია, როგორც კონცეფცია, ცნება გამოიყენება არა მარტო ბიზნესში, არამედ საქმიანობის ნებისმიერი სფეროში, მიუხედავად კომპანიის ზომისა და ეკონომიკური მახასიათებლებისა. სტრატეგია მხოლოდ წარმოდგენები კი არ არის იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა მოიქცე კონკურენტის ან მტრის მიმართ, არამედ ის ორგანიზაციის ბუნების უფრო ფუნდამენტურ ასპექტებს, როგორც კოლექტიური აღქმისა და ქმედების ინსტრუმენტებს, ეხება. სწორად ჩამოყალიბებული სტრატეგია საშუალებას იძლევა ორგანიზაციის შეზღუდული რესურსები შიდა და გარე გარემოში მიმდინარე ცვლილებების გათვალისწინებით ყველაზე ეფექტური გზით იქნას განაწილებული და გამოყენებული.

სტრატეგია, როგორც გეგმა გულისხმობს, რომ ხელმძღვანელები არიან სრულიად თავი-

სუფალნი აირჩიონ მიზნის მიღწევის მიმართულება და გზა. პრაქტიკაში კი ორგანიზაციის შიგნით და გარეთ არის მრავალი ფაქტორი, რომლებიც ნაკლებად კონტროლირდება ხელმძღვანელობის მხრიდან. გარდა ამისა, რა თქმა უნდა, ყველაზე კარგად მოფიქრებული და შემუშავებული გეგმის შესრულებისას აუცილებლად ჩნდება გაუთვალისწინებელი გარემოებები. ამგვარად, თითქმის ყოველთვის, რეალური სტრატეგია თავისუფლად განსაზღვრის კი არა, ქმედებების იძულებითი თანმიმდევრობაა. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ სტრატეგიული მენეჯმენტისა და სტრატეგიის შემუშავების პრობლემების მრავალი მკვლევარი, სტრატეგიას განიხილავს, როგორც ერთგვარ პროცესს.

როგორც ლიტერატურის ანალიზი აჩვენებს, ზოგადად, სტრატეგიის შემუშავების პროცესი შედგება რიგი თანმიმდევრული ეტაპებისაგან. ზოგიერთი ავტორი სტრატეგიის შემუშავებას (სტრატეგია, როგორც პროცესი) სტრატეგიული მენეჯმენტის ეტაპებთან აიგივებს. მაგ., ვ. დიკანი, ა. დეინეკა და სხვები თვლიან, რომ სტრატეგიის შემუშავება არის „სტრატეგიული მენეჯმენტის მოდელი“; ა. სტიკლანდი და ა. ტომპსონი მას მიიჩნევენ „სტრატეგიული მენეჯმენტის ხუთ ამოცანად“ [1, გვ. 99]. ამასთან, თითოეული მკვლევარი სტრატეგიის შემუშავების პროცესში სხვადასხვა რაოდენობის ნაბიჯების აუცილებლობაზე მიუთითებს, თუმცა ზოგადი სქემა არ იცვლება და განზოგადებული სახით სტრატეგია, როგორც პროცესი არის ურთიერთდაკავშირებული მმართველობითი პროცესების (ფუნქციონირების სფეროს ანალიზი — მისიისა და მიზნების განსაზღვრა — სტრატეგიის რეალიზაცია — სტრატეგიის განხორციელების მონიტორინგი) დინამიური ერთობლიობა. ეს პროცესები ერთი მეორისგან ლოგიკურად გამომდინარეობს (ან მიჰყვება). თუმცა, არსებობს სტაბილური უკუკავშირი და, შესაბამისად, უკუგავლენაც თითოეული პროცესისა სხვებზე ან მათ მთლიანობაზე.

ყველა ბიზნესისთვის ერთიანი სტრატეგია არ არსებობს. თუნდაც ერთ დარგში ფუნქციონირებადი ყველა კომპანია უნიკალურია და მათი სტრატეგიის განსაზღვრაც ასევე ორიგინალურია. ეს გარემოება დაკავშირებულია კომპანიების პოზიციებზე, მისი პოტენციალზე, განვითარების დინამიკაზე, კონკურენტების ქცევაზე, პროდუქციის ან მომსახურების თავისებურებებზე, ეკონომიკის, სოციალური გა-

რემოს მდგომარეობასა და მრავალ სხვა ფაქტორზე.

სტრატეგიის შემუშავება რთული და მრავალმხრივი პროცესია და არ შეიძლება მისი დაყვანა რუტინულ საქმეებსა და ალგორითმებამდე. ამავე დროს, არსებობს გარკვეული ფუნდამენტური წესები და ბიზნესის სტრატეგიის შემუშავების განზოგადებული მოდელები. იგულისხმება, რომ სტრატეგია რეალიზდება გარკვეული წესებითა და პროცედურებით. წესები ადგენენ ორგანიზაციაში საქმიანობის და ქცევის საზღვრებს, მიმართავენ მის ფუნქციონირებას სტრატეგიის განხორციელების მიმართულებით. პროცედურა, წესებისგან განსხვავებით, აღწერს ქმედებებს, რომლებიც კონკრეტულ სიტუაციაში უნდა იქნას გამოყენებული. სტრატეგიის შემუშავების წესები და პროცედურები შეიძლება მხოლოდ რეკომენდაციების სახით იქნას შეთავაზებული, რამდენადაც თითოეული კომპანია თავისებურად უდგება სტრატეგიული ალტერნატივების არჩევის პროცესს.

სტრატეგიამ უნდა უზრუნველყოს მდგრადი ეკონომიკური ზრდა და კომპანიის განვითარება, წარმოებული პროდუქციისა და განეული მომსახურების კონკურენტუნარიანობის ამაღლება.

ამავე დროს, ცნება „ზრდა“ და „განვითარება“ მიუხედავად იმისა, რომ ურთიერთდაკავშირებული ცნებებია, შესაძლებელია თავისი შინაარსით არ ემთხვეოდეს ერთმანეთს. წარმოების სფეროში, ისევე, როგორც ბუნებაში, კომპანიის განვითარებას არა მხოლოდ მისი ზრდისას, არამედ მისი საქმიანობის მასშტაბების უცვლელობის პირობებშიც ჰქონდეს ადგილი.

ზრდა, უპირატესად, კომპანიის ზომების გადიდება და წარმოების გაფართოებაა (პროდუქციის წარმოება, გაყიდვების მოცულობა, თანამშრომელთა რაოდენობა, და სხვ.). ეფექტური ეკონომიკური ზრდა მდგრად წანამძღვრებასა და წინაპირობებს ემყარება და სოციალური და ეკონომიკური განვითარების გრძელვადიანი სტრატეგიის შემადგენელი ნაწილია. განვითარება ნიშნავს თვისებრივ ცვლილებასა და ეკონომიკური სისტემის განახლებას, მის ყველა სტრუქტურულ ერთეულში აღჭურვილობის, ტექნიკისა და მუშაობის ორგანიზაციის ეფექტურობის გაუმჯობესებას, ასევე პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებას.

მდგრადი სტაბილური განვითარება ეკონომიკური სისტემის ისეთი ტრანსფორმაციით

ხასიათდება, რომელიც ხელს უწყობს ეკონომიკური ზრდის უფრო მაღალი ტემპებით გრძელვადიან ზრდას. ამასთან, სისტემის შიდა სტრუქტურა ხდება მოქნილი და გარემოსთან ადვილად ადაპტირდები, თვით სისტემა კი, მიზნად ისახავს გაცილებით უკეთესი მომავლის ფორმირებას (ახალი ტექნოლოგიური წყობა, ახალი ბაზრები, ადამიანური კაპიტალის განვითარება და ა.შ.).

ამდენად, ჩვენს მიერ განხორციელებული ანალიზი საშუალებას გვაძლევს ჩამოვყალიბოთ „სტრატეგიის“ განმარტება. სტრატეგია მიზანმიმართულად შექმნილი და მუდმივ კორექტირებას დაქვემდებარებული თანამიმდევრული მმართველობითი ქმედებაა, რომელიც იწვევს ეკონომიკური სისტემის გრძელვადიან თვისებრივ ცვლილებებს კონკურენტული უპირატესობის შექმნისა და გაძლიერების მეშვეობით.

ზემოთ მოყვანილი მეთოდოლოგიური მიდგომები მიუთითებს იმაზე, რომ დღეს არსებული ეკონომიკური ვითარება გაცილებით მაღალ მოთხოვნებს უყენებს სტრატეგიის შემუშავებისა და განხორციელების პროცესს.

დასკვნა

ორგანიზაციის განვითარების ორგანიზაციული, სამართლებრივი და ეკონომიკური მაჩვენებლების (პირობების) ერთობლიობა განსაზღვრავს ბიზნესის განვითარების სტრატეგიული პრიორიტეტებს, რომელთა შორის, ყველაზე ხშირად, სწორედ კონკურენტუნარიანობის მაღალი დონის მიღწევას ისახავენ მიზნად. კომპანიის სტრატეგიული საქმიანობის დივერსიფიკაცია მოწმობს საწარმოო საქმიანობის ალტერნატიული შერჩევის შესაძლებლობასა და სამენარმეო სუბიექტების ეკონომიკური ინტერესების მრავალფეროვნებაზე.

ამ მხრივ, პ. დრუკერის ბოლო კვლევები [9], რომლებიც კომპანიების მართვის თანამედროვე სისტემის შეფასებას ეხება, მიუთითებს, რომ XXI საუკუნის რეალობა არ იძლევა იმის საშუალებას, რომ გამოყენებულ იქნას ორგანიზაციების მართვის ერთ დროს მეტად ეფექტური გზები, და ახლა საჭიროა სტრატეგიის შემუშავებისადმი სრულიად ახალი მიდგომები და მენეჯმენტის ახალი პარადიგმა. მისი აზრით, ბიზნესის გარე ეკონომიკური გარემო, ისე როგორც არასდროს, წარმოშობს ალტერნატი-

ულ გამონწვევებსა და საფრთხეებს, რომელთა გათვალისწინება აუცილებელია ისეთი სტრატეგიული გადაწყვეტილებების შემუშავებისას, რომლებიც მიმართული იქნება კომპანიის მიერ ბიზნესსაქმიანობისათვის მომგებიანი პირობების მისაღწევად.

ამასთან, მენეჯმენტის თანამედროვე პარადიგმის პირობებში მნიშვნელოვანია შემდეგი გარემოებების მხედველობაში მიღება:

- ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, ორგანიზაციული სტრუქტურა უნდა შეესაბამებოდეს გადასაწყვეტ ამოცანებს, და ის შეიძლება მეტად განსხვავებულიც იყოს თუნდაც ერთი და იგივე ორგანიზაციის სხვადასხვა განყოფილებებში;
- თანამშრომლები, ყველაზე ქვედა პოზიციებზეც კი, სულ უფრო ნაკლებად არიან „ქვეშევრდომები“ — ისინი უკვე „ცოდნის მუშაკები» («knowledge workers») არიან; შეუძლებელია მათი სამუშაოს სტანდარტიზება და ოპტიმიზება; მათი „შრომის პროცესი“ უხილავია, ჩვენ მხოლოდ მათი შრომის შედეგს ვხედავთ; ცოდნა და არა მონყობილობები ხდება ძირითადი საწარმოო ძალა და თანამშრომლები გაცილებით ნაკლებად დამოკიდებულნი არიან ორგანიზაციაზე, ვიდრე ორგანიზაცია მათზე;
- ტექნოლოგიური პროგრესის ახალი რეალობები, მენეჯმენტის ფუნდამენტური ცვლილებები უნდა აისახოს იმაში, რომ კომპანიამ საკუთარი ტექნოლოგიები და საბოლოო მომხმარებლები უნდა განიხილოს არა როგორც ბიზნესის საფუძველი, არამედ როგორც შემზღვეველები. ამიტომ, ამჟამად კომპანიების სტრატეგია ეფუძნება იმის გაგებას, თუ რა არის კლიენტისათვის ფასეულობა, საკუთარი შემოსავლების გამოყენებისას რა არის მისი პრიორიტეტი და მიდრეკილებები;
- მენეჯმენტი სულ უფრო მეტად არის იძულებული გასცდეს ფორმალური უფლებამოსილებების საზღვრებს და მოიცვას მომხმარებლებისათვის ფასეულობათა ჯაჭვის შექმნის მთელი პროცესი;
- ნებისმიერი ორგანიზაციის საქმიანობის შედეგები უფრო მეტად გარე გარემოზეა დამოკიდებული, ვიდრე შიდა გარემოზე.

პ. დრუკერის „ახალი პარადიგმა“ არის სრულიად საპირისპირო ძველი შეხედულებებისა და ის წინმსწრები მმართველობითი გადაწყვეტილებების მოძებნის საშუალებას იძლევა,

რაც კომპანიის მიერ მიღებული სტრატეგიის განხორციელებას უზრუნველყოფს.

სტრატეგიის კონცეფციის დახასიათებისათვის თეორიული მიდგომების ანალიზი საშუალებას იძლევა, ბიზნესის განვითარების თანამედროვე პრაქტიკის შესაბამისად, მეთოდოლოგიურად დასაბუთდეს კომპანიის მრავალკრიტერიუმული მრავალდონიანი სტრატეგიული განვითარების ხედვით კვლევების ჩატარების აუცილებლობა. სწორედ ასეთი მიდგომა იძლევა საშუალებას ორგანიზაციის მართვის ყველა ამოცანა განანილდეს მრავალდონიანი სისტემის მართვის სპეციალიზებულ ელემენტებად, რაც იწვევს მართვის პროცესზე დანახარჯების შემცირებას და იმ შეცდომების მინიმიზებას, რომლებიც კომპანიისთვის მნიშვნელოვანი დანაკარგების წყაროა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Баранова Н.А. Стратегия: концептуальные подходы к определению сущности. Ростов н/Д.: Изд-во ЮРИФ РАНХиГС, 2013.
2. Михайличенко А.А. Стратегия развития организации и управленческие проекты в ней.. Сборник научных трудов. 2010. Т. 11. № 1.
3. Шевченко Б.И., Шушьян А.А. Современные подходы к стратегии развития организации. Вестник экономической интеграции. 2013. № 7.
4. Chandler, Alfred D., Jr. Strategy and Structure: Chapters in the History of the American Industrial Enterprise, 1962; Томпсон А. А., Стрикленд А. Дж. III. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа. М.: Вильямс, 2008; Минцберг Г. Структура в кулаке: создание эффективной организации. Питер. 2006.
5. Портер М. Международная конкуренция. М.: Международные отношения, 2008; Коленсо М. Стратегия кайзен для успешных организационных перемен. М.: Инфра-М, 2005; Богданова Т.А., Градов А.П. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой, 2010.
6. Ансофф И. Стратегический менеджмент. Классическое издание; Пер. с англ. Под ред. А.Н. Петрова. СПб.; Питер, 2009; Минцберг Г., Куинн Дж. Б., Гошал С. Стратегический процесс. Питер, 2001
7. Джексон Т. Хосинканри: как заставить стратегию работать, 2008.
8. Пласкова Н. Стратегический анализ и его роль в обосновании стратегии развития организации. 2008. № 1.
9. Друкер П. Ф. Менеджмент. Вызовы XXI века. М. : Изд-во «Манн, Иванов и Фербер», 2012.

ინფორმაციული უსაფრთხოება საგანმანათლებლო დაწესებულებაში

დემურ სიჭინავა — თსუ-ს პროფესორი
თეიმურაზ გოგნაძე — ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
თსუ-ს მთავარი სპეციალისტი
დავით სიჭინავა — სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

სტატიაში დასმულია საკითხი საგანმანათლებლო დაწესებულებების ყველა სახის ინფორმაციული რესურსების დაცვის აუცილებლობის შესახებ. ჩამოყალიბებულია მოთხოვნები, რომელიც უნდა დააკმაყოფილოს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში შექმნილმა ინფორმაციული უსაფრთხოების სისტემამ. განხილულია კომპიუტერული დანაშაულის სახეები და მათი აღმოფხვრის მეთოდები და საშუალებები. მოცემულია ინფორმაციის დაცვის ემელონირებული სისტემა თსუ-ის მაგალითზე. შემოთავაზებულია ინფორმაციული სისტემების დაცვის საიმედო და ეფექტური საშუალებები.

Informational Safety in Educational Institutions
Demur Sichinava
Ivane Javakhishvili State University, Professor
Teimuraz Gognadze
Economics academic doctor, TSU chief specialist
Davit Sichinava
PhD Student of GTU

Summary

In the article the issue of protection for the informational resources of all types in the educational institutions is considered. We have drawn up the requirements that the informational safety system must meet in the educational institutions. Shown are the computer crime types and the ways and methods of fighting them. We have shown the echeloned

system of information protection on the example of TSU. The safe and effective means for protection of information systems are offered.

მსოფლიოში ინტერნეტის მომხმარებელთა რაოდენობამ რამდენიმე მილიარდს გადააჭარბა. ამიტომ გლობალურ ქსელში ცირკულირებადი ინფორმაციული ნაკადების სრული გაკონტროლება ფაქტიურად შეუძლებელია. დღითიდღე იზრდება ინფორმაციის მოპარვის, გაყალბების, ფულადი საშუალებების არაკანონიერი გზით მითვისებისა და კონფიდენციალურ ინფორმაციასთან არასანქცირებული შეღწევის შემთხვევები.

აღამიანი-დამნაშავეები, რომლებმაც შეიძინეს გარკვეული ცოდნა ინფორმაციულ ტექნოლოგიებში, ინფორმაციის მითვისების მიზნით, ამონებენ რა თავიანთ პროფესიულ შესაძლებლობებს, არ ითვალისწინებენ დანაშაულის შედეგს. ხშირ შემთხვევაში ისინი ინფორმაციული ხულგნობით მოპოვებულ ინფორმაციას იყენებენ გართობის მიზნით. მაგალითად, ჰაკერები ადგენენ ვირუსულ პროგრამებს, რომელთა მოქმედება არღვევს მომხმარებლის პროგრამების მთლიანობას, მწყობრიდან გამოჰყავს პერსონალური კომპიუტერი ან მთლიანად გამოთვლითი ქსელი, რის შედეგადაც სა-

ზოგადობას ადგება დიდი მატერიალური, ფინანსური და მორალური ზარალი [1, 4].

ინტერნეტის კრიმინალიზაციას ხელს უწყობს დამნაშავეს ანონიმურობა, რომელიც ხშირ შემთხვევაში დანაშაულის ადგილიდან რამდენიმე ათას კილომეტრზე იმყოფება.

კომპიუტერული დანაშაულის პროფილაქტიკის გახსნისა და დამნაშავეთა დასჯის მიზნით საჭიროა გაირკვეს დანაშაულის არსი, მოქმედების ადგილი, მისი განხორციელების შედეგად მიყენებული მატერიალური და მორალური ზარალი, დანაშაულის ჩადენის მიზანი.

დღეისათვის შედარებით დაცულია სამართალდამცავ ორგანოებში განთავსებული ინფორმაცია, ხოლო სხვა დანესებულებებში ინფორმაცია ნაკლებადაა დაცული. ამ უკანასკნელს მიეკუთვნებიან საგანმანათლებლო დაწესებულებები.

აღნიშნულიდან გამომდინარე სტატიაში განალიზებულია საგანმანათლებლო დაწესებულებებში ინფორმაციული უსაფრთხოების არსებული მდგომარეობა და შემოთავაზებულია მოთხოვნები, რომელიც უნდა დააკმაყოფილოს ამ დაწესებულებებში არსებულმა უსაფრთხოების სისტემამ.

ინფორმაციული უსაფრთხოება არის ინფორმაციისა და ინფორმაციული სისტემების დაცვა არაავტორიზებული წვდომისაგან. ინფორმაციისა და ინფორმაციულ სისტემებს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ჩვენს ცხოვრებაში. შესაბამისად პრობლემატურია ინფორმაციის უსაფრთხოების საკითხიც.

ხშირია შემთხვევები, როდესაც კომპანიების მხრიდან ორგანიზაციების მართვისას ყურადღება ექცევა მხოლოდ კომპიუტერულ სისტემებს და არ ხორციელდება ინფორმაციის დაცვა, რის შედეგადაც მათ ხშირად დაუკარგავთ წლების განმავლობაში შეგროვილი ინფორმაცია და ამით კომპანიის მუშაობა იძულებით შეჩერებულია.

ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენებით კომპანიის მართვის სრულყოფისათვის, რომელიც საშუალებას იძლევა ავიცილოთ უამრავი გაუთვალისწინებელი ხარჯები და მივიღოთ მაქსიმალური სარგებელი აუცილებელია: ინფორმაციული უსაფრთხოების პოლიტიკის შემუშავება, დანერგვა და პერიოდულად გაუმჯობესებაც კი.

ორგანიზაციები თავიანთი ინფორმაციული სისტემებითა და ქსელებით უშუალოდ დგანან ისეთი საფრთხეების წინაშე, როგორცაა: კომპიუტერული თაღლითობა, შპიონაჟი, საბოტაჟი,

ვანდალიზმი, ხანძარი, წყალდიდობა და სხვა. მომხმარებლისათვის სერვისის შეფერხებით მიწოდების მიზნით მავნე კოდის შემცველი პროგრამები, კომპიუტერული ჰაკერობა, კომპიუტერულ პროგრამებზე თავდასხმა უფრო და უფრო დახვეწილი ხერხებით ხორციელდება. ასეთი ქმედებებით გამოწვეული ზარალი მუდმივად იზრდება [7, 8].

ინფორმაციული უსაფრთხოება მნიშვნელოვანია როგორც საჯარო, ასევე კერძო სექტორის საქმიანობისთვის. იგი გამოიყენება ელექტრონული მმართველობის ან ელექტრონული საქმისწარმოების მიზნებისთვის. ასევე ამ პროცესებთან დაკავშირებული რისკების შესამცირებლად ან თავიდან ასაცილებლად.

დღეისათვის რესპუბლიკის წამყვან საგანმანათლებლო დაწესებულებებში კომპიუტერთა რაოდენობა რამდენიმე ათასია, რომლებიც განთავსებულია კომპიუტერულ ცენტრებსა და ლაბორატორიებში, აკადემიური და ადმინისტრაციული პერსონალის სამუშაო ოთახებში, ბიბლიოთეკებში. 2010 წლიდან საგანმანათლებლო დაწესებულებებს შემოუერთდათ უმაღლესი სასწავლებლები და სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტები, რომლებსაც საკუთარი კომპიუტერული პარკი გააჩნიათ.

საგანმანათლებლო დაწესებულებების ყველა სასწავლო კორპუსი უზრუნველყოფილია ინტერნეტით. საკომუნიკაციო საშუალებად გამოყენებულია ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელი ან ADSL-ტექნოლოგია. სასწავლებლის სტუდენტებისა და აკადემიური პერსონალისათვის პროგრამული პაკეტებით უზრუნველყოფა ხორციელდება მოთხოვნილების მიხედვით, საგანმანათლებლო სპეციფიკისა და საჭიროების გათვალისწინებით.

საგანმანათლებლო დაწესებულებების კვლევითი საქმიანობის მართვაში გამოიყენება შემდეგი საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები:

- ინტერნეტ-სერვისები: Web, FTP, SMTP, IMAP, POP3;
- ქსელის მართვისა და მონიტორინგის სერვისი SNMP და NetFlow;
- სასწავლო პროცესის მართვის ელექტრონული სისტემა;
- დაცვისა და უსაფრთხოების სამსახურის სერვისი IP კამერებით;
- თანამშრომელთა სამსახურში გამოცხადებისა და ნასვლის რეგისტრაციის სერვისი (UDP პროტოკოლით);

- დისტანციური კავშირისა და ვიდეო-კონფერენციების სერვისი (H323 პროტოკოლით);
- ბანკი-კლიენტის სერვისი (VPN კავშირებით);
- ელექტრონული ჟურნალები და ელექტრონული საბიბლიოთეკო კატალოგი;
- ელექტრონული სწავლების კომპონენტი-ელექტრონული სწავლება (Moodle);
- მოკლე ტექსტური შეტყობინებების გაგზავნის სისტემა (SMPP პროტოკოლით) და ა.შ.

ინფორმაციის უსაფრთხოება მჭიდროდაა დაკავშირებული ელექტრონულ-ციფრულ ხელმონერასთან და იდენტიფიკაციისა და აუტენტიფიკაციის საშუალებებთან [2, 5, 6].

ელექტრონულ-ციფრული ხელმონერა არის ელექტრონული დოკუმენტის რეკვიზიტი, რომლის დანიშნულებაც კრიპტოგრაფიული გარდაქმნის შედეგად მიღებული ელექტრონული დოკუმენტი დაიცავს გაყალბებისაგან. დაადგინოს, რომ დოკუმენტში ადგილი არა აქვს დამახინჯებას და მოხდეს ელექტრონული ხელმონერის გასაღების სერტიფიკატის მფლობელის იდენტიფიცირება [3].

თანამედროვე კორპორაციული ქსელების უსაფრთხოების დაცვის ამოცანები ყოველდღიურად რთულდება და შესაბამისად, იქმნება აპარატურულ-პროგრამული პროდუქტები ამ ამოცანების შესასრულებლად. თუმცა, ინტერნეტის და ვებ-ტექნოლოგიების განვითარების მაღალი ტემპის გამო, ისეთი სტანდარტული უსაფრთხოების მოწყობილობები და პროგრამები, როგორებიცაა ფაიერვოლი, პროქსი-სერვისი, VPN, Antimalware, სპამ-ფილტრი და სხვ. ვეღარ უზრუნველყოფენ კორპორაციული უსაფრთხოების დაცვის მაღალ დონეს. ამიტომ საჭიროა ინტეგრირებული მიდგომები და უსაფრთხოების ემელონირებული სისტემების შექმნა.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მონაცემთა ცენტრში მოქმედებს მონაცემთა უსაფრთხოების ემელონირებული სისტემა.

ორგანიზაციის შიდასაინფორმაციო ინფრასტრუქტურა გარშემორტყმულია ინტერნეტით, რომლისგანაც იგი გამიჯნულია **პირველი ემელონიტი – ქსელის პერიმეტრით (Network Edge)**. ქსელის პერიმეტრი მოიცავს შემდეგ ძირითად ქსელურ მოწყობილობებსა და აპლიკაციებს:

- მთავარი მარშრუტიზატორი (რუთერი, გეითვეი) — საინფორმაციო ინფრასტრუქტურის ჭიშკარი გარესამყაროსთან (ინტერნეტთან);

- გარებრანდმაუერი (ფაიერვოლი) — ინტერნეტში გამავალი და ინტერნეტიდან შემომავალი საინფორმაციო ნაკადების კონტროლი;

- VPN-სერვისი (რუთერზე ან ფაიერვოლზე) — დაშიფრული წვდომის უზრუნველყოფა საინფორმაციო ინფრასტრუქტურასთან.

მეორე ემელონი — „დემილიტარიზებული ზონა“ (DMZ) პერიმეტრსა და შიდაქსელს შორისაა განლაგებული. მასში განთავსებულია საინფორმაციო ინფრასტრუქტურის კომპონენტები (მაგალითად ვებ-გვერდი).

DMZ-ში განთავსებულია შემდეგი მოწყობილობები და სერვისები:

- პროქსი-სერვისი — ინტერნეტში მომხმარებელთა მუშაობის კონტროლი (არასასურველი საიტების ბლოკირება) და ვებ-კონტენტის ქეშირება;

- IDS/IPS-სისტემები — ორგანიზაციის საინფორმაციოსივრცეშიარასანქცირებულნივდომების (Intrusions) აღმოჩენა ან/და პრევენცია (მაგალითად, რომელიმე მავნე პროგრამის მეშვეობით ბოტნეტის ნაწილად ქცეული კომპიუტერების აღმოჩენა);

- შიდაბრანდმაუერი (ფაიერვოლი) — კლიენტთა და სერვერთა ქსელებს შორის მონაცემთა ნაკადების კონტროლი.

თავდაცვის მესამე ემელონი ორგანიზაციის შიდასაინფორმაციო სივრცეს მოიცავს და შემდეგი კომპონენტების განშედგება:

- ცენტრალური ანტივირუსი — მავნე პროგრამული უზრუნველყოფის (ვირუსები, ქსელის ჭიები, ტროას ცხენები და სხვა.) აღმოჩენისა და უვნებელყოფის ერთიანი სისტემა;

- ორგანიზაციის დომენის ჯგუფური პოლიტიკა (Group Policy) — წვდომების შეზღუდვა ორგანიზაციის დომენში (მაგ. Active Directory) ჩასმული კომპიუტერების, მომხმარებლებისა და სხვა რესურსებისთვის (მაგალითად, Download-ფუნქციის გათიშვა, პაროლების იძულებითი შეცვლა გარკვეული დროის შემდეგ) წინასწარ განსაზღვრული შიდა IT-პოლიტიკის მიხედვით.

თავდაცვის მეოთხე ემელონად უშუალოდ კლიენტთა და სერვერულ გამოთვლით სისტემებზე გამართული დაცვის სისტემები (მაგალითად, ოპერაციულ სისტემაში გააქტიურებული ფაიერვოლი და Antimalware) მოიაზრება.

თანამედროვე კორპორაციულ ქსელებში უსაფრთხოების პრობლემებთან გასამკლავებლად სულ უფრო ხშირად გამოიყენება UTM-მონეობილობები, რომლებსაც სხვანაირად NG-ფაიერვოლებსაც უწოდებენ. პირველი აბრევიატურა იშიფრება როგორც Unified Threat Management — საფრთხეთა უნიფიცირებული მართვა, ხოლო მეორე Next Generation Firewall — მომავალი თაობის ფაიერვოლი. ორივე შემთხვევაში ერთი მონეობილობის ფარგლებში რამდენიმე ფუნქციის შესაბამისი პროგრამული მოდულია ინტეგრირებული, რომელთა შორის გვხვდება უსაფრთხოების უზრუნველყოფის როგორც ტრადიციული (ფაიერვოლი, პროქსისერვისი, VPN, Antimalware, სპამ-ფილტრი), ისე ბოლო წლებში გავრცელებული ინსტრუმენტები, რომელთაგან ყველაზე მნიშვნელოვანია:

- ვებ-ფილტრი - ვებ-გვერდების შიგთავსის (კონტენტის) ფილტრაციის აპარატურულ-პროგრამული საშუალება;
- IDS/IPS-სისტემა – ინფორმაციულ სისტემაში არასანქცირებული შეღწევების გამოვლენისა (Intrusion Detection) დაპრევენციის (Intrusion Prevention) სისტემა;
- DLP-სისტემა (Data Leak Prevention) ინფორმაციის გაჟონვასთან საბრძოლველად.

თანამედროვე UTM (Unified Threat Management) – საფრთხეთა უნიფიცირებული მართვის სისტემები ხშირად საკუთარი აპარატურული პლატფორმის თანხლებით მიეწოდება მოხმარებელს.

ამგვარი მიდგომის უპირატესობა სპეციალურ კონკრეტულ ამოცანებზე ორიენტირებული აპარატურის (ASIC — application-specific integrated circuit) გამოყენებაში მდგომარეობს, რომლის საშუალებითაც უსაფრთხოების დაცვის ამოცანათა გადანაცვების ეფექტურობა მკვეთრად იზრდება.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ინტეგრირებული სისტემები ინფორმაციული სისტემების დაცვის საიმედო საშუალებებს წარმოადგენენ და ეფექტურობის თვალსაზრისით ტრადიციული დაცვის სისტემებს მკვეთრად აღემატებიან.

გარდა აღნიშნულისა აუცილებელია:

- უმაღლეს საგანმანათლებლო დანესებულებებში ინფორმაციის კომპლექსური

დაცვის განხორციელება, რაც გულისხმობს ინფორმაციის, ფიზიკურ, ტექნიკურ და ინტელექტუალურ დაცვას. კომპიუტერული სისტემები დაცული უნდა იქნეს მითაცებისაგან, ყაჩაღური თავდასხმებისაგან, ფიზიკური განადგურებისაგან, წყალდიდობისაგან და სხვა საგანგებო სიტუაციებისაგან.

- რამდენადაც, ინფორმაციის დაცვაში დიდ როლს თამაშობს კომპიუტერული სისტემის უშუალო მომხმარებელი, საჭიროა ამ მიმართულებით ზოგიერთი განვითარებული ქვეყნის გამოცდილების გადმოღება (მაგ., აშშ). აშშ-ს წარმოება-დანესებულებებში შემუშავებულია კომპიუტერული სისტემის მომხმარებლის ქცევის ნორმების ეთიკური კოდექსი, რომლის მიხედვითაც არაეთიკურად ითვლება კომპიუტერული სისტემის მომხმარებლის წინასწარ განზრახული ან უნებლიე მოქმედება, რომლის გამოც ადგილი ექნება კომპიუტერული სისტემის ნორმალური ფუნქციონირების დარღვევას და დარღვეული ფუნქციონირების აღსადგენად დამატებითი რესურსების ხარჯვას [1].
- ინფორმაციის დაცვის მიზნით უმაღლეს საგანმანათლებლო დანესებულებებში აუცილებელია ორგანიზაციული ღონისძიებების განხორციელება. კერძოდ საჭიროა სათანადო კადრების შერჩევა ინფორმაციულ უსაფრთხოებაზე დაკავებული კადრების პასუხისმგებლობის გაზრდა, უსაფრთხოების საკითხებზე ტრენინგების ჩატარება.
- ინფორმაციული უსაფრთხოების სისტემის გაუმჯობესების მიზნით აუცილებელია ინფორმაციული უსაფრთხოების შესახებ (კომპიუტერული დანაშაულის შესახებ კანონის) სამართლებლივი რეგულირების სრულყოფა.

ამრიგად, საგანმანათლებლო დანესებულებებში ინტეგრირებული სისტემების დანერგვის პარალელურად ზემოთჩამოთვლილი ღონისძიებების გატარება ინფორმაციული უსაფრთხოების დონეს მნიშვნელოვნად აამაღლებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მალრაძე მ. ინფორმაციული მენეჯმენტი. თბ., „სამართალი“, 2013.
2. შონიაო., შეროზიათ. ინფორმაციული ტექნოლოგიები და უსაფრთხოება. სტუ, 2008.

3. კუციავა ვ., კაცაძე გ., დიაკონიძე ქ. ინფორმაციის დაცვა. თბ., „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2005.
4. Joseph T. Wells. (2010) Internet Fraud Casebook.
5. Экономическая информатика. Учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. Под редакцией Ю. Д. Романовой М., "Юрайт", 2014.
6. Информационные технологии в экономике и управлении. Под редакцией В. В. Трофимова. М., "Юрайт", 2014.
7. Гафнер В. В. Информационная безопасность. Учебное пособие. Ростов-на-Дону, „Феникс“, 2010.
8. Блинов А. М. Информационная безопасность. Учебное пособие. Санкт-Петербург. Санкт-Петербургский Гос. университет экономики и финансов. 2010.

თავისუფალ ინდუსტრიულ ზონებში ინვესტირების ზოგიერთი პრობლემა

ზურაბ გარაყანიძე — სტუ-ს პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი
ნინო მალრაძე — საქართველოს უნივერსიტეტის დოქტორანტი

Некоторые проблемы инвестирования в свободных индустриальных зонах

Гараканидзе Зураб Георгиевич
доктор экономики, профессор ГТУ

Резюме

В настоящее время, в связи с обострившей геополитической ситуацией в регионе, экономика Грузии находится в непростой ситуации. Под угрозу ставится экономическая безопасность, так как основной проблемой, в условиях колебания обменного курса Лари, является зависимость нашей экономики от ПИН (FDI), ее самодостаточность. В таких условиях, вопрос инвестиционной безопасности, которая является составной частью экономической безопасности, становится наиболее актуальным.

Экономическая Наука понятие экономической безопасности определяет, как «состояние национальной социально-экономической системы, при котором она поступательно развивается, становясь все более устойчивой к воздействию непредсказуемых или плохо предсказуемых эндогенных и экзогенных факторов». Таким образом, чем выше устойчивость производства, занятости, инвестиций, и одновременно больше возможности дальнейшего увеличения роста экономики, ее модернизации и развития, повышения конкурентоспособности, тем выше экономическая безопасность страны. Исходя из определения видно, что экономическая безопасность включает в себя и инвестиционную безопасность. Ее можно охарактеризовать, как способность национальной хозяйственной системы воздействовать на инвестиционный процесс, который может оказывать влияние на стратегическую конкурентоспособность экономики и устойчивый рост.

Обеспечение мер по усилению инвестиционной безопасности может происходить по следующим направлениям:

- обеспечение экономики достаточным количеством инвестиций для поддержания ее устойчивого развития;
- формирование оптимальной отраслевой и территориальной структуры, специальных зон, инвестиций;
- максимальное осуществление всех реализуемых внутри страны инвестиционных проектов на рынке ценных бумаг.

При реализации инвестиционных проектов необходимо учитывать ряд изменений в существующих законах, которые оказывают влияние на деятельность иностранных инвесторов на территории Грузии.

საკვანძო სიტყვები: ევროკავშირი, ზონები, ინვესტიციები, კაპიტალიზაცია, ფასიანი ქაღალდები, აფხაზეთი.

შესავალი

საინვესტიციო უსაფრთხოების საკითხებს საქართველოში თითქმის არასდროს არ ექცეოდა სათანადო ყურადღება. შედეგი სახეზეა: ხან ქსეროქსების კომპანიაზე რამდენჯერმე გაყიდული „ჭიათურმანგანუმი“, ხანაც ოფშორებში რეგისტრირებული რუსული კაპიტალის ე.წ. ცრუმაგიერ ფირმებზე პრივატიზებული მადნეულის კომბინატი და საექვო რეპუტაციის თურქ ბიზნესმენზე პრივატიზებული „ფერო“. შედეგი – ქვეყნის შელახული საინვესტიციო იმიჯი და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ნაკადების შემცირება... ამას ემატება ქვეყანაში სპეციალური ეკონომიკური ზონების არსებობა, რომელთა საქმიანობა აბსოლუტურ გახსნილობაზეა დამყარებული.

თავისუფალი ინდუსტრიული ზონების პრობლემები. საქართველოში თავისუფალი ინდუს-

სტრიული ზონების საკითხზე ერთმნიშვნელოვანი პოზიცია არ არსებობს. ერთის მხრივ, ქვეყანაში ეკონომიკური და საგადასახადო გარემო საკმაოდ ლიბერალურია. ამდენად, თავისუფალი ინდუსტრიული ზონებისათვის დამახასიათებელმა დამატებითმა შეღავათებმა ინვესტორებს დამატებითი სტიმულები უნდა შეუქმნას. მეორეს მხრივ, დღეს მოქმედმა ფოთისა და ქუთაისის თავისუფალმა ინდუსტრიულმა ზონებმა ასეთი სტიმულების შექმნა ვერ შესძლეს. თუმცა, ფოთის თავისუფალი ინდუსტრიული ზონის მმართველმა კომპანიამ RAKIA Georgia-მ კონფიდენციალურ პირობებში დაიწყო ზონის მართვის მოდელის ცვლილებაზე მუშაობა, ხოლო 2015 წლის გაზაფხულზე ქუთაისთან ჩინელების მიერ ახალი — „ჰუალინგის“ თავისუფალი ინდუსტრიული ზონის შექმნა დაიწყო. ამავე დროს, ზონების არსებობის ეჭვქვეშ დაყენება, როგორც ამას ზოგიერთი ექსპერტი ცდილობს არ მიგვაჩნია სწორად. პირიქით, მათი ეფექტიანობის გაზრდა საკვებით შესაძლებელია საქართველოს მთავრობის ინსტიტუციური და საკანონმდებლო ხელშეწყობით.

ეკონომიკის სფეროს ექსპერტების მიერ დადგენილია, რომ საქართველოსთვის იდეალურია ყველა სახის ინვესტიცია, მაგრამ მათ შორის პრიორიტეტული უნდა იყოს ე.წ. „კუმულატიური ეკონომიკის“ დამახასიათებელი მაღალტექნოლოგიური, ცოდნაზე დამყარებული ტელესაკომუნიკაციო დარგების განვითარება. კერძოდ, რეამ ისტ-ში უნდა იყვნენ ისეთი ექსპორტზე ორიენტიებული სტრუქტურები, როგორებიცაა: Apple, Henkel, Tesla, HP, Google, Facebook, Intel, სხვადასხვა სახის ვენჩურული კომპანიები და ა.შ. ამასთან გასათვალისწინებელია, რომ მსოფლიოში დღეს არსებული თავისუფალი ინდუსტრიული ზონების (თიზ) უმრავლესობა შეიქმნა სწორედ ექსპორტის ხელშეწყობისთვის (Export Processing Zones).

ამიტომ მიგვაჩნია, რომ შესაბამისი ცვლილებები უნდა შევიდეს საქართველოს კანონში „თავისუფალი ინდუსტრიული ზონების შესახებ“. კერძოდ, უნდა შეიცვალოს:

„მუხლი 3. პუნქტი 3. თავისუფალი ინდუსტრიული ზონა განსაზღვრული ვადით გამოიყოფა ეკონომიკური საქმიანობისათვის და მის ფარგლებში პირები ექვემდებარებიან სპეციალურ ეკონომიკურ და სამართლებრივ რეჟიმს, რომელიც დადგენილია ამ კანონით.“

საჭიროა დაზუსტდეს, რომ „...ინდუსტრიული ზონა განსაზღვრული ვადით, მაგრამ არა-

ნაკლებ 5 წლით, გამოიყოფა...“. ინვესტორმა უნდა იცოდეს, რომ იმ დროს მოქმედი პარლამენტის მაქსიმალური ვადის – 4 წლის განმავლობაში, რაიმე ცვლილება მოსალოდნელი არ არის და მთავრობა არ გააუქმებს ზონას სახელმწიფო ვალის, პენსიების ან სხვა რაიმე ვალდებულებების წარმოქმნის შემთხვევაში.

ასევე, საჭიროა აღნიშნული კანონის მე-9 მუხლს („გადასახადები თავისუფალ ინდუსტრიულ ზონაში“) დაემატოს პუნქტი აქციზური საქონლის საქართველოს ტერიტორიიდან ზონაში შეტანისას აქციზის გადასახადიდან საბანკო გარანტიის ქვეშ გათავისუფლების შესახებ, როგორც ეს მსოფლიოში მოქმედი ზონების უმრავლესობაშია.

საქმე ისაა, რომ წელს ადგილობრივ მწარმოებლებს სერიოზული პრობლემა შეექმნათ თამბაქოს ნაწარმზე, ლუდზე და ალკოჰოლურ სასმელებზე აქციზის განაკვეთების გაზრდის გამო. ასევე, მართალია 2012 წლიდან იმპორტული და ადგილობრივი საკონიაკე სპირტი აქციზის გადასახადით იმ შემთხვევაში აღარ იბეგრება, თუ მწარმოებელი სპირტს აქციზური ალკოჰოლური სასმელების მწარმოებელ კომპანიას აწვდის, მაგრამ 2015 წლის დასაწყისიდან აქციზის განაკვეთი გაორმაგდა მზა ალკოჰოლზე. ანუ სპირტზე აქციზის მოხსნით 2012 წელს მიღებული შეღავათი, 2015 წლის 1 იანვრიდან, მზა პრდუქციის დაბეგვრის „ტვირთით დამძიმდა“.

ინდუსტრიულ ზონაში აქციზის შეღავათით, აქ მომავალში აგებული კონიაკის ქარხნები მიიღებენ უაქციზო სპირტს, რომლითაც აწარმოებენ იაფ კონიაკს. ამით ისარგებლებენ არა მარტო ადგილობრივი, არამედ ჩრდილოეთკავკასიელი, სომეხი და აზერბაიჯანელი კონიაკის სპირტის მწარმოებლებიც.

ეს შეღავათი განსაკუთრებით წაადგება ქუთაისის თიზ-ში მშენებარე ქართულ-ევგიპტური RESH-GEORGIA LTD-ის ყურძნის გადამამუშავებელ ქარხანას. ამ ინვესტორებმა უკვე 30 ჰექტარი ვენახი შეიძინეს კახეთში და არ გამორიცხავენ კონიაკის ჩამოსხმას.

იგივე შეიძლება ითქვას ლუდზეც. მაგალითად, კანონის „თავისუფალი ინდუსტრიული ზონების შესახებ“ მე-9 მუხლით თიზ-ში, ლუდის ჩამომსხმელი ქარხნის აგების შემთხვევაში, მართალია მას ეხსნება ნედლეულის (რომელიც ქართულ ლუდსაბარშებში თითქმის მთლიანად იმპორტულია) იმპორტის გადასახადი და იმპორტის დღგ, მაგრამ მისი პროდუქცია ა/წლის 1 მარტიდან გაზრდილი აქციზით იბეგრება,

რაც ამცირებს მის კონკურენტუნარიანობას საერთაშორისო ბაზრებზე.

ამრიგად, თიზ-ში შეტანილ აქციზურ პროდუქციაზე აქციზის გაუქმებით იქ საქართველოსთვის მნიშვნელოვანი საექსპორტო პროდუქციის – კონიაკისა და ლუდის ჩამომსხმელი ქარხნები განლაგდებიან, რაც ამ ზონებში ბიზნესს „გამოაცოცხლებს“.

გადასახედია ასევე ზემოაღნიშნული კანონის მუხლი 7. პუნქტი 4, რომლითაც „...თავისუფალ ინდუსტრიულ ზონაში დაუშვებელია შენობის საცხოვრებლად გამოყენება.“ მსოფლიოში არსებულ წარმატებულ ზონებში, მაგალითად, ემირატების „ჯაბელ ალიში“ (Jafza) ინვესტორს შეუძლია აირჩიოს ზონაში არსებული 9 ათასამდე სასტუმრო ნომრიდან ერთ-ერთი. ანალოგიურადაა მდგომარეობა ჩინეთის ზონებშიც. ამიტომ, ჩვენს ზონებში ცხოვრების აკრძალვა არ მიგვიჩნია სწორად.

საჭიროა, რომ თიზ-ების საქმიანობა ევროკავშირი-საქართველოს DCFTA-ის განხორციელებას დაექვემდებაროს. ამ მიზნით საჭიროა:

პირველ რიგში, საქართველო-ევროკავშირის სავიზო ლიბერალიზაციამდე ამ ზონებში გაუქმდეს ევროკავშირთან სავიზო აკრძალვები და შრომითი მიგრაციის შეზღუდვა. ეს გამორიცხავს თიზ-ში ყოველგვარი ნახევრადლეგალური საქმიანობის შესაძლებლობას;

მეორე, ზონაში არ უნდა გავრცელდეს საქართველოს კანონით „ლიცენზირებისა და ნებართვების შესახებ“ დანესებული ისეთი შეზღუდვები, როგორებიცაა:

„მუხლი 24.

.....

23. მშენებლობის (გარდა განსაკუთრებული მნიშვნელობის, რადიაციული ან ბირთვული ობიექტების მშენებლობისა) ნებართვა.

26. ადგილობრივი საქალაქო რეგულარული სამგზავრო გადაყვანის ნებართვა.

29. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით დადგენილი საერთაშორისო საავტომობილო სამგზავრო გადაყვანის ერთჯერადი და მრავალჯერადი ნებართვა. (22.02.2011. 4214 ამოქმედდეს 2011 წლის 1 ნოემბრიდან.)

30. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების საფუძველზე დადგენილი საერთაშორისო სატვირთო გადაზიდვის ერთჯერადი და მრავალჯერადი ნებართვა. (22.02.2011. 4214 ამოქმედდეს 2011 წლის 1 ნოემბრიდან.)

31. საქართველოს ტერიტორიიდან საერთაშორისო სატვირთო გადაზიდვის (საერთაშორისო ხელშეკრულების საფუძველზე დადგენი-

ლი კვოტის ზევით) ნებართვა, რომელსაც ახორციელებს უცხო ქვეყნის გადამზიდველი.

32. თავისუფალი ვაჭრობის პუნქტის საქმიანობის ნებართვა. (12.11.2010. 3806 ამოქმედდეს 2011 წლის 1 იანვრიდან)

33. საბაჟო საწყობის საქმიანობის ნებართვა. (27.03.2012. 5957)

53. გარე რეკლამის განთავსების ნებართვა. (5.12.2008 628)

54. სტაციონარული დაწესებულების ნებართვა. (21.07.2010. 3550 ამოქმედდეს 2010 წლის 1 დეკემბრიდან.)“

სასურველია, უახლოეს მომავალში ამ ტიპის საქმიანობებზე საქართველოს თიზ-ებში მოხდეს ევროკავშირის სტანდარტების და ტექნიკური პირობების გამოყენება.

მესამე, ზონაში არსებულ სამეურნეო სუბიექტებს შორის სადავო საკითხები უნდა გადაწყდეს ევროპის სამართლებრივი ნორმების საფუძველზე.

ზემოაღნიშნული ცვლილებების შემდეგ უნდა შეიქმნას „2020 წლამდე საქართველოში თავისუფალი (სპეციალური) ეკონომიკური ზონების და ინვესტირების სპეციალური რეჟიმის მქონე ტერიტორიების განვითარების პროგრამა“.

ზემოაღნიშნული ღონისძიებების შედეგად საქართველოში წარმოიქმნება რეგიონები, რომლებშიც: 1) კაპიტალს დააბანდებენ აზიის ქვეყნების ბიზნესმენები, რომლებიც ევროკავშირში გაიტანენ აქ აწყობილ პროდუქციას Made in Georgia-ს სერტიფიკატით; 2) საქართველო საშუალოვადიან პერსპექტივაში გახდება ევროპის კომპანიებისათვის ე.წ. „აუთსოურსინგით“, ანუ იაფი მუშახელით და სხვა რესურსებით ზონებში იაფი საქონლის წარმოების ადგილი; 3) სპეციალურმა და სავაჭრო ზონებმა ხელი უნდა შეუწყონ ინვესტიციების მოზიდვას საქართველოსთვის სტრატეგიულ, — ინფრასტრუქტურულ სექტორში.

ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა ჩვენი რეგიონის ერთ-ერთი მსხვილი გეოპოლიტიკური აქტორის — ირანის გამოცდილება. სწორედ ამ ზონების დამსახურებაა ის, რომ 1992-დან 2009 წლამდე, ირანში განხორციელებულ 485 მსხვილ პროექტში მოზიდული იქნა 34.6 მლრდ დოლარი. ამ მაჩვენებლით 2010 წლისათვის, ეს ქვეყანა მსოფლიოში მეექვსე იყო.

ირანში ეკონომიკური ზონები საკმაოდ წარმატებით ფუნქციონირებენ ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 70-იანი წლებიდან. მათგან ყველაზე წარმატებულია 6 თავისუფალი ვაჭრობისა (ან-

ზალი, ჩაბაჰარი, კიში, არვანდი, არაზი, ქემში, მაკუ) და 16 სპეციალური ეკონომიკური ზონა (ბუშერი, სარახსი, ლორესტანი და ა.შ.). დასავლეთის სანქციების მიუხედავად, მათში დასავლური კომპანიები ძირითადად ენერგეტიკულ პროექტებს ახორციელებენ. საერთაშორისო კომპანიებს ამ ზონებში იზიდავს ისეთი უპირატესობები, როგორებიცაა:

- 20 წლიანი საგადასახადო შეღავათები (2014 წლამდე ეს შეღავათები მხოლოდ 15 წელზე ვრცელდებოდა);
- ზონაში შესასვლელად არაა საჭირო არანაირი ვიზის აღება;
- შესაძლებელია პროდუქციის 100%-იანი უცხოური საკუთრება (ირანის დანარჩენ ტერიტორიაზე უცხოური კაპიტალით წარმოებული არ უნდა იყოს პროდუქციის 25% რომელიმე სექტორში ან 35% რომელიმე დარგში);
- მოქნილი დასაქმების რეგულაციები;
- მოქნილი საფინანსო-საბანკო სერვისები;
- ვრცელი საგარანტიო სამართლებრივი და დაცვის პაკეტი.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის ფონზე, საინტერესოა ა/წლის 20 აგვისტოს აზერბაიჯანულ „ტრენდის“ საგენტოსთვის ირანის საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების მინისტრის, ორი ქვეყნის სამთავრობათაშორისო კომისიის თანათავმჯდომარის, მაჰმუდ ვაეზის ინტერვიუ. მან მიუთითა, რომ ირანი ითანამშრომლებს აზერბაიჯანთან ევროპაში „სამხრეთის გაზის დერეფნით“ აირის ტრანსპორტირებაში. ცნობილია, რომ „შაჰ-დენიზის“ გაზის დადასტურებული რეზერვები 1.2 ტრლნ კუბმეტრია და მისი ნაწილი არა მარტო აზიაში, არამედ ევროპაში რუსეთის ალტერნატიული გზით ექსპორტისათვისაა გამიზნული. მ. ვაეზიმ ხაზი გაუსვა, რომ ირანის მთავრობის აზრით, აზერბაიჯანის გავლით „დერეფნით“ ევროპაში ირანული გაზიც შეიძლება გაიგზავნოს. მინისტრის ინფორმაციით, ასეთი თანამშრომლობა ორივე ქვეყნის ინტერესებშია.

ასეთი თანამშრომლობის კარგი მაგალითი, მინისტრის აზრით „სვოპის“ კონტრაქტია, რომლითაც აზერბაიჯანის ნახჭევანის ავტონომია ირანულ გაზს იღებს.

სულ მალე, 2014 წლის 20 სექტემბრის კონტრაქტით, „დერეფნის“ შემადგენელი საქართველოზე გამავალი „სამხრეთკავკასიური“, თურქეთში მშენებარე „ტრანსანატოლიური“ და საბერძნეთში დაპროექტებული „ტრანსადრიატიკული გაზსადენებით“, გათვალსინინებულია

წლიურად 16 მლრდ კუბმეტრი გაზის „შაჰ-დენიზი 2“-ს გაზის (10 მლრდ ევროკავშირისთვის, 6 მლრდ კუბმეტრი — თურქეთისთვის) ტრანზიტი, რასაც ყოველწლიურად ემატება „შაჰ-დენიზი 1“-ის 4-5 მლრდ კუბმეტრამდე გაზი.

თუ ანტი-ირანული სანქციების მოხსნის შემდეგ, აირის ზემოაღნიშნულ რაოდენობას დაემატება ირანული ბუნებრივი აირი, შესაძლოა „სამხრეთკავკასიური“ გაზსადენის წარმადობა (მაქსიმალური საპასპორტო სიმძლავრე — 25 მლრდ კუბმეტრია) საკმარისი აღარ აღმოჩნდეს. ამ შემთხვევაში არ არის გამორიცხული, რომ კვლავ დაისვას ბუნებრივი აირის საქართველოს შავი ზღვის სანაპიროზე დეგაზაციის (გათხევადების) და რუმინეთისა და უკრაინის რეგაზაციის ტერმინალებში ტანკრებით რეექსპორტის პროექტი. ე.ი. ამ ახალ პროექტს ექნება ე.წ. აგრის (აზერბაიჯანი-საქართველო-რუმინეთი-უნგრეთი) თხევადი გაზის პროექტის ახალი ფორმით „რეინკარნაციის“ შანსი. მაშასადამე, თუ ირანული გაზის ტრანსპორტირება აზერბაიჯანისა და საქართველოს გავლით გადაწყდება, მაშინ სასურველი იქნება დეგაზაციის ტერმინალის შავი ზღვის სპეციალურ ინდუსტრიულ ზონაში შექმნა.

ინვესტირების ეფექტიანობის ზრდა კაპიტალიზაციით. ინვესტიციებზე საუბრისას ტრადიციულად უცხოურ პირდაპირ ან პორტფელურ ინვესტიციებს გულისხმობენ ხოლმე. მაგრამ არანაკლებ აქტუალურია შიდა ინვესტირებაც. კერძოდ, პოსტკომუნისტური რეფორმების შედეგად საქართველოში წარმოების ფაქტორების კაპიტალიზაციის დონე კვლავ მასობრივად დაბალია. ერთის მხრივ, სახელმწიფო საკუთრების მნიშვნელოვანი ნაწილის პრივატიზების მიუხედავად, ფასიანი ქალაქების ბაზარი ოც წელზე მეტია განვითარების სანყის სტადიაზეა. მეორეს მხრივ, 400-ზე მეტი სახელმწიფო საწარმოს პრივატიზება, ლარის კურსის ვარდნის გამო, გადაუდებელი ამოცანაა. მათგან უმრავლესობა შპს-ს ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმოა. ამასთან, მათ უმრავლესობაში პრივატიზებამდე საჭიროა რესტრუქტურის სამუშაოების ჩატარება, რაც საკმაო ფინანსურ დახარჯებთანაა დაკავშირებული.

საჭიროდ მიგვაჩნია მათი სააქციო საზოგადოებებად გარდაქმნა („მენარმეთა კანონით“ ეს შესაძლებელია). ამის შემდეგ, მათი აქციებით (51%-49% გაყოფით) უნდა შეიქმნას პოლდინგი „სახელმწიფო საწარმოები“. მისი სა-

წესდებო კაპიტალი ყველა სახელმწიფო საწარმოს აქციების 51%-იანი პაკეტებით შეივსება, საწარმოებს კი დარჩებათ 49% (იხ. სქემა). ჰოლდინგს ეყოლება სამეთვალყურეო საბჭო ეკონომიკური განვითარების, ფინანსთა მინისტრების, პარლამენტის ეკონომიკური პროფილის კომიტეტების ხელმძღვანელების და არასამთავრობოების შემადგენლობით.

აქციების გაყიდვა საფონდო ბირჟაზე. ჰოლდინგის აქციების გაყიდვისას საფონდო ბირჟაზე მოხდება მათი კოტირება, ანუ რეალური საბაზრო ღირებულების განსაზღვრა. — კაპიტალიზაცია აქციების გაყიდვიდან მიღებული ინვესტიცია არა ბიუჯეტში, არამედ ჰოლდინგის ანგარიშზე ჩაირიცხება, რითიც მოხდება ჰოლდინგში შემავალი გაჩერებული სახელმწიფო საწარმოების რესტრუქტურისა-ამუშავება. ამ აქციების საფონდო ბირჟაზე ყიდვა შესაძლებელი იქნება როგორც პირდაპირი ინვესტიციის, ისე არაპირდაპირი (საინვესტიციო ფონდების) და პორტფელური ინვესტიციების ფორმით. ჰოლდინგის სამეთვალყურეო საბჭო, რომელშიც ეკონომიკური განვითარებისა და ფინანსთა მინისტრები შედიან, გადაწყვეტს, თუ ჰოლდინგის რომელი საწარმოს რესტრუქტურირებაზე დაიხარჯება აქციების გაყიდვიდან მიღებული ამონაგები. აღნიშნულით მოხდება საქართველოს საბაზრო ეკონომიკაზე ტრანსფორმირების დასრულება, ქვეყნის ფინანსური სტაბილურობისა და მდგრადი ეკონომიკური ზრდის მიღწევა.

ამასთან, მსგავსი ეკონომიკური მეთოდები შესაძლოა ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენისათვისაც იქნას გამოყენებული. მაგალითად, რამდენიმე დღის წინ აფხაზეთის მარიონეტულმა მთავრობამ გამოაცხადა ქონების უცხოელებზე გასხვისების აკრძალვის შესაძლო გაუქმების შესახებ. თუ სოხუმში ეს გადაწყვეტილება იქნება მიღებული, მაშინ ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის შემთხვევაშიც კი, იქ დევნილთა დაბრუნება აზრს დაკარგავს, ვინაიდან მათი ქონება უკვე „კეთილსინდისიერი მყიდველების“ კერძო საკუთრება აღმოჩნდება. რა უნდა დაგუპირისპიროთ ამ მზაკვრულ გეგმას?

მიგვაჩნია, რომ უნდა გამოვიყენოთ 80-იანი წლების მიწურულს მომხდარი გერმანიის გაერთიანების გამოცდილება. კერძოდ, ყოფილი გერ-ის ქონების პრივატიზებისათვის, მაშინდელი გფრ-ს დედაქალაქ ბონში შეიქმნა „გერმანიის რეუნიფიკაციის ფონდი“, რომელსაც ავსებდა ფიზიკური პირების შემოსავლის 1%-ის

სიდიდის გადასახადი გერმანიის 16-ივე მინიდან. მისი ადმინისტრირება საშემოსავლო გადასახადის პარალელურად ხდებოდა. ამ ფონდის შექმნით გერმანელებმა შეძლეს ყოფილი გერ-ის ქონების რესტრუქტურისა-მათი სააქციო საზოგადოებებად გარდაქმნა და შემდეგ აქციების პრივატიზება გერმანული ფასიანი ქაღალდების ბაზრის საშუალებით. მართალია, ამ ბაზარზე უცხოელებიც ოპერირებენ, მაგრამ აქციების უმეტესობა დასავლეთ გერმანულმა მძლავრმა კორპორაციებმა შეისყიდეს.

სასურველია, აფხაზეთის მარიონეტული რეჟიმის მიერ პრივატიზების დაწყების მომენტისათვის თბილისში უკვე არსებობდეს ამგვარი „რეუნიფიკაციის ფონდი“, რომელიც ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებული ქონების პრივატიზებას ოფშორულ ზონებში დარეგისტრირებული იურიდიული პირების, საინვესტიციო ფონდების საშუალებით მოახდენს. აღნიშნული ფონდის ოპერირების მიზანი იმდენად პატრიოტულია, რომ სავარაუდოდ, მასში თანხას საქართველოს ყველა მოქალაქე უყოყმანოდ გადარიცხავს. ეს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე არსებული ქონების უცხოელთა ხელში მოხვედრის ალბათობას მინიმუმამდე თუ არ დაიყვანს, მარიონეტულ რეჟიმს მასობრივი პრივატიზების დაწყებას მაინც გადააფიქრებინებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Z. Garakanidze. Some problems of Investment Security in Georgia. Magazine `Bulletin #107, Strategic researches and development Centre~, March 2008.
2. Z. Garakanidze. Development of the diversified infrastructure with the purpose of extraction and transit of the Caspian Sea energy resources. Leaflet, ~Strategic researches and development Centre~, July 2007.
3. Z. Garakanidze. Security of the Transit Corridor in Georgia: Geo-economic Aspects; Georgian-European Policy and Legal Advice Centre, GEPLAC-Georgian Economic Trends, Tbilisi, 2007, I, II quarter www.geplac.org.
4. Natural gas Europe 2013, BP in Georgia: Interview with NeilDunn. viewed 21 June 2013 <<http://www.naturalgaseurope.com/interview-neil-dunn-bp-georgia-shah-deniz>>.
5. Euractiv 2013, Oettinger: Investment in building renovations is a priority. Viewed 31 May, 2013. <<http://www.euractiv.com/energy-efficiency/oettinger-investment-energy-effinews-513371?utm>>.
6. Rbc-daily 2013, Газпрому» аукнется «сланцевая революция», viewed 28 June 2013, <<http://rbcdaily.ru/tek/562949986687136~>> 275

7. Gazeta 2103, Российский бюджет испытали на сланцевый прорыв, viewed 20 May 2013, <http://www.gazeta.ru/business/2013/04/11/5252025.shtml>.
8. Валерштайн И. Глобализация или переходный период. Экономические стратегии.
9. Ukraine's Naftogaz stands on brink of bankruptcy By CATRINA STEWART and MARIA DANILOVA 03.05.09, Associated Press: <http://www.forbes.com/feeds/ap/2009/03/05/ap6130743.html>.
10. Eastweek. Issue 8 (158). 25 February, 2009. <http://www.osw.waw.pl/en/>.
11. http://www.oilvoice.com/n/Gazprom_Neft_Completes_the_Acquisition_of_51_of_NIS_Shares/442766d3.aspx.
12. Газета «Коммерсантъ» № 22/П(4077) от 09.02.2009.
13. <http://www.todayszaman.com/tz-web/yazarDetay.do?haberno=107964>.
14. http://www.iran.ru/rus/news_iran.php?act=news_by_id&n=1&news_id=56174.
15. <http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2000/blacksea2000.pdf>.
16. http://en.wikipedia.org/wiki/Iran-Armenia_Natural_Gas_Pipeline.

მმართველობითი გადაწყვეტილება და მასზე ზემოქმედი გარემო

ევგენი ბარათაშვილი — სტუ-ს პროფესორი
ირმა მახარაშვილი — სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

სამეცნიერო და ტექნიკური პროცესი დაახლოვდა XVI-XVIII საუკუნეში, როდესაც მანუფაქტურული წარმოების, ვაჭრობის, ნაოსნობის განვითარება საჭიროებდა პრაქტიკული ამოცანების თეორიულ და ექსპერიმენტალურ გადაწყვეტილებებს. XVIII საუკუნის ბოლოს მეცნიერება და ტექნიკა საბოლოოდ დაახლოვდა. მას შემდეგ შესაძლებელია ვისაუბროთ ერთიან სამეცნიერო-ტექნიკურ პროგრესზე. შეზღუდული დროისა და ფინანსური რესურსების პირობებში, მაკრო და მიკროგარემოს გამონვევებს ზრდის ფონზე, პროდუქტისა და მომსახურების შექმნის პროცესში განსაკუთრებულ როლს თამაშობს დაგეგმვა და სანარმოო პროცესების ოპტიმიზაცია. დაგეგმვის მძლავრ ინსტრუმენტს, გამოყენების სფეროში, რომელიც მოიცავს სრულ ინოვაციურ ციკლს, გვევლინება გადაწყვეტილების მიღების თეორიის მეთოდების გამოყენება.

საკვანძო სიტყვები: კოგნიტიური პროცესები, მმართველობითი გადაწყვეტილება, ქცევის უნივერსალურ ფორმა, დეკომპოზიციის პრობლემა, არადაპროგრამებული გადაწყვეტილებები, საჯარო პოლიტიკურ-მმართველობითი ციკლი.

Managerial Decision and Applicable Environment

Summary

Scientific and technical process become closer in XVI-XVIII century, when manufacturing production, trade, navigation practical tasks required to develop theoretical and experimental solutions. In XVIII century science and technology came closer. Since then possible to talk about a unified scientific and technical

progress. In the condition of Limited time and financial resources, product and service development process plays an essential role in the planning and optimization of manufacturing processes. Planning is a powerful tool, for use in the field, covering the full innovation cycle, stand as the decision-making theory methods.

Key Words: cognitive processes, managerial decision, the universal form of behavior, problem decomposition, nonprogrammer Solutions, a public policy and management cycle.

მმართველი გადაწყვეტილებას იღებს თანამდებობრივი მოვალეობის შესრულების მონით, გადაწყვეტილების მიზანი ორგანიზაციაში არსებული ამოცანათა შესრულებისა და მოძრაობა და მიზნისკენ სწრაფვაა.

ორგანიზაციაში მმართველობითი გადაწყვეტილება წარმოადგენს მმართველი სუბიექტის შემოქმედებით აქტს, კოლექტივის საქმიანობის განსაზღვრული პროგრამა, მინიმალური დანახარჯებით (შრომითი, მატერიალური, ფინანსური რესურსების) მიზნის მიღწევისათვის, მმართველი ობიექტის ფუნქციონირების პირობების ცოდნისა და აუცილებელი ინფორმაციის ანალიზის საფუძველზე.

გადაწყვეტილების მიღების პროცესის განხილვისას, მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის, რომ სწორი გადაწყვეტილების მიღება ძნელი და რთულია. იგი, ასევე, ფსიქოლოგიური პროცესია. ადამიანთა ქცევა ყოველთვის ლოგიკური არ არის: მას ზოგჯერ გონება წარმართავს, ზოგჯერ — გრძნობა. ამდენად, გასაკვირი არ არის, რომ ხელმძღვანელის მიერ გადაწყვეტილების მისაღებად გამოყენებული ქმედებები ან სპონტანურია (გრძნობააყოლილია), ან უმაღ-

ლესად ლოგიკური (გონებით გადანყვეტილი). შესაბამისად, გადანყვეტილებები არსებობს: ინტუიციური, მსჯელობაზე დაფუძნებული და რაციონალური.

სტრატეგიული გადანყვეტილებების მიღება ხორციელდება კოლეგიალურად. თუმცა, გადანყვეტილების მიღებაში მონაწილე პირთა წრე უნდა იყოს პროფესიონალურად სპეციალიზებული. ამასთან, შეიძლება გამოყენებული იქნას „ტვინის შტურმის“ მეთოდი, რომლის დროსაც შესაძლო გადანყვეტილებები არ იზღუდება და მხოლოდ შემდეგ ხდება ყველაზე რაციონალური წინადადებების შერჩევა. ზოგჯერ გამოიყენება გადანყვეტილების მიღების წრიული სისტემა, რომლის დროსაც პრობლემის განხილვა შეთავაზებულია გარკვეული პირებისათვის, რომელთა სიასაც ადგენს დანესებულებების ხელმძღვანელი.

რეგიონული და კორპორაციული სტრუქტურების ამოცანების რეალიზაცია ძირითადად ხორციელდება საორიენტაციო გადანყვეტილებების მიღებით. გადანყვეტილებების მიღების აუცილებლობა ჩნდება გარკვეულ პრობლემურ სიტუაციაში, რომელიც ობიექტურად იძლევა შესაძლო გადანყვეტის გარკვეულ კრიტერიუმებს. მენეჯერები იკვლევს პრობლემური სიტუაციებიდან გამოსვლის შესაძლო ალტერნატივებს და ირჩევს ყველაზე ხელსაყრელი და სასარგებლო მქონე ალტერნატივას. მიღებული გადანყვეტილებები შეიძლება იყოს ფორმალური და არაფორმალურ-შემოქმედებითი, ევრისტული (გადანყვეტილების ახალი მეთოდი). ეს უკანასკნელი მოითხოვს მენეჯერის განვითარებულ ანალიტიკურ უნარს.

აღსანიშნავია, რომ გლობალური ეკონომიკური კრიზისის შემდეგ აქცენტები კეთდება პერსონალურ მმართველობით გადანყვეტილებებსა და პასუხისმგებლობაზე. მაგალითად, გლობალური გამოწვევების ფონზე შემცირებული ამონაგებების გამო ინვესტიციებმა გადაინაცვლა მძიმე მრეწველობიდან მაღალი ტექნოლოგიებისა და სერვისის სფეროში. ახალი რეალობის პირობებში, მკაცრი კონკურენციის დროს, სულ უფრო დიდი როლი ენიჭება აზროვნებისა და დამოუკიდებელი გადანყვეტილების მიღების ინდივიდუალურ უნარს, ვიდრე ჯგუფურად გადანყვეტილების მიღების პრაქტიკას.

მენეჯერების მთავარი საფიქრალი დასაქმებულების მოტივაციაა. ჰარვარდის უნივერსიტეტის ფსიქოლოგის დ. მაკლელანდის მიერ განხილულია სხვადასხვა ქვეყანაში არსებული მოტივაციის განსხვავებული პატერნები, სადაც

გამოყოფილია მოტივების სამი ტიპი: მიღწევა, აფილაცია და ძალაუფლება. ძალაუფლებრივი დისტანციის განსხვავებები კორპორაციულ და რეგიონულ მმართველობაზე ზემოქმედებენ.

აღსანიშნავია, რომ მენეჯერები, დაქვემდებარებულთა კოორდინაციისას, კოლეგებთან და ზემდგომ პირებთან ურთიერთმიმართებისას ავლენენ ზემოქმედების უნარს. მათი გავლენა დამოკიდებულია, როგორც თანამდებობრივ სტატუსზე, ასევე მათ პიროვნულ თვისებებზე. ჯონ კოტერის აზრით, მხოლოდ იმის გამო, რომ ვინმე ვილაციის უფროსია, არავინ ასრულებს ბრძანებებს — ამისათვის საჭიროა ძალაუფლება. ძალაუფლება ასახავს სხვათა ქცევაზე გავლენის მოხდენის შესაძლებლობას. მას იყენებენ ხელმძღვანელები მოვლენათა სათანადო მიმართულების წასამართად. მენეჯმენტში ძალაუფლების პიროვნულ წყაროდ მიიჩნევა ექსპერტული ძალაუფლება, ქარიზმა, ძალაუფლების კანონიერება, ინფორმაციის ფლობა, ძალაუფლებაზე მოთხოვნილება (მოტივაცია). ძალაუფლების ორგანიზაციულ საწყისებს მიეკუთვნება: გადანყვეტილების მიღების უფლება, დაქვემდებარებულთა დაჯილდოვება, იძულება, რესურსებზე ძალაუფლება, გავლენიანი კავშირების ძალა. მისგან განსხვავებით, გავლენა არის ურთიერთდამოკიდებულებათა პროცესი, რომელშიც ერთ-ერთი მხარე, ხელთ არსებული ძალაუფლების მობილიზაციით ცდილობს შეცვალოს მეორე მხარის ქცევა.

ძალაუფლების არსი ეს არის გარშემომყოფთა მოქმედებაზე კონტროლი. ძალაუფლება ეს არის ძალა, რომელსაც იყენებენ მოვლენების წარმართვისათვის სასურველი მიმართულებით, ხოლო ზემოქმედება — ესაა ბერკეტები, რასაც იყენებენ ძალაუფლების გამოყენების დროს. ის გამოვლინდება გარშემომყოფთა რეაქციით მენეჯერის ძალაუფლებაზე. მენეჯერები იღებენ ძალაუფლებას ორგანიზაციული და პიროვნული წყაროებიდან.

ძალაუფლება ადამიანის ზეგავლენისა და კონტროლის საშუალებას იძლევა, რისთვისაც მენეჯერები იყენებენ რამდენიმე სტრატეგიას: ლოგიკა, კეთილგანწყობა, კოალიცია, ვაჭრობა, თავისგატანა, ზემდგომი ადამიანების მხარდაჭერა და სანქცია. ძალაუფლების მნიშვნელოვანი გასაღებია დელეგირება, რომელიც არის პროცესი, რომლის საშუალებითაც მენეჯერები ეხმარებიან გარშემომყოფებს შეიძინონ ზემოქმედების გამოყენების ჩვევები, რომელიც აუცილებელია გადანყვეტილების მისაღებად. ძალაუფლებისა და გავლენის კვლევა ყოველთ-

ვის პოლიტიკასთან კავშირშია. შესაბამისად, ორგანიზაციული პოლიტიკის ანალიზის ორი განსხვავებული ტრადიცია არსებობს:

1. პირველი ტრადიცია დაფუძნებულია ნ. მაკიაველის ფილოსოფიაზე და განსაზღვრავს პოლიტიკას ეგოისტური ინტერესებიდან გამომდინარე და არასანქცირებული საშუალებების გამოყენებით. ტრადიციის თანახმად, ორგანიზაციული პოლიტიკა ფორმალურად შეიძლება განიმარტოს, როგორც ზეგავლენის მართვა შედეგების მისაღებად, ან სანქცირებული შედეგების მიღება არასანქცირებული საშუალებების ზემოქმედებით. მენეჯერებს ნაწილობრივ თვლიან პოლიტიკოსებად, თუ ისინი ცდილობენ მიაღწიონ საკუთარ დასახულ მიზნებს ან იყენებენ საშუალებებს, რომლებიც გამომდინარეობს კანონის საზღვრებს მიღმა;

2. მეორე ტრადიცია პოლიტიკას განიხილავს, როგორც აუცილებელ ფუნქციას, რომელიც დაკავშირებულია ადამიანების სხვადასხვა ინტერესებთან. აქ ორგანიზაციულ პოლიტიკას განიხილავენ, როგორც შემოქმედებითი კომპრომისების მიღწევის ხელოვნება. ჰეტეროგენულ საზოგადოებაში ადამიანებს შორის არსებობს უთანხმოება იმის შესახებ, თუ ვისი ინტერესებია უფრო მნიშვნელოვანი, პირველხარისხოვანი და კოლექტიურ ინტერესებთან მჭიდროდ დაკავშირებული. პოლიტიკა იბადება ადამიანის მოთხოვნილებებიდან: მიაღწიონ კომპრომისს, თავი დააღწიონ კონფრონტაციებს, და სხვებთან ერთად იცხოვროს საზოგადოების სრულფასოვანი წევრის სტატუსით. ამგვარად, ორგანიზაციული პოლიტიკა წარმოადგენს ძალაუფლების გამოყენებას სოციალურად მისაღებამოცანების დასაშუალებების გამომუშავებისათვის, რომლებიც ხელს შეუწყობენ ინდივიდუალურ და კოლექტიურ ინტერესებს შორის ბალანსის შენარჩუნებას.

გადანწყვეტილების მიღების პროცესში მენეჯერები მრავალი ფაქტორის გავლენას განიცდიან. რიჩარდ დ. დაფტის მიხედვით, ეს ფაქტორებია:

- **რისკი.** გადანწყვეტილების მიღების შედეგი ალბათურია. რისკის პირობებში გადანწყვეტილების მიღება მრავალნაირ ინფორმაციას საჭიროებს;
- **უნდობლობა.** მენეჯერმა იცის მიზანი, ისწრაფვის მისკენ, თუმცა არ აქვს ინფორმაცია გადანწყვეტილების სხვადასხვა ვარიანტებზე და მომავლის მოვლენებზე, რის გამოც რისკების შეფასება არ ძალუძს. ასეთ დროს ხელმძღვანელი გადანწყვეტილებას

გარკვეული ვარაუდით იღებს, რაც მის პირად გამოცდილებასა და ინტუიციას ეყრდნობა;

➤ **გაურკვევლობა.** ასეთ დროს პრობლემა გამოკვეთილი არ არის, მნიშვნელოვანი ინფორმაცია ხელმიუწვდომელია და გადანწყვეტილების ალტერნატიული ვარიანტების იდენტიფიცირებაც არ ხერხდება. ეს ძირითადად ხდება მაშინ, როცა სიტუაცია სწრაფად იცვლება;

➤ **გარკვეულობა ანუ ნდობა.** მენეჯერი გადანწყვეტილების მისაღებად ყველა საჭირო ინფორმაციას ფლობს და შედეგად იღებს გადანწყვეტილებას, რომლის სისწორეში აბსოლუტურად დარწმუნებულია.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია გადანწყვეტილების მიღებაზე ზემოქმედი ფაქტორები, რომელიც მენეჯმენტის ცნობილმა სპეციალისტებმა მესკონმა, ალბერტმა და ხედოურმა წამოაყენა. კერძოდ, მათ გადანწყვეტილების მიღების ზემოქმედ ფაქტორებს დაუმატეს პიროვნული ფაქტორები, ინფორმაციული და ქცევითი შეზღუდვები.

განიხილავენ გადანწყვეტილების მიღებაზე სხვა ფაქტორების გავლენასაც, ეს არის გადანწყვეტილების მიღების 4 სტილი: დირექტიული, ანალიტიკური, კონცეპტუალური და ქცევითი სტილი.

გადანწყვეტილების მიღება შეიძლება დაფუძნებული იქნას დაქვემდებარებულთა მიერ პროცესში ჩართვის ან მათ გარეშე. ჩართულობა შეიძლება განხორციელდეს სხვადასხვა გზით. ხელმძღვანელმა გადანწყვეტილება შეიძლება მიიღოს დაქვემდებარებულებთან კონსულტაციების გზით, ასევე, მათზე გადანწყვეტილების მიღებაზე უფლებამოსილების დელეგირებით. ცხრილში მოცემულია კვლევის საფუძველზე დეტალიზებული დირექტიულობის ხარისხი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბარათაშვილი ე., მარიდაშვილი მ., მახარაშვილი ი., გადანწყვეტილების მიღების ხელოვნება ბიზნეს პროცესების მართვაში, „ახალი ეკონომისტი“, თბ., №1, 2014, გვ. 21.
2. ბარათაშვილი ე., მარიდაშვილი მ., მახარაშვილი ი., გადანწყვეტილების მიღების თეორია და პრაქტიკა თანამედროვე მენეჯმენტში, „ეკონომიკა“, თბ., №3-4, 2014, გვ. 142.
3. ბარათაშვილი ე., მარიდაშვილი მ., მახარაშვილი ი., გადანწყვეტილების მიღების პროცესის მიმოხილვა, მნიშვნელობა და მახარა-

- სიათებლები, „ახალი ეკონომისტი“, თბ., №1, 2015, გვ. 33-39.
4. ბარათაშვილი ე., მარიდაშვილი მ., მახარაშვილი ი., გადანყვეტილების მიღების პრობლემებისადმი მეთოდოლოგიური მიდგომები თანამედროვე პირობებში, „ეკონომიკა“, თბ., №3-4, 2015, გვ. 125-139.
 5. ბარათაშვილი ე., მარიდაშვილი მ., მახარაშვილი ი., გადანყვეტილების შემუშავების,

- მიღებისა და რეალიზების ტექნოლოგიები, „სოციალური ეკონომიკა“, 2015. №2.
6. Андрейчиков А. В. Андрейчикова О.Н. Системный анализ и синтез стратегических решений в инноватике. модели многокритериального анализа деятельности инновационных организаций. учебное пособие. М.: книжный дом "либроком". москва .2012
 7. Качалина Л.Н. Конкурентоспособный Менеджмент. М.: Изд-во ЭЖСМО, 2006. с. 464

სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობის როლი ჯანდაცვაში ორგანიზაციულ-ეკონომიკური სისტემის სრულყოფის საქმეში

ეკატერინე მოწონელიძე — სტუ-ს დოქტორანტი

The role of public-private partnership in the enhancement of organizational-economic system issues in healthcare

**Catherine Motsonelidze
Summary**

Directions of development of public-private partnership in healthcare system of Georgia are considered in this work, promoting enhancement of quality of medical service and improvement of healthcare effectiveness.

Public-private partnership has a substantial role in developed countries in the healthcare funding, implementation of new technologies and application and distribution of innovative methods of treatment in medical service.

Directions of public-private partnership are multilateral and implementation of each goal of partnership causes reduction of costs of public budget as well as private company, and the decrease of time of their implementation.

According to our viewpoint public-private partnership can be effectively developed in the healthcare system of Georgia. The last one can be implemented in the following way: purchasing products, medical service and other services, by means of investment agreement and lease, primary health institutions infrastructure to be managed by private investor, also by means of creating various associations and partnership, by preparing specialists for Physician's and Doctoral practice and management for healthcare objects of private medical higher institution.

We consider that development of public-private partnership in healthcare will enhance the management of organizational-economic system.

ნაშრომში განხილულია საქართველოში ჯანდაცვის სისტემაში სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობის განვითარების მიმართულებები, რაც ხელს უწყობს სამედიცინო მომსახურების ხარისხის ამაღლებასა და ჯანდაცვის ეფექტიანობის ამაღლებას.

სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობას მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს განვითარებულ ქვეყნებში ჯანდაცვის სისტემის დაფინანსების, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვისა და სამედიცინო მომსახურებაში ინოვაციური მკურნალობის გამოყენებისა და გავრცელების საქმეში. სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობის მიმართულებები მრავალფეროვანია და პარტნიორობის თითოეული ამოცანის შესრულება იწვევს როგორც სახელმწიფოს, ასევე კერძო ფირმის მხრიდან ხარჯების შემცირებას, მათი შესრულების დროის შემცირებას და სხვა.

ჩვენი აზრით საქართველოში ჯანდაცვის სისტემაში სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობა შეიძლება ეფექტიანად განვითარდეს: საქონლის, სამუშაოების, სამედიცინო და სხვა მომსახურების შესყიდვებით, საინვესტიციო შეთანხმებისა და არენდის გამოყენებით, ჯანდაცვის პირველადი დაწესებულების ინფრასტრუქტურის გადაცემით კერძო ინვესტორზე სამართავად, სხვადასხვა გაერთიანებებისა და პარტნიორობის შექმნით, კერძო სამედიცინო უმაღლეს სასწავლებლებში ჯანდაცვის ობიექტებისათვის საჭირო საექიმო, მენეჯერული და საექთნო სპეციალისტების მომზადებით.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობის განვითარება ჯანდაცვაში გააუმჯობესებს ორგანიზაციულ-ეკონომიკური სისტემის მართვას.

რეზიუმე

საკვანძო სიტყვები: სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობა, ჯანდაცვა, სამედიცინო მომსახურება, განვითარება, მართვა, ეფექტიანობა.

Keywords: public-private partnership, healthcare, medical service, development, management, effectiveness.

საქართველოში წარმატებით ვითარდება სახელმწიფო და კერძო პარტნიორობა. მნიშვნელოვანია თვით პარტნიორობის მიმართულებები და შედეგები, რაც საზოგადოების ყურადღების ცენტრში ექცევა.

სახელმწიფო კერძო პარტნიორობა ვითარდება შემდეგი მიმართულებებით:

- სახელმწიფოს მიერ დაფუძნებული საწარმოები, რომლებიც მოქმედებენ კერძო სამართლის მიმართულებით ანუ ისინი შექმნილი არიან საქართველოს კანონის „მეწარმეთა შესახებ“ საფუძველზე;
- ბიზნესის ორგანიზაციების მიერ სახელმწიფო პროგრამებში ჩადებული ინვესტიციების გამოყენების რეგულირება და მართვა;
- კერძო საკუთრებაზე შექმნილი ფირმების მიერ სახელმწიფო პროგრამებში მონაწილეობა, ან პროგრამების შესრულება და მართვა;
- სახელმწიფო და კერძო პარტნიორობის ფარგლებში რესურსების გაერთიანება კონკრეტული პროგრამის (ამოცანების) შესასრულებლად.

მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს და განსაკუთრებული წვლილი შეაქვს სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობას ჯანდაცვის სისტემაში. ეს თანამშრომლობა გამოსატყვევებს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების მიმართულებას, რაც საფუძველად უდევს სახელმწიფო სოციალური პოლიტიკის ამოცანების განვითარების პერსპექტივას მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაზრდის, მკურნალობის მეთოდების და ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის, განვითარების და სახელმწიფოს მიერ შექმნილი რესურსული ბაზრის განვითარების საქმეში და ამ რესურსული ბაზრის უფრო ეფექტიანად გამოყენებისა და მართვისათვის საჭიროა ბიზნესის პოტენციალის მოზიდვა.

ესაა მნიშვნელოვანი მიმართულება, რომლის მეშვეობით ხდება სახელმწიფო - კერძო პარტნიორობის განვითარება, ამ პარტნიორობით გაერთიანდება სახელმწიფო და კერძო ინტერესი, რათა ეფექტიანად მოხდეს ჯანდაცვის სისტემაში პროექტების რეალიზება.

სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობის ეფექტიანად გამოყენება ხელს შეუწყობს ჯანდაც-

ვის სისტემის რეფორმირებასა და მოდერნიზებას, გააუმჯობესებს ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ სისტემას, ეფექტიანი გახდება სამედიცინო მომსახურება და ამაღლება მომსახურების ხარისხი.

სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობა ჯანდაცვის სისტემაში შეიძლება განვითარდეს: საქონლის, სამუშაოების, მომსახურების შესყიდვებით, რითაც გააუმჯობესებს ჯანდაცვის ობიექტების ინფრასტრუქტურას; საინვესტიციო შეთანხმებებისა და არენდის გამოყენებით; ჯანდაცვის პირველადი დანერგვების ინფრასტრუქტურის გადაცემით კერძო ინვესტორზე სამართავად; სხვადასხვა გაერთიანებებისა და პარტნიორობის შექმნით რომელთა საქმიანობა წარმოადგენს ინტელექტუალური საქმიანობის შედეგების გამოყენებას; კერძო სამედიცინო უმაღლეს სასწავლებლებში ჯანდაცვის ობიექტების მოთხოვნით საჭირო საექიმო, მენეჯერული და საექთნო სპეციალისტების მომზადებით.

ჯანდაცვაში სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობა ფართო მასშტაბით ვითარდება ინფრასტრუქტურული პროექტებით იმ სამუშაოების შესრულებით როგორცაა: ჯანდაცვის ობიექტების გაზ-წყალ-ელენერგიით მომარაგება, ტექნიკური მომსახურება, ექსპლუატაცია, რეკონსტრუქცია და მოდერნიზაცია, ინფრასტრუქტურის ახალი ობიექტების მშენებლობა, სხვადასხვა მომსახურების მიწოდება, ახალი ტექნოლოგიების განყოფილება და მომსახურება, საინფორმაციო, კომპიუტერული სერვისები, სამედიცინო მომსახურების მომხმარებელთა (პაციენტების) ინტერნეტით მომსახურება.

სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობის მიმართულებები მრავალფეროვანია და პარტნიორობის თითოეული ამოცანის შესრულება იწვევს როგორც სახელმწიფოს, ასევე კერძო ფირმის მხრიდან ხარჯების შემცირებას, მათი შესრულების დროის შემცირებას და სხვა, რაც მნიშვნელოვნად ეფექტიანად აისახება საქმიანობის შედეგებზე.

სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობის განვითარების საქმეში განსაკუთრებული ყურადღებაა მისაქცევი შემდეგ ტენდენციას, ჯანდაცვის ობიექტების საქმიანობის ორგანიზებისას აქტიურად ხდება კერძო სტრუქტურებზე არაპროფილური საქმიანობის გადაცემა. არაპროფილური მომსახურება მრავალსახა და გააჩნია ფართო სპექტრი, მისგან უფრო ხშირად გამოიყენება შემდეგი მომსახურების სახეები:

- ჯანდაცვის ობიექტების პაციენტთა და თანამშრომელთა კვების ორგანიზება, ასევე სამკურნალო კვების ორგანიზება;
- სამრეცხაო მომსახურება;

- სამედიცინო დანადგარების რემონტი და მომსახურება;
- ნავისა და ბიოლოგიური ნარჩენების გატანა და უტილიზება;
- სამედიცინო ობიექტის დაცვა და საზოგადოებრივი წესრიგის უზრუნველყოფა;
- ტექნოლოგიური დანადგარებისა და კომუნიკაციების მომსახურება და შენობის რემონტი.
- კომუნალური მეურნეობის მომსახურება;
- ადმინისტრაციული ფუნქციების შესრულება მათ შორის ბუღალტრული აღრიცხვა, საქმის წარმოება, იურიდიული კონსულტაციები;
- ლაბორატორიულ-სადიაგნოსტიკო გამოკვლევების ჩატარება;

სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობა მართალია იძლევა მნიშვნელოვან ეფექტიანობას, მაგრამ ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში თითოეული პროგრამა არაპროფილური საქმიანობიდან გამომდინარე, ეკონომიკურად, მენარმეული მიდგომით ღრმად უნდა იყოს გათვლილი, მონაცემები და მაჩვენებლები ერთმანეთთან უნდა იყოს შედარებული და შემდეგ უნდა მოხდეს ამ პარტნიორობის განვითარება. ცნობილია, რომ ნებისმიერი ბიზნეს-ორგანიზაციის ძირითად ინტერესს წარმოადგენს მოგების მიღება და საკუთარი ბაზრის გაფართოება, შესაბამისად ჯანდაცვის ობიექტის ფინანსური შესაძლებლობები საშუალებას უნდა იძლეოდეს პარტნიორული საქმიანობის განვითარებაზე, სხვაგვარად საქმე დაზარალდება.

ჩვენის აზრით ბიზნესს დღეს საქართველოში გააჩნია ძლიერი ფინანსური ბერკეტები და კერძო სექტორს შეუძლია სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობის მიხედვით ისეთ მიმართულებებში მონაწილეობის მიღება და საქმიანობის წარმართვა, რომლებზეც დიდი მოთხოვნაა სამკურნალო დაწესებულებებში, მაგრამ მისი დაწესებულების ფინანსების უკმარისობის გამო შეუძლებელია. ასეთებს მიეკუთვნება:

- პოზიტრონულ-ემისიური და კომპიუტერული ტომოგრაფიის სადიაგნოსტიკო ცენტრის შექმნა და საქმიანობის წარმართვა;
- გემოდიალიზის ცენტრის შექმნა და საქმიანობის მართვა;
- დამხმარე რეპროდუქტიული ტექნოლოგიის ცენტრის შექმნა და საქმიანობის წარმართვა;

ჩამოთვლილი და განსაკუთრებით საჭირო და აუცილებელი ტექნოლოგიების გამოყენებით სხვადასხვა სახის დაავადებათა დიაგნოზის დასადასტურებლად ცენტრების შექმნისას უნდა გათვალისწინებული იქნას როგორც საქართველოში, ასევე რეგიონებში სოციალურ-

ეკონომიკური მდგომარეობა, რეგიონის ჯანმრთელობის დაცვის სისტემისა და მოსახლეობის დემოგრაფიული მდგომარეობა.

ჯანდაცვის სისტემაში სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობის თითოეულ მხარეს შეაქვს თავისი წვლილი საერთო პროექტში. ბიზნესის მხრიდან ასეთი წვლილი შეიძლება იყოს: ფინანსური რესურსები, პროფესიული გამოცდილება, ეფექტიანი მართვა, მოქნილობა და ოპერატიულობა გადაწყვეტილების მიღებისას, მენარმეული გონიერება, ინოვაციების გამოყენების უნარი. სამენარმეო სექტორის მონაწილეობას სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობაში ყოველთვის თან სდევს მუშაობის უფრო ეფექტიანი მეთოდების გამოყენება, ტექნოლოგიებისა და ტექნიკის გაუმჯობესება, სამედიცინო მომსახურების ორგანიზების ახალი ფორმების განვითარება, პირველადი ჯანდაცვის დაწესებულების ინოვაციური ტექნოლოგიებით აღჭურვა.

ჯანდაცვის სისტემაში სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობის პროექტებში სახელმწიფო მხარე წარმოადგენს შემდეგს: მესაკუთრის უფლებამოსილება, საგადასახადო და სხვა შეღავათების შესაძლებლობა, გარანტიები, ასევე ფინანსური რესურსების რაღაც ნაწილის მიწოდება. სახელმწიფო, როგორც ძირითადი მარეგულირებელი პარტნიორობისა აუცილებლობის შემთხვევაში შეუძლია რესურსები გადაანაწილოს მხოლოდ ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის პროგრამებზე. ასეთი მიდგომა ყოველთვის ხელს უწყობს სოციალურ-ეკონომიკური კლიმატის გაუმჯობესებას, ამალღებს ქვეყნის საინვესტიციო რეიტინგს, მაგრამ რაც მთავარია პირდაპირ ვლინდება პარტნიორულ პროექტებში. სახელმწიფო იყენებს თავის შესაძლებლობას გააკონტროლოს, დაარეგულიროს და დაიცვას საზოგადოებრივი ინტერესები.

საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობა იძლევა იმის საშუალებას, რომ დარეგულირებული იქნას ნებისმიერი სახის პარტნიორული ურთიერთობა, რაც დაშვებულია კანონით. მაგრამ გასათვალისწინებელია ჯანმრთელობის დაცვის სპეციფიკა და რადგანაც ქვეყანაში ჯანმრთელობის დაცვა პრიორიტეტულ დარგადაა გამოკვეთილი და ჯანმრთელობის დაცვას გააჩნია მრავალსახა სპეციფიკური თავისებურებები, ამიტომ ჩვენის აზრით მიზანშეწონილია ქვეყნის კანონმდებლობაში გამოკვეთილი იქნას „სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობა ჯანდაცვაში“ კანონი, ან და ამ პარტნიორობის განვითარების თვალსაზრისით შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის ბრძანება. ყველა შემთხვევაში გარკვეული უნდა იქნას და დაფიქსირებული ყველა საკითხი,

პრობლემა, ურთიერთობები, ვალდებულებები თუ პასუხისმგებლობა.

კანონში (ბრძანებაში) ღიად და გამჭვირვალედ უნდა იქნას განსაზღვრული ჯანდაცვაში სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობა, მისი პრინციპები, ფორმები, შეთანხმების გაფორმება, კერძო ინვესტირებისა და ხელისუფლების უფლებები; სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობის შეთანხმების რეალიზაციაზე გადაწყვეტილების მიღების უფლებები და წესები, ურთიერთობების დამყარების გრძელვადიანი პროგრამების დამუშავება და დამტკიცება, რესურსების გაერთიანების წესები, პასუხისმგებლობისა

და რისკების განაწილების წესები მხარეებს შორის, სახელმწიფოსა და კერძო ფირმას შორის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გ. ამყობაძე, მ. ფირცხალავა, მ. ლომსაძე-კუჭავა და სხვ. ჯანდაცვის, გამაჯანსაღებელ-პროფილაქტიკური და რეკრეაციული ობიექტების, მენეჯმენტის, მარკეტინგული მიმზიდველობისა და ეკონომიკური მექანიზმის დამუშავება. თბ., 2011.
2. Г.Э Улუმбекова „Здравоохранение России – Что надо делать – Москва „Гэотар-Медиа“ – 2010.

კომპიუტერული გრაფიკის შესაძლებლობების გამოყენება სწავლების თანამედროვე ეტაპზე

რეზიუმე

განხილულია კომპიუტერული გრაფიკის პროგრამული პაკეტების გამოყენების ახალი მიმართულებები სწავლების თანამედროვე ეტაპზე. აღნიშნულია, რომ კომპიუტერული გრაფიკა გამოიყენება თითქმის ყველა სამეცნიერო და საინჟინრო დისციპლინაში აღქმის თვალსაჩინოებისთვის და ინფორმაციის გადასაცემად. არსებობს მძლავრი აპარატურული და პროგრამული უზრუნველყოფა მრავალფეროვანი გრაფიკული გამოსახულების მისაღებად — უბრალო ნახაზით დაწყებული და ბუნებრივი ობიექტების რეალური გამოსახულებით დამთავრებული. შეფასებულია რასტრული, ვექტორული, ფრაქტალური გრაფიკის უპირატესობა და ნაკლოვანება, შედგენილია მეტად გამოყენებადი გრაფიკული პროგრამების შესაძლებლობების შედარებითი ცხრილები. მოცემულია ციფრული გამოსახულების ვიზუალიზირების, გარდაქმნის, მასშტაბირების, კოდირების მეთოდები.

საკვანძო სიტყვები: ვექტორული, რასტრული, ფრაქტალური გრაფიკა; სპლაინი, ვიზუალიზაცია.

Применение возможностей компьютерной графики на этапе современного обучения

Резюме

Рассмотрены новые направления применения программных пакетов компьютерной графики на

современном этапе обучения студентов. Компьютерная графика используется почти во всех научных и инженерных дисциплинах для отображения и обработки передаваемой информации. На сегодняшний день применяется довольно мощное аппаратное и программное обеспечение для создания разнообразных графических изображений, начиная с простого чертежа до создания реалистичных изображений сложных объектов. Дается оценка преимуществ и недостатков растровой, векторной, фрактальной графики. Представлены таблицы, отображающие характеристики и возможности популярных графических программ. Описаны соответствующие методы графической визуализации, преобразования, масштабирования, кодирования информации.

საინფორმაციო ტექნოლოგიების თანამედროვე სწავლების ეტაპზე, კომპიუტერული გრაფიკა გამოიყენება თითქმის ყველა სამეცნიერო და საინჟინრო დისციპლინაში აღქმის თვალსაჩინოებისთვის და ინფორმაციის გადასაცემად. არსებობს მძლავრი აპარატურული და პროგრამული უზრუნველყოფა მრავალფეროვანი გამოსახულების მისაღებად — უბრალო ნახაზით დაწყებული და ბუნებრივი ობიექტების რეალური გამოსახულებით დამთავრებული. გრაფიკაზე მუშაობა იკავებს მასობრივი მოხმარების პროგრამებზე მომუშავე პროგრამისტების მუშაობის დროის 90%-ს. ჩვეულებრივ კომპიუტერულ გრაფიკას ყოფენ ვექტორულად და რასტრულად, თუმცა გამოყოფენ ასევე გამოსახულების წარმოდგენის ფრაქტალურ ტიპს. გრაფიკული რედაქტორები იყოფა რასტ-

რულ, ვექტორულ და სამგანზომილებიანი გრაფიკის რედაქტორებად.

ვექტორული გრაფიკა გამოსახულებას წარმოგიდგენს როგორც გეომეტრიული პრიმიტივების ნაკრებს. გამოსახულება ვექტორულ ფორმატში გვაძლევს სივრცეს რედაქტირებისთვის. გამოსახულება შეიძლება დანაკარგების გარეშე მასშტაბირდეს, შემობრუნდეს, დეფორმირდეს. ასევე სამგანზომილებიანობის იმიტაცია ვექტორულ გრაფიკაში უფრო მარტივია, ვიდრე რასტრულში. საქმე იმაშია, რომ ყოველი ასეთი გარდაქმნა ფაქტიურად სრულდება ასე: ძველი გამოსახულება (ან ფრაგმენტი) იშლება, და მის მაგივრად იგება ახალი. ვექტორული ნახატის მათემატიკური აღწერა რჩება უზინდელი, იცვლება მხოლოდ ზოგიერთი ცვლადის, მაგალითად, კოეფიციენტების მნიშვნელობა. სპლაინი არის ვექტორული გრაფიკის მთავარი ცნება. ხაზობრივი სურათები — ეს სპლაინებია. სპლაინებზე აგებულია თანამედროვე შრიფტები TrueType და PostScript. სპლაინების არსია შემდეგში მდგომარეობს: ნებისმიერი ელემენტარული მრუდი შეიძლება აიგოს ოთხი კოეფიციენტის ცოდნით P0, P1, P2, და P3, რომლებიც შეესაბამება ოთხ წერტილს სიბრტყეზე. ამ წერტილების გადაადგილებით, ვცვლით მრუდის ფორმას.

ვექტორული გამოსახულებები იკავებენ შედარებით მცირე მოცულობას და ადვილია რედაქტირებაში. სურათის ნებისმიერი ელემენტი შეიძლება იყოს შეცვლილი სხვა ელემენტისგან დამოუკიდებლად. გამოსახულება ადვილად იცვლის ზომას, არ კარგავს ხარისხს და ინარჩუნებს თავდაპირველ კომპოზიციას. ვექტორი პლასტიკურია, რაც საშუალებას გვაძლევს ავსახოთ ის განსხვავებული გაფართოების მქონე მონოტილობებზე. მაგრამ ვექტორული გრაფიკის გამოსახულებები მარტივია ვიზუალური აღქმისათვის და ძირითადად გამოიყურება „დახატულად“.

ვექტორული გრაფიკა მოხერხებულია გამოსახულების შესაქმნელად, თუმცა პრაქტიკულად არ გამოიყენება მზა სურათების დასამუშავებლად. მან ფართო გამოყენება ჰპოვა სარეკლამო ბიზნესში, პოლიგრაფიაში ყდების გასაფორმებლად და ყველგან, სადაც მხატვრული სამუშაოს სტილი ახლოს არის ნახაზთან. ვექტორული გრაფიკის შექმნისა და დამუშავების პროგრამულ საშუალებებს მიეკუთვნება გრაფიკული რედაქტორები: Adobe Illustrator, Corel Draw.

რასტრული ნახატის გარდაქმნის დროს სანყის მონაცემებს წარმოადგენს მხოლოდ პიქსელების ნაკრების აღწერა, ამიტომ ჩნდება პიქსელების რიცხვის შეცვლის პრობლემა. უმარტივეს პროცესს წარმოადგენს ერთი პიქსელის შეცვლა რამოდენიმე იმავე ფერის პიქსელთა შეცვლა (უახლოესი პიქსელის კომპირების მეთოდი Nearest Neighbour). უფრო სრულყოფილ მეთოდებს იყენებს ინტერპოლაციის ალგორითმები, რომლის დროსაც ახალი პიქსელები იღებენ ზოგიერთ ფერს, რომელთა კოდი გამოითვლება მეზობელი პიქსელების ფერთა კოდების საფუძველზე. მსგავსი მეთოდით ხდება მასშტაბირება Adobe Photoshop-ის პროგრამაში (ბილინეარული და ბიკუბური ინტერპოლაცია).

რასტრული გრაფიკა ყოველთვის ოპერირებს პიქსელების ორგანზომილებიანი მასივით (მატრიცით). ყოველ პიქსელს შეესაბამება მნიშვნელობა — სიკაშკაშის, ფერის, გამჭვირვალობის — ან ამ მნიშვნელობათა კომბინაცია. რასტრული გამოსახულება განსაკუთრებული დანაკარგების გარეშე შეიძლება მხოლოდ შევამციროთ, თუმცა გამოსახულების ზოგიერთი დეტალები მაშინ ქრება სამუდამოდ, რაც სხვაგვარადაა ვექტორული ობიექტის წარმოდგენისას. რასტრული გამოსახულების გაზრდა კი გვიბრუნდება „ლამაზი“ შესახედაობის მრავალფეროვანი გადიდებული კვადრატების ერთობლიობით, რომელიც სანყის ეტაპზე წარმოადგენდა პიქსელების ნაკრებს.

წერტილოვანი გრაფიკის პრინციპის არსი მდგომარეობს შემდეგში: თუ საჭიროა რომელიმე ობიექტის კოდირება, მაშინ მასზე „ვადებთ“ ბადეს და ვქმნით იგივე განზომილების მატრიცას (ცხრილს), ვავსებთ ობიექტზე დადებულ უჯრებს ერთიანებით, და ნულებით - ობიექტის გარეთ. თუ ორიგინალური ობიექტის საზღვრები ბადის უჯრების საზღვრების პარალელურია, მიიღება იდეალური მატრიცა (bitmap) ნულოვანი და ერთეული ბიტებით, რომელიც წარმოადგენს ობიექტის კოდირებულ გამოსახულებას. თუ ამ მატრიცას გამოვიყვანთ ეკრანზე ან პრინტერზე ან დისკზე შესანახად, მაშინ მივიღებთ ობიექტის ანაბეჭდს. ამგვარად, ცალკეული ბლოკების დახმარებით შეიძლება კოდირება გავუკეთოთ ნებისმიერი ობიექტის გამოსახულებას — უჯრებში ხატვის ცნობილი უძველესი მეთოდის ანალოგიურად. მაგრამ, იდეალური შემთხვევა, როდესაც ობიექტის საზღვრები ემთხვევა მატრიცის მიმართველ ხაზებს, იშვიათად რეალიზდება. ცხა-

დია, რომ თუ ცარიელი და მთლიანად სავსე კვადრატები გვაქვს — ესაა ბიტები 0 და 1. მაგრამ თუ არ არის სრულიად სავსე და სრულიად ცარიელი? აშკარაა, რომ საერთო ჯამში, უნდა დავაყენოთ ზღურბლი: ამ ზღურბლს ქვევით — ნულებია, ხოლო ზემოთ — ერთიანები. მაგალითად თუ ზღურბლი 1/2 ნაკლებია, მაშინ — 0, თუ მეტია, მაშინ — 1.

რასტრული გრაფიკის ტიპიური მაგალითია სკანირებული ფოტოგრაფიები ან გამოსახულებები შექმნილი გრაფიკულ რედაქტორ PhotoShop-ში. რასტრული გრაფიკის გამოყენება საშუალებას გვაძლევს მივალნოთ გამოსახულების უმაღლეს ფოტორეალისტურ ხარისხს. თუმცა შენახვის ამ მეთოდს აქვს თავისი ნაკლი, მაგალითად, გამოსახულებებთან მუშაობისთვის საჭირო მეხსიერების დიდი მოცულობა.

სამგანზომილებიანი გრაფიკის რედაქტორებს აქვთ ორი დამახასიათებელი თავისებურება: პირველ რიგში, ისინი საშუალებას გვაძლევს მოქნილად ვმართოთ გამოსახული ობიექტების ზედაპირების თავისებურებების განათების წყაროების თავისებურებებთან ურთიერთქმედება. მეორე რიგში, საშუალებას გვაძლევს შევქმნათ სამგანზომილებიანი ანიმაცია (ამიტომ მათ ხშირად უწოდებენ 3D ანიმაციორებს). სამგანზომილებიანი გრაფიკის დასამუშავებელი პროგრამული საშუალებების ბაზრის ძირითად წილს იკავებს შემდეგი პაკეტები: 3D Studio Max, 3D Viz, Softimage - 3D, Maya.

ფრაქტალური გრაფიკა, როგორც ვექტორული, დაფუძნებულია მათემატიკურ გამოთვლებზე. თუმცა მის ბაზურ ელემენტს წარმოადგენს თვით მათემატიკური ფორმულა, ე.ი. კომპიუტერის მეხსიერებაში არანაირი ობიექტები არ ინახება და გამოსახულება აიგება მხოლოდ განტოლებებით. ამ მეთოდით აგებენ როგორც უმარტივეს რეგულარულ სტრუქტურებს, ასევე რთულ ილუსტრაციებს, რომლებიც ბუნების ლანდშაფტებს იმიტირებს ახდენენ, აგრეთვე, ორიგინალურ სამგანზომილებიან ობიექტებს.

კომპიუტერული გრაფიკის ფაილების ყველაზე გავრცელებულ გაფართოებები ასახულია ცხრილში:

ცხრილი 1.

გაფართოება	აღწერა	პოპულარობა
.apt	კოდირებული ნერტილივანი ნახატი	გამოიყენება იშვიათად
.bmp	ნერტილოვანი ნახატი	გამოიყენება ძალიან

		ხშირად
.bmp	გამოსახულება ward	გამოიყენება იშვიათად
.dds	Direct Draw ზედაპირების ფაილი	გამოიყენება ძალიან ხშირად
.djvu	јvu ფაილი	გამოიყენება საშუალოდ
.dng	Digital Negative გამოსახულებების ფაილი	გამოიყენება ძალიან ხშირად
.gbr	GIMP ფუნჯის ფაილი	გამოიყენება საშუალოდ
.gif	გამოსახულება ფორმატში GIF	გამოიყენება ძალიან ხშირად
.gz	გამოსახულება GIMP	გამოიყენება იშვიათად
.iff	გამოსახულება Autodesk Maya	გამოიყენება საშუალოდ
.iso	გრაფიკული რასტრული ფაილი CALS ISO 8613	გამოიყენება იშვიათად
.jpeg	გამოსახულება ფორმატში JPEG	გამოიყენება ხშირად
.jpg	გამოსახულება ფორმატში JPEG	გამოიყენება ძალიან ხშირად
.kdc	Kodak-ის გამოსახულების ფაილი	გამოიყენება საშუალოდ
.mng	გამოსახულება ფორმატში MNG	გამოიყენება ხშირად
.php	სლაიდ-შოუ ფაილი Collisto Photo Parade	გამოიყენება იშვიათად
.php	Microsoft Picture It! პროექტის ფაილი	გამოიყენება საშუალოდ
.png	გამოსახულება ფორმატში PNG	გამოიყენება ძალიან ხშირად
.png	Adobe Fireworks-ის გამოსახულების ფაილი	გამოიყენება საშუალოდ
.pot	ფრაქტალ ractinti-ს გამოსახულება	გამოიყენება საშუალოდ
.psd	Adobe Photoshop-ის გამოსახულების ფაილი	გამოიყენება ძალიან ხშირად
.pspimage	გამოსახულება PaintDhop Pro	გამოიყენება ძალიან ხშირად
.scr	Sun Raster-ის გამოსახულების ფაილი	გამოიყენება იშვიათად
.scr	ფაილ ZX Spectrum-ის გამოსახულება	გამოიყენება იშვიათად
.tga	რასტრული გამოსახულება Truevision TarGA	გამოიყენება ძალიან ხშირად
.thm	გამოსახულების ფაილი (ესკიზი)	გამოიყენება ძალიან ხშირად
.thm	ესკიზ ვიდეო-ფაილი	გამოიყენება ხშირად
.tif	გამოსახულება TIF	გამოიყენება ძალიან ხშირად
.tif	გამოსახულება GeoTIFF	გამოიყენება ხშირად
.tiff	გამოსახულება TIFF	გამოიყენება ხშირად
.xcf	გამოსახულება GIMP-ის ფაილი	გამოიყენება ხშირად

.yuy	გამოსახულება YUV კოდირებული ფაილი	გამოიყენება ძალიან ხშირად
------	-----------------------------------	---------------------------

ვექტორულ და რასტრულ პროგრამაში შექმნილი გამოსახულების შედარება წარმოდგენილია შემდეგი ცხრილის სახით:

ცხრილი 2.

რასტრული გრაფიკა	ვექტორული გრაფიკა
გამოსახულება წარმოადგენს	
წერტილების (პიქსელების) მართკუთხა ნაკრებს, რომელთაგან ყველასთვის ინახება ფერი.	ობიექტების ნაკრებს, რომელთაგან ყველასთვის ინახება მახასიათებლების მნიშვნელობა: ზომა, მდგომარეობა, ფერი, კონტურების ტიპი, ფერი
გრაფიკული ფაილის ზომა დამოკიდებულია	
გამოსახულების ზომაზე და მასში გამოყენებული ფერების რაოდენობაზე	ობიექტების რაოდენობასა და სირთულეზე
გრაფიკული ფაილის ზომა არ არის დამოკიდებული	
ნახატის სირთულეზე	გამოსახულების ზომაზე
გამოსახულება იქმნება	
ფიგურა - პრიმიტივებით (მონაკვეთებით, მართკუთხედებით, ელიფსებით, მათემატიკური მრუდებით და ა.შ.) ან თვითნებურად შეიძლება იყოს სხვადასხვაგვარად რთული	პრიმიტივებით და მათი ჯგუფებით; ობიექტების მიმართ შეიძლება გამოვიყენოთ ლოგიკური ოპერაციები: გაერთიანება, გადაკვეთა და ა.შ.
გრაფიკული გარდაქმნა გამოიყენება	
სურათის სწორკუთხა არესთან მიმართებით	ობიექტებთან და მათ ჯგუფებთან მიმართებით

სურათის მასშტაბირების დროის ხარისხი	
ყოველთვის უარესდება	არ უარესდება
გრაფიკის შექმნის თავისებურებები	
დასკანერებული გამოსახულებებს, ციფრული ფოტოს, სკრინშოტებს (ეკრანის სურათი) და ა.შ. ყოველთვის აქვს რასტრული ფორმატი; რასტრული გრაფიკა შეიძლება შეიქმნას ასევე PC-ზე.	ვექტორული გრაფიკა იქმნება მხოლოდ PV-ზე - იხატება ან ვექტორიზდება (გარდაიქმნება ვექტორულ ფორმატში) რასტრულიდან.

კომპიუტერული გრაფიკის ყველაზე პოპულარული და ეფექტური პროგრამების შესაძლებლობების შედარებამ აჩვენა ვექტორული და რასტრული გრაფიკის შესაბამისი უპირატესობები და ნაკლოვანებები, აგრეთვე, დასახულ ამოცანასთან მიმართებაში მათი გამოყენების მართებულობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. John F. Hughes, Andries van Dam, Morgan McGuire, David F. Sklar, James D. Foley. Computer Graphics: Principles and Practice (3rd Edition). ISBN-13: 078-5342399523
2. Peter Shirley, Michael Ashikhmin, Steve Marschner. Fundamentals of Computer Graphics. ISBN-10: 156881469
3. <http://www.journals.elsevier.com/computers-and-graphics/>
4. <https://graphics.ethz.ch>
5. <http://www.3dmax.ru>
6. <http://www.3dviz.ru>

საავტომობილო ტრანსპორტის უსაფრთხოების პრობლემა ეროვნულ ეკონომიკის განვითარებაში

ვალერიან ხარიტონაშვილი — სტუ-ს პროფესორი
ნინო ჭიჭინაძე — სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

დასაბუთებულია, რომ საქართველოს თანამედროვე საავტომობილო პარკი განიცდის სტიქიურ შევსებას, პარკი გაჯერებულია საზღვარგარეთის ქვეყნებში წარმოებული ავტომობილებით, რომლებიც ნაწილობრივ ვერ უზრუნველყოფენ მოძრაობის უსაფრთხოებას, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი აკმაყოფილებენ საერთაშორისო და ეროვნულ სტანდარტებს. „მარჯვენასაჭიანი“ ავტომობილების ექსლუატაციაში დაშვება ეწინააღმდეგება საქართველოში საავტომობილო ტრანსპორტის განვითარების პოლიტიკას, კერძოდ, მისი ეფექტურობის გაზრდას მომხმარებელთა უფლებების დაცვის, მოძრაობისა და ეკოლოგიური უსაფრთხოების გათვალისწინებით თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისი პარკის რაციონალური ფორმირების პროცესის ხელშეწყობით. საჭირო ხდება სახელმწიფოს ჩარევა აღნიშნული პრობლემის გადაწყვეტისათვის.

საკვანძო სიტყვები: საავტომობილო ტრანსპორტი, მოძრაობის უსაფრთხოება, მარჯვენასაჭიანი ავტომობილი.

Summary

It is proved that modern park of an automobile transport are sated with cars made abroad which can't ensure safety of the movement, despite that they udovetvoryat the international and national standards. The admission in operation of right-hand drive

cars contradicts policy of development of park of the motor transport in the country, in particular taking into account protect increases of its efficiency the rights of consumers, traffic safety and ecological safety in compliance modern the requirement of process of rational formation of park. To be put by need of intervention of the state for the solution of the specified problem.

საავტომობილო ტრანსპორტი წარმოადგენს რა ქვეყნის ეკონომიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან დარგს იგი წყვეტს გადაზიდვებზე მოსახლეობის მოთხოვნების უზრუნველყოფის რთულ ეკონომიკურ და სოციალურ ამოცანებს. იგი არსებით გავლენას ახდენს ქვეყნის განვითარების ტემპებზე და სოციალურ-ეკონომიკურ ეფექტიანობაზე. პრაქტიკულად მას არ გააჩნია ალტერნატივა სატრანსპორტო მომსახურების ბაზრის სექტორების ლოგისტიკურ უზრუნველყოფაში. ამავ დროს, საავტომობილო გზებზე საფრთხის მაღალი დონის პრობლემა რჩება გადაუწყვეტელი, ეს პრობლემა კი თავის მხრივ წარმოადგენს ქვეყნის პერსპექტიული განვითარების გადამწყვეტ ფაქტორს. საავტომობილო ტრანსპორტზე საფრთხის გაზრდის მიზეზებია: საავტომობილო პარკში ავტოსატრანსპორტო (ას) საშუალებების რაოდენობის არაკონტროლირებადი ზრდა; საგზაო ინფრასტრუქტურის განვითარების ნელი ტემპი; საგზაო მოძრაობის მონაწილეთა მიერ მოძრაობის წესების უგულვებლყოფა; მძღოლ-

თა არასაკმარისი მომზადება; მყარი ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზის არარსებობა.

ამჟამად საავტომობილო პარკში ას საშუალებების რაოდენობამ გადააჭარბა 1 მლნ. ერთეულს. საავტომობილო პარკის 80%-ს შეადგენს მსუბუქი ავტომობილები. იმპორტიორი ქვეყნებიდან ლიდერობს იაპონია, საიდანაც 2014 წელს წინა წელთან შედარებით 2,5-ით გაიზარდა ავტომობილების იმპორტი და შეადგინა საერთო იმპორტის (100,0 ათ.) 39%, ხოლო მარჯვენასაჭიანი ავტომობილების იმპორტმა მკვეთრად იმატა და შეადგინა მთელი იმპორტის 33 %.

„მარჯვენასაჭიანი“ ავტომობილები თავისი კონსტრუქციული შესრულებით დანიშნულია მარცხენა მხარეს მოძრაობისთვის და არ შეესაბამება საქართველოში მოძრაობის უსაფრთხოების მოთხოვნებს, სადაც მოძრაობა დასაშვებია მარჯვენა მხარეს.

სატრანსპორტო ნაკადში მოძრაობისას მძღოლის მიერ შესრულებული მანევრებიდან რთულ და სახიფათო მანევრს წარმოადგენს გასწრება. გასწრების სირთულე მდგომარეობს იმაში, რომ ამ მანევრის შესრულება ეხება საგზაო მოძრაობის რამდენიმე მონაწილეს, კერძოდ თანმხვედრი და შემხვედრი მიმართულებით სატრანსპორტო საშუალებების მძღოლებს, ქვეითებს (ფეხითმოსიარულეს) და სხვა. გასწრების ხიფათი გამომდინარეობს თანმხვედრი მიმართულებით მოძრავ სატრანსპორტო საშუალებაზე უფრო მაღალი სიჩქარით მოძრაობიდან შეზღუდული ხილვადობისა და მხედველობის პირობებიდან. გასწრების შესრულების ხიფათი არსებითად იზრდება „მარჯვენასაჭიანი“ სატრანსპორტო საშუალების მძღოლის მიერ მანევრის შესრულებისას, იმის გამო, რომ ის იმყოფება დაახლოებით ერთი მეტრით მარჯვნივ „«მარცხენასაჭიანი»“ სატრანსპორტო საშუალების მძღოლთან შედარებით.”

სატრანსპორტო ნაკადების ალტერნატიული თეორია — კერნერის სამი ფაზის თეორია ეფუძნება თავისუფალი მოძრაობიდან მჭიდრო ნაკადში გადასვლის ფიზიკის ახსნას და ამ გადასვლის შედეგად სივრცით-დროით სტრუქტურას მაგისტრალზე მჭიდრო სატრანსპორტო ნაკადში, სადაც ფაზები (თავისუფალი ნაკადი, სინქრონიზებული ნაკადი, სატრანსპორტო საშუალებების ფართო მოძრავი კლასტერი) განისაზღვრება როგორც სატრანსპორტო ნაკადის მდგომარეობა, დროში და სივრცეში. სიჩქარეების სინქრონიზაციის დისტანცია წარმო-

ადგენს ლიდერამდე მანძილს, რომლის ზღვრებში სატრანსპორტო საშუალება ცდილობს თავისი სიჩქარის ადაპტირებას ლიდერის სიჩქარესთან, იმის მიუხედავად თუ რამდენი იქნება ლიდერსა და მიმყოლს შორის მანძილი. მანამდე სანამ ეს მანძილი იქნება არა ნაკლებ უსაფრთხო მანძილსა („სიჩქარის ადაპტაცია“).

სატრანსპორტო ნაკადში ას სატრანსპორტო საშუალებების ერთი მეორის მიყოლებით მოძრაობის პროცესის თვისებას ეწინააღმდეგება ნაკადში ხვდასხვა მხარეს საჭის სისტემებით („მარჯვენასაჭიანი“ და „მარცხენასაჭიანი“) სინქრონიზებულ ფაზაში მოძრაობა.

საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების კონცეფციის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ მოძრაობის პირობებისა და მძღოლების მიერ უსაფრთხოების უზრუნველყოფის შესაძლებლობების შესაბამისად შეიძლება გამოიყოს უსაფრთხოების ოთხი სიტუაციური ზონა: შედარებითი უსაფრთხოების ზონა, რისკის ზონა, კრიტიკული პირობების ზონა და ავარიული ზონა. ორზოლიან საავტომობილო გზაზე მოძრაობისას გასწრების მანევრის შესრულებისას „მარჯვენასაჭიანი“ ავტომობილის მძღოლი იმყოფება რისკის ზონაში, მაშინ როცა „მარცხენასაჭიანი“ ავტომობილის მძღოლი იმყოფება შედარებითი უსაფრთხოების ზონაში.

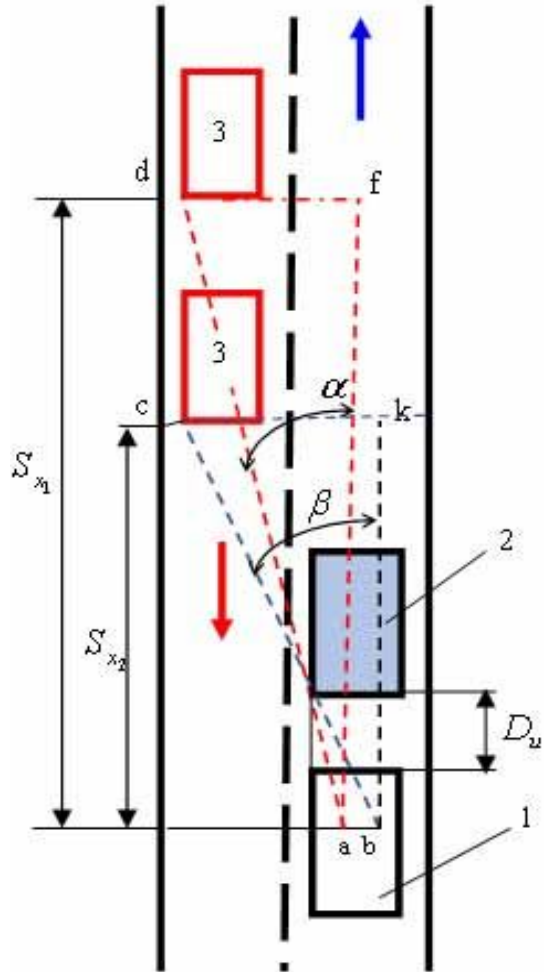
„მარჯვენასაჭიანი“ ავტომობილის მართვისას მძღოლის ინფორმაციულობა საგზაო პირობებზე და სიტუაციებზე მცირდება. მძღოლი იძულებულია გადაწყვეტილება მიიღოს მანევრის დაწყებაზე, როცა მას არ გააჩნია ამ მანევრის უსაფრთხო შესრულებაზე სრული ინფორმაცია, ან საგზაო მოძრაობის შესახებ ინფორმაციულობის გაზრდის მიზნით შეცვალოს მოძრაობის ტრაექტორია (შემხვედრ მოძრაობის ზოლში გადასვლით), რაც ეწინააღმდეგება საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების კანონის ნორმებს. საგზაო სიტუაციის შფასებისას გასწრების მანევრის შესრულების დასაწყისში, „მარჯვენასაჭიანი“ ავტომობილის მძღოლს არ შეუძლია სრულად შეაფასოს ამ მანევრის შესრულების უსაფრთხოება, იმის გამო, რომ მძღოლის სამუშაო ადგილი მდებარეობს მოძრაობის მიმართულების მარჯვნივ.

იმისათვის, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს „მარჯვენასაჭიანი“ ავტომობილის მოძრაობის უსაფრთხოება საჭირო ხდება მძღოლმა მნიშვნელოვნად გაზარდოს დისტანცია, ხოლო შემდეგ განახორციელოს ავტომობილის გაქანება გასწრების მიზნით. მაგრამ ამ შემთხვევაშიც საჭირო ხდება მარცხენა შემხვედრ ზოლში გა-

დასვლა, თუმცა მძლოლი მაინც ვერ იღებს ინფორმაციას გასასწრები ავტომობილის წინ მოძრავი ავტომობილის შესახებ და რაც მთავარია მნიშვნელოვნად იზრდება გასწრების მანძილი და დრო. ამით ხიფათი ექმნება როგორც თვით ამ „მარჯვენასაჭიან“ ავტომობილის მძლოლსა და მგზავრებს, ისე მოძრაობის სხვა მონაწილეებს. დისტანციის გაზრდის მიზნით მძლოლმა უნდა შეამციროს მოძრაობის სიჩქარე, რითაც პროვოცირებას უკეთებს გასწრების განხორციელებაზე მის უკან მიმყოფი ავტომობილის მძლოლს, რადგან დისტანციის გაზრდით იზრდება ინტერვალი ნაკადში მოძრავ ავტომობილებს შორის, რაც თავის მხრივ იწვევს ნაკადში მოძრავი ავტომობილების გასწრებების რაოდენობის გაზრდას, ანუ სახიფათო მანევრების შესრულების რაოდენობა, რაც თავის მხრივ არღვევს სატრანსპორტო ნაკადის მოძრაობის კანონზომიერებას, იზრდება სანვაის ხარჯი და შესაბამისად გარემოს დაბინძურება გამონაბოლქვი აირებით, აგრეთვე მცირდება გზის გამტარუნარიანობა. სატრანსპორტო ნაკადში უსაფრთხოების საუკეთესო პირობები უზრუნველყოფილ იქნება, როცა ას საშუალება მოძრაობს ნაკადის სიჩქარით. საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოება მცირდება სატრანსპორტო ნაკადის სიჩქარესთან შედარებით არა მხოლოდ ას საშუალების სიჩქარის გაზრდით, არამედ შემცირებითაც.

გასწრების უსაფრთხო სიჩქარე დამოკიდებულია სატრანსპორტო ნაკადის მახასიათებლებზე: შემხვედრი მიმართულებით სატრანსპორტო ნაკადების სიჩქარეებზე, შემხვედრი და გამსწრები ას საშუალებების დინამიკურ გაბარიტულ სიგანეზე, მათ შორის უსაფრთხო დისტანციაზე და შემხვედრ ას საშუალებამდე ხილვადობის მანძილზე. ამ მახასიათებლებზე დამოკიდებულებით ერთეული ას საშუალების გასწრების უსაფრთხო მოძრაობის სიჩქარის მინიმალური მნიშვნელობა.

ნახ.-ზე ნაჩვენებია „მარცხენასაჭიანი“ და „მარჯვენასაჭიანი“ ავტომობილების მძლოლების (ა,ბ) ხილვადობის ზონები, სადაცნათლად ჩანს „მარჯვენასაჭიანი“ ავტომობილის მძლოლის (ბ) მკვეთრად შეზღუდული ზონა.

ნახაზი: ავტომობილების მძლოლების ხილვადობის ზონები,

S_{x_1} – „მარცხენასაჭიანი“, S_{x_2} – „მარჯვენასაჭიანი“

მართკუთხა სამკუთხედებიდან adf და bck კათეტი $df = h_\alpha$; კათეტი $ck = h_\beta$;

$h_{\beta 1}$ – მართკუთხა სამკუთხედის β კუთხის მოპირდაპირე კათეტი, რომელიც გადის გასასწრები ავტომობილის უკანა გაბარიტულ

სიგანეზე; $h_{\alpha 1}$ – მართკუთხა სამკუთხედის α კუთხის მოპირდაპირე კათეტი, რომელიც გადის გასასწრები ავტომობილის უკანა გაბარიტულ

სიგანეზე; D_u – უსაფრთხოების დისტანცია.

„მარჯვენასაჭიანი“ ავტომობილის მძლოლის (ბ) ხილვადობის მანძილი

$$S_{x_2} = \frac{D_u \times h_\beta}{h_{\beta 1}} \quad (1)$$

„მარცხენასაჭიანი“ ავტომობილის მძღოლის (ა) ხილვადობის მანძილი

$$S_{x_1} = \frac{D_u \times h_\alpha}{h_{a1}} \quad (2)$$

„მარჯვენასაჭიანი“ ას საშუალების ხილვადობის მანძილის შემცირების კოეფიციენტი შეიძლება გამოისახოს

$$k = tg\alpha / tg\beta. \quad (3)$$

სადაც α, β არის შესაბამისად „მარცხენასაჭიანი“ და „მარჯვენასაჭიანი“ ას საშუალების სავარძლიდან მძღოლის მხედველობის ორგანოდან (a, b) ლიდერი ას საშუალების მარცხენა უკანა კიდურა ნაწილის წერტილზე გატარებულ წრფესა და ჰორიზონტალურ წრფეს შორის კუთხე.

მარტივი გაანგარიშების შედეგი გვიჩვენებს, რომ ლიდერი და მიმყოლი ას საშუალებების 60 კმ/სთ სიჩქარით მოძრაობისას 15...20%-ით მცირდება მიმყოლი „მარჯვენასაჭიანი“ ას საშუალების მხედველობის მანძილი. როცა გასასწრებია ავტომატარებელი სიგრძით 16 მ, გამსწრები მსუბუქი „მარჯვენასაჭიანი“ 5 მ, მაშინ გასწრების დრო იზრდება 3,6 წმ-ით, რაც აშკარად მიუთითებს იმაზე, რომ „მარჯვენასაჭიანი“ ავტომობილი საფრთხეს უქმნის მოძრაობის სხვა მონაწილეებს ავარიული სიტუაციების წარმოქმნით და არსებითად ამცირებს მოძრაობის უსაფრთხოებას.

საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამისად ადამიანის სიცოცხლე ხელშეუვალია და მას იცავს კანონი, ყველას აქვს უფლება ცხოვრობდეს ჯანმრთელობისათვის უვნებელ გარემოში. „საგზაო მოძრაობის შესახებ“ საქართველოს კანონი ცალსახად არ კრძალავს „მარჯვენასაჭიანი“

ავტომობილების ექსპლუატაციას, მაგრამ საგზაო მოძრაობაში მონაწილე ას საშუალების ტექნიკური მდგომარეობა უნდა უზრუნველყოფდეს საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოებას.

საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად მესაკუთრეს შეუძლია, თავისუფლად ფლობდეს და სარგებლობდეს ქონებით (ნივთით), განკარგოს იგი, თუკი ამით არ ილახება სხვა მესამე პირთა უფლებები, თუ ეს ქმედება არ წარმოადგენს უფლებების ბოროტად გამოყენებას, ხოლო უფლების ბოროტად გამოყენებად ჩაითვლება საკუთრებით ისეთი სარგებლობა, რომლითაც სხვებს ადგებათ ზიანი, ისე რომ არ არის გამოკვეთილი მესაკუთრის ინტერესის უპირატესობა, და მისი ქმედების აუცილებლობა გაუმართლებელია; ქონების გამოყენება უნდა იყოს უსაფრთხო მოქალაქეთა სიცოცხლის, ჯანმრთელობისა და გარემოსთვის, ხოლო სახელმწიფო მმართველობის ორგანოები ვალდებული არიან აუცილებლობის შემთხვევაში შეაჩერონ საფრთხემემცველი პროდუქციის რეალიზაცია და ექსპლუატაცია. უსაფრთხო პროდუქცია არის, საქონელი ან მომსახურება, რომელიც ნორმალურად და გონივრულად გამოყენებისას არ შეიცავს რისკს. „მარჯვენასაჭიანი“ ავტომობილი წარმოადგენს საფრთხემემცველ პროდუქციას და მისი გონივრულად გამოყენება შეუძლებელია და წარმოადგენს სახიფათო პროდუქციას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს კონსტიტუცია
2. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი
3. საქართველოს კანონი „საგზაო მოძრაობის შესახებ“.

ეკოლოგიურ პროცესებში ბიფურკაციული მოვლენების მართვა

ვალიდა სესაძე — სტუ-ს პროფესორი
ვლადიმერ კეკენაძე — სტუ-ს პროფესორი
გელა ჭიკაძე — სტუ-ს პროფესორი

რეზიუმე

ნაშრომში განხილულია სინერგეტიკული მიდგომის როლი ეკოლოგიური პროცესების მართვაში. კონკრეტულად, მარტივი არანრფივი ამოცანის მაგალითზე ნაჩვენებია, თუ როგორ გარდაიქმნება ერთი ტიპის ბიფურკაცია მეორეში შესაბამისი მმართველი ზემოქმედების შემოტანით. ნაჩვენებია, თუ როგორ შეიძლება მართვის თეორიის გამოყენებით თავიდან ავიცილოთ პოპულაციის კატასტროფული განადგურება, რომელიც გამოწვეულია თევზჭერის მაქსიმალურად ხისტი გეგმით. ეკოლოგიური პროცესის მმართველი პარამეტრების შერჩევის გზით მდგომარეობის სივრცეში შესაძლებელია სასურველ ატრაქტორზე გასვლა და უზრუნველყოფილ იქნეს თვითორგანიზება – მიზიდვა ინვარიანტულ მრავალსახეობისაკენ (ატრაქტორისაკენ) ნებისმიერი საწყისი მდგომარეობის დროს.

საკვანძო სიტყვები: ეკოლოგიური პროცესი, სინერგეტიკა, ბიფურკაცია, სისტემების მართვა, არანრფივი სისტემები.

Control of the Bifurcation Phenomena in Ecological Systems

Valida Sesadze
Vladimer Kekenadze
Gela Chikadze

Summary

In article the role of synergetic the approach in control of nonlinear systems is considered. Particularly, on the elementary example of nonlinear system it is shown, as turns one types of bifurcation to others by change of entrance influences. It is shown, that a corresponding choice of control parameters in function of coordinates of system it is possible to achieve an output on desirable attractor in its space of conditions and with that to provide directed a self-organizing - attraction to attractor.

სინერგეტიკა ადგენს საერთო კანონზომიერებებს და ქმნის თეორიულ მოდელს ევოლუციის, თვითორგანიზაციის, ფიზიკურ-ქიმიური, ბიოლოგიური, ეკოლოგიური, სოციალური და გამოთვლითი სისტემებისათვის.

სინერგეტიკა დისციპლინათა შორისი მიმართულებაა მეცნიერებაში, რომელიც შეისწავლის რთული სისტემების თვითორგანიზებისა და ევოლუციის საერთო კანონზომიერებებს. სინერგეტიკის ზოგადსასისტემო კანონზომიერებათა დადგენამ ნათელყო ცოცხალი

და არაცოცხალი ბუნების სისტემათა მოწყობის ერთიანი – საყოველთაო სურათი.

მართვის სინერგეტიკული თეორია გვაძლევს საშუალებას ახლებურად დაისვას და შემდეგ ეფექტურად ამოიხსნას არანრფივი სისტემების მართვის ისეთი ამოცანები, რომელთა ამოხსნაც ვერ ხერხდება მართვის თეორიის კლასიკური მეთოდებით. როგორც ცნობილია, დინამიკური სისტემის ფუნქციონირების პროცესში მისი წონასწორული მდგომარეობები სისტემის პარამეტრების ცვლილების გამო ხშირად კარგავენ მდგრადობას, რის შედეგადაც სისტემაში წარმოიშობიან მიუღწევადი, მცირე ამპლიტუდის მქონე პერიოდული რხევები. პარამეტრების ასეთ მნიშვნელობას უწოდებენ სისტემის ბიფურკაციის წერტილებს. ბიფურკაციის მომენტში სისტემა ხდება სტრუქტურულად არამდგრადი, რაც დაკავშირებულია მისი ფაზური პორტრეტის ცვლილებასთან. ე.ი. სტრუქტურულად არამდგრადი სისტემები მგრძობიარენი არიან მცირე გარეშე ზემოქმედებაზეც კი. ამისათვის მნიშვნელოვანი ხდება სხვადასხვა ბუნების მქონე ობიექტების მართვა არაძალისმიერი მართვის თანამედროვე შესაძლებლობების გამოყენებით. ბიფურკაციის წერტილების ამოცანებს ვხვდებით მართვის თეორიაში, მექანიკაში, ბიოლოგიაში და ა.შ. [1, 2].

სტატიაში წარმოდგენილია არანრფივი დინამიკური ობიექტების მართვის ეფექტური კანონების სინთეზის სინერგეტიკული მეთოდი, რომელიც წარმატებით შეიძლება გამოვიყენოთ ეკოლოგიური სისტემის მართვის ამოცანების გადაწყვეტისას, რომლებშიც შესაძლოა წარმოიქმნეს ბიფურკაციისა და ქაოსის მოვლენები. აქვე განხილულია მართვის თეორიის მეთოდების გამოყენების მაგალითი მარტივი არანრფივი ობიექტისათვის, რომელშიც მართვის ფუნქციონირების გარეშე წარმოიქმნება კატასტროფული მოვლენები.

განვიხილოთ რომელიმე ბიოლოგიური პოპულაციის ოპტიმალურ დონეზე შენარჩუნების ამოცანა, რომელიც საკვების მოპოვების კონკურენციის გათვალისწინებით აღინერება შემდეგი სახის განტოლებით [1,3]:

$$\dot{x}(t) = \alpha x - \beta x^2 - \mu, \quad (1)$$

სადაც: x - პოპულაციის კონკრეტულ სახეობაში წარმომადგენელთა რაოდენობა; α, β - დადებითი რიცხვებია; μ - მმართველი პარამეტრია. (1) განტოლებით შეიძლება, კერძოდ, აღვწეროთ თევზჭერის მოდელი. μ - ამ შემთხვევისათვის წარმოადგენს თევზჭერის კვოტას.

თავდაპირველად დავუშვათ, რომ $\mu = \mu_0$ - წინასწარ მოცემული სიდიდეა. მოვძებნოთ თევზჭერის შესაძლო მაქსიმალური კვოტა. ამისათვის (1) განტოლების მარჯვენა მხარე გავანარმოოთ x -ის მიხედვით და შედეგი გავუტოლოთ ნულს, მივიღებთ:

$$x_{\max} = \frac{\alpha}{2\beta} \text{ და } \mu_0 = \frac{\alpha^2}{4\beta}. \quad (2)$$

გამოვიკვლიოთ (1) განტოლება თვისობრივად. ამისათვის თავდაპირველად შევისწავლოთ მისი სტაციონალური მდგომარეობა:

$$\alpha x_s - \beta x_s^2 - \mu = 0. \quad (3)$$

(3)-დან განვსაზღვროთ დამოკიდებულება $x_s(\mu)$:

$$x_s = \frac{\alpha \pm \sqrt{\alpha^2 - 4\beta\mu}}{2\beta}, \quad (4)$$

რომლის გრაფიკული სახეც $\alpha = \beta = 1$ პირობის შემთხვევაში წარმოდგენილია ნახ. 1-ზე.

$x_s(\mu)$ დამოკიდებულების გრაფიკს გააჩნია ორი ტოტი, რომლებიც ერთმანეთს ერწყმებიან μ და x_s იმ მნიშვნელობებისათვის, რომლებიც განსაზღვრული არიან (2) პირობით. ამ მოვლენას უწოდებენ ბიფურკაციულს და წერტილს, რომლის კოორდინატებიც გამოითვლებიან (2) გამოსახულებით, უწოდებენ სისტემის ბიფურკაციულ წერტილს.

გამოვიკვლიოთ სისტემა ამ წერტილის მიდამოში. ამისათვის შემოვიღოთ გადახრა $y = x - q_0$ და ჩავსვათ პოტენციალური ფუნქციის გამოსახულებაში, რომელსაც ჩვენი შემთხვევისათვის აქვს სახე:

$$V = \frac{\mu - 1}{2} x^2 + \frac{1}{4\beta} x^4. \quad (5)$$

მარტივი გარდაქმნების შემდეგ მივიღებთ მოძრაობის განტოლებას:

$$\dot{y}(t) = \alpha q_0 - \beta q_0^2 + (\alpha - 2\beta q_0)y - \beta y^2 - \mu \quad (6)$$

სადაც: q_0 - წერტილის კოორდინატაა.

უკანასკნელი განტოლების თვისება დამოკიდებულია μ მმართველ პარამეტრის მნიშვნელობაზე. შევირჩიოთ ოპტიმალური მნიშვნელობა $\mu = \mu_0$ და $q_0 = x_{\max}$, რომლებიც უზრუნველყოფენ თევზჭერის მაქსიმალურ კვოტას. შედეგად მივიღებთ განტოლებას

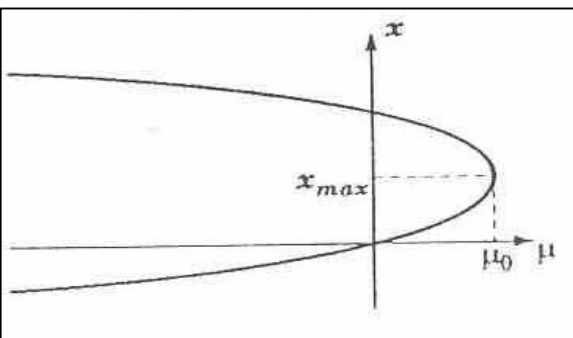
$$\dot{y}(t) = -\beta q_0^2, \quad (7)$$

რომლის ამონახსნსაც აქვს სახე:

$$y(t) = \frac{y_0}{\beta q_0^2 t + 1} \quad (8)$$

(8) გამოსახულებიდან ჩანს, რომ (7) განტოლების ამონახსნი მდგრადია (როცა $y = 0$) საწყისი პირობებისათვის $y_0 = x_0 - x_{\max} > 0$, და არამდგრადია (როცა $y \rightarrow 0$) პირობებისათვის $y_0 < 0$. აქედან გამომდინარეობს მნიშვნელოვანი დასკვნა: (7) საწყისი განტოლების ამონახსნი, რომელიც აღწერს პოპულაციის მდგომარეობას მდგრადია, როცა $x_{\max} = \frac{\alpha}{2\beta}$ მხოლოდ იმ საწყისი პირობებისათვის, რომლებიც აკმაყოფილებენ პირობას $x_0 > x_{\max}$, და არამდგრადია, როცა $x_0 < x_{\max}$.

ამრიგად, თევზჭერის კვოტის ოპტიმიზაციას $u = \mu_0 = const$ ხისტი მართვის შემთხვევაში მივყავართ დამყარებული მდგომარეობის არამდგრადობამდე, რაც მცირე ფლუქტუაციების არსებობის შემთხვევაში იწვევს პოპულაციის განადგურებას, კატასტროფას. ეს კი შედეგია ბიფურკაციის ნერტილით გამონვეული მოვლენისა, რომელიც შეესაბამება თევზჭერის მაქსიმალურ ხისტ გეგმას. აღწერილი მოვლენა შეისწავლება თანამედროვე არანრფივი სისტემების დინამიკასა და სინერგეტიკაში [1].

ახლა ვაჩვენოთ, თუ როგორ შეიძლება მართვის თეორიის გამოყენებით თავიდან ავიცილოთ პოპულაციის კატასტროფული

განადგურება, რომელიც გამონვეული იყო თევზჭერის მაქსიმალურად ხისტი გეგმით. გამოვიყენოთ (6) განტოლება და μ მმართველი პარამეტრი განვიხილოთ როგორც y -ის ფუნქცია. ე.ი. ხისტი გეგმა $\mu = \mu_0$ შევცვალოთ უკუკავშირით:

$$\mu(y) = -\alpha q_0 + \beta q_0^2 - \gamma \mu \quad (9)$$

უკანასკნელი გამოსახულების გათვალისწინებით (6) განტოლება მიიღებს სახეს:

$$\dot{y}(t) = (\alpha - 2\beta q_0 - \mu)y - \beta y^2 \quad (10)$$

თუ შემოვიტანთ აღნიშვნას

$\eta = \alpha - 2\beta q_0 - \mu$, მაშინ (10) განტოლება ჩა-

ენერება შემდეგნაირად: $\dot{y}(t) = \eta y - \beta y^2$, (11) რომლის ამონახსნიცაა:

$$y(t) = \frac{\eta y_0}{\eta e^{-\eta t} - \beta y_0 (e^{-\eta t} - 1)} \quad (12)$$

თუ შევირჩევთ $\eta < 0$, ე.ი. $\gamma > \alpha - 2\beta q_0$, მაშინ (12) გამოსახულებიდან მივიღებთ, რომ როცა $t \rightarrow \infty$, მაშინ გადახრა $y \rightarrow 0$. ეს კი ნიშნავს რომ (12) გამოსახულება ასიმპტოტურად მდგრადია $y = 0$ -ის მიმართ. აქედან გამომდინარეობს, რომ $\mu(y)$ მართვა უზრუნველყოფს პოპულაციის მოცემულ q_0 დონეზე შენარჩუნებას. ამასთან ეს მნიშვნელობა შეიძლება იყოს ოპტიმალურიც $q_0 = x_{\max} = \frac{\alpha}{2\beta}$.

$\mu(y)$ -ის გათვალისწინებით (1) განტოლება $x(t)$ საწყისი ცვლადის მიმართ შეიძლება ჩაინეროს შემდეგი სახით:

$$\dot{x}(t) = (\alpha - y)x - \beta x^2 + \frac{\mu \varepsilon}{2\beta} - \frac{\alpha^2}{2\beta} \quad (13)$$

თუ დავუშვებთ, რომ $\gamma = \beta q_0 = \frac{\alpha}{2}$, მაშინ (13) განტოლება მიიღებს სახეს:

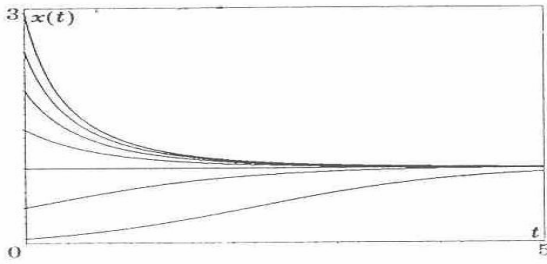
$$\dot{x}(t) = \left(\frac{\alpha}{2} - \beta x \right) x, \quad (14)$$

რომელიც აღწერს კრიტიკულ ბიფურკაციას და წარმოადგენს ცნობილ ლოგისტიკურ განტოლებას [2]. ამ განტოლების ამონახსნს აქვს

$$\text{სახე: } x(t) = \frac{\alpha x_0}{\alpha e^{-\frac{\alpha}{2}t} - 2\beta x_0 \left(e^{-\frac{\alpha}{2}t} - 1 \right)} \quad (15)$$

იგი ასიმპტოტურად მდგრადია $x_s = \frac{\alpha}{2\beta}$

ატრაქტორის მიმართ და შეესაბამება თევზჭერის ოპტიმალურ კვოტას. ნებისმიერი საწყისი პირობების შემთხვევაში სინთეზირებული სისტემა ყოველთვის გამოდის ამ მდგომარეობაზე, რაც მტკიცდება ნახ. 2-ზე წარმოდგენილი მრუდებით, რომლებიც მიღებული არიან სისტემის მოდელირების შედეგად.

ნახ. 2

ამრიგად, (γ) უკუკავშირის შემოტანით მართვის კანონმა საშუალება მოგვცა გადავსულიყავით ბიფურკაციიდან (რომელიც მომავალში გამოიწვევდა კატასტროფას) ლოგისტიკურ განტოლებაზე, რომელსაც გააჩნია თვითორგანიზების თვისება. ამასთან, შესაძლებელია განვხილოთ ქვეზჭერის მოცემული კვოტა, რომელიც შესაძლებელია იყოს მაქსიმალურიც. უკუკავშირში γ კოეფიციენტის მცირე გადახრა გამოიწვევს მწარმოებლურობის მცირე დაწევას და არა კატასტროფას, ხისტი გეგმის $u = \mu_0 = const$ არჩევის შემთხვევაში.

მიუხედავად იმისა, რომ წარმოდგენილი ფაქტი გამოვლენილი იქნა თევზჭერის მარტივ მა-

სივრცული ეკონომიკური პროცესების პარამეტრული იდენტიფიკაციისათვის

სივრცული ეკონომიკური პროცესები, დემოგრაფიული პროცესი და სხვა მიეკუთვნებიან მაკროსისტემათა კლასს. მაკროსისტემას ვუნოდებთ ისეთ სისტემას, რომელიც როგორც ერთიანი ავლენს სხვა ბუნებასა და თვისებებს, ვიდრე მისი შემადგენელი ნაწილები. ქვემოთ ჩვენ განვიხილავთ ისეთ სივრცულ ეკონომიკურ პროცესებს, რომლებიც როგორც ერთიანი განეკუთვნება დეტერმინირებულ სისტემათა კლასს იმ დროს, როდესაც მისი შემადგენელი ნაწილების ფუნქციონირება არადეტერმინირებულია, კერძოდ, შემთხვევითია. ასეთი პროცესების ამსახველ განტოლებას ზოგად აქვს შემდეგი სახე

$$\dot{E} = \alpha E + f(\Delta x)$$

(1)

აქ E განსახილველი პროცესის მაკროპარამეტრია. Δx - შემთხვევითი პროცესები

გალითზე, იგი წარმატებით შეიძლება გამოვიყენოთ ყველა ისეთი არანრფივი სისტემის მართვის ამოცანების გადაწყვეტისას, რომლებშიც შესაძლოა წარმოიქმნეს ბიფურკაციისა და ქაოსის მოვლენები. ცხადია, რომ (μ) მმართველი პარამეტრის შერჩევის გზით შესაძლებელია სისტემა ნებისმიერი საწყისი პირობებიდან გავიყვანოთ მისი მდგომარეობათა სივრცის სასურველ ატრაქტორზე და ვუზრუნველყოთ მიმართული თვითორგანიზება-მიზიდვა ინვარიანტული მრავალსახეობისაკენ (ატრაქტორისაკენ).

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მართვის თეორია, სინერგეტიკა. პროფ. ა. გუგუშვილის და პროფ. რ.ხუროდის რედაქციით. ნაწ.3, თბილისი, 2000. 869გვ.
2. Колесников А.А. Синергетическая теория управления. М.: Энергоатомиздат, 2004.320.

ზურაბ წვერაიძე — სტუ-ს პროფესორი
ნინო ვარძიაშვილი — სტუ-ს დოქტორანტი
მაია ქოლიკიძე — სტუ-ს დოქტორანტი

მიკრო დონეზე. f - არანრფივი ფუნქციონალია.

მაკროსისტემებში საქმე გვაქვს ურთიერთდამოკიდებულ და ურთიერთმოქმედ დინამიკურ პროცესებთან, რომლებიც მიმდინარეობენ დროის სხვადასხვა მასშტაბებში. ყ. მაქსველმა [1] დაამტკიცა, რომ ასეთი პროცესების ფაზური წერტილების განაწილება - $f(q, p, t)$ ფაზურ სივრცეში - L^t , მიისწრაფის სტაციონალური განაწილებისაკენ $f^0(q, p)$, რომელსაც განსახილველი სისტემის მაკრომახასიათებელს უწოდებენ. აქ $\bar{q} = (q_1, q_2, \dots)$ და $\bar{p} = (p_1, p_2, \dots)$ ელ. ნაწილაკების კოორდინატებისა და იმპულსების ვექტორებია. ლ. ბოლცმანს ეკუთვნის განაწილების ფუნქციის ევოლუციის აღმწერი კინეტიკური განტოლება, რომელთა ამოხსნათა თვისებების კვლევისათვის გამოიყენა ენტროპია. აღმოჩნდა, რომ ბოლცმანის კინეტიკური განტოლების ამოხსნათა სიმრავლეზე

სისტემის ენტროპია $dH/dt > 0$ და უდრის ნულს, როდესაც $f(q,p,t) = f^0(q,p)$. სისტემის სტაციონალური მდგომარეობის პოვნის აღნიშნულ მეთოდს უწოდებენ ენტროპიის მაქსიმიზაციის პრინციპს.

განვიხილოთ ეკონომიკური სივრცე რომელიც შედგება N ქვესისტემისაგან (რაიონისაგან). ვგულისხმობთ, რომ ეკონომიკურ სივრცეში აწარმოებენ გარკვეული ტიპის პროდუქტს და m რაიონის შესაძლებლობანი აღნიშნული ტიპის პროდუქციის წარმოებისათვის დამოკიდებულია დანარჩენ ყველა რაიონის ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე.

განვიხილოთ ინვესტირების პროცესი. თითოეული m ქვესისტემა (რაიონი) დროის მოცემულ t მომენტისათვის დავახასიათოთ იმ ინვესტიციებით $I_m(t)$, რომლებიც იდება ამ ქვესისტემაში. ინვესტიციების ქვეშ ვგულისხმობთ ნაკადურ ცვლადს, ანუ დროის ერთეულში განხორციელებულ ინვესტიციების მოცულობას. განტოლება (1) ამ შემთხვევაში ჩაინერება შემდეგი სახით [4]

$$\frac{dI_m(t)}{dt} = \alpha_m \cdot I_m(t) + \sum_{s=1} x_{sm}(t) - \sum_{s=1} x_{ms}(t) \quad (2)$$

აქ $I_m(t)$ ინვესტიციების ნაკადია თითოეულ ქვესისტემაში, ხოლო x_{sm} ინვესტიციის ნაკადია განხორციელებული s რაიონიდან m რაიონში და წარმოადგენენ ზოგადად შემთხვევით პროცესებს.

$\alpha_m = \alpha_m(x; y)$ — ორი ცვლადის ფუნქციაა, რომელიც ზრდადია პირველი ცვლადის (შემოსავლების) მიმართ და კლებადი მეორე ცვლადის (მაგალითად დანახარჯები, ამორტიზაცია) მიმართ.

განვიხილოთ შემთხვევა, როცა m რაიონიდან სხვა რაიონებში განხორციელებული ჯამური ინვესტიცია პროპორციულია $I_m(t)$:

$$\sum_{s \neq m} x_{ms}(t) = \varphi(c_m, \mu) \cdot I_m(t) \quad (3)$$

სადაც $\varphi(c_m; \mu)$ არის ორი ცვლადის ფუნქცია, რომელიც კლებადია პირველი ცვლადის და ზრდადია მეორე ცვლადების მიმართ. C_m არის m რაიონის მახასიათებელი პარამეტრი (რაც უფრო უკეთესი საინვესტიციო პირობებია m რაიონში, მით უფრო დიდია C_m). μ სისტემური პარამეტრია, საერთო ყველა ქვესისტემისათვის (რაიონისათვის), რომელიც ახასია-

თებს ქვესისტემებს შორის ეკონომიკურ ურთიერთკავშირს [2].

ენტროპიის მაქსიმიზაციის პრინციპის თანახმად, უაღბათესი სიდიდეების ის მნიშვნელობები, რომლებიც აკმაყოფილებენ (3) პირობას და რომლებზედაც ფუნქცია

$$S(t) = - \sum_{m,s} x_{ms}(t) \cdot \ln \frac{x_{ms}(t)}{v_s(t)} \quad (4)$$

აღწევს მაქსიმუმს ($v_s(t)$ არის რაიონის მიზიდვის ფუნქცია, რომელიც ახასიათებს საინვესტიციო გარემოს აღნიშნულ რაიონში და წარმოადგენს ინვესტიციების წილს m რაიონში [3,4]). პირობითი ექსტრემუმის პოვნის, ლაგრანჟის მეთოდის თანახმად (3), (4) ამოცანის ამონახსნია [3]:

$$x_{ms}(t) = \frac{v_s(t)}{\sum_{k=1} v_k(t)} \cdot \varphi(c_m, \mu) \cdot I_m(t) \quad (5)$$

სივრცული ეკონომიკური პროცესების, დემოგრაფიული პროცესების მათემატიკური მოდელების პარამეტრების პოვნის მეთოდები უმეტესწილად ეფუძნება სტატისტიკურ მონაცემებს. ნაშრომებში [2,3], განხილული საინვესტიციო პოლიტიკის და დემოგრაფიული პროცესის განსაზღვრისათვის შემოთავაზებულ მათემატიკურ მოდელებში შემავალი პარამეტრები, აიღებოდა სტატისტიკური მონაცემებიდან. (დემოგრაფიული პროცესის მოდელში: დაბადებულთა და სიკვდილიანობის მაჩვენებლები, განსაზღვრებოდა წინა წლების შესაბამისი პარამეტრების სტატისტიკური მონაცემებიდან. ხოლო საინვესტიციო პოლიტიკის განსაზღვრელ მოდელში ფირმის მოგება, შემოსავლები და სხვა წინა წლის ფირმის ეკონომიკური მაჩვენებლების მიხედვით).

ცხადია, მოდელში შემავალი პარამეტრები, უმჯობესია განსაზღვრული იყვნენ ჩვენს მიერ მართული, დამოუკიდებელი პარამეტრების საშუალებით, რაც საშუალებას მოგვცემს ვმართოთ შესაბამისი პროცესები და ანალიზი გავუკეთოთ ჩვენს შესაძლო გადანყვეტილებებს. ისეთი სახელმწიფროებრივი მნიშვნელობის პროცესების, როგორცაა დემოგრაფიული, საინვესტიციო პოლიტიკის მართვის და სხვა მოდელის პარამეტრები, უმჯობესია განსაზღვრული იყვნენ საბიუჯეტო პარამეტრების საშუალებით. რადგანაც, ბიუჯეტის პარამეტრები ფაქტობრივად განსაზღვრავენ ქვეყნის ეკონომიკას, კულტურულ-სოციალურ მდგომარეობას, საერთოდ ქვეყნის მომავალს.

ასე მაგალითად, ნაშრომში [3], შემოტანილი იქნა აპრიორული ალბათობების ინფორმაციის შეფასების ისეთი სახე, რომელიც საშუალებას იძლევა სივრცული ეკონომიკური პროცესის, დემოგრაფიული პროცესის პროგნოზი გაკეთდეს რეგულირებადი, ჩვენს მიერ მართვადი პარამეტრების საშუალებით: როგორებიცაა რეგიონის განვითარების გეგმა, წარმოების მოგება, ზარალი, დანახარჯები მოსახლეობის სამედიცინო მომსახურებისათვის, სოციალური ხარჯები და სხვა.

ასეთნაირად განსაზღვრული მოდელები საშუალებას გვაძლევს შევქმნათ რეგიონის განვითარების იმიტაციური ექსპერტული სისტემები, რის საფუძველზე შეგვიძლია შევაფასოთ ჩვენი კონკრეტული გადაწყვეტილებები საინვესტიციო პოლიტიკის შემუშავებისათვის, დემოგრაფიული პროცესის მართვისათვის და სხვა. ქვემოთ, მაკროსისტემური პროცესების პარამეტრული იდენტიფიკაციისათვის გამოვიყენებთ მეთოდებს, რომელიც აღწერილია ნაშრომებში [2].

მოსახლეობის აღწარმოებას, სიკვდილიანობას ძირითადად განსაზღვრავს დანახარჯები მოსახლეობის სამედიცინო მომსახურებაზე, ეკოლოგიური, სოციალური პირობები რეგიონში და სხვა.

სიკვდილიანობის, დაბადების გარანტიის აბსოლუტურად დეტერმინირებული პროცესი არ არსებობს. ბავშვის დაბადება განისაზღვრება მრავალი ფაქტორით: მშობლების, განსაკუთრებით დედის ჯანმრთელობით, წლოვანებით, კვებით, სოციალური პირობებით, უბედური შემთხვევებით. ერთი სიტყვით უამრავი ფაქტორით და ყველგან ინდივიდუალური და არაერთგვაროვანი დინამიკური პროცესებია, რომლებსაც აქვთ არაერთგვაროვანი სივრცული განაწილება.

ადამიანის სიკვდილიანობის პროცესი განისაზღვრება მრავალი კომპონენტისგან. ერთ-ერთი დაკავშირებულია ადამიანის დაბერებასთან, რომელიც წარმოადგენს სუფთა ბიოლოგიურ პროცესს.

მაგრამ ეს პროცესი ყველა ადამიანში მიდის სხვადასხვანაირად, ანუ არის ინდივიდუალური. მეორე, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია ავადმყოფობა. შეიძლება ითქვას, რომ ეს კომპონენტი არის ყველაზე მნიშვნელოვანი სიკვდილიანობის რაოდენობრივ მახასიათებლებში. მესამე კომპონენტად შეგვიძლია ავიღოთ უბედური შემთხვევები. მეოთხე კომპონენტად — გარემო პირობების ზემოქმედება

ადამიანებზე. შეიძლება ითქვას, რომ მოსახლეობის სიკვდილიანობის პროცესის კვლევის მეთოდები ორი სახისაა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ერთი ეყრდნობა რეგრესიულ მოდელებს და სტატისტიკურ მონაცემებს. მათი მემკვიდრით იკვლევენ კავშირს სიკვდილიანობის მაჩვენებლებსა და იმ ფაქტორებს შორის, რომლებიც ზემოთ ჩამოვთვალეთ.

ქვემოთ ენტროპიის მაქსიმიზაციის პრინციპის გამოყენებით, შემოვიტანთ აღწარმოების პარამეტრის ინდიკატორს, რომელიც საშუალებას მოგვცემს შევქმნათ დემოგრაფიული პროცესის პროგნოზირების იმიტაციური მოდელი, სადაც ჩვენ მივიჩნევთ, რომ სიკვდილიანობის ბუნება არის სტოქასტიკური: სიკვდილიანობის მასიური ხასიათი (ელემენტარული ხდომილებების არსებობა) და გარკვეული კვაზი-სტაბილურობა. აღნიშნული პროცესის (σ ალგებრა და ზომა) შეგვიძლია მივიჩნიოთ ამ ჰიპოთეზის საფუძველად. ანუ ის, რომ სიკვდილიანობის პროცესს აქვს შემთხვევითი ხასიათი. ეს ჰიპოთეზა საშუალებას გვაძლევს ამ პროცესის მათემატიკური მოდელირებისათვის და სიკვდილიანობის რაოდენობრივი მახასიათებლებისთვის გამოვიყენოთ შემთხვევითი პროცესების თეორია.

სიკვდილიანობის პროცესი ორ დონიანია — მიკრო და მაკრო. მიკრო დონეზე განიხილება ინდივიდუალური (ელემენტარული) ხდომილებები, ხდომილების სიმრავლეები განსაზღვრული თვისებებით.

მიკრო დონეზე კი სიკვდილიანობის პროცესი წარმოვადგინოთ ამ სიმრავლეების ალბათური მახასიათებლებით. ფენომენალური სქემა ამ პროცესისა ასეთია [2]:

მოსახლეობის განაწილება წლოვანებების მიხედვით დროის მოცემული t მომენტისათვის დავახასიათოთ $K(a, t)$ განაწილებით $a \in A$, სადაც A მთლიანი მოსახლეობაა. მომდევნო წელს თითოეული წლოვანების ჯგუფიდან ცხადია ყველა ვერ გადავა მომდევნო ჯგუფში. ის, ვინც გადავა მომდევნო წლოვანების ჯგუფში, აღვნიშნოთ $\tilde{K}(a, t)$, ხოლო ვინც ვერ გადავა $D(a, t)$. ცხადია,

$$\tilde{K}(a, t) = K(a, t) - D(a, t), a \in A \quad (6)$$

აქ ჩვენ მივიჩნევთ, რომ ხდომილებები „სიცოცხლე“ და „სიკვდილი“ შემთხვევითია და დამოუკიდებელი. მაშინ ყოველი ჯგუფის თითოეული წევრისათვის არსებობს აპრიორული ალბათობა $v(a, t)$ იმისა, რომ ის გადავა წლო-

ვანების მომდევნო ჯგუფში. შესაბამისად, სიკვდილიანობისთვის გვექნება $1 - v(a, t)$, აპრიორული ალბათობა (ანალოგიურად, საინვესტიციო პოლიტიკის განსაზღვრულ მოდელში თუ წარმოებული პროდუქციის მთლიანი რაოდენობიდან $v(a, t)$ წილი არის ვარგისიანი, მაშინ $1 - v(a, t)$ ნუნია).

ჩვენ ვუშვებთ, რომ $K(a, t)$ -ს თითოეულ ინდივიდი (წარმოებული პროდუქტი საინვესტიციო პოლიტიკის ამსახველ მოდულში) შეიძლება გადავიდეს მომდევნო წლოვანების ჯგუფში და შეიძლება არც ერთი არ გადავიდეს. ასეთი სტოქასტიკური მექანიზმი ადეკვატურია ფერმის სტატისტიკის [3].

აქედან გამომდინარე შეგვიძლია დავწეროთ ასეთი პროცესის განზოგადებული ინფორმაციული ენტროპიისათვის [3]

$$H[D(t)] = - \sum_{a \in A} D(a, t) \ln \frac{D(a, t)}{\eta(a, t)} + [K(a, t) - D(a, t)] \quad (7)$$

$$\eta(a, t) = \frac{v(a, t)}{1 - v(a, t)}$$

ცხადია იმისათვის, რომ ადამიანი ერთი წლოვანების ჯგუფიდან გადავიდეს მომდევნო წლოვანების ჯგუფში საჭიროა გარკვეული რესურსები (ბინა, სამსახური, განათლება და ა.შ.). თუ ჩვენ შეგვიძლია თითოეული ეს კომპონენტი დავახასიათოთ შესაბამისი ხარჯის სიდიდით – ფულად ერთეულებში $c_i(a, t)$, მაშინ შეგვიძლია დავწეროთ, რომ

$$\sum_{a \in A} c(a, t) \bar{K}(a, t) \leq w(n, t)$$

სადაც $w(n, t)$ წარმოადგენს ყველა რესურსის w_1, w_2, \dots, w_n კომპოზიციას.

(3) განტოლების ამონახსნი (4) შეზღუდვებისას გვაძლევს ადამიანთა ჯგუფების განაწილების პროგნოზირების საშუალებას წლოვანების მიხედვით. რაც წარმოადგენს ენტროპიის მაქსიმიზაციის პრინციპს. ანუ (3) განტოლების ამონახსნი არის $\bar{K}(a, t)$ -ის მნიშვნელობები, რომლის დროს ფუნქცია (3) არის მაქსიმუმი.

მიღებულ შედეგებს უფრო ცხადი ილუსტრირებისათვის განვიხილოთ უფრო რეალისტური მოდელი, ანუ როცა

$$D(a, t) \ll K(a, t), \quad a \in A \quad (9)$$

ამ შემთხვევაში ფერმის განზოგადებული ინფორმაციული ენტროპიის ასიმპტოტური მნიშვნელობა წარმოადგენს ბოლცმანის გან-

ზოგადებულ ინფორმაციული ენტროპიას და ამ იდენტიურობას აქვს შემდეგი სახე, ანუ (3) მიიღებს შემდეგ სახეს [3]

$$H[D(t)] = - \sum_{a \in A} D(a, t) \ln \frac{D(a, t)}{\eta(a, t)}$$

როგორც ვხედავთ, მოდელში შედის პარამეტრები, რომლებიც შეიძლება დავყოთ ორ ჯგუფად. პირველ ჯგუფს ქმნის პარამეტრები, რომლებიც ახასიათებენ თითოეული ინდივიდის (წარმოებული ერთეულოვანი პროდუქტის) ამოვარდნას განსაზღვრული წლოვანების ჯგუფიდან. პარამეტრების ამ ჯგუფს მიეკუთვნება აპრიორული ალბათობები $v(a, t)$. მეორე ჯგუფია ჩვენს მიერ მართვადი პარამეტრები, რომლებიც ახასიათებენ ეკონომიკურ-სოციალურ გარემოს. შესაბამისად, მოდელის საძებნი პარამეტრია $v(a, t)$. იდენტიფიკაციის ამოცანა მდგომარეობს ვიპოვოთ ვექტორული სიდიდის $-v$, ის მნიშვნელობა, რომლის დროსაც ცდომილებას რეალურ მონაცემებსა და მოდელით მიღებულ სიდიდეებს შორის იქნება მინიმუმი.

შეიძლება ითქვას, რომ როგორც დაბადების, ასევე გარდაცვალების ბუნება არის სტოქასტიკური, რაც საშუალებას გვაძლევს გამოყენებული იქნას დაბადების, სიკვდილიანობის პროცესის ანალიზისათვის ალბათობისა და მათემატიკური სტატისტიკის მეთოდები შესაბამისი პროცესების მოდელირებისა და შესწავლისათვის. კერძოდ, ენტროპიის მაქსიმიზაციის პრინციპი. ცხადია, აღნიშნული სტოქასტიკური პროცესებში შესაბამისი პარამეტრების სიდიდეები დამოკიდებულია სხვადასხვა სამომხმარებლო რესურსების სიდიდეზე, ბიუჯეტის პარამეტრებზე, ანუ მთავრობის პოლიტიკაზე. ასეთი პარამეტრებია სახსრები გამოყოფილი: განათლებაზე, ჯანდაცვაზე, ეკოლოგიაზე და ა.შ. ჩვენს მიერ გამოყენებული ენტროპიის მაქსიმიზაციის პრინციპზე დაფუძნებული მათემატიკური მოდელი, საშუალებას გვაძლევს ვნახოთ რა ზემოქმედებას (არამართო თვისობრივად, არამედ რაოდენობრივად) ახდენენ ეს საბიუჯეტო სახსრები დაბადების და სიკვდილიანობის შესაბამის პარამეტრებზე. ეს ყოველივე საშუალებას გვაძლევს პროგნოზირება გავუკეთოთ ჩვენს ყოველ გადანყვეტილებას.

ჩვენს მოდელში შესაფასებელ პარამეტრებს წარმოადგენენ სივრცული ეკონომიკური პროცესის განმსაზღვრელი პარამეტრები, მაგა-

ლითად ინვესტიციები და მოსახლეობის გარკვეული ჯგუფიდან (მაგალითად ასაკობრივი ჯგუფიდან) ინდივიდის ამოგდების შემთხვევით მექანიზმს განაწილების – ალბათობები.

იდენტიფიკაცია მიმდინარეობს სტანდარტული გზით. თავდაპირველად განისაზღვრება დისპერსია რეალურსა და მოდალურ სიდიდეებს შორის, მოსახლეობის თითოეული ჯგუფისათვის. დისპერსიის მინიმიზაცია ხდება ვექტორის მიხედვით, დასაშვებ სიმრავლეზე მოცემული შეზღუდვების დროს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Maxweel J.C. On the dynamic theory of gases // Phil. Trans Roy. Soc. 1866. vol.157.
2. Ю. С. Попков, Энтропийные модели индикаторов смертности, Труды УСА РАИ. Т. 61. 4/2011.
3. მერაბ ახობაძე, მაკროსისტემების მათემატიკური მოდელირებისა და მართვის საკითხები, მონოგრაფია, 1997 წ., თბილისი.
4. M. Akhobadze, E. Kurtskhalia, “Analysis of the Spatial Economic Processes for Defining the Investment Policy”, მათემატიკური კონფერენცია “ლის ჯგუფები, დიფერენციალური განტოლებები და გეომეტრია” (მოხსენებათა კრებული), ივნისი, ბათუმი, 2013.

კიბერნეტიკული მეთოდოლოგიის გამოყენების შესაძლებლობა საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისის პროგნოზირების მიზნით

გიორგი ბალათურია — სტუ-ს პროფესორი
ირინა იაშვილი — სტუ-ს პროფესორი

Summary

There are a lot of scientist economic research which are devoted to the problems and the reasons of finance-economic crisis. Actually the existing economic theories can't forecast finance-economic crisis. As a results economic crises are happened suddenly and only afterwards various experts tried to explain their reasons. But these “explainings” are too late, the economic crisis have grave consequences, especially for the pure and small countries with transient economy. The article considers an opportunity of finance-economic crisis forecasting on the basis of cybernetic approach and elements of theory of probability, namely Bayesian methodology. Even approximately forecasting of the crisis gives a chance both to the countries and business companies to avoid or weaken results of the crisis by development of anti crisis plans prepared earlier.

Key words: Finance-Economic crisis, forecasting, cybernetic approach, factors' analysis, „noise”, “shadow players”, feedback, optimal strategy.

რეზიუმე

არსებობს მრავალი სამეცნიერო ნაშრომი, რომლებიც ეძღვნება საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისის პრობლემების ახსნას. მაგრამ, რეალურად არსებული ეკონომიკური თეორიების გამოყენებით ვერ ხერხდება საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისების პროგნოზირება. ამიტომ, როგორც წესი ეკონომიკური კრიზისები მოულოდნელად ხდება და მხოლოდ ფაქტის შემდეგ ექსპერტები ცდილობენ ახსნან კრიზისის მიზეზები. მაგრამ ასეთი “ახსნა” უკვე გვიანია, კრიზისს უკვე გაკეთებული აქვს თავისი შავი საქმე. განსაკუთრებით სავალალო მდგომარეობაში გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ლარები და პატარა ქვეყნები აღმოჩნდებიან ხოლმე.

სტატიაში განხილულია ეკონომიკური კრიზისის პროგნოზირების შესაძლებლობა კიბერნეტიკული მიდგომისა და ალბათობის თეორიის ელემენტების, კერძოდ ბაიესის მეთოდოლოგიის გამოყენებით. კრიზისის თუნდაც მიახლოებითი პროგნოზი საშუალებას მისცემს როგორც ქვეყნებს, ისე განსაკუთრებით ბიზნესს

კომპანიებს თავიდან აიცილონ ან შეარბილონ კრიზისით გამონვეული შედეგები წინასწარ შემუშავებული ანტიკრიზისული გეგმის მეშვეობით.

საკვანძო სიტყვები: საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისი, პროგნოზირება, კიბერნეტიკული მიდგომა, ფაქტორების ანალიზი, „ხმაური“, „ჩრდილოვანი მოთამაშეები“, უკუკავშირი, ოპტიმალური სტრატეგია.

„ის, ვინც არ ფიქრობს მომავალ პრობლემებზე, ძალიან მალე შეხვდება მათ“

კონფუცი

პოლიტიკოსებს, ბიზნესმენებს, მენეჯერებს უნდა ესმოდეს ის ძირითადი საკითხები და ფაქტორები, რომელთაც შეუძლიათ გავლენა მოახდინოს ბიზნეს-კომპანიის საქმიანობაზე ან/და ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკურ ვითარებაზე. როგორც წესი ეს არის პოლიტიკურ-ეკონომიკურ ფაქტორთა სიმრავლე: მშპ, მშპ-ს ზრდის ტემპი, ინფლაცია, პირდაპირო უცხოური ინვესტიციები, შრომის ბაზარაი, უმუშევრობის დონე, ინფლაცია და ა.შ. ნებისმიერი პოლიტიკოსს, ბიზნესმენს, მენეჯერს უნდა შეეძლოს ამ ფაქტორების ანალიზი, რათა ოპტიმალურად მართოს ქვეყანა თუ კომპანია.

ეკონომიკური განვითარება ძალიან მჭიდროდ არის დაკავშირებული პოლიტიკური ვითარებაზე, ასე რომ, სწორი ეკონომიკური პროგნოზირებისთვის აუცილებელია პოლიტიკური ვითარების გათვალისწინება. ეკონომიკურმა კრიზისმა ძალიან ადვილად შეიძლება გამოიწვიოს პოლიტიკური კრიზისიც.

რა ვქნათ, როდესაც წარმოიქმნება გლობალური ეკონომიკური კრიზისი? როგორც წესი ის მოულოდნელად ხდება. ჩვენი აზრით ამ შემთხვევაში შესაძლებელია კიბერნეტიკულ მეთოდოლოგიის გამოყენება. პროგნოზირება არის სხვადასხვა მომავალი მოვლენების შეფასება უცნობ ვითარებაში. მეორე მხრივ, კიბერნეტიკული თვალსაზრისით, საფინანსო ეკონომიკური კრიზისი არის მართვის შესაძლებლობა არასრული ინფორმაციის არსებობის შემთხვევაში. კიბერნეტიკული კონცეფცია გვაძლევს იმის საშუალებას, რომ განვახორციელოთ ოპტიმალური მართვა (ან, სხვაგვარად, ეკონომიკური კრიზისის პროგნოზირება) შემდეგი მოთხოვნების გათვალისწინებით:

უნდა ჩატარდეს იმ ფაქტორთა ანალიზი, მათი ალბათური მახასიათებლების შეფასების ჩათვლით, რომლებიც გავლენას ახდენენ მართვის ობიექტის (ეკონომიკური სისტემის) ფუნქციონირებაზე

ასევე გასათვალისწინებელია „ხმაურის“ ზემოქმედება, მისი ალბათური მახასიათებლები, მ.შ. ე.წ. „ჩრდილოვანი მოთამაშეების“ არა შემთხვევითი, მაგრამ ჩვენთვის უცნობი ზემოქმედების შესაძლო ალბათური მახასიათებლები.

დაბოლოს გასათვალისწინებელია უკუკავშირის შესაძლებლობები. თუ ზემოაღნიშნული ანალიზი ჩატარებულია სწორად, მაშინ უკუკავშირი ფაქტიურად ქმნის ოპტიმალური სტრატეგიის შემუშავების შესაძლებლობას.

ამ შემთხვევაში, ეკონომიკური სისტემა საჭიროა წარმოვადგინოთ, როგორც მართვის ობიექტი (*Bagaturia G., Bagaturia O. 2005*). ნახაზი 1-ზე ნაჩვენებია ეკონომიკური სისტემის ზოგადი სტრუქტურა კიბერნეტიკული თვალსაზრისით. კრიზისული პროცესები, რომლებიც მიმდინარეობს ეკონომიკური სისტემის შიგნით ჩვენთვის უცნობია ან ნაკლებად არის ცნობილი. მოვლენებზე უნდა ვიმსჯელოთ სისტემის გარეთ მიმდინარე პროცესებით, რომელთა დაკვირვება და გაზომვა შესაძლებელია. ეს არის ე.წ. სისტემის შესასვლელი ფაქტორები (აღნიშნულია *X* სიმბოლოთი), ხოლო სისტემის რეაქცია წარმოადგენს მის გამოსასვლელ ფაქტორებს (აღნიშნულია *Y* სიმბოლოთი). ამრიგად ივარაუდება, რომ ჩვენს განკარგულებაშია სისტემაზე ზემოქმედი რეალური მონაცემები და სისტემის რეაქცია მათ ზემოქმედებაზე, ცხადია სისტემის რეაქციაზე გავლენას ახდენს ის გადაწყვეტილებები, რომლებსაც იღებს მთავრობა (ან მენეჯერი, კომპანიის შემთხვევაში). ოპტიმალური მართვის მიზანია განახორციელოს ისეთი გადაწყვეტილება (ანუ განახორციელოს ისეთი მმართველი ზემოქმედება *U*), რომელიც საშუალებას მოგვცემს მივალნიოთ დასახულ მიზნებს სისტემაში მიმდინარე სოციალ-ეკონომიკური და პოლიტიკური პროცესებისა და სისტემაზე ზემოქმედი პროცესების გათვალისწინებით ანუ სისტემის შესასვლელი ფაქტორებისა და „ხმაურის“ გათვალისწინებით. კერძოდ, ეკონომიკური სისტემისთვის სისტემის შესასვლელი და გამოსასვლელი ფაქტორების შეფასება-გაზომვა შესაძლებელია ისეთი მაჩვენებლებით, როგორიცაა: მშპ, მშპ-ს ზრდის ტემპი, ექსპორტ-იმპორტის ბალანსი, შემოსავლები, დანახარჯები, უმუშევ-

რობის დონე, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, ვალუტის გაცვლითი კურსი, ინფლაციის მაჩვენებლები და ა.შ.

იმისათვის, რომ შევავსოთ რამდენად კარგად არის მიღწეული დასახული მიზნები საჭიროა სწორად იქნეს შერჩეული სათანადო კრიტერიუმები. მმართველი ზემოქმედების ეფექტიანობის შესამოწმებლად კი უნდა დავაკვირდეთ უკუკავშირის შედეგებს.

ამრიგად სისტემის ოპტიმიზაციის ფორმულირება შემდეგნაირია:

საჭიროა ვიპოვოთ ისეთი U_{opt} , რომელიც მიაწვდის Y -ს სასურველ მნიშვნელობებს, სადაც

$$Y = f(X, U) + z \rightarrow Y_{opt}$$

z არის "ხმაურის" უცნობი ზემოქმედება,

ხოლო შესავლელი ფაქტორები X და მმართველი ზემოქმედება U ეკუთვნის მათ დაშვების არეს.

აღნიშნული მიდგომის საილუსტრაციოდ შეიძლება განვიხილოთ მიმდინარე პოლიტიკური ვითარება.

მაგ. რუსეთის პირდაპირი თუ ირიბი ჩარევის გამო უკრაინის საშინაო საქმეებში და ყირიმის ოკუპაციამ გამოიწვია აშს-სა და ევროკავშირის სანქციები რუსეთის წინააღმდეგ. ამ პროცესებმა გამოიწვიეს რუსეთის ვალუტის, რუბლის დევალვაცია. მეორე მხრივ, რუსეთში მრავლად არიან საქართველოს მოქალაქეები, რომელთა მიერ საქართველოში თანხის გადმორიცხვის მოცულობა კრიზისამდე შეადგენდა საშუალოდ 100 მილიონ აშშ დოლარს ყოველთვიურად. ცხადია რუსეთში კრიზისის პირობებში საქართველოში თანხის გადმორიცხვა იკლებს, რამაც უნდა აიძულოს საქართველოს მთავრობა შეცვალოს საშინაო საფინანსო პოლიტიკა (მაგ. ბიუჯეტის კორექტირება "ქამრების შემოჭერის" თვალსაზრისით არა მაშინ, როდესაც სავალუტო შემოდინება იკლებს, არამედ გაცილებით ადრე). იგივე უნდა ითქვას საბერძნეთის საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისთან დაკავშირებით. ამ შემთხვევაში შესაძლებელი იყო კრიზისის პროგნოზირება სა-

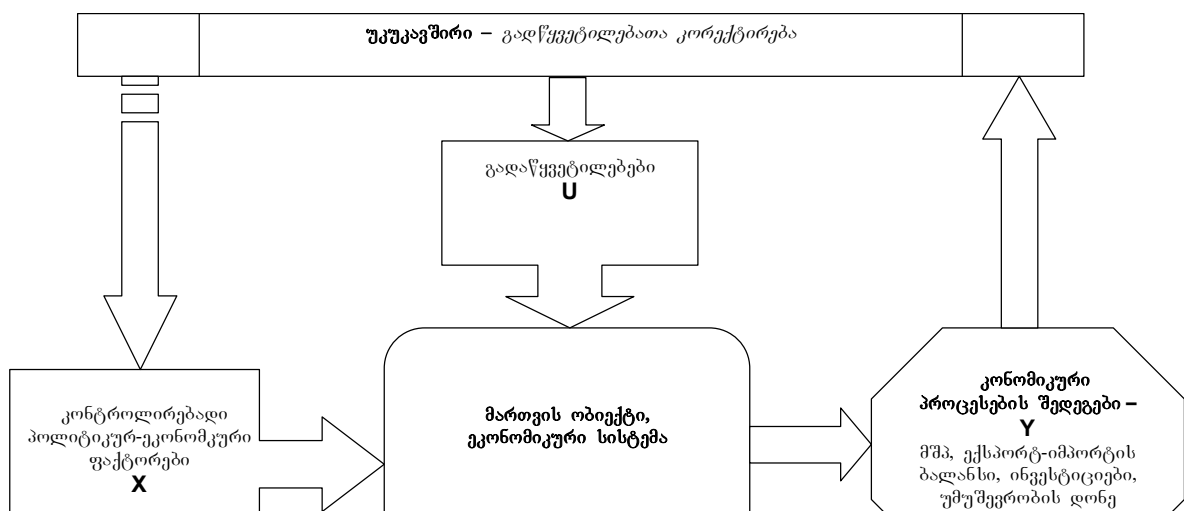
ქართველოში (თუ კი ასეთად ჩავთვლით ლარის დევალვაციას დოლართან მიმართებაში).

ასეთივე მაგალითია 2007-2008 წწ. სამშენებლო ბიზნესის კრიზისი საქართველოში, რომლის პროგნოზირება შესაძლებელი იყო 2-3 წლით ადრე, როდესაც იპოთეკური კრიზისი დაიწყო აშშ-ში., იმ ქართულმა კომპანიებმა, რომლებმაც გაითვალისწინეს ის გარემოება, რომ აშშ-ში მიმდინარე პროცესები გარკვეული დროის გავლის შემდეგ აუცილებლად იქონიებს გავლენას გლობალურ ეკონომიკაზე და დროზე აუღეს ალლო შექმნილ ვითარებას, დროზე გაყიდეს მათ ხელთ არსებული ქონება, თუმცა შესაძლოა შედარებით იაფად (მაგრამ არა პანიკური ფასებით და შეინარჩუნეს კომპანია და ქონება., ხოლო ის კომპანიები, რომლებიც არ აზროვნებდნენ სტრატეგიულად, არ აანალიზებდნენ შეცვლილ ეკონომიკურ ვითარებას და აგრძელებდნენ მაღალი ფასების შენარჩუნებას იმ მოტივით, რომ უძრავი ქონების ფასი ყოველთვის იზრდება, საბოლოოდ გაბანკროტდნენ.

წარმატებული ბიზნესისთვის და ქვეყნის მართვისთვის პირველ რიგში საჭიროა პროგნოზირების დროულად და კორექტულად ჩატარება, ზემოგანხილული კიბერნეტიკული მიდგომის გამოყენებით, როდესაც სწორად და პერმანენტულად მიმდინარეობს X , U , Y , ფაქტორებისა და "ხმაურის" ანალიზი შესაძლებელია კრიზისის პროგნოზირება, თუნდაც მიახლოებით და ამით კრიზისის დამანგრეველი შედეგების შერბილება ან სულაც მისი თავიდან აცილება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Bagaturia G., Bagaturia O. Cybernetic Conception of Public Management Bulletin of the Georgian Academy of Sciences, 171, # 2, Tbilisi, 2005.

ნახაზი 1. ეკონომიკური სისტემის მართვის კიბერნეტიკული მოდელი

ინტერნეტ-მარკეტინგი - სტრატეგიული ღირებულება

თამარ აბუაშვილი — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი
დავით სიჭინავა — სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

მსოფლიო ეკონომიკაში სულ უფრო აქტუალური ხდება გლობალიზაციის პროცესი. ბოლო წლების განმავლობაში მსოფლიო ეკონომიკამ განიცადა მნიშვნელოვანი ცვლილებები, რომელიც XX საუკუნის ბოლოს აღმოცენდა ინფორმაციულ-ტექნოლოგიურ რევოლუციასა და გლობალიზაციის საფუძველზე. მსოფლიო ინფორმაციის ხანაში შევიდა. ესაა ინტერნეტის ერა, როცა ინფორმაცია განსაკუთრებული საქონელია, რომელიც მთლიანად ცვლის ქვეყნის (საწარმოს) სტრატეგიულ ღირებულებას.

ახალმა ტექნოლოგიებმა ახალი ციფრული ეპოქა შექმნა. ინფორმაციული ტექნოლოგიების სწრაფმა ზრდამ კომპანიებისა და მომხმარებლების ურთიერთობის სრულიად ახალი კავშირები ჩამოაყალიბა.

ინტერნეტ-მარკეტინგის კონცეპტუალური საფუძველია ინდივიდუალური ბიზნეს-კომუნიკაციების პროცესები გლობალურ-ვირტუალურ გარემოში, რომლის განსხვავებაცაა მათი მცირე დანახარჯები, გადაცემის მაღალი სიჩქარე და

ინფორმაციის განახლების ფართო დიაპაზონი, ასევე ელექტრონული გარიგებების განხორციელება. დღეს უახლესი ინფორმაციულ-კომუნიკაციური ტექნოლოგიები წარმოადგენს წარმოების განუყრელ ნაწილს, რადგან თანამედროვე ბიზნესში საკვანძო ადგილი უკავია ინფორმაციას (საქმიანი, მეცნიერული და სხვა). ინტერნეტი კი ინფორმაციის გაცვლის, მიღებისა და გავრცელების ერთ-ერთი უსწრაფესი საშუალებაა.

საკვანძო სიტყვები: გლობალიზაცია, ტექნოლოგიები, მარკეტინგი, ინტერნეტი, ინტერნეტ-მარკეტინგი, ელექტრონული ვაჭრობა.

Internet-marketing - Strategic Value

Tamar Abuashvili
David Sichinava

Summary

The process of globalization is becoming increasingly important in the world economy. In recent years, the world economy has changed a lot, which was emerged at the end of the 20th century on basis of the globalization and the IT revolution. The World entered the information age. This is the era of the

Internet, when the information is the special commodity, which completely changes the strategic value of the country (industry).

The new technologies created new digital era. The rapid growth of information technology created the new connections of the companies and consumers.

Internet-marketing conceptual basis is the individual business communication processes in the global-virtual environment, the difference of which is their low cost, high-speed transmission and a wide range of information updates, as well as the implementation of electronic transactions.

The latest information and communication technologies are the integral part of the production, as it is a key part of modern business information (business, scientific, etc.). The Internet is the mean of exchanging the information, it's one of the fastest way of receiving and spreading it.

Key words: Globalization, Technology, Marketing, Internet, Internet-marketing, E-commerce.

ბოლო 30-40 წლის განმავლობაში მსოფლიო ეკონომიკამ მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა, რომელიც XX საუკუნის ბოლოს აღმოცენდა ინფორმაციულ-ტექნოლოგიურ რევოლუციასა და გლობალიზაციის საფუძველზე. მსოფლიო ინფორმაციის ღირებულებით ხანაში შევიდა. ესაა ინტერნეტის ერა, როცა ინფორმაცია განსაკუთრებული ღირებულების მატარებელი საქონელია, რომელიც მთლიანად ცვლის ქვეყნის (საწარმოს) სტრატეგიულ ღირებულებას. ამ ცვლილებებმა განაპირობა გადასვლა მასობრივი წარმოების ეპოქიდან, „ხარისხის ეპოქაში“ (სამომხმარებლო ეპოქაში), როდესაც სამომხმარებლო ბაზარი საგრძობლად დომინირებს რეალიზატორთა ბაზარზე და უფრო მეტად ინვესტს ბოლოს ხსენებულის გამოძევებას. მომხმარებლებმა საგრძობლად განიმტკიცეს პოზიციები მწარმოებლებთან მიმართებით, რადგან ისინი წარსულთან შედარებით უკეთ არიან ინფორმირებულნი საბაზრო სიტუაციაზე და პროდუქციის არჩევის შესაძლებლობებზე, რომელიც მათ მრავალრიცხოვან ალტერნატივას თავაზობს.

XX საუკუნის ბოლოს დაიწყო გლობალური ინფორმაციული სისტემების შექმნა, რომელიც მიზნად ისახავდა რეალური დროის რეჟიმში მსოფლიოს ნებისმიერი მომხმარებლისათვის ინფორმაციის უსაფრთხოდ მიწოდებას. ახალმა ტექნოლოგიებმა ახალი ციფრული ეპოქა შექმნა. ინფორმაციული ტექნოლოგიების სწრაფმა ზრდამ კომპანიებისა და მომხმარებლების ურთიერთობის სრულიად ახალი კავშირები ჩამოაყალიბა. დღეს, უფრო მეტად, ვიდრე წინათ, ყველა და ყველაფერი მჭიდროდაა ერთმანეთთან დაკავშირებული.

თანამედროვე კომპიუტერულმა საშუალებებმა შეცვალეს საზოგადოების საქმიანობის სურათი ყველა სფეროში. წარმოიშვა ისეთი ეკონომიკური საქმიანობა, როგორცაა ელექტრონული კომერცია და ელექტრონული ვაჭრობა. ახალ ათასწლეულში ელექტრონულმა ბაზარმა შეძლო მსოფლიო ეკონომიკის რეორგანიზაცია, ჩამოაყალიბა ახლებური ცივილიზაცია, რამაც კაცობრიობის პროგრესი და მსოფლიო ქვეყნების განვითარება განაპირობა.

მარკეტინგის განვითარებამ კლასიკური მარკეტინგული პარადიგმის ევოლუციაზე დიდი გავლენა მოახდინა. მარკეტინგული პარადიგმა „მარკეტინგ-მიქსი“, განვითარდა და პრაქტიკულად გამოიყენეს ინდუსტრიული ეპოქის დამამთავრებელ პერიოდში. ეს კონცეფცია შეიცავს 4P-ს; სასაქონლო პოლიტიკას, საფასო პოლიტიკას, სადისტრიბუციო პოლიტიკასა და წინსვლის პოლიტიკას (Product, Price, Place, Promotion), რაზეც ხდება მარკეტინგ-მიქსის ინსტრუმენტების კლასიფიცირება. თუმცა, მარკეტინგის სპეციალისტები ძალიან შეზღუდულად თვლიან 4P სტანდარტულ მოდელს თანამედროვე ბაზებისათვის, იმის გამო, რომ საჭიროა ფირმის ადაპტაცია სხვა ქვეყნის გარემოსთან და სთავაზობენ შეიტანონ მასში დამატებით ელემენტები.

საყურადღებოა ის, რომ საერთაშორისო მარკეტინგული გარემო, მის ცვლილებასთან ერთად და გამყიდველის მარკეტინგული მიქსი მის მოთხოვნებთან ერთად წარმოუდგენელია საინფორმაციო კომუნიკაციებისა და მის მონაცემთა დამუშავების გარეშე, რაც აძლევს საშუალებას ბაზრის მონაწილეებს გაცვალონ ინფორმაცია და მოახდინონ მისი ანალიზი.

ამასთან დაკავშირებით სულ უფრო დიდი როლი ენიჭება ინტერნეტის ქსელს თანამედროვე მარკეტინგში, როგორც თანამედროვე კომუნიკაციების საშუალებას და ძლიერ საინფორმაციო რესურსს გარე მარკეტინგულ გარემოში. ინტერნეტის ქსელის გამოყენება საგრძობლად აადვილებს ინდივიდუალური მარკეტინგის მართვას გლობალურ მასშტაბით, რადგანაც ქსელში შეიძლება შექმნა პერსონალური მონაცემები თითოეული მომხმარებლისთვის, დაფუძნებული მის პირად მოთხოვნებსა და სურვილებზე.

კლასიკური მარკეტინგის განხილული ტრანსფორმაცია გაუმჯობესებულია მარკეტინგ-მიქსში, სადაც უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება კომუნიკაციებს (საინფორმაციო ნაკადებს) გამყიდველსა და მყიდველს შორის.

ამ იდეას ანვითარებს ცნობილი მარკეტოლოგი ფ. კოლტერი, რომელიც თვლის, რომ მო-

ლაპარაკების მარკეტინგი არის შემადგენელი ნაწილი ურთიერთობების მარკეტინგისა, როგორც უფრო ფართო კონცეფციის, რის შედეგადაც შესაძლებელია განავითარონ ე.წ. ტრანსაქციები (შეთანხმებები).

საერთაშორისო ბაზარზე მოქმედებების დაწყების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებამდე, კომპანიამ საფუძვლიანად უნდა შეისწავლოს საერთაშორისო მარკეტინგული გარემო. უკანასკნელი ორი ათწლეულის განმავლობაში, ამ გარემომ საკმაოდ ცვლილებები განიცადა როგორც ახალი შესაძლებლობების, ისე ახალი პრობლემების თვალსაზრისით. მსოფლიო ეკონომიკაში სულ უფრო აქტიუალური ხდება გლობალიზაციის პროცესი. დასავლეთ და აღმოსავლეთ ევროპაში, ჩინეთში, რუსეთსა და სხვა ქვეყნებში მიმზიდველი ბაზრების გახსნასთან ერთად, სწრაფად გაიზარდა მსოფლიო ვაჭრობა და ინვესტიციები. მომრავლდა გლობალური ბრენდები-საავტომობილი ინდუსტრიაში, საკვებ პროდუქტებში, ტანსაცმელში, სამომხმარებლო ელექტრონიკაში, კომპიუტერულ ტექნიკაში, პროგრამებსა და ბევრ სხვა კატეგორიაში. მნიშვნელოვნად გაიზარდა გლობალური კომპანიების რიცხვი.

ინტერნეტ-მარკეტინგი წარმოადგენს პირდაპირი მარკეტინგის პრინციპების კომბინირებას ინტერნეტ-ტექნოლოგიებთან, რათა მონახონ მომგებიანი კლიენტები და განსაზღვრონ მათთან ბიზნეს-ურთიერთობის პირობები.

პირდაპირი მარკეტინგის სწრაფ ზრდას რამდენიმე მიზეზი აქვს:

- კონკურენციის ზრდა და მყიდველის დროის დეფიციტი;
- საკრედიტო ბარათების, როგორც შექმნის საშუალების გამოჩენა.
- კომპიუტერული ტექნოლოგიებისა და პროგრამული აღჭურვილობის დანერგვა (სატელეფონი სიები და მომხმარებლების ელექტრონული ბაზა);
- ინტერნეტ-ქსელში ჩართვის საფასურის შემცირება ტელეკომუნიკაციების კომპანიების გამოყენებით;

World Wide Web-ის ჰიპერქსელის გამოჩენა, რომელიც აძლევს სწრაფი, იაფი და ინტერაქტიური ურთიერთობის საშუალებას ფირმას მის პოტენციურ კლიენტებთან, რომელიც განთავსებულია მსოფლიოს ნებისმიერ წერტილში.

პირდაპირი მარკეტინგი მოიცავს როგორც გაყიდვების ორგანიზაციას კლიენტების პირადი ვიზიტის დროს, ასევე მათთან პირდაპირ კონტაქტს ურთიერთობის შესანარჩუნებლად.

ჰიპერგარემო, რომელიც წარმოქმნილია კომპიუტერული ურთიერთობით, თანდათან

ხდება გლობალური კომუნიკაციური სივრცე, სადაც შეიძლება დიალოგის წარმოება. ამ კონტექსტში ინტერაქტიულობა წარმოადგება როგორც ჰიპერგარემოს თვისება – მონაწილეობდეს და ახორციელებდეს ცოცხალ ურთიერთობას დიალოგში მომხმარებელთან, და ამით მოახდინოს ჰიპერგარემოს ათვისება. ასევე იგი იძლევა ვირტუალურ სინამდვილეში იმაზე დაკვირვების საშუალებას, რაც რეალურად არ არსებობს – ვირტუალური მალაზიები, აუქციონები, ბირჟები და სხვა.

პირდაპირი მარკეტინგის განხორციელებისათვის ინტერნეტ-ქსელში შეიძლება გამოყენებული იქნას ონლაინ-მომსახურებები გაერთიანებული WWW სისტემით. ასეთ სერვისებს შეიძლება მივაკუთვნოთ ელ-ფოსტა, ტელე-კონფერენციები, სალაპარაკო ოთახის სისტემები, ფაილების გადაცემის პროტოკოლები, სერვერების სხვადასხვა სახეები, რომლებიც დაფუძნებულია WWW ჰიპერმედიაზე და სხვა.

პირდაპირი მარკეტინგის დახასიათებასა და არხების თვისებებზე შეიძლება ვიმსჯელოთ მათი მნიშვნელობების ხარისხით ბიზნესში. ამისათვის საჭიროა ინტერნეტ-სერვერების შედარება პირდაპირი მარკეტინგის სხვა არხებთან შემდეგი ნიშნებით: კომუნიკაციური მოდელი, რომელიც უდევს საფუძვლად პირდაპირ მარკეტინგს; კონტროლის შესაძლებლობა მიღებულ ინფორმაციაზე; მასშტაბირება-დამატებითი სახსრების გარეშე საგრძნობლად გაზარდო აუდიტორია; კომუნიკაციის შესაძლებლობა — იმნამსვე შეძლო მოლაპარაკება.

პირდაპირი მარკეტინგის დროს ინტერნეტ-ქსელის მომსახურებას აქვს რიგი თავისებურებები და მოიცავენ უპირატესობებს, რომელთა შორის მთავარია:

- მუშაობის საშუალება ნებისმიერი ზომის აუდიტორიასთან ინტერნეტ-ქსელის მაღალი დრეკადობისა და მასშტაბის გამო;
- ინტერაქტიურ რეჟიმში მუშაობის გაიოლება და მოხერხებულობა;
- როგორც ინფორმაციის მიმღებისაგან ასევე მიმწოდებლისაგან, მოცემული ინფორმაციის კონტროლი;
- ინფორმაციის მონოდების ფართო სპექტრი.

ინტერნეტ-ქსელის შედარება პირდაპირი მარკეტინგის სხვა არხებთან მიგვანიშნებს იმაზე, რომ ინტერნეტ-მარკეტინგი არის პირდაპირი მარკეტინგის პროგრესული ფორმა. მარკეტინგულმა ინტერნეტ-საშუალებებმა მოგვცა ინდივიდუალური კომუნიკაციების ჩატარებისა და დანახარჯების შემცირების შესაძლებლობა. მაგრამ ძალიან გაამარტივა და ავტომატიზებუ-

ლი გახადა ეს პროცესი, გახსნა ახალი შესაძლებლობები ბიზნესის მართვის გასაუმჯობესებლად გლობალურ მასშტაბებში.

ისევე, როგორც მარკეტინგის სხვა არხები, ინტერნეტ-ქსელით შესაძლებელია ინტერაქტიული კომუნიკაციები, კერძოდ, უკუკავშირი მყიდველისა გამყიდველთან. მაგრამ აქაც ინტერნეტ-გარემო აძლევს დამატებით უპირატესობას პირდაპირი მარკეტინგის ჩატარების ღონისძიებებს – რამდენიმე ერთდროული მომსახურება კლიენტთან მარკეტინგის დამყარებისა და მრავლად მიმართული კომუნიკაციური მოდელი „ბევრნი ბევრს“, რომლის ჩარჩოშიც თანამშრომლობენ ურთიერთობის ისეთი სახეობები, როგორიცაა „ერთი-ერთს“ და „ერთი-მრავალს.“

კომუნიკაციური დახასიათების გამო, ინტერნეტ-ქსელი ხსნის ფართო ასპარეზს არა მარტო ტრადიციული ვაჭრობისათვის კორპორაციულ (Business to business, B2C) და საცალო გაყიდვების სექტორში (Business to Consumer, B2C), ასევე, იშვიათად შემხვედრს რეალურ სამყაროში კომერციულ გარიგებებს „მყიდველი-ბიზნესისა“ და „მყიდველი-მყიდველის“ ტიპის, სადაც კომუნიკაციური პროცესის ინიციატორებად გამოდიან თავად მყიდველები. ინტერნეტ-კომუნიკაციების ფართო დიაპაზონი ფირმებსა და მყიდველებს შორის გვაძლევს უფლებას ვისუბროთ ინტერნეტ-ქსელზე, როგორც ახალი ვირტუალური გარემოს შექმნაზე საერთაშორისო ბიზნესის ჩასატარებლად, სადაც კომპანიებს შეუძლიათ გამოიყენონ მარკეტინგის სხვადასხვა სტრატეგიები, ინდივიდუალურიდან — გლობალურამდე.

ინტერნეტ-მარკეტინგის კონცეპტუალური საფუძველია ინდივიდუალური ბიზნეს-კომუნიკაციების პროცესები გლობალურ-ვირტუალურ გარემოში, რომლის განსხვავებაა მათი მცირე დანახარჯები, გადაცემის მაღალი სიჩქარე და ინფორმაციის განახლების ფართო დიაპაზონი, ელექტრონული გარიგებების განხორციელება, ნებისმიერი ზომის ინტერნეტ-აუქციონი აუდიტორიასთან, რადგანაც ინტერნეტ-ქსელს აქვს მაღალი დრეკადობის უნარი და მასშტაბები.

ელექტრონული ვაჭრობა ერთ-ერთი უახლესი ფენომენია მსოფლიო ეკონომიკასა და მსოფლიო ეკონომიურ ურთიერთობების სისტემაში.

მომხმარებლებს „ხარისხის ეპოქაში“ ჩამოუყალიბდათ ახალი მოთხოვნები, როგორც მატერიალურ პროდუქტზე ასევე მომსახურებაზე. ყოველი მომხმარებელი ითხოვს მხოლოდ ისეთ პროდუქციას, რომელიც:

ისეთნაირად არის ადაპტირებული და კონფიგურირებული, რომ დააკმაყოფილოს მოცემული მომხმარებლის გარკვეული მოთხოვნები (მოთხოვნის ინდივიდუალიზაცია).

პროდუქტის მონოდება მომხმარებლისთვის მეტად მისაღები გზით (სერვისის ინდივიდუალიზაცია).

მისი მონოდება ხდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც მომწოდებელს აქვს მოთხოვნილება პროდუქტზე (მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების დროის ინდივიდუალიზაცია).

მამასადამე, მომხმარებელსა და მომწოდებელს შორის ურთიერთობამ განიცადა არსებითი ცვლილებები მოთხოვნილების ინდივიდუალიზაციის მხრივ. კონკურენტულ ბრძოლაში გადასარჩენად მენარმემ, ფირმამ (სანარმო, ორგანიზაცია) უნდა დააკმაყოფილოს უკვე არსებულ ინდივიდუალური მოთხოვნები ან ჩამოაყალიბოს ახალი მოთხოვნილებების ინდივიდუალიზაცია. ეს მომწოდებლების წინ აყენებს, როგორც მინიმუმ, შემდეგ ამოცანებს:

- საქონელი უნდა აკმაყოფილებდეს კონკრეტული მომხმარებლის გარკვეულ მოთხოვნილებებს. აქედან გამომდინარე, საჭიროა არა მხოლოდ საქონლის მრავალფეროვნება, არამედ მათი მოდიფიკაცია;
- ყოველ მომხმარებელს უნდა ჰქონდეს პროდუქტის ინდივიდუალური სერვისის საშუალება;
- მომხმარებელს უნდა ჰქონდეს პროდუქტის მონოდების ისეთი გზის არჩევის საშუალება, რომელიც მეტად აკმაყოფილებს მის კონკრეტულ მოთხოვნებს;
- ყოველ მომწოდებელს უნდა ჰქონდეს საქონლის მონოდებს დროის (ვადის) განსაზღვრის საშუალება. ამასთანავე, ბოლო დროს ყველაზე აქტუალურია ოცდაოთხსაათიანი გაყიდვები.

აქედან გამომდინარე, ურთიერთობათა სისტემამ მატერიალური საქონლისა და მომსახურების რეალიზაციის სფეროში განიცადა საფუძველიანი ცვლილებები: თუ ადრე საქონლის რეალიზაციის და მასზე მოთხოვნის უმთავრეს კრიტერიუმად ითვლებოდა ფასი და ხარისხი, ახლა უფრო მეტად მნიშვნელოვანია ზემომოხსნებული კრიტერიუმები.

კომპანიის გადარჩენისთვის ყოველთვის არაა საჭირო ისეთი რისკის განევა, როგორიცაა საერთაშორისო ბაზარზე გასვლა. მაგ., ადგილობრივი კომპანიების უმრავლესობა ბიზნესს წარმატებით მხოლოდ ადგილობრივ ბაზარზე წარმართავენ. ქვეყნის შიგნით მუშაობა ადვილი და უსაფრთხოა. მენეჯერებს არ სჭირდებათ უცხო ენებისა და კანონების შესწავლა, არ აქვთ

შეხება ცვალებად ვალუტასთან, არ უპირის-პირდებიან სხვა ქვეყნის პოლიტიკურ-სამართლებრივ სირთულეებს, არ საჭიროებენ პროდუქციის სხვა ქვეყნის მომხმარებლის მოთხოვნილებებსა და მოლოდინზე მორგებას.

ელექტრონული ვაჭრობა წარმოადგენს ასეთი ცვლილებების გლობალური მასშტაბით განხორციელებისა და ხელშეწყობის საშუალებას. კომპანიებს საშუალება ეძლევათ შეარჩიონ მონოდებელი გეოგრაფიული მდებარეობის მიუხედავად და ასავე საკუთარი საქონლით და მომსახურებით გავიდნენ გლობალურ ბაზარზე.

ელექტრონული ვაჭრობის ტექნოლოგიები მუდმივად მოდიფიცირდება და ვითარდება. კომპანიები, რომლებიც განიხილავენ მას, როგორც მათთვის უკვე არსებული ბიზნესის მართვის საშუალებად, რისკავენ მიიღონ მხოლოდ ნაწილობრივი მოგება. მთავარი უპირატესობა მიენიჭება ისეთ ფირმებს, რომლებიც გადაწყვეტენ ბიზნეს – პროცესები და ორგანიზაცია შეცვალონ ისეთნაირად, რომ მთლიანად გამოიყენონ ელექტრონული ვაჭრობის საშუალებები.

დღეს უახლესი ინფორმაციულ-კომუნიკაციური ტექნოლოგიები წარმოადგენს წარმოების განუყრელ ნაწილს, რადგან თანამედროვე

ბიზნესში საკვანძო ადგილი უკავია ინფორმაციას (საქმიანი, მეცნიერული და სხვა). ინტერნეტი კი ინფორმაციის გაცვლის, მიღებისა და გავრცელების ერთ-ერთი უსწრაფესი საშუალებაა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჯოლია გ., სეხნიაშვილი დ. ინტერნეტ-მარკეტინგი. ელექტ. სახელმძღვანელო. „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, თბ., 2010. გვ. 18.
2. Ключи от XXI века: Сб. статей. – М., 2004, 317 с. (пер. с фр. яз.) <http://www.unesco.ru/>
3. თოდუა ნ., აბულაძე კ. საქართველოს ინტერნეტ-ბაზრის მარკეტინგული კვლევა. მონოგრაფია. “უნივერსალი”, თბ., 2008.
4. Интернет-портал www.business2business.ru
5. E- Commerce Strategies by Carles H. Trepper. Fifth edition, 2008, Microsoft Press, Paperback, p. 50.
6. Electronic Commerce 2010 by Turban, Efraim and Lee, Jae K. and King, David and Liang, Ting Peng and Turban, Deborah Edition: 6 th 2009. p. 62.
7. Introduction to E-commerce Qin, Zheng (Author) Edition: 2008. Publisher: Springer Pages: 59.

ფინანსური გლობალიზაციის საბანკო ასპექტები

ხათუნა შალამბერიძე – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

თანამედროვე კომერციული ბანკების წინაშე დგას რთული და ახალი ამოცანები. ახლო წარსულში, ყოფილ სისტემაში ცნობილ მიზეზთა გამო, საბანკო სისტემები ფუნქციონირებდა ნაკლებად დაძაბულ რიტმში, კონფორტულ და სტაბილურ გარემოში. მაგრამ, ოცდამეერთე საუკუნემ კომერციულ ბანკებს სერიოზული გამოცდა მოუწყო. ამ საუკუნის პირველივე ათწლეულში გამოიკვეთა აგრესიული ფონი, რომელმაც გამოიწვია გლობალიზაციისა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარება.

კომერციული ბანკები ძალიან მწვავედ და პერმანენტულად განიცდიან გლობალიზაციისა და თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების გავლენას. დღეს საერთაშორისო საბანკო ინსტიტუტები უპრეცედენტო სიძნელეებს განიცდიან კაპიტალის მობილიზაციისა და განთავსების სფეროებში.

Modern Banking aspect of Financial background of Globalization

Khatuna Shalamberidze
Academic Doctor of Economics,
Associated Professor of
Akaki Tsereteli State University
and of Kutaisi University

Summary

Modern world has been plunged in globalization problems which have a deep impact on financial relations. The essence of the globalization of finances lies in the integrated world financial markets.

As a result of the relations between the national financial markets and regional financial markets financial crisis acquired international scales.

Modern financial system unites world currency, credit, stock exchange insurance markets. Thus, national states are unable to control even their own financial systems.

Novadays international Monetary Fund and International Bank for reconstruction and Development are coordinating activities of the world financial

system, conducting them from the positions of the globalization and internationalization and preventing the development of the regionization of capital.

Thus, globalization in the financial sphere and the competition incite banks towards gigantomania. It is quite possible, that the banks having capital exceeding tens of mln. USD conquer the world economy future.

თანამედროვე მსოფლიო მოიცვა გლობალიზაციის პრობლემებმა. მისი გავლენის მიღმა არც ფინანსური ურთიერთობები დარჩა. ფინანსების გლობალიზაციის არსი ინტეგრირებულ მსოფლიო ფინანსურ ბაზარშია. ფინანსების გლობალიზაცია წარმოდგენილია მსოფლიოს ეროვნულ და რეგიონულ ბაზრებს შორის აქტიური კავშირის სახით.

თანამედროვე გლობალიზაცია წარმოადგენს მსოფლიოს განვითარების თვისობრივად ახალ მოვლენას, რომელიც მოიცავს საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროს. სწორედ გლობალიზაციისათვისაა დამახასიათებელი ეროვნული და გლობალურ-ეკონომიკური ურთიერთობების ადგილების გადანაცვლება. გლობალიზაციის განვითარებასთან ერთად იზრდება საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების წამყვანი, პრიორიტეტული როლი.

მსოფლიო ფინანსურ სისტემაში გლობალიზაციის პროცესის ზემოქმედება ყველაზე მეტად შესამჩნევი გახდა საბანკო-საკრედიტო სფეროს საქმიანობაში. გლობალიზაციამ ობიექტურად მოითხოვა ფინანსების მართვისა და საბანკო მენეჯმენტის ახალი სიმაღლეების დაპყრობა. საბანკო სისტემაში მომხდარი ცვლილებები, მოქნილობა და ახალი ფორმების შექმნა ნორმალური და სასურველი, უფრო მეტიც, დროის მოთხოვნა გახდა.

ფინანსური მომსახურების სფეროში სტრუქტურული ცვლილებები, უწინარეს ყოვლისა, გამოიხატება საბანკო სისტემის გარდაქმნაში: თანამედროვე, ტრანსფორმირებული საბანკო სტრუქტურა წარმოადგენს მოთხოვნის ახალი სტრუქტურის, გლობალიზაციისა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარების შედეგს. უმსხვილესი საბანკო ინსტიტუტების მცირე რიცხვი ემსახურება რეგიონულ, ეროვნულ და საერთაშორისო ბაზრებს.

თანამედროვე ფინანსური კრიზისის მასშტაბები და ხანგრძლივობა ეკონომიკურ მეცნიერებას აიძულებს ახლებურად განიხილოს ის ცვლილებები, რომლებიც საზოგადოებრივ ცხოვრებაში დომინირებს გასული საუკუნის

ბოლო პერიოდიდან. გლობალიზაცია ანუ მსოფლიო მეურნეობრივი ინტეგრაცია წინააღმდეგობრივი და არათანაბარია, რომელიც მუდმივად იცვლის კონკრეტულ ფორმებს, მეტოდებსა და მექანიზმებს.

78 თანამედროვე კომერციული ბანკების წიდაცას რთული და ახალი ამოცანები. ახლო აულში, ყოფილ სისტემაში ცნობილ მიზეზთა გამო, საბანკო სისტემები ფუნქციონირებდა ნაკლებად დაძაბულ რიტმში, კონფორტულ და სტაბილურ გარემოში. მაგრამ, ოცდამეერთე საუკუნემ კომერციულ ბანკებს სერიოზული გამოცდა მოუწყო. კომერციული ბანკები ძალიან მწვავედ და პერმანენტულად განიცდიან გლობალიზაციისა და თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების გავლენას. დღეს საერთაშორისო საბანკო ინსტიტუტები უპრეცედენტო სიძნელებებს განიცდიან კაპიტალის მობილიზაციისა და განთავსების სფეროებში.

დადასტურებულია, რომ საერთაშორისო ბანკების მიერ სახსრების მობილიზაციის ეფექტიანობა განისაზღვრება შემდეგი სამი ფაქტორით:

პირველი — ფინანსური ბაზრები სწრაფად იზრდება საერთაშორისო მასშტაბის ინსტიტუტებად და ბევრი მათგანი (მაგ., დეპოზიტების ბაზრები ევროვალუტებში, უცხოური ვალუტების ბაზარი და სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ბაზარი) გარდაიქმნება ისეთ ბაზრებად, რომლებიც ერთიან ფინანსურ ქსელში აკავშირებს ევროპას, ჩრდილოეთ ამერიკას და შორეულ აღმოსავლეთს, რომლებიც განუწყვეტილად ფუნქციონირებენ.

მეორე — დაკრედიტების ძველი მეთოდების ტრანსფორმირების შედეგად ფუნქციონირებას იწყებს ახალი ფინანსური ინსტიტუტები და კაპიტალის მობილიზაციის საშუალებები. ამის მაგალითად შეიძლება დავასახელოდ ფასიანი ქაღალდების გარანტიის ქვეშ გაცემული სესხები და უმსხვილები ფონდები.

მესამე — მრავალ ქვეყანაში ფაქტობრივად წაშლილია ბარიერები ფასიანი ქაღალდების ოპერაციებში დასაქმებულ დილერებსა და საერთაშორისო ბანკებს შორის.

არსებობს კითხვები: მსოფლიოში ბევრია ისეთი ბანკები, რომლებიც გლობალიზაციურ დასხივებას გაუძლებს? მათგან ბევრი შეძლებს შეინარჩუნოს შემოსავლიანობა საშუალო ან მაღალ დონეზე, თუნდაც რამდენიმე წლის განმავლობაში? მსოფლიო გამოცდილება იმაზე მიგვანიშნებს, რომ ამ საკითხზე დადებითი პასუხის გაცემა ძნელია.

მსოფლიოს მრავალ ბანკს გააჩნია სურვილი, რომ ჩაერთონ მიმზიდველ გლობალურ ფინანსურ გარიგებებში, მაგრამ სურვილი სურვილად რჩება და ამ საქმისათვის ფეხის აწყობა შეუძლია მხოლოდ ერთეულ ბანკებს. საბანკო მენეჯერებს ყოველთვის უნდა ახსოვდეთ მართივი ჭეშმარიტება: ქვეყნის დონეზე მიღწეული წარმატებები ბანკს იმის გარანტიას როდი აძლევს, რომ გლობალურ ფინანსურ გარიგებებში შემოსავლიანობის თუნდაც საშუალო დონეს მიაღწიოს.

გლობალიზაციისა და ტექნოლიზაციის ეპოქაში ფინანსურ სფეროში თითოეულ გონივრულ სტრატეგიასა და განჭვრეტას თან უნდა ახლდეს ეროვნული და საერთაშორისო კონკურენტული სიტუაციის ანალიზი და ინტერპრეტაცია, რაც ბანკებს და საერთოდ, საბანკო სისტემას ხელს შეუწყობს გააკეთონ სათანადო დასკვნები. ასევე, საჭიროა უფრო ღრმად გაანალიზდეს ეკონომიკურად ძლიერი სახელმწიფოების ბანკების საქმიანობა.

იმისათვის, რომ გავერკვეთ, თუ რა გზებით არის შესაძლებელი საბანკო სისტემის დიდი წარმატება, საჭიროა ანალიზი გაკეთდეს შემდეგ ასპექტებში: მენტალიტეტი და ფასეულობა, სიტუაცია მართვასთან და თანამშრომლობასთან მიმართებაში; ბირჟები და კაპიტალის ბაზარი; საბანკო სისტემა და სტრუქტურა; კონკურენტული სიტუაცია; მომგებიანობა და კონტროლი.

საქართველოს საბანკო სისტემის თანამედროვე დონესა და პარამეტრებზე ფუნქციონირებისათვის აუცილებელია მათი მაჩვენებლების სრულყოფილად წარმოდგენა.

1. მენტალიტეტი და ფასეულობა: სიტუაცია მართვასთან და თანამშრომლებთან მიმართებაში გასათვალისწინებელი უნდა იყოს შემდეგი მაჩვენებლები: მოგების შეფასება, სტაბილურობა, ლოიალურობა, საიმედოობა, სიფრთხილე, მოქნილობა, გამომგონებლობა, რისკისკენ მისწრაფება, აგრესიულობა, ორიენტაცია მარკეტინგისაკენ, შეცდომები და მათი გამოსწორების ხარისხი, მიზნისაკენ ორიენტაცია, ფართო განვითარებისა და ვიწრო სპეციალიზაციისადმი მიდგომა, ორიენტაცია უსაფრთხოებისაკენ და ა.შ.

2. ბირჟა და კაპიტალის ბაზარი. როგორ არის წარმოდგენილი მსხვილი განვითარების ქვეყნების ფინანსური დაწესებულებები ნაციონალურ ბაზრებზე; ამ ბაზრების განვითარების დონე; საბანკო დაფინანსების ტრადიციები; კაპიტალის ბაზრის ორიენტაცია; ინსტიტუციური

ინვესტიციების ზრდის დონე; საერთაშორისო ინვესტიციები და ვაჭრობის ეფექტიანობა; არსებული სტატისტიკა და ანგარიშგება რამდენად შეესაბამება სტანდარტებს; ბირჟების გამჭვირვალობის გაუმჯობესება და ბირჟების ლიკვიდობა.

3. საბანკო სისტემა. ერთიანი ვალუტა თუ სხვადასხვა სახის ვალუტა მიმოქცევაში; რამდენად მყარია უნივერსალური საბანკო სისტემა; მომსახურების რაოდენობის მრავალფეროვნება და მისი განვითარების პერსპექტივები; როგორია ბანკებით ქვეყნის ტერიტორიის მოცვა; ქვეყანაში როგორი ბანკები ჭარბობს — მსხვილი თუ წვრილი.

4. კონკურენტული სიტუაცია. პრივატიზაციის მდგომარეობა, ბანკების შერწყმის დონე, ბალანსის პორტფელის რაციონალური ოპტიმიზაციის დონე; კონკურენტია არასაბანკო დაწესებულებების მხრიდან; როგორ გამოიყენება თანამედროვე საბანკო მენეჯმენტის ინსტრუმენტები; საერთაშორისო ოპერაციების განხორციელების ხარისხი და ა.შ.

5. მომგებიანობა-შემოსავლიანობა. ბალანსისა და დეპოზიტების ზრდაზე ორიენტაციის დონე; წმინდა მოგების დინამიკა; ბანკების რესტრუქტურისაზე სახელმწიფოს დანახარჯების სიდიდე, საბირჟო შეფასების ხარისხი; საზოგადოების დამოკიდებულება საბანკო მოგებისადმი.

6. კომერციული ბანკების საქმიანობაზე ზედამხედველობის ორგანოები: ცენტრალიზებული თუ დეცენტრალიზებული; ტენდენციები; რაციონალობა; კონსოლიდაცია.

აქ მოტანილი ასპექტებისა და მათი მაჩვენებლების შესწავლამ მიგვიყვანა მენეჯმენტთან დაკავშირებით ისეთი დასკვნების გაკეთებაზე, როგორცაა: შრომის ნაყოფიერების ზრდის ფაქტორებიდან თანამდევნი საინფორმაციო ავტორიზებული სისტემების გამოყენების ინტენსივობა; სწორი და მოქნილი სემინტირება როგორ ითვალისწინებს სხვადასხვა სოციო-ეკონომიკურ პარამეტრებს; რაციონალური სტანდარტიზაციის მდგომარეობა, მარკეტინგის ინტენსივობა კლიენტებზე ორიენტაციის პოზიციებიდან; რისკის მართვის თანამედროვე სისტემის დანერგვის მდგომარეობა; კაპიტალის მოქნილი და რაციონალური განაწილება შემოსავლიანობის პოზიციებიდან.

საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ თანამედროვე კომერციულ ბანკებს ფინანსურ ურთიერთობათა გლობალიზაციაში უდიდესი როლი აკისრია. ფინანსური სისტემა კომერციული

ბანკების სახით გამოდის ეკონომიკის აყვავების საფუძვლად. ფინანსური კაპიტალი გახდა მატერიალური წარმოების მამოძრავებელ ძალად.

თუ მრეწველობაში მეტნაკლებად ამართლებს გიგანტი სანარმოები, სამაგიეროდ მცირე და საშუალო სიდიდის ფორმებმა გამონახეს არსებობის შესანარჩუნებელი გზა, ხოლო ზოგჯერ მენარმეობის ასაყვავებელი დამატებითი რეზერვები. სულ სხვა მდგომარეობაა ფინანსურ სფეროში. აქ გაბატონებული პოზიცია ზუსტად რომ გიგანტებს უკავიათ. ფაქტია, რომ უახლოეს მომავალში მსოფლიო ეკონომიკას დაიპყრობს ბანკები, რომლებიც ფლობენ გიგანტური მოცულობის აქტივებს.

თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკური და ფინანსური ცხოვრებისათვის დამახასიათებელ თავისებურებებს შორის განსაკუთრებით საყურადღებოა აქტიური თავგადასავლები საბანკოსაკრედიტო სფეროში. ახალი ფასეულობები და თავისუფლების თანამედროვე ხარისხი პროდუქციასა და ფასებთან მიმართებაში ინვესტორს ეკონომიკურ ურთიერთობებში წინააღმდეგობრივ გარდაქმნებს. კომერციულ ბანკებში შემოსავლების ზრდა გადამწყვეტი მიზანია. მომავალში შემოსავლის ზრდა დამოკიდებულია თვით ბანკების ამოსავალ სიტუაციაზე, რომელიც განსხვავებულია საკრედიტო დაწესებულებების კონკრეტული პირობებიდან გამომდინარე. თითოეული ბანკისათვის სულ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება განუწყვეტელი თვითკრიტიკული ანალიზის განხორციელება.

შემოსავლების გადიდებისაკენ მიმავალი გზა შეიძლება წარმოვიდგინოთ გამარტივებული და შემოკლებული სახით, როგორც თითოეული ბანკის ძირითადი ფუნქცია. ნებისმიერ საფინანსო ინსტიტუტს, ნებისმიერ ბანკს მუდმივად აქვს საქმე რისკთან, საფინანსო ინფორმაციასთან, ფასიანი ქაღალდების ოპერაციებთან, უფრო მეტად და უპირატესად საკუთარ კაპიტალთან.

ბანკის ყოველგვარი შემოსავალი ბაზრიდან მიიღება. ბაზარი, პირველ რიგში, კლიენტებისაგან შედგება, თუმცა სერიოზული პოზიციები უკავიათ კონკურენტებსაც.

მიუხედავად ამისა, თანამედროვე საბანკო დაწესებულებებისათვის არსებობს კლიენტთან მუშაობის გაუმჯობესების რეალური, ჯერაც გამოუყენებელი შესაძლებლობები. სამწუხაროდ, საქართველოს ბანკებს დღემდე არასწორად აქვთ ათვისებული თავიანთი შესაძლებლობები სხვადასხვა სფეროების მოქნილად გამოყენების პოზიციებიდან. ქართული ბანკები

მეტნაკლებად იცნობენ კლიენტების შესაძლებლობებს, ქცევის წესებს, უნარს, რის გამოც ხდება გაცემული სესხების ვადაზე დაუბრუნებლობა, კლიენტების მიერ ბანკის მოტყუილება და სხვა ანომალური შემთხვევები.

ბანკების საქმიანობაში პერსპექტივაში იშლება შესაძლებლობები, რათა მუშაობაში მათ მაქსიმალურად გამოიყენონ რისკის ისეთი ელემენტები, როგორცაა მისი უშუალოდ მიღება, შეზღუდვა, შუამავლობა, ვაჭრობა და კონსულტაციები. ქვეყნის ნებისმიერი ბანკი საკუთარ შემოსავლებს გაზრდის მხოლოდ წარმატებული სტანდარტიზაციის, სეგმენტირების, გასაღების რაციონალიზაციის, საინფორმაციო ტექნოლოგიების ინტენსიური გამოყენების დახმარებით, აგრეთვე საქმიანობის მისთვის დამახასიათებელი ტრადიციული სახეების ეფექტიანობის ამაღლების გზით.

თანამედროვე უნივერსალური ბანკები წარმატების მისაღწევად ისეთ ღონისძიებებს ახორციელებენ, რომლებიც მათ საშუალებას აძლევს, მიაღწიონ საკუთარი შესაძლებლობებისა და უპირატესობების მაქსიმუმს თანამედროვე საბანკო კონკურენციულ ბრძოლაში.

თანამედროვე განვითარებულ ქვეყნებს გააჩნიათ უნივერსალური ბანკების კომპლექსური მატრიცული მართვის ფართო გამოცდილება. ეს არის ნოუ-ჰაუ. უნივერსალური ბანკებისათვის სოლიდური კაპიტალი, მაღალი რეიტინგი და კარგი რეპუტაცია ქმნის ფასიანი ქაღალდების განთავსების, განვითარების, პრივატიზაციის, ნებისმიერი სახის რისკის და მისი თანამედროვე მართვის მეთოდებისათვის ოპტიმალურ წინაპირობებს. საშუალო და წვრილ ბანკებს საკუთარი კაპიტალის სიმცირე კონკურენციულ ბრძოლაში წარმატების გარანტიას არ აძლევს და საბოლოოდ მარცხდებიან.

კომერციული ბანკების რეიტინგი წარმოადგენს კლიენტებთან ნდობის მოპოვების გადამწყვეტ ფაქტორს. ფინანსური კრიზისის მოახლოებისას კლიენტებს თავიანთი კაპიტალი გადააქვთ უფრო საიმედო ბანკებში.

დღეისათვის სტანდარტიზაციას, ოპერაციათა დაბალ ღირებულებას, რისკის მართვას და პრობლემების დაძლევას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება არა მარტო სამეურნეო სუბიექტების დაკრედიტებისათვის, არამედ საქონლისა და მომსახურების ვაჭრობისათვის. საერთოდ, თანამედროვე ინსტიტუციური და საერთაშორისო საინვესტიციო გარიგებები სულ უფრო მეტად თხოულობს ამოსავალი პირობების გათანაბრებას. ასე, რომ ამ სფეროში

მოთხოვნების კრიტიკული წესი სწრაფად მაღლდება და მომავალშიც გაიზრდება. ბანკის სიდიდეს გააჩნია ერთი მეტად მნიშვნელოვანი უპირატესობა: მომავლის მოთხოვნები ბანკის საიმედოობასა და ზედამხედველობის განხორციელებასთან მჭიდრო კავშირშია მის სიდიდესთან და მაღალ რეპუტაციასთან.

საშინაო ბაზარზე ძლიერი პოზიცია ნებისმიერი ბანკის მესვეურთა სურვილია, მაგრამ სურვილი სურვილად დარჩება, თუ ბანკის საქმიანობა სათადარიგოდ ვერ წარიმართა. ამას ის მნიშვნელობაც გააჩნია, რომ საშინაო ბაზარზე ძლიერი პოზიციების მქონე კომერციული ბანკები წელგამართული არიან საერთაშორისო ბაზარზედაც.

კომერციული ბანკების საქმიანობის მასშტაბების ოპტიმალური სიდიდე და ფუნქციონირების მრავალფეროვნება სტანდარტიზაციის, პროდუქციის დაბალი ღირებულების, უმსხვილეს პროექტებში მონაწილეობისა და რისკის მართვის გადამწყვეტი წინაპირობაა.

გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ უნივერსალური ბანკის სიდიდე და მასშტაბი მყარი წარმატებების გარანტიას ყოველთვის როდი იძლევა. თმცა ეს მაჩვენებელი მნიშვნელოვანი წინაპირობაა ფინანსურ გარეგნობათა კონკურენტუნარიანობისათვის. საბოლოოდ მხოლოდ ის ბანკები იმარჯვებენ, რომელთაც ჰყავთ მაღალი კვალიფიციური სპეციალისტები და კომპეტენტური კადრები, ურომლისოდაც გლობალური ფინანსური პრობლემების გადაწყვეტა ნაკლებად რეალურია.

საბანკო სისტემაში ტრადიციული და ახალი სახეობის მომსახურების დანერგვა-გავრცელებისათვის გამოიყენება ფილიალების ფართო ქსელი, რომლებიც უზრუნველყოფენ ფინანსური მომსახურების საბოლოო მომხმარებლებთან მომგებიან დაშვებას. თანამედროვე ბანკებში წარმატებით საქმიანობის ერთ-ერთი მთავარი პირობისა და განმსაზღვრელი ფაქტორის როლს ასრულებს საინფორმაციო ტექნოლოგიები. სწორედ ის ბანკები, რომლებიც ფლობენ მრავალმხრივ ინფორმაციულ მონაცემებს, ადვილად შეისწავლიან კლიენტის ფინანსურ პროფილს, ჩვევებს, მათ ადგილს ფინანსურ ბაზარზე.

უნივერსალურ ბანკებს კლიენტთა ფართო ქსელის არსებობა მტკიცე გარანტიას აძლევს ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე უზრუნველყოფილი ჰქონდეს სტაბილური მოგება, სტანდარტიზაცია და რისკის მართვა. ბანკების ადმინისტრაციას მხოლოდ სტანდარტიზაციის და

სეგმენტირების, მიმდინარე ინფორმაციის შემოსავლებისა და მათი დამუშავება-ანალიზის საფუძველზე შეუძლია რისკის ოპტიმალური მართვა.

სამომხმარებლო ფასეულობისა და კლიენტების პრიორიტეტების დარგში მომავალი ცვლილებები განაპირობებს მათზე ბანკის სწრაფი რეაქციის აუცილებლობას, რომ შეიქმნას პროდუქტების ახალი კომბინაციები.

ფინანსური მომსახურების სფერო მუდმივ ცვალებადობაშია: კომბინაციების გაფართოების, პრიორიტეტების შეცვლის, ახალი კომბინაციების შეჯვარების გზით. საინფორმაციო ტექნოლოგიები და მონაცემთა ელექტრონული დამუშავება, აგრეთვე ფინანსური თეორიის თანამედროვე მეთოდების შემდგომი დანერგვა განაპირობებს ახალი კომბინაციების წარმოქმნას. მოქნილი ორგანიზაციული ბლოკები უნივერსალურ ბანკს საშუალებას აძლევს, საკუთარი ნოუ-ჰაუს მეშვეობით მსგავსი მომსახურება ერთად გასწიოს.

გადანწყვეტილებათა ინტეგრირებული პაკეტი ერთი ცენტრიდან უნდა იმართებოდეს. უნივერსალური საბანკო სისტემის არსებითი თავისებურება მდგომარეობს კერძო პირებთან, ფირმებთან და ინსტიტუციურ კლიენტებთან ინდივიდუალურ ურთიერთობაში. კონკურენტუნარიანი ინდივიდუალური მენეჯმენტი კლიენტებთან ურთიერთკავშირების საფუძველზე როგორც ბანკისათვის, ისე კლიენტისათვის სასარგებლოა.

უნივერსალური ბანკის დანიშნულებაა კერძო პირთა მრავალმხრივი მომსახურება ფინანსური ცხოვრების ნებისმიერ სტადიაზე: დაგროვება, საბაზრო მომსახურება, ისეთი, როგორიცაა: ანგარიშწარმოება, დავალიანების, ანაბრების და დეპოზიტების გაცემა, კონსულტაციები საგადასახადო დაბეგვრაზე და სხვა.

უნივერსალური ბანკი, როგორც მარკა — ჯერჯერობით შეუფასებელია. მყარი, სტაბილური უნივერსალური ბანკები ფლობენ ჯერ კიდევ შეუფასებელ საგანს, როგორცაა ფირმის მარკა, რომელიც გამოიყენება, მაგალითად, ფონდების ფორმით არსებული ახალი პროდუქტებისათვის საფორმო მარკად. თითოეული ძლიერი ბანკი ცხოვრობს ნდობით ანგარიშზე. ნდობა ქმნის მარკას, ხოლო მარკა წარმოგიდგება ნდობის სიმბოლოდ ბანკისათვის მძიმე დღეებში.

ამრიგად, ფინანსების სფეროში გლობალიზაცია და კონკურენცია კომერციულ ბანკებს უბიძგებს უფრო დამსხვილებისაკენ. უახლოეს

მომავალში სავარაუდოა მსოფლიო ეკონომიკა მოირგოს ბანკებმა, რომელთა აქტივები ათეული მლრდ დოლარს გადააჭარბებს. მსოფლიოში მიმდინარე თუ პროგნოზირებულ ვარიანტთაგან შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ საქართველოში ასეთი უდიდესი ბანკების ფორმირება-ფუნქციონირება სწრაფად ვერ მოხდება, თუმცა გარკვეული წინაპირობები ზოგიერთ მათგანში ამკარად უკვე გამოკვეთილია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ქოქიაური ლ., საბანკო საქმე, თბ., 2010 წ.
2. ასათიანი რ., გლობალიზაცია, ეკონომიკური თეორია და საქართველო. თბილისი, 2010.
3. პაპავა ვ., საერთაშორისო სავალუტო ფონდი საქართველოში: მიღწევები და შეცდომები; თბ., 2000.
4. მენქიუ გ., ეკონომიკის პრინციპები, თბ., 2000.
5. რობაქიძე რ., საკრედიტო ურთიერთობების განვითარება საქართველოში, 2003წ.
6. ბალცეროვიჩი ლ., სახელმწიფო გარდამავალ პერიოდში, თბ., 2002.
7. კაკულია მ., სავალუტო სისტემის განვითარების პრობლემები საქართველოში, თბ., 2001.

სტრეს-ტესტების მეთოდოლოგიის როლის შესახებ საბანკო სექტორში

თინათინ გუგეშაშვილი — ანსუ-ს ასოცირებული პროფესორი
ზურაბ მუშკუდიანი — ანსუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

ბანკმა რეგულარულად უნდა აწარმოოს სტრეს-ტესტები და განიხილოს შედეგები ზედამხედველთან. მოცემული მეთოდი განმარტავს პრინციპებს და აღწერს იმ ძირითად მინიმალურ ჩარჩოს, რომლითაც უნდა იხელმძღვანელოს ბანკმა სტრეს-ტესტების ჩატარებისას. (მაგ. რისკი ვალდებულებების კოვენანტებზე, ლიკვიდობის/ფონდირების რისკი და სხვა).

სტატისტიკური ინფორმაციის დაბალი ხარისხის გამო, ასევე, სტრეს-ტესტებისათვის უფრო მეტად მომავალზე ორიენტირებული ხასიათის მისაცემად, სტრეს-ტესტების ძირითადი ნაწილი, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, უნდა ჩატარდეს ტრანზაქციის დონეზე.

სტრეს-ტესტები უნდა მოიცავდეს ეკონომიკური ხასიათის სისტემური და სექტორული მნიშვნელობის შოკებს, რომელთა გავლენაც ბანკზე მატერიალურია. ერთდროულად უნდა იქნას გათვალისწინებული როგორც დადებითად კორელირებადი, ასევე ის შოკები, რომელთა ერთდროული მოხდენა არ არის გამორი-

ცხული. ეს არ გულისხმობს, რომ ბანკმა ერთდროულად უნდა გაუძლოს ყველა შოკს. ამ შოკებისთვის ადეკვატური კაპიტალის მოცულობა დამოკიდებული იქნება იმაზე, თუ რა მოთხოვნებს დააწესებს სებ-ი კონტრციკლური და კონსერვაციის ბუფერებისთვის, ბანკის მხრიდან სტრესულ სიტუაციაში დამატებითი კაპიტალის მოზიდვის შესაძლებლობაზე. ამასთან, სტრესული სცენარის გარკვეული ნაწილისათვის შესაძლოა მისაღები იყოს საზედამხედველო კაპიტალის მინიმალური მაჩვენებლის დაცვა, ხოლო მთლიანი სცენარისათვის მხოლოდ გადახდისუნარიანობა.

საკვანძო სიტყვები: სტრეს-ტესტები, რისკი, ვალდებულებების კოვენანტები, (ლიკვიდობის/ფონდირების რისკი), სტრესული სცენარი

О роли методологии стресс-тестов в бановском секторе

Резюме

Банк должен регулярно проводить стрес-тесты и рассматривать результаты с надзирателем. Дан-

ნის მეთოდს განვიხილავთ და აღვნიშნავთ მინიმალურ რაოდენობას, რომელიც უნდა იქნას დაკმაყოფილებული. ეს მეთოდი განსაზღვრავს რისკის დონეს, რომელიც დასაშვებია და რისკის დონეს, რომელიც დასაშვებიაა.

При наличии низкого качества статистической информации, в том числе для придания стресс-тестам ориентацию на будущее, основные часты стресс-тестов должны проводиться на уровне транзакций.

Стресс-тесты должны включать в себя системные экономические и секторного значения шоки, воздействие которых на банк материальны. Одновременно должно предусматриваться как положительные корреляционные так и те шоки воздействия в месте которых не исключено. Это не исключает то что, банк должен одновременно выдержать все эти шоки. Для снятия этих шоков адекватный объем капитала будет зависеть от тех контрациклических и консервационных буферов которых установит Государственный Банк Грузии. А также со стороны банка в стрессовой ситуации привлечено дополнительного капитала. Для части стрессового сценария возможно применять показателя надзорного минимального капитала, а для целого сценария только платежеспособность.

საქართველოს საბანკო სისტემის მდგრადობის ხარისხი უკანასკნელ წლებში თანდათანობით ამცირდა, რაც მიღწეულ იქნა საბანკო სისტემაში სტრუქტურული გარდაქმნებისა და სრულყოფის, ცალკეული საბანკო დაწესებულებების სტაბილურობის ლიკვიდურობისა და გადახდისუნარიანობის გაუმჯობესებით. კერძოდ, საქართველოში ჩამოყალიბდა კომერციული ბანკების აქტივების, საკრედიტო დაბანდების, მოზიდული სახსრების, ანაბრების მოცულობის და წმინდა მოგების ზრდის ტენდენცია. ზემოთქმულს ხელი შეუწყო კომერციული ბანკების მხრიდან სტრეს-ტესტების მეთოდურად განხორციელებამ, რაც განპირობებულია ქვეყნის ეროვნული ბანკის მოთხოვნით.

რამდენადაც აღნიშნულ სტატიაზე მუშაობა უფრო ადრე დაიწყო ვიდრე საქართველოს ეროვნულ ბანკს გამოეყოფოდა საბანკო ზედამხედველობის ფუნქცია, ავტორები იტოვებენ იმედს, რომ აღნიშნულ კვლევაში ეროვნული ბანკის როლის შესახებ საუბარი არ იქნება არასწორად გაგებული. საბანკო ზედამხედველობის ფუნქციის ჩამოთმევის საკითხის განხილვა ცალკე საკვლევი მასალა და თემაა.

საქართველოს ეროვნული ბანკი თანმიმდევრულად ავითარებს სტრეს-ტესტების მეთოდოლოგიას. მნიშვნელოვანია იმ სცენარებისა და რისკ-ფაქტორების გამოვლენა და შე-

ფასება, რომელთაც შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ ბანკის ფინანსურ მდგომარეობაზე. შესაბამისად, ბანკმა რეგულარულად უნდა აწარმოოს სტრეს-ტესტები და განიხილოს შედეგები ზედამხედველთან. მოცემული კვლევა განმარტავს ზოგად პრინციპებს და აღწერს იმ ძირითად მინიმალურ ჩარჩოს, რომელთაც უნდა იხელმძღვანელოს ბანკმა სტრეს-ტესტების ჩატარებისას.

სტრეს-ტესტი უნდა ჩატარდეს მთლიანად ბანკის დონეზე (ნტერპრისე ლეველ სტრესს) და მოხდეს ბანკის მთლიან ფინანსურ მდგომარეობაზე სხვადასხვა შოკისა და მათთან ურთიერთდაკავშირებული ეფექტის შეფასება. მაგალითად, მაკრო შოკების გავლენა საკრედიტო რისკზე, ლიკვიდობაზე, მომგებიანობაზე. ასევე, გაცვლითი კურსის ცვლილების სცენარის შეფასების დროს გათვალისწინებული უნდა იქნას მისი ეფექტი ბანკის ბალანსის გადაფასებაზე (საბაზრო რისკი), აქტივების ხარისხზე (საკრედიტო რისკი), ვალდებულებების კოვენანტებზე (პერსონალური სივრცე, კერძო სივრცე) (ლიკვიდობის/ფონდირების რისკი) და სხვა.

სტატისტიკური ინფორმაციის დაბალი ხარისხის გამო, ასევე, სტრეს-ტესტებისათვის უფრო მეტად მომავალზე ორიენტირებული ხასიათის მისაცემად, სტრეს-ტესტების ძირითადი ნაწილი, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, უნდა ჩატარდეს ტრანზაქციის დონეზე (Transaction level stress). მოცემული მეთოდი გულისხმობს ეკონომიკური პარამეტრების ცვლილების შედეგად მსესხებლის გადახდელუნარიანობის შეფასებას, რის საფუძველზეც უნდა მოხდეს მიღებული შედეგების აგრეგირება და ინტეგრირება მთლიანად ბანკის დონეზე განხორციელებულ სტრეს-ტესტში.

სტრეს-ტესტები უნდა მოიცავდეს ეკონომიკური ხასიათის სისტემური და სექტორული მნიშვნელობის შოკებს, რომელთა გავლენაც ბანკზე მატერიალურია. ერთდროულად უნდა იქნას გათვალისწინებული როგორც დადებითად კორელირებადი, ასევე ის შოკები, რომელთა ერთდროული მოხდენა არ არის გამორიცხული. ეს არ გულისხმობს, რომ ბანკმა ერთდროულად უნდა გაუძლოს ყველა შოკს. ამ შოკებისთვის ადეკვატური კაპიტალის მოცულობა დამოკიდებული იქნება იმაზე, თუ რა მოთხოვნებს დააწესებს სეზონური კონტრაქტული და კონსერვაციის ბუფერებისთვის, ბანკის მხრიდან სტრესულ სიტუაციაში დამატებითი კაპიტალის მოზიდვის შესაძლებლობაზე. ამასთან, სტრესული სცენარის გარკვეული ნაწილი-

სათვის შესაძლოა მისაღები იყოს საზედამხედველო კაპიტალის მინიმალური მაჩვენებლის დაცვა, ხოლო მთლიანი სცენარისათვის მხოლოდ გადახდისუნარიანობა.

სტრეს-ტესტების ჩარჩოს შემდგომი დახვეწისათვის, მაკრო სტრეს-ტესტებთან ერთად, საქართველოს ეროვნული ბანკი ავითარებს მიკრო სტრეს-ტესტების ჩარჩოს. აღნიშნული მიდგომა უფრო მაღალი სიზუსტის მიღწევის საშუალებას იძლევა, ითვალისწინებს რა საკრედიტო რისკის ამსახველ კოეფიციენტებს. სტრეს-ტესტების შედეგების ინტენსიური გამოყენება მოხდება ბაზელ II-III-ის საზედამხედველო განხილვის პროცესის ფარგლებში.

საზედამხედველო სტრეს-ტესტების მეთოდოლოგია ბანკებისათვის მნიშვნელოვანია იმ სცენარებისა და რისკ-ფაქტორების გამოვლენისა და შეფასებისათვის, რომელთაც შეუძლია გავლენა მოახდინოს ბანკის ფინანსურ მდგომარეობაზე. შესაბამისად, ბანკმა რეგულარულად უნდა აწარმოოს სტრეს-ტესტები და განიხილოს შედეგები ზედამხედველთან. აღნიშნული, ასევე მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს ბაზელ II და III მიხედვით საზედამხედველო განხილვის დროს ბანკის შიდა კაპიტალის ადეკვატურობის შეფასებისას. მოცემული მეთოდური სახელმძღვანელო განმარტავს პრინციპებს და აღწერს იმ ძირითად მინიმალურ ჩარჩოს, რომლითაც უნდა იხელმძღვანელოს ბანკმა სტრეს-ტესტების ჩატარებისას.

ძირითადი სტრესული სცენარი მოიცავს შემდეგ პარამეტრებს: მშპ და მისი სექტორული განაწილება, საოჯახო მეურნეობის შემოსავლები, უმუშევრობა, სავალუტო კურსი, უძრავი ქონების ფასები, საპროცენტო განაკვეთები და სასაქონლო პროდუქტების ფასები, სექტორული რისკები და ასევე სხვადასხვა ქვეყანაში ეკონომიკური არასტაბილურობა ან სავაჭრო ბარიერები.

დამატებით, ბანკმა უნდა გამოავლინოს მისთვის სპეციფიკური ფაქტორები, რომელთა ცვლილება მნიშვნელოვან გავლენას იქონიებს ფინანსურ მდგომარეობაზე. მაგალითად, საბანკო ჰოლდინგის საკრედიტო რეიტინგის დაქვეითება, შემოსავლების მხრივ გარკვეულ პროდუქტებზე კონცენტრაცია, რომელთაც სტრეს-ტესტების ჩარჩო არ ფარავს და სხვა დამატებითი ფაქტორები, რომელთა მიმართ ბანკი მატერიალურად მგრძნობიარეა.

სტრეს-ტესტების მიზნებისათვის საბანკო ინსტიტუტის აქტივები და გარეგანსური მუხლები უნდა დაიყოს შემდეგ კატეგორიებად:

1. კორპორატიული პორტფელი (საბალანსო, გარესაბალანსო) — ინდივიდუალურად შესაფასებელი;
2. კორპორატიული და მცირე/საშუალო პორტფელი (საბალანსო, გარესაბალანსო) — შერჩევით შესაფასებელი;
3. საცალო პორტფელი (საბალანსო, გარესაბალანსო) — შერჩევით ან სხვადასხვა მოდელის საშუალებით შესაფასებელი;
4. ფიქსირებული აქტივები — შენობა-ნაგებობები, მიწა;
5. დასაკუთრებული ქონება — შენობა-ნაგებობები, მიწა;
6. სხვა აქტივები;
7. ინვესტიციები არასაფინანსო კომპანიებში;
8. ინვესტიციები საფინანსო კომპანიებში;
9. ლიკვიდური აქტივები, ბანკთაშორისის ჩათვლით;
10. სხვა გარეგანსური მუხლები.

ზემოთ წარმოდგენილის გარდა, ბანკმა ინდივიდუალურად უნდა მოახდინოს ისეთი რისკების იდენტიფიცირება და მათზე სტრეს-ტესტების ჩატარება, რომელთა მიმართაც მისი აქტივები და გარესაბალანსო მუხლები მგრძნობიარეა აქტივების დარჩენილი სამი კატეგორიისთვის ("სხვა აქტივები", "ლიკვიდური აქტივები, ბანკთაშორისის ჩათვლით", "სხვა გარეგანსური მუხლები"). სტრეს-ტესტი უნდა ჩატარდეს ბანკის დისკრეციით და მეთოდოლოგიით, რაც წინასწარ უნდა შეთანხმდეს საქართველოს ეროვნულ ბანკთან.

ბანკმა უნდა უზრუნველყოს პორტფელის ჩაშლა ერთგვაროვან კატეგორიებად და მოახდინოს პორტფელის ძირითადი მაჩვენებლების (მაგ. მსესხებელთა დაყოფა შემოსავლის მოცულობების მიხედვით) განაწილება. განსაზღვროს სტრესის შემდეგ ძირითადი მაჩვენებლების ლიმიტები, რომელიც გავლენას მოახდენს სესხის კლასიფიკაციაზე. აღნიშნული ლიმიტები უნდა შეთანხმდეს ბანკის ზედამხედველთან. ამასთან, საცალო პორტფელში მოხვედრილი სესხები, რომლებსაც დაფარვის წყარო გააჩნია ბიზნესიდან, სტრეს-ტესტების მიზნებისათვის ანალიზს დაექვემდებარება კორპორატიული მსესხებლების ანალოგიურად. შეფასების განსხვავებული მიდგომის მიუხედავად, მსგავსი სესხები დარჩება შესაბამის კატეგორიაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. კოვზანაძე ი. თანამედროვე საბანკო საქმე: თეორია და პრაქტიკა
<http://www.sabanko.com/wignisshinaarsi/> T.4 გვ.101-114

2. მანაგაძე ი. „საქართველოს საბანკო სისტემა XXI საუკუნის მიჯნაზე“ ჟურნ. „ბანკი.“ 2000. №1. გვ. 3.

3. Brunnermeier, M., A. Crockett, C. Goodhart, A. Persaud, and H. S. Shin. 2009. The Fundamental Principles of Financial Regulation. Geneva and

London: International Center for Monetary and Banking Studies, and Centre for Economic Policy Research, London. gv.32-57

4. Лаврушина О. И. “Банковская система в современной экономике” [учебное пособие] – 2-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2012. – 368 с.

5. Тавасиев А. М. Банковское дело: управление кредитной организацией. [Текст] Учебное пособие. М.: Издательско-торговая корпорация 2007.– 668 с.

კორპორაციული მართვის სრულყოფის ძირითადი მიმართულებანი საქართველოში

კახაბერ ჟღენტი - საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის დოქტორანტი

რეზიუმე

სტატიაში ხაზგასმულია, რომ საქართველოში დღეისათვის არსებული ბიზნეს გარემოს ყველაზე პოპულარული ტენდენციაა უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა და I-ზე გასვლის პერსპექტივების უზრუნველყოფა. აქედან გამომდინარე, კომპანიისათვის მეტად მნიშვნელოვანია კორპორაციული მენეჯმენტის საკითხების დარეგულირება, რომელიც მეტად საყურადღებოა ინვესტორისათვის. დასაბუთებულია, რომ საქართველოში კორპორაციული მართვის პრობლემების მინიმუმამდე დასაყვანად აუცილებელია: კორპორაციათა სამეთვალყურეო საბჭოში წარდგენილი იქნეს დამოუკიდებელი წევრები, რომლებიც ინვესტორისათვის გარკვეულ გარანტიას წარმოადგენენ; გაძლიერდეს კომპანიის შიდა კონტროლი და მონიტორინგი; კომპანიებში ჩამოყალიბდეს ისეთი დამხმარე ორგანოები, როგორცაა კომი-

ტეტები და კორპორაციული მდივანი; დაინერგოს შეფასების მექანიზმი, რომელიც წარმატებით ფუნქციონირებს დასავლეთის ქვეყნებში, რათა კომპანიონებმა განსაზღვრონ რამდენად ნაყოფიერია მმართველობითი ორგანოების ფუნქციონირება და რა ნაკლოვანებები გააჩნია მათ საქმიანობას; სახელმწიფომ, თავის მხრივ, განსაზღვროს კომპანიათა მართვის მინიმალური სტანდარტები და დანერგოს უფრო ეფექტური და მოქნილი მარეგულირებელი ნორმები.

საკვანძო სიტყვები: კორპორაციული მართვა, კორპორაციული მდივანი, კორპორაციული მენეჯმენტი, კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობა.

Main directions of improvement of corporate governance in Georgia

Kakhaber Jgenti

Summary

The article emphasizes that the current business environment in Georgia is the most popular trend in foreign investment and the prospect of IPO- software. Therefore, it is very important for the company's corporate management issues under which the investor is most notable.

It is proved that it is necessary to minimize the problems of corporate governance in Georgia: the supervisory board to be independent members of corporations, which are a guarantee of the investor; Strengthen the company's internal control and monitoring; Companies to form such subsidiary bodies, such as committees and corporate secretary; Implement the evaluation mechanism, which is successfully operating in Western countries, in order to determine whether the Companions of government bodies to function and be productive in their work has shortcomings; The state, in turn, determine the minimum standards of the companies management and introducing more efficient and flexible regulations.

საქართველოში დღეისათვის არსებული ბიზნეს გარემოს ყველაზე პოპულარული ტენდენციაა უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა და I-ზე (პირველადი საჯარო შეთავაზება) გასვლის პერსპექტივების უზრუნველყოფა. აქედან გამომდინარე, კომპანიისათვის მეტად მნიშვნელოვანია კორპორაციული მენეჯმენტის საკითხების დარეგულირება, რომელიც მეტად საყურადღებოა ინვესტორისათვის.

დასავლეთში კორპორაციული მართვის ძირითადი პრობლემებია: აქციონერთა დაქსაქსულობისა და ინერტულობის გამო მენეჯმენტის გაკონტროლების პრობლემა; აქციონერთა მხრიდან ადმინისტრაციის გადაწყვეტილებებზე და საქმიანობაზე ზეგავლენის მოხდენა; მენეჯერთა მრავალმილიონიანი კონტრაქტები, პასუხისმგებლობაში მიცემის სიძნელე და ინსაიდერული ინფორმაციის დარღვევით გამოყენება.

სადღეისოდ, საქართველოში კორპორაციული მართვის დონის ამაღლებას აფერხებს ინფორმაციის, ფინანსების, კვალიფიციურ სპეციალისტთა და მმართველი ორგანოების მხრიდან ინტერესის ნაკლებობა. ქვეყნის მთავარ პრობლემას კორპორაციულ მართვაში განეკუთვნება: (1) აქციონერების მიერ საკუთარი უფლებების არცოდნა; (2) კანონმდებლობით და შიდა დებულებებით დადგენილი წესების უგულებელყოფა; (3) არაეფექტური მმართველობის ორგანოები და მათი ფორმალური გაკონტროლება; (4) გარიგებების არსებობა დაკავშირებულ მხარეებთან; ინფორმაციის არა საჯაროობა და ხარვეზები კანონმდებლობაში.

კორპორაციული მართვის ყველა კოდექსის მოთხოვნაა სამეთვალყურეო საბჭოს და დირექტორთა საქმიანობის ყოველწლიური შეფასება. საქართველოში სამეთვალყურეო საბჭოს ფუნქციონირებისას თავს იჩენ შემდეგი სამი ძირითადი პრობლემა: ფორმალური არსებობა; საბჭოში ნათესავების და მეგობრების ყოლა; საბჭოს შემადგენლობაში არაკვალიფიციური წევრების შეყვანა. გავრცელებული პრობლემაა კორპორაციათა მხრიდან ინფორმაციის არასაჯაროობა; კონპანიები არ ახდენენ წლიური ანგარიშების გამოქვეყნებას და ინფორმაცია არ არის ხელმისაწვდომი წვრილი აქციონერებისათვის.

საქართველოში კორპორაციულ მართვასთან დაკავშირებული საკანონმდებლო ბაზა მწირია, საქართველოს კანონში „მენარმეთა შესახებ“ ბუნდოვანია ხელმძღვანელ პირთა პასუხისმგებლობის საკითხი, ასევე გურკვეველია მნიშვნელოვანი დებულებები კანონში „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“. რაც შეეხება „სისხლის სამართლის კოდექსს“, იგი ითვალისწინებს ხელმძღვანელ პირთა პასუხისმგებლობის საკითხს, თუმცა ძნელია დასახელებდეს შემთხვევა, როდესაც ამ მუხლების გამოყენებით დამდგარიყო ხელმძღვანელთა პასუხისმგებლობის საკითხი.

კომპანიები ყველაზე ხშირად კორპორაციულ მართვას უკავშირებენ ისეთი ამოცანების გადანყვეტას, როგორცაა: ინვესტიციების მოზიდვა, სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღების ეფექტურობის ამაღლება, აქციონერებსა და მმართველობით ორგანოებს შორის ურთიერთობების ეფექტურობის ამაღლება. 2008 წლის ფინანსურმა კრიზისმა დაადასტურა, რომ კომპანიები, რომლებიც არ იმართებიან აღიარებული საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად, არ არიან ორიენტირებული ზრდაზე და აქვთ გამჭვირვალობასთან დაკავშირებული პრობლემები. ისინი საკუთარ საქმიანობაში განწირული არიან მარცხისათვის და საფრთხეს უქმნიან თითოეულ თანამშრომელს, კრედიტორებს, დებიტორებს და სხვა დაინტერესებულ პირებს.

საქართველოში კორპორაციული მართვის საუკეთესო მაგალითია აი-ეს თელასის კორპორაციული მენეჯმენტი. სს „თელასში“ აქციონერთა უფლებების უზრუნველყოფის მიზნით მიღებულია შემდეგი შიდა დოკუმენტები, რომლებიც არეგულირებენ საზოგადოების ორგანოთა საქმიანობას: წესდება, დებულება აქციონერთა საერთო კრების მომზადებისა და ჩატა-

რების წესის შესახებ, დებულება სამეთვალყურეო საბჭოს სხდომების მონვევისა და ჩატარების შესახებ, დებულება სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებისათვის ანაზღაურების და კომპენსაციების გადახდის შესახებ, დებულება სამეთვალყურეო საბჭოს აუდიტის კომიტეტის შესახებ, დებულება საზოგადოების აქციონერებთან ურთიერთქმედების შესახებ, საზოგადოების აქციონერთა განცხადებებსა და მოთხოვნებზე მუშაობის მეთოდიკა.

სს „თელასის“ მართვისა და კონტროლის ორგანოებია: აქციონერთა საერთო კრება; სამეთვალყურეო საბჭო; გენერალური დირექტორი. სს „თელასში“ აქციონერთა საერთო კრება წარმოადგენს მართვის უმაღლეს ორგანოს, იგი აქციონერებს საშუალებას აძლევს მოახდინონ საზოგადოების მართვაში მონაწილეობის უფლების რეალიზაცია. სამეთვალყურეო საბჭო, აღმასრულებელი ორგანოები ანგარიშვალდებულნი არიან საერთო კრების წინაშე, კომპეტენციების შესაბამისად. გენერალური დირექტორი ანხორციელებს საზოგადოების მიმდინარე საქმიანობის ხელმძღვანელობას, იგი წარმოადგენს სასოგადოების ერთპიროვნულ აღმასრულებელ ორგანოს, ახორციელებს ყოველდღიურ მართვასა და წარმომადგენლობით უფლებამოსილებას. საზოგადოების სამეთვალყურეო საბჭო ანხორციელებს საზოგადოების საერთო ხელმძღვანელობას, იღებს გადაწყვეტილებებს საზოგადოების საქმიანობის არსებით საკითხებთან დაკავშირებით. სამეთვალყურეო საბჭო შედგება ექვსი წევრისაგან. ორპორაციული მართვის განხორციელების პროცესში თავს იჩენს კომპანიათა სოციალური პასუხისმგებლობა, რომლის განხორციელების ხელშემწყობი და ხელშემწელი ფაქტორები შემდეგია:

(1) კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის განხორციელების ხელშემწყობი ფაქტორები — მოსახლეობის ხედვა: სახელმწიფომ დაუწესოს საგადასახადო შეღავათები CSR-აქტიურ კომპანიებს; სახელმწიფომ შექმნას ბიზნესისათვის კეთილმყოფელი გარემო; მომხმარებელმა უპირატესობა მიანიჭოს იმ კომპანიას, რომელიც ეწევა საზოგადოებისათვის სასარგებლო საქმიანობას; სახელმწიფომ ბიზნესის ფულით შექმნას სპეციალური ფონდი სოციალური პროგრამებისათვის; მთავრობამ დაავალოს ბიზნესს აქტიურობა; არასამთავრობო სექტორმა აქტიურად ითანამშრომლოს ბიზნეს კომპანიებთან.

(2) საქართველოში კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის განვითარების ხელშემწყობი ფაქტორები - ბიზნესმენთა ხედვა: 1. გარე ფაქტორები: სახელმწიფოს მხრიდან ხელშემწყობის და სტიმულირების არ არსებობა; საგადასახადო შეღავათების არარსებობა; არაჯანსაღი ბიზნეს გარემო; 2. შიდა ფაქტორები: ბიზნესს არ აქვს მსგავსი საქმიანობის გამოცდილება; ცოდნისა და ინფორმაციულობის ნაკლებობა სოციალური პასუხისმგებლობის განხორციელების ფორმის შესახებ; სოციალური პასუხისმგებლობის პროექტების დაგეგმვის, მართვის და შედეგების შეფასების გამოცდილების ნაკლებობა.

საქართველოში თანამედროვე ეტაპზე ძალზე მნიშვნელოვანია სახელმწიფო საწარმოების, როგორც ცენტრალურ, ისე ადგილობრივ დონეზე კორპორაციული მმართველობის სისტემის დანერგვა, რომელიც უზრუნველყოფს სახელმწიფო საწარმოებიდან მაქსიმალური ეკონომიკური და სოციალური სარგებლის მიღებას. OECD-ის წევრ სახელმწიფოებში აღნიშნულ სექტორში რეფორმების განხორციელების აუცილებლობა მაღალმა საზოგადოებრივმა ინტერესმა და სახელმწიფო საწარმოთა მართვასთან დაკავშირებულმა პრობლემებმა წარმოშვა, როგორცაა, მაგალითად, საწარმოთა საქმიანობაში ზედმეტი პოლიტიკური ჩარევა, პასიური და არაეფექტურად მოქმედი მმართველობითი ორგანოები (სამეთვალყურეო და დირექტორთა საბჭოები), არასაკმარისი გამჭვირვალობა, გაუმართავი ანგარიშვალდებულების სისტემა და ა.შ.

ამ მიზნით OECD-ის ძველ და ახალ წევრ სახელმწიფოებში სახელმწიფო საწარმოებთან დაკავშირებული ძირეული რეფორმები განხორციელდა, აღნიშნული რეფორმების განხორციელების პროცესში სახელმწიფოები მრავალი გამონვევის წინაშე აღმოჩნდნენ. ყველაზე რთული იყო ბალანსის პოვნა სახელმწიფოს მხრიდან პარტნიორის უფლებამოსილების აქტიურად განხორციელებასა და საწარმოთა საქმიანობაში ზედმეტ ჩარევას შორის.

საქართველოშიც დღეისათვის სახელმწიფო საწარმოთა წილები/აქციები მართვის უფლებით გადაცემულია სხვადასხვა სუბიექტებზე, კერძოდ, 17 საწარმო მართვის უფლებით გადაცემული აქვს სხვადასხვა სამინისტროს, მათი მმართველობის სფეროსა და კომპეტენციის შესაბამისად.

სახელმწიფოსათვის მნიშვნელოვანი და ფინანსურად გამართული საწარმოები საკუთრე-

ბაში გადაცემული აქვს სს საპარტნიორო ფონდს. ფონდის მთავარი დანიშნულებაა საქართველოში ინვესტიციების წახალისება საინვესტიციო პროექტების განვითარების საწყის ეტაპზე თანამონაწილეობის გზით (კაპიტალში თანაინვესტირება, სუბორდინირებული სესხი და ა.შ.). ფონდის აქტივების პორტფელი შედგება შემდეგი კომპანიებისაგან: საქართველოს რკინიგზა — 100% წილი; საქართველოს ნავთობისა და გაზის კორპორაცია — 100% წილი; საქართველოს სახელმწიფო ელექტრო სისტემა — 100% წილი; სს თელასი - 24,5% წილი.

გარდა აღნიშნული საწარმოებისა, ფონდის საკუთრებაშია კიდევ 5 კომპანია და ამ კომპანიების დაქვემდებარებაში მყოფი 12 კომპანია. აღნიშნული ფონდის საქმიანობა მთლიანობაში აგებულია კორპორაციული მართვის საფუძვლებზე.

საქართველოში კორპორაციული მართვის სფეროში მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ არ არსებობს სამართლებრივი ჩარჩო და მკაფიოდ განსაზღვრული პოლიტიკა, რის გამოც სახელმწიფო საწარმოთა მართვის პრაქტიკა არ არის უნიფიცირებული და ყველა სამინისტროს საკითხისადმი განსხვავებული მიდგომა აქვს. მაგალითად, სამინისტროებში ფუნქციონირებს მონიტორინგისა და ანგარიშგების განსხვავებული სისტემა. ამასთანავე, საწარმოთა ორგანიზაციული სტრუქტურა და მათი მმართველობითი საქმიანობა არ ეფუძნება საერთო პრინციპებს, რაც გამოწვეულია იმითაც, რომ არ არის შემუშავებული სახელმწიფო საწარმოთა კორპორაციული მართვის სახელმძღვანელო, რომელშიც განერილი იქნება საწარმოთა მართვის ძირითადი ნორმები და პრინციპები. მსგავსი სახის სახელმძღვანელო მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაშია. ყოველივე ამის გამო, ქვეყანაში არ არის უზრუნველყოფილი საწარმოთა მართვის სისტემის ეფექტური ფუნქციონირება.

საერთაშორისო პრაქტიკისა და საქართველოში არსებული სიტუაციის ანალიზი ცხადყოფს, რომ სტრატეგიის, მკაფიო ხედვისა და კორპორაციული მართვის ძირითადი პრინციპების შემუშავებისა და პრაქტიკაში გამოყენების გარეშე შეუძლებელია სახელმწიფო საწარმოთა პროდუქტიული საქმიანობისა და მომგებიანობის ზრდა. საწარმოთა კორპორაციული მართვის უზრუნველყოფის გარეშე სახელმწიფო საწარმოები იქნებიან ქვეყნისათვის მხოლოდ ტვირთი, რომელსაც არსებით სარგებელი არ მოქვს.

საერთაშორისო სტრატეგიისა და პრაქტიკის პირველადი მოთხოვნა/რეკომენდაციაა, რომ აუცილებელია ქვეყანაში არსებობდეს საწარმოთა მაკორდინირებელი ორგანო. ასეთი მაკორდინირებელი ორგანო არსებობს ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტროსთან ქონების მართვის ეროვნული სააგენტოს სახით, მაგრამ მაკორდინირებელი ორგანო, კორპორაციული მმართველობის ძირითადი პრინციპებიდან გამომდინარე, აქტიურად უნდა ახორციელებდეს პარტნიოროთა უფლებამოსილებებს და მის არსებობას არ უნდა ჰქონდეს ფორმალური ხასიათი. სააგენტოს პარტნიორის ყველა უფლებამოსილება სამინისტროზე აქვს დელეგირებული და, შესაბამისად, მართვაში საერთოდ არ მონაწილეობს (თუ არ ჩავთვლით იმას, რომ ქონების განკარგვასთან მიმართებაში სამინისტროები გადაწყვეტილებას სააგენტოს თანხმობით იღებენ).

ამასთანავე, სამინისტროების მხრიდან სააგენტოში არ ხდება ანგარიშის წარდგენა მათ მმართველობის სფეროში არსებული საწარმოების საქმიანობის და მომგებიანობის შესახებ. შესაბამისად, სახელმწიფოს არ აქვს აგრეგირებული ინფორმაცია სახელმწიფო საწარმოთა ფუნქციონირების შესახებ, რაც საწარმოთა ზედამხედველობასა და სისტემაში არსებულ პრობლემათა დროულ იდენტიფიცირებას შეუძლებელს ხდის. დღემდე არ არის შემუშავებული საწარმოთა მართვის პოლიტიკა, რომელიც საერთო იქნებოდა საწარმოთა მმართველი ყველა სამინისტროსათვის. აღნიშნული ხელს შეუწყობდა კორპორაციულ მარვაში ერთიან ხედვის ჩამოყალიბებას და პოლიტიკის ფორმირებას ქვეყნის მასშტაბით.

ამრიგად, საქართველოში კორპორაციული მართვის პრობლემების მინიმუმამდე დასაყვანად აუცილებელია: კორპორაციათა სამეთვალყურეო საბჭოში წარდგენილი იქნეს დამოუკიდებელი წევრები, რომლებიც ინვესტორისათვის გარკვეულ გარანტიას წარმოადგენენ; გაძლიერდეს კომპანიის შიდა კონტროლი და მონიტორინგი; კომპანიებში ჩამოყალიბდეს ისეთი დამხმარე ორგანოები, როგორცაა კომიტეტები და კორპორაციული მდივანი; დაინერგოს შეფასების მექანიზმი, რომელიც წარმატებით ფუნქციონირებს დასავლეთის ქვეყნებში, რათა კომპანიონებმა განსაზღვრონ რამდენად ნაყოფიერია მმართველობითი ორგანოების ფუნქციონირება და რა ნაკლოვანებები გააჩნია მათ საქმიანობას; სახელმწიფომ, თავის მხრივ, განსაზღვროს კომპანიათა მართვის მინიმალური

სტანდარტები და დანერგოს უფრო ეფექტური მარეგულირებელი ნორმები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Корпоративное управление https://ru.wikipedia.org/wiki/Корпоративное_управление.
2. Принципы корпоративного управления ОЭСР: www.oecd.org/corporate/ca/.../32159669.
3. Корпоративный секретарь в системе корпоративного управления компании : учеб.-практ. пособие / под общ. ред. Беликова И. В.; Рос. ин-т директоров. — М.: Империя Пресс, 2005. — 424 с.
4. Корпоративное управление: история и практика: www.cbr.ru/management.../index.-html.

არასწორი გადაწყვეტილებები მენეჯმენტში და მათი შედეგები ბიზნესში

მანანა ალფაიძე — სეუ-ს ასოცირებული პროფესორი
ნაზი ჭიკაიძე — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

თანამედროვე ორგანიზაციებს გამძაფრებული კონკურენციის პირობებში უნევთ არსებობა. დღეს უკვე ძნელია პასუხის გაცემა კითხვაზე თუ რა უფრო მნიშვნელოვანია ბაზარზე დამკვიდრებისა და შემდგომი განვითარებისთვის, ყოველმხრივ დეტალურად გააზრებული გადაწყვეტილებების მიღება თუ გადაწყვეტილებების სწრაფად მიღება? რა მეთოდები გამოვიყენოთ მართვაში და როგორ მოვერგოთ მუდმივად ცვალებად გარემოს? ადაწყვეტილების მიღებასთან ერთად მომხმარებლის, მომსახურებისა და პროდუქტის სწორად შერჩევა ბიზნესის წარმატების საფუძველს წარმოადგენს. ამ კითხვებზე სწორი პასუხების გაცემას შეუძლია გადაარჩინოს და განავითაროს ბიზნესი, გამოავლინოს ახალი შესაძლებლობები. აღნიშნული კითხვებზე პასუხები ასახავს მომხმარებელს, პროდუქტსა და გაყიდვას ერთიანობაში, ზრდის რესურსების ეფექ-

ტივან გამოყენებას და ორგანიზაციის სიცოცხლისუნარიანობას.

საკვანძო სიტყვები: გადაწყვეტილება, ბიზნესი, მომხმარებელი, მომსახურება, ფუნქცია.

Incorrect decisions in the management and their implications for business

Manana Alpaidze
Associate Professor of TNU
Nazi Chikaidze
Associate Professor of GTU

Summary

Modern organizations exist in the terms of the heightened competition. Today it is difficult to answer the question of what is more important for the market introduction and further development: comprehensive detail thought out decisions or to make decisions quickly? What kind of methods use and how to manage the ever-changing environment? Together to make decisions the foundation of business success is

to right selection of customers, service and product. Right answers to these questions can save and develop the business and to identify new opportunities. These answers on these questions reflect the customer, the product and the sales as a whole, support the growth of efficient of resources using and the organization's visibility.

გადანყვეტილების მიღება, ერთი შეხედვით უმარტივესი პროცესი რომელსაც თითოეული ინდივიდი ყოველგვარი მომზადებისა და სპეციფიკური განათლების გარეშე ახორციელებს, მენეჯმენტში რთული და კომპლექსური შესწავლის საგანია. გადანყვეტილების მიღება გულისხმობს პრობლემის ან შესაძლებლობის იდენტიფიცირების და სამოქმედო კურსის ალტერნატივებიდან საუკეთესოს ამორჩევის პროცესს.

ქართულ ორგანიზაციებში ბევრი პრობლემა სხვა ქვეყნების მსგავსია, თუმცა ჩვენი ეროვნული ხასიათი და კულტურული თავისებურებები, საქმის კეთების ტრადიციები და ისტორია გავლენას ახდენს გადანყვეტილებების მიღებაზე. ანალიზის შედეგად გამოიყო ის პრობლემები, რომელიც საქართველოში ყველაზე ხშირად გვხვდება:

- ადამიანების არასწორი დანინაურება — ეს ამცირებს დაქვემდებარებულთა მოტივაციას და შესაბამისად ორგანიზაციის ეფექტიანობას.
- თანამშრომლებად ახლობლების, მეგობრების, მათი შვილებისა და ნათესავების აყვანა — ხდება სათავე არაპროფესიონალიზმისა და უდისციპლინობისა;
- არასაკმარისი დელეგირება — უფლებამოსილებების არასაკმარისი გადაცემა ანუ ქვეშევრდომებს არ ენდობიან გადანყვეტილების მიღებაში, რაც უკარგავს მათ ინიციატივიანობას;
- სუსტი კომუნიკაციები მენეჯერსა და რიგით თანამშრომლებს შორის — შედეგად თანამშრომლები მუშაობენ მარტო იმდენს და მარტო იმიტომ, რომ სამსახურიდან არ დაითხოვონ, ღრმავდება დაპირისპირებები;
- ბუნდოვანი სტრუქტურა — გაუმიჯნავი ან არასწორად გამიჯნული უფლება-მოვალეობები და პასუხისმგებლობები;
- ბუნდოვანი წარმოდგენა შორეულ თუ უახლოეს ამოცანებზე — არასათანადო კომუნიკაციები თანამშრომლებსა და ცალკეულ ქვედანაყოფებს შორის;

- დამფუძნებლების ან მსხვილი აქციონერების ინტენსიური ჩარევა ორგანიზაციის ყოველდღიურ და ოპერატიულ მართვაში;
- არასწორი სამუშაო რეჟიმი — აქტიური მუშაობის ფაზები დარღვეულია და აგებულია ცალკეული პირების საქმიანობის გრაფიკზე. ასეთი ორგანიზაციები ხანგრძლივადიან წარმატებას ვერ აღწევენ;
- კლიენტების ინტერესების უგულებელყოფა, არასათანადო შეფასება, დაფასება და გათვალისწინება;
- კიდევ ერთი თავისებურება ქართულ რეალობაში — საქმიანი და კონკურენტული ურთიერთობების მკვეთრი ასახვა პირად ურთიერთობებზე.

პრაქტიკაში ძალიან ხშირია შემთხვევები, როცა ბიზნესს დაკარგვის ანუ გაკოტრების საფრთხე ემუქრება. მათ უწევთ გადარჩენის გზებზე ფიქრი, რათა აუცილებელი ვალდებულებების მომსახურება შეძლონ. ამისათვის მნიშვნელოვანი გადანყვეტილებების მიღებაა საჭირო. კრიზისამდელი ვითარება მარტივია - არის ფულიც და არის მყიდველიც. კრიზისის დროს კი ადამიანები რაიმის ყიდვამდე ბევრს ფიქრობენ, ბანკებიც სესხებს ძნელად გაცემენ. გარემოება აიძულებს კომპანიებს შეაფასონ ბიზნესმოდელები და შეიტანონ მასში კორექტივები. პასუხი უნდა გაეცეს კითხვებს:

- ვინ არიან ჩვენი მომხმარებლები, ვისთვის ვმუშაობთ?;
- რა პროდუქტს, რა სარგებელს ვქმნით მათთვის?;
- როგორ ვყიდით ჩვენს პროდუქტს (მომსახურებას)?

ამ კითხვებზე სწორი პასუხების გაცემას შეუძლია გადაარჩინოს და განავითაროს ბიზნესი, გამოავლინოს ახალი შესაძლებლობები. აღნიშნული კითხვებზე პასუხები ასახავს მომხმარებელს, პროდუქტსა და გაყიდვას ერთიანობაში, ზრდის რესურსების ეფექტიან გამოყენებას და ორგანიზაციის სიცოცხლისუნარიანობას.

მამასადამე, ადამიანები ახერხებენ ახალი ბიზნესმოდელის პოვნას, ან არსებულის დახვეწას. მენეჯერებს უწევთ გამბედაობის გამოჩენა, თამამი ცვლილებებისათვის გადამწყვეტი ნაბიჯების გადადგმა — რასაც ერთეულები ახერხებენ. წყდება საკითხი — ვინ დარჩეს. ვითარება აიძულებს კომპანიებს გახდნენ უფრო სასარგებლო ვილაცისთვის. ვინც ამას შეძლებს ის გადარჩება, ხოლო დანარჩენები სამწუხაროდ შეწყვეტენ არსებობას.

როგორც ავლნიშნეთ, გადანყვეტილების მიღება ბიზნესის განუყოფელი ნაწილია, ამასთან სიტუაცია უფრო რთული და საპასუხისმგებლოა, როდესაც საქმე ეხება გადანყვეტილების მიღებას ორგანიზაციაში. ორგანიზაციული გადანყვეტილება მენეჯერის მიერ გაკეთებული ალტერნატივაა, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს მისი მოვალეობის შესრულება დაკავებული თანამდებობის შესაბამისად. ორგანიზაციული გადანყვეტილებების მიზანია ორგანიზაციის წინაშე მდგომი ამოცანების შესრულება. თუმცა მხოლოდ ამ ამოცანების შეუსრულებლობა არ წარმოადგენს ბიზნესის ნგრევის მიზეზს.

ბევრს მიაჩნია, რომ ორგანიზაციის ნგრევას ფინანსური პრობლემები იწვევს. ეს მხოლოდ დასაწყისია ფატალური შედეგებისა, რაც გრძელვადიანი პროცესებითაა განპირობებული. კერძოდ, ორგანიზაციის გარდაუვალ ნგრევას იწვევს:

- ფუნქციის დაკარგვა;
- მომხმარებლის მხარდაჭერის დაკარგვა;
- თანამშრომლის მხარდაჭერის დაკარგვა.

ამ პროცესებს ერთმანეთის გამონევევაც შეუძლიათ და თითოეული მათგანი საკმარისია არასასურველი შედეგის მისაღებად.

ახალი ამბავი არ არის, რომ ფუნქციის დაკარგვა ორგანიზაციის განადგურებას იწვევს, თუმცა საინტერესოა ვიცოდეთ, ეს როდის და როგორ ხდება.

ჩვენ გარშემო რამდენი ორგანიზაციის მენეჯერს შეუძლია დაუფიქრებლად, ლაკონურად და სხარტად თქმა, რა არის მისი ორგანიზაციის ფუნქცია, რომელსაც ის საზოგადოებისთვის ასრულებს? ვშიშობთ - ძალიან ცოტას. მაშინ რა გასაკვირია, რომ ორგანიზაციამ, შესაძლოა, ისე დაკარგოს ფუნქცია, რომ მენეჯმენტმა ეს ძალიან გვიან ან საერთოდ ვერც გაიგოს? ამის ძირითადი მიზეზი სწორედ მენეჯმენტის მიერ ფუნქციის გაუცნობიერებლობაა. მას უბრალოდ, არც უფიქრია ამაზე, შესაბამისად, არ აკვირდება და არ ზრუნავს ამ ფუნქციის შენარჩუნებაზეც.

არსებობს ასეთი მოსაზრებაც, რომ ფუნქცია შესაძლოა გარემომ, პროგრესმა, გლობალიზაციამ ან მსგავსმა პროცესებმა გახადოს არააქტუალური. სინამდვილეში ასე თითქმის არასდროს ხდება. უბრალოდ მენეჯერები ხშირად ურევენ ერთმანეთში ფუნქციებსა და პროდუქტებს. ფუნქცია არ არის ამა თუ იმ პროდუქტის ან მათი ნაირსახეობის წარმოება და მიწოდება (რაც საკმაოდ ხშირად კარგავს

აქტუალურობას). პროდუქტზე და არა ფუნქციაზე ორიენტირებული ორგანიზაციები, ადრეთუ გვიან აუცილებლად დაკარგავენ ფუნქციას — მეორე მნიშვნელოვანი მიზეზიც სწორედ ეს არის. მენეჯერები უფრო მეტ ყურადღებას უთმობენ პროდუქტს და ზრუნავენ მის სტიმულირებაზე, შენარჩუნებასა და განვითარებაზე. შესაბამისად, როცა პროდუქტი აქტუალობას კარგავს ან სხვა, უფრო ეფექტურით იცვლება, ორგანიზაცია რეაგირებას ვერ ახდენს.

ფუნქციის დაკარგვის კიდევ ერთი მიზეზი დამაკმაყოფილებელი ფინანსური შედეგებია. როგორც წესი, ისინი მაშინ უარესდება, როცა ფუნქცია ფაქტობრივად უკვე დაკარგულია, ხოლო მისი დაბრუნება - უკიდურესად რთული ან შეუძლებელი. მენეჯმენტი არასწორ პარამეტრებს აკვირდება, ან სულაც მშვიდად არის, სანამ პროცესი ფინანსებზე არ დაიწყებს გავლენის მოხდენას. ანდა მენეჯმენტი ხვდება, რომ რაღაც პრობლემები არის, მაგრამ ნორმალური ფინანსური შედეგები განგაშის ატეხვის საჭიროებას აუქმებს; ორგანიზაციის დონეზე ქმედითი რეაგირება ვერ ხერხდება - მიუხედავად იმისა, რომ ყველა ორგანიზაციაში, როგორც წესი, სულ ცოტა ერთი მენეჯერი მაინც არის, ვინც ამ თემაზე ლაპარაკს იწყებს. სამწუხაროდ მასარ უსმენენ, სანამ სავალალო შედეგები ან ძალიან არ მოახლოვდება, ან რეალობად არ გადაიქცევა.

მომხმარებლის მხარდაჭერის დაკარგვა, რომ ორგანიზაციის ნგრევას იწვევს, არც ეს არის ახალი ამბავი. თუმცა არსებობს ამ პროცესის გამომწვევი მიზეზები, რომლებიც უფრო ბოლო დროს გახდა აქტუალური.

ქვემოთ მოცემული ფაქტორები, რომელთა მნიშვნელობის ზრდა განაპირობა კომპანიებს შორის პროდუქციისა და მომსახურების ხარისხში განსხვავების შემცირებამ, გაყიდვის მეთოდების მზარდმა იდენტიურობამ და ბრენდის წარმოსაჩენად გადადგმული ნაბიჯების მსგავსებამ. წინა პლანზე სხვა ფაქტორები წამოვიდა, რომლებსაც მომხმარებლები სულ უფრო მეტად აქცევენ ყურადღებას.

თანამედროვე ორგანიზაციები (მათ შორის საქართველოშიც) მომხმარებლის მხარდაჭერას მაშინვე კარგავენ როგორც კი მათ მიმართ მომხმარებლის ინტერესი ნელდება. ნაკლები დაინტერესება, თავის მხრივ, სიახლეებისა და ორიგინალური ნაბიჯების ნაკლებობითა და არასაკმარისი გამორჩეულობით არის გამოწვეული. ამას კი, როგორც წესი, ორგანიზაციის

მხრიდან მომხმარებელზე არასათანადო ზრუნვა და მისი სასიამოვნოდ გაოცების არასაკმარისი სურვილი განაპირობებს.

კიდევ ერთი მიზეზი, რის გამოც ორგანიზაციები მომხმარებლის მხარდაჭერას კარგავენ არის არასაკმარისი საიმედოობა, ხარისხის არასტაბილურობა და მუდმივი განახლების ნაკლები იმედი. მომხმარებლები აღარ ყიდულობენ ყველაზე კარგ პროდუქტსაც კი, თუ არ არიან დარწმუნებული, რომ ორგანიზაცია ამ პროდუქტის შემდგომ მომსახურებას, განახლებასა და განვითარებას განაგრძობს. ორგანიზაციების საუკეთესო პროდუქტიც კი განწირულია თუ მომხმარებელი ეჭვს შეიტანს კომპანიის მომავალში, მის საიმედოობასა და სანდოობაში. პროდუქტისა და მომსახურების შექმნა ერთჯერადი და დაუსრულებელი აქტი აღარ არის. მასზე სულ უფრო დიდ გავლენას ახდენს, რა იყო ორგანიზაცია ადრე და რა არის მისგან მოსალოდნელი მომავალში.

მომხმარებლის მხარდაჭერის დაკარგვის მიზეზი შეიძლება კიდევ გახდეს ორგანიზაციის არასათანადო ზრუნვა საერთო სოციალურ პრობლემებზე, გარემოსა და საზოგადოების კეთილდღეობაზე — მისი ძირითადი ფუნქციის შესრულებასთან ერთად. მომხმარებლისთვის სულ უფრო ნაკლებად საინტერესოა კომპანიები, რომლებიც მხოლოდ საკუთარი საქმის კეთებით (თუნდაც საუკეთესო ხარისხით) მხოლოდ მოგების მაქსიმიზაციას ცდილობენ.

ნგრევის პროცესის ჩამონათვალში ყველაზე უფრო გავრცელებული და ამასთან, ძნელად შემოსაბრუნებელია თანამშრომლების მხარდაჭერის დაკარგვა. ბევრი ფიქრობს, რომ გამოწვევი მიზეზები ანაზღაურებისა და მოტივაციის არასწორი სისტემებია. შინამდვილეში პრობლემები სხვაგანაა.

მენეჯმენტის, მათი მიზნების, ქცევისა და ღირსეული დამოკიდებულებების არასათანადო ხარისხი — ხშირად ეს მიზეზები განაპირობებს თანამშრომლების მხარდაჭერის დაკარგვას. რაოდენ სრულყოფილიც უნდა იყოს მოტივაციის სისტემა, თუ მენეჯმენტის უმთავრესი მიზანი მოგების მიღება და პირადი ან აქციონერების კეთილდღეობაა. თანამშრომლების მხარდაჭერას დიდი ხნით ვერ შეინარჩუნებენ, მენეჯმენტის ტყუილი (თუნდაც ერთი შეხედვით უწყინარი), არასწორი ფასეულობები და არაკეთილშობილური საბოლოო მიზნები ქმნის გარემოს, სადაც ადამიანები ვერ დაიკმაყოფი-

ლებენ მნიშვნელოვანი საქმის კეთების მოთხოვნილებას. ასეთ შემთხვევაში, მენეჯმენტს მათი მხარდაჭერის იმედი არ უნდა ჰქონდეს.

სხვა მიზეზები, რომლებიც თანამშრომლების მხარდაჭერის დაკარგვას იწვევს, მათზე არასათანადო ზრუნვა, მათი არასათანადო აღიარება და მათ მიმართ არასაკმარისი ნდობაა. თუ მენეჯმენტი არ ზრუნავს, არ აღიარებს, ან არ ენდობა თავის თანამშრომლებს, ადრე თუ გვიან, ეს გარდაუვლად იქვევს ადამიანების მხარდაჭერის დაკარგვას.

მესამე, ძალიან მნიშვნელოვანი მიზეზი შესაძლოა, თანამშრომლებთან არასაკმარისი კომუნიკაცია გახდეს. მენეჯმენტისათვის დასმულ და პასუხგაუცემელ კითხვებს, რომლებიც ხელმძღვანელების ქცევებს, გადაწყვეტილებებს, მიდგომებს ეხება, თანამშრომლები თავადვე სცემენ პასუხებს და როგორც წესი, ისინი ყველა შესაძლო პასუხზე უარესია. ამიტომ, თანამშრომლებმა ერთი შხედვით თუნდაც მათთვის არასასურველი, მაგრამ რეალური, ობიექტური და დროული პასუხი მიიღონ ყველა შეკითხვაზე.

ზემოსხენებულ სამ მიზეზს რომ თანამშრომლების მხარდაჭერის დაკარგვა შეუძლია, ძნელი დასაჯერებელი არ უნდა იყოს. მაგრამ, თვით ამ პროცესს, რომ ორგანიზაციის განადგურება ძალუძს, შესაძლოა, ეს ბევრ მენეჯერს გაცნობიერებული არც ჰქონდეს.

იქ, სადაც ადამიანები ორგანიზაციის წარმატებაზე არ ფიქრობენ, არ არიან მონდომებული და ჩართული ამ პროცესში, სიახლე ხშირი არ არის; იქ ცუდ გადაწყვეტილებებს იღებენ. იქ ადამიანთა ინტელექტი იმისთვის კი არ მუშაობს, თუ რა აკეთონ უკეთესად, არამედ იმისთვის, თუ როგორ იმუშაონ ისე, რომ შენიშვნა არ მიიღონ, ან სულაც სამსახური არ დაკარგონ. ასეთი ორგანიზაციები, რა თქმა უნდა, განადგურების საფრთხის წინაშე დგანან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არმსტრონგი გ., კოტლერი ფ. „მარკეტინგის საფუძვლები“ თბ., 2006
2. ჰილი ნ., წარმატების სტრატეგია. თბ., 2015
3. ნანიტაშვილი მ., შუბლაძე გ. „მარკეტინგის მენეჯმენტი“ თბ. 2014
4. თანამედროვე ორგანიზაციების მართვა. გამომც. პალიტრა ლ . 2012 წ.
2. http://strategy.ge/where_to_buy_books/

რეგიონული მენეჯმენტის სისტემური ანალიზი

მანანა მარიდაშვილი — კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ირმა მახარაშვილი — კავკასიის საერთაშორისო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი

რეზიუმე

რეგიონული ეკონომიკური მეცნიერების განვითარების თანამედროვე ეტაპი ხასიათდება მისი მსოფლმხედველობითი დებულებების ცვლილებებით და ისეთი გარდაქმნებით, რომლებმაც გადამწყვეტი სახით წინასწარ განსაზღვრეს XXI საუკუნეში მისი თეორიულ-მეთოდოლოგიური პოტენციალის პროგნოსტიკული ფუნქცია. რეგიონული მეცნიერება ყურადღებას ამახვილებს ეფექტურ მართვაზე. ეკონომიკური თეორიისა და პრაქტიკის მეთოდოლოგიურ ინსტრუმენტს წარმოადგენს ეფექტური მართვის კონცეფცია, ხოლო ეფექტური მენეჯმენტის ფორმირებისა და რეალიზაციის მექანიზმი, აღიარებულია რეგიონის ეკონომიკის ზრდის მძლავრი სტიმულატორის ფუნქციის სახით.

საკვანძო სიტყვები: რეგიონული მენეჯმენტი, მართვის პროცესი, ეფექტური მართვის კონცეფცია, ქცევის უნივერსალურ ფორმა,

მაღალი რანგის მენეჯერი, შრომის დანაწილება, პროფესიონალიზმი, პრობლემების იდენტიფიკაცია.

Regional Management System Analysis

Summary

Regional economic science modern stage is characterized by the provisions of its world outlook changes and the transformation that is pre-determined in the XXI century of its theoretical and methodological potential prognostic feature. Regional Science focuses on the effective management. Economic theory and practice methodological tool is the concept of the effective management, and the formation and implementation of an effective management mechanism, is recognized as the region's economic growth powerful stimulus function.

Key Words: Regional Management, the process management, Universal form of behavior, effective management concept, senior manager, division of labor, skills, problem identification.

თანამედროვე რეგიონული მართვის კონცეფცია, საბაზრო სისტემაში მაკროეკონომიკური თეორიის შემადგენელია, რომელსაც აქვს მძლავრი გამოყენებითი პოტენციალი. იგი არსებითად სტიმულირებს ნაციონალურ ეკონომიკის ზრდას. რეგიონულ სივრცეში სტრატეგიული მოქმედებისათვის საჭიროა განსაზღვრული იქნას აქტუალური კანონები და კომპლექსური ფაქტორები. შესაბამისად, უნდა ვთქვათ ეკონომიკაში ენტროპიის კატეგორიის წარმოჩენაზე. ხელმძღვანელის სწორი ორიენტაციისათვის საჭიროა არამხოლოდ მიზნების განსაზღვრა, არამედ საერთო ვექტორის განსაზღვრა ცენტრალური იდეისკენ წესებითა და პროცედურებით მოძრაობის მიზნით. მიზანი წარმოდგენილი უნდა იქნას რეგიონული განვითარების შესაძლებლობის ცენტრში. იმისათვის, რომ შედეგი მიღებული იქნას - რეგიონის ეკონომიკური სისტემის სტაბილიზაცია თუ მდგრადი ზრდა, აუცილებელია კონკრეტულ სიტუაციაში მოქმედების პრაქტიკული ალგორითმი, მოქმედების მატრიცა, მაღალი რანგის მმართველები.

ეფექტური მმართველობითი გადაწყვეტილების მიღების საკვანძო ელემენტებს მიეკუთვნება გარემოს განვითარების ფაქტორების წარმოჩენა - მოქმედი კანონმდებლობის და გაურკვეველობის მახასიათებლების დაზუსტება. გადაწყვეტილების მიღებისათვის მონაცემების მოპოვება და ანალიზი არის საქმიანობის სფერო, რომელიც გარკვეული ხარისხით განსაზღვრავს მიღებული მმართველობითი გადაწყვეტილების წარმატებით რეალიზებას. „ფიასკოს“ ცნობილი შემთხვევები ქვეყნის უახლეს ეკონომიკურ ისტორიაში, გამონვეულია ცალკეული ფაქტორების არასწორი შეფასებით (პრივატიზაციის პროცესი, კანონები და სხვა). ლიტერატურული წყაროების შეფასების საფუძველზე, შეიძლება განისაზღვროს ფაქტორების კომპლექსი, რომელიც რეგიონის სოციალ-პოლიტიკური სიტუაციის განვითარების გზების კლასიფიცირების შესაძლებლობას იძლევა წარმოქმნის სფეროების მიხედვით:

1. პოლიტიკური — სტაბილური პოლიტიკური სიტუაცია, ეთნიკური და ნაციონალური კონფლიქტების წარმოქმნის ალბათობა, სტაბილური პოლიტიკური გარემო, საზოგადოებრივი ორგანიზაციები;

2. ეკოლოგიურ-ბუნებრივი — ბუნებრივი და ტექნოგენური რესურსები, ნედლეული;

3. ინფრასტრუქტურული — ტრანსპორტის მისაწვდომობა, ნებისმიერი სერვისის უზრუნველყოფის დონე (საბანკო, სადაზღვევო, კომუნალური), ელექტრონული მომსახურების განვითარება, კავშირგაბმულობის მოდიფიკაცია, კომუნიკაციის განვითარება;

4. დემოგრაფიული — მიგრაციული ნაკადი, მოსახლეობის სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა; შრომისუნარიანობა; მწარმოებლურობა;

5. საკადრო უზრუნველყოფა — სპეციალისტების მომზადება, პროფესიონალების ჯგუფი, კვალიფიციური სტრუქტურები პროფესიების მიხედვით; მოტივაცია და შრომა;

6. სამეცნიერო-ტექნიკური — სამეცნიერო ბაზის მდგომარეობა, ტექნიკური პოტენციალის განვითარება, თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენება, ორგანიზაციის მენეჯმენტი;

7. რესურსები — ფინანსური, ტერიტორიის მატერიალური უზრუნველყოფა;

8. სოციალური — სოციალური ინსტიტუტების განვითარება, სოციალური სფეროების სტაბილური ფუნქციონირება, მოსახლეობის ყველა ფენისათვის სოციალური მომსახურების მისაწვდომობა, სოციალური მომსახურების შესრულების ხარისხი;

მმართველობის განმარტება, როგორც სახელმწიფოსა და პოლიტიკურ ხელისუფლებაზე, მეტად სპეციფიკურია. კერძოდ, მმართველობა განსაზღვრულია, როგორც სამართლებრივი ქცევათა და ნორმათა სისტემა, რომელიც გამოხატულია:

➤ ცალკეული ჯგუფების, კლასების, ფენებისა და პარტიების კანონის რანგში აყვანილ ნებაში, რომელიც ახორციელებს პოლიტიკურ ძალაუფლებას;

➤ სახელმწიფოს მიერ სანქციონირებულ ან დადგენილ ფორმებში, რომლის დარღვევაც დაცულია იძულების ძალით;

➤ პოლიტიკური პროცესების საზოგადოებრივ ურთიერთობების რეგულირებაში.

გადაწყვეტილებები ხასიათდება თავისებურებებით, რაც მათი სხვადასხვა ნიშნით კლასიფიცირების შესაძლებლობას იძლევა, ყველა მათგანისათვის დამახასიათებელია:

➤ მნიშვნელობა;

➤ სიხშირე;

➤ საშიშროება;

➤ გაუქმების შესაძლებლობა;

➤ ხელმისაწვდომი ალტერნატივები.

მმართველობითი გადაწყვეტილების ფორმირების სტოქასტიკურ მოდელებში მოვლენები

ცვალებადა და არაპროგნოზირებადი (ინფორმაცია არასრული და არაზუსტი) ასეთ შემთხვევაში ხელმძღვანელს უჭირს გადაწყვეტილების მიღება.

მმართველობითი დებულების მიხედვით, მართვა ხასიათდება სამართავი ობიექტის თავისებურებებით. ზოგადად, კორპორაციული და სახელმწიფო ორგანიზაციების ოპტიმალურობის მიღწევა მინიმალური რესურსების პირობებში, ასევე, აღნიშნული დონის რაოდენობრივ შეფასებასთან დაკავშირებულ საკითხებში გარკვევა შესაძლებელია სისტემის ენტროპიის შეფასების მეშვეობით. ენტროპია, ეკონომიკურ მეცნიერებაში გაიგივებულია სისტემის განუსაზღვრელობის ხარისხთან. ხოლო სისტემის განუსაზღვრელობა – ეს სიტუაცია, როდესაც სრულიად ან ნაწილობრივ დაფარულია ინფორმაცია სისტემისა თუ გარემოს მდგომარეობის შესახებ. სისტემის სირთულის პროპორციულად იზრდება განუსაზღვრელობის ფაქტორის მნიშვნელობა. ენტროპია – სხვადასხვა პირობებში განსხვავებული შედეგების მიღწევის შესაძლებლობაა.

საერთო რეგიონულ მასშტაბში, სწორი მმართველობითი გადაწყვეტილების მიღებისას გასათვალისწინებელია გაურკვეველობის ფაქტორები, საჭიროა მრავალფეროვანი საფრთხეების კოტროლი და რეგიონის შესაძლებლობების აქტიური გამოყენება. რეგიონული ფაქტორების გაურკვეველობის განსაზღვრა გამომდინარეობს მისი პრიორიტეტულობიდან. სწორედ სოციალური სიტუაციის ცვალებადობა წარმოადგენს რეგიონული ენტროპიის დომინანტს.

მმართველობითი გადაწყვეტილების დასახსიათებლად სამი შესაძლო ვარიანტი უნდა განვიხილოთ:

1. მართვის არარსებობა, ხასიათდება მაქსიმალური ენტროპიით;

2. იდეალური მმართველობა, ანუ მართვა სრული ინფორმირებულობის პირობებში. ართვის ობიექტი იმყოფება ერთის ტოლი მნიშვნელობის ალბათობის მდგომარეობაში, და ენტროპია ნულის ტოლია;

3. რეალური მმართველობა, ანუ, მართვა არასრული ინფორმირებულობისას. მმართველობითი სისტემა ხშირ შემთხვევაში იმყოფება გარეშე ფაქტორების ზემოქმედების ქვეშ, მართვის ობიექტის მდგომარეობის ამსახველი ინფორმაცია არასრულია და ეს არის ძირითადი მიზეზი იმისა, რომ მმართველობითი ზემოქმედება არ აკმაყოფილებს მოთხოვნებს. მმართველმა, მართვის ობიექტის ყველა შესაძლო

მდგომარეობას უნდა დაუპირისპიროს საკუთარი მმართველობითი გადაწყვეტილებანი, ეს ეშბის პრინციპის სახელით არის ცნობილი. მმართველობითი სისტემა თავისი შესაძლებლობებით უნდა აღემატებოდეს მართვის ობიექტის შესაძლებლობებს, მართვის ობიექტის სირთულემ უნდა გამოიწვიოს მმართველობითი სისტემის სრულყოფა, ეს ობიექტისა და გარემო პირობების შესახებ ხელმძღვანელის სრულყოფილ და ზუსტ ინფორმირებულობას გულისხმობს. რეგულირების მიზანი ენტროპიის სასურველ მდგომარეობამდე შემცირებაში მდგომარეობს.

საკმაოდ გავრცელებულია “ტრიუმფატორი” მოდელირება. იგულისხმება ორგანიზაციაში ერთდროულად სამი პირი განაგებს მართვის პრობლემებს. სამივეს თავიანთი ფუნქციების შესრულება უხდება. არა სრულყოფილი ინფორმირების პირობებში აქცენტი უნდა გააკეთონ ინტუიციაზე, სტრატეგიულ სტილის აზროვნებაზე, პროფესიონალიზმზე და კომუნიკაბელურობაზე. ლიდერებს შორის როლების გადანაწილება როგორც წარმოებაში, ასევე ბიზნესში იძლევა ეფექტურ შედეგს, მცირეა ირაციონალური გადაწყვეტილების მიღებაც, თუმცა არ არის გამორიცხული მმართველებს შორის კომფლიქტური ურთიერთობა.

გადაწყვეტილების ფორმირება და მიღებისათვის, აგრეთვე მიღებულია ეგ.წ. “დუეტი” — ორ მმართველთა შორის მართვა. ითვლება, რომ ერთი პრაგმატიკოსია, ხოლო მეორე ანალიტიკოსი. ამგვარი მოდელისათვის დამახასიათებელია მართვის პროცესში რისკების მინიმიზება, ოპერატიულობა და ხარისხიანობა.

ენტროპიისა და ეკვივალენტობის პრინციპების შესახებ საინტერესოა კარლ გუსტავ იუნგის შეხედულება. იუნგმა ენტროპიის პრინციპის მიხედვით ახსნა, რომ ფსიქიკაში ენერჯის განაწილება მიისწრაფის ბალანსისკენ და თანასწორობისაკენ. ამასთან, ეკვივალენტობის პრინციპის მიხედვით, თუ რომელიმე ფასეულობა სუსტდება ან იკარგება, ფსიქიკური ენერჯის რაოდენობა არ იკარგება, იგი აღსდგება სხვა ფასეულობებთან ერთად. იუნგის მიხედვით, არსებობს აზროვნების ორი ტიპი: ლოგიკური და ინტუიციაური. ლოგიკური აზროვნებისათვის დამახასიათებელია მიმართება გარე სამყაროსთან. იგი განსჯითა და გააზრებთ მიმდინარეობს, რაც დიდ ძალისხმევასა და ნებისყოფას საჭიროებს. პირველ რიგში მასთან დაკავშირებულია მეცნიერება, ტექნიკა, ინდუსტრია, რაც რეალობის კონტროლის იარაღია.

მხატვრული შემოქმედებისათვის, მეთოდოლოგიისა და რელიგიისათვის კი აუცილებელია ადამიანისათვის სრულიად ბუნებრივი წარმოსახვის უნარი. ასეთი აზროვნება არახელსაყრელია გარე სამყაროსთან შეგუებისათვის, რადგან იგი სცილდება რეალობას და გადადის ფანტაზიისა და ოცნების სამყაროში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბარათაშვილი ე., მარიდაშვილი მ., მახარაშვილი ი., მენეჯმენტი, ნიგნი I, თბ., 2015
2. ბარათაშვილი ე., მარიდაშვილი მ., მახარაშვილი ი., მენეჯმენტი, ნიგნი II, თბ. 2015

3. ბარათაშვილი ე., მარიდაშვილი მ., ინოვაციური მენეჯმენტის რეგიონული ასპექტები, „სოციალური ეკონომიკა“, თბ., №1(19), 2012წ.
4. Drucker P.F. - Management Challenges for the 21st century, 1999;
5. Rosenbloom D.H. - Public Administration - Understanding Management, Politics and Law in the Public Sector (2006);
6. Maridashvili M., Modern Management Development Features in Georgia from the View of Comparative Management, International Scientific and Practical Conference “Achievements and challenges of modern science”, Ufa, Russian Federation, July 28, 2015

რეგიონის სტრატეგიული განვითარების ფინანსური უზრუნველყოფის მექანიზმები

მარინა ტაბატაძე — თსუ-ს ასოცირებული პროფესორი

Strategic development of the region's financial mechanisms

Marina Tabatadze

Summary

Regional policy of the state is related to the organization of government, it has to ensure the optimal territorial distribution of country's spatial structure and functions of the state government, to protect the unity of the internal structure. The territorial organization of the hierarchical principles and realization powers of financial leverage is still subject of the priority areas of scientific study and theoretical debates. Regionalism, the concept of territorial units, local issues imposes on local authorities, within the framework of the legal authorities, independently of the central government and under its control.

Today Georgia is still on high level of centralization in the economic system. The social system is fully integrated in the state budget. The region's financial support should be based on a strategic plan for the development of their main priorities, it will differentiate by the level of resources and economic growth. Development strategies should reflect local conditions and development Factors, it

must ensure the availability of resources, which contributes to an increase in the maximum efficiency of the local government.

რეზიუმე

რეგიონული პოლიტიკა სახელმწიფოს სახელისუფლებო ორგანიზებასთან არის დაკავშირებული. საკითხის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ქვეყნის ტერიტორიული მოწყობის იერარქიული პრინციპები და უფლებამოსილებათა რეალიზების ფინანსური ბერკეტები ჯერ კიდევ მეცნიერული შესწავლის პრიორიტეტული მიმართულება და თეორიული დისკუსირების საგანია. მართალია, სამეურნეო ავტონომიურობა ტერიტორიულ ერთეულებში მისი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მდგომარეობას და პერსპექტივებს განაპირობებს, მაგრამ აქტიური დეცენტრალიზაცია გარკვეულ საფრთხეების შემცველიცაა, რამდენადაც მას ცალკეულ რეგიონებში მცხოვრებთა სოციალურ-ეკონომიკური პირობების დისპროპორცია მოჰყვება.

დღეისათვის საქართველოში ჯერ კიდევ მაღალია ეკონომიკური სისტემის ცენტრალიზაციის დონე. სახელმწიფო ბიუჯეტში მთლიანადაა ინტეგრირებული სოციალური სისტემა, ცენტრალიზებულია ადგილობრივი თვითმმართველობის და ავტონომიური რესპუბლიკების ბიუჯეტების ფორმირების პროცესი, შეზღუდულია ადგილობრივი ორგანოების საგადასახადო უფლებამოსილებები, რითაც სუსტდება ადგილებიდან ფინანსური ინიციატივები და რესურსების ეკონომიური ხარჯვის მოტივაციები. ტერიტორიული ერთეულების ფინანსური უზრუნველყოფა უნდა გამომდინარეობდეს მათი განვითარების სტრატეგიული გეგმის ძირითადი პრიორიტეტებიდან, იგი უნდა დიფერენცირდებოდეს რესურსული უზრუნველყოფის დონისა და ეკონომიკური ზრდის შესაძლებლობებიდან გამომდინარე. განვითარების სტრატეგია უნდა ასახავდეს ადგილობრივ პირობებსა და განვითარების ფაქტორებს, მან უნდა უზრუნველყოს იმ რესურსების ხელმისაწვდომობა, რომელიც ხელს უწყობს ადგილობრივი ხელისუფლების ეფექტურობის მაქსიმალურ ზრდას.

მეცნიერული კვლევების აქტუალურ მიმართულებად საქართველოში მმართველობის დეცენტრალიზაციის თემატიკა განიხილება, რაც უშუალოდ უკავშირდება ქვეყნის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მონაცემების, უფლებამოსილებათა გამიჯვნის, დარგობრივიდან რეგიონულ მართვაზე გადასვლის და მისი პროგრამული უზრუნველყოფის საკითხებს. შაერთაშორისო დონეზე დეცენტრალიზაციის უნივერსალური მოდელის შექმნა ამ ეტაპზე შეუძლებელია, ვინაიდან იგი ურთიერთდამოკიდებულების სისტემას ასახავს მთლიანად სახელმწიფოსა და ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ორგანოებს შორის, თითოეულ ქვეყანას კი თვითმმართველობის ჩამოყალიბების საკუთარი ისტორია და სპეციფიკა გააჩნია, მაშინა, დეცენტრალიზაციის თეორიული საფუძვლების შესწავლა საერთაშორისო სტანდარტებთან ერთად, ინდივიდუალური მიდგომების შემუშავებას და განზოგადებას მოითხოვს. რამდენადაც დეცენტრალიზაცია, როგორც მმართველობის დემოკრატიული მოდელის მთავარი მდგენელი, რეგიონალისტიკის საფუძვლად განიხილება, ამდენად, მისი პრობლემატიკის შე-

სწავლა უაღრესად მნიშვნელოვანია ჩვენს რეალობაშიც.

რეგიონული პოლიტიკა სახელმწიფოს სახელისუფლებო ორგანიზებასთან არის დაკავშირებული, მან ქვეყნის სივრცობრივი სტრუქტურირება და სახელმწიფო ხელისუფლების ფუნქციების ოპტიმალური ტერიტორიული განაწილება იმგვარად უნდა უზრუნველყოს, რომ დაცული იყოს სახელმწიფოს შიდა სტრუქტურის ერთიანობა¹. ქვეყნის ტერიტორიული მონაცემების იერარქიული პრინციპები და უფლებამოსილებათა რეალიზების ფინანსური ბერკეტები კვლავ მეცნიერული შესწავლის პრიორიტეტული მიმართულება და თეორიული დისკუსირების საგანია.

საკანონმდებლო დონეზე რეგიონული ურთიერთობების მარეგულირებელი ნორმატივების შექმნა სახელმწიფო ხელისუფლების პრეოგატივას, ეს არის სამართლებრივი ნორმების და ინსტიტუციური გადაწყვეტილებების ერთობლიობა, რომლითაც ყალიბდება სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური როლი მთლიანად ქვეყნისა და მისი ტერიტორიული ერთეულების განვითარების საქმეში. სისტემური ტრანსფორმაციის პროცესში მნიშვნელოვან ფუნქციებს სახელმწიფო რეგულატორები ასრულებს, მათ შორის აქტუალურია საბიუჯეტო ურთიერთობათა განსაზღვრის საკითხი. ცენტრალური ხელისუფლების ფინანსური მხარდაჭერა, მისი მიზნობრივი პრიორიტეტები და ადგილობრივი რესურსების მაქსიმალურად გამოყენების სტრატეგია მუნიციპალური შემოსავლების ფორმირების ძირითად პრინციპებად განიხილება, ქვეყნის რეგიონული განვითარების ეს მიდგომები მოცემულია „საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის პროექტში - „საქართველო 2020“, კერძოდ მითითებულია, რომ ქვეყნის მდგრადი განვითარების გადამწყვეტ ფაქტორებს დეცენტრირებული მმართველობითი სისტემა და ინოვაციური მიდგომების დანერგვა წარმოადგენს.²

რეგიონებში ეკონომიკური პროცესების სტიმულირების მიზნით აუცილებელია რაციონალური სივრცითი დაგეგმვა, რეგიონის ეკონომიკური აქტივების, მისი შედარებითი უპირატესობების კომპლექსური შესწავლა და გამოყენება. „საქართველომ უნდა იხელმძღვანე-

¹ „დეცენტრალიზაცია საქართველოში. არსებული მდგომარეობა და პერსპექტივები“. ანგარიში. თბ. 2009. გვ. 19-20

² საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროექტი - საქართველო 2020“, თბ. 2015

ლოს ევროპის იმ მიდგომებით, რომელიც გულისხმობს რეგიონალიზაციის პროცესში ქვეყნის ტერიტორიის ერთიანობის განმტკიცებას პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური ერთიანობისა და მდგრადი განვითარების კონტექსტში.³ ევროპული რეგიონალიზმის საკითხების სამართლებრივ და ინსტიტუციურ უზრუნველყოფას ევროსაბჭოსთან არსებული ადგილობრივ და რეგიონულ ხელისუფლებათა კონგრესი ახდენს, იგი აყალიბებს თვითმმართველობის შესახებ ევროპული ქარტიის მოთხოვნებსა და კონცეპტუალურ მიდგომებს, რომლის ამოსავალი პრინციპები ამ მიდგომების ცალკეულ ქვეყანაში ადაპტირების პროცესში ადგილობრივი სპეციფიკის მაქსიმალური გათვალისწინება და ურთიერთობათა სამართლებრივი საფუძვლების ჰარმონიზებაა.

ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური ზრდა მრავალი კომპონენტის შეთანხმებას მოითხოვს, მათ შორის არსებითია მაკროეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფა, პრიორიტეტული დარგების უპირატესი მხარდაჭერა, სტრუქტურული და ინსტიტუციური გარემოს გაუმჯობესება, ადამიანური კაპიტალის განვითარება და სხვა, სახელმწიფოს ოპტიმალური რეგიონული პოლიტიკის მნიშვნელოვან ფაქტორად კი ფინანსური დეცენტრალიზაციის რაციონალური მიდგომების შემუშავება განიხილება, რომლის ამოსავალი პრინციპი ადგილობრივი რესურსების მაქსიმალური გამოყენება და სტაბილური სამენარმეოგარემოს უზრუნველყოფის მიზნით სახელმწიფოს მხრიდან რაციონალური ფინანსური მხარდაჭერაა.

ფინანსური პოლიტიკა ეკონომიკის დინამიურ და პროპორციულ განვითარებას, მაკროეკონომიკური ნონასწორობის დაცვას და რეგიონებში სოციალურ-ეკონომიკური დონის გამოთანაბრებას უნდა უზრუნველყოფდეს, სახელმწიფოს ფისკალური პოლიტიკის მნიშვნელოვანი ინდიკატორი, სწორედ, ტერიტორიული განვითარების ოპტიმიზაცია და განვითარების რეგიონული დონეების გამოთანაბრებაა. იგი განსაზღვრავს სახელმწიფოსა და ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულების მართვის სხვადასხვა დონეებს შორის ურთიერთდამოკიდებულების სისტემას და ფინანსური ელემენტების გადანაწილების მექანიზმებს ამ დონეებს შორის.

³ ევროკავშირის ტერიტორიული დღის წესრიგი უფრო მეტი კონკურენტუნარიანი და მდგრადი ევროპის მრავალფეროვანი რეგიონებისათვის. ჰტპ/გოვ.გე/უვპუ46

დეცენტრალიზაცია ტერიტორიული ერთეულების პოლიტიკურ, ადმინისტრაციულ, ეკონომიკურ და საზოგადოებრივ სუბიექტებს უზრუნველყოფს იმ სამართლებრივი და ინსტიტუციური ფაქტორებით, რომელიც აუცილებელი ნინაპირობაა მათი ეკონომიკური ზრდისათვის. ადგილობრივი თვითმმართველობის ევროპის ქარტიის მე-9 მუხლის მიხედვით, ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოები უნდა ფლობდნენ საკუთარ ფინანსურ რესურსებს და თავიანთი უფლებამოსილების ფარგლებში თავისუფლად განკარგავდნენ მათ. ამ რესურსების ნაწილი უნდა ყალიბდებოდეს ადგილობრივი გადასახადებიდან, რომელთა განაკვეთების დადგენა ადგილობრივი ხელისუფლების პრეოგატივია. ევროპული ქარტია დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს სუსტად განვითარებული რეგიონების ფინანსურ მხარდაჭერას ცენტრალური ხელისუფლების მხრიდან სუბსიდირების გზით, „ადგილობრივი ორგანოების სუბსიდირება ხელისუფლებამ შეძლებისდაგვარად უნდა შეზღუდოს მიზნობრივი დანიშნულებით გარკვეული პროექტების დაფინანსებით, ამასთან, სუბსიდირებამ არ უნდა დათრგუნოს ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების ფუძემდებლური უფლება, თავისი კომპეტენციის ფარგლებში გაატაროს დამოუკიდებელი პოლიტიკა“⁴.

დღეისათვის საქართველოში ჯერ კიდევ მაღალია ეკონომიკური სისტემის ცენტრალიზაციის დონე. სახელმწიფო ბიუჯეტში მთლიანადაა ინტეგრირებული სოციალური სისტემა, მათ შორის, პენსიები და საჯარო სკოლის ხარჯები, ცენტრალიზებულია ადგილობრივი თვითმმართველობის და ავტონომიური რესპუბლიკების ბიუჯეტების ფორმირების პროცესი, შეზღუდულია ადგილობრივი ორგანოების საგადასახადო უფლებამოსილებები, დღეისათვის ისინი ვერც გადასახადებისა და მოსაკრებლების სახესა და სიდიდეს ადგენენ და ვერც გადასახადების ადმინისტრირებას აწარმოებენ. საგადასახადო ურთიერთობათა ამგვარი ცენტრალიზაცია ზღუდავს ადგილობრივი ერთეულების დამოუკიდებლობას, რითაც სუსტდება ადგილებიდან ფინანსური ინიციატივები და რესურსების ეკონომიური ხარჯვის მოტივაციები.

რეგიონული განვითარების დაფინანსების სტარტეგიის უმთავრესი მიზანია მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება, სოციალური სტაბილურობის უზრუნველყოფა, ადგილობრივი

⁴ „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ ევროპული ქარტია“, სტრასბურგი, 1985

რესურსების ეფექტიანი გამოყენება და რეგიონის ფინანსური დამოუკიდებლობის ხარისხის ამაღლება სახელმწიფო დახმარების ეტაპობრივი შემცირებისა და საკუთარი საბიუჯეტო შემოსავლების ზრდის მეშვეობით. თვითმმართველი ერთეულებისათვის ექსკლუზიური უფლებამოსილებების და მინიმალური ბიუჯეტის განსაზღვრის საფუძველზე სახელმწიფო ადგენს სოციალური სტანდარტების მინიმალურ დონეს, რის საფუძველზეც შესაძლებელია გამოთანაბრებითი ტრანსფერის ოპტიმალური სიდიდის და მისი ეფექტიანობის განსაზღვრა.

ფისკალური პოლიტიკა ეკონომიკურ სტაბილიზაციასთან ერთად რეგიონებს შორის კონკურენტული ურთიერთობების მექანიზმიც არის. ამ ფაქტორმა საგადასახადო ურთიერთობების დარეგულერების აუცილებლობა წარმოშვა. საგადასახადო სისტემის სრულყოფა პოზიტიურ გავლენას ახდენს ეროვნულ ეკონომიკაზე, რამდენადაც აუმჯობესებს საინვესტიციო გარემოს, ამაღლებს საგადასახადო ადმინისტრირების ეფექტიანობას და რეინვესტირების გზით აუმჯობესებს ადგილობრივი წარმოების კონკურენტუნარიანობას. შაგადასახადო სისტემის ოპტიმიზაცია სახელმწიფოს მძლავრი ფინანსური ბერკეტია და ძირითადად ფისკალური ეფექტის მიღებაზეა ორიენტირებული, ამასთან, მისი მეშვეობით შესაძლებელია პროგრესული სტრუქტურული ცვლილებების გამოწვევა და ეკონომიკის ოპტიმალური რეგულირებაც. საგადასახადო სისტემის ოპტიმიზაცია უპირველესად დაბეგვრის რეჟიმის განსაზღვრას გულისხმობს, რაც, თავის მხრივ, აუცილებლად მოითხოვს დიფერენცირებას ეკონომიკური განვითარების საერთო ტენდენციების და მაკროეკონომიკური პროპორციების გათვალისწინებით, რადგანაც ჯერ კიდევ მაღალია ადგილობრივი ბიუჯეტის სახელმწიფო ფინანსებზე დამოკიდებულება მოგებისა და საშემოსავლო გადასახადების შემოსულობების მთლიანად ცენტრალურ ბიუჯეტში მიმართვის გამო, უმნიშვნელოა ერთადერთი ადგილობრივი გადასახადის, — ქონების გადასახადის ფისკალური ეფექტი, არათანაბარია ერთ სულ მოსახლეზე საბიუჯეტო შემოსულობები და ხარჯებიც რეგიონების მიხედვით. რეგიონებს შორის უთანაბრობის ზრდას ასევე უწყობს ხელს ადგილობრივი თვითმმართველობებისათვის მინიმალური სოციალური სტანდარტების არარსებობა.

გადასახადები სახელმწიფოს მხრიდან ბიზნესზე ზემოქმედების აქტიური ინსტრუმენტია.

იგი ეკონომიკის რეგულირებას და მის წონასწორულ განვითარებას უზრუნველყოფს, გადასახადები გავლენას ახდენს სოციალურ მდგომარეობაზე და ეკონომიკური კავშირების გაფართოებაზეც. ქვეყანაში საგადასახადო სისტემის თავისებურებებს სახელმწიფო მონყობა და ხელისუფლების თითოეული დონის ადმინისტრაციული შესაძლებლობები, ეკონომიკაში სახელმწიფო ორგანოების ჩარევის ხარისხი და ეკონომიკური პოლიტიკის ხასიათი განაპირობებს, შესაბამისად, საგადასახადო სისტემა უნდა იყოს მოქნილი და დიფერენცირდებოდეს დარგობრივ-ტერიტორიულ ქრილში. დღეისათვის საბიუჯეტო დამოუკიდებლობის დაბალ დონეზე მიუთითებს ის, რომ გადასახადებისა და მოსაკრებლების ზომის გარდა, ცენტრალური ხელისუფლება საგადასახადო ბაზასაც განსაზღვრავს.

რეგიონის ბიუჯეტი აერთიანებს მოცემულ ტერიტორიაზე არსებულ თვითმმართველი ერთეულების ბიუჯეტებს და ამ ერთეულებში რეგიონული განვითარების სახელმწიფო პროგრამებისათვის განსაზღვრულ პროგრამულ სახსრებს. რეგიონული განვითარების დაფინანსება ითვალისწინებს განვითარების უზრუნველყოფ ყველა ფინანსურ ნაკადს, კერძოდ სახელმწიფო და თვითმმართველი ერთეულების ბიუჯეტების, საერთაშორისო საფინანსო და დონორი ორგანიზაციების სახსრებს, კერძო სექტორის ფინანსებს, გრანტებს და კანონით განსაზღვრულ სხვა ფინანსურ წყაროებს. ადგილობრივი ბიუჯეტის შედგენა უნდა იწყებოდეს ხარჯვითი ნაწილის განსაზღვრით და მისგან გამომდინარე უნდა დადგინდეს საშემოსავლო დავალებები. ეს პროცესი მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისით, რომ ცენტრალურმა ხელისუფლებამ ყველა დონისათვის ჯერ ხარჯვითი საჭიროება უნდა განსაზღვროს და მის მიხედვით ააგოს შემოსავლების გეგმა.

ადგილობრივი საგადასახადო-საბიუჯეტო გადანაწილებების დამოუკიდებლობის ხარისხის შეფასებისათვის გამოიყენება ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) მიერ შემუშავებული ფისკალური დეცენტრალიზაციის პოლიტიკა, საბიუჯეტო ავტონომიის შეფასებისათვის იგი განიხილავს კრიტერიუმებს სამი ჯგუფის მიხედ-

ვით: საბიუჯეტო შემოსავლები, საბიუჯეტო ხარჯები და სავალდებულო პოლიტიკა.⁵

„ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტია მიიჩნებს, რომ ადგილობრივი ორგანოების ფინანსური წყაროები შესაბამისობაში უნდა იყოს მათ უფლებამოსილებებთან. სასურველია, რომ ადგილობრივი ბიუჯეტის დიდი ნაწილი საკუთარი წყაროებით იქმნებოდეს, კერძოდ, ადგილობრივი გადასახადებით, ადგილობრივი მოსაკრებლებით და ადგილობრივი თვითმმართველობის ქონებიდან შემოსავლებით. თითოეული მათგანი დაკავშირებულია ეკონომიკურ აქტიურობასთან. ღეგიონებში, სადაც ბიუჯეტის ძირითადი წყარო საკუთარი შემოსავლებია, ადგილობრივ ხელისუფლებას მეტი მოტივაცია გააჩნია ეკონომიკური ზრდის მხარდაჭერისათვის. ეს ამალღებს რა მუნიციპალური ორგანოების პასუხისმგებლობას მოსახლეობის წინაშე, ასევე ზრდის საზოგადოებრივ ინტერესს მათი საქმიანობისადმი.

რეგიონული საბიუჯეტო პოლიტიკის გატარების საფუძვლად უნდა იქცეს მიზნობრივ-პროგრამულ დაფინანსებაზე გადასვლა, რამაც უნდა ასახოს რეალური ურთიერთკავშირი ეკონომიკაში არსებულ მდგომარეობასა და საბიუჯეტო სისტემას შორის, სატრანსფერო პოლიტიკა კი უნდა ითვალისწინებდეს და ემყარებოდეს სახელმწიფოს ძირითად პრიორიტეტებს, რაც მოითხოვს რეგიონებისათვის აუცილებელი პროგრამების სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დაფინანსების პრაქტიკას. ამდენად, საქართველოში უნდა გატარდეს ისეთი სატრანსფერო პოლიტიკა, რომელიც უზრუნველყოფს რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას და ამ გზით გაზრდის მათი დამოუკიდებლობის ხარისხს. განსაკუთრებულ სიზუსტეს მოითხოვს ტრანსფერების განსაზღვრის პრაქტიკა, რაც უნდა გამოდინარეობდეს ადგილობრივ ბიუჯეტებში შემოსავლების რეალური აღრიცხვიდან. ცენტრალური ხელისუფლება თვითმმართველ ერთეულებს უნდა დაეხმაროს ეკონომიკურ აქტივობაში, რაც საბიუჯეტო შემოსავლების ზრდის ხარჯზე შეამცირებს მოთხოვნას სახელმწიფო ბიუჯეტიდან გამოყოფილ ტრანსფერებზე.

ადგილობრივი შემოსავლების მნიშვნელოვან წყაროდ უნდა იქცეს მუნიციპალური საწარმოების ოპტიმიზაცია. განსაკუთრებულ ინტე-

რესს ინვესს ამ საწარმოთა კორპორატიულ მართვაზე გადასვლა, რაც უნიტარული საწარმოების მართვის ადმინისტრაციულ-ეკონომიკური პრინციპების და კერძო საწარმოების მართვის საბაზრო-კონკურენტული მექანიზმების სინთეზს გულისხმობს. ამას უკავშირდება საქმიანობის ორგანიზების კლასტერული მიდგომის იდეა. კლასტერული ფირმების შემთხვევაში მუნიციპალიტეტები ანხორციელებენ მათში ინვესტირებას, რითაც ახდენენ ამ ფირმების ანტიკრიზისული სტაბილურობის უზრუნველყოფას და, ზოგადად, ეკონომიკური ზრდის პროცესებს მუნიციპალურ მეურნეობაში.

რეგიონული განვითარების დაფინანსებაში წამყვან როლს დღეისათვის სახელმწიფო ბიუჯეტიდან განეული ფინანსური დახმარებები ასრულებს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პროგრამული ფინანსური დახმარებები. პირდაპირი სახელმწიფო ინვესტიციები გაიცემა სამინისტროებიდან, საქართველოს პრეზიდენტი-სა და საქართველოს მთავრობის სარეზერვო ფონდებიდან, რეგიონებში განსახორციელებელი პროექტების ფონდიდან, უცხოური კრედიტებიდან და გრანტებიდან, მუნიციპალური განვითარების ფონდიდან, „იაფი სესხის“ პროექტიდან, კომერციული საბანკო სესხებიდან. ღეგიონებზე სახელმწიფო ბიუჯეტიდან პირდაპირი ინვესტიციები გამოიყოფა ძირითადად ინფრასტრუქტურული პროექტებისათვის. თუმცა ეს სისტემა დასახვეწია, რადგანაც ასიგნებები სახელმწიფო ბიუჯეტში არ არის განერილი ცალკეული რეგიონისა და ღონისძიებების ჭრილში, რის გამოც რეგიონული ხელისუფლებისთვის წინასწარ უცნობია სახელმწიფო ბიუჯეტიდან მათთვის ამ მიზნით გამოყოფილი თანხის მოცულობა. ფინანსურ პრობლემას ქმნის ისიც, რომ არ არის დადგენილი თვითმმართველი ერთეულების მიერ ფასიანი ქალაქდების გამოშვების და ფინანსურ ბაზარზე გასვლის წესები. კონკრეტულად ეს შეეხება მუნიციპალიტეტების მიერ მოკლევადიანი ვალდებულებების გამოშვებას და ბაზარზე განთავსებას.

რეგიონული ფისკალური სისტემა ჯერ კიდევ მოითხოვს დახვეწას, კერძოდ, საჭიროა სახელმწიფო ხელისუფლებასა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების ფუნქციონალური უფლებამოსილებების გამიჯვნას საფუძვლად პოლიტიკურთან ერთად ეკონომიკური კრიტერიუმები დაერთოს. საჭიროა შემუშავდეს რეგიონული განვითარების ფინანსური მხარდაჭერის სახელმწიფო პოლიტიკა, რო-

⁵ Organisation for Economic Cooperation and Development. Fiscal Design across Levels of Government Framework and Survey Findings. – OECD Tax Policy Series, 2001, N6

მელიც გაითვალისწინებს მასტიმულირებელი და მაკონპენსირებელი პოლიტიკის გატარებას. საჭიროა დადგინდეს საერთო სახელმწიფო გადასახადებიდან შემოსავლების რეგიონთაშორის გადანაწილების სამართლებრივი ნორმები, უნდა მოხდეს ადგილობრივ დონეზე იმ მაღალ-შემოსავლიანი გადასახადების მიმაგრება, რომლებიც რეალურ პოზიტიურ გავლენას ახდენს და უზრუნველყოფს ტერიტორიაზე საგადასახადო პოტენციალის ზრდას. ამ მიზნით საჭიროა საგადასახადო შემოსავლების ცენტრალურ და ადგილობრივ ბიუჯეტებს შორის გადანაწილების გრძელვადიანი ნორმატივების დადგენა, ამ პროცესების გამჭვირვალობის ხარისხის ამაღლება და საზოგადოების მხრიდან მუდმივი მონიტორინგის დანერგვა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ ევროპულ ქარტია , სტრასბურგი, 1985.
2. დეცენტრალიზაცია საქართველოში. რსებული მდგომარეობა და პერსპექტივები. ნგარიში. თბილისი, 2009
3. "საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროექტი — საქართველო 2020", თბ., 2015
4. ევროკავშირის ტერიტორიული დღის წესრიგი უფრო მეტი კონკურენტუნარიანი და მდგრადი ევროპის მრავალფეროვანი რეგიონებისათვის. <http://gov.ge/uv3u4w>
5. Organisation for Economic Cooperation and Development. Fiscal Design across Levels of Government Framework and Survey Findings. - OECD Tax Policy Series, 2001, N6

VoWiFi ტექნოლოგიის დანერგვა საქართველოში და მისი განვითარების პერსპექტივები თანამედროვე ბიზნეს საქმიანობაში

მარინა ქურდაძე — სტუ-ს პროფესორი
გიორგი მურჯიკნელი — სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

VoIP (Voice over Internet Protocol) და WiFi ტექნოლოგიების სინთეზის შედეგად მიღებული VoWiFi ტექნოლოგიის ღირსებები და უპირატესობები სხვა არსებულ ტექნოლოგიებთან შედარებით, მისი საწარმოო პრაქტიკაში დანერგვის რაციონალურობის შესაძლებლობა, სხვადასხვა სახის პრობლემები, მათი დაძლევის გზები და განვითარების პერსპექტივები. როგორ ხდება VoWiFi-ის მეშვეობით ერთიანი ინფოსაკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურის აგება მცირე თუ საშუალო საწარმოებისათვის. მიდგომები და ტენდენციები რაც გამოიხატება ე.წ. (Next-generation network) ქსელების აგებაში, სადაც სხვადასხვა სახის ინფორმაციის გადაცემა ხორციელდება ერთიანი ინფრასტრუქტურის გამოყენებით და ერთიანი მიღებული სტანდარტებით. მორგებული იყოს სხვადასხვა სახის ინფორმაციის გატარებაზე, ადვილად ინტეგრირებადი იყოს ნებისმიერი სახის სერვისი (service orien-

ted networks) შესაბამისი მომსახურების ხარისხით.

The implementation of VoWifi technologies in Georgia and perspectives of their development in up-to-date bisines activity

Marina Kurdadze
Giorgi Murjikneli

Summary

Worthines and advantages of VoWifi technologies that are obtained by synthesis of Voip (voice over Internet protocol) and Wifi technologies compared to to a existing technologies,the possibility of rational implementation of these technologies in work practice,the ways of how to overcome the different kind of problems and perspective of development.How the joint infocommunication infrastructure is constructed for small and medium factories on the basis of VoWifi,the approaches and tendencies that are given by NGN(Next generation network) construction, where different information is strasmitted with the help of joint infrastructure and joint accepted standarts .It should be suitable for conductind of different types of information,easily integrated for arbitralily service oriented networks with the corresponding quality od service.

საკვანძო სიტყვები: ინფოსაკომუნიკაციო, ინფრასტრუქტურა, სტანდარტები, მულტიმედია, ინტეგრაცია, კონვერგენცია, ტრაფიკი, ინტერფეისი.

გლობალური საინფორმაციო ინფრასტრუქტურა (ტელეკომუნიკაციის საერთაშორისო კავშირი — ITU-International Telecommunication Union), წარმოადგენს სატელეკომუნიკაციო ქსელების, მომხმარებელთა მონაცემების, საინფორმაციო ტექნოლოგიებისა ადამიანური რესურსების ერთობლიობას უსაფრთხოლო ქსელების აგება ხორციელდება ჭიბ ტექნოლოგიების გამოყენებით. საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების სისტემების განვითარებამ უდიდესი გავლენა მოახდინა საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების წარმართვაზე. თითოეული ადამიანის ცხოვრების განუყოფელი ნაწილი გახდა და განსაკუთრებული ადგილი დაიკავა ყოველდღიურ საქმიანობაში. ტელეკომუნიკაციის ბაზრის დაკვირვებისას შეიმჩნევა ტექნოლოგიების მუდმივი ცვლა. პროგრესული ტექნოლოგია ნელ-ნელა დევნის ტრადიციულს. XXI საუკუნის დასაწყისში მსოფლიო შედის გლობალურ ინფორმაციულ საზოგადოებაში, რაც თავის მხრივ, მოითხოვს გლობალური ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის შექმნას, ინფოსაკომუნიკაციო ქსელების აგებას მომსახურებათა ინტეგრაციის პრინციპით და საერთაშორისო სტანდარტების გამოყენებით.

რომ არ ჩამოვრჩეთ მსოფლიო ტენდენციებს საწარმო ქსელების (Enterprise) აგებაც ასეთი თანამედროვე მიდგომით უნდა განხორციელდეს. ფირმებს უნდა ქონდეს ერთიანი ქსელური ინფრასტრუქტურა მონაცემების გადაცემისთვის, (ე.წ. "triple play"-voice, video, data-სამმაგი შეთავაზება-ხმა, გამოსახულება, მონაცემები) რაც მთავარია მარტივი, იაფი და მობილური კავშირის მქონე. ტელეფონის განვითარების სხვადასხვა ეტაპებმა მოგვიყვანა VoI (Voice over Internet Protocol) ტექნოლოგიამდე, რაც ასოცირდება IP (Internet Protocol-internet protokoli) არქიტექტურასთან, სადაც ხმოვანი ინფორმაციის გადაცემა პაკეტური კომუტაციის პრინციპებით ხორციელდება.

ორივე VoIP და WiFi ტექნოლოგია უდიდესი უპირატესობების მატარებელია და მათი შერწყმა სარგებელს, შეღავათებსა და კომფორტს ქმნის სხვადასხვა ბიზნეს საქმიანობაში. თანამედროვე ბიზნეს საქმიანობაში წარმატება ხში-

რად დამოკიდებულია კომუნიკაციების ეფექტურ შესაძლებლობაზე. XXI საუკუნეში ბიზნესის კეთება მუდმივ მოძრაობაშია — სადაც უდიდეს როლს ასრულებს ინფორმაციის მიღება, გადაგზავნა, დამუშავება, შენახვა, შემგომი გამოყენება და ა.შ; ყოველივე ეს კი შესაძლებელია სატელეფონო და კომპიუტერული ქსელების გამოყენებით, რაშიც კომპანიების საკმაოდ დიდი ფინანსური დანახარჯები მოდის. ისეთი ერთიანი ინფრასტრუქტურის აგება რომელიც უზრუნველყოფს ფირმისთვის ნაკლები დანახარჯებით მობილურად როგორც კომპიუტერული მონაცემების ისე სატელეფონო ინფორმაციის გადაცემას სახარბიელო რეალობა და სწორედ ამას გვპირდება VoWiFi. (Voice over WiFi)

ის, რომ სად არის ძირითადად VoWiFi-ს გამოყენების სფერო, მომხმარებლების რა ნაწილისათვის არის რაციონალური მისი დანერგვა, აუცილებელია ავიღოთ გარკვეული სახის შეფასების კრიტერიუმები და გამოვიყენოთ მათი ყველაზე პრაქტიკული სახეები. ბიზნეს ინტერესები გარდა მოგებისა, დამოკიდებულია თანამშრომელთა კეთილსინდისიერებასა და მომხმარებელთა ინტერესების ოპტიმალურად დაკმაყოფილებაზე, გამოყენებული ტექნოლოგიის სიიაფესა და ერთიანი ინფრასტრუქტურის სიმარტივეზე. ამრიგად უპირატესობის კრიტერიუმად შერჩეულია: იაფი (ნაკლები ხარჯები); მონაცემთა გადაცემის დიდი სიჩქარე; მარტივი ერთიანი ინფრასტრუქტურა; მულტიმედია, მომსახურებათა ინტეგრაცია

როგორც ავლნიშნეთ WiFi-სა და VoIP-ის სინთეზი, საწარმოებისთვის სხვადასხვა უპირატესობებისა და ბევრი სიკეთის მომტანია. *პირველ რიგში იქმნება მობილური მომსახურების ერთიანი ინფრასტრუქტურა მონაცემთა და სატელეფონო ინფორმაციის გადასაცემად, რომლის მართვაც და მენეჯმენტი საწარმოს თანამშრომლების მიერ ხორციელდება.*

ხორციელდება ულიცენზიო სიხშირის გამოყენება, (2.4გჰც დიაპაზონის სიხშირე), ანუ საწარმოს ნებისმიერი დამატებითი სალიცენზიო გადასახადებისაგან ათავისუფლებს.

ინტერნეტის მეშვეობით როგორც შიდა სატელეფონო საუბრებზე, ასევე რეგიონალურ ოფისებში მობილური ხელსაწყოებით უფასო ზარების განხორციელების საშუალება და პარალელურად მონაცემთა გადაგზავნა მეტად მიმზიდველი და სახარბიელო საშუალებაა, რაც ზემოაღნიშნული პირველი კრიტერიუმის ხარჯების დაზოგვის პირობაა. IP-ზე დაფუძნებული

ინფრასტრუქტურა იძლევა საშუალებას ნებისმიერი მულტიმედიაური მოსახურება ადვილად იქნეს ინტეგრირებული. როგორცაა ე.წ. triple play (voice, video data) მონაცემების გადაცემა. ეს ყოველივე შესაძლებელია იმ მაღალი სიჩქარეების წყალობით რომელთაც ნიფი-ის სხვადასხვა თაობები გვთავაზობენ. რომელთაგან ყველაზე ფართოდ გავრცელებულია 802.11გ სპეციფიკაციაა 54მ გბტ/წმ მონაცემთა გადაცემის სიჩქარით და ახალი 802.11გ ტექნოლოგია 150-300მგბტ/წმ სიჩქარით.

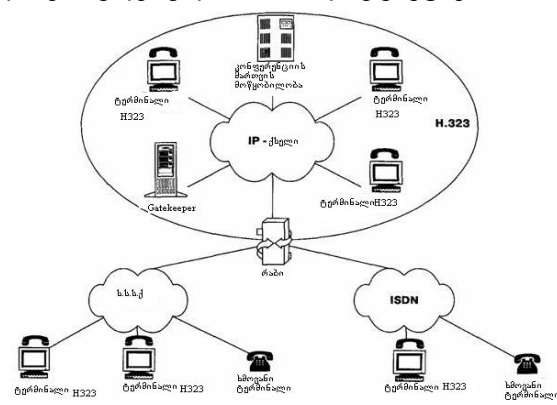
დღეისათვის საქართველოში ბევრი საწარმო სარგებლობს VoIP ტექნოლოგიის შესაძლებლობებით, აგებულია ერთიანი ქსელები მონაცემთა და ხმოვანი ინფორმაციის გადასაცემად. აგრამ კონვერგენციის ამ უტოლობაში ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტი რაც აკლია ეს არის მობილურობა.

ყოველ ახალ ტექნოლოგიასთან შედარების დროსაც მომხმარებლები ამოსავალ წერტილად ამ ხარისხის მომსახურებას თვლიან. ამ შემთხვევაში როდესაც საქმე ეხება IP ქსელებში სატელეფონო ინფორმაციის გადაცემას საწყისი წერტილიდან საბოლოო დანიშნულების მონაცემებისამდე (end-to-end) QoS- მომსახურების ხარისხის (Quality of service-მომსახურების ხარისხი) უზრუნველყოფა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია, რათა დაცულ იქნას საუბრის ისეთი ხარისხი, რომელიც დააკმაყოფილებს მომხმარებლებს. მომსახურების ხარისხის თვალსაზრისით VoIP ტრაფიკს აქვს მკაცრად განსაზღვრული მოთხოვნები. მიუხედავად იმისა რომ თვითონ ხმოვანი ნაკადი მცირე გატარების ზოლს მოითხოვს გადატვირთულ ქსელებში მომსახურების ხარისხი (QoS) შეუძლებელი ხდება, ანუ შეუძლებელი ნორმარული სატელეფონო კომუნიკაციების განხორციელება.

რეალური დროის აპლიკაციები გამოიყენებენ TCP/IP-ის (Transmission control protocol/ internet protocol) და (User Datagram protocol-) პროტოკოლს, რომელიც საუკეთესო აღსრულების (best effort) პრინციპით მოქმედებს. ამ დროს ერთი მიმართულებით სალაპარაკო ინფორმაციის გადაცემისას დაყოვნება არ უნდა აღემატებოდეს 150მლ/წმ-ს, ხოლო გადაცემულ პაკეტებში დანაკარგი კი 1%-ს. არსებული ინტერნეტ-internet ტექნოლოგიები პასუხობენ ამ მოთხოვნებს. მაგრამ VoWLAN-ის შემთხვევაში პრობლემა იმაში მდგომარეობს, რომ 802.11 სტანდარტები მუშაობენ ე.წ. საერთო საშუალო (shared medium) განაწილებული გარემოს პრინციპით, სადაც მთლიანი ტრაფიკი განიცდის კო-

ლიზიასა და რიგებს. მომხმარებლების ზრდასთან ერთად და ასევე, როდესაც რაც უფრო მეტი მომხმარებელი ცდილობს ერთდროულად გარემოში შეღწევას ეს პრობლემებიც მით უფრო იზრდება. ამ ნაკლის აღმოსაფხვრელად *ორი სახის მეთოდი* შეიძლება იქნეს გამოყენებული, რომლებიც ერთმანეთს არ გამოირიცხავენ და ერთად მძლავრი მექანიზმია შესაბამისი მომსახურების ხარისხის უზრუნველსაყოფად: *პირველი* end-to-end QoS მიდგომა, სადაც ხმოვანი ტრაფიკი მეტი პრიორიტეტით ისარგებლებს მონაცემთა ტრაფიკთან შედარებით და *მეორე* უშუალოდ ისეთი მექანიზმების შემუშავება, რომლებიც თითონ სტანდარტში უზრუნველყოფენ რადიო ინტერფეისის დახვეწას. ამ ორივე მიმართულებით IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers- აქვს მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგმული 802.116 და 802.11ე სპეციფიკაციებში. WLAN დონეზე განსაზღვრული მომსახურების ხარისხი ადვილად თავსებადი უნდა იყოს ქსელში უკვე არსებულ და დანერგილ მომსახურების ხარისხთან, რათა უზრუნველყოფილი იქნას ე.წ. end-to-end QoS. მომსახურების ხარისხი კი IP ქსელებში კომპლექსური ღონისძიებების შედეგად შეიძლება იქნეს მიღწეული.

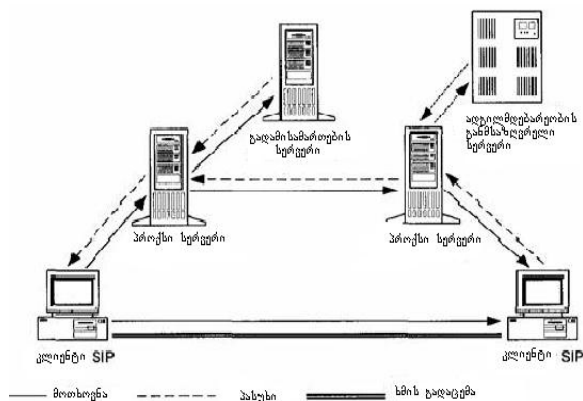
ქვემოთ ნაჩვენებია მარტივი მოდელი იმისა თუ როგორ ხორციელდება შემოთავაზებული ტექნოლოგიით ინფორმაციის უზრუნველყოფა და შესრულებული ძირითადი ფუნქციები.

H.323 სტანდარტის ტერმინალურ მონაცემებს და ქსელის აღჭურვილობას შეუძლია მონაცემთა, მეტყველების და ვიდეოინფორმაციის გადაცემა რეალური დროის მასშტაბში. რეკომენდაციაში H.323 არ არის განსაზღვრული: ქსელის ინტერფეისი, ინფორმაციის გადაცემის ფიზიკური გარემო და ქსელში გამოყენებული სატრანსპორტო ოქმი. H.323-ის ტერმინალებს შორის კავშირის დამამყარებელი ქსელი შეიძლება წარმოადგენდეს სეგმენტს ან

მრავალ სეგმენტს რთული ტოპოლოგიით. H.323-ის ტერმინალები შეიძლება იყოს ინტეგრირებული პერსონალურ კომპიუტერებში ან რეალიზებული როგორც ანონიმური მონყობილობები. მეტყველების გაცვლის ხელშეწყობა—H.323 სტანდარტის მონყობილობის აუცილებელი ფუნქციაა.

შესრულებული ძირითადი ფუნქციები უფრო ვრცლად მდგომარეობს შემდეგში: სატელეფონო და IP-ქსელთან ფიზიკური ინტერფეისის რეალიზება; სააბონენტო სიგნალიზაციის სიგნალების დეტექტირება და გენერირება; სააბონენტო სიგნალიზაციის სიგნალების გარდაქმნა მონაცემთა პაკეტებად და პირიქით; აბონენტების შეერთება; ქსელით სიგნალიზაციის და მეტყველების პაკეტების გადაცემა; კავშირის გათიშვა. H.323 ტერმინალს შეუძლია რეალური დროის მასშტაბში ტრაფიკის მიღება და გადაცემა, სხვა H.323 ტერმინალთან, რაბთან ან მრავალწერტილიანი კონფერენციის (MCU-Multipoint Control Unit)) მართვის მონყობილობასთან ურთიერთქმედების საშუალებით. უცილებლობაა შეიცავდეს: აუდიო ელემენტებს (მიკროფონი, აკუსტიკურ სისტემები, სატელეფონო მიქსერი, აკუსტიკური ექოდახშობის სისტემა); ვიდეო ელემენტებს (მონიტორი, ვიდეოკამერა); ქსელის ინტერფეისის ელემენტებს; მომხმარებლის ინტერფეისს. მომხმარებლის აგენტები წარმოადგენენ ტერმინალური მონყობილობის დანართებს და შეიცავენ ორ შემადგენელ: მომხმარებლის აგენტი—კლიენტი და მომხმარებლის აგენტი —სერვერი.

იდეალურ წარმოდგენაში შემოთავაზებული ტექნოლოგია უზრუნველყოფს სატელეფონო ინფორმაციის გადაცემის მაღალ მომსახურ-

ების ხარისხს, მკაცრად მონაცემთა დაცვას, საიმედო ინფრასტრუქტურას, საუკეთესო მობილურობის შესაძლებლობას და ყოველივე აღნიშნულის რაციონალურად რენტაბელურობის მაღალი დონით.

შემოთავაზებულ მიდგომებს შორის არსებობს მრავალი ურთიერთდამოკიდებულობები, როდესაც ერთი მათგანის დახვეწა მოითხოვს მეორე ნაწილში კომპრომისს. მიუხედავად ამისა სწორად დაგეგმილი არქიტექტურა უზრუნველყოფს მოქნილ მართვად და დაცულ ინფრასტრუქტურას როგორც მონაცემთა ისე სატელეფონო ინფორმაციის გადასაცემად, შესაფერისი მომსახურების ხარისხით, რომელიც იქნება სერვისზე ორიენტირებული და თანამედროვე დიზაინით აგებული.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. A.R. Mishra, Fundamentals of Cellular Network Planning and Optimization 2G/2.5G/3G... Evolution to 4G, John Wiley&Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester West Sussex PO198SQ England,2010
2. Qian,F., Wang, Z., Gerber, A., Mao, Z.M., Sen, S., and Spatsvheck, O., "Characterizing Radio Resource Allocation for 3G Networks," IMC, 2010.
3. Huang, J., Qian,F., Gerber, a., Mao, Z.M., Sen, S., and Spatsvheck, O., " A Close Examination of performance and Power Characteristics of 4G Lte Networks," Mobisys,2012.
4. ITU-R, detailed specifications of the radio interfaces of international mobile telecommunications-2000 (IMT-2000), Recommendation ITU-R M. 1457-9, May 2010.
5. Fortuna,C., Mohorcic, M. Trends in the Development of communication networks: Gognitive networks_ Computer Networks, vol. 53,9: pp. 1354_1376,2009

პროდუქციის თვითღირებულების გულალტრული აღრიცხვის კონცეფცია - „direct-costing“ სისტემა არგუმენტები, სარგებლიანობა

მედეა ლომინაშვილი-ფრუიძე — ეკონომიკის დოქტორი,
ანსუ-ს ბიზნესის ადმინისტრირების დეპარტამენტის
ასოცირებული პროფესორი

როგორც მსოფლიო პრაქტიკა ცხადყოფს ბუღალტრული აღრიცხვის მიზანი მესაკუთრებისთვის, კრედიტორებისთვის, სახელმწიფო მაკონტროლებელი ორგანოებისთვის მმართველობითი პროცესის შესახებ ინფორმაციის მიწოდებაა, და ფართო გაგებით ეხმარება ინფორმაციის მომხმარებლებს ეკონომიკური გადაწყვეტილების მიღების და ეკონომიკური რესურსების სწორად განკარგვის პროცესში. ომხმარებელთა განსხვავებული მიზნების და ინტერესების გამო, ერთი და იგივე ინფორმაცია შეიძლება საჭიროებდეს განსხვავებული წესით დამუშავებას და განზოგადებას. შესაბამისად, განსხვავებულია სააღრიცხვო ინფორმაციის დამუშავების მეთოდებიც, რაც ინფორმაციის სხვადასხვა მეთოდით აღრიცხვის შესაძლებლობას იძლევა წინასწარ განსაზღვრული სააღრიცხვო პოლიტიკის ფარგლებში. ბუღალტრული აღრიცხვის განსხვავებული მეთოდები ეფუძნება ფინანსური ანგარიშგების საერთა-

შორისო სტანდარტს, რომელიც მიზნად ისახავს, საზოგადოების ინტერესების სასარგებლო, მაღალი ხარისხის, გასაგები და პრაქტიკულად გამოყენებადი საერთაშორისო დონეზე აღიარებული ფინანსური ანგარიშგების სტანდარტთან შესაბამისობას.

თანამედროვე, სწრაფად ცვალებადი ეკონომიკური გარემოს პირობებში სწორი მმართველობითი გადაწყვეტილების მიღებისთვის აუცილებელია რიგი პირველადი მაჩვენებლების მუდმივი შეფასება და ანალიზი, ერთ-ერთი ასეთი მეტად მნიშვნელოვანი ინფორმაციის შემცველი მაჩვენებელი — პროდუქციის თვითღირებულებაა. საერთაშორისო სტანდარტებით განსაზღვრულია ხარჯების, თვითღირებულების გაანგარიშების სხვადასხვა მეთოდები, რომლითაც ხდება ინფორმაციის ასახვა ფინანსურ ანგარიშგებაში. თვითღირებულების გაანგარიშების მეთოდები რაღაცით განსხვავდება ერთმანეთისგან, და ისინი ორ ძირი-

თად, სრული და არასრული — ცვლადი ხარჯების მეთოდების ჯგუფებად შეიძლება დაიყოს. სამამულო აღრიცხვის თეორიაში კარგად არის დამუშავებული ნორმატიული აღრიცხვის სისტემა, რომელიც მსგავსია დასავლეთის ქვეყნებში გამოყენებადი აღრიცხვის „standard-costing“ სისტემის, რომელიც ასევე „absorption-costing“-ს სახელწოდებითაც არის ცნობილი. თუმცა მსოფლიოში თვითღირებულების განსაზღვრისთვის ჩვენთვის ნაკლებად ცნობილი და გამოყენებადი სხვა მეთოდებიც არსებობს.

საქონლით და მომსახურებით ბაზრის გაჯერების პროცესს გარდაუვალად ახლავს კონკურენციის ზრდა. ბაზარზე პოზიციის გამყარების სურვილით მოტივირებული ყველა მენარმე მუდმივ ბრძოლაში იმყოფება და ცდილობს მოიპოვოს უპირატესობა. უპირატესობით კონკურენტულ ბრძოლაში უმეტესად მაღალი ხარისხის და დაბალი ფასის პროდუქცია სარგებლობს. ამ ბრძოლაში გამარჯვების მიზნით მეურნე სუბიექტები ცდილობენ პროდუქციის თვითღირებულების შემცირებას. ჯანსაღი კონკურენცია მოითხოვს ხარჯების მართვის პროცესის მუდმივ სრულყოფას მოვლენათა უწყვეტი ანალიზის პირობებში. მართვის ოპტიმალური სტრატეგიის მიღწევის თეორიული ამოცანების კვლევა კი თავის მხრივ ემსახურება შემოსავლების ოპტიმიზაციას, რომელიც კ. მარქსმა დაასაბუთა, როგორც განეული საწარმოო ხარჯებიდან ოპტიმალური შემოსავლების მიღების პრინციპი. საწარმოო ხარჯების კვლევის მიზანი კ. მარქსისთვის ოპტიმალური მოგების მიღების ანალიზს ემსახურებოდა, ის მიჯნავდა წარმოების და მიმოქცევის ხარჯებს, მიმოქცევის ხარჯებს ყოფდა წმინდა და დამატებით ხარჯებად. მიმოქცევის წმინდა ხარჯებს მარქსი აკუთვნებდა რეკლამის, საცალო და საბითუმო ქსელის თანამშრომლების, კონსულტანტების და შენობის შენახვის ხარჯებს, რომლებსაც ის არ აკუთვნებდა პროდუქციის თვითღირებულებას. თვლიდა რომ ეს ხარჯები არ ზრდის თვითღირებულებას, ისინი ანაზღაურდება პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული მოგება-ზარალიდან.

დღესდღეობით ეკონომისტები ხარჯების მარქსისეულ დაყოფას არ ემხრობიან, თუმცა დასავლეთის განვითარებულ ქვეყნებში ხარჯების აღრიცხვის ფართოდ გამოყენებადი „direct-costing“ მეთოდი ერთგვარად ახდენს მარქსის მიდგომის გაზიარებას. „direct-costing“-თვითღირებულების კალკულაციის მეთოდი მიჯნავს თვითღირებულებაში შესატან აუცი-

ლებელ ხარჯებს იმ დანახარჯებისგან, რომლებიც აისახება მოგება-ზარალის ანგარიშზე და არ მონაწილეობს ფასის ჩამოყალიბებაში.

წლების მანძილზე პროდუქციის თვითღირებულების საკითხის ირგვლივ არ წყდება პოლემიკა: რომელი მეთოდი სარგებლობს მეტი უპირატესობით, რამდენად სრულყოფილია ბასს-ის მიერ ხარჯების არსის განმარტება და სხვა. ბასს-ით, ხარჯები არის საწარმოს ეკონომიკური სარგებლის შემცირება საწარმოში პერიოდის განმავლობაში აქტივების საწარმოდან გასვლის ან ვალდებულებების ზრდის საფუძველზე, რაც გამოიხატება საწარმოს საკუთარი კაპიტალის შემცირებით, რომელიც არ არის დაკავშირებული მესაკუთრეთათვის კაპიტალის განაწილებასთან. თუ კ.მარქსი ხარჯებს იკვლევდა, როგორც მოგების სტიმულირების საშუალებას, ხარჯების დეფინიცია ბასს-ის საფუძველზე ნამდვილად არ აზუსტებს ეკონომიკური სარგებლის შემცირებიდან მოსალოდნელი სიკეთების — ეკონომიკური სარგებლის მიღებას. აღნიშნული დეფინიციის შინაარსის მიუხედავად მენარმეები განეული ხარჯებიდან სწორედ ეკონომიკური ეფექტის მიღების მოლოდინში არიან და კვლევებიც მიმართულია ხარჯების აღრიცხვის ეფექტიანი მეთოდების გამოკვეთაზე.

თვითღირებულების „direct-costing“ მეთოდის პირობებში შესაძლებელია საერთო საწარმოო ხარჯებიდან სწორედ აუცილებელი ხარჯების გამიჯვნა. დასავლეთის ქვეყნებში ხარჯების აღრიცხვა „direct-costing“ მეთოდის უკავშირდება წარმოების ექსტენსიური მოდელიდან ინტენსიურ მოდელზე გადასვლის პერიოდს. აღნიშნული ემსახურებოდა ხარჯების მართვის სტრატეგიული ამოცანების გადაჭრას, მათი დაჯგუფებით ძირითად და ზედნადებ, პირდაპირ და არაპირდაპირ, მუდმივ და ცვლად, საწარმოო და პერიოდის ხარჯების კატეგორიებად. პირველად ხარჯების გამიჯვნის შესახებ 1899 წელს აზრი გამოთქვა გერმანელმა მეცნიერმა ო.შმალენბახმა, ის შეეცადა ძირითადი და ზედნადები ხარჯების გამიჯვნას. და უკვე მაშინ შმალენბახს მართებულად მიაჩნდა პროდუქციის ფასში მხოლოდ ძირითადი/ცვლადი ხარჯებისასახვა, ხოლო მუდმივი ხარჯები მისი აზრით უნდა დაფარულიყო მთლიანი შემოსავლიდან. სერიოზული კვლევები ბულალტრული აღრიცხვის სფეროში დაიწყო 1890 წლებში, რომლებიც აისახა მეტკალფის, ნორტონის, ნიკოლსონის და მოგვიანებით კლარკის შრომებ-

ში. ისინი იყვნენ პირველი პიონერები, რომლებმაც შემოიტანეს ხარჯების ახალი კონცეფცია.

მუდმივ და ცვლად ხარჯებს შორის მკაფიო გამიჯვნის აუცილებლობის შესახებ 1903წელს აღნიშნავდა ჰ.ჰესი¹. თუმცა ეს გამიჯვნა ჯერ კიდევ არ ედო საფუძვლად წარმოების ხარჯებსა და მოცულობას შორის დამოკიდებულებას. ხარჯების გამიჯვნის აუცილებლობა სწორედ წარმოების მოცულობის ცვლილებასთან დამოკიდებულებით პირველად 1923წელს დაასაბუთა დუ. კლარკმა. და უკვე 1928 წლის დიდი დეპრესიის პერიოდის შემდეგ, განსაკუთრებით XX საუკუნის 50-იან წლებში, ფართო გამოყენება ჰპოვა ცვლადი ხარჯების აღრიცხვის direct-costing მეთოდმა ამერიკის შეერთებულ შტატებში. 1936 წელს სწორედ ამერიკელი ეკონომისტის ჯ. ჰარის მიერ იყო შემუშავებული ხარჯების აღრიცხვის ახალი სისტემა, რომელმაც სახელწოდება „direct-costing“ მიიღო იმის გამო, რომ თავდაპირველად ამ მეთოდის გამოყენებისას თვითღირებულებაში შედიოდა მხოლოდ პირდაპირი ხარჯები (direct-costing ფაქტიურად ნიშნავს პირდაპირი ხარჯების აღრიცხვას), ზედნადები ხარჯები ექვემდებარებოდა ჩამონერას ფინანსური შედეგიდან. ამჟამად მეთოდი direct-costing გულისხმობს თვითღირებულებაში პირდაპირი ხარჯების გარდა ცვლადი ზედნადები ხარჯების ნაწილის ასახვასაც. ეს ისეთი ხარჯებია (მაგ. დამხმარე მასალები, დამხმარე მუშების ხელფასი და სხვა), რომლებიც პირდაპირპროპორციულად არის დამოკიდებული წარმოების მოცულობის, ინტენსიფიკაციის პროცესზე. საწარმოო ზედნადები ხარჯები რთული, კომპლექსური ხარჯებია, ისინი მოიცავს განსხვავებული ქცევის ხარჯებს, მისი ერთი ნაწილი არის დამხმარე მასალები და ხელფასი და ისინი გაიწევა მასალების კონვერსიის პროცესში, შესაბამისად მათი ნაწილი წარმოების მოცულობის ცვლილებასთან ერთად იცვლება და სწორედ ამის გამო „direct-costing“ მეთოდის მიხედვით ხდება მათი მიკუთვნება პროდუქციის თვითღირებულებაზე. აღნიშნული მეთოდით თვითღირებულების აღრიცხვისას (გაყიდული მარაგების მუდმივი ან პერიოდული აღრიცხვის მეთოდის საფუძველზე), ხარჯების აღრიცხვისთვის გამოიყენება 1630/7100 ან 7200 ჯგუფის ანგარიშების დებეტი, რომელზეც დაკრედიტდება მხოლოდ 1620, 1690, 3130 ანგარიშების თანხები. დანარჩენი ზედნადები ხარ-

ჯები, რადგან არ შეიტანება თვითღირებულებაში, თავს იყრის ცალკე 7400 „საერთო და ადმინისტრაციული ხარჯების“ ჯგუფის ანგარიშებზე და მოცემული პერიოდულობით ჩამონერება 5330 „საანგარიშგებო პერიოდის მოგება-ზარალის“ ანგარიშის დებეტზე. როგორც მიმდინარე პერიოდის ხარჯები აღნიშნული გამოიწვევს შესაბამისი საანგარიშგებო პერიოდის ფინანსური შედეგის შემცირებას და აისახება 5310 „გაუნაწილებელი მოგება“ ანგარიშის დებეტში და 5330 „საანგარიშგებო პერიოდის მოგება-ზარალი“-ს ანგარიშის კრედიტში.

დღესდღეობით მეთოდი „direct-costing“ ფართოდ გამოიყენება განვითარებულ ქვეყნებში, გერმანიაში და ავსტრიაში ის ცნობილია „Teilkostenrechnung“ ან „Grenzkostenrechnung“-ს სახელწოდებით, ანუ ზღვრული ხარჯების აღრიცხვა. ბრიტანეთში მას კიდევ უწოდებენ „marginal-costing“-აც — მარჟინალური ხარჯების აღრიცხვა, ხოლო საფრანგეთში „La Comptabilite“ — მარჟინალურ აღრიცხვას ნიშნავს. ხარჯების აღრიცხვის „direct-costing“ მეთოდი ძირითადად მსხვილი ფირმების დონეზე გამოიყენება, გერმანიაში ამ მეთოდით საწარმოთა 54% სარგებლობს, ამერიკასა და იაპონიაში შედარებით დაბალია გამოყენების მაჩვენებელი, მიუხედავად ამისა მისი მაჩვენებელი 30%-ს აღემატება, რაც ამ მეთოდის გამოყენების ეფექტიანობის მაუწყებელია.

რა უპირატესობით სარგებლობს ხარჯების აღრიცხვა და კალკულაცია დირექტ-ცოსტინგ მეთოდის პირობებში? თუ ბასს-2 მიხედვით, სასაქოლო-მატერიალური ფასეულობების კონვერსიის დანახარჯები მოიცავს პროდუქციის ერთეულის წარმოებასთან უშუალოდ დაკავშირებულ ხარჯებს (პირდაპირ შრომით დანახარჯებს, სისტემატურად გასაანალიზებელ მუდმივ და ცვლად ზედნადებ ხარჯებს, რომლებიც განეულებია ნედლეულის და მასალის მზა პროდუქციად გარდაქმნის, გადამუშავების პროცესში), direct-costing ე.წ. ცვლადი ხარჯების მეთოდი იძლევა ერთეული პროდუქციის თვითღირებულების ოპტიმიზაციის შესაძლებლობას მთლიანი დანახარჯების მეთოდთან შედარებით. შესაბამისად წარმოების ინტენსიფიკაციის პირობებში ცვლადი ხარჯების მეთოდი მენარმეს აძლევს ფასის მინიმიზაციის და პროდუქციის რეალიზაციის სტიმულირების შესაძლებლობას.

„direct-costing“ მეთოდით პროდუქციის თვითღირებულების განსაზღვრისას, ხარჯების აღ-

¹ Hese H. Manufacturing. Capital Costs, Profits and Dividends. — The Ingenuering Magazine — vol. 26. № 3

რიცხვის მთლიან მეთოდთან შედარებითი უპირატესობის დასადაგენად კომპანია „ქვის სამყარო“ ახდენს საკუთარი ხარჯების და შემოსავლების ანალიზს. კომპანიის მუდმივი ხარჯების მთლიანი სიდიდე საანგარიშგებო წელს შეადგენს 20 000 ლარს, ხოლო 5 000 ერთეულის პროდუქციის წარმოების პირობებში მათი სიდიდე ერთეულ პროდუქციაზე 4 (20 000/5 000) ლარს შეადგენს.

ერთეული პროდუქციის დანახარჯები	ცვლადი ხარჯების (დირექტ-კოსტინგ) მეთოდი	მთლიანი ხარჯებისმეთოდი
1. მასალა და ნედლეული	5 ლარი	5 ლარი
2. პირდაპირი შრომითი დანახარჯები	4 ლარი	4 ლარი
3. პირობითად ცვლადი ზედნადები დანახარჯები	1 ლარი	1 ლარი
4. მუდმივი ხარჯები	-	4 ლარი
პროდუქციის ერთეულის თვითღირებულება	10 ლარი	14 ლარი

შედეგად იკვეთება მნიშვნელოვანი განსხვავება პროდუქციის ფასებს შორის და ე.წ. ცვლადი ხარჯების მეთოდი იძლევა ოპტიმალურ სარეალიზაციო ფასს ერთეულ პროდუქციაზე, რაც საბოლოო ჯამში ხდება პროდუქციის რეალიზაციის მასტიმულირებელი ფაქტორი კომპანიისთვის. ცვლადი ხარჯების მეთოდით ხარჯების აღრიცხვა წარმოადგენს მმართველობითი გადაწყვეტილების მიღების პრაგმატულ ფორმას. აღნიშნული მეთოდის პირობებში არ წარმოიქმნება მუდმივი ზედნადები ხარჯების განაწილების პრობლემა წარმოებული პროდუქციის ერთეულების დონეზე.

ცვლადი ხარჯების მეთოდის პირობებში გათვალისწინებულია მარჟინალური შემოსავლის განსაზღვრა, რომელიც იძლევა წარმოების მოცულობას, დანახარჯებს (თვითღირებულებას) და მოგებას შორის არსებული ურთიერთდამოკიდებულების ანალიზის შესაძლებლობას. რაც არსებითია მმართველობითი გადაწყვეტილების მიღების პროცესში და განსაზღვრავს წარმოების დანახარჯებს როგორც ოპტიმალური მოგების მიღების საშუალებას. განვითარებულ ქვეყნებში ცვლადი ხარჯების მეთოდის გამოყენება ფასის ოპტიმიზაციის გარდა გამოიყენება წარმოების კრიტიკული მოცულობის (რენტაბელობის ნერტილის) K - კოეფიციენტის განსაზღვრისთვის, რომელიც უდრის:

მუდმივი საწარმოო ხარჯები

ცვლადი ხარჯების „direct-costing“ სისტემა, ამახვილებს რა ყურადღებას მარჟინალურ შემოსავალზე და წარმოების რენტაბელობაზე, იძლევა მაღალრენტაბელური პროდუქციის გამოკვეთის შესაძლებლობას რომლის გამოშვებაც უნდა გახდეს წარმოებისთვის პრიორიტეტული.

მიუხედავად იმისა, რომ ცვლადი ხარჯების „direct-costing“ სისტემა იძლევა მნიშვნელოვან ინფორმაციას მმართველობით დონეზე ოპერატიული გადაწყვეტილებების მისაღებად და ხარჯების ოპერატიული კონტროლის შესაძლებლობას, აღნიშნული სისტემის გამოყენების პირობებში წარმოიქმნება ხარჯების გამიჯვნის აუცილებლობასთან დაკავშირებული სირთულეები, რთულდება ასევე ხარჯების აღრიცხვასთან დაკავშირებული ოპერაციები. გარდა ამისა ცვლადი ხარჯების „direct-costing“ სისტემის მონიშნულმდეგების აზრით მუდმივი ხარჯები ისევე მონაწილეობენ წარმოების პროცესის უზრუნველყოფაში, როგორც პირდაპირი ხარჯები. სკეპტიკოსები ასევე მიიჩნევენ, რომ წარმოების პროცესთან დაკავშირებული ყველა ხარჯი უნდა მონაწილეობდეს ეკონომიკური სარგებლის მიღებაში თუმცა, როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, ბასს-ით განსაზღვრული ხარჯების დეფინიცია არ მოიაზრებს ხარჯებს, როგორც ეკონომიკური სარგებლის მიღების და მოლოდინის წყაროს და უარგუმენტოს ხდის სკეპტიკოსების კრიტიკას.

„direct-costing“ სისტემის სასარგებლოდ უნდა ითქვას, რომ ზუსტია ის კალკულაცია, რომელიც ასახავს უშუალოდ პროდუქციის კონვერსიის ხარჯებს და არა ის, რომელიც მოიცავს ყველა საწარმოო ხარჯს, რითაც ამახინჯებს ერთეული პროდუქციის რენტაბელობის მაჩვენებელს. თვითღირებულების მეთოდების უპირატესობაზე მსჯელობისას უნდა გავითვალისწინოთ, რომ არ არსებობს ხარჯების აღრიცხვის უნივერსალური ვარიანტი, ყველა მეთოდი გამოიჩინებს გარკვეული უპირატესობით კონკრეტული სიტუაციისთვის. ჯერ ისევე გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში ქართველი მენარმეებისთვის საერთაშორისო თუ ლოკალურ ბაზრებზე დამკვიდრება და უპირატესობის მოპოვება საკმაოდ რთულია, კონკურენტული უპირატესობის მოსაპოვებლად მათ მართებთ

ხარჯების მართვის პრაქტიკის მუდმივი სრულყოფა, ალტერნატიული მეთოდების მოძიება, საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარება საქართველოს ეკონომიკის თავისებურებების გათვალისწინებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Managerial Accounting: Ray H. Garrison, Eric W. Noreen, Peter C. Brewer, 14th edition, 2012

2. Charles J. Stokes, Managerial Economics, (New York, N.Y., Random House, 1969), p. 119.
3. James D. Edwards, "This New Costing Concept – Direct Costing," The Accounting Review (October 1958), p. 566.
4. <http://www.accountingin.com/accounting-historians-journal/volume-3-numbers-1-4/direct-costing-vs-absorption-costing-a-historical-review/>

ვენერული კაპიტალის როლი ინოვაციური ბიზნესის განვითარებაში

აკაკი გვარუციძე — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი
ნატო გეგენავა — სტუ-ს ასისტენტ პროფესორი

Role of Venture capital in development of business

Akaki Gvarutsidze
assoc. professor of GTU
Nato Gegenava
assoc. professor of GTU

Summary

In the scientific article „the role of venture capital in development of innovative business“ is discussed the essence and the importance of venture capital in development of innovative business. The venture capital is invested capital in donor projects having high risks and belongs to the financing of innovative projects and is associated with enough high risks. In case of the realization successfully of above mentioned investment projects the venture capital for his owners is gold vascular which brings huge profit.

It is discussed the experience of USA and European countries in matters of development of venture business, that the venture business contributed the transfer of leading countries of the

world on post industrial phase of development. It is noticeable, that in Georgia this kind of business does not exist in fact, because we have not the experience of work with new technologies and risk investments; also the financial infrastructure. It partially is conditioned, for confirming that institutional – organizational structures as in field of the science and techniques the State representatives, do not answer the modern requirements. It is necessary to elaborate the fund market, to create the venture firms, in which will be unified the experienced scientists, engineers, inventors, innovative types, Georgia does not feel the deficit.

Key words: Innovative, Venture, Progressive, Investor, Corporation, Ended unit, Intellectual, Business-incubators, Techno parks.

რეზიუმე

სამეცნიერო სტატიაში „ვენერული (სარისკო) კაპიტალის როლი ინოვაციური ბიზნესის განვითარებაში“ განხილულია ვენერული კა-

პიტალის არსი და მნიშვნელობა ინოვაციური ბიზნესის განვითარებაში. ვენჩურული კაპიტალი არის მაღალი რისკის დონიან პროექტებში დაბანდებული კაპიტალი და განკუთვნილია ინოვაციურ წარმოებათა დასაფინანსებლად და დაკავშირებულია საკმაოდ დიდ რისკთან. აღნიშნული საინვესტიციო პროექტების წარმატებულად რეალიზაციის შემთხვევაში ვენჩურული კაპიტალი მისი მფლობელისათვის უზარმაზარი მოგების მომტანი „ოქროს ძარღვია“.

განხილულია აშშ-სა და ევროპის ქვეყნების გამოცდილება ვენჩურული ბიზნესის განვითარების საკითხებში, რომ ვენჩურულმა ბიზნესმა ხელი შეუწყო მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების გადასვლას განვითარების პოსტინდუსტრიულ ფაზაზე. აღნიშნულია, რომ საქართველოში ბიზნესის ეს სახეობა ფაქტობრივად არ არსებობს, ვინაიდან არ გვაქვს ახალ ტექნოლოგიებთან და სარისკო ინვესტიციებთან მუშაობის გამოცდილება; აგრეთვე ფინანსური ინფრასტრუქტურა. ეს ნაწილობრივ განპირობებულია იმით, რომ დღევანდელი ინსტიტუციური-ორგანიზაციული სტრუქტურები, როგორც მეცნიერებისა და ტექნიკის სფეროში სახელმწიფოს წარმომადგენლები, ვერ პასუხობენ თანამედროვე მოთხოვნებს. საჭიროა ამუშავდეს საფონდო ბაზარი, შეიქმნას ვენჩურული ფირმები, რომელშიც გაერთიანდებიან გამოცდილი მეცნიერები, ინჟინრები, გამომგონებლები, ნოვატორები, რომელთა დეფიციტს საქართველო არ განიცდის.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაციური, ვენჩურული, პროგრესული, ინვესტორი, კორპორაცია, საპაიო, ინტელექტუალური, ბიზნეს-ინკუბატორები, ტექნოპარკები.

ვენჩურული კაპიტალი არის მაღალი რისკის დონიან პროექტებში დაბანდებული კაპიტალი. იგი განკუთვნილია ინოვაციურ წარმოებათა დასაფინანსებლად და დაკავშირებულია საკმაოდ დიდ რისკთან. ამ თავისებურებების გამო მას, არცთუ იშვიათად, „სარისკო კაპიტალსაც“ უწოდებენ. აღნიშნული საინვესტიციო პროექტების წარმატებულად რეალიზების შემთხვევაში ვენჩურულ კაპიტალს მისი მფლობელისათვის უფრო მაღალი მოგება მოაქვს. ვენჩურული ბიზნესის განვითარებას ხელი შეუწყო ინოვაციურ პროექტებში ინვესტიციების მოზიდვამ, რაც გართულებულია დაბანდებათა გრძელვადიანი ხასიათისა და პირველ ეტაპზე

უკუგების არარსებობის გამო, აგრეთვე იმ რისკით, რომ ეს ინვესტიციები შეიძლება საერთოდ უშედეგოდ აღმოჩნდეს და ფირმამ მოგების ნაცვლად ზარალი ნახოს. იმასთან დაკავშირებით, რომ ბანკებს არ შეუძლიათ სარისკო პროექტების მასშტაბური დაფინანსება, გრძელვადიანი სასესხო კაპიტალის მოზიდვის მიზნით ბანკები ვენჩურულმა კომპანიებმა ჩაანაცვლეს.

ინოვაციური ბიზნესის განვითარებაში განსაკუთრებულ როლს თამაშობს ვენჩურული (სარისკო) კაპიტალი, რომელიც წარმოადგენს დაფინანსების ისეთ ფორმას, რომელსაც მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში. ვენჩურული კაპიტალის ფორმირება ხდება ინდივიდუალურ მეანაბრეთა, მსხვილი კორპორაციების, სამთავრობო უწყებების, სადაზღვევო კომპანიების, უნივერსიტეტების, მეცნიერულ-კვლევითი დაწესებულებების, ბანკების, საპენსიო ფონდებისა და სხვა უწყებების კაპიტალის ბაზაზე.

ვენჩურული ბიზნესი გულისხმობს ახალი იდეების, პროგრესული სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავებების დაფინანსებასა და მათ დაყვანას გაყიდვისათვის მიზანშეწონილ დონემდე, ანუ კომერციალიზაციას. სამრეწველო და საბანკო კაპიტალისაგან განსხვავებით, ვენჩურული კაპიტალის თავისებურება ისაა, რომ მისმა ჩამდებმა იცის, რომ შეიძლება იგი დაიკარგოს. ამიტომ ინვესტორები თანხების დაბანდებას განსაკუთრებული სიფრთხილით ეკიდებიან. დაფინანსება გრძელვადიანია და დიდია მოგების მიღების ვადა. ვენჩურული კაპიტალი წარმოადგენს არა კრედიტს, არამედ საპაიო შესატანს – შემტანისათვის მოტივაციური ფაქტორია მომავალი მაღალი მოგება. ვენჩურული ბიზნესი საჭიროებს დიდ ცოდნას, დიდ ფულსა და დიდ გარჯას, მაგრამ წარმატების შემთხვევაში იგი უზარმაზარი მოგების მომტანი „ოქროს ძარღვია“.

ასეთ ბიზნესში მნიშვნელოვანწილად წვრილი და საშუალო საწარმოები (ფირმები) მონაწილეობენ, რომლებიც ძირითადად მეცნიერებატევად დარგებში ფუნქციონირებენ და მაღალპროფესიონალურ დონეზე ასრულებენ უახლესი ტექნოლოგიების, აგრეთვე, ნაწარმის ახალი ნიმუშების შექმნასა და წარმოებაში დაწერგვასთან დაკავშირებულ მეცნიერულ-კვლევით და საცდელ-საკონსტრუქტორო ხასიათის სამუშაოებს.

ვენჩურულმა ბიზნესმა ხელი შეუწყო მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების გადასვლას განვითარების პოსტინდუსტრიულ ფაზაზე. მერიკუ-

ლი ვენჩურული სისტემა ამ ბიზნესის პირველი და წარმატებული მაგალითია მსოფლიოში. აშშ-ზე პლანეტის ვენჩურული კაპიტალის დაახლოებით სამი მეოთხედი მოდის. 2010 წლისათვის მარტო აშშ-ში ფუნქციონირებდა 10 000 ვენჩურული ფირმა, რომელთაც 5000-მდე ფონდი აფინანსებდა, ხოლო ვენჩურული ბაზრის საერთო მოცულობამ 26 მილიარდ დოლარს გადააჭარბა. ევროპულ ქვეყნებში ვენჩურულ ფონდებს ნაკლები შესაძლებლობები აქვთ. მათი მოცულობა 10 მილიარდ დოლარს არ აღემატება. ევროპაში ლიდერია დიდი ბრიტანეთი, რომლის წილად ევროპის ვენჩურული სახსრების თითქმის ნახევარი მოდის.

ინოვაციური ბიზნესი წარმოუდგენელია რისკის გარეშე. რისკი არის საშიშროება, სავარაუდო ზარალი ან ზიანი, რომელიმე არასასურველი მოვლენის დადგომის შესაძლებლობა. რისკის ქვეშ უნდა ვიგულისხმოთ ალბათობა იმისა, რომ ფირმამ თავისი სამენარმეო საქმიანობის შედეგად, შესაძლოა დაკარგოს რესურსების ნაწილი, ვერ მიიღოს დაგეგმილი მოგება ან გაუჩნდეს გაუთვალისწინებელი ხარჯები. ბიზნესის სხვა სფეროებთან შედარებით ინოვაციურ ბიზნესში უფრო მეტი რისკია, რადგან სასურველი შედეგის მიღების გარანტია ამ ტიპის საქმიანობაში პრაქტიკულად გამორიცხულია. ამერიკელი მეცნიერი ბ. ტეისი იმასაც ამტკიცებს, რომ ინოვაციურ ბიზნესში ლისკონტის განაკვეთად ბანკის პროცენტის გამოყენება და ამ დარგისათვის მისი ბაზად მიღება დაუშვებელია, რადგან ეს არის დარგი, სადაც წარმატების ალბათობა 10%-ია, რისკისა და დანაკარგის კი – 90%. ამავე აზრის არიან მედინსკი და სტრეკალოვი. ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების დანერგვა და გაბედული შემოქმედებითი არატრადიციული ქმედება, თავის მხრივ კიდევ უფრო აძლიერებს რისკის ალბათობას.

რისკი ინოვაციურ ბიზნესში შეიძლება განმარტოს, როგორც ალბათობა ზარალისა, რომელიც მოსალოდნელია ორგანიზაციის მიერ სახსრების დაბანდებით ახალი პროდუქციისა და მომსახურების წარმოებასა და ძველის გაუმჯობესებაში, მონინავე ტექნიკისა და ტექნოლოგიების ათვისებაში, ორგანიზაციისა და მართვის ახალი მეთოდების დანერგვაში. ჩხა-დია, ზარალი შეიძლება წარმოიშვას იმ შემთხვევაში, თუ ახალ პროდუქციასა და მომსახურებას ბაზარი არ მიიღებს, ან თუკი ინოვაციური მმართველობითი მეთოდები არ აღმოჩნდება ეფექტიანი. ხშირად კი რისკისათვის

ჯილდო მენარმის მიერ გამომუშავებული მოგების ძირითადი ნაწილია, ე.ი. მენარმე მოგების მისაღებად ეძებს წარმოების ორგანიზაციის მეთოდსა და ტექნოლოგიას, ამუშავებს ახალ საქონელსა და მომსახურებას, ქმნის ახალ ბაზარს.¹

ინოვაციურ ბიზნესში შეიძლება წარმოიშვას წმინდა და სპეკულაციური რისკები. პირველი გულისხმობს ბიზნესში ისეთი ფაქტორების მოქმედებას, რომლის შედეგი აუცილებლად არის ზარალი და მათი გავლენის შეცვლა შეუძლებელია. მაგალითად, სტიქიური უბედურება, ხანძარი, პოლიტიკური კატაკლიზმები და სხვა. სპეკულაციური რისკები კი დაკავშირებულია მმართველობით გადაწყვეტილებებთან, რომელთა შედეგი შეიძლება იყოს როგორც ზარალი, ასევე – მოგება.

გარდა ზემოაღნიშნულისა, ინოვაციურ საქმიანობასთან დაკავშირებული რისკები შეიძლება დაიყოს შემდეგ კატეგორიებად:

რისკი, რომელიც მოსალოდნელია ინოვაციური პროექტის არასწორად შერჩევის შემთხვევაში, რისი მიზეზიც შეიძლება იყოს ფირმის ეკონომიკური და საბაზრო სტრატეგიის პრიორიტეტების არასწორი განსაზღვრა, სამომხმარებლო ბაზრის არაადეკვატური შეფასება;

ინოვაციური პროექტის არასაკმარისი დაფინანსების რისკი, რომელიც გამომწვეულია დაფინანსების წყაროს არასწორი შერჩევით. აღსანიშნავია, რომ ინოვაციური პროექტის დაფინანსების წყაროს შერჩევისას საწარმოს აქვს სამი შესაძლო არჩევანი: 1) პროექტის თვითდაფინანსება; 2) დაფინანსება გარე წყაროებიდან; 3) პირველი ორი ვარიანტის კომბინაცია;

მარკეტინგული რისკი, რომელიც დაკავშირებულია ინოვაციური პროექტის რეალიზაციისთვის საჭირო რესურსების მიწოდების შეფერხებასთან და ძირითადად განპირობებულია ტექნიკური თავისებურებებით. ხშირ შემთხვევაში, პროექტის განსახორციელებლად საჭიროა უნიკალური მოწყობილობები, მაღალხარისხიანი მაკომპლექტებლები, ან ისეთი მასალები, რომლებიც თავად მოითხოვენ დამუშავებასა და ათვისებას. ამიტომ ზოგჯერ საწარმოს წინაშე დგება პრობლემა, იპოვოს ისეთი მიმწოდებლები, რომლებიც შესძლებენ მის უზრუნველყოფას ამა თუ იმ უნიკალური რესურსით. ხოლო, როცა ასეთი მომწოდებლები არ არსებობენ ადგილობრივ ბაზარზე. ფირმა

¹ ჩოჩიშვილი ს. ბიზნეს-გეგმის შედგენის მეთოდიკა, თბ., „ინტელექტი“, 2001, გვ. 50.

იძულებულია ეძებოს ისინი საერთაშორისო ბაზარზე, რაც ცხადია, განაპირობებს დამატებით ხარჯებს და წარმოშობს საგარეო ვაჭრობასთან დაკავშირებულ რისკებს;

ინოვაციური პროექტის განხორციელების შედეგად მიღებული პროდუქციისა და მომსახურების რეალიზაციის მარკეტინგული რისკი, რომელიც წარმოიშობა ბაზრის არასაკმარისი სეგმენტაციის გამო, როცა ახალ, მიმზიდველ, მაგრამ მაღალი ფასის მქონე საქონელს ვერ ყიდულობენ მომხმარებლები, აგრეთვე იმ შემთხვევაში, როცა არასწორად არის შერჩეული მიზნობრივი ბაზრის სეგმენტი და რისკი წარმოიშობა შემდეგ სიტუაციებში: 1) თუ ინოვაციურ პროდუქტზე მოთხოვნა შერჩეული ბაზრის სეგმენტზე არასტაბილური აღმოჩნდება; 2) თუ არჩეულია ბაზრის ისეთი სეგმენტი, რომელზეც მოთხოვნა ინოვაციურ პროდუქტზე შეფასებულია არასწორად; 3) თუ გაყიდვებისთვის შერჩეულია ბაზრის სეგმენტი, რომელზეც ინოვაციურ პროდუქტზე მოთხოვნა შეზღუდულია;

კონკურენტებთან დაკავშირებული რისკი, რომლის წარმოშობის მიზეზებია: კონკურენტებზე არასრული ან არასარწმუნო ინფორმაციის ფლობა, სიახლეების დანერგვის უფრო ნელი ტემპები კონკურენტებთან შედარებით, კონკურენტების მხრიდან კონკურენციის არასწორი მეთოდებით წარმართვა, რაც ასახვას ჰპოვებს ბაზარზე სხვა მწარმოებლების გამოჩენაში, რომლებმაც შესაძლოა ანალოგიური პროდუქცია შესთავაზონ მომხმარებლებს;

ინოვაციურ პროექტთან დაკავშირებული საკუთრების უფლების უზრუნველყოფის რისკი, რომელიც წარმოიშობა სხვადასხვა მიზეზის გამო. მაგალითად, დაპატენტების პოლიტიკის საკითხებში დაშვებულმა შეცდომებმა შეიძლება ნულამდე დაიყვანოს ფირმის მიერ სიახლის დანერგვით მიღებული კონკურენტული უპირატესობა. არსებობს რისკი იმისა, რომ გაჭიანურდეს პატენტის დარეგისტრირება, დაგვიანდეს ლიცენზიის მიღება დროულად გადაუხდელობის გამო, საპატენტო ორგანომ უარი თქვას პატენტის დამტკიცებაზე და შეაფერხოს მისი გაცემა. გარდა აღნიშნულისა, მოსალოდნელია აგრეთვე პატენტის გაპროტესტების რისკი, რამაც შეიძლება ხშირ შემთხვევაში გამოიწვიოს:

- საპატენტო უფლების გაუქმება;
- საწარმო-ტექნოლოგიური რისკი, რომელიც შეიძლება წარმოიშვას საწარმოო წუნის, ხანძრის, ავარიის და სხვა შემთხვევაში;

- რისკი, რომელიც დაკავშირებულია არასრულ და არაზუსტ ინფორმაციასთან ტექნიკურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების, ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების პარამეტრების დინამიკის შესახებ;

- გაუთვალისწინებელი ხარჯების წარმოქმნისა და შესაბამისად, მოგების შემცირების რისკი.

გარდა ზემოაღნიშნული რისკებისა, ინოვაციურ საქმიანობაზე გავლენას ახდენს ის რისკები, რომლებიც დამახასიათებელია ბიზნესის სხვა სფეროებისათვის:

- ეროვნულ ვალუტასთან მიმართებაში უცხოური ვალუტის კურსის ცვლილებასთან დაკავშირებული რისკი;
- სოციალურ-პოლიტიკური ცვლილებების რისკი;
- საგარეო ეკონომიკური რისკი, რომლებიც დაკავშირებულია საგარეო საქმიანობაში შეზღუდვების დაწესებასთან, საზღვრების დაკეტვასთან და სხვა;
- ბუნებრივ-კლიმატური პირობები, სტიქიურ უბედურებასთან დაკავშირებული რისკები და სხვა.

რისკის მართვა წარმოადგენს ერთ-ერთ დინამიურად განვითარებადი სახის პროფესიულ საქმიანობას. იგი მოიცავს შემდეგ სტადიებს: სავარუდოდ რისკის გამოვლენას, რისკის შეფასება, რისკის მართვის მეთოდის შერჩევას და მისი გამოყენებით მიღებული შედეგების შეფასება.

რისკის მართვა, როგორც სისტემა, შედგება ორი ქვესისტემისაგან: მართვადი ქვესისტემა, რომელიც მოიაზრება მართვის ობიექტად და მმართველი ქვესისტემა, რომელიც წარმოგვიდგება მართვის სუბიექტად. რისკის მართვის სისტემაში მართვის ობიექტს მიეკუთვნება: რისკის დაშვება, კაპიტალის სარისკო ჩადება და რისკის რეალიზაციის პროცესში ეკონომიკური ურთიერთობა ისეთ მეურნე სუბიექტებს შორის, როგორცაა: მენარმე და პარტნიორები, კრედიტორი და დებიტორი, დამზღვევი და მზღვეველი, კონკურენტები და ა.შ. რისკის მართვის სისტემაში მართვის სუბიექტად კი მიჩნეულია ადამიანთა სპეციალური ჯგუფი (მენარმე, ფინანსური მენეჯერი, რისკ-მენეჯერი, დაზღვევის სპეციალისტი და სხვა.), რომელიც სხვადასხვა მეთოდის გამოყენებით ახდენს გავლენას მართვის ამა თუ იმ ობიექტზე.

ბევრ ფირმაში შემოღებულია რისკ-მენეჯერის თანამდებობა, რომლის მოვალეობას წარმოადგენს ამა თუ იმ სახის რისკის შემცირება.

რისკ-მენეჯმენტის მმართველობითი ფუნქცია დასახული მიზნის მისაღწევად საჭირო საშუალებებით დროული და კომპლექსური მანიპულირება. აღსანიშნავია, რომ ინოვაციურ საქმიანობაში მნიშვნელოვანია არა რისკების თავიდან აცილება, არამედ მათი მინიმიზაცია, რაც შესაძლებელია შემდეგი ძირითადი მეთოდების გამოყენებით:

რისკების განაწილების მეთოდი გულისხმობს თანაინვესტორთა მოძიებას, რათა მიღწეულ იქნას რისკების შემცირება მათი განაწილებით პროექტის მონაწილეობაზე. მხარე, რომელიც პასუხისმგებელია კონკრეტულ რისკზე, კარგად უნდა ერკვეოდეს მის სპეციფიკაში, რათა გონივრულად შეაფასოს და აკონტროლოს იგი. ამასთან, იგი უნდა იყოს ფინანსურად მდგრადი იმისათვის, რომ გაუძლოს რისკების სავარაუდო უარყოფით გავლენას. აღსანიშნავია, რომ რაც უფრო ძლიერია თანაინვესტორთა ჯგუფი, მით ნაკლებია პროექტის შეჩერების ალბათობა ამა თუ იმ გაუთვალისწინებელ გარემოებათა გამო.

დივერსიფიკაციის მეთოდი საშუალებას იძლევა, ინვესტიციათა მრავალფეროვნების ხარჯზე შემცირებულ იქნას პორტფელური რისკები, რაც გულისხმობს ერთ საინვესტიციო პროექტის გაერთიანებას იმ მიზნით, რომ თავიდან იქნას აცილებული ყველა პროექტის მომგებიანობის ერთდროული ცვლილება ერთი და იმავე მიმართულებით. რისკიანი ფინანსური აქტივებისაგან შემდგარი პორტფელები შეიძლება ისეთნაირად იქნას ფორმირებული, რომ თუ გაუთვალისწინებელი მიზეზების გამო ერთ-ერთი პროექტი აღმოჩნდება წამგებიანი, სხვების მიერ მიღებულმა მოგებამ კომპანია გაკოტრებისგან გადაარჩინოს. დივერსიფიკაცია გულისხმობს ასევე, პროდუქციის გარკვეულ სახეობაზე მოთხოვნის შემცირებით გამოწვეული რისკის თავიდან აცილების მიზნით ფირმის მიერ სხვადასხვა სახის პროდუქციის წარმოებას;

დაზღვევა, როგორც ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემა, წარმოადგენს რისკის შემცირების ყველაზე გავრცელებულ ფორმას და გულისხმობს რისკის სხვაზე გადაცემას გარკვეული გასამრჯელოს ფასად, რაც ნიშნავს ზარალის განაწილებას სადაზღვევო ურთიერთობების მონაწილეთა შორის. დაზღვევის შემთხვევაში იქმნება სპეციალური სადაზღვევო ფონდი, რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა ტიპის ზარალისა თუ დანაკარგის ანაზღაურების მიზნით. მაგალითად, სადაზღვევო კომპანიაში ფიზიკური და იურიდიული პირები დებენ თანხებს

იმისათვის, რომ რისკით გამოწვეული ზარალის შემთხვევაში დამზღვევმა მიიღოს გარკვეული კომპენსაცია. კერძო სადაზღვევო კომპანია წარმოადგენს კომერციულ საწარმოს. საქონელი, რომლითაც ის ვაჭრობს, საფინანსო დახმარებაა. იმისათვის, რომ შეძლონ ფუნქციონირება, სადაზღვევო კომპანიებმა უნდა დაფარონ საკუთარი დანახარჯები, რომლებიც შედგება სადაზღვევო პოლისების ასანაზღაურებელი თანხების, ადმინისტრაციული დანახარჯების, ლიკვიდურობისა და გადასახადებისაგან. სადაზღვევო კომპანიებში დიდ როლს თამაშობენ ის ადამიანები, რომლებიც განსაზღვრავენ სადაზღვევო დანაკარგებისა და პრემიების მოცულობას. მათ აქტუარები ეწოდება. ისინი ადგენენ სადაზღვევო ცხრილებს, სადაც აისახება სხვადასხვა სტიქიური მოვლენის ალბათობა და იყენებენ მათ სადაზღვევო პრემიების დასადგენად. სადაზღვევო აგენტები არიან სადაზღვევო კომპანიების ის თანამშრომლები, რომლებიც წყვეტენ, თუ რომელი რისკები, რა თანხებში უნდა იქნეს დაზღვეული. აღსანიშნავია, რომ დაზღვევა გამოიყენება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა პირთა დიდი რაოდენობა განიცდის ანალოგიურ რისკს.

რისკის დაზღვევასთან ერთად გამოიყენება დაზღვევა, რომელიც გულისხმობს პირდაპირი მზღვეველის მიერ დაზღვეულისაგან სადაზღვევო ხელშეკრულებით აღებული რისკის გარკვეული ნაწილის სხვა მზღვეველისთვის გადაცემას ისე, რომ ამ უკანასკნელს დაზღვეულთან სამართლებრივი ურთიერთობა გააჩნია. ადაზღვევის დროს მაქსიმალურად იზღუდება სადაზღვევო კომპანიის ზარალი და ის გაკოტრებისაგან დაცულია. გადაზღვევის მიზანია რისკების განაწილების გზით დამზღვევის დაბალანსებული პორტფელის შექმნა, სადაზღვევო ოპერაციების ფინანსური მდგომარეობისა და რენტაბელობის უზრუნველყოფა, ზეგავლენა პირდაპირი მზღვეველის გადახდისუნარიანობის მაჩვენებელია გაუმჯობესებაზე, ლიკვიდური აქტივების შეთავაზება უშუალოდ მზღვეველისათვის სადაზღვევო შემთხვევების დადგომისას, დანაკარგის სწრაფი რეგულირებისათვის გადაზღვევის გამოყენება მიზანშეწონილია მაშინ, როცა სადაზღვევო კომპანიების რისკის ასაღებად საკმარისი ფინანსური თანხები არ გააჩნიათ. გადაზღვევა რეგულირდება ხელშეკრულების ფორმით. ეს უკანასკნელი წარმოადგენს შეთანხმებას, რომლის მიხედვითაც ერთი სადაზღვევო კომპანია - „ცედენტი“ გადასცემს დასაზღვევად მიღებული რისკის ნაწილს სხვა

კომპანიას - „ცესიონერს“. გადაზღვევის ხელშეკრულება პირდაპირ მზღვეველსა და გადამზღვეველს შორის სამართლებრივი ურთიერთობის საფუძველია, რომელშიც მოცემულია გადაზღვევის წესები და დებულებები.

რეზერვირება, რომლის დროსაც საწარმო ქმნის სპეციალურ ფონდებს (ძირითადად მოგებიდან) საბრუნავი საშუალებების ნაწილის ხარჯზე. იგი წარმოადგენს სარეზერვო ფონდის შექმნის დეცენტრალიზებულ ფორმას სამეურნეო სუბიექტში, ამიტომაც განიხილება, როგორც დანაკარგის დაფარვაზე საშუალებების რეზერვირება და ხშირად თვითდაზღვევას უწოდებენ. რეზერვირების შემთხვევაში აუცილებელია ოპტიმალური მარაგის განსაზღვრა, ხოლო თუ დანაკარგებმა გადააჭარბა დაგროვილ რეზერვს, რაც მოსალოდნელია დაუგეგმავი რისკის პრიობებში, საწარმომ უნდა გამოიწვიოს მათი კომპენსაციისათვის დამატებითი სახსრები.

ჰეჯირება წარმოადგენს ბაზარზე არასასურველი ფასის კონიუნქტურის რისკის შემცირების ეფექტიან საშუალებას. ვადიანი კონტრაქტების დადებით მენარმე თავს იცავს ბაზარზე ფასების რყევისაგან, რითაც ამცირებს თავისი სამენარმეო საქმიანობის სავარაუდო შედეგების გაურკვევლობის დონეს.

ლიმიტირება გულისხმობს შეზღუდვის სისტემის გარკვეულ წესებს, რომლებიც გამოიყენება კაპიტალდაბანდებების განსაზღვრის, საქონლის კრედიტში გაყიდვის, სესხის გაცემის და სხვა შემთხვევაში, მისი საშუალებით ხდება ფულადი სახსრების ზღვრული დონის დადგენა.

აღსანიშნავია, რომ რისკის მინიმიზაციის მეთოდების კონკრეტული არჩევანი დამოკიდებულია მენარმისა და რისკ-მენეჯერის გამოცდილებასა და ინოვაციური ფირმის შესაძლებლობაზე. ხშირად სასურველი შედეგის მისაღებად გამოიყენება არა ერთი, არამედ, რისკების შემცირების მეთოდთა ერთობლიობა ინოვაციური პროექტის განხორციელების ცალკეულ ეტაპზე. რაც, საბოლოო ჯამში, კომპანიის ეფექტიანი განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წინაპირობას წარმოადგენს.

საქართველოში ბიზნესის ეს სახეობა ჯერჯერობით ფაქტობრივად არ არსებობს, ვინაიდან არ გვაქვს ახალ ტექნოლოგიებთან და სარისკო ინვესტიციებთან მუშაობის გამოცდილება, აგრეთვე ფინანსური ინფრასტრუქტურა. ვენჩურული ბიზნესის მთავარი პირობა – გან-

ვითარებული საფონდო ბაზარი, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ვენჩურული კაპიტალის მუშაობის მთავარი პრინციპი. მიუხედავად ამისა, საქართველოს ვენჩურული ბიზნესის განვითარების კარგი პერსპექტივები აქვს.

საქართველოში საამისოდ უპირველესად, უნდა ჩამოყალიბდეს ინტელექტუალური საკუთრების სრულყოფილი ბაზარი, ამუშავდეს საფონდო ბაზარი და შეიქმნას ვენჩურული ფონდები. გასათვალისწინებელია აშშ-ის და ევროპის წამყვანი ქვეყნების გამოცდილება და საქართველოს წამყვან უნივერსიტეტებთან სასურველია შეიქმნას ბიზნეს ინკუბატორები, ტექნოპარკები, რომლებიც ვენჩურული ფირმების პროტოტიპები იქნებიან და უზრუნველყოფენ დასაქმებას.

საქართველოში ინოვაციური ბიზნესის განვითარება, ფუნდამენტური და გამოყენებითი მეცნიერების განვითარების ხელშეწყობა სახელმწიფოს სისტემატური ზრუნვის საგნად უნდა იქცეს. ჩვენმა მთავრობამ არ უნდა დაუშვას ე.წ. „ტვილების გადინება“ საზღვარგარეთ, ახალგაზრდა და პერსპექტიული კადრების დაკარგვა. ასეთი საშიშროება ჩვენ ქვეყანაში არსებობს და მისი თავიდან აცილება პროგრესული ეკონომიკური პოლიტიკითაა შესაძლებელი. ამაში კი თავისი გადამწყვეტი წვლილი ვენჩურულმა ბიზნესმაც უნდა შეასრულოს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბარათაშვილი ე., დათაშვილი ვ., ნაკაიძე გ., ქუთათელაძე რ. „ინოვაციების მენეჯმენტი“, თბ., 2008.
2. გვარუციძე ა., „ინოვაციები ბიზნესში“ (მონოგრაფია), თბ., 2012.
3. ლაზვიაშვილი ნ., „რისკმენეჯმენტი“ (სახელმძღვანელო), თბ., 2010.
4. ჩიქავა ლ. „ინოვაციური ეკონომიკა“, თბ., 2006.
5. ცაავა გ. ვენჩურული ბიზნესი, როგორც ინოვაციების დაფინანსების საშუალება“, ჟურნ. „სოციალური ეკონომიკა“, 5, 2010.
6. Молчанов Н.Н. Иновационный процесс: организация и маркетинг, Санкт-Петербург, 2008.

მიკროსოციალური გარემოს როლი დაავადებათა პრევენციაში

მედია ჩიქავა — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი
თამარ ცინცაძე — სტუ-ს პროფესორი
ნოდარ სულაშვილი — საქართველოს უნივერსიტეტის ასისტენტ პროფესორი

The Role of Microsocial Environment for Disease Prevention

Medea Chikava
Tamar Tsintsadse
Nodar Sulashvili

The aim of the study was to assess the microsocial environment role for prevention of Chronic Noninfectious Digestive Diseases (CNDD). One phase epidemiological research was conducted in population of adolescents aged 14-21 years, living in Georgia. The representative contingent _ 430 adolescents were selected by the method of simple randomization. The two groups were separated from the research contingent: the experimental group was composed of 84 adolescents with the CNDD and the control group was made of 346 conditionally healthy adolescents.

The microsocial environmental risk factors ranking was held according to decrease of OR values. Analysis of events showed that the odds ratio for the

combination of chronic psychological overloads are very high. Among them the care for reduction of study overloads, conflict situations at the family and adolescents bad habits are the most important for prevention of CNDD. The improvement of living conditions also can help with preventing CNDD among adolescents. The listed above preventive measures implementation can help reduce the prevalence of CNDD among adolescents.

რეზიუმე

კვლევის მიზანი იყო მიკროსოციალური გარემოს როლის შეფასება კუჭ-ნაწლავის ქრონიკულ არაინფექციურ დაავადებათა (კქად) პრევენციაში. ერთმომენტიანი ეპიდემიოლოგიური კვლევა ჩატარდა საქართველოში მცხოვრებ 14-21 წლის მოზარდთა პოპულაციაში. არტივი რანდომიზაციის მეთოდით შეირჩა რეკ-

რეზენტატული კონტინგენტი — 430 მოზარდი. ექსპერიმენტული ჯგუფი შედგებოდა 84 კქადის მქონე პაციენტისგან, ხოლო საკონტროლო — 346 პირობითად ჯანმრთელი მოზარდისგან. რისკის ფაქტორები რანჟირებულ იქნა ლ სიდიდის კლემის მიხედვით.

დადგინდა, რომ შესწავლილ ფაქტორთაგან კქად ყველაზე მეტად ასოცირებულია ქრონიკულ ფსიქოლოგიურ გადატვირთვებთან, რომელთაგანაც აღნიშნულ დაავადებათა პრევენციისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანია სწავლით გადატვირთვის, ოჯახში ხშირი კონფლიქტური სიტუაციებისა და მოზარდის მავნე ჩვევების შემცირებაზე ზრუნვა. ასევე საჭიროა მოზარდის საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესება. ზემოაღნიშნულ პრევენციულ ღონისძიებათა გატარება ხელს შეუწყობს კქად-თა პრევალენტობის შემცირებას მოზარდებში.

თანამედროვე მედიცინაში, მიღწეული წარმატებების მიუხედავად, საჭმლის მომწელებელი სისტემის დაავადებების (სმსდ) პრევენციის გაუმჯობესებისთვის ზრუნვა ერთ-ერთ პრიორიტეტულ ამოცანად რჩება, რადგან უკანასკნელ პერიოდში მთელ მსოფლიოში ადგილი აქვს ამ დაავადებათა არაკონტროლირებადი ზრდის ტენდენციას [2, 4, 5, 6, 8]. საქართველოში 2000-2010 წლების ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, სმსდ-თა პრევალენტობის მაჩვენებლები მთელ მოსახლეობაში 1,82%-დან 5,88%-მდე, ხოლო ბავშვებში 1,09%-დან 3,14%-მდე გაიზარდა [1], მოზარდებში კი დაზუსტებული არაა.

მოზარდობის ასაკი – ნორმატიული მაკროსტრესორია, რადგან ბიოლოგიური მოვლენაა, რომელიც ყველა ადამიანის ცხოვრებაში დგება. ამიტომ მნიშვნელოვანია მოზარდებში საჭმლის მომწელებელი სისტემის ქრონიკულ არაინფექციურ დაავადებათა პრევენციის მეცნიერულად დასაბუთებული ეფექტური მოდელის შემუშავება მტკიცებითი მედიცინის მოთხოვნათა შესაბამისად.

ჩვენი კვლევის მიზანს წარმოადგენდა სმსდ-ისადმი გენეტიკური მიდრეკილებისა და მიკროსოციალური გარემოს ზოგიერთ არახელსაყრელი ფაქტორის ზეგავლენის შესწავლა საქართველოში მცხოვრებ მოზარდთა ჯანმრთელობაზე, კერძოდ, საჭმლის მომწელებელი სისტემის მდგომარეობაზე. ამისთვის ერთმანეთს შევადარეთ კუჭ-ნაწლავის პათოლოგის მქონე და

პირობითად ჯანმრთელ მოზარდებში არსებული რისკის ფაქტორები სმსდ-თან ასოცირების ძალის მიხედვით.

მასალა და მეთოდები. ჩვენს მიერ ჩატარებულ იქნა სმსდ-თა ერთმომენტიანი კომპლექსური ეპიდემიოლოგიური კვლევა ავადობის აქტიური გამოვლენით 14-21 წლის მოზარდთა პოპულაციაში.

არაინფექციურ დაავადებათა სტატისტიკური შესწავლა ხორციელდება არა „გენერალური ერთობლიობის“ მთლიანი გამოკვლევით, არამედ — „ნაწილობრივი“ მეთოდებით. იმისათვის, რომ უზრუნველყოფილი ყოფილიყო გამოსაკვლევნი ჯგუფის წარმომადგენლობითობა (რეპრეზენტატულობა) და შემთხვევითობა, საქართველოში მცხოვრებ მოზარდთა მაგალითად შეირჩა ქ. თბილისის რამდენიმე სკოლის, საშუალო სპეციალური და უმაღლესი სასწავლებლის როგორც თბილისელი, ასევე საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსული სტუდენტები და მოსწავლეები.

ჯანდაცვის საერთაშორისო ორგანიზაციის ექსპერტთა კომიტეტის მეთავე მოხსენებაზე მიღებული მეთოდის საფუძველზე განისაზღვრა „შერჩევის ერთობლიობის“ სიდიდე. გამოყენებულ იქნა „შერჩევის“ მარტივი, რანდომიზებული ფორმა. სტატისტიკურად სარწმუნო მაჩვენებელთა მისაღებად გამოსაკვლევ პირთა საჭირო რაოდენობა განისაზღვრა ფორმულით [22, 25]:

$$n = t^2 * P * (100 - P) / \Delta^2,$$

სადაც n – დაკვირვებათა საჭირო რაოდენობაა;

P = 13,25% – დაავადების ეპიდემიოლოგიური გავრცელება 15-18 წლის მოზარდებში, გამოხატული %-ში (აღებულია ლიტერატურის მონაცემი) [26].

t = 1,96 – სანდოობის კოეფიციენტი (95%-იანი სიზუსტით);

$\Delta = 3,25$ – მაჩვენებლის ზღვრული შეცდომა.

ე. ი. $n = 1,96^2 * 13,25 * 86,75 / 3,25^2 = 418.$

ამდენად, შეირჩა 430 მოზარდი — 215 ვაჟი და 215 გოგონა, „გენერალურ ერთობლიობაში“ სქესის მიხედვით არსებული განაწილების შესაბამისად. აქედან 52,4% იყო საჯარო სკოლის მოსწავლე, 21,9% – საშუალო სპეციალური, ხოლო 25,7% – უმაღლესი სასწავლებლის სტუდენტი.

ეპიდემიოლოგიური კვლევა ჩატარდა ორ ეტაპად ქ. თბილისის ყველა რაიონის თითო სასწავლო დაწესებულებაში, რათა უზრუნ-

ველყოფილი ყოფილიყო პოპულაციის ყველა ერთეულის შერჩევაში მოხვედრის დაახლოებით თანაბარი ალბათობა და შემთხვევითობა.

პირველ ეტაპზე მოზარდთა მიერ შევსებულ იქნა სპეციალურად შემუშავებული სკრინინგ-ანკეტები. მათ განემარტათ, თუ როგორ უნდა შეევესოთ კითხვარები. მოზარდები გამოკითხვაში ნებაყოფლობით მონაწილეობდნენ. ისინი ხალისით ავსებდნენ კითხვარებს, რომლებიც თითქმის 100%-ით დაბრუნდა უკან.

გარდა ამისა, ხდებოდა მოზარდთა ინტერვიუება, რომლის დროსაც ზუსტდებოდა პასუხები და დამატებით ივსებოდა ანკეტები. შერჩეულ კონტინგენტს ჩაუტარდა ღრმა სამედიცინო შემოწმება.

განალიზებულ იქნა თითოეული მოზარდის ანამნეზი, სუბიექტური სიმტომატოზი და ობიექტური გასინჯვის, აგრეთვე — ამბულატორიულ-პოლიკლინიკური კვლევის მონაცემები. რიგ შემთხვევებში, დიაგნოზის დაზუსტების მიზნით, მოზარდებს დამატებით ჩაუტარდათ კლინიკურ-ლაბორატორიული და ინსტრუმენტული გამოკვლევები. შედეგად, შესწავლილი კონტინგენტიდან გამოყოფილ იქნა 84 სმსდ-ის მქონე და 346 პირობითად ჯანმრთელი (სმსდ-ის არა მქონე) მოზარდი — შესაბამისად, I და II ჯგუფები.

მეორე ეტაპზე მოზარდთა მიერ შევსებულ იქნა ეპიდემიოლოგიური კვლევის სპეციალიზებული რუკა-კითხვარები, რომლებიც მოიცავდა კითხვებს მოზარდთა მიკროსოციალური რისკის ფაქტორების შესახებ.

კვლევისთვის გამოყენებულ იქნა „შემთხვევა-კონტროლის“ მეთოდი. თითოეული ჯგუფის მოზარდთა შორის არსებულ რისკის ფაქტორთა სიხშირეები შედარდა ერთმანეთს. მიღებული მონაცემები დამუშავდა შუშ პროგრამული პაკეტის მეშვეობით, თანამედროვე სოცომეტრული მეთოდების გამოყენებით.

თითოეული რისკის ფაქტორისთვის განსაზღვრულ იქნა შანსების თანაფარდობა — OR (Odds Ratio). შანსების თანაფარდობა არის ეფექტის სიდიდის საზომი, რომელიც აღწერს ასოციაციის ძალას ორ სიდიდეს შორის [9]. ის გამოიყენება დესკრიპტულ სტატისტიკაში, სადაც ეფექტის სიდიდე არის სტატისტიკური პოპულაციის ორ ცვლად სიდიდეს შორის არსებული ურთიერთკავშირის ძალის საზომი [7].

ცვლადი სიდიდე არის რაღაც მოვლენის — E (Event) არსებობა ან არარსებობა — N (Non-event). ჩვენს შემთხვევაში მოვლენა არის სმსდ-ის არსებობა (E) ან არარსებობა (N). ამ მოვ-

ლენის არსებობა საკვლევ (მოცემული რისკის ფაქტორის მქონეთა) ჯგუფში აღინიშნება, როგორც EE (Events in Experimental group), საკონტროლო (მოცემული რისკის ფაქტორის არა მქონეთა) ჯგუფში, როგორც CE (Events in Control group); ხოლო მოვლენის არარსებობა საკვლევ ჯგუფში არის EN (Non-events in Experimental group), საკონტროლო ჯგუფში — CN (Non-events in Control group) [9].

სმსდ-ის არსებობის შანსი საკვლევ ჯგუფში — OE (odds in Experimental group) გამოითვლება: $OE = EE / EN$.

სმსდ-ის არსებობის შანსი საკონტროლო ჯგუფში — OC (odds in control group) გამოითვლება: $OC = CE / CN$.

შანსების თანაფარდობა — OR ნიშნავს საკვლევ ჯგუფში მოვლენის არსებობის — OE შანსის შეფარდებას საკონტროლო ჯგუფში მოვლენის არსებობის — OC შანსთან:

$$OR = OE / OC = (EE / EN) / (CE / CN).$$

პუბერტატული ასაკის მოზარდთა პოპულაციაში სმსდ-თა გავრცელებამ 19,5% (95%CI: 17,6-21,4) შეადგინა; კუჭ-ნაწლავის ტრაქტის პათოლოგია 84 მოზარდიდან აღმოაჩნდა 45 გოგონას და 39 ბიჭს, შესაბამისად, 53,6% (95%ჩი: 48,1-59,1) და 46,4%-ს (95%ჩი: 40,9-51,9).

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ მიკროსოციალური გარემოს ფაქტორებიდან სმსდ-ზე ზეგავლენას ყველაზე მეტად ახდენს მოზარდთა ქრონიკული გადატვირთვები. სმსდ-სა და თითოეულ გადატვირთვას შორის ასოციაციის ძალა შედარებით სუსტია (OR=2,37-7,1), ვიდრე — კნტ-ის დაავადებებისადმი გენეტიკურ მიდრეკილებას შორის (OR=11,5), მაგრამ განხილულ გადატვირთვათა ერთობლიობასთან საკმაოდ ძლიერი კავშირია (OR=15,3).

სმსდ-ის მქონე მოზარდებში, დანარჩენებთან შედარებით, უფრო მეტი სიხშირით გამოვლინდა ფსიქოლოგიური დატვირთვა სწავლის გაძლიერებასთან (OR=7,1 (95% CI: 4,58-11,6)) დაკავშირებით (სწავლა ორ და მეტ სკოლაში, ორ და მეტ მასწავლებელთან მომზადება), ოჯახში ხშირი კონფლიქტური სიტუაციები (OR=6,0), აგრეთვე — სიძნელეები თანატოლებთან ურთიერთობისას (OR=3,83 (95% CI: 3,05-4,89)), უარყოფითი ემოციები ქამამდე და ქამის დროს (OR=2,77 (95% CI: 2,23-3,44)), კონფლიქტური სიტუაციები სასწავლებელში (OR=2,37 (95% CI: 1,89-2,97)).

ამდენად, მოზარდთა ჯანმრთელობასა და უარყოფით მიკროსოციალურ გარემოს შორის კავშირის თვალსაზრისით, ქრონიკული გადატვირთვები რანგით პირველ ადგილზეა — OR=15,3 (95% CI: 9,06-37,8); მეორე ადგილზე კი მოზარდის მავნე ჩვევები აღმოჩნდა (OR = 5,14 (95% CI: 4,22-6,37)).

მოზარდთა გამოკითხვისას აღმოჩნდა, რომ I ჯგუფის მოზარდთა 53,8%-ის, ხოლო II ჯგუფის — 30,3%-ის ნაცნობთა უმრავლესობა ეწევა (OR=2,62 (95% CI: 2,08-3,32)). ცხადია, ეს მონაცემები არაა საკმარისი კაუზალური კავშირების შესახებ დასკვნების გასაკეთებლად, მაგრამ ვინაიდან ეს ფაქტორი საშუალოდ კორელირებს თვით მოზარდის მავნე ჩვევებთან ($r=0,4$), შეიძლება ითქვას, რომ არაჯანსაღი სოციალური მიკროკლიმატი უარყოფით გავლენას ახდენს მოზარდის განწყობასა და მონევისადმი დამოკიდებულებაზე, რაც ზრდის იმის ალბათობას, რომ ისინი ადრე იწყებენ მონევას. მოზარდთა სმსდ-თა განვითარებისთვის მონევასთან შედარებით უფრო ნაკლებ, მაგრამ სტატისტიკურად სარწმუნო შანსს ქმნის აგრეთვე პასიური მონევა 1-2 წლისა და მეტი ხნის განმავლობაში (OR=1,83 (95% CI: 1,45-2,34)).

მოზარდთა სმსდ-თან ასოცირების თვალსაზრისით, არადაამაკმაყოფილებელი ცხოვრების პირობები რანგით მესამე ადგილზეა (OR=3,74 (95% CI: 3,05-4,63)) მავნე ჩვევების შემდეგ, ჩვენს მიერ გამოკვლეულ მოზარდთა მთელ პოპულაციაში მაღალია კომპიუტერისა და ტელევიზორის გადამეტებული გამოყენება. ახლესი საინფორმაციო ტექნოლოგიების უკონტროლო გამოყენება მნიშვნელოვან უარყოფით ზეგავლენას ახდენს ბავშვთა და მოზარდთა განვითარებაზე (OR=2,74 (95% CI: 2,15-3,58)). მშობლების ქორწინებითი მდგომარეობა ასევე გავლენას ახდენს მოზარდთა ჯანმრთელობაზე. კერძოდ, იმ მოზარდებს, რომელთა მშობლები დაუქორწინებელი ან განქორწინებული არიან, უფრო მეტად აღენიშნებათ სმსდ, ვიდრე — დაქორწინებულ მშობელთა შვილებს (OR= 2,37 (95% CI: 1,81-3,04)).

დასკვნა

ამრიგად, სმსდ-თა პრევენციისთვის საჭიროა ქრონიკული გადატვირთვების, განსაკუთ-

რებით სწავლის გაძლიერებასთან დაკავშირებული ფსიქოლოგიური დატვირთვის შემცირება. ქრონიკული გადატვირთვების გარდა, მნიშვნელოვანია მოზარდის მავნე ჩვევების შემცირება და ცხოვრების პირობების გაუმჯობესება. ვინაიდან გენეტიკური მიდრეკილება არამართვადია, ამიტომ ზემოაღნიშნულ რისკ-ფაქტორთა შესამცირებელ ღონისძიებათა თანმიმდევრულად განხორციელება ხელს შეუწყობს აღნიშნულ დაავადებათა პრევალენტობის შემცირებას მოზარდებში.

ლიტერატურა:

1. ჯანმრთელობის დაცვა, სტატისტიკური ცნობარი – საქართველო, 2010. NCDC. // თბილისი, 2011.
2. Печуров Д. В. // Эпидемиология гастроэнтерологических заболеваний у детей: достоверность ретроспективного анализа. Педиатрия, 2004, 2, 22-23.
3. Biopsychosocial model. http://en.wikipedia.org/wiki/Biopsychosocial_model. 15 November 2012
4. D. Festi, E. Scaioli, F. Baldi, A. Vestito, F. Pasqui, A. Rita Di Biase, and A. Colecchia. // Body weight, lifestyle, dietary habits and gastroesophageal reflux disease. World J Gastroenterol. 2009 April 14;15(14):1690-1701.
5. Dent J, El-Serag HB, Wallander MA, Johansson S. // Epidemiology of gastro-oesophageal reflux disease: a systematic review. Gut. 2005;54:710-717.
6. Dr. Guarner, Ms Lázaro, Ms Gascón, Ms Royo, Dr. Eximan, Dr. Herrero. // MAP OF DIGESTIVE DISORDERS & DISEASES (MDD). <http://www.worldgastroenterology.org>. 2008.
7. Effect size. http://en.wikipedia.org/wiki/Effect_size. 21 January 2013.
8. Landau DA, Goldberg A, Levi Z, Levy Y, Niv Y, Bar-Dayan Y. // The prevalence of gastrointestinal diseases in Israeli adolescents and its association with body mass index, gender, and Jewish ethnicity. 1: J Clin Gastroenterol. 2008 Sep; 42(8):903-9.
9. Odds ratio. http://en.wikipedia.org/wiki/Odds_ratio. 29 January 2013
10. W. Jafri, J. Yakoob, N. Jafri, M. Islam, Q. Masroor Ali // Frequency of irritable bowel syndrome in college students. J Ayub Med Coll Abbottabad 2005;17(4).

ეკოლოგიური რისკი, ფაქტორების კლასიფიკაცია და მართვის ღონისძიებები

რეზიუმე

ეკოლოგიური რისკი წარმოადგენს ინტეგრალურ მახასიათებელს, ანდა ეკოლოგიური საფრთხის რაოდენობრივ საზომს. ეკოლოგიური რისკის ფაქტორები ესაა ეკოლოგიური საფრთხის შემადგენელი ნაწილები და ინიციატორები.

ეკოლოგიური რისკის ფაქტორები იყოფა ორ ჯგუფად: ბუნებრივი და ანტროპოგენურად განპირობებულნი.

ეკოლოგიური რისკის ბუნებრივ ფაქტორებში შედის: გეოლოგიური კატასტროფები, კლიმატური მოვლენები, ბუნებრივი უბედურებები.

ეკოლოგიური რისკის ანტროპოგენურად განპირობებულ ფაქტორებს მიეკუთვნება: გა-

ნაირა გალახვარიძე — სტუ-ს პროფესორი
ელდარ გუგავა — სტუ-ს პროფესორი

რემომცველ გარემოს დაბინძურება ფიზიკური, ბიოლოგიური და ქიმიური ფაქტორებით.

1993 წელს ა. კელლერომმა ჯანმრთელობისათვის გარემომცველ გარემოს რისკის ფაქტორები და მათი კრიტერიუმების კლასიფიკაცია შემდეგი სახით მოახდინა. კერძოდ ჯანმრთელობისათვის გარემომცველი გარემოს რისკის ფაქტორები და მათი კრიტერიუმები ფაქტორთა ორ ჯგუფად დაყო.

The essence of the environmental risks, factors, classification and managementme asures

**Naira Galakhvaridze
Eldar Gugava**

Summary

Environmental risks are the integral characteristic, or environmental hazard in the quantitative measure of the environmental risk factors are environmental hazards and initiators.

Environmental risk factors are divided into two groups: natural and anthropogenic conditioned.

Environmental risk factors include: geological disasters, weather events, natural disasters.

Environmental risk due to anthropogenic factors include: the environment pollution, physical, biological and chemical factors.

1993 A. Akelerom health risk factor and their surrounding environment criteria for classification as follows the. Specifically health risk factors and environment factors between the two groups began their criteria. The first group of factors combined.

„ადამიანო ნუ წარმოადგენ, რომ ხილულნი დაუსაბამონი არიან...თითქოს სამყარო დაუსაბამო და დაუსრულებელი იყოს...იქ სადაც ნაწილები გახრწნასა და ცვალებადობას ემორჩილება, მთელიც ოდესმე უცილობლად თავისი ნაწილების მსგავსად შეიცვლის სახეს,“

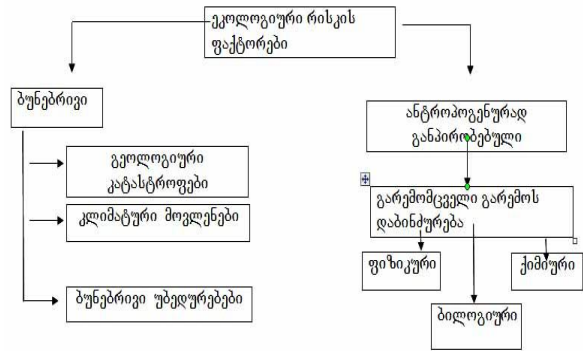
წმინდა ბასილი დიდი

ეკოლოგიური რისკი წარმოადგენს ინტეგრირულ მახასიათებელს, ანდა ეკოლოგიური საფრთხის რაოდენობრივ საზომს. ეკოლოგიური რისკის ფაქტორები ესაა ეკოლოგიური საფრთხის შემადგენელი ნაწილები და ინიციატორები.

ეკოლოგიური საფრთხე ესაა რეალიზებული ანდა მოსალოდნელი ეკოლოგიური საშიშროება, ასევე მუქარა ანტროპოგენური ანუ ბუნებრივი ზემოქმედების შედეგად, რომელიც იწვევს ადამიანის ჯანმრთელობის დარღვევასა და გარემომცველი გარემოს გაუარესებას.

ეკოლოგიური რისკის ფაქტორები იყოფა ორ ჯგუფად. (იხ. სქემა 1)

სქემა 1

1. ბუნებრივი ფაქტორები - ესაა გეოლოგიური ფაქტორები და კატასტროფები (მინისძვრები, ვულკანის ამოფრქვევა, მენყერები და ა.შ); კლიმატური მოვლენები (გვალვები, ქარიშხლები, ტაიფუნები, ცუნამები); ანდა ბუნებრივი უბედურებები (დაავადებათა პათოგენური გამონეგვების გაზრდა, მღრნელების მასიური მიგრაციების ტალღები, კალიების შემოსევა და ა.შ)

2. ანტროპოგენურად განპირობებული ფაქტორები — რადიაციული საფრთხე დაბინძურებული ანდა აუცილებელი ელემენტებით საკმარისად გამდიდრებული სასმელი წყალი, ეპიდემოლოგიური რისკი გამონეგული, როგორც საყოფაცხოვრებო ჩადინებით დაბინძურებული წყლიდან და ნიადაგიდან, ასევე დაავადებათა გამონეგვების გეოგრაფიული გავრცელება.

მთელი ცოცხალი პლანეტის გლობალური რისკი დაკავშირებულია ოზონის შრის დარღვევასთან, ატმოსფეროში თბური გაზების დაგროვების შედეგად კლიმატის ცვლილებასთან, სითბურ გამოსხივებასთან მსხვილ სამრეწველო და დასახლებული პუნქტების, ტყეების განადგურებასთან, [როგორც ტროპიკული ასევე ჩრდილოეთის] — ჟანგბადის ძლიერ წყაროსთან და პლანეტის კლიმატის რეგულატორებთან.

ბუნების მსხვილმაშტაბიანი გარდაქმნები (ყამირი მინების გადახვნა, ატომური ელექტროსადგურებისა და მსვილი აგროსამრეწველო კომპლექსების მშენებლობა, მდინარეთა შემობრუნების პროექტები, ჭაობების ამოშრობა) ასევე ბუნებისა და ადამიანებისთვის წარმოადგენს ეკოლოგიური რისკების ძლიერ ფაქტორებს. რისკის ფაქტორის დიდი ჯგუფი დაკავშირებულია ტექნოგენურ კატასტროფებთან და საომარ მოქმედებებთან. რისკების მეორე ფაქტორებს მიეკუთვნება ომებისა და ეკოლოგიური კატასტროფების სოციალური შედეგები. ასიური დაავადებები და უბედურების რაიონებიდან მიგრაციები. მაგარმ ჩამოთვლილი რის-

კებისა და საფრთხეების მთავარი ფაქტორის მთელი თავისი მნიშვნელობის მიუხედავად თანამედროვე ადამიანის სიცოცხლისათვის საფრთხეს დედამიწაზე წარმოადგენს ბიოლოგიური მრავალფეროვნების (ცოცხალ არსებათა სახეობათა განადგურება) შემცირება, რომელსაც მივყავართ ბუნებრივ ეკოსისტემების დაკარგვისა და მისი ყველა დონის განადგურების მდგომარეობასთან.

ა. კელლერომმა (1993 წ) ჯანმრთელობისთვის გარემომცველ გარემოს რისკის ფაქტორები და მათი კრიტერიუმების კლასიფიკაცია შემდეგი სახით მოახდინა.

რისკის ეკოლოგიური ფაქტორების კლასიფიკაცია
 ნ.ფ რეიმერსის (1990) მიხედვით წარმოდგენილია ცხრილ 2 ში
 ეკოლოგიური ფაქტორების კლასიფიკაცია

I ფაქტორები	კლასიფიკაცია ბუნებრივი
	<p>1. აბიოტური:</p> <ul style="list-style-type: none"> * კლიმატურმეტეოროლოგიური (ტემპერატურა, ჰაერისმოძრაობანალექებიდასხვა) * ოროგრაფიული (ატმოსფეროსდაცლა, ზვავები, მენყერებიდასხვა) * გეოფიზიკური (გეომაგნიტურიქარიშხლები, მიწისძვრებიდასხვა) * ჰიდროგრაფიული (წყალდიდობები, დაჭაობებადასხვა) * გეოლოგიური (ქანებისშემადგენლობა, რადიაციადასხვა) * ნიადაგური (მიკროელემენტები, მტვერწარმოქმნადასხვა) <p>2. ბიოტური:</p> <ul style="list-style-type: none"> * ფაუნა (შხამიანიდასამიშიცხოველები, დაავადებისგამომწვევიგადამტანებიდასხვა) * ფლორა (შხამიანიდასამკურნალომცენარეებიდასხვა) <p>მიკროფლორა (წყლის, ჰაერის, ნიადაგისცხოველების, მცენარეებისდასხვა)</p> <ul style="list-style-type: none"> * კომპლექსებისბიოლოგიურიკომპონენტები (ტოქსინები, ცილებინივითერებათაცვლისპროდუქტები) * ბიოცენოზი (დაავადებათაბუნებრივიწყაროები) <p>3. სოციალურ - ეკონომიკური</p> <ul style="list-style-type: none"> * მოსახლეობა (დემოგრაფია , განსახლება, მიგრაცია, ცხოვრების წესი და სხვა) * საზოგადოებისტერიტორიულიორგანიზება, მიწებისსამეურნეოგამოყენება) * ფიზიკურიდაბინძურება (ჰაერის, წყლის, ნიადაგის, მცენარეების, ცხოველების და სხვა) * ბიოლოგიურიფაქტორები (ჰაერის, წყლის, ნიადაგისმიკრობულიდაბინძურება, ორგანული ნარჩენები, ალლერგენები) * სამრეწველოდასატრანსპორტოფაქტორები (ავარიები , კატასტროფები , ტვირთნაკადებიდასხვა) * კომუნალურ - საყოფაცხოვრებოფაქტორები; * სანიტარული - ჰიგიენური მდგომარეობა და ეპიდემიური სტატუსი * ფსიქოტრამული ფაქტორები (ეკოლოგიური გადაღლა) * სამედიცინო მომსახურება, ვეტერინალური მომსახურება და ინფრასტრუქტურა. <p>4. კომპლექსური</p> <ul style="list-style-type: none"> * ლანდშაფტური * ზონალური * პლანეტალური * ისტორიული * პალეონტოლოგიური
II ჯგუფის კრიტერიუმები	<ul style="list-style-type: none"> * ალტერნატიული (არარსებობა - არსებობა) * რაოდენობრივი (ნორმატივები , მაჩვენებლები და სხვა) * ნახევრად რაოდენობრივი [რანგის) : ბალური ანდა შედარებითი (კარგი ,დამაკმაყოფილებელი , ცუდი , ექსტრემალური და სხვა) * კომპლექსური (ლანდშაფტური , მედიკო - გეოგრაფიული , ჯანმრთელობის და გარეოს ინტეგრალური მაჩვენებლები)

(რეიმერსი ნ .ფ , 1990)

კლასიფიკაციის ნიშანთვისება	ფაქტორები
დროითი	ევოლუციური, ისტორიული, მოქმედი
პერიოდულობით	პერიოდული, არაპერიოდული
წარმოქმნის რიგითობით	პირველადი, მეორადი
წარმოქმნის მიხედვით	კოსმიური, აბიოტური (აბიოგენური), ბიოგენური, ბიოლოგიური, ბიოტიკური, ანტროპოგენური
გარემოში წარმოქმნით	ატმოსფერული, წყლების, გეომორფოლოგიური, ფიზიოლოგიური, გენეტიკური, პოპულაციური, ბიოცენოტიკური, ეკოსისტემური, ბიოსფერული
მასხასიათებლებით	ენერგეტიკულ - ნივთობრივი, ფიზიკური, ბიოგენური ინფორმაციული, ქიმიური, კომპლექსური, (ეკოლოგიური , სისტემონარმოქმნელი, კლიმატური)
ობიექტის მიხედვით	ინდივიდუალური, ჯგუფური (სოციალური, სოციალ-ეკონომიკური, სახეობითი)
გარემოს პირობებით	დამოკიდებული სიმტკიცეზე, არადამოკიდებული სიმტკიცეზე
ზემოქმედების ხარისხით	ექსტრემალური, ლიმიტირებულნი, მღელვარე, მეტაგენური, ტერატოგენური, კანცეროგენური
ზემოქმედების სპექტრით	ამორჩევითი, საერთო მოქმედების.

მეტად აქტუალურია საკვლევია ტერიტორიის სხვადასხვა ბუნებრივი ზონების დამაბინძურებელთა კომპლექსიდან რისკის პრიორიტეტული ფაქტორების განსაზღვრის პრობლემა. ეს დაკავშირებულია იმასთან რომ ახალი დამაბინძურებელნი ედება უკვე არსებულ ძველს, ამიტომ კონტრლონისძიებათა ეფექტიანობა დამოკიდებულია სწორედ მოცემულ ტერიტორიაზე ჩამყალიბებულ პრიორიტეტული დამაბინძურებლების სწორ შერჩევაზე და მათ კომბინაციაზე.

მ.ვ ნაბოკამ შეიმუშავა შემდეგი მეთოდოლოგიური მიდგომა:

1. საკვლევ ტერიტორიაზე გამოიყოფა ერთ-ტიპური ბუნებრივი ზონები, მისთვის ჩვეული, დამახასიათებელი დაბინძურებისა და დაავადებათა გავრცელების დონით.
2. იგება მრავალფაქტორიანი ხაზობრივი რეგრესიული მოდულები „ფაქტორები — დაავადებები“ თვითეული ბუნებრივი ზონისთვის .
3. თვითეული ზონისთვის გამოიყოფა დაავადებათა რისკის პრიორიტეტული ფაქტორები.
4. იგება ექსპონენტური მოდელები წყვილი ნამყვანი ფაქტორებისა და ფაქტორთა კომბინაციისთვის.

ორიენტირის სახით, რომლისკენაც უნდა მისწრაფოდეს და რომელიც რეალურად შესაძლებელია მიღწეულ იქნას კონკრეტუ-

ლად ტერიტორიების დაბინძურების ჩამოყალიბებულ ფაქტიურ პირობებში, შეიძლება გამოყენებული იყოს დაავადებათა ტერიტორიული რისკი.

ამგვარად, კონკრეტული რეგიონისთვის განგარიშების გზით შეიძლება გამოიყოს დამაბინძურებელთა კომპლექსიდან პრიორიტეტული ფაქტორები, შეფასდეს რისკი და განისაზღვროს მათი შემცირების მაქსიმალური ეფექტის მიღწევის პირობები . რისკის ასეთი ტერიტორიალური მაჩვენებლების გამოყენება ორიენტირებული პრიორიტეტული ფაქტორების გამოყოფაზე შესაძლებლობას იძლევა პროფილაქტიკის სისტემაში იმართოს რისკი და შემუშავებულ იქნას მოქმედებათა კონტრლონისძიებები, კონკრეტულ ტერიტორიაზე გარემოცველ გარემოს დაბინძურებისას.

თანამედროვე პირობებში ადამიანის საქმიანობა მრავალი ასპექტის კუთხით გახდა ერთ-ერთ ძირითად გარემონარმოქმნელ ფაქტორად ლოკალურ, რეგიონულ და გლობალურ დონეებზე. ამის გამო არსებითად გაიზარდა ანტროპოგენური ზემოქმედების როლი, მათ შორის ტექნოგენური დაბინძურებით ადამიანის მრავალ დაავადებათა წარმოქმნაში.

ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის წესდებაში ნათქვამია რომ ჯანმრთელობა-ადამიანის ერთ-ერთი ძირითადი უფლებებია. არანაკლებ მნიშვნელოვანს წარმოადგენს ადამიანის უფლება იმ ფაქტორთა ინფორმაციაზე რომლებიც

განსაზღვრავენ ადამიანის ჯანმრთელობას, ან-და წარმოადგენენ

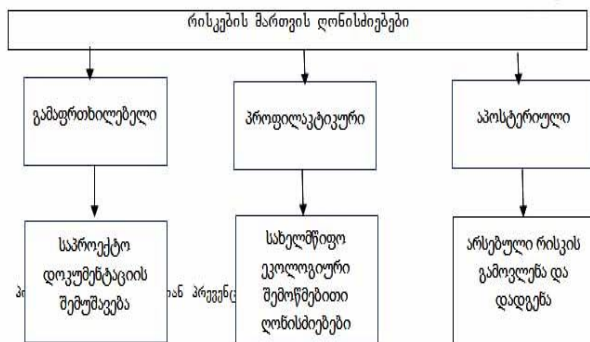
რისკის ფაქტორებს ე.ი მათმა ზემოქმედებამ შეიძლება მიგვიყვანოს დაავადებების განვითარებასთან.

ამ კუთხით საინტერესოა განვიხილოთ რისკების მართვის ღონისძიებები. მმართველობითი საქმიანობა გარემომცველ ბუნებრივ გარემოზე მავნე ზემოქმედების შემცირებისა, ან მოსახლეობის ჯანმრთელობის რისკის მაღალ მნიშვნელობის არ დაშვება მოიცავს გადაწყვეტილებათა სამ ჯგუფს (სქემა 3)

1. გამაფრთხილებელი (პრევენციული)
2. პროფილაქტიკური
3. აპოსტერიორული

მოსახლეობის ჯანმრთელობის რისკების მართვის ღონისძიებათა კლასიფიკაცია

სქემა 3

პირველ ჯგუფს წარმოქმნიან პრევენციული ღონისძიებები:

- ობიექტისა და საქმიანობით საპროექტო დოკუმენტაციის დამუშავება, რომელთა სავარაუდო რეალიზაციამ შეიძლება მოახდინოს არაკეთილსასურველი ზემოქმედება გარემომცველ ბუნებრივ გარემოზე და ადამიანთა ჯანმრთელობაზე.
- საპროექტო დოკუმენტაციის დამუშავება იმ ნაწილში, რომელიც ეხება სანიტარულ - ეპიდემიოლოგიურ მოთხოვნებს, დასახელებულ გარემოსა და ადამიანთა ჯანმრთელობის უსაფრთხოების უზრუნველყოფას.

იმ შემთხვევაში თუ სავარაუდო, განზრახულ საქმიანობის განხორციელებისას პროგნოზური ზემოქმედება გარემომცველ ბუნებრივ გარემოზე და მოსახლეობაზე, ჯანმრთელობის რისკის შედარებითი შეფასების მიღებული მონაცემები აღწევს ისეთ მნიშვნელობებს, რომლის შემთხვევაშიც შეიძლება წარმოიქმნას

მოცემულ ტერიტორიაზე მცხოვრები ადამიანთა ჯანმრთელობის საშიშროება მიიღება ისეთი პრევენციული მმართველობითი გადაწყვეტილებები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მოსახლეობის ეკოლოგიური უსაფრთხოებისა და გენეტიკური ფონდის შენარჩუნებას.

მმართველობითი გადაწყვეტილებების პირველ ჯგუფს, რომელიც მიიღება მოსახლეობის ჯანმრთელობის რისკის შეფასების საფუძველზე მიეკუთვნება აგრეთვე უსაფრთხო მედიკო - ბიოლოგიური თვალთახედვით უსაფრთხო დასაშვები ზემოქმედების დონის განსაზღვრა, გარემომცველ ბუნებრივ გარემოზე (ცხოვრების გარემოზე) და ადამიანზე.

კერძოდ :

- მავნე ნივთიერებების, ასევე მავნე მიკროორგანიზმებისა და სხვა ბიოლოგიური ნივთიერებების ზღვრულად დაშვებული კონცენტრაციის დადგენა, დაბინძურებულ ატმოსფერულ ჰაერში, წყალსა და ნიადაგში.
- ზღვრულად დასაშვები კონცენტრაციის დამაბინძურებელ ნივთიერებების გადაყრისა და გამონაბოლქვის ნორმატივების შემუშავება, შესაბამისად ატმოსფერულ ჰაერში და წყლის ობიექტებში.
- მავნე ნივთიერებები გადაყრისა და გამონაბოლქვის დროებით შეთანხმებულ ნორმატივების (ლიმიტების) დამუშავება და დასაბუთება შესაბამისად ატმოსფერულ ჰაერისა და წყლის ობიექტში, სამრეწველო და საყოფაცხოვრებო ნარჩენების განათავსების ლიმიტები.
- ზღვრულად დასაშვები ხმაურის, ვიბრაციის, ელექტრომაგნიტურობისა და სხვა ფიზიკური ზემოქმედების დონის დადგენა (დაზუსტება).
- სოფლის მეურნეობაში მინერალური ნივთიერებების, მცენარეთა დაცვითი საშუალებების, ზრდის სტიმულირებისა და სხვა აგროქიმიკატების გამოყენების ნარჩენების რაოდენობის დადგენა (დაზუსტება).
- კვების პროდუქტებში ქიმიური ნივთიერებების ზღვრულად დასაშვები ნარჩენების რაოდენობის დადგენა (დაზუსტება).

მეორე ჯგუფს შეადგენს პროფილაქტიკური ღონისძიებები:

- გარემომცველ ბუნებრივ გარემოში დამაბინძურებელ ნივთიერებების შესაბამისი რეალური გადაყრისა და გამოფრქვევის გამოვლენისათვის დადგენილი ნორმატივებისა და ლიმიტების მიხედვით სამრეწველო და საყოფაცხოვრებო ნარჩენების განთავსების მოცულობათა სახელმწიფო ეკოლოგიური კონტროლის ჩატარება.
- პოტენციურად საშიში დამაბინძურებელი ნივთიერებებისთვის თანრიგით დადგენილი, დამტკიცებული ზღვრულად დასაშვები კონცენტრაციის მნიშვნელობათა არ არსებობა.
- სამრეწველო რაიონებში (ზონებში) ატმოსფერული ჰაერის ფონური დაბინძურების მნიშვნელობის კორექტირების შეტანა დამაბინძურებელთა რამდენიმე წყაროს კუმულატიურ და შეხამებულ ზემოქმედებისას. ასეთ შემთხვევაში რისკის შეფასება ინსტრუმენტის როლს თამაშობს მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე შესაძლებელი არასასურველი ზემოქმედების გამოვლენისათვის და აუცილებელი მმართველობითი ღონისძიებების მიღებისთვის მათი შემცირებისა და თავიდან აცილებისათვის.

ჯანმრთელობის რისკის შეფასება შეიძლება გამოყენებულ იქნას, როგორც ეკოლოგიური მონიტორინგის საშუალება (როგორც გარემომცველ ბუნებრივ გარემოს ხარისხის უკუშეფასება მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობის მონაცემებით), ასევე როგორც მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის დადგენის ინსტრუმენტი, გარემომცველ ბუნებრივ გარემოსა

და მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობას შორის.

მეორე ჯგუფში შედის მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე მიმართული ღონისძიებები უკვე არსებული არასასურველი ზემოქმედების გამოვლენისა.

ისინი კერძოდ შეიძლება ჩართული იქნას ეკოლოგიურად არასასიკეთო ზონების გამოვლენისათვის, ასეთ ზონებში ეკოსისტემების დეგრადაციის ხარისხის განსაზღვრისათვის, ამ ტერიტორიების გამოჯანსაღებისათვის. ღონისძიებების დასაბუთება, აგრეთვე ზიანის სიდიდის დადგენა და შეფასება. რომელიც მიყენებულია ადამიანთა ჯანმრთელობაზე ბუნების დაცვით კანონმდებლობის დაღვევით. ამგვარად, გარემომცველი გარემოს დაბინძურების შედეგად ჯანმრთელობის რისკების ანალიზის მეთოდოლოგიის გამოყენება და მისი თანმხლები მართველობითი გადანყვეტები ეყრდნობა კონკრეტულ ეკოლოგიური პრობლემების გამოვლენასა და სტრუქტურირებას, რისკების ცალკეული ფაქტორებისა და მისი ჯგუფების იდენტიფიკაციას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. წმინდა ბასილ დიდი „ჰომილიები ექვსი დღისათვის“, გა. 2006, გვ. 17
1. Анасимов А.В. „Экономический менеджмент“ „Феникс“ 2009
2. Шимова О. Соколовский А.К „Основы экономий и экономика природопользования“ Минск БГЭУ, 2001
3. Юкелина Н., Безручко Н.В. „Экология человека“, феникс, 2009.

ყაზბეგ-ომალოს ზონის თიხაფიქლებში გუნებრივი აირის შემცველობის პარსკეპტიულობა

ნოდარ ფოფორაძე — სტუ-ს პროფესორი
 ოლღა სესკურია — სტუ-ს აკადემიური დოქტორი

**The prospects of natural air content in the shales of the Kazbegi-Omalo zone
 Summary**

In the present work we have described and researched lithologic and mineral composition of sandstones (quartz sandstones, quartzites,

arkosic sandstones), siltstones and shales (slates, siltstone-psammite) of the Lower and Middle Jurassic schistose terrigenous formation of the Caucasian Folded System. According to data of the petrographic and X-ray phase analysis there have been established the types of rocks and the entity and quantity of mineral phases constituting them; there has been defined organic carbon content in shales. On the whole territory of the Kazbegi-Omaloregion (the Kazbegi municipality, the gorges of rivers Asa, Pirikita-Alazani, Tusheti-Alazani, Story and etc.) we carried out fieldworks and took samples of shales from natural exposures and sections; then we described and researched them in laboratory (microscopic, X-ray-phase, X-ray fluorescent, thermal analyses) and considering the results (tectonic conditions, mineralogical paragenesis, organic carbon content, level of the catagenesis) we distinguished local districts, promising from the viewpoint of shale-gas content. In case of establishing the productivity even of the small part of the researched shales, Georgia can become one of the rich, gas-producing (shale gas) countries.

რეზიუმე

ნარმოდგენილ ნაშრომში ჩვენ მიერ აღწერილი და გამოკვლეულია კავკასიონის ნაოჭა სისტემის ქვედა- და შუაიურული ფიქლებრივი ტერიგენული ფორმაციის ქვიშაქვების (კვარციის ქვიშაქვები, კვარციტები, არკოზული ქვიშაქვები), ალევროლითებისა და თიხაფიქლების (ასპიდური, ალევროლით-ფსამიტური) ლითოლოგიური და მინერალოგიური შედგენილობა. ჩატარებული პეტროგრაფიული და რენტგენოფაზური ანალიზის საფუძველზე დადგენილია ქანის ტიპები და მათი შემადგენელი მინერალური ფაზების რაობა და რაოდენობა. თიხაფიქლებში განსაზღვრულია ორგანული ნახშირბადის შემცველობა. ყაზბეგ-ომალოს რეგიონის მთელ ტერიტორიაზე (ყაზბეგის მუნიციპალიტეტი, ასას, პირიქითა ალაზნის, თუმეთის ალაზნის, სტორის ხეობები და სხვ.) ჩვენ მიერ ჩატარებული საველე-გეოლოგიური სამუშაოებისას ბუნებრივი გაშიშვლებებიდან და ჭრილებიდან აღებული და აღწერილი თიხაფიქლების ნიმუშების ლაბორატორიული (მიკროსკოპული, რენტგენოფაზური, რენტგენოფლუორესცენტული, თერმული) კვლევებით მიღებული შედეგების განალიზების საფუძველზე (ტექტონიკური პირობები, მინერალოგიური პარაგენეზისი, ორგანუ-

ლი ნახშირბადის შემცველობა, კატაგენეზისის დონე) გამოვყავით შეილგაზის (ბუნებრივი აირის) შემცველობის თვალსაზრისით პერსპექტიული ლოკალური უბნები, რომელთა მცირე ნაწილის პროდუქტიულობის დადგენის შემთხვევაშიც კი საქართველო ბუნებრივი გაზით (შეილგაზი) მდიდარ ქვეყნებს შორის აღმოჩნდება.

საკვანძო სიტყვები: კვარციტი, ქვიშაქვა, თიხაფიქალი, ტერიგენული, ვიტრინიტი, შეილგაზი.

საქართველოში ფიქლებრივი ტერიგენული ფორმაციის (თიხაფიქლების) გავრცელების, ლითოლოგიური შედგენილობის, ტექტონიკური თავისებურებების, ბუნებრივი გაზის შემცველობისათვის დამახასიათებელი მაჩვენებლებისა და ჩრდილოეთ ამერიკასა და ევროპაში ფიქლების ნავთობისა და გაზის სფეროში ბოლო პერიოდში განხორციელებული რევოლუციის შედეგად მიღებული გამოცდილების გათვალისწინებით, საქართველო შეიძლება შეილგაზის მნიშვნელოვანი რაოდენობის მომპოვებელი ქვეყანა გახდეს.

თიხაფიქლები წარმოადგენს დედამიწაზე ფართოდ გავრცელებულ დაბალი გამტარებლობის მქონე დანალექ ქანს, რომელიც ხშირად ნაპრალებსა და ფორებში მოქცეულ და მინერალურ ან ორგანულ მდგენელებში აბსორბირებულ ბუნებრივ აირს შეიცავს. ქანის დაბალი გამტარებლობა, ბუნებრივი აირის სხვა არატრადიციული წყაროების მსგავსად, შეილგაზის მოპოვების პროცესს გამტარებლობის ხელოვნური გაუმჯობესების აუცილებლობას უკავშირებს.

საქართველოს ტერიტორია განსაკუთრებით მდიდარია იურული ასაკის თიხაფიქლებით, ისინი სხვა ასაკშიც გვხვდება, თუმცა დამორჩილებული სახით. კავკასიონის ნაოჭა სისტემის ქვედა- და შუაიურული ნარმონაქმნები, ძირითადად, ნარმოდგენილია თიხაფიქლებით (70-80%), მცირე რაოდენობით გვხვდება არგილიტები (პელიტური და ალევროპელიტური) და ქვიშაქვები, რომლებიც მთელი კავკასიონის ფარგლებში მსგავსი ლითოლოგიურ-პეტროგრაფიული და გეოქიმიური თავისებურებებით ხასიათდება. ქვედა- და შუაიურულ ფიქლებრივ ტერიგენულ ნალექებში ორგანული ნარმომობის ნახშირბადის სხვადასხვა რაოდენობა განაპირობებს მათ მუქ ფერებს მოშავომდე.

მართალია კავკასიონის ნაოჭა სისტემის ქვედა და შუაიურული ასაკის ფიქლებრივი ტე-

რიგენული ფორმაციის ნალექების გეოლოგიური თავისებურებანი წინა მკვლევრების [1,2] მიერ საკმაოდ დეტალურადაა შესწავლილი, მაგრამ 2010 წლამდე მათში შეილგაზის არსებობის გეოლოგიურ და ქიმიურ მახასიათებლებს პრაქტიკულად ყურადღება არ ექცეოდა, თუ არ ჩავთვლით ბ. ჩიჩუასა და ნ. ასლანიკაშვილის შრომებს [3,4], რომელთა დიდი ნაწილი მომიჯნავე ტერიტორიებს ეხება.

ჩატარებული კვლევებიდან განსაკუთრებით საყურადღებოა გ. ჩიხრაძის [2] შრომები. აღსანიშნავია კავკასიონის სამხრეთი ფერდის ქვედა და ზედა იურული ასაკის ნალექების ლითოლოგიური კვლევა, სადაც დახასიათებულია კავკასიონის თიხაფიქლების მთლიანი გამოსავლების გეოლოგიურ-ლითოლოგიური თავისებურებანი.

საქართველოს თიხაფიქლების ენერგეტიკული პოტენციალის კვლევის ამოცანა ინიცირებული იქნა 2010 წლის დასაწყისში [15]. ამავდროულად საქართველოს ტექნიკურმა უნივერსიტეტმა ჩაატარა ერთ-ერთი პოტენციურად პერსპექტიული ზონის გეოლოგიური მიმოხილვა. USAID-ისა და ენერგეტიკის სამინისტროს მხარდაჭერით ჩატარდა საქართველოს შეილგაზის პოტენციალის წინასწარი მიმოხილვა [6]. ამჟამად საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის მოამბე აქვეყნებს აკადემიკოს ე. გამყრელიძის მიერ წარდგენილ სამეცნიერო სტატიას „საქართველოს თიხაფიქლები: შეილგაზის მოპოვების კონტექსტი“ [7].

ჩვენი კვლევებითა და ლიტერატურული მონაცემებით, ყაზბეგ-ომალის რეგიონის ქვედა- და შუაიურული ასაკის ქანებში (თიხაფიქლები, ალევროლითები, არკოზული ქვიშაქვები) ორგანული ნახშირბადის საკმაოდ მაღალი შემცველობა (2%-მდე) ფიქსირდება. თერგის ხეობაში (ყაზბეგის მუნიციპალიტეტი) — 0,25 — 1,03%; არღუნის ხეობაში — 0,42 — 1,65%, პირიქითა ალაზნის ხეობაში — 0,39 — 1,45%. შესაბამისად, იქ, სადაც ორგანული ნახშირბადის შემცველობა 0,90%-ს აღემატება (თიხაფიქლები) და ქანების პოსტდიაგენეტიკური გარდაქმნა აპოკატაგენეზის სტადიას შეესაბამება, ტერიტორია ბუნებრივი აირის შემცველობის თვალსაზრისით პერსპექტიულია.

ი. გავრილოვის მონაცემებით [8] ორგანული ნახშირბადი ყაზბეგის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ასე ნაწილდება: მდ. ქისტურას მიდამოები, დარიალის გრანიტ-გნეისური მასივის თავზე 0,43 — 0,94%; მდ. ქისტურას ხეობის მარცხენა ფერდობი — 0,10 — 4,60%; მდ. ქის-

ტურას ხეობის მარჯვენა ფერდობი — 0,15 — 0,30%; ნიკლაურის წყება — 0,10 — 0,60%; გველეთის მასივი — 0,42 — 0,63%; ქისტურას წყება დარიალის მასივის ჩრდილოეთით — 0,54%; ნიკლაურის წყება დარიალის მასივის ჩრდილოეთით — 0,14 — 0,74%; ლარსის წყება — 0,35 — 0,87%; ყაზბეგის წყება გველეთის მასივის სამხრეთით — 0,14 — 0,89%; ლუდუშაურის წყება გველეთის მასივის სამხრეთით — 0,60 — 0,81%.

გ. ბენიძის [9] მონაცემებით, ალაზნისგალმა კახეთის ქვედა- და შუაიურულ ფიქლებრივ ტერიტორიულ ნალექებში ორგანული ნახშირბადის შემცველობა თიხაფიქლებში — 1,7%-მდე ფიქსირდება, ალევროლითებში — 0,57%-მდე, ქვიშაქვებში — 0,35%-მდე. ამ რეგიონში ქვედაიურულ თიხაფიქლებში გამოთვლილი C_{org} -ის საშუალო შემცველობა 0,76%-ია.

სინემურულ-ქვედაპლინსტახური (ფილიტიზებული) თიხაფიქლების C_{org} საშუალო შემცველობა 0,33%-ია. ამ ქანებიდან, როგორც ჩანს, ინტენსიურად ხდებოდა ორგანული ნივთიერებების გატანა ფილიტიზაციის (მეტამორფიზმის) პროცესში, რომელიც სერიციტიზაციის ინტენსივობით არის გამოხატული. მას თითქმის ყოველთვის თან სდევს რკინის აღდგენა $C+2Fe_2O_3 \rightarrow CO_2+4FeO$.

ქვედაიურულ თიხაფიქლებში ორგანული ნახშირბადის ყველაზე მაღალი შემცველობებია დაფიქსირებული ზედაპლინსტახურ და ტოარსულ დონეებზე (საშუალოდ 1,02%), ზოგჯერ მისი შემცველობა 1,7%-ს აღწევს.

ორგანული ნახშირბადის ამაღლებულ შემცველობასთან ერთად სასურველია ქანებში თიხის შემცველობა იყოს დაბალი (<35%), რათა ხელი შეუწყოს რექტიფიკაციას და, შესაბამისად, გაზის ექსტრაქციას. დ. ჟარვე უპირატესად მიიჩნევს კაჟმინის მაღალ შემცველობას (>30%), დასაშვებია ცოტაოდენი კარბონატისა და არაგაჯირჯევადი თიხების არსებობაც.

კავკასიონის ნაოჭა სისტემის თიხაფიქლების ცალკეული მინერალური ფაზებისა და მათი რაოდენობის დადგენის მიზნით პეტროგრაფიულ კვლევებთან ერთად ჩატარდა ნიმუშების რენტგენოფაზური ანალიზი. ლენტგენოგრაფიაზე გამოვლინდა დამახასიათებელ მინერალთა ცალკეული ფაზები.

კავკასიონის სამხრეთ და ჩრდილოეთ ფერდის ქვედა- და შუაიურული თიხაფიქლების რენტგენოგრაფიული მონაცემების შედარებამ გვიჩვენა მათი ერთნაირი — ქლორიტ-ქარსიანი შედგენილობა და ჰიდროქარსის არსებობა

ჩრდილოეთ ფერდის აალენურ თიხაფიქლებში. კავკასიონის გეოსინკლინური ზონის დისლოცირებულ უბნებზე, მათ შორის ყაზბეგის რაიონის აალენურ თიხაფიქლებში, ჰიდროქარსი გარდაქმნილია მუსკოვიტად (სერიციტი) მაშინ, როდესაც ჩრდილოეთ ფერდის სინქრონულ ნალექებში შენარჩუნებულია არა მარტო ჰიდროქარსი, არამედ კაოლინიტი და სხვა თიხამინერალები.

სხვადასხვა ჭრილში ზოგიერთი ინტერვალისთვის დადგენილია შერეულშრებიანი წარმონაქმნები [2] ქარს-მონტმორილონიტი (სმექტიტი), ქლორიტ-მონტმორილონიტი (სმექტიტი), ქლორიტ-ვერმიკულიტი, აღინიშნება აგრეთვე ქლორიტის რკინიანი სახესხვაობა - ბერტერინი, სმექტიტი. შესწავლილ პრეპარატებში აღინიშნება აგრეთვე კვარცის, ზოგჯერ პლაგიოკლაზის რეფლექსები.

შრებიანი სილიკატების პოლიტიპებისა და, განსაკუთრებით, ილიტის კრისტალურობის ინდექსის შესწავლა არის მეტამორფიზმის დონის ინდიკატორის დადგენის კარგი პარამეტრი.

თიხაფიქლებში ფიქლების გაზის შემცველობა გარკვეულწილად დამოკიდებულია თიხაფიქლების შრების სიმძლავრეზე. თიხაფიქლების ზომიერი სიმძლავრე ითვლება იდეალურად >15მ-ზე; >20მ-ზე; ჩვეულებრივ, საუკეთესოდ ითვლება დიდი სიმძლავრე, თუმცა თიხაფიქლების მძლავრი ნყებები (ასობით მეტრი) უფრო განიხილება, როგორც „აუზის ცენტრალური გაზის“ საბადოები, ვიდრე ფიქლების გაზის საბადოები.

მაგრამ ეს მონაცემები ერთმნიშვნელოვანი არ არის და უმეტესად დამოკიდებულია კონკრეტული აუზის ტიპზე. მაგალითად, ცენტრალური ინგლისის ბოულენდ-ჰოდერის ნყების ზედა ნაწილი, 60-90 მ სიმძლავრის, პროდუქტიული არ არის, სამაგიეროდ 3000 მ-ზე მეტი სიმძლავრის ქვედა ჰორიზონტი შეიცავს თხელ შრებს ორგანული ნახშირბადის მომატებული შემცველობით. ეს სიმძლავრე ბევრად აღემატება ანალოგიურს აშშ-ში.

საქართველოს თიხაფიქლების პერსპექტიულობის მაჩვენებლად ასევე შეიძლება ჩაითვალოს შავი ფიქლების ნყებაში B_2O_3 -ის შემცველობა, რომელიც მერყეობს 0.016-დან 0.055%-მდე. B_2O_3 -ის მაქსიმალური რაოდენობა (0.055%) აღინიშნება საკუთრივ თიხაფიქალში. ანალიზის შედეგები საშუალებას გვაძლევს დავინახოთ ტენდენცია B_2O_3 -ის კავშირისა თიხაფიქლებთან, განსაკუთრებით, პელიტურ ფრაქციასთან (თიხაფიქალი — 0.016% B_2O_3 ,

ხოლო მისივე პელიტური ფრაქცია — 0.023% B_2O_3). აღნიშნულ ნყებაში ჭაბურღილებით გახსნილია ბორის შემცველი დაწნევილი ნყლები, რომელთაც თან ახლავს ნავთობის ლაქებისა და მეთანის გამოყოფა [10].

ვიტრინიტის არეკვლადობის უნარზე ფრაგმენტული მონაცემების თანახმად, ზონაში პოტენციურად გაზშემცველი ქანები განლაგებულია, სავარაუდოდ, სრულიად უგაზო მთლიანად მეტამორფიზებულ ქანებთან ერთად. ამავდროს, ამჯერად არსებული მონაცემები საშუალებას არ იძლევა განისაზღვროს პოტენციურად გაზშემცველი ქანების განაწილება ზონის ტერიტორიაზე და ქანების სიღრმეზე. ამას ემატება მონაცემების არარსებობა ქანების გამტარებლობაზე და სიმყიფეზე. საჭიროა აგრეთვე მთლიანი ზონის ქანების სხვა ფიზიკურ-მექანიკური პარამეტრების მონაცემთა ბაზის გაფართოება.

ყაზბეგ-ომალოს რეგიონის მთელ ტერიტორიაზე (ყაზბეგის რაიონი, არღუნის, პირიქითა ალაზნის, თუშეთის ალაზნის, სტორის ხეობები და სხვ.) ჩვენ მიერ ჩატარებული საველე-გეოლოგიური სამუშაოებისას ბუნებრივი გაშიშვლებებიდან და ჭრილებიდან აღებული და აღწერილი თიხაფიქლების ნიმუშების ლაბორატორიული (მიკროსკოპული, რენტგენოფაზური, რენტგენოფლოუორესცენტული, თერმული) კვლევებით მიღებული შედეგების გაანალიზების საფუძველზე (ტექტონიკური პირობები, მინერალური პარაგენეზისი, ორგანული ნახშირბადის შემცველობა, კატაგენეზისის დონე) გამოვყავით შეილგაზის შემცველობის თვალსაზრისით პერსპექტიული ლოკალური უბნები, გარემოს შემდგომი ეკოლოგიური უსაფრთხოების უზრუნველყოფისათვის საჭირო მოთხოვნების გათვალისწინებით. უცხოეთში ბევრი კამათობს ფიქლების გაზის ბურღვისა და მოპოვების შედეგად გარემოზე ზემოქმედებისა და რეგულაციების საკითხზე. შესაბამისად, აუცილებელია ფიქლების გაზის ძებნა-ძიების პროცესში გარემოსთან დაკავშირებული საკითხების მართვა საქართველოშიც.

შესაბამისად, ქვედა- და შუაიურულ დანალექ წარმონაქმნებს, რიგი პარამეტრებისა და მახასიათებლების გათვალისწინებით, განვიხილავთ როგორც არატრადიციული გაზის შემცველ ერთ-ერთ ყველაზე პერსპექტიულ ობიექტს, თუმცა ნახშირწყალბადების რესურსული პოტენციალის წინასწარი შეფასებისთვის აუცილებელია შემდგომი მსხვილმასშტაბიანი სა-

ველე-გეოლოგიური სამუშაოებისა და ლაბორატორიული კვლევების წარმოება.

შესწავლილი თიხაფიქლების მცირე ნაწილის პროდუქტიულობის დადგენის შემთხვევაშიც კი საქართველო ბუნებრივი გაზის (შეილგაზი) რესურსებით მდიდარ ქვეყნებს შორის აღმოჩნდება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Вахания Е.К. Юрские отложения Грузии. Тбилиси. 1976, ст. 385.
2. Чихрадзе Г.А. Литология юрских и меловых отложений южного склона Большого Кавказа. Тбилиси. 1981, ст. 41.
3. Чичуа Б.К., Киласония З.Н., Суладзе А.Н., Иорашвили В.Г. Теория углеродного коэффициента и некоторые вопросы нефтегазности Грузии. Вкн. Сборник трудов посвященный 100-летию со дня рожд. П.Д. Гамк-релидзе. Тбилиси. 2004. ст. 687-691.
4. Асланикашвили Н.А. Углеводородный потенциал вулканогенно-осадочных толщ. Сборник трудов посвященный 80-летию основания КИМС. 2009. ст. 164-169.
5. შეყრილაძე ი., თევზაძე მ., ზვიადაძე უ. გაზეთი "24 საათი" 2010.06.10.
6. King M., Magalashvili A., Margvelashvili M., Shekrladze I., Tsintsadze P. Report. USAID. 2010. Tbilisi. p.p. 1-83.
7. Shekrladze I., Poporadze N., Zviadaze U. Shales of Georgia: Shale gas mining context. Georgian National Academy of Sciences. Bulletin vol.7, no. 1, Tbilisi. 2013. p.p 69-78.
8. Гаврилов Ю.О. Динамика формирования юрского терригенного комплекса Большого Кавказа. 2004. ст. 310.
9. ბენიძე გ. ორგანული ნახშირბადის განაწილება და პოსტდიაგენეტიური გარდაქმნების თავისებურებანი ალაზანგალმა კახეთის ქვედა-შუაიურულ ფიქლებრივ ტერიგენულ ნალექებში. შრომათა კრებული. კავკასიის ალექსანდრე თვალჭრელიძის მინერალური ნედლეულის ინსტიტუტი. 2009. გვ. 170-178.
10. Зауташвили Б. З. Геохимия микрокомпонентов глубоких подземных вод Грузии. Тбилиси. Мецниереба. 1978. ст.163.

THE AUDIT REPORT, ITS IMPORTANCE AND TYPES

Jujuna Tsiklauri-Shengelia — Professor of GTU
Natia Shengelia — As.Professor of GTU

რეზიუმე

ფინანსური ანგარიშგება, მისი აუდიტი და განსაკუთრებით აუდიტორული დასკვნა, რომელიც ზრდის ფინანსური ანგარიშგების სანდოობის ხა-

რისხს, მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ეკონომიკური გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, ინვესტიციებისათვის, ფინანსური ინსტიტუტებისთვის (მაგ. სესხის გაცემის შემთხვევაში), და ფინანსური ანგარიშგების სხვა მომხმარებლებისათვის. თუ აუ-

დიტორი მტკიცებულებების ბაზაზე გამოსატყვევს მოსაზრებას, რომ ფინანსური ანგარიშგება მომზადებულია ფინანსური ანგარიშგების სტრუქტურული საფუძვლების შესაბამისად ყველა არსებითი ასპექტის გათვალისწინებით, მაშინ გაიცემა არამოდიფიცირებული (დადებითი) უპირობო აუდიტორული დასკვნა; ხოლო არსებითი უზუსტობების აღმოჩენის ან არასაკმარისი მტკიცებულებების მოპოვების შემთხვევაში კი იწერება უკვე მოდიფიცირებული დასკვნა, მათ შორის: პირობითი დასკვნა, უარყოფითი დასკვნა ან უარი დასკვნის გაცემაზე.

ამრიგად, აუდიტი უზრუნველყოფს საზოგადოებას (სხვა მომხმარებლებს) დამატებითი სანდო გარანტიით — კომპანიის მენეჯმენტის მტკიცებების მიღმა, რომ ფინანსური ანგარიშგება ნამდვილად არის მომზადებული ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით და არ შეიცავს არსებით უზუსტობებს, რომელიც გავლენას მოახდენდა მომხმარებელთა ეკონომიკურ გადაწყვეტილებაზე. აუდიტის რეგულირების ძირითადი ამოცანაა, უზრუნველყოს ერთი მხრივ, რომ აუდიტორმა შეძლოს ფინანსურ ანგარიშგებაში არსებითი შეცდომების გამოვლენა (კომპეტენტურობა), მეორე მხრივ კი, აცნობოს ამის შესახებ საწარმოს ინვესტორებსა და აქციონერებს (დამოუკიდებლობა).

საკვანძო სიტყვები: აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტები (ასს), მოდიფიცირებული და არამოდიფიცირებული (უპირობო) აუდიტორული დასკვნა; “ჭინდონ-რესინგ”; არსებითი უზუსტობა; აუდიტორული მტკიცებულება, ფინანსური ანგარიშგება.

The Purpose of an Audit

A company's financial statements provide various financial information that investors, financial institutions and other users use to evaluate a company's financial position and performance, based on which they may take then an economic decision. The audit provides the public (users) with additional assurance — beyond managements' own assertions — that a company's financial statements can be relied upon. The auditor is an independent certified public accountant who examines the financial statements that a company's management has prepared. Many of these financial statements - including those in the company's annual report and those provided to shareholders in connection with the solicitation of proxies for **annual meetings** - must be examined and reported on by an independent auditor.

As the U.S. Supreme Court stated in the landmark case of *U.S. v. Arthur Young*: "The SEC requires the filing of audited financial statements in order to **obviate the fear of loss from reliance on inaccurate information, thereby encouraging public investment**

in the Nation's industries." When companies register their securities with the U.S. Securities and Exchange Commission (SEC) and file annual and other reports, they must disclose important financial information. In many cases, this information must be audited. That fact has the important implications on investors making **investment decisions**, on banks and financial institutions that may extend credit or make loans to the company, and on other businesses and members of the public who deal with the company[5].

The Role of an Independent Auditor

A company's management has the responsibility for preparing the company's financial statements and related disclosures. The company's outside, independent auditor then subjects the financial statements and disclosures to an audit. During the audit, the outside auditor obtains an understanding of the company's internal controls and then applies "auditing procedures," which may include inspection of the company's books and records, observation, inquiries, and confirmations. Some companies also use internal auditors to review the financial reporting processes and internal accounting controls to assure that the company's systems are appropriately designed and operating effectively. The procedures the outside auditor uses must be sufficient to allow him/her to obtain enough competent evidence to express an opinion on the fairness of the financial statements. If the auditor cannot reach that conclusion, then the auditor must either require the company to change the financial statements or **decline to issue** a standard audit report.

The Types of an Audit Report

Moreover, while publishing financial statements, management can communicate with interested outside parties about its accomplishment - running the company. But sometimes the information provided do not meet exactly the demands of users or there can be used a "**Window-Dressing**" practice (the deceptive practice of using accounting tricks to make a company's balance sheet and income statement appear better than they really are). There is one phrase for investors in relation with this: "**You should always try to make sure that you do not fall for any window-dressing and invest in something bad**"[3]. In the worst cases even the managers try make some adjustments in the financial statements before presenting them to the shareholders in order to get the corresponding bonuses or salaries connected with the achievement of the certain limits/ targets: f.ex. in expenses or incomes, profit etc. That is why necessary to isolate the interests by the third independent and regulated party, such as auditors—"the main task of regulation of

auditing is providing the competence and independence of an auditor, or he/she, on the first hand, must be able to discover and disclose any material misstatements and deficiencies in the financial statements (competence) and, on the other hand, contentiously inform about this to the investors of the entity and shareholders (Independence) [2]. According to the ISA 700 "Forming an Opinion and Reporting on Financial Statements", the auditor forms an opinion on whether the financial statements are prepared, in all material aspects, in accordance with the applicable financial reporting framework based on the audit evidence. Then the auditor prepares a written report that can be divided into two types:

❖ **Unmodified Audit Report**

Unmodified report with unmodified opinion

❖ **Modified Audit Report**

• Unmodified opinion

* Modified report with unqualified opinion AND emphasis of matter paragraph and/or other matter paragraph

• Modified opinion

* Qualified opinion (& qualified report)

* Adverse opinion (& adverse report)

* Disclaimer of opinion (& disclaimer report).

Generally, the audit report includes:

- Title and Addressee
- Introductory Paragraph
- Management's Responsibilities
- Auditor's Responsibilities
- Opinion
- Other Reporting Responsibilities
- Signature, Date and Address.

As for an **unqualified (unmodified) opinion** – this is also known as a clean (positive) opinion meaning that the financial statements appear to be presented fairly. If there are no other matters which the auditor wishes to draw to the attention of the users, they will issue an **unmodified report**. There is interesting a **modified report with unmodified opinion**. This is called the modified report because the contents of the unmodified report are modified as additional paragraph(s) is (are) added. Additional paragraphs can be either or both of the following: 1) **Emphasis of matter paragraph** 2) **Other matter paragraph**. 1) **The Emphasis of Matter Paragraph**- the auditor includes an emphasis of matter paragraph (EMP) when auditor considers that it is necessary to draw the attention of users of financial statements to the matters that are **already disclosed or reported in the financial statements**. EMP is included after the opinion paragraph in the audit report. However it must be clear that inclusion of EMP DOES NOT mean

that auditor's opinion is modified [4]. 2) **Other Matter Paragraph**-other matters to understanding the audit, the auditor's responsibilities or the audit report are presented here. OMP is included after opinion paragraph and any EMP in the auditor's report.

The Qualified opinion (Qualified report) – there are two reasons why an auditor would need to modify the audit opinion:

- ❖ they conclude that the financial statements as a whole are not free from material misstatement;
- ❖ unable to obtain sufficient evidence.

Disclaimer opinion (Disclaimer report) – Audit report containing a disclaimer of opinion is also called disclaimer report. The auditor shall disclaim an opinion when the auditor is **unable to obtain sufficient appropriate audit evidence** on which to base the opinion, and the auditor concludes that the possible effects on the financial statements of undetected misstatements, if any, could be **both material and pervasive**.

Adverse opinion – the auditor shall express an adverse opinion when the auditor, having **obtained sufficient appropriate audit evidence**, concludes that misstatements, individually or in the aggregate, are **both material and pervasive** to the financial statements. Pervasive means that the matter is a substantial proportion or is fundamental to users understanding of the financial statements. Below are given these types of reports :

Summary of modification of opinion

	Auditor's Judgment about the Pervasiveness of the Effects or Possible Effects on the Financial Statements	
	Material but Not Pervasive	Material and Pervasive
Nature of Matter Giving Rise to the Modification		
Financial statements are materially misstated	Qualified Opinion	Adverse Opinion
Inability to obtain sufficient appropriate audit evidence	Qualified Opinion	Disclaimer of Opinion

source: ACCA-F8-Audit and Assurance , Kaplan Publishing

In order for the auditor's opinion to be considered **trustworthy** [1] , auditors must come to their conclusions having completed a thorough examination of the books and records of their company and they must document the procedures

performed and evidence obtained, to support the conclusions reached. ISA 500 identifies 8 types of audit evidences which include physical examination, confirmation, documentation, analytical procedures, inquiries, recalculation, reperformance and observation. Thus the auditor more or less explores or “investigates” the whole company. In addition, some attention should be paid to **forensic accounting** [6], or **financial forensics** is the specialty practice area of accounting that describes engagements that result from actual or anticipated disputes or litigation. “Forensic” means “suitable for use in a court of law”. Forensic accountants, also referred to as **forensic auditors** or **investigative auditors**, often have to give expert evidence at the eventual trial. All of the larger accounting firms, as well as many medium-sized and boutique firms and various police and government agencies have specialist forensic accounting departments. Within these groups, there may be further sub-specializations: some forensic accountants may, for example, just specialize in insurance claims, personal injury claims, fraud, Anti-Money Laundering, construction, or royalty audits. Financial forensic engagements may fall into several categories. For example:

- Economic damages calculations, whether suffered through tort or breach of contract;
- Bankruptcy, insolvency, and reorganization;
- Securities fraud;
- Tax fraud;
- Money laundering;
- Business valuation; and
- Computer forensics/e-discovery.

Some forensic accountants specialize in forensic analytics which is the procurement and analysis of electronic data to reconstruct, detect, or otherwise support a claim of financial fraud. The main steps in forensic analytics are (a) data collection, (b) data preparation, (c) data analysis, and (d) reporting that is like financial auditing, its step-by-step procedures.

For example, forensic analytics may be used to review an employee's purchasing card activity to assess whether any of the purchases were diverted or divertible for personal use.

In Summary, financial statements, auditing and especially the audit report that increases financial statements reliability (in some cases discovers and avoids “window-dressing”), play a key role in the economic decision-making process of investors, financial institutions, society and other users of financial information. From this point of view thus the financial data and policy must be reliable, objective, and competent in order to be relied upon. For that reason, the company's outside auditors- as the mediator third independent party from managers and shareholders are invited to audit the financial statements. Furthermore, if concluded that the financial statements are prepared, in all material aspects, in accordance with the applicable financial reporting framework, then the auditor issues a unmodified (unqualified) report, but in case of discovery any material and pervasive misstatements or insufficient audit evidence, they must issue the modified audit reports. Additionally, there should be mentioned the role of forensic accountants or investigative auditors. The **investigative auditors** may specialize in particular sphere auditing such as : insurance claims, personal injury claims, fraud, Anti-Money Laundering, construction, or royalty audits.

References:

1. The Association of Chartered Certified Accountant (ACCA)-F8-Audit and Assurance-INT/UK-Kaplan Publishing;
2. Accounting and Audit Regulation-Lavrenti Chumburidze, Tbilisi 2014, p.22-in Georgian Language;
3. http://www.investorwords.com/5322/window_dressing.html
4. <http://pakaccountants.com>.
5. <http://www.sec.gov>.

ელექტრონული ბიზნეს გარემოს გამომწვევები და პერსპექტივები საქართველოში

რატი აბულაძე — ეკონომიკის დოქტორი,
სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი,
ევგენი ბარათაშვილი — ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
სტუ-ს პროფესორი

Challenges and perspectives of e-business environment in Georgia

R. Abuladze
E. Baratashvili

Summary

The economic aspect of the digital environment is extensive and rich in resources. The digital processes

in the country support the economical development, establishment of e-companies, improved labor productivity and reduced unemployment, and bring social-economic benefit to the society.

Digital eco-system is a driving force of transformations, innovations and new prospects. It is a stimulus for the e-market development and is the response to the economical political challenges of the country.

Today, the potential of e-economics, value of e-resources and benefit of e-market and e-commerce are not realized in Georgia.

The study paper was developed based on the marketing study results of the regions of Georgia.

The article considers e-business environment, e-consumers' behavior and consumers' approach to e-services. The paper also considers e-environment in Georgia and challenges and prospects for development of e-business environment in Georgia.

The conclusion gives the recommendations for the development of e-business environment in the country.

რეზიუმე

ციფრული გარემოს ეკონომიკური განზომილება ფართოა და რესურსებით მდიდარი. ქვეყანაში, ციფრული პროცესები ხელს უწყობს ეკონომიკის განვითარებას, ინტერნეტ-კომპანიების წარმოქმნას, სამუშაო ძალის პროდუქტიულობის ზრდას, უმუშევრობის შემცირებას და საზოგადოებას უზრუნველყოფს სოციალ-ეკონომიკური სარგებლით.

ციფრულ ეკონომიკაში ტრანსფორმაციის, ინოვაციებისა და ახალი შესაძლებლობების მამოძრავებელი ძალაა. იგი სტიმულირებს ციფრული ბაზრის განვითარებას და წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის გამონწვევების პასუხს.

დღეს, ქვეყანაში აუთვისებელია ციფრული ეკონომიკის პოტენციალი, ინტერნეტ-რესურსების ფასეულობა, ინტერნეტ-ბაზრისა და ელექტრონული კომერციის სარგებელი.

კვლევითი ნაშრომი აგებულია საქართლოს რეგიონების მარკეტინგული კვლევის შედეგებზე.

სტატიაში წარმოდგენილია ელექტრონული ბიზნეს გარემო, ინტერნეტ-მომხმარებელთა ქცევა, ელექტრონული მომსახურებისადმი მომხმარებელთა დამოკიდებულება. განხილულია საქართველოს ციფრული გარემო, წარმოდგენილია ელექტრონული ბიზნეს გარემოს გამონწვევები და განვითარების პერსპექტივები საქართველოში.

საკვანძო სიტყვები: ელექტრონული ბიზნესი, ინტერნეტიზაცია, ციფრული პროცესები, ინტერნეტ-ბაზარი

ელექტრონული ბიზნესის გლობალური გარემო. გლობალურ სამყაროში, ციფრული პროცესების შედეგად ფორმირებული იქნა ახალი ბიზნეს მოდელები, განხორციელდა ბაზრების კონსოლიდაცია, ბიზნეს გარემოს მდგრადობას, ციფრული ეკონომიკის შექმნას, ბიზნესისა და ვაჭრობის ფასილიტაციას, ბიზნესის დინამიზმს, კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას და სხვა [1].

გლობალური გარემოს ერთ-ერთი მამოძრავებელია ციფრული და ინტერნეტიზაციის პროცესი.

ციფრული პროცესი წარმოადგენს ევოლუციის ახალ ეტაპს. ციფრული პროცესების გენერირებით გარდაიქმნა მსოფლიო ბაზრები, ინიცირებული იქნა ეკონომიკების რესტრუქტურისა, წარმოებული იქნა ინდუსტრიული ტრანსფორმაცია და ფორმირებული იქნა ერთიანი გლობალური პლატფორმა. ამ პროცესების ზეგავლენით ურთიერთდაკავშირებული გახდა ეკონომიკა და ტექნოლოგია [2].

ციფრული პროცესები მიმართულია სოციალური ტრანსფორმაციის, საზოგადოების აღქმის, აზროვნების, დემოკრატიის, ინფორმაციული კლიმატის ფორმირების, მთავრობის მმართველობითი საქმიანობის, პროცესების, ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის გაუმჯობესებასა და ზრდაზე.

ინტერნეტიზაცია არის ინტერნეტ-ტექნოლოგიების ათვისების, გავრცელებისა და დანერგვის პროცესი. ინტერნეტიზაცია არის ახალი სიტყვა, რომელიც აღწერს მსოფლიო ქსელის ტრანსფორმაციის შესაძლებლობას. იგი ორმა გავლენას ახდენს ტექნოლოგიურ ცვლილებებზე და ინოვაციებზე გლობალურ ეკონომიკაში და ადამიანური საქმიანობის ყველა ასპექტში [3].

ინტერნეტიზაციის პროცესი ხელს უწყობს ელექტრონული მთავრობის აპლიკაციების ფართო გავრცელებასა და ათვისებას, ტელეკომუნიკაციის ინფრასტრუქტურაში ინვესტიციების ზრდას, სახელმწიფო მართვის გარდაქმნას, მოქალაქეების მომსახურების განვითარებას [4].

ინტერნეტიზაცია, გლობალურ მასშტაბში წარმოდგენილია ცივილიზაციის განვითარების პრინციპულად ახალი, მატერიალური და სულიერი განვითარების სტადიებით [5].

ინტერნეტის უზარმაზარ პოტენციალს კარგად ხედავს ნოვატორი ბიზნესი. 2003 წელს 10-დან 4 კომპანიას ჰქონდა ფართოზოლოვან კავშირთან წვდომა (EU15), 2009 წელს კი 10-დან 9 კომპანიას. 2011 წელს OECD წვეყნების კომპანიათა ძირითადი ნაწილი ჩართული იყო ინტერნეტში. OECD წვეყნების კომპანიათა 95% იყენებდა ინტერნეტს, ხოლო EU25-ის ქვეყნების 94,3%-ს აქვს ინტერნეტთან წვდომა [6].

ინტერნეტის განვითარების ფონზე, 2015 წლის დასაწყისში პლანეტის ინტერნეტ-მომხმარებელთა რაოდენობამ შეადგინა 3,1 მლრდ, ხოლო საქართველოში 2,2 მლნ [7].

გლობალური ინტერნეტ-ეკონომიკა 20 ტრლნ დოლარის მოცულობისაა, სადაც განვითარებადი ქვეყნების ინტერნეტ-ეკონომიკის ზრდის ტემპი 12-25% შეადგენს. მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მონაცემებით G-20 ქვეყნების ინტერნეტზე-დაფუძნებული ეკონომიკის მოცულობა წლიურად 10%-ით იზრდება. გაეროს ანგარიშით, G-20 ეკონომიკა ქმნის გლობალური მშპ-ს 90%-ს და წარმოადგენს მსოფლიო მოსახლეობის 2/3-ს.

კვლევითი კომპანიის IDC-ს ანგარიშის თანახმად, მსოფლიო ელექტრონული კომერციის მოცულობა, B2B და B2C ტრანსაქციის ჩათვლით შეადგენს 16 ტრლნ დოლარს (2013წ). საფრანგეთის ტექნოლოგიების კვლევის ფორმა IDate შეფასებით, ციფრული პროდუქტის/ მომსახურების გლობალური ბაზარი 4.4 ტრლნ დოლარს შეადგენს (2013), რაც მთლიანი გაყიდვების 13.8%-ია [8].

მსოფლიოში, უნიკალური IP მისამართით ინტერნეტში ჩართულია 2.5 მლრდ ტექნოლოგიური მოწყობილობა (2009 წ). მათ უმრავლესობას მობილური ტელეფონი და პერსონალური კომპიუტერი წარმოადგენს. ასეთი პროცესი ქმნის ახალ ეკონომიკას, სადაც Gartner-ის პროგნოზით 2020 წელს ინტერნეტში ჩართული იქნება 30 მლრდ ტექნოლოგიური მოწყობილობა და შეიქმნება 1,9 ტრლნ დოლარი [9].

ელექტრონული ბიზნეს გარემო საქართველოში

დღეს, საქართველოს ელექტრონული ბიზნეს გარემო შედგება ნებისმიერი ფენის, განათლების დონის, შეხედულებისა თუ ფასეულობის მქონე პირებისაგან. ელექტრონული ვაჭრობისადმი ინტერესი აქვს სქეს-ასაკობრივი

სტრუქტურის ყველა წარმომადგენელს. მართალია საქართველოს ინტერნეტ-ბაზრის ძირითადი სეგმენტი ახალგაზრდა თაობაა, თუმცა ინტერნეტის სარგებლობის სურვილი და გამოყენების მისწრაფება ყველა თაობაში მაღალია. ზოგადად, ინტერნეტ-გარემო თავისუფალია, ქვეყანაში ადვილია ბიზნეს საიტების შექმნა, ელექტრონული პროდუქტების წარმოება და გასაღება.

სახელმწიფო ძირითად პრიორიტეტს წარმოადგენს ინტერნეტიზაცია და ინტერნეტთან წვდომა. ამ მიზნით, “ქართუ ფონდის” ფინანსური მხარაჭერით (120 მლნ ლარი) მაღალ სიჩქარიანი ინტერნეტ ინფრასტრუქტურის განვითარების პროექტი, ხელმოწერილია კონსალტინგური კომპანია “Detecon-სა” (Deutsche Telekom group-ის წვერი) და სსიპ ინოვაციების და ტექნოლოგიების სააგენტოს შორის. პროექტის მიზანია 1963 (სოფელი ან დაბა, სადაც ცხოვრობს 200 ადამიანზე მეტი) დასახლებული პუნქტის ინტერნეტით მოცვა და თანამედროვე ინტერნეტ-სერვისებით უზრუნველყოფა [10]. განხორციელებული სამუშაო პროცესი მოიცავს 7 ფაზას: მოთხოვნის ანალიზს, ქსელის დიზაინს, ღირებულების შეფასებას, განხორციელების დაგეგმვას, ეკონომიკური მოდელირებას, სატენდერო დოკუმენტაციის მომზადებასა და შეფასების კრიტერიუმების განსაზღვრა-შეფასებას [11].

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის ანგარიშით, საქართველო: ქსელური მზადყოფნის ინდექსით იმყოფება 60-ე ადგილზე; ICT-თან დაკავშირებული კანონებით (ე-კომერცია, ინტერნეტ-მომხმარებელთა დაცვა, და სხვა) იმყოფება 68-ე ადგილზე; ინტელექტუალური საკუთრების დაცვით 105-ე ადგილზე; მთავრობის მიერ მაღალტექნოლოგიური პროდუქციის შესყიდვებით 69-ე ადგილზე; ინტერნეტ-მომხმარებელთა რაოდენობით 80-ე ადგილზე; ოჯახებში ინტერნეტის ფლობით 76-ე ადგილზე, ხოლო პერსონალური კომპიუტერის ფლობით 77-ე ადგილზე; სოციალური ქსელის მოხმარებით 47-ე ადგილზე; B2B ბიზნეს სექტორის მიერ ინტერნეტ-მომხმარებით 73 ადგილზე; ICT მოხმარებითა და სამთავრობო ეფექტურობით 26-ე ადგილზე [12].

აღსანიშნავია, რომ UNCTAD-ის შეფასებით, საქართველო, ელექტრონული კომერციის განვითარების ინდექსით იმყოფება 56-ე ადგილზე (B2C ე-კომერციის განვითარების ინდექსის სიდიდე არის 55). ინტერნეტ-ბაზარზე ონლაინ

მყიდველთა რაოდენობა მოსახლეობის 7,4%-ს შეადგენს (მოსალოდნელი სიდიდე), თუმცა ფაქტობრივი სიდიდე მხოლოდ 1%-ია [13].

მთლიანობაში საქართველო ელექტრონული მთავრობის განვითარებით შეფასებულია მაღალ დონეზე (UN, 2014). საქართველოს ციფრული ეკონომიკის ფრაგმენტული სტატისტიკური მონაცემების ფონზე, შეიძლება აღვნიშნოთ ელექტრონული კომუნიკაციების მზარდი შემოსავლები (1,073 მლნ), სატელეკომუნიკაციო საცალო შემოსავლის სოლიდური წილი მთლიან შიდა პროდუქტში (2,87%) [14].

საქართველოში, ჩავატარეთ მარკეტინგული კვლევა (2014 წელს), რომელიც მიზნად ისახავდა საქართველოს ელექტრონული ბიზნეს გარემოს შესწავლას (კვლევის შედეგად საქართველოს რეგიონებში გამოიკითხა 1600 რესპონდენტი) [15].

ჩატარებული მარკეტინგული კვლევით დადგინდა ელექტრონული ბიზნეს გარემოსადმი მომხარებელთა დამოკიდებულება. კვლევის შედეგებმა ელექტრონული ბიზნეს გარემოს შეფასების შესაძლებლობა მოგვცა.

კვლევის შედეგების თანახმად, საქართველოს ინტერნეტ-ბაზარზე ქართველი რესპონდენტთა 44,7%-ში პოპულარობით სარგებლობს ინფორმაციული მომსახურება, მომხმარებლების 37,3% ინტერესდება საგანმანათლებლო მომსახურებით, გამოიკითხულთა 34,3% იყენებს საძიებო სისტემებს, ინტერნეტ-მომხმარებლების 17,9% აქტიურად მოიხმარს ფინანსურ მომსახურებას, კვლევაში მონაწილე პირთა 11,5% უპირატესობას ანიჭებს ონლაინ ტურისტულ მომსახურებას. ასევე, რესპონდენტებში პოპულარობით სარგებლობს ონლაინ მომსახურების სხვა სახეებიც.

ელექტრონული ბაზრის კვლევისას დადგინდა, რომ ინტერნეტ-მომხმარებელთა მესამედი ელექტრონული ბიზნეს-მომსახურებას ირჩევს ხელსაყრელობის გამო, გამოიკითხულთა მეოთხედი უპირატესობას ანიჭებს მომხმარებლის საჭიროებებზე ორიენტირებულ ორგანიზაციებს, კვლევაში მონაწილე პირთა 19,4%-ის არჩევანს განაპირობებს დაბალი ფასი. ასევე, მომხმარებელთა მიერ ინტერნეტ-ორგანიზაციებს შერჩევის ძირითად ფაქტორს წარმოადგენს: ეფექტური საინფორმაციო პოლიტიკა, მომსახურების მრავალფეროვნება, ძიებისა და ყიდვის მცირე დრო, გამყიდველთან სწრაფი ინტერაქტიულობა, მოქნილი ფასწარმოქმნის პოლიტიკა, დამარწმუნებელი ზეგავლენისაგან თავის არიდება.

არსებითია, რომ ელექტრონულ ბიზნეს გარემოში, ციფრული კონტენტი, სამომხმარებლო ინტერნეტ-ალქმის მამოძრავებელი ძალაა. იგი ინტერნეტ-ბაზრის უმსხვილეს სექტორს წარმოადგენს.

რესპონდენტთა დამოკიდებულებით, ელექტრონული ბიზნეს მომსახურების შერჩევისას მნიშვნელოვანია ინტერნეტ-კომპანიის იმიჯი, მომსახურების ღირებულება, მიწოდების ფასი და ვადები, პირადი წყაროების რეკომენდაციები.

დღეს, ბიზნეს სექტორის ინტეგრალური ნაწილია ონლაინ მედია (ციფრული მედია). საქართველოს ონლაინ მედიის გარემო წარმოადგენს მრავალფეროვანი სახეებითა და მედია მატარებლებით. ქვეყანაში ონლაინ მედიის სახეების მოხმარების კვლევისას დადგინდა, რომ რესპონდენტთა ნახევარი სიახლეების მიღებისათვის იყენებს Facebook-სა და Twitter-ს, გამოიკითხულთა მეოთხედი უპირატესობას ანიჭებს ინტერნეტ-ტელევიზიას. ასევე, მომხმარებელთა სოლიდური ნაწილი სიახლეების მიღებისას ორიენტირებულია ონლაინ ჟურნალებზე, ბლოგებზე, მულტიმედიის გაზიარების სერვისზე, wiki-ს სტანდარტზე, ინტერნეტ-რადიოზე.

ელექტრონული ინდივიდუალიზმის ეპოქაში, Facebook გამოიყენება პროტესტის დაგეგმვისთვის, Twitter კოორდინაციისთვის, მრავალფეროვანი დიალოგისთვის, პროტესტის ინსტრუქციისთვის, სოლიდარობის ასახვისთვის, YouTube იმისათვის, რომ მსოფლიო გაეცნოს მოვლენებსა და პროცესებს, ხოლო ბლოგი – ონლაინ აქტივობისა და მოვლენების აღწერისთვის, სიახლეების კომენტირებისა და საკითხების უფრო თავისუფალი ანალიზისთვის [16].

კვლევები ადასტურებს, რომ ბიზნეს საქმიანობის ძლიერ ფუნდამენტს ქმნის სოციალური ქსელის განვითარებაზე ფოკუსირება, რომლის მეშვეობით ინტერნეტ-მომხმარებლებსა და ბიზნეს ორგანიზაციების ურთიერთქმედების პროცესები განიხილება, როგორც ტექნოლოგიური, ეკონომიკური, სოციალური არტეფაქტი, რომელიც აგებულია გარკვეულ ვითარებაში და ასახავს კომპანიის მიზნებსა და მიმართულებებს.

მარკეტინგული კვლევის ფარგლებში დადგინდა რესპონდენტთა ონლაინ აქტივობის საშუალო ხარჯი, რომელიც დაახლოებით 300 ლარამდეა. ეს განპირობებულია, როგორც სოციალ-ეკონომიკური ფაქტორებით, ისე ინტერნეტ-ბაზრის სუსტი განვითარებით, საქარ-

თველოს ინტერნეტ-პროდუქტების სიმცირით, დაბალი ინტერნეტ-აქტივობით და საგადასახადო მოსაკრებლის სიდიდით.

შეჯამება. ელექტრონული მთავრობის ეკონომიკური განზომილება ფართოა და რესურსებით მდიდარი. შესაბამისად, საქართველოში ელექტრონული მთავრობის სისტემაზე ფოკუსირება ხელს შეუწყობს ეკონომიკის განვითარებას და საზოგადოებას უზრუნველყოფს სოციალ-ეკონომიკური სარგებლით. მისი განვითარებით ფუნდამენტურად შეიცვლება ეკონომიკური ლანდშაფტი, მოხდება ადმინისტრაციული შესაძლებლობების გაუმჯობესება, ეკონომიკის ზრდა, სამუშაო ძალის პროდუქტიულობის ზრდა და უმუშევრობის შემცირება.

ინტერნეტიზაცია განხილული უნდა იქნას ქართული საზოგადოების საერთაშორისო ცხოვრების ის ეტაპი, რომლის შემდეგ ეტაპზე ადგილი აქვს ინფორმაციული კულტურის, რელიგიის, მუსიკის, მეცნიერების, განათლებისა და ხალხის ცხოვრების დაახლოებას. შედეგად სამეცნიერო და ტექნოლოგიური საზოგადოების სფეროს მიღწევები იმოძრავენ ინტელექტუალური და ციფრული რევოლუციისკენ.

ინტერნეტ-ბაზრის განვითარების დაბალი ტემპი, ელექტრონული კომერციის სუსტი ზრდა, ICT-ს ინფრასტრუქტურის მოდერნიზების საჭიროება, ინტერნეტ-კომპანიების წარმოქმნის სტიმულირების არარსებობა შესაბამისობაშია ინტერნეტ-მომხმარებელთა აქტივობასთან, მშპ-ში ციფრული ეკონომიკის წილის ზრდასთან, დასაქმებასთან, ინტერნეტ-ბაზრიდან მიღებულ შემოსავლებთან, ელექტრონული მთავრობის მომსახურების სისტემის მისანვდომობასა და მოხმარებასთან.

ჯეროვანი ყურადღება არ ექცევა ინტერნეტ-ბაზრის პოტენციალს, არ ხდება ელექტრონული კომერციის პროცესების განვითარების ხელშემწყობი ღონისძიებების გატარება, არ ხდება ინტერნეტ-ბაზრისა და ელექტრონული კომერციის სამართლებრივი რეგულირება; სახელმწიფოს მიერ არ ტარდება ინტერნეტ-კომპანიების წარმოქმნის ხელშემწყობი ღონისძიებების გატარება. ბიზნეს სექტორი ინტერნეტს ძირითადად იყენებს, როგორც დამატებით არხს. ჯამში, სახელმწიფოს ნებ-სივრცე უფრო განვითარებულია, ვიდრე კორპორაციული სექტორის web-სივრცე;

მძლავრი სახელმწიფო ინსტიტუტების მიუხედავად, ქვეყანაში, არ მოიპოვება ინფორმაცია საქართველოს ციფრული ეკონომიკის მოცულობის შესახებ, ინტერნეტ-კომპანიების

ბრუნვის, გამოშვებული პროდუქციის მოცულობის, ინტერნეტის მომსახურებით დაკავებული ორგანიზაციების რაოდენობის შესახებ. სევე, ინფორმაცია არ არსებობს ისეთ უმნიშვნელოვანეს სტატისტიკაზე, როგორცაა ელექტრონული ბიზნესის წილი მშპ-ში, ინტერნეტ-კომპანიებში დასაქმებული ადამიანების რაოდენობა, შემოსავლები, ელექტრონული ბიზნესის განვითარების მაჩვენებლები.

არსებული ინფორმაციული ვაკუუმის პირობებში, საქართველოს ელექტრონული ბიზნეს გარემოს განვითარების ზუსტი პროგნოზების გაკეთება რთულია. თუმცა, ინტერნეტ-ბაზრის კვლევა ინფორმაციული დეფიციტის შევსების მნიშვნელოვანი ცდაა.

ხაზგასასმელია, რომ ქვეყანაში ინტერაქტიული ურთიერთქმედების საერთო აღიარებული სტანდარტების არქონით, ქვეყანაში ელექტრონული ბიზნესის პასუხისმგებლობა (ასევე ელექტრონული მთავრობის) ეყრდნობა მხოლოდ ეთიკურ სტანდარტებს, რაც წინააღმდეგობაში არ მოდის იურიდიულ პასუხისმგებლობასთან. შესაბამისად, მოქალაქეების ინტერესების გათვალისწინება სოციალური პასუხისმგებლობის ვალდებულების ნაცვლად ძირითად შემთხვევაში, „ბიზნესის სურვილსა და კომუნიკაციაზე“ დამოკიდებული.

დაბოლოს, საქართველოს ელექტრონული ბიზნეს გარემოს კვლევის შეჯამების საფუძველზე მნიშვნელოვანია აღინიშნოს შემდეგი:

- საქართველოს ინტერნეტის მომსახურების ბაზრის კვლევით, ინტერნეტ-ხარისხი მაღალია თბილისში, ხოლო რეგიონებში – დაბალი. თბილისის ინტერნეტ-ბაზარი შეიძლება განხილული იქნას, როგორც მაღალი სიჩქარის ინტერნეტ-მომსახურების სივრცე, კონკურენტუნარიანი ინტერნეტ-ბაზარი, ინტერნეტ-პროვაიდერების საქმიანობის „სარფიანი ადგილი“, მოთხოვნისუნარიანი ბაზარი, რენტაბელური და მსყიდველობითუნარიანი გარემო. თბილისის ინტერნეტ-მომხმარებლებისათვის ფართოა ინტერნეტ-პროვაიდერებისა და ინტერნეტ-მომსახურების სპექტრი. რაც შეეხება საქართველოს დანარჩენ 7 რეგიონს, ის შეიძლება დახასიათდეს, როგორც არაკონკურენტული ინტერნეტ-გარემო, დაბალი სიჩქარის (ზოგიერთ რეგიონში აღნიშნულია ინტერნეტის საშუალო სიჩქარე) ინტერნეტ-მომსახურების ბაზარი, ინტერნეტ-პროვაიდერების მიერ სემეტების/რაიონების ექსკლუზიური ფლო-

- ბა, სატელეფონო სადგურების შეფერხებით მუშაობა, მოუწესრიგებელი საკაბელო მეურნეობა, დაუსაბუთებელი გათიშვები, შეზღუდვები ინტერნეტ-კავშირში. ძემო-აღნიშნული აისახება ინტერნეტ-მომხმარებელთა დაკმაყოფილებასა და ლოიალობაზე. აღნიშნული პრობლემები ელექტრონული ბიზნესის განვითარებას მნიშვნელოვნად აფერხებს;
- კვლევამ ცხადყო, რომ საქართველოს ინტერნეტ-ბაზარზე, რესპონდენტებში პოპულარობით სარგებლობს ინფორმაციული, საგანმანათლებლო, ონლაინ ტურისტული, ფინანსური მომსახურება. ასევე ინტერნეტ-მომხმარებლები აქტიურად მოიხმარს საძიებო სისტემებს, ონლაინ თამაშებს, ონლაინ აპლიკაციებს, ელექტრონულ ბირჟასა და მომსახურების სხვა სახეებს;
 - ინტერნეტ-ბაზრის კვლევით დადგინდა, რომ სამომხმარებლო ქცევასა და მოტივაციაზე გავლენას ახდენს მომსახურების მიღების ხელსაყრელობა, დაბალი ფასი, მომსახურების ფართო სპექტრი, ძიებისა და ყიდვის მცირე დრო. ქართული საზოგადოება განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს იმ ინტერნეტ-კომპანიებზე, რომელიც ორიენტირებულია მომხმარებლის საჭიროებებზე, აქვს ეფექტური საინფორმაციო პოლიტიკა, ანონიმურობის დაცვის პოლიტიკა, მოქნილი ფასნარმოქმნის პოლიტიკა, მოხმარებლებთან აქვს სწრაფი ინტერაქტიული კავშირი, მომხმარებელი არიდებულია ემოციური/დამარწმუნებელი ზეგავლენისაგან;
 - არსებითია აღინიშნოს, რომ ქართველი რესპონდენტები ინტერნეტ-კომპანიების შერჩევასას განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებენ კომპანიის იმიჯსა და პოპულარობაზე, ასევე აქცენტს აკეთებენ მომსახურების ღირებულების, მიწოდების ფასისა და ვადების, პირადი წყაროების (მეგობრების/ოჯახის) რეკომენდაციაზე. მიღებული შედეგები აჩვენებს, რომ ელექტრონული ბიზნეს მომსახურების შერჩევასას მნიშვნელობა ენიჭება ინტერნეტ-კომპანიების თანამშრომელთა პროფესიონალიზმს, პროდუქტი და მომსახურების ასორტიმენტის მრავალფეროვნებას, ნებსაიტის სახესა და დიზაინს, ფასნარმოქმნის პოლიტიკას და სხვა;
 - ქართული საზოგადოების მიერ ონლაინ მედია შეფასებულია, როგორც ობიექტური, ხარისხიანი, მართალი, ზუსტი, სწრაფი სიახლის მასობრივი ინფორმაციის საშუალება. ონლაინ ბაზარზე რესპონდენტები ინფორმირებისა და სიახლეების მიღებისათვის ძირითადად ამჯობინებენ facebook-ს, Twitter-ს, ინტერნეტ-ტელევიზიას, ონლაინ ჟურნალებს, ბლოგებს და სხვა.
 - სამწუხაროა, რომ ინტერნეტ-ვაჭრობის ეკონომიურობის, ეფექტურობისა და ხელსაყრელობის მიუხედავად, საშუალო სტატისტიკური მომხმარებლის მიერ ონლაინ მომსახურების მიღებაზე განეული საშუალო ხარჯი შეადგენს მხოლოდ 50-300 ლარს;
 - ქართული ელექტრონული ბიზნესის განვითარება საჭიროებს ტელეკომუნიკაციის მოდერნიზებულ ინფრასტრუქტურას (განსაკუთრებით რეგიონებში), ინსტიტუციური წვდომისა და სოციალ-ეკონომიკური პრობლემების მოგვარებას. მნიშვნელოვანია ოჯახებისათვის ინტერნეტ-წვდომისა და კომპიუტერის ფლობის საკითხები;
 - საქართველოს ძირითადი პრიორიტეტი უნდა იყოს არამხოლოდ, ინტერნეტიზაცია, არამედ კომპიუტერიზაცია, ბიზნესპროცესების რეინჟინინგი, მართვის სფეროს ტრანსფორმაცია და ადმინისტრაციული კულტურის ხელშეწყობი ღონისძიებების გატარება;
 - დაბოლოს, საქართველოს ელექტრონული ბიზნეს გარემოს განვითარებისათვის აუცილებელია გატარდეს ღონისძიებები ინტერნეტ-ნიგნიერების ზრდის, ეკონომიკური მდგომარეობის ამაღლების, ინტერნეტ-კომპანიებისა და ქართულენოვანი კონტენტის სტიმულირების მიმართულებით. ასევე, უნდა გაიზარდოს ინფორმაციულობა, ინტერნეტ-მომხმარებელთა სემენტი, ინტერნეტ-მარკეტინგის ინსტრუმენტების გამოყენება, შემუშავდეს ეფექტური საგარანტიო მექანიზმები, გაუმჯობესდეს ინტერნეტ-მაღაზიების დიზაინი, განხორციელდეს ინტერნეტ-ბაზრის სამთავრობო სუბსიდირება/ხელშეწყობა;
 - ჯამში, კვლევისა და რეკომენდაციების შედეგი იქნება ინტერნეტ-კომპანიების წარმოქმნა, დასაქმების ზრდა, უმუშევრობის შემცირება, საქართველოს ეკონომიკაში ციფრული ეკონომიკის წილის ზრდა (5-20%), ბიუჯეტის ზრდა, საზოგადოების

სოციალ-ეკონომიკური კეთილდღეობის ზრდა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. United Nations E-Government Survey 2014. E-Government for the Future we Want. Department of Economic and Social Affairs. United Nations New York, 2014. <http://unpan3.un.org>
2. Abuladze R, Kvaratskhelia N. Economic Environment of Georgia & Digitization. 2014 IMRA-Kean International Conference: "Globalization and the Convergence of Creativity, Innovation and Entrepreneurship. International Management Research Academy (IMRA), Kean University, New Jersey, United States of America. 29-31 May, 2014.
3. Constantine E. Passaris. Internetization and the New Global Economy of the 21st Century. Global Information Technology. , IGI Global. Copying or distributing in print or electronic forms without written permission of IGI Global is prohibited. <http://www.irma-international.org/viewtitle/112749/>
4. http://unpan3.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2014-Survey/E-Gov_Complete_Survey-2014.pdf
5. www.unesco.org/webworld/.../paper_28.rtf
6. <http://www.oecd.org/>
7. <http://www.internetworldstats.com/stats3.htm>
8. www.ida.gov.sg
9. <http://www.gartner.com/technology/home.jsp>
10. <http://cbw.ge/economy/georgia-prepares-for-global-internetization/>
11. <http://news.ge/ge/news/story/148428-sayoveltao-maghalsichqariani-internetizatsiis-proeqti-fondi-qartus-finansuri-mkhardacherit-gankhortsieldeba>
12. World Economic Forum . INSEAD . The Global Information Technology Report 2015. ICTs for Inclusive Growth. 2015. <http://www3.weforum.org>
13. United Nations Conference on Trade and Development, Information Economy Report 2015. <http://www.unctad.org/>
14. <http://gncc.ge/uploads/other/1/1344.pdf>
15. აბულაძე რ. საქართველოს ელექტრონული მთავრობის განვითარების მარკეტინგული კვლევა. მონოგრაფია. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2014. პ. 352.
16. აბულაძე რ. ელექტრონული მთავრობა (ხელისუფლება, ბიზნესი, საზოგადოება, ტექნოლოგია). სახელმძღვანელო. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2013. გვ. 433.

აუდიტის დაგეგმვა და რეგულირება

ტარიელ კიკვაძე — ტექნიკის აკადემიური დოქტორი,
სტუ-ს პროფესორი
ირინე ფარსელაშვილი — ბიზნესის
ადმინისტრირების დოქტორი

სტატიაში „აუდიტის დაგეგმვა და რეგულირება“ გაანალიზებულია აუდიტორული შემოწმების ზოგადი სტრატეგიის შემუშავებისა და დეტალური პროგრამის შედგენის საკითხები. მოყვანილია განსახორციელებელი აუცილებელი

ბელი აუდიტორული პროცედურების ჩამონათვალი.

აუდიტორული შემოწმება უნდა პასუხობდეს საყოველთაოდ მიღებულ სტანდარტებს, უნდა სრულდებოდეს ეფექტურად, კლიენტის მიერ

დათქმულ დროის ფარგლებში. ამ მიზნით ხდება აუდიტის დაგეგმვა და რეგულირება.

აუდიტორი ამუშავებს შემონმების გეგმას და ფორმალურად გამოხატავს მას აუდიტის დეტალურ პროგრამაში. დაგეგმვის მოცულობა ვარირებს იმის შესაბამისად, თუ როგორია სამეურნეო სუბიექტის ზომები, აუდიტის სირთულის ხარისხი, აუდიტორის გამოცდილება და ინფორმირებულობა კლიენტის ბიზნესზე. პასუხისმგებლობა აუდიტის საერთო გეგმისა და აუდიტორული პროგრამის შემუშავებაზე აუდიტორს ეკისრება.

Audit planning and Regulation

Kikvadze T.,
Parsegashvili I.

Summary

The article analyzes the overall audit strategy and a detailed program-making issues. Be given a list of the necessary audit procedures.

Audit should meet generally accepted standards, must be carried out effectively, within the time fixed by the client. A purpose of this audit planning and regulation.

Auditor handles inspection plan and formally expresses her detailed audit program. D planning capacity varies according to the size of what the economic entity, the complexity of the quality audit, the auditor's experience and awareness of the client's business. P responsibility for the overall audit plan and the audit program rests with the auditor.

საკვანძო სიტყვები: აუდიტის სტანდარტები, აუდიტის დაგეგმვა, აუდიტის რეგულირება, აუდიტის პროგრამა, შიდა აუდიტი, გარე აუდიტი.

ნებისმიერ ცხოვრებისეულ სიტუაციაში ქმედებათა განხორციელებამდე აუცილებელია მათი დაგეგმვა.

აუდიტორის დაგეგმილ სამუშაოს აჩვენებს გრაფიკი, რომელიც აუდიტის პროცესის გაკონტროლების საშუალებას წარმოადგენს. გრაფიკის შედგენისას გათვალისწინებული უნდა იყოს კლიენტის მოთხოვნები.

ამის შემდეგ აუდიტორმა უნდა მოამზადოს შემონმების პროგრამა, ჩამოთვალოს აუცილებელი განსახორციელებელი პროცედურები. აუდიტორული შემონმების პროგრამა წარმოადგენს საფუძველს დროის დეტალური გეგმისა და დანახარჯებისათვის. წინასწარი გეგმები ზოგჯერ დგება პირველდანიებითი აუდიტორული ქმედებების, რისკის შეფასების საფუძველზე. საჭიროები შემთხვევაში მას გადასინჯავენ ხოლმე.

დაგეგმვა აუდიტორს ეხმარება გაანაწილოს დავალებები და კოორდინაცია გაუწიოს სამუშაოებს, რომელთაც ასრულებენ სხვა აუდიტორები და ექსპერტები. აუდიტორული გეგმა კონორარის დანხების საფუძველსაც წარმოადგენს.

აუცილებელია დროისა და საშუალებების გადახარჯვის შეფასება, რაც შეიძლება გამოწვეული იყოს არაეფექტური მუშაობით, აღმოჩენილი შეცდომებით და კლიენტის მხრიდან ნორმიდან გადახვევით. გადახარჯვის შეფასება ეხმარება აუდიტორს რეალური სახე მისცეს მომავალი წლის გეგმას, ამასთან, ხელს უწყობს პერსონალის უფრო ეფექტურ გამოყენებას.

კონკრეტულ ოპერაციაზე მუშაკების დანიშვნისას, ჩვეულებრივ, პარტნიორი (აუდიტორული ფირმის დირექტორი) ითვალისწინებს რამდენად რთულია იგი ტექნიკურად და მოითხოვს თუ არა ექსპერტ-სპეციალისტების მოზიდვას, საშტატო ერთეულების რაოდენობას, დანახარჯებს. ზოგჯერ განსაზღვრული პროცედურების ჩატარებისათვის საჭირო ხდება დროის კორექტირება და სხვა სტრატეგიული გადანყვეტილებები.

პერსონალი, რომელსაც გარკვეული სამუშაო ჩააბარეს, ინფორმირებული უნდა იყოს თავისი მოვალეობების შესახებ, იმაზე, თუ რა მიზნებს უნდა მიაღწიოს პროცედურებმა და როდის უნდა დასრულდეს სამუშაო აუდიტის საერთო გრაფიკის შესაბამისად. პერსონალი ინფორმირებული უნდა იყოს აგრეთვე იმ სირთულებების შესახებ, რომელთაც შეუძლიათ ზემოქმედება მოახდინოს აუდიტორული პროცედურების ხასიათზე, ვადებსა და მასშტაბებზე. აუდიტის გეგმა უნდა ეცნობოს აუდიტორულ ჯგუფს. გრაფიკები და პროცედურები, რომლებიც აუცილებლად უნდა შესრულდეს, ამასთან, მთავარი აუდიტორის ანგარიშის ტიპი საჭიროა ჯგუფს შემონმების დასაწყისშივე ეცნობოს.

მიუხედავად იმისა, რომ აუდიტიდან აუდიტამდე დაგეგმვის პროცედურები გარკვეულ ვარიაციას განიცდის, მაინც შეიძლება გამოყვით ტიპური პროცედურები, რომელიც შეიძლება შევთავაზოთ აუდიტორს დაგეგმვის ეტაპზე:

- განიხილეთ კლიენტის ბიზნესის ფონი და შეეცადეთ განსაზღვროთ ყველა პრობლემა, რომელსაც ადგილი აქვს შესაბამის სფეროში და რომელთაც შეიძლება გავლენა იქონიოს აუდიტორის მუშაობაზე;

- გაიაზრეთ აუდიტორული შემონმების მოკლე გეგმა, რომელშიც შეფასებული იქნება

ხარისხი, სანამდეც შეიძლება შიდა კონტროლზე დაყრდნობა;

- განიხილეთ პრობლემები, რომლებმაც თავი იჩინა წინა წელს და იმსჯელეთ ამაზე პერსონალთან, რომლებიც მონაწილეობდნენ წინა აუდიტორულ შემოწმებაში იმ ფაქტების გამოვლენის მიზნით, რომელთაც შეიძლება ადგილი მიმდინარე წელსაც ქონდეს;

- შეაფასეთ კანონმდებლობაში ან საბუღალტრო პრაქტიკაში ნებისმიერი ცვლილების გავლენა კლიენტის ფინანსურ ანგარიშგებაზე;

- შეხვდით კლიენტის უმაღლეს ხელმძღვანელობას პრობლემური უბნების განსაზღვრის მიზნით, მაგალითად, მნიშვნელოვანი ცვლილებების გამოსავლენად კლიენტის ბუღალტრული აღრიცხვის პროცედურებში;

- გაიაზრეთ დროის განაწილება ფინანსური ანგარიშგების მომზადების მნიშვნელოვან ეტაპებზე;

- განსაზღვრეთ კლიენტის შიდა აუდიტორების მიერ შესრულებული სამუშაოს შესაბამისობის ხარისხი აუდიტის მიზნებთან;

- განსაზღვრეთ ექსპერტებისა და სხვა აუდიტორების მოზიდვის აუცილებლობა;

- განსაზღვრეთ აუდიტორული პერსონალის რაოდენობა და კვალიფიკაციის ხარისხი, რომელიც აუცილებელია აუდიტის ყოველ ეტაპზე;

- ჩაატარეთ კონსულტაციები აუდიტორული ჯგუფის წევრებთან, იმსჯელეთ მათთან ნებისმიერ პრობლემაზე, რომელთა განჭვრეტაც შესაძლებელია;

- მოახდინეთ კლიენტის ინფორმირება აუდიტორული პერსონალის მოსვლის სავარაუდო ვადებზე.

დაგეგმვის პროცესის ნაკლოვანებებმა შეიძლება თავი იჩინოს თუ:

- აუდიტორი ატარებს დეტალურ ტესტირებებს დაგეგმვის სამუშაოების შესრულებამდე, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს მნიშვნელოვანი გარემოებების არგათვალისწინება, არასაჭირო სამუშაოების შესრულება და უთანხმოებები კლიენტთან;

- გამოყენებულია არაადეკვატური ინფორმაცია;

- კლიენტის ბიზნესზე არსებობს არასაკმარისი მონაცემები (აღნიშნული მონაცემები შეიძლება მიღებული იქნეს წინა აუდიტორისაგან, წინა წლის სამუშაო დოკუმენტებისაგან და ფინანსური ანგარიშგებისაგან, სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე, პრესაში გა-

მოქვეყნებული ანგარიშებისაგან, ბანკის მოსამსახურეებისაგან და სხვა კონსულტანტებისაგან, თვითონ კლიენტისაგან).

აუდიტორული შემოწმების საერთო სტრატეგია აუდიტორმა კლიენტის ხელმძღვანელობასთან ერთად უნდა განიხილოს. დაგეგვის ზოგიერთი დეტალი (მაგალითად, რა გრაფიკები უნდა მოამზადოს პერსონალმა და როგორ შეუძლია მას დაეხმაროს აუდიტორს, ღირს თუ არა შიდა აუდიტორების მოშაობის გამოყენება და სხვა.) ადრე უნდა იქნეს განხილული და შეთანხმებული.

შიდა აუდიტი განიხილება, როგორც კონტროლის სტრუქტურის ნაწილი. იგი წარმოადგენს კონტროლის სტრუქტურის სხვა რგოლების ეფექტური მუშაობის და სწორი ორგანიზაციის ერთერთ საშუალებას ხელმძღვანელობისათვის.

იმისათვის, რომ შეისწავლოს კონტროლის სტრუქტურა, გარე აუდიტორი აანალიზებს შიდა აუდიტორების მიერ შესრულებულ სამუშაოს, რათა განსაზღვროს არის თუ არა იგი დაკავშირებული გარე აუდიტორის ინტერესების სფეროსთან და შეუძლია თუ არა გამოიყენოს ეს სამუშაო კონტროლის რისკის შეფასებისათვის. ძირითადი საკითხები, შიდა აუდიტორის მოქმედების მექანიზმში ჩასანდომად, შემდეგია:

- იმ პირების მდგომარეობა და მოვალეობები, რომელთაც ანგარიშს აბარებს შიდა აუდიტორული სამსახურის ხელმძღვანელი, აქედან გამომდინარე, შიდა აუდიტის პერსონალის ობიექტურობა;

- შიდა აუდიტორების ვალდებულებები (ისინი ხშირად ჩამოყალიბებულია სამსახურის წესდებაში);

- შიდა აუდიტის სამსახურის სიდიდე და პროფესიული კომპეტენტურობა კონტროლის სტრუქტურის სირთულის გათვალისწინებით.

- კონტროლისა და მუშაობის შემოწმების მასშტაბები. (მაგალითად, შიდა აუდიტორების მიერ შესრულებულ სამუშაოს უნდა აკონტროლებდეს უფროსი პერსონალი);

- საზღვრები (თუ ისინი არსებობს), რითაც შემოფარგლული უნდა იყოს შიდა აუდიტორების უფლებები ჩანაწერების, დოკუმენტების და პერსონალის შემოწმების დროს;

- შიდა აუდიტორების მუშაობის შედეგად მიღებული მონაცემების საკმარისობა;

- სამოშაოს მოცულობა, ხასიათი და შესრულების დრო;

• შიდა აუდიტორების ანგარიშგებათა ხასიათი და სიხშირე, რეაქცია მათზე.

თუ მიღწეულია ურთიერთგაგება და გარე აუდიტორი შესაძლებლად თვლის გამოიყენოს შიდა აუდიტორის მუშაობა, მან უნდა იპოვოს ამ სამუშაოს ეფექტურობის დამატებითი დასაბუთებები. ასეთი დასაბუთებები შეიძლება მოპოვებული იქნას შიდა აუდიტის სამუშაო დოკუმენტაციის და მასთან დაკავშირებული ანგარიშების შემონმების გზით, რათა განისზღვროს, საკმაო ზომით კონტროლდებოდა თუ არა მათი მუშაობა, ადასტურებს თუ არა დოკუმენტაცია გარე აუდიტორების მიერ შიდა სამსახურისათვის მიცემულ შეფასებას და იმ როლს, რომელსაც ასრულებს იგი კონტროლის სტრუქტურაში.

თუ გარე აუდიტორი მივიდა დასკვნამდე, რომ მას შეუძლია კონტროლის რისკის შეფასების დროს გამოიყენოს შიდა აუდიტორების მუშაობა, აუდიტორული შემონმების ეფექტურობის გაზრდა შეიძლება შემდეგი ღონისძიებებით:

- აუდიტორული შემონმების ერთიანი გეგმის შედგენა;

- ანგარიშების გაცვლა;

- რეგულარული საკოორდინაციო შეხვედრები;

- სამუშაო დოკუმენტაციებთან ორივე მხარის თავისუფალი და ღია დაშვება;

- შიდა აუდიტორების მიერ პროგრამული უზრუნველყოფის და შესაბამისი სწავლების შეთავაზება ან მზადყოფნა, რომ შიდა აუდიტორებმა შეადგინონ კომპიუტერული პროგრამები, რომელთაც გარე აუდიტორები გამოიყენებენ;

- აუდიტორული კომიტეტისა და დირექტორთა საბჭოსათვის ანგარიშების ერთად წარდგენა;

- დოკუმენტაციის წარმოების საერთო ტექნიკა და მომხმარებლისათვის საერთო კართოეკების შედგენა.

მონაცემების შესწავლისას აუდიტორი შემთხვევით შეიძლება შეეჩეხოს საკითხს, რომელიც სპეციალურ ექსპერტიზას მოითხოვს. აუდიტორს არ მოეთხოვება სპეციალური ცოდნა და ამიტომ მას შეუძლია გადაწყვიტოს მიმართოს სპეციალისტს. წინასწარი მომზადება დროულად რომ ჩატარდეს, ამგვარ ქმედებათა აუცილებლობა უნდა დადგინდეს აუდიტორული შემონმების დაგეგმვის სტადიაზე.

სპეციალისტების მოხმობა შეიძლება დროდადრო, ან მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში.

აუდიტორმა უნდა შეაფასოს სპეციალისტის კომპეტენტურობა, რეპუტაცია და რანგი ამა თუ იმ სფეროში. სპეციალისტის კომპეტენტურობა შეიძლება დადასტურდეს პროფესიონალური მონმობით, ლიცენზიით ან სხვა დოკუმენტით. მაღალი თანამდებობის პირებს, რომლებიც იცნობენ სპეციალისტის მუშაობას, შეუძლიათ თავდებობა იკისრონ მისი რეპუტაციის და პროფესიონალიზმის საკითხში.

შესაბამის სტანდარტში აღინიშნება, რომ “მუშაობა სპეციალისტისა, რომელიც არ არის დაკავშირებული კლიენტთან, ჩვეულებრივ, აუდიტორს მეტ რწმენას აძლევს მის საიმედოებაში, რადგან, ამ დროს გამორიცხულია ისეთი დამოკიდებულებები, რომლებიც ავნებდენენ ობიექტურობას.”

აუდიტორმა უნდა მიიღოს ზომები, რათა გამოარკვიოს ნებისმიერი ურთიერთდამოკიდებულება სპეციალისტსა და კლიენტს შორის. სპეციალისტებს არ მოეთხოვებათ იყვნენ “დამოუკიდებლები” იმ აზრით, როგორითაც აუდიტორები, მაგრამ ამ უკანასკნელმა უნდა შეაფასოს არის თუ არა ეს დამოკიდებულება არსებითი. თუ კლიენტსა და სპეციალისტს შორის დამოკიდებულება ისეთი ხასიათისაა, რომ შეუძლია ავნოს სპეციალისტის შეფასების ობიექტურობას, აუდიტორმა უნდა განიხილოს დამატებითი პროცედურების შესრულების საკითხი, რომლებიც უნდა შეეხოს სპეციალისტის რამდენიმე ან ყველა ვარაუდს, მეთოდებსა და დასკვნებს.

სპეციალისტი პასუხს აგებს მის მიერ გამოყენებული მეთოდებისა და დაშვებების გონივრულობაზე, შესაფერისობასა და სისწორეზე. აუდიტორმა უნდა გაიგოს ეს მეთოდები და დაშვებები, მაგრამ ამასთანავე უნდა განისზღვროს, გამოდგება თუ არა სპეციალისტის დასკვნები ფინანსური ანგარიშების სათანადო ინფორმაციის დასადასტურებლად.

თუ აუდიტორს დამატებითი პროცედურების შემდეგაც არ შეუძლია პრობლემის გადაჭრა, მან უნდა განიხილოს სხვა სპეციალისტის მოსაზრების გაცნობის შესაძლებლობა, გადაუწყვეტელი საკითხის შედეგი იქნება პირობითი დასკვნა ან უარის თქმა საკუთარი აზრის გამოხატვაზე, რადგან მოთხოვნათა შესაბამისი, საკმაო ფაქტობრივი მასალის მიღების შეუძლებლობა ზღუდავს აუდიტორის შესაძლებლობებს.

აუდიტორმა არ უნდა ახსენოს სპეციალისტის მოხმობა ან მის მიერ გაკეთებული დასკვნები ფინანსურ ანგარიშებზე უპირობო დასკვნის გაკეთებისას.

კომპანიის (ან კომპანიების ჯგუფის) ფინანსურ ანგარიშებზე მონაცემების წარდგენისას აუდიტორს შეუძლია გამოიყენოს იმ აუდიტორთა მუშაობის შედეგები და ანგარიში, რომლებიც ჩაატარეს მთელი ფირმის ერთი ან რამდენიმე კომპონენტის (ფილიალების ან განყოფილებების) შემონმება. მეტი ეფექტურობისათვის შეუძლიათ შეუძლიათ აგრეთვე სხვა აუდიტორების ჩართვაც საქმიანობაში.

როცა სხვა აუდიტორის მუშაობის შედეგებს იყენებენ, დასკვნა შეიძლება შეიცავდეს (ან არ შეიცავდეს) მინიშნებებს სხვა აუდიტორის საქმიანობაში არსებულ სირთულეებზე.

შემონმება და ანალიზი მუშაობის მართვის განუყოფელი ნაწილია. ჩვეულებრივ, მენეჯერი ან ვინმე სხვა პასუხისმგებელია მუშაობის შემონმებასა და მეთვალყურეობაზე, რათა გარანტირებული იყოს მისი შესატყვისობა აუდიტორული შემონმების გეგმასთან. შემონმების დროს წამოჭრილი საკითხები უნდა გადაწყდეს ოპერაციის დასრულებამდე და აუდიტორული დასკვნის გამოტანამდე.

რული შემონმების გეგმასთან. შემონმების დროს წამოჭრილი საკითხები უნდა გადაწყდეს ოპერაციის დასრულებამდე და აუდიტორული დასკვნის გამოტანამდე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. სახელმწიფო აუდიტის სამსახური, ფინანსური და შესაბამისობის აუდიტის სახელმძღვანელო, თბილისი, 2010.
2. ბსფ ცნობარი, აუდიტის ოფიციალური ტექნიკური დოკუმენტები, ნაწილი I და II, თბილისი, 1999.
3. Miettien J. Audit quality and the relationship between auditee's agency problems and financial information quality: Research proposal. Finland: University of Vaasa. 2004.
4. Ness R. J. Practical Auditing Techniques. USA: Universe Inc. 2003.

კარიერის დაგეგმვა. კარიერის ტიპოლოგია

ქეთევან კინმარიშვილი — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

Planning of Career. Typologies of Career

Ketevan Kitsmarishvili
GTU Associate Professor

Summary

Career is a result of human conscious behavior and position in the following sphere of labour activity and is connected to official or professional growth. Career is a human "movement" trajectory, which he constructs personally, imposes internal features and illusory reality and most importantly, his goals, desires and aspirations. Types and stages of career:

professional career and internal career. Typology of career strategies. Career can be divided into two types: professional and official.

Планирование карьеры. Типологии карьер

**Кетewan Кицмаришვილი
ГТУ Асоц. профессор**

Резюме

Карьера – это результат осознанной позиции и поведения человека в области трудовой деятельности, связанный с должностным или профессиональным ростом. Карьеру – траекторию своего движения – человек строит сам, соотносясь с особенностями внутри и неорганизационной реальности и, главное, – со своими собственными целями, желаниями и установками. Типы и этапы карьеры: профессиональная карьера и внутриорганизационная карьера. Типология карьерных стратегий: профессиональной карьеры и должностная карьера.

რეზიუმე

კარიერა, ესაა ადამიანის გაცნობიერებული ქცევისა და პოზიციის შედეგი მისი შრომითი საქმიანობის სფეროში და დაკავშირებულია თანამდებობრივ ან პროფესიულ ზრდასთან. კარიერა, ესაა ადამიანის “მოძრაობის” ტრაექტორია, რომელსაც იგი აგებს საკუთრად, უფარდებს შიდა თავისებურებებს და ილუზიურ რეალობას და რაც მთავარია, საკუთარ მიზნებს, სურვილებს და მისწრაფებებს. კარიერის ტიპები და ეტაპები: პროფესიული კარიერა და შიდაორგანიზაციული კარიერა. კარიერული სტრატეგიების ტიპოლოგია. შეიძლება გამოვყოთ კარიერის ორი ტიპი: პროფესიული და თანამდებობრივი.

საკვანძო სიტყვები: პროფესიული კარიერა. შიდაორგანიზაციული კარიერა. კარიერული სტრატეგიების ტიპოლოგია. კარიერა ტრამპლინის ტიპის მიხედვით. კარიერა კიბის ტიპის მიხედვით.

კარიერა, ესაა ადამიანის გაცნობიერებული ქცევისა და პოზიციის შედეგი მისი შრომითი საქმიანობის სფეროში და დაკავშირებულია თანამდებობრივ ან პროფესიულ ზრდასთან.

კარიერა, ესაა ადამიანის „მოძრაობის” ტრაექტორია, რომელსაც იგი აგებს საკუთრად, უფარდებს შიდა თავისებურებებს და ილუზიურ რეალობას და რაც მთავარია, საკუთარ მიზნებს, სურვილებს და მისწრაფებებს.

კარიერის ტიპები და ეტაპები

ორგანიზაციის, ან პროფესიის ჩარჩოებში, შეიძლება გამოვყოთ ადამიანის მოძრაობის რამოდენიმე პრინციპული ტრაექტორია, რომლებიც მიგვიყვანს სხვადასხვა ტიპის კარიერასთან.

პროფესიული კარიერა – ცოდნის, უნარის, ჩვევების ზრდა. პროფესიული კარიერა შეიძლება განვითარდეს სპეციალიზაციის (იმ ერთი მიმართულებით ღრმა ცოდნის შექმნა, რომელიც შეიქმნა პროფესიული გზის დასაწყისში), ან ტრანსსპეციალიზაციის (სხვა სფეროში არსებული ადამიანთა გამოცდილების დაუფლება) გზით.

შიდაორგანიზაციული კარიერა დაკავშირებულია ორგანიზაციაში ადამიანის “მოძრაობის ტრაექტორიასთან”. იგი შეიძლება იყოს:

- ვერტიკალური – თანამდებობრივი ზრდა;
- ჰორიზონტალური – დანიშნულება ორგანიზაციის შიგნით, მაგ., მუშაობა ერთი დონის იერარქიის სხვადასხვა ქვედანაყოფებში;
- ცენტრისკენული – წინსვლა ორგანიზაციის ბირთვისკენ, მართვის ცენტრისკენ, უფრო და უფრო ღრმა ჩართვა გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში.

ახალ თანამშრომელთან (მუშაკთან) შეხვედრისას, პერსონალის საკითხებში მენეჯერმა უნდა გაითვალისწინოს კარიერის ის ეტაპი, რომელსაც მუშაკი გადის მოცემულ მომენტში. ამან შესაძლებელია ხელი შეუწყოს პროფესიული საქმიანობის, დინამიურობის ხარისხის და ინდივიდუალური მოტივაციის სპეციფიკის მიზნების დაზუსტებას. ცხრილი 1. მოცემულია კარიერის ეტაპების მოკლე აღწერა.

ცხრილი 1. კარიერის ეტაპები.

ეტაპი	ასაკი	მოკლე დახასიათება	მოტივაციის თავისებურებები მასლოუს მიხედვით
წინასწარი	25 წლამდე	შრომითი საქმიანობისთვის მომზადება, საქმიანობის სფეროს ამორჩევა	უსაფრთხოება, სოციალური აღიარება
ჩამოყალიბება	30 წლამდე	სამუშაოს ათვისება, პროფესიული ჩვევების განვითარება	სოციალური აღიარება, დამოუკიდებლობა
წინსვლა	45 წლამდე	პროფესიული განვითარება	სოციალური აღიარება, თვითრეალიზაცია
რწმუნება	60 წლის შემდეგ	პენსიაზე გასვლისთვის მომზადება, საკუთარი ცვლის	სოციალური აღიარების შენარჩუნება

		მოქმედა და მისი მომზადება	
საპენსიო	65 წლის შემდეგ	სხვა საქმიანობით დაკავება	თვითგამოხატვის ძიება ახალი საქმიანობის სფეროში

პიროვნების თავისებურებების შესაფასებლად, პროფესიული გზის დასაწყისში პროფესიული საქმიანობის სფეროს შერჩევის ოპტიმიზაციისათვის, მნიშვნელოვანია ადამიანის პიროვნების ტიპის გათვალისწინება. ამ მიზნით მნიშვნელოვანია **ჯ. ჰოლანდის პიროვნებების ტიპოლოგია** (ცხრილი 2).

პიროვნებების ტიპოლოგია ჯ. ჰოლანდის მიხედვით

პიროვნების ტიპი	საქმიანობის ორიენტაცია
რეალისტური	მანიპულირება ინსტრუმენტებით და მექანიზმებით
მკვლევარის	ძიება
არტისტული	ემოციონური გამოვლინებები, თითპრეზენტაცია
სოციალური	ადამიანებთან ურთიერთმოქმედება
მენარმის	ადამიანზე მოქმედება
კონვენციონური	მონაცემებით და ინფორმაციით მანიპულირება

კარიერული სტრატეგიების ტიპოლოგია შეიძლება გამოვყოთ კარიერის ორი ტიპი: პროფესიული და თანამდებობრივი. პროფესიული კარიერის განსაზღვრა მოცემული გვქონდა ზემოთ.

თანამდებობრივი კარიერა – ორგანიზაციის შიგნით მუშაკის მიერ გარკვეული თანამდებობების დაკავების პროცესი.

კვლევების ანალიზმა აჩვენა, რომ კარიერული სტრატეგიების მრავალფეროვანი ვარიანტებიდან გამოჰყოფენ ოთხ ტიპურ მოდელს, რომლებიც საფუძვლად უდევს მოდიფიკაციების მრავალფეროვნებას.

კარიერა “ტრამპლინის” ტიპის მიხედვით. კარიერის ეს ტიპი ტიპურია სპეციალისტებისა და მოსამსახურეთათვის, რომლებიც არ ისახავდნენ მიზნად სამსახურში წინსვლას, თუმცა, წინსვლა ხდებოდა თავისთავად, მათი პოტენციალის და კვალიფიკაციის თანდათანობით ზრდის შედეგად. გარკვეულ ეტაპზე ასეთ მუშაკს უკავია მაღალი თანამდებობა და ცდილობს ამ თანამდებობის შენარჩუნებას პენსიაზე

ზე გასვლამდე. ხოლო შემდეგ – “ნახტომი” პენსიაზე.

კარიერა “კიბის” ტიპის მიხედვით. ამ ტიპის კარიერის მიმდევრები შრომობენ მთელი ძალების დაძაბვით. “კიბის” ყოველი საფეხური – ესაა თანამდებობა, რომელსაც მუშაკი იკავებს საშუალოდ 5 წლის მანძილზე, ხოლო შემდეგ მიდის უფრო ზემოთ. ასეთი ადამიანი უმაღლეს საფეხურს აღწევს მაქსიმალური პოტენციალის პერიოდში, შემდეგ ამას მოსდევს გეგმაზომიერი დაშვება სამსახურებრივ კიბეზე და ადამიანი ხდება ფირმის მნიშვნელოვანი კონსულტანტი.

კარიერა “გველის” ტიპის მიხედვით. ამ მოდელმა ყველაზე დიდი გავრცელება ჰპოვა იაპონიის მსხვილს ფირმებში. ყოველ თანამდებობას იკავებენ 1-2 წლიანი პერიოდით და რაღაც დროის მანძილზე მუშაკი არ გადაადგილდება (მოძრაობს) ვერტიკალურად ზემოთ, იკავებს ერთი დონის რამდენიმე თანამდებობას მიყოლებით, მაგ., ინჟინერ-ელექტრიკოსი პროექტირებიდან შეიძლება გადაყვანილი იქნას წარმოებაში ან ამწყობ საამქროში. ამიტომ, როცა მუშაკი ადის ბოლომდე (მწვერვალამდე), მაშინ მან იცის მთელი ფირმა, გასიგრძეგანებული აქვს ყველა პროცესი.

„გზაჯვარედინის“ ტიპის კარიერა. ამ მოდელის მიხედვით, გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ სპეციალისტი გადის ატესტაციას, რომლის შედეგების მიხედვით მიიღება გადაწყვეტილება დანიშნულების, გადაადგილების ან თანამდებობრივი დაქვეითების შესახებ. ესაა კარიერის ამერიკული მოდელი, რომელიც ორიენტირებულია ადამიანის ინდივიდუალიზმზე.

კარიერული სტრატეგიის თვალსაზრისით, კარიერა არსებობს შემდეგი სახის:

- ტიპური – ორგანიზაციაში თანამდებობრივი სტატუსის თანმიმდევრული ცვლილება ერთ პროფესიულ დარგში პროფესიული გამოცდილების შეძენის დონის მიხედვით;
- მდგრადი – ესაა ცხოვრების განსაზღვრულ ეტაპზე სიტუაცია, როცა საჭირო ხდება პროფესიული საქმიანობის შინაარსის დროებით, ან სამუდამოდ შეცვლა, ასევე, ისეთი თანამდებობების დაკავება, რომელთა სპეციალიზაცია არ შეესაბამება მიღებულ განათლებას. მაგრამ, იმავდროულად, პროფესიულ საქმიანობაში და თანამდებობრივ დანიშნულებაში ადგილი აქვს შეფარდებით მუდმივობას;
- წყვეტილი – ხასიათდება პროფესიული და თანამდებობრივი დანიშნულების არამდგრადობით, პროფილის და საქმიანობის ფორმის არა-

ერთი ცვლილებით, მრავალრიცხოვან ორგანიზაციაში მუშაობით და თანამდებობების დაკავებით, რომლებიც არ შეესაბამებოდნენ შექმნილ პროფესიულ გამოცდილებას (ცოდნას).

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ქ. კინმარიშვილი. პერსონალის მართვა. გამ. „სამართლიანი საქართველო“. 2013 წელი.

2. Базаров Т.Ю. – Управление персоналом (практикум) – М., ЮНИТИ-ДАНА, 2012.
3. Горбатова М.М. Методы управления персоналом: Учеб. пособие. Кемеров: ЮНИТИ-ДАНА, 2002.
4. Управление персоналом: Учебник для вузов / Под ред. Т.Ю. Базарова, Б.Л. Еремина. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001.

მარკეტინგის სამსახურის ძველანაყოფების ძირითადი ამოცანები და ფუნქციები

ლევან მიქავა — სტუ-ს დოქტორანტი

The Main Goals and Functions of Marketing Service Divisions

Levan Miqava
PhD student of GTU

Summary

An efficient operation of Marketing Service Divisions mostly depend on rational and sufficient structure of the organization. Employee turnover has

lesser negative impact on service's performance when its structure is successfully chosen. Good management structure is a result of detailed analysis of main procedures and activities of marketing service performance and clarity of functions of each division.

Designing of marketing service structure is derived from goals, functions and authority discretions of the service.

Marketing planning develops from **Marketing mix modeling** (MMM) and actual short-term planning. Its manifestation realizes on three levels : enterprise, business and market branches for specific products.

As far as management structure has a substantial impact on performance and realizations of specific marketing strategies and concepts, it emerges to be a crucial aspect.

In modern day georgian companies, development of marketing departments caused rising demands for eligibility of market experts. Companies has derived vision of background and skills needed for market expert.

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია მარკეტინგის სამსახურის ქვედანაყოფების ძირითადი ამოცანები და ფუნქციები და მისი განხორციელების გზები. მარკეტინგის სამსახურის ქვედანაყოფების ძირითადი ამოცანებისა და ფუნქციების განხორციელება შესაძლებელია კომპანიაში სწორად აგებული ორგანიზაციული სტრუქტურის მეშვეობით, რომელსაც შეუძლია იმუშაოს მასში არსებითი ცვლილებების შეტანის გარეშე. სწორად ჩამოყალიბებულ სტრუქტურაში სპეციალისტები იცვლებიან ისე, რომ არ გამოიწვევს სტრუქტურებში მნიშვნელოვან ცვლილებებს. ასეთი სტრუქტურები ორგანიზაციის დანიშნულების ღრმა გააზრების და მთავარი პროცესების სწორად დამუშავების შედეგად იქმნება. მარკეტინგის ორგანიზაცია („ორგანიზება“) ხდება ამოცანების, როლის, უფლებამოსილების და პასუხისმგებლობის რეალიზებით, რომლის მეშვეობითაც კომპანია ახორციელებს მარკეტინგულ საქმიანობას. მარკეტინგის დაგეგმვა – ხორციელდება მარკეტინგის კომპლექსის და მიმდინარე გეგმის დამუშავებით და დაფუძნებულია სამ ძირითად დონეზე, სანარმოო (გაერთიანება, კორპორაცია), კომპანიის ბიზნეს-მიმართულება, ცალკეული საქონლის, ბაზრის, არხების განსაზღვრა. ფირმაში მარკეტინგული საქმიანობის ორგანიზაციული სტრუქტურა წარმოადგენს მარკეტინგის სამსახურს ორგანიზაციის კონსტრუქციას, რომლის საფუძველზე ხორციელდება მარკეტინგული საქმიანობის მართვა. შესაბამისად მარკეტინგულ სტრუქტურას გადამწყვეტი როლი აკისრია მარკეტინგის კონცეფციების წარმატებით რეალიზაციისთვის. ბოლო პერიოდში ქართულ ფირმებში მარკეტინგული განყოფილებების შექმნამ ჩამოაყალიბა გარკვეული მოთხოვნები მარკეტოლოგების მიმართ. ფირმებს გაუჩნდათ გარკვეული მოთხოვნები: როგორი უნდა იყოს მარკეტოლოგი და რა გამოცდილებას უნდა ფლობდეს.

კომპანიაში სწორად აგებული ორგანიზაციულ სტრუქტურას შეუძლია იმუშაოს მასში არსებითი ცვლილებების შეტანის გარეშე. სწორად გაკეთებულ სტრუქტურაში ადამიანები იცვლებიან ისე, რომ თვით ამ სტრუქტურებში მნიშვნელოვანი ცვლილებები არ ხდება. ასეთი სტრუქტურები ორგანიზაციის დანიშნულების ღრმა გააზრების და მთავარი პროცესების სწორად დამუშავების შედეგად იქმნება. ისინი თვითონ მართავენ ადამიანებს და არა პირიქით, ადამიანები მართავენ მათ. ასეთი სტრუქტურები ეხმარებიან ორგანიზაციას: 1. განახორციელოს სტრატეგია; 2. ეფექტიანად მართოს მიმდინარე პროცესები და, რაც მთავარია, 3. უკეთ გამოიყენოს მასში მომუშავე ადამიანების შესაძლებლობები. ეს არის ის სამი ამოცანა, რომელსაც სწორად გაკეთებული ორგანიზაციული სტრუქტურა უნდა ემსახურებოდეს.

ქართული კომპანიების უმრავლესობა მარკეტინგს განიხილავენ, როგორც კომპანიის მართვაში ახალ ფუნქციას. მარკეტინგის ფუნქცია მიმართულია ისეთი საკითხების გადაჭრისაკენ, როგორიცაა:

- რა ვანარმოოთ? – სადაც გათვალისწინებულია ბაზრის მოთხოვნები და კომპანიის მიერ სასურველი პროდუქციის შექმნის პოტენციური შესაძლებლობა;
- ვის მივყიდოთ? – განისაზღვრება კომპანიის მიზნობრივი ბაზარი, მისი მოთხოვნები;
- როგორ გავყიდოთ? – მუშავდება მარკეტინგული კომპლექსი (ასორტიმენტი, შეფუთვა, ფასი, გაყიდვა, რეკლამა და ა. შ);

კომპანიაში ახალი ფუნქციის წარმოშობა თავისთავად წრმოშობს მმართველობის სპეციფიური ფორმის ჩამოყალიბების აუცილებლობას, რაც შესაძლებელია განხორციელდეს მარკეტინგული სისტემის დახმარებით – რომელიც თავის მხრივ მოიცავს საინფორმაციო, ორგანიზაციულ, გეგმიურ და მაკონტროლებელ ელემენტებს და აკავშირებს კომპანიას ბაზართან.

მარკეტინგის ინფორმაციული უზრუნველყოფა ხდება მარკეტინგული ინფორმაციის დამუშავების საფუძველზე, ინფორმაციის შეკრების ორგანიზაციული და ტექნიკური მხარე, შეგროვების მეთოდები, მოგროვებული მონაცემების დამუშავება და ანალიზი აუცილებელია კომპანიაში მარკეტინგის განხორციელებისათვის.

მარკეტინგის ორგანიზაცია („ორგანიზება“) ხდება ამოცანების, როლის, უფლებამოსილების და პასუხისმგებლობის რეალიზებით, რომლის მეშვეობითაც კომპანია ახორციელებს მარკეტინგულ საქმიანობას.

მარკეტინგის დაგეგმვა – ხორციელდება მარკეტინგის კომპლექსის და მიმდინარე გეგმის დამუშავებით. და დაფუძნებულია სამ ძირითად დონეზე:

- სანარმოო (გაერთიანება, კორპორაცია);
- კომპანიის ბიზნეს-მიმართულება;
- ცალკეული საქონლის, ბაზრის, არხების განსაზღვრა.

მარკეტინგის კორპორატიული გეგმა მტკიცდება კომპანიის უმაღლესი ხელისუფლების მიერ. თავდაპირველად ხდება კორპორატიული სტრატეგიის დამუშავება, სადაც უნდა გაითვალისწინონ კომპანიის რესურსები და ბიზნეს-მიმართულებები. საქმიანობის მარკეტინგის გეგმა აგებულია დივიზიონალურ სტრატეგიაზე და კომპანიის მიერ არჩეულ მიმართულებაზე. სევე კომპანიაში მუშავდება კონკრეტული საქონლის მარკეტინგული გეგმა – სადაც ხდება ძალების კონცენტრირება კონკრეტულ მიზნობრივ ბაზარზე. რესურსი განისაზღვრება მარკეტინგ-მიქსის თითოეულ კომპონენტისათვის ცალ-ცალკე (საქონლის სრულყოფა, გასაღების არხების ფორმირება, სარეკლამო კამპანიის ჩატარება და ა.შ.).

მარკეტინგის კონტროლი ტარდება მარკეტინგული საქმიანობის პერიოდული გადახედვით. მას ატარებს კომპანია ან საკუთარი ძალებისხმევით ან მოწვეული სპეციალისტების მეშვეობით (აუდიტ მარკეტინგი). სადაც შეისწავლიან: კომპანიის მარკეტინგის სტრატეგიულ საქმიანობას, ახდენენ მიმდინარე პროცესების შეფასებას, მარკეტინგული დანახარჯების შედარებას ფაქტიურ და გეგმიური შემოსავალთან.

კომპანიაში სპეციალიზირებული მარკეტინგული სტრუქტურის შექმნა ეს ასე ვთქვათ ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია ქართული კომპანიებისათვის. სანარმოო, ფინანსური, სავაჭრო-გასაღების. ტექნოლოგიური, საკადრო და საქმიანობის სხვა სფეროსთან ქმნის ერთიან ინტეგრირებულ პროცესს, რომელიც მიმართულია ბაზრზე არსებული მოთხოვნის დაკმაყოფილებისაკენ და მოგების ზრდისაკენ.

მარკეტინგული სამსახურის სათავეში ჩვეულებსამებრ კომპანიის დირექტორის შემდგომ მეორე პირი არის მარკეტინგის ვიცე-პრეზიდენტი, მარკეტინგული განყოფილების შემადგენლობაში შედიან თანამშრომლები – რომლებიც იკვლევენ ბაზარს, სასაქონლო ასორტიმენტზე, საფასო პოლიტიკაზე, გასაღების არხებზე, გასაღების სტიმულირებაზე, რეკლამაზე – მომუშავე თანამშრომლები.

როდესაც ვსაუბრობთ კომპანიაში მარკეტინგული სამსახურის ორგანიზებაზე უნდა ვიგულისხმობთ, რომ ესაა:

- კომპანიის ბაზართან ურთიერთობის ახალი ფუნქციის გაცნობიერება;
- მარკეტინგული საქმიანობის მმართველობის ეფექტური სისტემის ფორმირება;
- ისეთი მარკეტინგული სტრუქტურის შექმნა, რომელიც უზრუნველყოფს კომპანიის სხვა სტრუქტურულ განყოფილებებთან ერთიან ფუნქციონირებას.

ეფექტური მარკეტინგული მართვისათვის აუცილებელია ჩამოვყალიბოთ ამოცანები, რომელიც განსაზღვრავს კომპანიის წინაშე მდგომ ამოცანებს.

მარკეტინგული ქვეგანყოფილებებიდან გამოვყოფთ ორიერთ მათგანს:

1) მარკეტინგული კვლევის და მარკეტინგული გეგმის შექმნის განყოფილებას – რომელიც ასრულებს შემდეგ ფუნქციას

- მარკეტინგულილონისძიებებისდაგეგმვა;
- მიზნობრივი ბაზრის შესაბამისი სტრატეგიის შემუშავება;
- საბაზრო შესაძლებლობების ანალიზი;
- კონკურენტუნარიანობის, მ.შ. ანალიზის ჩასატერებლად მარკეტინგული კვლევის ჩატარება;
- ანტიკრიზისული მარტვის მოდელის შექმნა;

2) კომპანიის სასაქონლო ასორტიმენტის დაგეგმვის განყოფილება, რომელიც ასრულებს შემდეგ ფუნქციებს:

- მომხმარებელთა მოთხოვნის გათვალისწინებით სასაქონლო პოლიტიკის ფორმირება და კონკურენტუნარიანობის განსაზღვრა;
- თითოეულ სასაქონლო ერთეულზე მოთხოვნის მექანიზმის შექმნა;
- მომხმარებლის მოთხოვნის შესაბამისი ასორტიმენტული ჯგუფის საქონლის შექმნა;
- ბაზარზე საქონლის და მომსახურების ეფექტური პოზიციონირებისათვის ბრენდის ხელშეწყობა;

3) რეკლამის და სტიმულირების სამსახური, რომელიც ორიენტირებულია კომერციული წარმატების მიღწევაზე სარეკლამო პოლიტიკის, ბაზრობა-გამოფენებზე, აუქციონზე და სხვა ლონისძიებების მონაწილეობით, ასევე სოციალურ ლონისძიებებში აქტიური ჩართულობით დადებითი საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებაზე.

ფირმაში მარკეტინგული საქმიანობის ორგანიზაციული სტრუქტურა წარმოადგენს მარკეტინგის სამსახურს ორგანიზაციის კონსტრუქციას, რომლის საფუძველზე ხორციელდება მარკეტინგული საქმიანობის მართვა. შესაბამისად მარკეტინგულ სტრუქტურას გადაწყვეტი როლი აკისრია მარკეტინგის კონ-

ცეფციების წარმატებითი რეალიზაციისთვის. ბოლო პერიოდში ქართულ ფირმებში მარკეტინგული განყოფილებების შექმნამ ჩამოაყალიბა გარკვეული მოთხოვნები მარკეტლოგების მიმართ. ფირმებს გაუჩნდათ გარკვეული მოთხოვნები: როგორი უნდა იყოს მარკეტლოგი, რა გამოცდილებას უნდა ფლობდეს, ხშირად ხდება ძველი კადრების ჩანაცვლება ახლით. მარკეტინგი გარკვეულწილად მარკეტლოგის მხრიდან შემოქმედებით მიდგომასაც კი საჭიროებს.

კომპანიებში არსებობს შემდეგი თანამდებობრივი ერთეულები მარკეტინგის ტოპ-მენეჯერი, ფუნქციონალური სპეციალიზაციის მენეჯერი, სავაჭრო მარკის და საქონლის მენეჯერი, გასაღების მენეჯერი, კომუნიკაციის მენეჯერი და ფასების მენეჯერი. განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

ორგოგორც ავლნიშნეთ მარკეტინგის სამსახურის სათავეში, როგორც წესი, საწარმოს ხელმძღვანელობის შემდეგ მეორე პირია — მარკეტინგის დირექტორი ანუ ფირმის ვიცე-პრეზიდენტი მარკეტინგის საკითხებში. მარკეტინგის ტოპ-მენეჯერი – განსაზღვრავს კომპანიის მისიას, განვითარების პერსპექტივას, ახდენს მართვის პროცესებისთვის სტრუქტურის ფორმირებას (საჭიროების შემთხვევაში კი ახდენს არასასურველი-არაეფექტური სტრუქტურის რესტრუქტურის (საბაზრო შესაძლებლობების სტრატეგიის და ტაქტიკის განხორციელებას, კოორდინაციას უწევს მმართველობის გეგმიურ პროცესებს, ამუშავებს შრომის მოტივაციის სისტემას – იცავს მის უსაფრთხოებას და ახორციელებს მარკეტინგული საქმიანობის კონტროლს.

ოფუნქციონალური სპეციალიზაციის მენეჯერი – წარმართავს მარკეტინგის მართვის პროცესს, ჩართულია დაგეგმვის, მარკეტინგული კვლევის, გასაღების ორგანიზაციის, მარკეტინგული კომუნიკაციის და სერვისული მომსახურების პროცესში;

ო სავაჭრო მარკის ან საქონლის მენეჯერი – მიზნად ისახვას პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების სტრატეგიის შემუშავებას და განხორციელებას. ვალდებულია მონა-

ნილებოა მიიღოს მარკეტინგის ოპერატიული გეგმის ფორმირებასა და რეალიზაციაში. ახორციელებს პროდუქციის მხარდაჭერ ღონისძიებებს, მონაწილეობას ლეზულობს ტენდერებში. მთელი მისი ძალისხმევა მიმართულია სასაქონლო პოლიტიკის ფორმირებისაკენ. დროულ ინფორმაციას აწვდის ხელმძღვანელს მოთხოვნის მოცულობის, მომხმარებელთა დამოკიდებულების ცვლილებების შესახებ და სთავაზობს მას შესაბამის წინადადებებს.

ო გასაღების მენეჯერი – შეიმუშავებს უკვე მზა საქონლის გასაღების გეგმას და ახდენს მის რეალიზაციას, ასევე ამზადებს გასაღების და დისტრიბუციის პროგრამას, სავაჭრო მარკის და მარკეტინგული კომუნიკაციის მენეჯერებთან ერთად ახდენს ბაზარზე სიტუაციის ანალიზს, განსაზღვრავს ბაზრის კონკურენტუნარიანობას, აფასებს: საქონელმომძრაობის არხებს, საწყობის მუშაობის რეჟიმს, აკონტროლებს გაყიდვების პროცესს, შეკვეთების პორტფელის ეფექტურობას და სერვისული მომსახურების სისტემას.

ორეკლამის მენეჯერი – განსაზღვრავს სარეკლამო კომპანიის ჩატარების აუცილებლობას, მის ვადებს, ბიუჯეტს და ხარჯებს. თანამშრომლობს სარეკლამო სააგენტოებთან (სარეკლამო ფურცლების, ბუკლეტების, მედია დოკუმენტების მწარმოებლებთან). აქტიურად თანამშრომლობს მასობრივ საინფორმაციო საშუალებებთან ფირმის შესახებ დადებითი იმიჯის ფორმირებისა და შენარჩუნების მიზნით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არმსტრონგი გ., კოტლერი ფ. მარკეტინგის საფუძვლები. სახელმძღვანელო. მე-7 გამოცემა. თარგმანი ინგლისურიდან. თბ., 2006.
2. Котлер Ф. Маркетинг-менеджмент. Пер. с англ. М., 2005.
3. Романова А.Н. Маркетинг, Москва, 1998;
4. Черчилль Г., Браун Т. Маркетинговые исследования. 5-е изд. Питер, 2007

სამედიცინო ხარისხის შეფასება და ორგანიზაციულ-მმართველობითი ინოვაციები პირველად ჯანდაცვაში

ციალა ლომია — ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი
თამარ ჩახუნაშვილი — სტუ-ს დოქტორანტი

in Primary Health Care

Tsiala Lomaia
Tamar Chakhunashvili

Summary

One of the priorities in the Health Care development is discussed in the work, namely, about the availability of the medical service of the population, children and adults health care. Characteristics and organizational and management problems study, quality assurance of the medical service and health care system efficiency is of great importance.

Medical service and medical productivity indication do not correspond the international standards affecting the served medical service efficiency, clinical results and quality. Different methods of improvement and providing the medical service is known for the modernity outcome assessment is of importance from the medical service estimation features as the outcome reflects the main goal of the medical service - to serve the patient corresponding medical service.

რეზიუმე

ნაშრომში საუბარია საქართველოში ჯანდაცვის სფეროს განვითარებაში ერთ-ერთ პრიორიტეტზე, მოსახლეობის და განსაკუთრებით ბავშვთა დამოზარდთა ჯანმრთელობის დაცვის, სამედიცინო სერვისისადმი ხელმისაწვდომობის გაზრდაზე. მენეჯმენტის თავისებურებები და ორგანიზაციულ-მმართველობითი პრობლემების შესწავლას, სამედიცინო მომსახურების ხარისხის უზრუნველყოფის და ჯანდაცვის სისტემის ეფექტიანობის მისაღწევად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. ვეყნის ჯანდაცვის სფეროში მიმდინარე პროცესები განაპირობებს პირველადი ჯანდაცვის რგოლის დაწესებულებების მენეჯმენტის დაინტერესებას, რათა მმართველობით საქმიანობაში გამოიყენოს ისეთი მექანიზმები, რაც სამედიცინო პერსონალს უკეთ მუშაობის მოტივაციას შეუქმნის, რაც თავისთავად ხელს შეუწყობს სამედიცინო მომსახურების ხარისხის ამაღლებას და მმართველობითი ინოვაციების დანერგვას.

თანამედროვეობისთვის ცნობილია სამედიცინო მომსახურების ხარისხის უზრუნველყოფის და გაუმჯობესების სხვადასხვა მეთოდები, სამედიცინო მომსახურების შეფასება მახასიათებლებიდან განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს გამოსავალის შეფასებას, რადგან სწორედ გამოსავალი ასახავს სამედიცინო მომსახურების ძირითად მიზანს - პაციენტს გაენიოს სათანადო სამედიცინო მომ-

სახურება. ნაშრომში გადმოცემულია კვლევის შედეგები.

საკვანძო სიტყვები: ბავშვთა ჯანმრთელობის ცენტრი. პირველადი ჯანდაცვა; ინოვაციური მენეჯმენტი; ორგანიზაციულ-მმართველობითი ინოვაციები.

მომსახურების სფერო მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ეკონომიკური ზრდის რაოდენობრივ და ხარისხობრივ მაჩვენებლებს შორის ოპტიმალური პროპორციების ფორმირებაში, ოჯახის ბიუჯეტის შემოსავლებსა და დანახარჯებს შორის რაციონალური პროპორციის ფორმირებაში, ასევე, ხელსაყრელ პირობებს ქმნის ქალთა შრომის გამოყენებისათვის და ამით გარკვეულ როლს თამაშობს დასაქმების სქესობრივი სტრუქტურის პროპორციულობის დაცვაში.

სამედიცინო მომსახურებას აქვს საზოგადოებრივ-სოციალური ეფექტი და პირველადი ჯანდაცვის სექტორის როლი ამ საქმეში არსებითია.

სამედიცინო მომსახურების მიწოდების ორგანიზების გაუმჯობესება იყოფა 4 კომპონენტად, რომელთა შესაფასებლად გამოყენებული იქნა შემდეგი ინდიკატორები:

1. ჰოსპიტალური სექტორის განვითარება;
2. პირველადი ჯანდაცვის განვითარება;
3. სასწრაფო დახმარების სამსახურების ორგანიზება;
4. ჯანდაცვა პენიტენციური სისტემის დაწესებულებებში.

სამედიცინო მომსახურების სფეროში ჯანდაცვის სწორი კონცეფციის დანერგვას დიდი ისტორია აქვს და ის უკავშირდება ისეთი მეცნიერების შრომებს, როგორებიცაა დონაბედიანი, რობერტ ბრუკი, ოვერტვიტი, ჰენდერსონი და სხვ.

პაციენტი განიხილება კლიენტის რანგში, ეს დადგენილი იქნა დიდი ბრიტანეთის პაციენტთა ქარტიის მიერ, რომელშიც წარმოდგენილია, როგორც პაციენტთა უფლებები, ისე მომსახურების სტანდარტები. ჯ. ოვერტვიტიმა განსაკვანძო სამედიცინო მომსახურების ხარისხის საკანზომილება, დაინტერესებული ჯგუფების კავშირისად. (სქემა 1)

სქემა 1

სამედიცინო მომსახურების ორგანიზება საქართველოში განხილვა სამ დონედ:

- I. პირველადი ჯანდაცვა;
- II. სტანდარტული სტაციონარული მომსახურება;
- III. მაღალტექნოლოგიური ჰოსპიტალურ მომსახურება.

ორგანიზაციულ-მმართველობითი ინოვაციების შესწავლა უდაოდ დადებით როლს შეასრულებს სამედიცინო მომსახურების ხარისხის გაუმჯობესებისა და პაციენტთა უფლებების დასაცავად. ვინაიდან სამედიცინო მომსახურების სერვისი თავისი გაგებით მეცნიერულ მტკიცებულებებზე დაფუძნებულ მედიცინის მიღწევებს და საუკეთესო კლინიკური პრაქტიკის გამოყენებით პაციენტთა სამედიცინო მომსახურებას გულისხმობს, რომელმაც უფრო მეტი აქტიულობა შეიძინა ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკურ გარდაქმნებთან და ჯანმრთელობის სფეროში რეფორმების გატარების კვალდაკვალ. დღის წესრიგში დადგა არსებული მენტალური დოგმების რღვევა სამედიცინო პრაქტიკაში და საზოგადოების ინფორმირება ჯანდაცვის სისტემაში აუცილებელი რეფორმის საჭიროების შესახებ.

ქვეყნის ჯანდაცვის სფეროში მიმდინარე პროცესები განაპირობებს პირველადი ჯანდაცვის რგოლის დაწესებულებების მენეჯმენტის დაინტერესებას, რათა მმართველობით საქმიანობაში გამოიყენოს ისეთი მექანიზმები, რაც სამედიცინო პერსონალს უკეთ მუშაობის მოტივაციას შეუქმნის, რაც თავისთავად ხელს შეუწყობს სამედიცინო მომსახურების ხარისხის ამაღლებას. პაციენტთა აზრი სამედიცინო მომსახურების შეფასების ერთ-ერთი მგრძობიარე მაჩვენებელია, რომელიც ხელს შეუწყობს ორგანიზაციას მმართველობით ინოვაციების გატარებაში.

ჩვენს მიერ ჩატარებულმა კვლევამ, უცხოეთის ქვეყნებში დაგროვილმა გამოცდილების განხილვამ, საქართველოში მომზადებული ნორმატიული აქტების ანალიზმა, მოგვცა საშუალება შეგვესწავლა ჯანდაცვის პირველადი რგოლის ბავშვთა დაწესებულებებში სპეციალისტების მიერ მიღებული სამედიცინო მომსახურებით პაციენტთა კმაყოფილების დონის შეფასება.

ჩვენს მიერ ჩატარდა კვლევა პირველადი ჯანდაცვის რგოლის დაწესებულებებში, ჩვენი კვლევის მიზნიდან გამომდინარე საჭიროდ ჩავთვალეთ კლინიკა „მედი 22“-ის მაგალითზე გაგვეკეთებინა სამედიცინო ხარისხის შეფასება და დაწერგილი ორგანიზაციულ-მმართველობითი ინოვაციის შედეგების შესწავლა. პაციენტთა კმაყოფილების დონის შესწავლის მიზნით კლინიკა „მედი 22“-ში გამოიკითხა 200 პაციენტი; მომსახურების ხარისხის შეფასება გადავწყვიტეთ 10-ბალიანი სისტემით. კვლევის შედეგები მოცემულია ქვემოთ მოტანილ ცხრილში (ცხრილი 1).

კითხვა: რა ქულით შეაფასებთ „მედი22“-ის სპეციალისტების მიერ პაციენტების მომსახურების ხარისხს

როგორც ცხრილიდან ჩანს პაციენტები და მათი მშობლები აფასებენ 10-ბალიანი სისტემით სამედიცინო პერსონალით კმაყოფილების დონეს, რომელიც არის მომსახურების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტის გამოსავალი.

აქ მოტანილი გვაქვს პაციენტთა კმაყოფილების დონის შესწავლა „მედი 22“-ს მაგალითზე; როგორც ცხრილი 1 გვიჩვენებს, სამედიცინო პერსონალის მომსახურების ხარისხი „მედი 22“-ში დამაკმაყოფილებელია, რაც ნათლად ჩანს ცხრილში მოტანილი მონაცემებიდან.

ექიმ-სპეციალისტების მიერ პაციენტთა მომსახურების ხარისხის შეფასების შედეგები. ცხრილი 1

სპეციალისტი	პაციენტთა რაოდენობა	დაეთანხმა გამოკითხვას	ქულა				
			2 ქ.	4 ქ.	6 ქ.	8 ქ.	10 ქ.
პედიატრი	200	190	0	4	5	32	149
ქირურგი	200	185	0	2	2	18	163
ყელ-ყურ-ცხვირი	200	194	0	0	4	14	172
ოფთალ-მოლოგი	200	197	0	1	0	17	179
არდო-ლოგი	200	192	0	0	1	24	167
ნევროლოგი	200	187	0	1	0	27	159
სულ	200	197	0	6	10	24	157

პაციენტების და მათი მშობლების გამოკითხვის შედეგებით, მომსახურების ხარისხით სრულიად კმაყოფილია პაციენტთა და მათ მშობელთა 77%, რომელთაც 10 ქულით შეაფასეს ექიმთა მომსახურების ხარისხი, 15% 8 ქულით და ა.შ. ჩვენს მიერ ჩატარებული კვლევებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია შევაფასოთ აღნიშნული კლინიკის მენეჯმენტის დადებითი პოზიციები. „ჯანმრთელობის უმაღლესი ხელმისაწვდომი სტანდარტებით სარგებლობა“ წარმოადგენს პირველადი ჯანდაცვის რგოლის შესახებ 1978 წლის ალმა-ატის დეკლარაციის და 1998 წელს მსოფლიო ექიმთა ასოციაციის მიერ მიღებული ოტავას დეკლარაციის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თემას.

მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ ყოველწლიურად ხდება კმაყოფილების მეთოდოლოგიისა და გამოყენების მეთოდების დახვეწა. მნიშვნელოვანია პირველადი ჯანდაცვის რგოლში პაციენტთა კმაყოფილების დონის შესწავლა და შეფასება, როგორც სამედიცინო მომსახურების დონეების, ასევე ექიმთა კონკრეტული უნარ-ჩვევების შესაფასებლად. პაციენტთა აზრი ხელს შეუწყობს თანამედროვე სამედიცინო მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების შესაბამისად სათანადო შედეგის მიღებას, რომელიც დაეხმარება ორგანიზაციას მმართველობითი ნოვაციების გატარებაში.

სამედიცინო მომსახურებით პაციენტთა კმაყოფილების დონის შეფასებისა და მმართველობითი ინოვაციის დანერგვით მიგველო გადაწყვეტილება კლინიკაში „ბავშვთა ჯანმრთელობის ცენტრი“-ს გახსნის შესახებ. დარწმუნებული ვიყავით ამ ინოვაციით პოზიტიურ შე-

დეგებს მივიღებდით. იდეის განხორციელება მოხერხდა 2015 წლის იანვარში.

„ბავშვთა ჯანმრთელობის ცენტრი“ ემსახურება ბავშვთა ჯანმრთელობის დონის გაუმჯობესებას, არსებული პრობლემების დიაგნოსტიკას და მართვას, ჯანმრთელობის პროფილაქტიკას. ყველაზე მთავარი, რაც განასხვავებს ამ ცენტრს დანარჩენი პირველადი ჯანდაცვის ობიექტებისგან, გახლავთ ის, რომ ცენტრი ძირითადად ემსახურება ჯანმრთელ ბავშვებთან ერთად, მცირე ფიზიკური, ფსიქოლოგიური და კოგნიტური შეფერხების მქონე ბავშვებს. მინდა მოგახსენოთ, რომ მსგავსი ცენტრი ამიერკავკასიაში პირველია.

შეთავაზებული სერვისები:

1. ბავშვის გლობალური განვითარების შეფასება პედიატრის მიერ;
2. ლოგოპედის კონსულტაცია;
3. ფსიქოლოგის კონსულტაცია;
4. სპეციალური პედაგოგის კონსულტაცია;
5. ექიმი-რეაბილიტოლოგების, მასაჟის სპეციალისტების კონსულტაცია;
6. ექიმი-ფიზიოთერაპევტის კონსულტაცია;
7. სამკურნალო ცურვა, ჰიდრომასაჟი;
8. ქვიშის სანაპირო, ფიზიკური მასაჟის განსხვავებული მეთოდი ქვიშაში;
9. ჩვილების ცურვა+ვარჯიში (baby spa);
10. ფიტნესი, სპორტული ცეკვა.

კომფორტული აუზი ბავშვებისთვის, უსაფრთხო და ჰიგიენური გარემო, ინდივიდუალური პროგრამა. ცურვის შემდეგ მსუბუქი ვარჯიში ანუ ნამდვილი BABYSPA. წყალი პატარების ყველაზე საყვარელი გარემოა, იდეა-

ლური მათი მოტორული განვითარების ხელშეწყობისათვის. სულ მეცხრე თვეა, რაც ფუნქციონირებს „ბავშვთა ჯანმრთელობის ცენტრი“ და უნდა აღინიშნოს, რომ მუდმივად ბოლომდე დატვირთულია. პატარებიც კმაყოფილია და მშობლებიც, რაც იმის დამადასტურებელია, რომ ჩვენმა რეკომენდაციამ სიახლის დანერგვის შესახებ გაამართლა. დღემდე, 9 თვის განმავლობაში მომსახურებით ისარგებლა 2700 ბავშვმა, რაც გატარებული ორგანიზაციული, სარეკლამო და მმართველობითი მუშაობის მიზანმიმართული გამოყენებით იქნა შესაძლებელი.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, სამედიცინო დანესებულებები განიცდიან ევოლუციას. თანდათანობით იკვეთება მომსახურების პროცესში პაციენტთა უფლებამოსილება, ინფორმირებულობის და აკადემიური დონის ამალღების, ხედვის ჩამოყალიბება სერვისებისა და საჭიროებების გათვალისწინების, მოლოდინის შესაბამისობის, კმაყოფილების შესწავლის აუცილებლობა. პაციენტთა კმაყოფილების შესაფასებლად ვაგრძელებთ კვლევას შემდეგ მახასიათებლებზე:

- ხელმისაწვდომობა;

- კომუნიკაცია;
- მომსახურების კოორდინაცია;
- თავაზიანობა, პატივისცემა, მზაობა მხარდაჭერაზე;
- მომხმარებელთა მომსახურება.

ამ მახასიათებლების გარდა განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენს ისეთი ასპექტების გამოკვლევა, როგორცაა: პაციენტთა უსაფრთხოება; ზიანის მიყენება; ინფორმაცია პაციენტის უსაფრთხოებაზე და შეხედულებები ჯანდაცვის ხარისხის შესახებ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო. საქართველოს ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო სტრატეგია. თბილისი. 2011წ.
2. ცილა ლომია, ადამიანური რესურსების მენეჯმენტი. თბილისი 2012 გვ.311
3. ოთარ გერზმავა, საზოგადოებრივი ჯანდაცვა და მენეჯმენტი. თბილისი 2008. გვ.550
4. რ. ურუშაძე. თანამედროვე საავადმყოფოს ორგანიზაცია და მენეჯმენტი. საქართველო 2010წ გვ.500
5. W. Jack Duncan; Peter M. Ginter; Linda E. Swayne. Strategic management of health care organizations Stephen
6. M. Shortell; Arnold D. Kaluzny. Health care management
7. Donabedian A. Evaluating the quality of medical care. Miibank Memorial Fund.1966;
8. Ovretveit J. Health Service Quality. Blacwell Science, Oxford. 1992.

მოდულირების ამოცანები ღია ინოვაციურ პროცესებში

სულხან ხუციშვილი — სტუ-ს პროფესორი
ჯულიეტა გაგლოშვილი — სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

ნაშრომში განხილულია ინოვაციური სისტემის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემადგენელი ინოვაციური პროცესი, მისი არსი და მოდელების ევოლუციის ეტაპები. წარმოდგენილია სხვადასხვა თაობის ინოვაციური მოდელების ბაზაზე შექმნილი ღია ინოვაციის ახალი სტრუქტურული მოდელი. აღნიშნულ მოდელში ინოვაციური პროცესი წარმოდგენილია როგორც გარკვეულ სტადიების თანმიმდევრობა პირდაპირი და უკუკავშირებით. გამოკვეთილია გარემოსთან მჭიდრო და ღია ურთიერთობის აუცილებლობა.

ღია მოდელებისთვის გამოკვეთილია პროცესის სხვადასხვა სტადიებზე არსებული ამოცანები და წარმოდგენილია მათი მოდელირება.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაციური პოლიტიკა, ინოვაციური სისტემა, ინოვაცია, ინოვაციური პროცესი, ხაზოვანი და არახაზოვანი მოდელები, დახურული ინოვაცია, ღია ინოვაცია, არამკაფიო სიმრავლეები, შეფასების კრიტერიუმები.

Modelling tasks in open innovative processes

Sulkhan Khucishvili
Julieta Gagloshvili

Summary

one of the most important components of innovative system - innovative process, its essence and the phases of evolution of the models are considered in the paper. New structural model of open innovation, created on the basis of innovative models of various generations is presented. Tasks, existing in different phases of the process are outlined for open models and their modelling is presented.

Key words: innovative policy, innovative system, innovation, innovation process, linear and non-linear models, closed innovation, open innovation, fuzzy sets, assessment criteria.

შესავალი. ინოვაციები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ცალკეული კომპანიების, სხვადასხვა დარგებისა და მთლიანად ქვეყნის განვითარებისა და კონკურენტუნარიანობის ამაღლების საქმეში.

საინოვაციო სისტემის ფორმირება და განვითარება წარმატებულ ქვეყანაში ინოვაციური პოლიტიკის საფუძველზე ხორციელდება. საქართველოსათვის ეს ფაქტი განსაკუთრებულ

მნიშვნელობას იძენს ევროინტეგრაციასთან დაკავშირებით.

ინოვაციური პოლიტიკის მიზანი უნდა იყოს სხვადასხვა დარგში, განსაკუთრებით ეკონომიკაში, ინოვაციების რაოდენობრივი ზრდა; ინოვაციური პროცესების მოდელების შესწავლა, ანალიზი და შესაბამისობაში მოყვანა სხვადასხვა გარე და შიდა, გლობალურ და ლოკალურ ფაქტორებთან. სწორად დაგეგმილი და წარმართული პროცესები წარმატებული ინოვაციების შექმნის საწინდარია.

განვითარებულ ქვეყნებში ქვეყნის ინოვაციური სისტემის განვითარებას გარკვეულ ინსტრუმენტებს, რომელთა საშუალებითაც შესაძლებელი ხდება ინოვაციურ პროცესებში საჭირო და დროული ჩარევა და დადებითი ზემოქმედების მოხდენა. აქვეყნდა აღნიშნოს ის ფაქტი, რომ განვითარებული ქვეყნები სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკის ინსტრუმენტებს მიზანმიმართულად იყენებდნენ, შესაბამის პერიოდში დომინირებული ინოვაციური პროცესების მოდელების შესაბამისად.

რეალურად გასული საუკუნის 50-იანი წლებიდან დღემდე ინოვაციური პროცესების მოდელების ექვსი ევოლუციური თაობა განიხილება — მარტივი ხაზოვანი მოდელებიდან რთულ, კომპლექსურ ქსელურ მოდელებამდე, როლებიც განსაზღვრავენ როგორც დახურულ, ისე ღია ინოვაციების არსს და მახასიათებლებს.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე ნაშრომის მიზანს წარმოადგენს ხაზოვანი და არახაზოვანი ინოვაციური პროცესების სტრუქტურული ანალიზი, ღია ინოვაციური მოდელის ფორმირება და მის სტადიებზე წამოჭრილი პრობლემების მათემატიკური მოდელების დამუშავება.

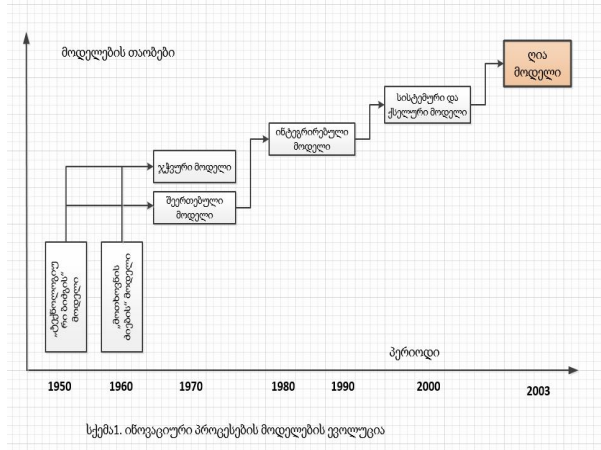
ინოვაცია არის ახალი, ეფექტიანი პროდუქტის ან მომსახურების შექმნა და რეალიზაცია. ინოვაცია ასევე არის უკვე არსებული პროდუქტის ან მომსახურების წარმოების წესის შეცვლა. ინოვაციის შინაარსში არსებითია შექმნილი სიახლის პრაქტიკაში რეალიზაცია.

ინოვაციური პროცესი. ინოვაციური პროცესი არის სიახლის შექმნის, დამუშავების, გავრცელებისა და გამოყენების პროცესი. ან სხვანაირად — პროცესი, რომელიც ინოვაციას (სიახლეს, გამოგონებას) ინოვაციამდე მიიყვანს. ინოვაცია შესაძლებელია ხორციელდებოდეს მრავალი მიმართულებით, მაგალითად:

- პროდუქტიული ინოვაცია (ახალი პროდუქტი ან მომსახურება);
- ტექნოლოგიური ინოვაცია (ახალი ტექნიკა და ტექნოლოგია);

- მმართველობითი ინოვაცია (მართვის ახალი მეთოდები, მართვის აპარატის მიერ ახალი ფორმების გამოყენება)და სხვა.

ინოვაციურ პროცესებთან დაკავშირებით პირველადი კვლევები და მათი მოდელების შექმნა 1950-1960 წლებს მოიცავს. ინოვაციური თეორიის განვითარებასთან ერთად ევოლუცია განიცადა ინოვაციური პროცესების მოდელებმაც მათი თანმიმდევრობა დროის პერიოდების მიხედვით მოცემულია ნახ. 1-ზე. [5,6]

სქემა 1. ინოვაციური პროცესების მოდელების ევოლუცია

ნახ. 1-ზე წარმოდგენილ სხვადასხვა თაობის ინოვაციურ მოდელებს დანვრლებით არ განვიხილავთ. მათი გაცნობა შესაძლებელია მაგალითად [1,5]-ში. უნდა აღინიშნოს, რომ სხვადასხვა ინოვაციური მოდელების ოთხი და ნაწილობრივ მეხუთე თაობაც შეფასდა, როგორც „დახურული“ ტიპის ინოვაციები, რადგან მათი რეალიზაციის ძირითადი პრინციპები იყო:

- მოგების მიღების მიზნით მხოლოდ შიდა დახურული კვლევების გამოყენება;
- საკადრო პოლიტიკის მიმართვა კომპანიაში სამუშაოდ ყველაზე ნიჭიერი სპეციალისტების მიზიდვისკენ;
- გეზი ბაზარზე ლიდერის პოზიციის დასაკავებლად და სამეცნიერო კვლევების სფეროში პირველობისკენ.

სხვა სიტყვებით, კომპანიები მიისწრაფოდნენ კომპანიის შიგნით იდეების, საუკეთესო კადრების და საკუთარი ძალებით რეალიზებული ყველაზე ეფექტური კვლევების კონსოლიდაციისკენ.

ღია ინოვაციები, დახურულისგან განსხვავებით, ეყრდნობა შემდეგ პრინციპებს:

- მხოლოდ შიდა დახურული ცოდნისა და კვლევების გამოყენებიდან გარე ცოდნის გამოყენებაზე გადასვლა;
- ბაზარზე ბევრი იდეაა, რომელთაც კომპანიისთვის მოგების მოტანა შეუძლია;

- ორგანიზაციის მდგრადი ბიზნეს-მოდელის შექმნა უფრო პრიორიტეტულია ბაზარზე პირველობასთან შედარებით. არაა საჭირო იყო პირველადი მომჩენი, რომ ამ აღმოჩენისგან მოგება მიიღო;
- აუცილებელია ეფექტურად გამოიყენო როგორც შიდა, ასევე გარე იდეები და კვლევები.

ღია ინოვაციები გულისხმობს ცოდნის მიზნობრივი ნაკადების გამოყენებას შიდა ინოვაციური პროცესების დასაჩქარებლად, ასევე ბაზრების გაფართოებას ინოვაციური პროცესების უფრო ეფექტური გამოყენებისთვის. ღია ინოვაციების პროცესის თეორია განიხილავს კვლევისა და დამუშავების პროცესს, როგორც ღია სისტემას. კომპანიას შეუძლია მიიზიდოს ახალი იდეები და გავიდეს ბაზარზე ახლი პროდუქტით არა მხოლოდ საკუთარი შიდა კვლევების წყალობით, არამედ სხვა ორგანიზაციებთან თანამშრომლობითაც.

გადასაწყვეტი ამოცანები. მათი მოდელირების მეთოდები

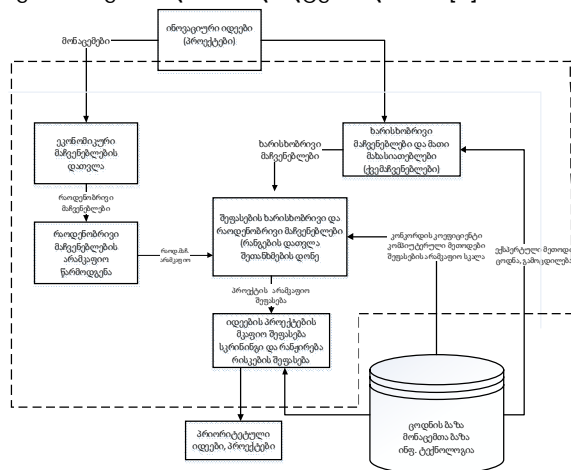
ინოვაციური პროცესი რთული პროცესია, ეს სირთულე უფრო მეტად იკვეთება არახაზოვანი მოდელების და ღია მოდელების გამოყენების დროს. პრობლემები იქმნება ინოვაციური პროცესის ყოველ სტადიაზე. მათი მყისიერი გადაწყვეტა მნიშვნელოვნად ზრდის ინოვაციის ეფექტურობას. პროცესის, იდეა – ინოვაცია, რეალიზების დროს პრობლემების გადაწყვეტაში განსაკუთრებულ როლს თამაშობს მათემატიკური მოდელირების მეთოდები და კომპიუტერული ტექნოლოგიები, რომელთა გამოყენება საგრძნობლად აადვილებს ამ პროცესისათვის დამახასიათებელი სხვადასხვა პრობლემური საკითხების გადაწყვეტას. მათ შორისაა პერსპექტიული მოთხოვნის გადამონშება და შედარება საბაზრო მოთხოვნასთან, რომლის შემდეგაც შესაძლებელი უნდა გახდეს „წარმოების“ შედეგების ბაზარზე მოხვედრა. შაბაზრო მოთხოვნის პროგნოზირებისთვის ხშირად გამოიყენება სტატისტიკური ანალიზის და რეგრესიული ანალიზის მეთოდები. კომპიუტერული პროგრამების (ვთქვათ MATLAB –ის ბაზაზე) გამოყენებით მარტივად იგება მოთხოვნის საპროგნოზო რეგრესიული წირი [3].

ღია ინოვაციური პროცესი წარმატებულად დასრულდება, თუ „სწორი გადაწყვეტილებები“ მიღებული იქნება ინოვაციური პროცესის სანყის სტადიაზე. თავიდან იდეების სიმრავლიდან არსებული მიზნების და პერსპექტიული მოთხოვნის შესაბამისად უნდა მოხდეს ერთი

ან რამდენიმე იდეის გადარჩევა (სკრინინგი) და შემდეგ მათ შორის საუკეთესოს ან საუკეთესოების დადგენის მიზნით მათი რანჟირება. არსებობს იდეების სკრინინგის და რანჟირების განსხვავებული მეთოდები, რომლებიც სხვადასხვა წესით ახდენენ არსებული იდეების შეფასებას და შედარებას. [2,3].

[2]-ში გამოყენებული მრავალ-კრიტერიუმიანი ექსპერტული მეთოდის გამოყენების საფუძველზე იდეების (პროექტების) რანჟირების და სკრინინგის სინთეზის ამოცანა შეიძლება რეალიზებული იქნას შემდეგი თანმიმდევრობით (იხ.ნახ. 2).

აღნიშნული ექსპერტული მეთოდი დაფუძნებულია არამკაფიო სიმრავლეთა თეორიის, კერძოდ არამკაფიო რიცხვების შესაძლებლობებზე და მოიცავს ექსპერტული მეთოდის ყველა ეტაპს: შეფასების რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლების, შეფასების არამკაფიო შკალის ფორმირება, ექსპერტების მიერ შეფასების პროცესის წარმართვა, ექსპერტების შეთანხმების დონის დადგენა და ა.შ. [4].

ნახ. 2. მრავალკრიტერიუმიანი ექსპერტული მეთოდის ძირითადი ეტაპები

ამავე მეთოდით შესაძლებელია იდეების და იდეების პორტფელის რისკის რაოდენობრივი შეფასებების განისაზღვრა არამკაფიო რიცხვების გამოყენებით. ასე რომ საწარმოს ინვესტიციურ პორტფელში წინასწარი შეფასების ეტაპზე შევა ის იდეები (პროექტები), რომელთაც აქვთ უმაღლესი რანგული მნიშვნელობა და შესაბამისი შეზღუდვების სისტემა.

დასკვნა. ინოვაციური მოდელების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ განვითარების პროცესში მათ მიიღეს საკმაოდ რთული ფორმა. ეს გამოწვეულია იმით, რომ ინოვაციური პროცესი „მრავალ-

ვალანხანაგაა“ და ძნელად ექვემდებარება სრულად აღწერას. მათი მაქსიმალურად სრულად აღწერის მცდელობებმა, მიგვიყვანა რთულ ქსელურ მოდელამდე, რომელიც დეტალიზაციის მიუხედავად მაინც ვერ ფლობს ნდობის სასურველ ხარისხს. ამ მოდელის ძირითად ნაკლოვანებად სახელდება მისი რთულად აღქმადობა. აღქმის გამარტივებით აიხსნება ღია ინოვაციის „ძაბრის“ ტიპის მოდელის პოპულარობა. მოდელს არ აქვს გამოკვეთილი სტრუქტურა და იძლევა შესაძლებლობას მოხდეს პროექტის შინაარსის თავისუფალი ტრაქტირება.

ღია ინოვაციური მოდელები მრავალმხრივი თანამშრომლობის პრინციპებზეა აგებული. კორპორაციასთან თანამშრომლობენ კლიენტები, მომწოდებლები, კვლევითი ინსტიტუტები, კონსტრუქტორები და სხვა. მათი მჭიდრო ინტეგრაცია მიიღწევა ისეთი ინსტრუმენტების გამოყენებით როგორცაა ინფორმაციული სისტემები, მონაცემთა ბაზები, ექსპერტული სისტემები, იმიტაციური მოდელები, იდეების და პროექტების მართვის სისტემები და ა.შ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Ю.А. Ставенко, А.И. Громов, ЭВОЛЮЦИЯ МОДЕЛЕЙ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ В ОРГАНИЗАЦИИ, БИЗНЕС-ИНФОРМАТИКА № 4(22) 2012.
2. ნ. მჭედლიშვილი, ს. ხუციშვილი, ლ. ხუციშვილი. პროექტების შეფასების მრავალკრიტერიუმიანი ექსპერტული მეთოდის სრულყოფის ზოგიერთი საკითხი. ბიზნეს-ინჟინერინგი, № 3, თბ., 2012, გვ. 125-128.
3. მჭედლიშვილი, ს. ხუციშვილი, გ. ამილახვარი. ფირმის საქმიანობის წინასწარი შეფასების ექსპერტული მეთოდი, არამკაფიო სიმრავლეთა თეორიის და MATLAB-ის ბაზაზე, ბიზნეს-ინჟინერინგი, №4, თბ., 2012, გვ.91-97
4. Saaty T. How to Make a Decision: The Analytic Hierarchy Process. European Journal of Operational Research, 48, pp. 9-26. MATLAB
5. ზ. გასიტაშვილი, ს. ხუციშვილი, ჯ. გაგლოშვილი. ინოვაციური პროცესების მოდელების ევოლუცია, სტუ, სამეცნიერო შრომების კრებული 4(494).

სადღესოდ მსოფლიოს მეტწილ ქვეყნებში ჩამოყალიბებულია სოციალური დაცვის ორგანიზებული სისტემები. მოსახლეობის სოციალური დაცვა უკვე XX-ს ბოლოს იქცა განვითარებული ქვეყნების სოციალური პოლიტიკის მთავარ ატრიბუტად. აღნიშნული სისტემები ხელს უწყობენ მოსახლეობის შემოსავლების სტაბილურობას, უზრუნველყოფენ ხელმისაწვდომი სამედიცინო დახმარების მიღებასა და აუცილებელი სოციალური მომსახურების განწევას. სოციალური დაზღვევის ეროვნული სისტემების ფორმირებისას ითვალისწინებენ ისეთ ფაქტორებს, როგორიცაა:

- ხელფასი და გადასახადები;
- მოსახლეობის დემოგრაფიული მდგომარეობა და შრომის ბირჟაზე შექმნილი ვითარება;
- დაზღვევის მიზნები და მათი შესაბამისობა ადამიანის უფლებებთან, ჰუმანისტურ იდეალებთან და სხვ.

იმაზე, თუ რა ხერხებით, მეთოდებითა და როგორი დოზებით უნდა მიენდოს მოსახლეობას სოციალური კეთილდღეობა, გავლენას ახდენს, აგრეთვე ქვეყნის ისტორია, ეროვნული ტრადიციები, უკვე ჩატარებული თუ ამჟამად მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკური გარდაქმნები.

1190-იანი წლების დასაწყისში საქართველოში დაწყებული სოციალურ-ეკონომიკური გარდაქმნების ორგანულ ნაწილსა და გაგრძელებას წარმოადგენდა რეფორმა, რომელიც მიზნად ისახავდა ქვეყანაში ცივილიზებულ პრინციპებზე დაფუძნებული სადაზღვევო სისტემის ჩამოყალიბებასა და მის შემდგომ განვითარებას. საქართველოს სადაზღვევო ბაზარმა განვითარების რამდენიმე ეტაპი განვილო. მათგან პირველი ეტაპისთვის (1989-1996წ) ძირითადად დამახასიათებელი იყო მომგებიანი მომსახურების ექსტენსიური განვითარება, მეორისთვის კი (1997 წლიდან დღემდე) სადაზღვევო სისტემის შექმნა, რასაც თან ახლდა მზღვეველთა ძალისხმევის მატება პროდუქციის გასაღების გაფართოებაზე, რეკლამაზე, საზოგადოებასთან კავშირების გაძლიერებაზე, პროდუქტების გასაყიდი ქსელის განვითარებასა და მის სტიმულირებაზე. სადაზღვევო კომპანიების მინიმალური სანქსდებო კაპიტალის მიმართ 2005 წლიდან გამკაცრებულმა მო-

თხოვნებმა დააჩქარა საქართველოს სადაზღვევო კომპანიების შერწყმა-გამსხვილების პროცესი, ხელი შეუწყო ქვეყნის სადაზღვევო ბაზრის ჩამოყალიბებას და მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა სადაზღვევო კომპანიების საქმიანობის ხარისხობრივი მაჩვენებლები.

საქართველოს სადაზღვევო ბაზარს დღეს აქ მოქმედი სადაზღვევო კომპანიები ქმნიან. 2014 წ. მათი რაოდენობა 16-ს შეადგენდა, რომელთა მიერ ამ წელს მოზიდულმა ჯამურმა პრემიამ 302,6 მლნ ლარს გადააჭარბა. საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის წამყვანი კომპანიები (5%-ზე მეტი წილით) შემდეგ პოზიციებს იკავებენ.

საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის განაწილება კომპანიების მიხედვით 2014 წ*

	კომპანიის დასახელება	მოზიდული ჯამური პრემია ათ. ლარი	ხვედრითი წილი %
1	ჯი პი აი	79384,2	26,23
2	ჰოლდინგი	56688,4	18,73
3	ალდაგი (ძველი)	36829,6	12,17
4	ალდაგი (ახალი)	28116,0	9,29
5	ირაო	23282,2	7,69
6	არდი ჯგუფი აი სი ჯგუფი	18000,5	5,95

*წყარო: ჟურნ. აუდიტი, აღივსება, ფინანსები 3 (183) 2015 გვ. 33

სამწუხაროდ, ბოლო წლებში ჩვენი ქვეყნის სადაზღვევო ბაზარი შემცირებას განიცდის: 2012 წ. მოზიდული პრემია 515,5 მლნ. ლარს აღწევდა, 2013 წ. აღემატებოდა 471 მლნ-ს, 2014 წ. კი იგი მხოლოდ 302,64 მლნ. ლარს შეადგენდა, რაც 55,65 %-ით ნაკლებია 2013 წ. მაჩვენებელზე. შემცირებულია ზარალის ანაზღაურების მაჩვენებელიც – 43,47%-ით.

2014 წ. სადაზღვევო კომპანიებში ჯამში 40,3 მლნ. ლარზე მეტი წმინდა მოგება მიიღეს, თუმცა, წინა 2011-2013 წლებში სადაზღვევო ინდუსტრიისათვის წამგებიანი გამოდგა, რის გამოც რამდენიმე კომპანია გაკოტრდა და გაიყიდა კიდევც.

2014 წ. საქართველოს სადაზღვევო ბაზარმა მთელი რიგი მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა, კერძოდ, ლიდერმა კომპანიამ „ალდაგი ბი სი აიმ“ სტრატეგია შეიცვალა და კომპანიის რეორგანიზაციით რამდენიმე ბრენდით გაააქციურა ბაზარზე მუშაობა. ამის შედეგია პირ-

ველ პოზიციაზე „ჯი პი აი ჰოლდინგის“ გადა-
ნაცვლება. თუმცა, ეს ფორმალობადაც შეგვი-
ძლია მივიჩნიოთ, რადგან „ალდაგი“ ახლა ერ-
თის ნაცვლად რამდენიმე პოზიციაზეა გადანა-
წილებული.

საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე მომხ-
დარი კიდევ ერთი სიახლეა ის, რომ „ალდაგი“
ჯანმრთელობის დაზღვევის მიმართულებაზე
იმუშავებს მის მიერ 2012 წ. შექმნილი „იმედი“,
სამედიცინო მომსახურებას უზრუნველყოფს
სამედიცინო კორპორაცია „ევექსი“, ხოლო სი-
ცოცხლისა და ქონების დაზღვევას განაგებს
სადაზღვევო კომპანია „ალდაგი“. აღსანიშნა-
ვია, რომ ჯანმრთელობის დაზღვევის ბიზნესში
„იმედი“-ის ბრენდის დაბრუნება მისმა კარგმა
რეპუტაციამ განაპირობა; რებრენდინგი გან-
იცადა სამედიცინო მომსახურების ბიზნესმაც,
რომელიც ახლა მოიცავს „ჩემი ოჯახის კლინი-
კას“ და „უნიმედს“ (სულ 1900 სანოლზე მეტი).
ეს კლინიკები სამედიცინო კორპორაცია „ევექ-
სის“ სახელით იმუშავებენ, რომელიც მთელი
საქართველოს მასშტაბით 36 კლინიკას აერ-
თიანებს.

2014 წ. გაზრდილია დაზღვევის ბაზარზე გა-
დაზღვევის მაჩვენებელი, ანუ, აქ მომუშავე
კომპანიებში ცდილობენ კიდევ უფრო მეტი
რისკები გადააზღვიონ. რაც შეეხება ბაზრის
სტრუქტურას, იგი აბსოლუტურად უცვლელია.
თუმცა, საყურადღებოა, რომ ჯამური პრემიის
შემცირება ძირითადად განაპირობა სამედი-
ცინო დაზღვევის სახელმწიფო პროგრამების
შეჩერებამ და კერძო სადაზღვევო კომპანიები-
დან სახელმწიფო პროგრამების გასვლამ
მთლიანობაში შეკვეცა სამედიცინო დაზღვევის
წილი სხვა პროდუქტების მიმართ (72-დან 43%-
მდე).

ნიშანდობლივია, რომ სადაზღვევო ბაზრის
ძირითადი მოთამაშეები მსოფლიო კაპიტალის
ბაზრების ძირითად მოთამაშე ინსტიტუციურ
ინვესტორებად გვევლინებიან. ამდენად, დაზღ-
ვევის ინდუსტრია ეკონომიკური განვითარების
ერთერთი წამყვანი სექტორია. კერძოდ, ევრო-
პის სადაზღვევო კომპანიების აქტივების თითქ-
მის 60% ობლიგაციებშია განთავსებული¹. რაც
შეეხება საქართველოს საფონდო ბირჟას, აქ
მოქმედი 7 კომპანიიდან არცერთი არაა სადა-
ზღვევო ორგანიზაცია². აქედან გამომდინარე

ამჟამად მეტად აქტიუალურია ქართული სადა-
ზღვევო კომპანიების საინვესტიციო პოტენცი-
ალის გაუმჯობესება. არადა, ინვესტიციების
მთავარი რესურსები – სიცოცხლისა და ასპენ-
სიო დაზღვევა პრაქტიკულად განუვითარებე-
ლია; სადაზღვევო აქტივების ძალიან დიდი
წილი საბანკო დეპოზიტებზეა განთავსებუ-
ლი: ეკონომიკური არასტაბილურობისა და მა-
ღალი ინფლაციის პირობებში მოქალაქეები
თავს იკავებენ გრძელვადიანი ინვესტიციების-
გან და საბანკო პროდუქტებს ამჯობინებენ,
რაც მეტ სარგებელს აძლევს მათ, ვიდრე,
ვთქვათ, სიცოცხლის დაზღვევის პოლისი; ანა-
ლოგიური მდგომარეობაა საპენსიო დაზღვევის
ბაზარზეც, რომელიც პრაქტიკულად, არც კი
ვითარდება.

მრავლისმეტყველია ის ფაქტიც, რომ გან-
ვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით ქართული
სახელმწიფო უმნიშვნელო როლს თამაშობს
სიცოცხლისა და საპენსიო დაზღვევის ბაზრე-
ბის განვითარების ხელშეწყობაში, რისთვისაც
აუცილებელია მათთვის საგრძნობი საგადასა-
ხადო შეღავათების დაწესება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. თ. ვერულავა, თ. ელიაშვილი. სადაზღვევო
კომპანიების, როგორც საქართველოს ეკო-
ნომიკის ინვესტირების წყაროს გამოყენების
პერსპექტივები. ელ. რესურსი: [http://hepo-
ins.com/index.php/component/k2/item/35-
insurance](http://hepo-
ins.com/index.php/component/k2/item/35-
insurance).
2. მ. კილაძე, ა. საფარიძე. ინანსური ინსტიტუ-
ტები და ბაზრები. სადაზღვევო ბაზარი.
თსუ, თბ. 2014 გვ. 6.
3. დაზღვევის განვითარება საქართველოში.
ელ. რესურსი: [leavingstone.com/dazgveva/
dazgvevis-ganvitareba-sakartveloshi/](http://leavingstone.com/dazgveva/
dazgvevis-ganvitareba-sakartveloshi/)
4. თ. იობაშვილი. სადაზღვევო კომპანიების
2014 წლის შედეგები. ჟურნ. აუდიტი. აღრი-
ცხვა. ფინანსები. 3 (183). 2015 გვ. 29-33
5. O. Wyman. Funding the future-insurer's role as
Institutional investors. Brussels, June 2013
6. ლ. მელიანი-ფუტკარაძე. სოციალური და-
ზღვევის როლი მოსახლეობის სოციალური
რისკებისგან დაცვაში. დისერტ. ბათუმი,
2013 გვ. 3-6, 94-121

¹ O. Wyman. Funding the future – Insurer's role as
institutional investors. Brussels, June 2013

² თ. ვერულავა, თ. ელიაშვილი. სადაზღვევო კომპა-
ნიების როგორც საქართველოს ეკონომიკის ინ-

ვესტირების წყაროს გამოყენების პერსპექტივები.
ელ.რესურსი:[http://hepoins.com/index.php/component/
k2/item/35-insurance](http://hepoins.com/index.php/component/
k2/item/35-insurance)

ბიზნესში წარმატების ზოგიერთი ალგორითმი

ზურაბ ჯორბენაძე — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი
რიკა ბენ იაკოვ — სტუ-ს დოქტორანტი

Некоторые алгоритмы успеха в бизнесе

Зураб Джорбенадзе
Асоц. профессор ГТУ
Ривка Бэн-Яков
Докторант ГТУ

Резюме

Бизнес оперирует прагматическими правилами. Для того чтобы быть успешным в бизнесе, в первую очередь нужно сформулировать цель, которую надо достичь и непрекословно ею следовать. Существенно, что путь к успеху лежит через непрерывное действие и он не бывает коротким. Можно выделить несколько принципов на пути к успеху: мотивированность и целенаправленность; записывать, переносить на бумагу идеи, мотивы, цели относительно конкретного бизнеса; приоритетность, что подразумевает поэтапное выполнение поставленных задач; определение препятствующих факторов и стремление к их нейтрализации; выполнение громоздких задач поэтапно, методом от простого к сложному.

რეზიუმე

ბიზნესი პრაგმატული წესებით ოპერირებს. იმისათვის, რომ ბიზნესში ვიყოთ წარმატებული, პირველ რიგში საჭიროა მიზნების ფორმულირება, რომელსაც უნდა მივყვეთ განუხრელად. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ გზა წარმატებისკენ გულისხმობს განუწყვეტელ ქმედებას და ეს საკმაოდ გრძელვადიანი პროცესია. წარმატების მისაღწევად შეიძლება გამოვყოთ ძირითადი თეზისები: მოტივირებულობა და მიზანსწრაფულობა; იდეების, მოტივისა და მიზნების ქალაქზე გადატანა, რომელიც ეხება ჩვენს ბიზნესს; პრიორიტეტების ჩამოყალიბება, რაც გულისხმობს დასახული მიზნების ეტაპობრივ განხორციელებას, წინააღმდეგობრივი ბარიერების შემქმნელი ფაქტორების განეიტრალებასა და დავალებების შესრულებას მარტივიდან რთულისკენ.

საკვანძო სიტყვები: ალგორითმი, ბიზნესი, სტრატეგია, ფინანსები, პრევენცია.

ბიზნესი მოქმედებს პრაგმატული წესებით. ამასთან ბიზნესში ყოველთვის რაღაც ხდება, ყოველთვის რაღაც მიმდინარეობს; ბიზნესი,

ანუ საქმიანი სამყარო ერთ ადგილზე არ დგას; აქ ყველაფერი იცვლება, ყველაფერი მოძრაობაშია, ამდენად სიმშვიდე და უშფოთველობა უბრალოდ ფატალურიც კი არის.

ბიზნესის განსაკუთრებულობა იმაშიც გამოიხატება, რომ იგი უფრო დიდ ინტერესს ავლენს აზროვნებისაკენ; და ეს აღნიშნული გარემოება არსად ისე მტკიცებულადა არსად ისე არ სჩანს ვიდრე საზოგადოებრივი საქმიანობის ნებისმიერ სხვა სექტორში; და ფაქტია, რომ თუ ადამიანის საზოგადოებრივი ცხოვრების ამა თუ იმ სფეროში საკმარისია სიმართლის დამტკიცება და/ან სხვისი არამართებულობის ფიქსაცია, საქმიან სამყაროში ადამიანმა შეიძლება ივარაუდოს, რომ იგი მართალი არის; ამასთან აქ, ანუ ბიზნესში, არსებობს რეალობის შემოწმების მოცემულობა და არეალი. ეს მოცემულობა კი არის ბაზარი — ეს უხილავი მონსტრი და ძალზე ელასტიკური არეალი, სადაც გამარჯვება და დამარცხება სწორისწორ ერთმანეთთან დგას. და თუ ბიზნესი ბაზართან უბრალოდ შეუთანხმებელიც კი არ არის, მაშინ ბიზნესს უბრალოდ უსიამოვნება ექმნება. ამ მიმართებით მოსალოდნელი უარყოფითი სიმპტომების პრევენციის რანგში გამოდის ბიზნესის შემოქმედის კონსტრუქციული და გონივრულად გათვლილი მოქმედება და საქმიანობა. ამდენად, საქმიან სამყაროში, ბიზნესში სწორედ კონსტრუქციული და გონივრულად გათვლილი სახის მოქმედების მიმართ აბსოლუტური მოთხოვნა არსებობს, და, ისიც გარკვეული აზრით წარმატების განმსაზღვრელიც კი არის.

ზოგადად წარმატების ფაქტორები „მოქმედების ფსონსზე“ გადის. წარმატება კი ერგება იმათ, ვინც მყისიერად შეუდგა ყველაზე მნიშვნელოვანი საქმეების აღსრულებას, ვინაც თავისთავში სიჯიუტე გამოიქრნა და მუშაობაში თავისი მიზანსწრაფულობა გამოავლინა. სხვა შემთხვევაში, ადამიანს უბრალოდ ელრევა თავისი საქმიანობა ამ საქმიანობის შედეგის მიღწევის პროცესთან; და ყველაზე ცუდ შემთხვევაში რა გვაქვს სახეზე: ადამიანები საუბრობენ ბევრს, უსასრულო თათბირებს ატარებენ, ადგენენ ლამაზ გეგმებს, და საბოლოო ჯამში კი შედეგებს ვერ აღწევენ. აქ, ამ სიტუაციაში უპირველესი პრევენციის რანგში გამოდის კონკრეტული მიზ-

ნის დასახვა და ბიზნეს-ქმედების დაგეგმვა. ამ მიმართებით კი სავსებით რეალური ცხოვრებისეული მოთხოვნა არის — დაგეგმე მოქმედება შენს თავში, ხოლო შემდეგ ცხოვრება წარმართე ისე, როგორც იგი უბრალოდ დასახული მიზნის მიღწევას შეესაბამებოდეს. სწორედ აღნიშნული პირობების დაცვის შემთხვევაში ფინანსური ოცნება არ გახდება სიზმარი, უფრო მეტიც, იგი ფინანსურ კომპარად აღარ იქცევა.

ადამიანის ცხოვრებისა და მუშაობაში წარმატების 95% დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა ჩვევები შეიძინა მან (გვ.11). წარმატების და ნათელი მიზნების დასახვა საქმეში ზოზინსა და ყოყმანს უბრალოდ ვერ იტანს; ამდენად, ყველაზე არსებითი ამოცანების გადაწყვეტის მიმართულებით მუშაობის დროს, კერძოდ კი ადამიანის გონებრივი და ფიზიკური უნარისა და ჩვევების გამოზრდას. ამიტომაც სავსებით კანონზომიერია იმის მინიშნება, რომ ბიზნესში წარმატების უზრუნველყოფის ჩვევები ამ სფეროს პრაქტიკის მეოხებით და მრავალჯერადი გამოცდის, შემონმების რელსებზე გადის, და ეს მუდმივად დგას დღის წესრიგში მანამ, სანამ არ მოხდება ქვეცნობიერ დონეზე მისი დამკვიდრება და ის არ გახდება ადამიანის ქცევის განუყოფელი ნაწილი; და, როცა ამ რანგის და თვისობრიობის ჩვევა-წესი ნათლად ჩამოყალიბდება, ანუ ის პრაქტიკულ გამოხატულებაში განივთდება და შესაბამისად აისახება, მაშინ აღნიშნული ჩვევა-წესი წარმოჩინდება მიმდინარე მოვლენებზე როგორც ავტომატური რეაქცია, და ისიც მთლიანობაში უბრალოდ სასურველი სიმსუბუქით განხორციელდება.

ბიზნესი როგორც საქმიანობა თავისი განუმეორებულობის და თვითმყოფადობის ძალით მორალურ-ეთიკური მოთხოვნების ფონზე ქცევის შესაბამის წესებს ეყრდნობა; გარკვეული აზრით ქცევის წესები ის არამატერიალური აქტივია, რომელიც შემდგომში — ბიზნესის წარმართვის დროს სრულად მატერიალიზდება, ანუ განივთებას განიცდის.

ბიზნესს როგორც პროცესს გააჩნია თავისი ფასეულობები; და რამდენადაც ფასეულობები ცივილიზაციის მნიშვნელოვანი კომპონენტი არის, ამდენად უბრალოდ ბიზნესი მოითხოვს ფასეულობის დაცვას და შენარჩუნებას, ქაოტურობა და ღირებულებების აღრევა უბრალოდ წარმოუდგენელი არის.

იყო მაღალპროდუქტიული პიროვნება, შესძლო ეფექტური და ნაყოფიერი მუშაობა — ეს იდეალთან მიახლოებაა. ამ რთული გზისკენ მოძრაობა შესაძლებელია მხოლოდ ვარჯიშით,

სწორედ იმ ვარჯიშით რასაც ადამიანი მიჰყავს განვითარებული უნარისკენ და დახვეწილი ჩვევისკენ. და ისევე როგორც ვარჯიში ანვითარებს და ამკვრივებს ადამიანის მუსკულატურას, ასევე სწორედ გონებრივი ვარჯიში ხელს უწყობს ადამიანში მოქცევის ნებისმიერი იმ სტილის ათვისებას და იმ ჩვევის განვითარებას, რასაც ის თვლის საჭიროდ. ეს აუცილებლობა კი სხვა არაფერია, თუ არა ბიზნესის განვითარებაში მოცემული რეალობა; და სწორედ დასმული ამოცანის მიზანსწრაფული გადაწყვეტის მიზნით ჩვევის შექმნისთვის საჭიროა კეთილი ნება, დისციპლინა და გამძლეობა.

სად გადის ბიზნესში წარმატების გზა? პასუხი ცალსახად შეიძლება შემდეგნაირად გამოსახოთ: ფულის შოვნას და პრობლემების გადაჭრას სიბრძნე სჭირდება, სიბრძნე კი კეთილი ნების, დისციპლინის და გამძლეობის ფონზე ფინანსური გრამატიკის შესწავლით მიიღწევა - ხაზგასმით მინიშნებს რობერტ ტ. კოისაკი. სწორედ ამ გრამატიკის სრულად შესწავლა აყალიბებს იმ სიბრძნეს, რომლის დახმარებითაც ვითარდება ფინანსური გონიერება. სწორედ აქ ამ შემთხვევაში ფულის მართვის ხელოვნება და წესი სრულად არის ათვისებული და ადამიანიც კაპიტალისტისთვის (ფულისთვის) კი არ მუშაობს, არამედ პირიქით კაპიტალი (ფული) მათზე მუშაობს. აღნიშნული მოცემულობა საბოლოო ჯამში იმ სახის ალგორითმების არეალს აყალიბებს, სადაც ადექვატურად წარმოჩინდება და სახეზე გვაქვს ბიზნესში წარმატების რეალობები.

ბიზნესში დასახული მიზნის აღსრულების ხელოვნება სტრატეგიაში ძვეს; თვით სტრატეგია კი თავისი არსით ოცნებების აღსრულების ხელოვნებას წარმოადგენს. და რამდენადაც სტრატეგია იმედების ასრულების საშუალების რანგში გამოდის, ამდენად აუცილებელია განისაზღვროს ზოგიერთი მოცემულობა.

აქსიომატური ჭეშმარიტებას წარმოადგენას ის აზრი, რომ თუ გაქვს სურვილი ბიზნესში რომ გაიმარჯვო, მაშინ უნდა განსაზღვრო მიზანი, უნდა იცოდე რა გსურს და გქონდეს ამ მიზნის მიღწევის მწველი სურვილი. მაგრამ წარმატების მთავარი საიდუმლო მოქმედებაში მდებარეობს და რაც საინტერესოა აქ მოკლე გზა არ არსებობს. ეს კი ყოველივე შესაბამისი ქმედების იერარქიის გავლით არის შესაძლებელი. და, რადგან ბიზნესი მუდმივად და "მშფოთვარედ" მიმდინარე საქმიანობა არის, ამდენად აქ, ანუ ბიზნესში წარმატება ჩვევად უნდა ჩამოყალიბდეს და იგი მთლიანობაში ქვეცნობიერად უნდა

იქნეს რეალიზებული; ამ გზაზე კი გასათვალისწინებელია ჩვევის გამომუშავების პრინციპების: გადანყვეტილების მიღების პრინციპის, სწავლის დროს სიბეჯითის პრინციპის და ჩვევების თანმიმდევრულად მისდევნის პრინციპის დაცვა. აღნიშნული პრინციპების მოთხოვნების გათვალისწინებით დროთა განმავლობაში ჩვევები ავტომატური გახდება, წარმატებაც უბრალოდ ხელისგულზე ძევს და მიზანიც უბრალოდ მიღწეულიც კი ხდება.

ნაბიჯი პირველი - იყავი მოტივირებული და ოპტიმისტი! ბიზნესს საქმიანი მიდგომა ასულმდგმულებს. ბიზნესში კი მოტივირებულ ადამიანს შეუძლია დაიმკვიდროს თავისი ადგილი; ბიზნესი სრულებით არ გულისხმობს აქ არსებული ფაქტების მონესრიგებას, აქ საჭიროა საკუთარი მომავლის დანახვა, ოცნებების აღსრულების ხელოვნების დაუფლება. ყოველივე ეს კი უმრავლეს შემთხვევაში არსებული სიტუაციის გაცნობიერებისა და მისი რესურსების უკეთ გამოყენების ხარჯზე მიიღწევა. ამდენად, სრულებით გამართლებული არის ის აზრი, რომ ბიზნესმენი არის "კლასიფიკატორის", ანუ ზოგადად მოვლენებში ნიშნულების ფოკუსირების მომხდენის და "მსხვერველის", ანუ მოვლენების დაშლისკენ მსწრაფველის ორგანული ერთიანობა. აღნიშნული გარემოება იმის წინაპირობას ქმნის, რომ მოტივირება მძლავრ გენირირებულ კოდს წარმოადგენს რომელიც გარეშეც ბიზნესის "კონსტრუქცია" ვერ აიგება.

ნაბიჯი მეორე — იფიქრე ქალაქზე! აღნიშნული მოთხოვნის დაცვა ან/და აღსრულება ძალზე მაღალი ღირებულების მატარებელი არის; სწორედ აქ ჩნდება მიზნის წერილობითი ჩამოყალიბების ძალა: ნათლად ჩამოყალიბებული მიზანი საბოლოო ჯამში ადამიანზე დადებითად მოქმედებს, მას ექმნება მოძრაობისკენ მოტივაცია, აღვიძებს შემოქმედებით ძალებს, მატებს მას ენერჯიას და ეხმარება დაბრკოლების გადალახვაში. აღნიშნული მეთოდით სარგებლობის დროს მარტივად რომ ვთქვათ ტარდება ანალიზი, რომლის დახმარებითაც რთული სიტუაცია ნაცნობ და შეცნობად შაბლონებად იშლება, შემდეგ კი მათი გარკვევა ხდება. აღიარებულია, რომ ყოველი ზრდასრული ადამიანის მხოლოდ სამი პროცენტი ნათლად ორიენტირებს წერილობითი ფორმით გადმოცემულ მიზნებით, რაც საერთო სიტუაციის ცუდ ფონზე მიუთითებს. მაგრამ სწორედ ისინი ხუთჯერ, ათჯერ უფრო მეტ წარმატებებს აღწევენ ვიდრე სხვები, ვისაც მათთან შედარებით თანასწორი ან უპირატესი განათლება და შესაძლებ-

ლობა გააჩნიათ, მაგრამ ...; ეს უკანასკნელნი, მათი აზრით, ქალაქზე ნაფიქრალის გადმოცემით დროს ფუჭად არ ხარჯავენ (!). ისინი ხომ თავიანთი შეხედულებებს (აზრებს) გარკვეული მიმართულებით წერილობითი ფორმით არ აყალიბებენ, და, საბოლოო ჯამში თავიანთ თავს სერიოზული რისკის ქვეშ აყენებენ. და რამდენაც ქალაქზე აზროვნების დროს ადამიანი თვითონ ძერწავს ან გამოაკრისტალებს მიზანს (მიზნებს) და მას უბრალოდ "ხელშესახებს" და "აღქმად" მოცემულობად ხდის. ამდენად, სწორედ დასახული მიზნის სიცხადე და გარკვეულობა წარმოადგენს ბიზნესის წარმატების ერთ-ერთ სერიოზულ მოცემულობას.

ნაბიჯი მესამე - ისარგებლე "ა ბ გ დ ე" მეთოდით! აღნიშნული მოთხოვნა ემყარება შემდეგ პრინციპს: უფრო მნიშვნელოვანი საქმე - პირველ რიგში. ამ მეთოდის სარგებლიანობის ამპლიდუდა თვალნათლივია იმ მომენტისთანავე, როცა ადამიანი იწყებს თავის საქმიანობას; აღნიშნული მეთოდის თანახმად მანამ სასაბუთო მიზნის შესაბამისობაში ჩამოთვლილ საქმეთა მიმართულებით ადამიანი დაიწყებს მოძრაობას, აუცილებელია მან რამდენიმე წუთი გახარჯოს ყველა იმ ჩამონათვალის თავისი მნიშვნელობების მიხედვით დალაგებით შედგენაზე რაც დასახული მიზნის მიღწევას უცილობლად სჭირდება. ეს კი საბოლოო ჯამში მარტივად უზრუნველყოფს მუშაობის მართებულ თანმიმდევრობას. აღნიშნული მეთოდის ძლიერება სწორედ მის სიმარტივეშია - ადამიანი იწყებს ყველა იმ საქმეთა ჩამონათვალის შედგენას, რომელიც მან უნდა გააკეთოს დამდეგი დღის განმავლობაში. ამის შემდეგ იგი ყოველი ჩამონათვალის წინ თავისი მნიშვნელობის მიხედვით თვითოეულ ამოცანას (საკითხს) დაუსვამს ასოს: "ა", "ბ", "გ", "დ" ან "ე".

"ა" ტიპის ამოცანა იმ სახისაა, რომელსაც მოცემულ ეტაპზე ყველაზე არსებითი და მნიშვნელოვანი ღირებულება გააჩნია; ის თავისი მნიშვნელობით რაღაც ისეთია, რომ იგი უცილობლად უნდა შესრულდეს, სხვაგვარად სერიოზულ უარყოფითი შედეგები დადგება. შესაძლოა რეალობაში "ა" ტიპის ამოცანა რამდენიმე იყოს, ამიტომაც ჩვენ მოვალენი ვართ შევაფასოთ მათი პრიორიტეტები და ისინიც შესაბამისად უნდა აღვნიშნოთ "ა-1", "ა-2" და ა.შ. ნიშნულებით. ყველა ამათგან "ა-1" იქნება ყველაზე არსებითი. "ბ" ტიპის ამოცანა მნიშვნელობის ხარისხით ახლოს ვერ მიდის "ა" ტიპის ამოცანასთან. ბიზნესის რეალობაში "ბ" ტიპის ამოცანის არსი საკითხზე წარმოდგენის (ცოდ-

ნის) მიღების მიზნით ტელეფონის ზარით ინფორმაციის მიღება ან დაგროვილი ელ-ფოსტის ნახვა-გაცნობა წარმოადგენს. ამ სიტუაციის გათვალისწინებით უნდა მივანიშნოთ, რომ არსებითი ხასიათის რჩევა შემდეგში მდგომარეობს — არ დაიწყო "ბ" ტიპის ამოცანის შესრულება მანამდე, სანამ დაუსრულებელი არის "ა" ტიპის ამოცანის გადაჭრა (გადანყვეტა). თავისი არსით "ბ" ტიპის იმ სახის ამოცანაა, რომელიც შესაძლოა მშვენივრად შეასრულო, მაგრამ აქ ხომ არავითარი შედეგი არ არის მოსალოდნელი, რამდენადაც შენ შეგეძლო როგორც მისი გაკეთება (შესრულება) ან ასევე შეგეძლო თუნდაც გაუკეთებლობა (შეუსრულებლობა). ამდენად, ამ ტიპის ამოცანაში შედის მაგალითად ისეთი ქმედებები, როგორცაა არის ზარი მეგობართან, ფინჯანი ყავა, სადილი კოლეგასთან ან სამუშაო დროში რაღაც პირადი საქმის გაკეთება. "გ" ტიპის ამოცანად ითვლება ისეთი სამუშაო, რომელიც შესაძლებელი არის ნებისმიერ სხვას დაავალო. ამ წესის მოთხოვნის მიხედვით სხვას უნდა დაავალო ყველაფერი ის, რაც მათ ძალუძთ, და ჩვენ გამოგვინთავისუფლებს დრო "ა" ტიპის ამოცანის გადასაწყვეტად. "დ" ტიპის ამოცანა წარმოადგენს ისეთ სამუშაოს, რომელიც შესაძლებელია საერთოდ ამოგდოთ ჩამონათვალადან. ეს შესაძლებელია იყოს იმ სახის ამოცანა(საკითხი), რომელსაც წინათ ჰქონდა მნიშვნელობა, მაგრამ ახლა, ამ დროისათვის მათ როგორც ჩვენთვის ისე სხვებისთვის თავისი აქტუალურობა დაკარგული აქვთ.

ნაბიჯი მეოთხე — განსაზღვრე შემაფერხებელი ფაქტორები! აღნიშნული მოცემულობა არსებითი ნიშნული არის ბიზნესში, რამდენადაც პრაქტიკულად ნებისმიერი დიდი ან მნიშვნელოვანი, პატარა ან უმნიშვნელო ამოცანის შესრულების გზაზე გამოვლენილი უცილობლად უნდა იქნეს დასახული მიზნისკენ სწრაფვის დამამახრუჭებელი ფაქტორები. ნებისმიერ სიტუაციაში, მსგავსი არეალის გამოვლენის დროს უნდა ისწრაფო მისი სრული ნეიტრალიზებისკენ და ამისთვის აუცილებელია გამოვიყენოთ შინაგანი რეზერვები. ამ სიტუაციაში დროის და შესაძლობლობის ამაზე უკეთ გამოყენების გზას უბრალოდ ვერ ვიპოვით; და, როდესაც შემაფერხებელ ფაქტორებს მოვიძიებთ, მაშინ დასახული მიზნის წარმატების გადაჭრის გზაც გამოიკვეთება (მაგ. როცა საკითხის (პრობლემის) გადასაჭრელად საჭიროა საქმის სპეციალისტი, რომლის დახმარებაც ჩვენ გვჭირდება; ან, დადგინდება რესურსების (სამუშაუ-

ბების) არასაკმარისი მოცულობა, და იგი მოძიებული უნდა იქნეს, დაზუსტდება მომუშავეთა სისტემაში სუსტი რგოლი და მისი რეკონსტრუირება უნდა მოხდეს, კიდევ რაღაც სხვა მსგავსი.). ამდენად, შემაფერხებელი ფაქტორების გამოკვეთა და განსაზღვრა ერთ-ერთი ღირებული ალგორითმია ბიზნესის საერთო მოცემულობაში.

ნაბიჯი მეხუთე — ამოცანა „დაჭერით“ ნაჭრებად! მნიშვნელოვანი და დიდი საქმეების გადაჭრის გზაზე დაყოვნების, ზოზინის ერთ-ერთი მიზეზი არის ის, რომ ისინი გვეჩვენება როგორც ძალზე მომცველი, რთული და მიუღწეველი. აღნიშნულ სიტუაციაში კი გამოსავალი შემდგომში მდგომარეობს: საკითხი (ამოცანა) დეტალებში უნდა დავეშალოთ და მისგან ამოვარჩიოთ მისი პატარა "ნაჭერი", რომელსაც შემდგომში უნდა ჩავწვდეთ. აღნიშნული გზის გავლით მსხვილი სამუშაოს ან პროექტის შეასრულება ხომ ფსიქოლოგიურად უფრო ადვილია, ვიდრე მას მთლიანობაში, ერთი ხელისმოსმით შეუდგე და დასახული საკითხიც გადაწყვიტო. სწორედ პატარა "ნაჭრების" დახმარებით ადამიანი განიცდის საკმარის ამალღებას, რათა მან ერთის მიყოლებით გადაწყვიტოს საკითხის ყველა ასპექტი. ამიტომაც მსხვილი, რთული ან მრავალსახოვანი სამუშაოს შესრულების დროს უნდა დავიწყოთ ამოცანის "შვეიცარული ყველის" ნაჭრებად გარდაქმნა. ამდენად, როცა დგება ამოცანის გადაწყვეტის საკითხი, აუცილებელი გაკეთებული იქნეს "ნასვრეტები", და ეს ყოველივე იმ ზომით და იმ რანგით უნდა გააკეთდეს, რაც ეს შვეიცარული ყველის დაჭრის დროს მოსჩანს. მოცემულ მეთოდს თავის ღირებულება აქვს იმ შემთხვევაში გამოყენების დროს, როცა რაღაც პრობლემას უნდა დაუთმოთ დროის ცალკეული "პორციები".

ბიზნესში წარმატების ალგორითმის გააზრება და აქ არსებული ამოცანების ამოხსნა ოცნების აღსრულების რეალობას აახლოებს. ამ სახის მოცემულობაში კი საკუთარ ბიზნესზე ფიქრი რეალობად იქცევა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. რობერტ ტ. კიოსაკი და შერონ ლ. ლეტჩერი. მდიდარი მამა და ღარიბი მამა. თბ., 2013
2. თანამედროვე ორგანიზაციის მართვა. თბ., 2009
3. Трейси Б. Оставьте брезгливость съешьте лягушку! 21 действенный принцип эффективного трудаю Пер. с англ. Е.А.Самсонов. – Мн..2002

ბათუმის წყალარინების გამწმენდი ნაგებობა და მისი გარემოსდაცვითი მნიშვნელობა

ევგენია შენგელია – სტუ-ს პროფესორი
მარინე გვიანიძე – სტუ-ს დოქტორანტი

Очистная станции сточных вод г. Батуми и ее водоохранное значение

Марине Гвианидзе
Евгения Шенгелия

Резюме

На очистной станции сточных вод г. Батуми производится соответствующая Евростандартам механическая и биологическая очистка воды. За последние четыре года в Черное море выпущенно 66577243 м³ очищенной воды соответствующей санитарным нормам.

Очистная станция сточных вод г. Батуми вносит серьезный вклад в водоохранные мероприятия Черного моря, т.к. сточные воды г. Батуми и прилегающих населенных пунктов полностью очищаются и исключается загрязнение морской воды фекальными водами.

რეზიუმე

ბათუმის ჩამდინარე წყლების გამწმენდ ნაგებობაზე მიმდინარეობს წყლის მექანიკური და ბიოლოგიური განწმენდა ევროსტანდარტების შესაბამისად. ბოლო ოთხი წლის განმავლობაში გაიწმინდა 66.577.243 მ³ წყალი ზღვრული ნორმების დაცვით და მოხდა ამ წყლის შავ ზღვაში ჩაშვება. ბათუმის წყალარინების გამწმენდი ნაგებობის გარემოსდაცვითი ფუნქცია ძალზე მნიშვნელოვანია, რადგანაც ქალაქ ბათუმის და შემოგარენი სოფლების ჩამდინარე წყალი სრულად ინმინდება და არ ხდება შავი ზღვის დაბინძურება ფეკალური წყლებით.

საკვანძო სიტყვები: წყალი, ჟანგბადი, აზოტი, ფოსფორი, სტანდარტი, ზღვა, გარემო, შლამი, ანაერობული, ბაქტერიები, ბიოლოგირი, ქიმიური.

საქართველოს მდგრადი ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ბერკეტს წარმოადგენს ქვეყანაში ტურიზმისა და საკურორტო ინფრასტრუქტურის განვითარება. შავი ზღვისპირეთი ერთ-ერთი პერსპექტიული რეგიონია, სადაც წარმატებით შეიძლება განვითარდეს ტურიზმი და საკურორტო ინფრასტრუქტურა. ეს შესაძლებელი იქნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დაცული იქნება საკურორტო ზონების ეკოლოგიური უსაფრთხოება. შავი ზღვის აჭარის სანაპირო ზოლის წყლის დაბინძურების პრობლემატიკის გადასაჭრელად გერმანიის რეკონსტრუქციის ბანკის და ბათუმის მერიის თანადაფინანსებით ბათუმში აშენდა საკანალიზაციო წყლების გამწმენდი ნაგებობა და 2012 წლიდან სრულად შევიდა ექსპლუატაციაში. ნაგებობა აგებულია ევროსტანდარტების შესაბამისად და მიმდინარეობს წყლის მექანიკური და ბიოლოგიური განწმენდა. ნაგებობა დაგეგმილია ავსტრიული საინჟინრო ფირმის მიერ და პროექტით განსაზღვრულია ჩაშვების შემდეგი პარამეტრები (ცხრილი 1). [1]

გამწმენდ ნაგებობაზე სრულყოფილად ხდება დიზაინით გათვალისწინებული წყლის ზღვრული დასაშვები ნორმების დაცვა, რასაც წყლის ყოველდღიური ლაბორატორიული კვლევის შედეგები ადასტურებს.

ბათუმის წყალარინების გამწმენდი ნაგებობა გათვლილია 200.000 მოსახლეზე. ნაგებობაზე ჩამდინარე წყალი ქ. ბათუმიდან და შემოგარენი სოფლებიდან შემოედინება. განწმენდა რამდენიმე საფეხურიან მექანიკურ და ბიოლოგიურ პროცესებს მოიცავს. ცხრილში 2 მოცემულია გამწმენდ ნაგებობაზე არსებული გამწმენდი განყოფილებების რაოდენობა და მოცულობა. [1]

ცხრილი 1. ადლის წყალარინების გამწმენდი ნაგებობის პროექტით განსაზღვრული წყლის გამწმენდის სტანდარტები

პარამეტრები		ჩაშვების სტანდარტები					ადლის გამწმენდი ნაგებობის პროექტი		
		საბჭოთა კავშირი 1	გერმანია 2		ევროკავშირი 3				
			1200-6000 უბმ კვ/დ	> 6000 უბმ კვ/დ	რისკის ქვეშ მტყოფი ტერიტორია	ნაკლები რისკის ქვეშ მყოფი ტერიტორია	პრლექტის მიზანდ	ხანგრძლივი მიზნები	
კბმ ₅	მგ/ლ	100	20	15	25	25	25	25	დღიური მნიშვნელობა
	% მოცილება	---	---	---	70-90	70-90	---	---	
კქმ	მგ/ლ	---	90	75	125	125	125	125	დღიური მნიშვნელობა
	% მოცილება	---	---	---	75	75	---	---	
შეწონილი ნარჩენი	მგ/ლ	---	---	---	35(60)**	35(60)**	35	35	დღიური მნიშვნელობა
	% მოცილება	---	---	---	90(70)**	90(70)**	---	---	
ასოტის საერთო შემცველობა	მგ/ლ	5	18-25	18-25	10(15)*(20**)	---	---	20	დღიური მნიშვნელობა
	% მოცილება	---	---	---	70 - 80	---	---	70	წლიური მნიშვნელობა
ამიაკური ასოტი	მგ/ლ	---	10	10	---	---	---	---	
ფოსფორის საერთო შემცველობა	მგ/ლ	1	2	1	1(2)*	---	---	1	წლიური მნიშვნელობა
	% მოცილება	---	---	---	80	---	---	---	
ააქლაგური ბაქტერიები	/100 მლ	---	---	---	---	---	---	---	

ცხრილი 2. ბათუმის წყალარინების გამწმენდი ნაგებობაზე არსებული გამწმენდი განყოფილებების რაოდენობა და მოცულობა

დასახელება	რაოდენობა	მოცულობა
გამცხრილავი	2	2000 ლ/წმ
ქვიშის და ცხიმის დამჭერი	2	349 მ ³
ანაერობული აუზები	4	60.000 მ ³
მწვეთავი ფილტრი	4	12.252 მ ³
საბოლოო სალექარები	4	8.960 მ ³
შლამის რეზერვუარი	1	1000 მ ³
შლამის საწყობი	1	1672 მ ³
შლამის გაუნყოფის დანადგარი	2	30 მ ³ /სთ
შლამის სოლარული საშრობი	1	1.440 მ ²

ცხრილში 2 მოცემული ღიზინით გათვალისწინებული აუზების მოცულობები საკმარისია საშუალო დღიური და წვიმიან ამინდში პიკური დინებისათვის, რომელიც 50.000 - 100.000 მ³ ფარგლებში ვარირებს.

ნაგებობაზე პირველადი განმენდა მიმდინარეობს გაცხრილვით, სადაც 6 მმ ცხაურზე მექანიკურად გროვდება ნარჩენები, შემდგომ კი ხდება ქვიშისა და ცხიმის დაჭერა. მომდევნო მექანიკური და ნაწილობრივ ბიოლოგიური განმენდა ხორციელდება ანაერობულ აუზებში პირველადი შლამის დალექვით. აქვე მიმდინარეობს ამ შლამის მეთან-ბაქტერიების მიერ ცივი სტაბილიზაცია (გადამუშავება), რასაც 6 თვემდე დრო ესაჭიროება. ანაერობული აუზებიდან წყალი ბიოლოგიურ გამწმენდი განყოფილებას მწვეთავ ფილტრებს მიენოდება, სადაც მიმდინარეობს ნიტრიფიკანტი ბაქტერიების მიერ ჩამდინარე წყალში არსებული ამონიუმის ნიტრატამდე დაჟანგვა და ნახშირწყლების ბიოლოგიური გადამუშავება [2]. მწვეთავი ფილტრებიდან წყალი გაედინება საბოლოო სალექარებში, აქ ილექება ბიოლოგიური განყოფილებიდან ჩამორეცხილი შლამი, ხდება მისი შეგროვება და ანაერობულ აუზებში გადატუმბვა. საბოლოო სალექარებში განმენდილი წყალი სატუმბო სადგურით გრავიტაციულად ან საჭიროების შემთხვევაში ტუმბოების დახმარებით

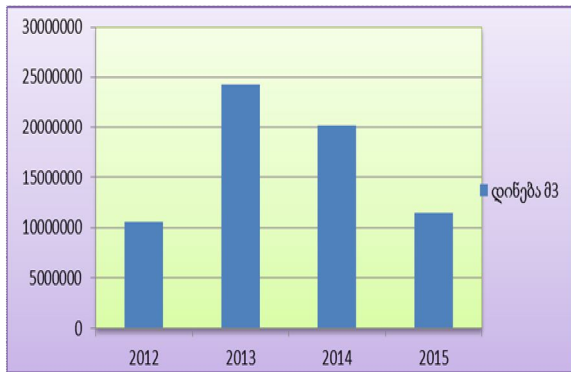
ჩაედინება შავ ზღვაში 40 მ. სიღრმეში 1090 მ. სიგრძის მილის მეშვეობით.

გამწმენდი ნაგებობა აღჭურვილია შლამის გაუწყლოების და გაშრობის დანადგარებით, სადაც მიმდინარეობს ანაერობულ აუზებში სტაბილიზირებული შლამის გაუწყლოება. პირველადი შლამის მშრალი მასა 2,7-3 მგ/ლ, ხოლო წნეხში გაუწყლოების შემდეგ 20-23 მგ/ლ შეადგენს. შლამის საბოლოო გაშრობა სოლარულ საშრობში მზის ენერჯის დახმარებით ხდება 40-60 მგ/ლ მშრალ მასამდე.

შლამი წარმოადგენს ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტს არ არის დაბინძურებული მძიმე მეტალებით, რასაც ადასტურებს ევროპის წამყვანი ლაბორატორიების მიერ ჩატარებული კვლევების შედეგები. მათივე დასკვნების შედეგად შესაძლებელია მისი სასუქად გამოყენება მეზღაღობასა და სოფლის მეურნეობაში.

გამწმენდი ნაგებობა აღჭურვილია თანამედროვე ლაბორატორიით, სადაც ყოველდღიურად მიმდინარეობს ჩამდინარე წყლის კვლევა 24 საათიან კვალიფიციურ სინჯებში.

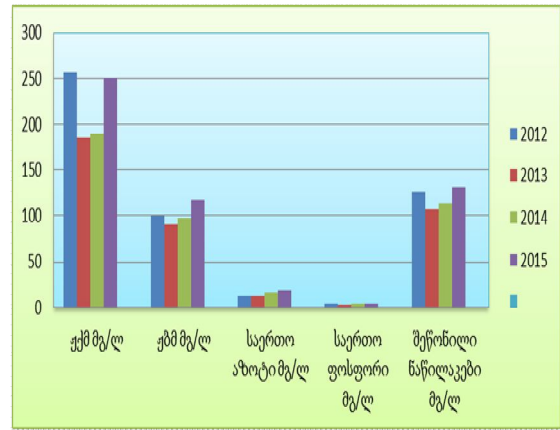
2012 წლიდან დღემდე ბათუმის წყალარინების გამწმენდ ნაგებობაზე განმედილია 66.577.243 მ³ ჩამდინარე წყალი. 2012 - 2015 წლებში გამწმენდ ნაგებობაზე წყლის დინების დინამიკა მოცემულია სურათზე 1.

სურათი 1. 2012-2015 წლებში ნაგებობაზე წყლის დინების დინამიკა

როგორც სურათიდან ჩანს 2013 წლიდან გამწმენდ ნაგებობაზე შემოსული ჩამდინარე წყლის რაოდენობა კლებულობს. ეს განპირობებულია მოსახლეობის გამრიცხველიანების შედეგად წყლის მოხმარების რედუცირებით და კანალიზაციის სისტემის რეაბილიტაციით, რაც იწვევს უცხო წყლის დინების კლებას. წყლის დინების კლებასთან ერთად თანდათანობით იმატა წყალში ორგანული მასის დატვირთვამ,

რასაც 2015 წლის ლაბორატორიული კვლევის შედეგები ცხადყოფს.

სურათი 2. 05.2012-08.2015 წლებში ჩამდინარე წყალში ძირითადი მაჩვენებლების საშუალო შემცველობა.

როგორც სურათი 2-დან ჩანს 2015 წელს ნივთიერებების დატვირთვამ ჩამდინარე წყალში მცირედით იმატა. ეს ძალზე მნიშვნელოვანია გამწმენდი ნაგებობის სრულყოფილი ფუნქციონირებისთვის, რადგან სუფთა, წვიმის ან გრუნტის წყლით განზავებული ჩამდინარე წყლის განმეინდა ეკონომიურად არახელსაყრელია. გარდა ამისა ეს ბიოლოგიური განმეინდის პროცესსაც უშლის ხელს, რადგან ბაქტერიები განზავებული წყლის დინებისას რომელშიც ნაკლები რაოდენობის ორგანული მასაა გადადიან შიმშილობის ფაზაში.

ბათუმის ჩამდინარე წყლების გამწმენდ ნაგებობაზე განმეინდის ხარისხი დამაკმაყოფილებელია. მექანიკურად და ბიოლოგიურად განმეინდილ წყალში ჟანგბადის ქიმიური და ბიოლოგიური მოთხოვნილების, საერთო აზოტის და შეწონილი ნაწილაკების ზღვრული ნორმა დაცულია.

ცხრილი 3. 05.2012-08.2015 წლებში გამავეალ წყალში ნივთიერებების შემცველობის საშუალო მონაცემები

პარამეტრი	2012	2013	2014	2015	ზღვრული ნორმა
შქმ, მგ/ლ	67	39	38	46	125
შბმ, მგ/ლ	15	16	15	20	25
საერთო აზოტი, მგ/ლ	11,8	12,4	15	16	20
შენწონილი ნაწილაკები, მგ/ლ	33	26	24	27	35
საერთო ფოსფორი მგ/ლ	2.6	2.2	3.1	3.4	1

როგორც ცხრილიდან ჩანს განმედილ წყალში ჟანგბადის ქიმიური და ბიოლოგიური მოთხოვნილების, საერთო აზოტის და შენონილი ნაწილაკების შემცველობა ზღვრულ ნორმაზე გაცილებით მცირეა, რაც მიუთითებს გამწმენდი ნაგებობის ეფექტურ ფუნქციონირებაზე. რაც შეეხება საერთო ფოსფორის რაოდენობას, დიზაინით არ არის გათვალისწინებული მისი ქიმიური დალექვა, მაგრამ მიმდინარეობს ლაბორატორიული კვლევები სამომავლოდ ნაგებობაზე ფოსფორის ქიმიური დალექვის დანერგვისთვის.

ზემო მოცემული მონაცემები ცხადყოფს, რომ ბათუმის წყალარინების გამწმენდი ნაგებობის გარემოსდაცვითი ფუნქცია ძალზე მნიშვნელოვანია, რადგანაც ქალაქ ბათუმის და შემოგარენი სოფლების ჩამდინარე წყალი სრულად ინმინდება, არ ხდება შავი ზღვის დაბინ-

ძურება ფეკალური წყლებით და შავ ზღვაში ყოველდღიურად საშუალოდ 50.000-60.000 მ³ განმედილი ჩამდინარე წყალი ჩაედინება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბათუმის საქალაქო ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაცია- ეტაპი III. საპროექტო ანგარიში –ადლიის გამწმენდი ნაგებობა. 18 აპრილი, 2009 წ.
2. Handbuch fuer Umwelttechnische Berufe. E. Stier, H-C. Baumgart, M. Fischer. F. Hirthammer Verlag GmbH. 2003.
3. Klärwertertaschenbuch.H. Felber, M. Fischer. F. Hirthammer Verlag München/Oberhaching, 2010.

**ახალი საბანკო პროდუქტების შექმნის პროცესების მართვა
და საბანკო საქმეში კრიპტობრაზიის მეთოდების
გამოყენების პრიორიტეტები**

**გიორგი მოლოდინი – სტუ-ს დოქტორანტი
გიორგი ცაავა – სტუ-ს პროფესორი,
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი**

რეზიუმე

შესწავლილია ახალი საბანკო პროდუქტების შექმნის პროცესების მართვის საკითხები და საბანკო საქმეში საგადასახადო სისტემისათვის დამახასიათებელი საშიშროებების აღმოფხვრის მიზნით კრიფტოგრაფიის მეთოდების გამოყენების საკითხები. აღნიშნულია, რომ კრიპტოგრაფიული პროდუქციის ბაზრის განუვითარებულობის ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზია ავტომატიზაციის განვითარების ტემპებისაგან მისი მნიშვნელოვანი ჩამორჩენა. დაზუსტებულია, რომ საბანკო საქმიანობაში საგადასახადო სისტემისათვის უფრო პრიორიტეტულს საგადასახადო საბუთების უტყუარობის უზრუნველყოფელი კრიპტოგრაფიული მეთოდები წარმოადგენენ და არა კონფიდენციალურობის უზრუნველყოფის მეთოდები.

საკვანძო სიტყვები: ფინანსური ოპერაციები; ფინანსური რისკი; ფინანსური სტაბილიზაციის შიდა მექანიზმები; ფინანსური პოლიტიკა; ფინანსური ანალიზი; ფულადი ბაზრის ინსტრუმენტები; ფინანსური რესურსების ფორმირების წყაროები.

Managing the process of creation of new banking products and prioritize the use of cryptographic techniques in banking

Molodini Giorgi
PhD student of GTU
Tsaava Giorgi
professor of GTU

Summary

1. The priority for the banking activities are the payment methods for the cryptographic security and applied cryptography schemes data encryption and digital signatures for fast implementations and safer storage of information need to be improved.

2. In theory, cryptography, and especially especially in relation banking is offered the possibility of developing and implementing intellectual bank cards, bank cryptographic protocols, electronic

payment systems, client electronic wallets and so on. D., Which will be a prerequisite for improving the security of banking.

Keywords: Financial transactions; Financial risk; Internal mechanisms of financial stabilization; Financial policy; Financial analysis; Money market instruments; Sources of financing.

ახალი პროდუქტებისა და მომსახურების მიწოდებასთან დაკავშირებული ინოვაციებისადმი მიდრეკილება საბანკო ბიზნესის განვითარების ტენდენციების გაბმსაზღვრელ გადამწყვეტ ფაქტორს წარმოადგენს, რამაც შეიძლება საბოლოო ჯამში ბანკის მდგომარეობა მნიშვნელოვნად ეცვალოს, უპირველეს ყოვლისა, ზოგიერთი საბანკო ნიშებისადმი მიმართებაში და, მეორე მხრივ, საბანკო სისტემის კონკრეტული სეგმენტის ჩარჩოებში მომუშავე საბანკო ინსტიტუციის სტატუსის კორექტირება მოახდინოს.

საბანკო სიახლეების დანერგვისადმი ტემპების ზრდა — ბუნებრივი რეაქციაა მუდმივ ცვლილებებზე და გამწვავებულ კონკურენციაზე, როდესაც „რაციონალური საბანკო ბიზნესის“ (ძირითადად შემოსავლის მიღების მიზნობრივი ფუნქციით) სანაცვლოდ, კლიენტების ინტერესებზე ორიენტაციით, სულ უფრო ხშირად ახალი პროდუქტებისა და მომსახურების საფუძველზე შემოსავლების მაღალი დონის მიწვევა ხირციელდება.

ტრადიციულად ფინანსების სფეროში პროდუქტებისა და პროცესების ინოვაციებს განასხვავებენ. რაც შეეხება პროდუქტებს, ამ შემთხვევაში ახალი პროდუქტების ან რეალიზებადების მოდერნიზაციის შესახებ მიდის საუბარი. პროცესებთან მიმართებაში პროდუქტებისა და მომსახურების შექმნისა და რეალიზაციის მეთოდები, აგრეთვე თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენებით რეგულირების მოდელები განიხილება. ამასთან, პროდუქტებისა და პროცესების ინოვაციები მჭიდ-

როდაა ურთიერთდაკავშირებული, იმის გათვალისწინებით, რომ ინოვაციურმა პროცესებმა შეიძლება პროდუქტების ინოვაციამდე მოგვიყვანოს და პირიქით, პროდუქტების ინოვაციები ხშირად პროცესების ინოვაციას განაპირობებენ.

ინოვაცია — რეგულირების პროცესებისა და მოდელების რეორგანიზაციას, გადასტრუქტურების საფუძველს, „ბიზნესის რაციონალური სტრუქტურის“ ხარჯების შემცირების საფუძველსაც წარმოადგენს. სიახლეების დანერგვა და კრეატიულობა ხშირად ეფექტიანობის ზრდას ნიშნავს, რამდენადაც კრეატიულობა მულტიპლიკაციის ეფექტს ქმნის (7).

საფინანსო-საბანკო დარგში პროექტის მოდერნიზაციისაკენ ტენდენცია ლოგისტიკისა და ინფორმაციული ტექნოლოგიების სფეროს მდგომარეობაზე და პროდუქტის განახლებისათვის საფუძვლის როლის შემსრულებელი პროცესის სრულყოფისაკენ მისწრაფებაზე ბევრადაა დამოკიდებული. ისეთი ინსტრუმენტები, როგორებიცაა ბალანსისა და რისკების მართვა, კავშირის საკომუნიკაციო სისტემების საფუძველზე ვალუტის ვაჭრობა, დერივატები, სტანდარტიზაცია, სეგმენტირება, თანამედროვე საბაზრო საბანკო ბიზნესი, ბარათები, საბანკო ოპერაციები შეუძლებელია პროცესების მუდმივად სრულყოფის გარეშე იქნეს წარმოდგენილი.

საბანკო პროდუქტებს რიგი თავისებურებები გააჩნიათ, კერძოდ:

- მატერიალური საქონელისაგან განსხვავებით, საბანკო პროდუქტები და მომსახურება ძირითადად ერთდროულად იწარმოება და მოიხმარება და შენახვას არ ექვემდებარებიან, რაც მოთხოვნისა და მონოდების რეგულირების პრობლემას ართულებს;
- სამრეწველო და საბანკო პროდუქტები ხშირად ურთიერთ დაპირისპირებულებია, მაგრამ მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ საბანკო პროდუქტი უფრო აქტიურ როლს ასრულებს, რადგანაც იგი სამრეწველო საქონელის ხარისხზე და რაოდენობაზე ზემოქმედებს.

ჩვენი მოსაზრებით მიგვაჩნია, რომ მოცემული მიდგომა ართულებს განმარტებას, და უფრო მიზანშეწონილად გვესახება შემდეგი სახის განმარტება: „საბანკო პროდუქტი – ბანკის მიერ გაყიდვადი ან გასაყიდად გამზადებული საკუთარი საქმიანობის გარკვეული სა-

ბოლო შედეგია, რომელიც კლიენტების გარკვეული ჯგუფისათვის ფასეულობას ფლობს“.

საბანკო პროდუქტის აღნიშნული სპეციფიკური თავისებურებები საკმაოდ მაღალი ეკონომიკური კულტურის მომხმარებლებს მოითხოვენ, კლიენტისათვის მომსახურების შინაარსის განმარტების აუცილებლობას ინვევენ, კლიენტის ნდობის მნიშვნელობის ფაქტორს აძლიერებენ.

ანალიზის პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ საბანკო პროდუქტის ინოვაცია ეფექტიანი აღმოჩნდება იმ შემთხვევაში, თუ იგი წარმატების ზემოთაღნიშნული ფაქტორებიდან უმეტესობას ეხება. მთელი რიგი ინოვაციები, კერძოდ, ლიკვიდობის, ინფორმაციების გამჭვირვალობის უკმარისობისა და ხარჯვით პარამეტრებში დარღვევების არსებობისას, წარუმატებელიც კი აღმოჩნდა.

ამრიგად შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა იმის შესახებ, რომ ინოვაციების საერთო ეკონომიკური მნიშვნელობა, კერძოდ, ახალ საბანკო პროდუქტების (მომსახურების) და ახალ საბაზრო ნიშაში ჩანერგვის ეფექტიანობა, უპირველეს ყოვლისა, დანახარჯების შემცირებასთან და საბოლოო ჯამში, კაპიტალისა და რისკების ეფექტიან გადანაწილებასთან არის დაკავშირებული.

საბანკო სფეროში კომპიუტერული დანაშაულების შემთხვევების მსოფლიო სტატისტიკა გვიჩვენებს, რომ მიახლოებით 70% — ესაა მომსახურების ფულის ქურდობა და მიახლოებით 20% — ესაა ქურდობა და მონაცემების გაყალბება. სწორედ კრიფტოგრაფიისა და საბანკო საქმეში კრიფტოგრაფიის გამოყენების ამოცანაა იმ მუქარების აღმოფხვრა, რომლებიც საგადასახადო სისტემისათვის არის დამახასიათებელი.

დაცვის სისტემა მუშაობს სამ ეტაპად: რისკის ანალიზი, უსაფრთხოების პოლიტიკის რეალიზაცია და უსაფრთხოების პოლიტიკის მხარდაჭერა. საგადასახადო სისტემისათვის ძალიან მნიშვნელოვანი ელემენტია — საგადასახადო საბუთების იურიდიული მნიშვნელობის დაცვა, რომელიც დავების სამართლიანი გადანყვეტისა და მიყენებულ ზარალში დამნაშავეების განსაზღვრისათვის არის აუცილებელი, რადგანაც იურიდიული დაცულობის არსებობით, მონაწილეები გადასახადის სისტემას ენდობიან. აღნიშნული წარმოადგენს არგუმენტს იმის სასარგებლოდ, რომ საგადასახადო სისტემისათვის უფრო პრიორიტეტულებს წარმოადგენენ საგა-

დასახადო საბუთების უტყუარობისა და მთლიანობის უზრუნველყოფელი კრიპტოგრაფიული მეთოდები, და არა კონფიდენციალურობის უზრუნველყოფის მეთოდები.

კრიპტოზაციის სისტემის არჩევა და ჩამოყალიბება ასევე უნდა ითვალისწინებდეს, თუ საგადასახადო სისტემის წარმადობა რა ხარისხამდე მცირდება და ტექნიკურ საშუალებებზე და პროგრამულ უზრუნველყოფაზე რა სახის დამატებით შეზღუდვები იქნება დაწესებული. ამიტომ დაცვის ეფექტიან სისტემას უნდა იყოს ისეთ სისტემას, რომელსაც ბანკის მუშაობაში საგრძნობ სიძნელეებამდე არ მივყავართ, ანუ კრიპტოგრაფიულ სისტემებს უნდა ჰქონდეთ კონფლიქტური სიტუაციების გადაწყვეტის დამუშავებული შესაბამისი ტექნოლოგიები.

პლასტიკური საბანკო ბარათი — არის ფირფიტა 85,6 მმ.- 53,9 მმ-ზე ზომით. იგი პლასმასისაგან არის დამზადებული, რომელიც მექანიკური და თერმული ზემოქმედებისაგან არის მდგრადი. პლასტიკური ბარათის ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქციაა — მისი გამოყენებელი პიროვნების როგორც საგადასახადო სისტემის სუბიექტის იდენტიფიკაციის უზრუნველყოფა. აღნიშნულიდან გამომდინარე მასზე დაიტანება ბარათის მომსახურე ბანკი-ემიტენტისა და საგადასახადო სისტემის ლოგოტიპები, ბარათის მფლობელის სახელი და გვარი, მისი ანგარიშის ნომერი, ბარათის მოქმედების ვადა და ა.შ. ასევე ბარათზე შეიძლება მფლობელის სურათი და მისი ხელმოწერა იქნეს დატანებული. აღფავიტიურ-ციფრული მონაცემები: სახელი, გვარი, ანგარიშის ნომერი და სხვ. შეიძლება რელიეფური შრიფტით იქნეს განხორციელებული. ამიტომ გადასახდელად მიღებული ბარათების ხელით დამუშავებისას ბარათის „გაგლინვის“ განმხორციელებელი სპეციალური მოწყობილობის — იმპრინტერის მეშვეობით (ზუსტად ისევე, როგორც კოპირებადი ქაღალდის გამოყენებისას მეორე ეგზემპლიარი მიიღება) მონაცემების ჩეკზე სწრაფად გადატანა ხორციელდება.

საბანკო ბარათის კრიფტოგრაფიული ნაწილი შეიძლება თავისთავში, ბანკებისათვის სპეციფიკურ კომპონენტებთან ერთად, აუტენტიფიკაციის სქემების, ელექტრონული ხელმოწერის და ა.შ. რეალიზებად კრიპტოალგორითმებს მოიცავდეს. პლასტიკური ბარათების ახალი თაობა ყველა ადრინდელისაგან განსხვავდება იმით, რომ ინფორმაციის დაცვის საშუალებების რეალიზაციისათვის შესაძლებლობების განვითარება შექმნილი. ესეა უკვე ინტელექ-

ტუალური ბარათები ძირითად საგადასახადო საშუალებად უნდა გადაიქცეს. ინტელექტუალურ ბარათებში არსებული გამოთვლითი შესაძლებლობები რთული კრიპტოგრაფიული სქემების რეალიზაციაში სულ უფრო ეფექტიანები ხდებიან. თუმცა ინტელექტუალური ბარათების გამოყენებელი საბანკო სისტემისდათვის რეალიზაციის ეფექტიანობასა და კრიპტოგრაფიული სქემების მდგრადობას შორის კომპრომისის პრობლემა ჯერ-ჯერობით საკმაოდ მწვავეა.

კლიენტის ელექტრონული საქალაქდე — ელექტრონული გადახდების სისტემაში ინდივიდუალურ საგადახდო საშუალებას წარმოადგენს. ელექტრონული საქალაქდე — თავისთავად ჯიბის საანგარიშოს წარმოადგენს მასში დაცული მოდულის ჩაშენებით. საქალაქდე გაიცემა კლიენტზე და ელექტრონულ გადახდების სისტემებში როგორც ელექტრონული საქალაქდეები გამოიყენება და რომელიც, ერთი მხრივ, კლიენტის ქმედებების გაუზიფრაობას, ხოლო მეორე მხრივ — ბანკის უსაფრთხოებას და ელექტრონული გადახდების სისტემის მალაზიებში, ასევე ონლაინ რეჟიმშიც. მრავალ კომპანიებს სწორედ ასეთი მოზნის მიღწევა სურთ. ელექტრონული საქალაქდეს მეშვეობით მყიდველებს შეუძლიათ მათთვის საჭირო საკრედიტო ბარათის არჩევა და ბარათის შესახებ ინფორმაციის ტერმინალზე გადაცემა, რომელიც შეძენის შესახებ ინფორმაციას ელექტრონულ საქალაქდეში გადაიტანს. გარედად საქალაქდე ჩვეულებრივ ჯიბებიანი ტყავის ქისას მსგავსია, მაგრამ ჩაშენებული ეკრანით და კლავიატურით.

ზემოთაღნიშნულის გათვალისწინებით საბანკო საქმეში კრიპტოგრაფიის გამოყენებაზე შემდეგი სახის დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. საბანკო საგადასახადო საქმიანობისათვის პრიორიტეტულს უსაფრთხოების უზრუნველყოფელი კრიფტოგრაფიული მეთოდები წარმოადგენენ და გამოყენებადი ინფორმაციების დაშიფრისა და ელექტრონული ხელმოწერების კრიფტოგრაფიული სქემები რეალიზაციის სიჩქარესთან და ინფორმაციების უფრო უსაფრთხოდ შენახვასთან მიმართებაში სრულყოფას საჭიროებენ.

2. კრიფტიგრაფიასთან მიმართებით თეორიაში სპეციალურად და განსაკუთრებით საბანკო საქმესთან დაკავშირებით შეიძლება განხილული იქნეს საბანკო ინტელექტუალური ბარათების, საბანკო კრიფტოგრაფიული ოქმების, ელექტრონული ანგარიშსწორების სისტემების, კლიენტის ელექტრონული საქალაქებისა და ა.შ. ჩამოყალიბებისა და დანერგვის შესაძლებლობები, რაც საბანკო საქმიანობის უსაფრთხოების სრულყოფის საწინდარი იქნება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Марданова В. – Применение криптографии в банковском деле. – Эссе по курсу «Защита информации», кафедра радиотехники, московский физико-технический институт (ГУ ФТИ), <http://www.re.vipt.ru/infsec>.
2. Криптография в банковском деле. – М.И. Анохин, Н.П. Варновский, В.М. Сидельников, В.В. Яшенко – Москва: МИФИ, 1997. – 274 с. (<http://www.cryptography.ru/db/msg.htm?mid=1169307@uri=node189.html>).
3. Электронные бумажники на подходе (<http://www.revkom.ru/info/?id=1919>).
4. Криптографический протокол (www.enigma.by/crypt4.html). <http://www.ibusiness.ru/offline/2003/238/25105>
5. Пластиковая карточка как платежный инструмент (основные понятия) (www.citforum.ru/marketing/articel/art-8.shtml).
6. Основы криптографии. – Учебное пособие. – А.П. Алферов и др.
7. Деринг Х.У. – Универсальный банк – банк будущего. – Москва: Изд-во Международные отношения, 1999.
8. Пузырев М.В. – Формы и методы обслуживания клиентов. – Новосибирск: НГАЭиУ, 2003.

ადამიანისეული რესურსების მართვის მართვა

კარლო ლურნკაია — სტუ-ს პროფესორი
კარლი ლურნკაია — სტუ-ს მონვეული ასოცირებული პროფესორი
თათია ლურნკაია — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

ადამიანისეული რესურსების მართვა არმ (human resource management) — იმ ქმედებათა ერთობლიობაა, რომლებიც მიმართულია კომპანიის მიზნების მისაღწევად საჭირო ფუნქციური სამუშაო ძალის მოზიდვის, განვითარების და შენარჩუნებისკენ. ადამიანისეული რესურსების მართვა მოიცავს ხელმძღვანელი და არახელმძღვანელი კადრების რეკრუტირებასა და შერჩევას, სწავლებას და განვითარებას, საქმიანობის შედეგების შეფასებას, შრომის ანაზღაურებას და დამატებითი შეღავათების შეთავაზებას. ადამიანისეული რესურსების მართვის მენეჯერები, იმის მიუხედავად, მუშაობენ ისინი ეროვნულ თუ საერთაშორისო კომპანიებში, დაკავებული არიან იმ პოლიტიკის და პროცედურების შემუშავებით, რომლებიც უზრუნველყოფენ ამ ამოცანათა შესრულებას.

ის სირთულეები, რასაც ადამიანური რესურსების საერთაშორისო მენეჯერები აწყდებიან, აღემატება იმ პრობლემებს, რომელთა გადაჭრა უწევთ მათ კოლეგებს ეროვნულ კომპანიებში. კერძოდ, ქვეყნებს შორის კულტურულმა განსხვავებამ, განსხვავებებმა ეკონომიკურ განვითარებასა და საკანონმდებლო სისტემაში შესაძლოა კომპანიებისგან დასაქმების, განთავისუფლების, სწავლების და შრომის ანაზღაურების პროგრამათა ადაპტაცია მოითხოვოს: თითოეულ ქვეყანას შეიძლება საკუთარი პროგრამა დასჭირდეს. განსაკუთრებით დიდი სირთულეები წარმოიქმნება, როდესაც კომპანიის მშობლიური ქვეყნის კულტურა და კანონები ეწინააღმდეგება მიმღები ქვეყნის კულტურასა და კანონებს. მაგალითად, აშშ-ში მოქმედი კანონი შრომითი მონეობის თანასწორობის შესახებ, რომელიც კრძალავს სქესობრივი ნიშნით დისკრიმინაციას, ეწინააღმდეგება იმ კანონებსა და ჩვეულებებს ქალის როლის მიმართ, რომელიც მიღებულია საუდის არაბეთში. მსგავსი კონფლიქტები წარმოშობს პრობლემებს ამერიკულ მრავალეროვნულ კომპანიებში, რომლებიც ისწრაფვიან იმისკენ, რომ მათ ხელმძღვანელ-ქალებს ჰქონდეთ საზღვარგარეთ მუშაობის ისეთივე შესაძლებლობები, როგორც მათ კოლეგა-მამაკაცებს.

საერთაშორისო კომპანიებმა ასევე უნდა განსაზღვრონ, თუ როგორი უნდა იყოს მათი განსხვავებული დასაქმებულების წარმომავლობა: იყოს მშობლიური ქვეყნიდან, მიმღები ქვეყნიდან თუ მესამე ქვეყნიდან. ოპტიმალური კომბინაცია შესაძლოა განსხვავებული იყოს გამომდინარე იქიდან, თუ სად საქმიანობს კომპანია. კომპანიები ძირითადად საკუთარი ქვეყნის პერსონალზე არიან ორიენტირებულები იქ, სადაც მათი საწარმოო სიმძლავრეებია განთავსებული. გასათვალისწინებელია ასევე ადგილობრივი კანონმდებლობა, რადგან მას შეუძლია შეზღუდოს ან უკარნახოს შრომითი მონეობის განსაზღვრული პრაქტიკა. მაგალითად, საიმეგრაციო კანონმდებლობით შეიძლება შეზღუდოს უცხოელებზე გასაცემი ვიზების რაოდენობა, სხვა ნორმატიული აქტებმა კი შესაძლოა დაავალდებულოს კომპანიას ადგილობრივი მოსახლეობის დასაქმება ქვეყნის ტერიტორიაზე ბიზნესის განხორციელების სანაცვლოდ.

საერთაშორისო საწარმოები უფრო რთულ პრობლემებსაც აწყდებიან პერსონალის სწავლების და განვითარების კუთხით. საზღვარგარეთ სამუშაოდ შერჩეული ხელმძღვანელი კადრებისთვის, ადამიანისეული რესურსების მენეჯერებმა უნდა უზრუნველყონ შესაბამისი კულტურული თავისებურებების სწავლება. მაგალითად, Toyota, ისევე როგორც სხვა იაპონური კორპორაციები, რომლებიც მთელი ცხოვრების მანძილზე დასაქმების ტრადიციას მისდევენ, ძალიან ბევრს აკეთებს იმისთვის, რომ საკუთარ ქარხნებსა თუ ოფისებში ნამდვილად საჭირო ადამიანები დაასაქმოს. საკუთარ ქვეყანაში Toyota თანამშრომლობს საშუალო განათლების სისტემასთან, დაკავებულია რა მთავალი დასაქმებულების სწავლებითა და შერჩევით პირდაპირ სკოლის მერხიდან. მაგრამ აღნიშნული მეთოდი არ გამოიყენება ყველა იმ ქვეყანაში, სადაც Toyota საქმიანობს, რადგან ადგილობრივი სასკოლო სისტემები ხშირ შემთხვევაში ცალკეულ ფორმებთან მსგავსი პარტნიორობისთვის მზად არ არიან. გერმანიაში საშუალო განათლების სისტემა უზრუნველყოფს

ფართო პროფესიულ მომზადებას, მაგრამ ეს მომზადება არ არის მიზნული კონკრეტულ ფირმებთან, როგორც ეს იაპონიაშია. აშშ-ს სახელმწიფო სკოლებში, მეორეს მხრივ, ძირითადი აქცენტი კეთდება ზოგად განათ-ლებაზე, ხოლო პროფესიული მომზადების შესაძლებლობები საკმაოდ შეზღუდულია. გარდა ამისა, მრავალ ქვეყანაში ყველა პარამეტრებით არსებობს გაუნათლებელი და არაკვალიფიციური სამუშაო ძალა. ამასთან დაკავშირებით, Toyota-მ პერსონალის რეკრუტირების, შერჩევისა და სწავლების საკუთარი პრაქტიკის კორექტირება მოახდინა იმ ქვეყნების მოთხოვნების შესაბამისად, სადაც ის ახორციელებს საქმიანობას.

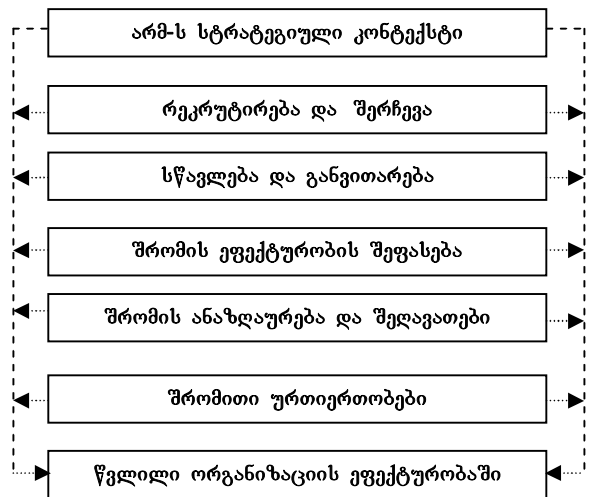
დაბოლოს, სხვადასხვა ქვეყანაში შესაძლოა არსებითად განსხვავდებოდეს შრომითი პირობები და სასიცოცხლო მინიმუმი, ამიტომ ადამიანისეული რესურსების მენეჯერებს ხშირად უნევთ შრომის ანაზღაურების სისტემის მისადაგება კონკრეტული მიმღები ქვეყნის შრომითი ბაზრის საჭიროებებთან. მათ უნდა გაითვალისწინონ ადგილობრივი კანონმდებლობის თავისებურებები, რომლებმაც შესაძლოა მოითხოვონ შრომის მინიმალური ანაზღაურების გადახდა ან დაავალდებულონ კომპანიები დასაქმებულებისთვის გარკვეული შეღავათების შეთავაზება, როგორცაა ყოველწლიური პრემიები ან სამედიცინო დაზღვევა. გარდა ამისა, მენეჯერებმა უნდა განსაზღვრონ საზღვარგარეთ მომუშავე ხელმძღვანელი კადრების შრომის ანაზღაურება, რომლებიც პოტენციურად ცხოვრების უფრო გაზრდილ ღირებულებას, საცხოვრებელი პირობების გაუარესებას და დეპრესიას ან სტრესს ექაზებიან, რაც განპირობებულია მეგობრების ან ნათესავებისგან მონყვევით.

როგორც მარკეტინგის, წარმოების და ფინანსების შემთხვევაში, კომპანიის მენეჯერებმა უნდა შეიმუშაონ ადამიანისეული რესურსების მართვის ისეთი სტრატეგია, რომელიც შეესაბამება საერთო კორპორატიულ სტრატეგიასა და ბიზნესის სტრატეგიას. ადამიანისეული რესურსების მართვის ეფექტური სტრატეგიის შექმნის ამოცანა რთულდება კულტურული ნიუანსებით, რომლის გარეშე წარმოუდგენელია საერთაშორისო ბიზნესის წარმოება. ადამიანისეული რესურსების მართვის საერთაშორისო პროცესის ძირითადი ელემენტები წარმოდგენილია ქვემოთ მოტანილ ნახაზზე.

ადამიანისეული რესურსების მართვის მენეჯერები ასევე მზად უნდა იყვნენ ეფექტური მუშაობის კრიტერიუმების განსაზღვრისთვის

და თითოეული საერთაშორისო ხელმძღვანელის საქმიანობის ამ კრიტერიუმების შესაბამისად შეფასებისთვის. ყველაფერთან ერთად, საერთაშორისო მენეჯერთა შრომა უნდა ანაზღაურდეს. კომპანიები მათში დიდ თანხებს დებენ, ამიტომ ადამიანური რესურსების მენეჯერებმა უნდა გააანალიზონ, რამდენად ეფექტურად მართავს კომპანია კადრების დენადობის და შენარჩუნების პროცესს.

საკადრო უზრუნველყოფის საკითხები, რომელთა გადაჭრა ადამიანური რესურსების საერთაშორისო მენეჯერებს უნევთ, შეიძლება დავეყოთ ორ კატეგორიად: პირველი — მენეჯერების და ტოპ-მენეჯერების რეკრუტირება, სწავლება და შენარჩუნებაა. მეორე კი-არახელმძღვანელი კადრების რეკრუტირება, სწავლება და შენარჩუნება.

ნახ. 1. ადამიანისეული რესურსების მართვის საერთაშორისო პროცესი

მენეჯერთა რეკრუტირება. მას შემდეგ, რაც საერთაშორისო კომპანია განსაზღვრავს, თუ რა უნარ-ჩვევებით უნდა იყოს აღჭურვილი საერთაშორისო მენეჯერი, მან უნდა მოძებნოს აღნიშნულ თანამდებობაზე შესაბამის კანდიდატთა გარკვეული რაოდენობა, შემდეგ მოინვიოს ისინი და შეარჩიოს საუკეთესო.

გამოცდილ მენეჯერთა რეკრუტირება საერთაშორისო ბიზნესში განსხვავებული არხების მეშვეობით ხორციელდება. კანდიდატების შერჩევის ერთ-ერთ მთავარ არხს თვით კომპანია წარმოადგენს: მისი თანამშრომლები, რომლებიც უკვე მუშაობენ მიმღებ ქვეყანაში ან ისინი, ვინც მუშაობენ მშობლიურ ქვეყანაში და მზად არიან ხანგრძლივ მივლინებაში გასამგზავრებლად საზღვარგარეთ. უკანასკნელი ჯგუფი შე-

საძლთა მოიცავდეს მენეჯერებს, რომლებიც არასდროს ყოფილან ასეთ მივლინებებში, ასევე მათ, ვინც მსგავს დავალებებს ადრეც ასრულებდა.

საერთაშორისო სანარმოებს პერსპექტიული მენეჯერების მოძებნა სხვა კომპანიებშიც შეუძლიათ. ისინი შეიძლება იყვნენ მიმღები ქვეყნის მოსახლეობის წარმო-მადგენლები, რომლებიც ვაკანტური თანამდებობის მოთხოვნებს აკმაყოფილებენ ან საზღვარგარეთ სხვა კომპანიებში დასაქმებული მენეჯერები. უმაღლესი თანამდებობის პირების შერჩევისას კომპანიები ხშირად მიმართავენ ე.წ. ჰედჰანტერებს-„თავებზე მონადირეებს“, პოტენციური კანდიდატების ძიებით დაკავებულ სპეციალისტებს. ჰედჰანტერები-რეკრუტირების ფირმებია, რომლებიც აქტიურად ეძებენ კვალიფიციურ მენეჯერებს და სხვა პროფესიონალებს სხვა ორგანიზაციებში არსებული ვაკანსიებისთვის. მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში, მათ შორის იაპონიაში სამუშაო ადგილის შეცვლა დიდი ხნის განმავლობაში ცუდ ტონად ითვლებოდა. ევროპაში ჰანტინგი უკანასკნელ დრომდე არაეთიკურად ითვლებოდა. მაგრამ დამოკიდებულება ასეთი ტიპის საქმიანობის მიმართ იცვლება. მრავალი ფირმისთვის დასაშვებია მაღალკვალიფიციური იაპონელი თანამშრომლების გადაბრუნება იაპონური ფირმებიდანვე.

საკმარისი რაოდენობის კანდიდატების მონვევის შემდეგ ადამიანისეული რესურსების მენეჯერმა უნდა გადანყვიტოს, რომელი მათგანი შეეფერება ყველაზე მეტად ვაკანტურ თანამდებობას. ყველაზე პერსპექტიული კანდიდატები შემდეგი თვისებებით გამოირჩევიან:

- მმართველობითი კომპეტენცია (ტექნიკური უნარ-ჩვევები, ლიდერობა, კორპორატიული კულტურის ცოდნა);
- შესაბამისი მომზადება (ფორმალური სწავლება, მიმღები ქვეყნის, მისი კულტურის და ენის ცოდნა);
- ახალ სიტუაციებთან შეგუება (ერთდროულად ახალ სამუშაოსთან და ახალ გარემოსთან შეგუება, მიმღები ქვეყნის წარმომადგენლებთან თანამშრომლობის-სთვის მზადყოფნა, ახალ ეროვნულ კულტურასთან შეგუება).

როცა საუბარია ექსპატრიანტ-მენეჯერებზე, შერჩევის პროცესის მნიშვნელობის გადაფასება რთულია. იმ შემთხვევაში, თუ რეპატრიანტი ვერ გაართმევს თავს საკუთარ მოვალეობებს, დანაკარგი ძალიან დიდი იქნება. ექსპატრიანტის წარუმატებლობა-ექსპატრიან-

ტი მენეჯერის ვადაზე ადრე დაბრუნებაა საკუთარ სამშობლოში. ექსპერტთა შეფასებებით, მსგავს სიტუაციებთან დაკავშირებული დანაკარგები, იწყება \$40 000 და შეიძლება მიაღწიოს \$250 000. წარუმატებლობა ამ სფეროში საკმაოდ ხშირია. მრავალ ამერიკულ ფირმაში წარუმატებელ შემთხვევათა რიცხვი 20-დან 50%-მდე შეადგენს და ეს გაცილებით დიდი მაჩვენებელია, ვიდრე ევროპულ და იაპონურ კომპანიებში.

ხანგრძლივ საზღვარგარეთულ მივლინებაში გამგზავრებისას, მშობლიური ქვეყნის წარმომადგენლები დიდ სირთულეებს აწყდებიან ახალ კულტურასთან ადაპტაციის კუთხით. უცხო კულტურის პირობებში მუშაობამ და მასთან მუდმივმა შეხებამ შესაძლოა გამოიწვიოს **კულტურული შოკი** — ფსიქოლოგიური მოვლენა, რომელიც იწვევს შიშსა და დაუცველობას, გაღიზიანებას, დეზორიენტაციას. კულტურული შოკი იწვევს მწარმოებლურობის და ეფექტურობის შემცირებას.

რაც საინტერესოა, **რეპატრიაცია**-საზღვარგარეთული მივლინების შემდეგ მენეჯერის სახლში დაბრუნება-ისეთივე ყურადღებას საჭიროებს, როგორსაც ექსპატრიაცია. თუ მენეჯერების და მათი ოჯახის წევრების ექსპატრიაციამ წარმატებით ჩაიარა, ისინი ეჩვევიან ახალ კულტურაში ცხოვრებას და მუშაობას. სახლში დაბრუნება კი მათთვის შესაძლოა ისეთივე მტკივნეული იყოს, როგორც საზღვარგარეთ გადასვლა საცხოვრებლად. ლეპატრიაციის სირთულის ერთ-ერთ მიზეზს წარმოადგენს ის, რომ ისინი თვლიან, თითქოს სახლში არაფერი შეცვლილა. ისინი იმედოვნებენ, რომ დაუბრუნდებიან ძველ მეგობრებს, ნაცნობ გარემოს, ჩვეულ ყოველდღიურ ცხოვრებას. მაგრამ მეგობრები შესაძლოა სხვაგან გადავიდნენ ან ახალი სოციალური კავშირები დაამყარეს, კოლეგებმა შესაძლოა შეიცვალეს სამუშაო ადგილები. აშშ-ში მაგალითად ზოგიერთ დაბრუნებულ ექსპატრიანტს უარს ეუბნებიან კრედიტზე, რადგან უკანასკნელი რამდენიმე წლის მანძილზე მათ არ გააჩნდათ არანაირი შიდა საკრედიტო ისტორია.

საერთაშორისო კომპანიის კადრების განყოფილებამ ასევე უნდა უზრუნველყოს მენეჯერები სწავლებით და განვითარებით, რომ დაეხმაროს მათ ეფექტურ მუშაობაში. **სწავლება** ეწოდება მომზადებას, რომელიც მიმართულია კონკრეტული სამუშაო უნარების და შესაძლებლობების განვითარებისკენ. **განვითარება** — ეწოდება ზოგად ცოდნას, რომელიც დაკავ-

შირებულის მენეჯერის მომზადებასთან უფრო მაღალი თანამდებობის დასაკავებლად.

არახელმძღვანელი კადრების მართვის საკითხები. არახელმძღვანელი კადრების რეკრუტირება, შერჩევა, სწავლება, შრომის ანაზღაურება და ა.შ. მთლიანად დამოკიდებულია ადგილობრივ კანონმდებლობზე და ეკონომიკურ სუტიციაზე. მიმღებ ქვეყანაში წარმატების მისაღწევად, ადამიანური რესურსების მენეჯერები არ უნდა გახდნენ სტერეოტიპების მსხვერპლი. მათ უნდა უზრუნველყონ სამუშაოს ორგანიზება ისე, როგორც ამას ითხოვენ ადგილობრივი მაცხოვრებლები, და არა ისე, როგორც ეს მიღებულია მათ ქვეყანაში. ამიტომ მრავალი მრავალეროვნული კომპანია კადრების განყოფილებაში ასაქმებს მიმღები ქვეყნის წარმომადგენლებს, რომ გამოიყენონ მათი ცოდნა საკადრო პოლიტიკის და პროცედურების შესამუშავებლად.

საერთაშორისო კომპანიების საზღვარგარეთის განყოფილებებში არახელმძღვანელ თანამდებობებზე ჩვეულებრივ დასაქმებულები არიან მიმღები ქვეყნის წარმომადგენლები. ხშირ შემთხვევაში ამას ეკონომიკური ახსნა გააჩნია: ისინი ხშირად ფირმას უფრო იაფი უჯდება, ვიდრე მშობლიური ქვეყნის ან მესამე ქვეყნის წარმომადგენლები. გარდა ამისა, ეს არც თუ ისე იშვიათად ადგილობრივი კანონმდებლობითაა გათვალისწინებული.

ადამიანისეული რესურსების მენეჯერებმა ასევე უნდა შეაფასონ მიმღები ქვეყნის დასაქმებულთა საჭიროებები სწავლებაში და განვითარებაში იმისათვის, რომ მათ უფრო ეფექტურად შეასრულონ საკუთარი მოვალეობები. მრეწველურად განვითარებულ ბაზრებზე კომპანიები ჩვეულებრივ ახერხებენ კვალიფიციური სამუშაო ძალის მოძებნას, რომელთა სწავლებაც შესაძლოა შემოიფარგლოს კომპანიის მცირედი გაცნობით. შედარებით განუვითარებელ რეგიონებში სწავლების საჭიროება შესაძლოა გაცილებით დიდი იყოს. მაგალითად, კომუნიზმის დაცემის შემდეგ კომპანია **Hilton**-მა დაიწყო საკუთარო სასტუმროების გახსნა აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში. აღმოჩნდა, რომ ოფიციატები, კლერკები და მომსახურების სფეროს სხვა წარმომადგენლები არ ფლობდნენ იმ საბაზისო ცოდნას, რაც აუცილებელი იყო მაღალი ხარისხის სერვისის უზრუნველსა-

ყოფად. ეს ადამიანები იმდენად მიეჩვივნ გემიური ეკონომიკის პირობებში მუშაობას, როდესაც მათ არ უნევდათ ზრუნვა სტუმრების კმაყოფილებაზე, რომ მათთვის რთული იყო იმის გაცნობიერება, თუ რატომ უნდა შეეცვა-ლათ მათ საკუთარი დამოკიდებულება სამუშაოს მიმართ. კომპანიას მოუწია ახალი დასაქმებულების სწავლებაში გაცილებით მეტი თანხის ჩადება, ვიდრე ის ფიქრობდა.

სწავლება ასევე კრიტიკული ელემენტი ხდება მაშინ, როდესაც ფირმას სურს მაქსიმალური მოგების მიღება საზღვარგარეთ წარმოების განთავსებით. უკანასკნელ პერიოდში ბევრ მრავალეროვნულ კომპანიას წარმოება გადააქვს ჰონდურასში, მალაიზიაში და ინდონეზიაში, სადაც სამუშაო ძალა იაფია. ამასთან, ხშირად ასეთი სამუშაო ძალის მწარმოებლურობა დაბალია და ასეთად რჩება მანამ, სანამ ფირმა არ გამოყოფს თანხებს პერსონალის სწავლებისთვის. მაგალითად, მალაიზიაში მოსახლეობის მესამედს გააჩნია ექვს კლასზე მაღალი განათლება, რის გამოც სწავლების ხარჯები აქ შეიძლება საკმაოდ მაღალი იყოს.

გარდა ამისა, ფირმამ უნდა შეაფასოს საკუთარი საერთაშორისო მენეჯერების საქმიანობის შედეგები და განსაზღვროს მათი საკომპენსაციო პაკეტის მოცულობა. ექსპატრიანტი მენეჯერების კომპენსაცია მოიცავს საცხოვრებელ მინიმუმებს შორის სხვაობის დანამატს და სხვადასხვა სპეციალურ შეთავაზებებს.

ექსპატრიანტი მენეჯერების სწავლებისა და განვითარების მაღალი ხარჯების გათვალისწინებით, ფირმებმა განსკუთრებული ყურადღება უნდა დაუთმონ კადრების შენარჩუნების და დენადობის მართვას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ლურნკაია კ., თ. ლურნკაია საერთაშორისო ბიზნესი.
2. Экономика, Пол А. Самуелсон, Вильям Д. Нордхаус Международный бизнес-Теория и практика, под редакцией А.И. Погорлецкого, С. Ф. Сутырина
3. Глобализация мирового хозяйства, учеб. Пособие под ред. М.Н.Осьмовой, А.В.Бойченко.
4. Международный бизнес-Рикки Гриффин, Майкл Пастей.

ფინანსური მენეჯმენტი ბანკში: კაპიტალის, აქტივებისა და პასივების, შემოსავლიანობის, რისკების, ფინანსური მართვის თანამედროვე სისტემები და ოქროს საბანკო წესები

ლეილა დოლიძე — სტუ-ს დოქტურანტი

Financial management in the bank: money management, asset and liability risk, advanced system financial management and bank golden rules

Dolidze Leila

Summary

1. Refined justification of capital adequacy; selection of the optimal method of capital increase; Accounting costs and risks of raising funds; The basic methods of asset management; the main indicators of profitability (profitability) of the bank; management of bank risks; Studied modern financial management system.

2. Formulated "Golden banking rules," which allow for: Short-term liabilities are placed in short-term assets and long-term liabilities should be in long-term assets; The amount of short-term and medium-term funds of the asset shall not exceed the amount of the Medium and short-term obligations in liabilities; Term placement of funds shall not exceed a period of attraction; Asset structure: the lower the proportion of risky assets in the balance sheet of the bank, the higher the liquidity, Structure of liabilities: the lower the proportion of demand deposits and time deposits greater share of the higher liquidity.

keywords: Capital; Financial analysis; Assets and Liabilities; Profitable

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ბანკის – კაპიტალის, აქტივებისა და პასივების, შემოსავლიანობის ანუ რენტაბელობის, რისკების, ფინანსური მართვის საკითხები და ოქროს საბანკო წესები. აზუსტებულია კაპიტალის საკმარისობის დასაბუთება; კაპიტალის ნაზარდის ოპტიმალური ხერხის შერჩევა; სახსრების მოზიდვის ღირებულებისა და რისკების გათვალისწინება; განხილულია აქტივებისა და პასივების მართვის ძირითადი მეთოდები; ბანკის შემოსავლიანობის (რენტაბელობის) ძირითადი მაჩვენებლები; შესწავლილია ფინანსური მართვის თანამედროვე სისტემები. ჩამოყალიბებულია „ოქროს საბანკო წესები“, როგორებიცაა: მოკლევადიანი პასივები უნდა განთავსდეს მოკლევადიან აქტივებში, ხოლო გრძელვადიანი პასივები განთავსებული უნდა იქნას გრძელვადიან აქტივებში; აქტივის მიხედვით მოკლევადიანი და საშუალოვადიანი სახსრების ჯამი არ უნდა აღემატებოდეს ვალდებულებების შესაბამის ჯამს პასივების მიხედვით; სახსრების განთავსების

ვადა არ უნდა აღემატებოდეს მათი მოზიდვის ვადას.

საკვანძო სიტყვები: კაპიტალი; ფინანსური ანალიზი; აქტივები და პასივები; შემოსავლიანობა, ანუ რენტაბელობა.

თანამედროვე საბანკო ფინანსური მენეჯმენტის აქტუალური პრობლემების რიგს მიეკუთვნება: კაპიტალის, აქტივებისა და პასივების, შემოსავლიანობის, რისკების, ფინანსური სისტემების ეფექტური მართვის საკითხები. ჩნობილია, რომ კაპიტალის მართვა ითვალისწინებს:

❖ მისი საკმარისობის დასაბუთებას ბანკის აქტიური ოპერაციების მოცულობასთან, სტრუქტურასთან და შინაარსთან შესაბამისობაში. რამდენად მეტია რისკიანი აქტივების წილი, იმდენად შედარებით მეტი სიდიდის საკუთარი სახსრებია საჭირო. ნებისმიერ შემთხვევაში კაპიტალის მაღალი წილიანი ბანკები უფრო საიმედოებად და კონკურენტუნარიანებად ითვლებიან.

❖ მოცემული მომენტისათვის კაპიტალის ნაზარდის ოპტიმალური ხერხის შერჩევა. განასხვავებენ შემდეგ ხერხებს:

- კაპიტალის ზრდის უმნიშვნელოვანესი შიდა წყაროა — მოგება. მისი სიდიდე ბანკის დივიდენდურ პოლიტიკასთან (აქციაზე შემოსავლის დადგენილ სიდიდესთან) არის დაკავშირებული;
- ბანკის სანესდებო კაპიტალის სააქციო საზოგადოების ფორმით გადიდება აქციების გამეორებითი ემისიის ხარჯზე არის შესაძლებელი, რაც მაღალ საემისიო დანახარჯებთან არის დაკავშირებული;
- სუბორდინირებული კრედიტების მიზიდვა.

❖ კლიენტებისა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების სახსრების მოზიდვის ღირებულებისა და რისკების აღრიცხვა.

კაპიტალის გადიდების წყაროს საბოლოო არჩევანი სხვადასხვა ფაქტორების ერთობლიობის გათვალისწინებით ხორციელდება.

➤ **აქტივებისა და პასივების მართვა:** აქტივებისა და პასივების მართვა რესურსების ფორმირებისა და აქტიური ოპერაციების მიხედვით მათი განთავსების ისეთი მეთოდების გამოყენებას ითვალისწინებს, რომლებიც ბანკისათვის ლიკვიდობის, შემოსავლიანობისა და

რისკის ოპტიმალურ თანაფარდობას უზრუნველყოფენ.

➤ **აქტივების მართვა ითვალისწინებს:**

1. აქტიური ოპერაციების დივერსიფიკაცია — მათი ლიკვიდობის ხარისხის მიხედვით. აქ გამოიყოფა:

- მაღალლიკვიდური აქტივები — პირველადი რეზერვები (სალაროს აქტივები, სახსრები სხვა ბანკების საკორესპონდენტო ანგარიშებზე). რაც შეეხება საბანკო რეზერვებს, რომლებიც მაღალლიკვიდური აქტივების ნაწილს წარმოადგენენ, სავალდებულო რეზერვების სახით ცალკეული ბანკისა და საბანკო სისტემის დონეზე ლიკვიდობის რეგულირებისათვის გამოიყენება;
- მეორადი რეზერვები — სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები, სესხები და გადახდები ბანკის სასარგებლოდ 30 დღის განმავლობაში დაფარვის ვადით;
- დანარჩენი სესხები;
- ფასიანი ქაღალდები არასახელმწიფო ემიტენტების;
- ძირითადი საშუალებები (შენობები და მონობილობები) — კონსალტინგური და ფინანსური მომსახურებები, რომლებიც კლიენტებს საკომისიოების საფასურად მიეწოდებათ.

2. რისკებზე ყურადღების გამახვილება და მათი შემცირება, აქტიური ოპერაციების მიხედვით რეზერვების შექმნა.

3. აქტივების შემოსავლიანობის მხარდაჭერა. შემოსავლიანობაზე დამოკიდებულებაში ოპერაციები დაიყოფა შემოსავლის მომტანებად და არ მომტანებად. შემოსავლების მომტანი აქტივები დაიყოფა მათი სტაბილურობის ნიშანთვისების მიხედვით:

- სტაბილური შემოსავალი — საკრედიტო და საინვესტიციო ოპერაციები;
- არასტაბილური შემოსავალი — კონსალტინგური და ფინანსური მომსახურებები, რომლებიც კლიენტები საკომისიოების საფასურად მიეწოდებათ.

➤ **აქტივების მართვის ძირითადი მეთოდები:**

პირველი მეთოდი: აქტივების მართვა სახსრების საერთო ფონდის მიხედვით ითვალისწინებს — ბანკის ყველა რესურსების (საკუთარი და მოზიდულები): მოთხოვნამდე ანაბრების, საშემნახველო ანაბრების, ვადიანი ანაბრების, აქციონერული კაპიტალისა და რეზერვების შესვეობით — სახსრების საერთო ფონდის შექმნას, რომელიც მიმდინარე ლიკვიდობის, ან სპეკულაციური მოგების უზრუნველყოფის პოზიციიდან, მიმდინარე პრიორიტეტების საფუძველზე, აქტივების მიხედვით: პირველად რეზერვებში, მეორად რეზერვებში, სესხებში, დანარჩენ ფასიან ქაღალდებში, შენობებში და მონობილობებში განთავსდება. აღნიშნული მე-

თოდი რისკიანად ითვლება. ცალკეულ პერიოდებში მათი გამოყენება მხოლოდ მაღალი ფინანსურ მდგრადობის მქონე ბანკებს შეუძლიათ.

მეორე მეთოდი: აქტივების მართვამ აქტივების განაწილების (სახსრების კონვერსიის) მეთოდის მიხედვით — საბანკო პრაქტიკაში ფართე გამოყენება მოიპოვა. იგი რესურსების მოზიდვის სხვადასხვა სახეობების მიმოქცევის სიჩქარეზეა დაფუძნებული. აქტივებისა და პასივების მართვა, ვადებისა და სიდიდეების მიხედვით მათი კოორდინაციის გზით, ერთდროულად ხორციელდება. აღნიშნულ მეთოდს ბანკის შიგნით შედარებით გამოცალკავებული „ლიკვიდობის — მომგებიანობის ცენტრების“ შექმნისაკენ მივყავართ.

ბანკის მხრიდან კლიენტების მოთხოვნილებების უფრო სრულად დაკმაყოფილებაზე ორიენტაციისას ორივე მეთოდს ნაკლოვანებებიც გააჩნია. კრედიტებზე მოთხოვნა და რესურსების მიწოდება შეიძლება ერთმანეთს არ დაემთხვეს. ბანკები ლიკვიდობის საშუალო დონეზე ორიენტირებით, კლიენტებს ნაკლებ ყურადღებას უთმობენ.

მესამე მეთოდი: აქტივების მეცნიერულად მართვის (ანუ ეკონომიკურ-მათემატიკური) მეთოდი, რომელიც ლიკვიდობისა და რისკების დივერსიფიკაციის ნორმატივების დაცვისას, მოგების მაქსიმიზაციაზეა ორიენტირებული. აღნიშნული მეთოდი ყველაზე უფრო ეფექტიანად ითვლება. აქტივებისა და პასივების მეცნიერული მართვის საფუძველში ეგრეთ წოდებული „ოქროს საბანკო წესები“ ჩაღებულა.

ზემოთჩამოყალიბებული ნებისმიერი მეთოდით აქტივებისა და პასივების მართვის ეფექტიანობის მაჩვენებელს ბანკის აქტიური ოპერაციების მიხედვით შემოსავლიანობის დონე წარმოადგენს {1, გვ. 302-314}.

➤ **ოქროს საბანკო სისტემები:**

- მოკლევადიანი პასივები უნდა განთავსდეს მოკლევადიან აქტივებში.
- გრძელვადიანი პასივები უნდა განთავსდეს გრძელვადიან აქტივებში.
- აქტივის მიხედვით მოკლევადიანი და საშუალოვადიანი სახსრების ჯამი არ უნდა აჭარბებდეს პასივის მიხედვით მიკლევადიანი და საშუალოვადიანი ვალდებულებების ჯამს.
- აქტივების მიხედვით გრძელვადიანი სახსრების ჯამი შეიძლება აჭარბებდეს ბანკის გრძელვადიანი ვალდებულებებისა და მისი საკუთარი კაპიტალის ჯამს.
- განთავსების ვადა არ უნდა აჭარბებდეს მოზიდვის ვადას.
- აქტივების სტრუქტურა: რამდენად დაბალია ბანკის ბალანსში მაღალლიკვიდური აქტივების წილი, იმდენად მაღალია მისი ლიკვიდურობა.

- პასივების სტრუქტურა: რამდენად დაბალია მოთხოვნამდე ანაბრების წილი და მეტია ვადიანი ანაბრების წილი, იმდენად მაღალია ლიკვიდურობა.

➤ **ბანკის შემოსავლიანობის მართვა: ბანკის შემოსავლიანობის მართვა ითვალისწინებს აქტიური ოპერაციების მიხედვით შემოსავლის მიღებას, რომელიც საკმარისი იქნება რომ გადაიფაროს:**

- დანახარჯები სახსრების მოზიდვასთან მიმართებაში;
- საოპერაციო დანახარჯები;
- ინფლაციის დანახარჯები;
- რისკები შემოსავლიანი ოპერაციების მიხედვით (პრემია რისკზე).

➤ **ფინანსური მართვის მეთოდები:**

- ბანკის საქმიანობის ფინანსური მართვის საფუძველს წარმოადგენს ფინანსური ანალიზი (უფრო ფართედ — ფინანსურ-ეკონომიკური ანალიზი), საბიუჯეტი დაგეგმვა, ბანკის ლიკვიდობის მართვა.
- ფინანსური ანალიზის ქვეშ (ინგლ. Financial analysis) გაიგება საკრედიტო ორგანიზაციის გასული პერიოდისა და პერსპექტივაზე ქონებრივი და ფინანსური მდგომარეობის განსაზღვრის მეთოდების ერთობლიობა, რომლებიც მისი ფინანსური მდგომარეობის მიღწევაზე მიმართული. ფინანსური ანალიზის მიზანს წარმოადგენს საკრედიტო ორგანიზაციის ფულადი ნაკადების ოპტიმიზაცია და დასაშვები რისკების ფარგლებში მისი საქმიანობის მაქსიმალურად შესაძლო შემოსავლიანობის უზრუნველყოფა. ფინანსური ანალიზი წარმოადგენს ფინანსური გადაწყვეტილების მიღების სავალდებულო პირობას და იგი ფინანსურ დაგეგმვასთან უშუალოდ არის დაკავშირებული. ფინანსური ანალიზის ძირითად მეთოდებს მიეკუთვნებიან – ფინანსური კოეფიციენტების მეთოდი და ფულადი ნაკადების ანალიზის მეთოდი.
- ფინანსური დაგეგმვა — არის ფინანსური მენეჯმენტის მეთოდი, რომელიც რესურსების ეფექტიანად ფორმირებისა და მოხმარების მიზნით გამოიყენება, იგი თავისთავად მიმდინარე, ოპერატიული და გრძელვადიანი გეგმების სისტემას წარმოადგენს. თანამედროვე პირობებში ბანკებში საბიუჯეტი დაგეგმვა (ბიუჯეტირება) ფინანსური დაგეგმვის ნაირსახეობა გახდა.

ტირება) ფინანსური დაგეგმვის ნაირსახეობა გახდა.

- აქტივებისა და პასივების თანხების, ვადების, ფასების მიხედვით დივერსიფიკაცია მოგების, რისკების, კაპიტალის ადექვატურობის ოპტიმიზაციის მიზნით.
- ხაზინის შექმნის გზით მოკლევადიანი აქტივებისა და ვალდებულებების სახაზინო მართვა. სახაზინო განყოფილება ბანკის სხვა ქვედანაყოფებთან კავშირს შემოსავლებისა და ხარჯების თვალსაზრისიდან გამომდინარე საბანკო პოზიციების მუდმივი მონიტორინგის საფუძველზე ახორციელებს.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე შემდეგი სახის მოკლე დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. დაზუსტებულია კაპიტალის საკმარისობის დასაბუთება; კაპიტალის ნაზარდის ოპტიმალური ხერხის შერჩევა; სახსრების მოზიდვის ღირებულებისა და რისკების გათვალისწინება; განხილულია აქტივებისა და პასივების მართვის ძირითადი მეთოდები; ბანკის შემოსავლიანობის (რენტაბელობის) ძირითადი მაჩვენებლები; საბანკო რისკების მართვა; შესწავლილია ფინანსური მართვის თანამედროვე სისტემები.

2. ჩამოყალიბებულია „ოქროს საბანკო წესები“, როგორებიცაა: მოკლევადიანი პასივები უნდა განთავსდეს მოკლევადიან აქტივებში, ხოლო გრძელვადიანი პასივები განთავსებული უნდა იქნას გრძელვადიან აქტივებში; აქტივის მიხედვით მოკლევადიანი და საშუალოვადიანი სახსრების ჯამი არ უნდა აჭარბებდეს ვალდებულებების შესაბამის ჯამს პასივების მიხედვით; სახსრების განთავსების ვადა არ უნდა აჭარბებდეს მათი მოზოდვის ვადას; აქტივების სტრუქტურა: ბანკის ბალანსში რამდენად დაბალია მაღალრისკიანი აქტივების წილი, იმდენად მაღალია მისი ლიკვიდობა; პასივების სტრუქტურა: რამდენად დაბალია მოთხოვნამდე ანაბრების წილი და მეტია ვადიანი ანაბრების წილი, იმდენად მაღალია ლიკვიდობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Костерина Т.М. – Банковское дело: Учебно-методический комплекс. – Москва: Изд. центр ЕАОИ, 2008. – 404 с.
2. Балабанов И.Г. – Риск-менеджмент. – Москва, 1996. – 620 с.

ეკონომიკური პროცესების კვლევა სინერგეტიკის მეთოდების გამოყენებით

ნელი სესაძე — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი
ირმა კუცია — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი
ვალიდა სესაძე — სტუ-ს პროფესორი

რეზიუმე

მიუხედავად ეკონომიკური თეორიის თვალსაჩინო პროგრესისა XX საუკუნეში, მის თანამედროვე მდგომარეობას ბევრი ავტორიტეტული უცხოელი და აგრეთვე ქართველი მკვლევარიც აფასებენ როგორც სისტემურ კრიზისს, აღიარებენ ფუძემდებლური მოდელების აქსიომების არაადეკვატურობას, რისი შედეგიც ხდება პასუხგაუცემელი მნიშვნელოვანი კითხვები ეკონომიკის სფეროში.

ეკონომიკური თეორიის ასეთი მდგომარეობა არ შემოიფარგლება მხოლოდ თეორიული პრობლემებით: ხშირ შემთხვევაში თეორიულ მაკროეკონომიკურ კანონზომიერებებზე დაყრდნობით ექსპერტები უძღუნენ ხდებიან არა მხოლოდ გადაჭრან ეკონომიკური პრობლემები, არამედ უბრალოდ იწინასწარმეტყველონ კიდევ. პერმანენტული განვითარებული ეკონომიკური კრიზისები, რეცესია, დაცემა, აღმავლობა, გამოცოცხლება, დეპრესია ამის დასტურს წარმოადგენს.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური სისტემა, ლორენცის მოდელი, მდგრადი განვითარება, ქაოსი.

Research of Economic Systems with Synergetics

Methods

N. Sesadze

I. Kutsia

V. Sesadze

Summary

The developed world financial and economic crisis sharply raised a question of opportunities of economic forecasting, of ability of science adequately to describe difficult social and economic processes and to predict their development. Synergy approach in researches of economic processes predetermines development of effective models of an exit of economy from a crisis state which does possible search of the universal principles of self-organization and evolution of difficult economic systems.

For modeling of economic systems in article it is used synergetic Lorentz's model. The offered method gives the chance to reveal the general regularities and when the system passes from one state into another.

ეკონომიკური სისტემები ეკონომიკურ პროცესთა დიდი სფეროა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია არასტაციონალურობა, არანრფივობა, შეუქცევადობა. მათში ვლინდება, სინერგიზმი, ფაზური და სტრუქტურული ტრანსფორმაციები, რომლებიც საბოლოო ჯამში ეკონომიკურ სისტემებში იწვევენ თვისობრივ გადასვლებს.

ეკონომიკური სინერგეტიკა მეცნიერული მიმართულებაა ეკონომიკურ თეორიაში, რომელიც გვთავაზობს ეკონომიკური განვითარების პრობლემების კვლევის მეთოდოლოგიას სინერგეტიკის საფუძველზე, რომელიც წარმოადგენს მეცნიერებას არანრფივ, უწინასწორო, შეუქცევად სისტემებში მიმდინარე პროცესების შესახებ. ეკონომიკური პროცესების კვლევაში სინერგეტიკული მეთოდების გამოყენების აქტუალობა განისაზღვრება იმ პროცესების არაერთმნიშვნელოვნებით, რომელიც მიმდინარეობს მსოფლიო ეკონომიკაში.

XXI საუკუნე მსოფლიო ეკონომიკაში აღიშნა ახალი ტენდეციებით [4,5]:

- ეკონომიკური საქმიანობის გლობალიზაცია, რაც გამოვლინდა საერთაშორისო კავშირების გაფართოებით ინვესტიციების, წარმოების, მიმოქცევის, მომარაგებასა და გასაღების, ფინანსების, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის, განათლების სფეროში.
- მსოფლიო ეკონომიკის ლიბერალიზაცია, რაც გამოიხატა ბარიერების თანდათანობით მოხსნაში საქონლის, მომსახურების, ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტის, შრომის, კაპიტალის, ფინანსური რესურსების საერთაშორისო მოძრაობის გზაზე, იმპორტის რაო-

დენობრივი შეზღუდვების და საბაჟო გადასახადების მნიშვნელოვან შემცირებაში.

- მსოფლიო ეკონომიკის რეგიონალიზაცია, რაც გამოვლინდა ყველა კონტინენტზე საერთო სახელმწიფოებრივი გაერთიანებების შექმნაში (თავისუფალი ვაჭრობის ზონები, საბაჟო კავშირები, ეკონომიკური თანამეგობრობა და სხვ.), რომელთაც შექმნეს მასში მონაწილე ქვეყნების ეკონომიკური კავშირებისათვის ხელსაყრელი პირობები, მოხდა სავაჭრო-ეკონომიკური პროცესების ინტეგრაცია, რეგიონული ბარიერების მოხსნა და საერთაშორისო ბაზრების ფორმირება.
- ტექნოლოგიის სრულყოფის სფეროში მიღწეული პროგრესი, რომელმაც ხელი შეუწყო ინტეგრაციის გაღრმავებას. მსოფლიო ეკონომიკის ინფორმატიზაცია, რაც გამოვლინდა კომპიუტერული სისტემების, ტელეკომუნიკაციის, ინტერნეტის ქსელის ფართო გამოყენებით თანამედროვე ეკონომიკაში, მეცნიერებაში, განათლებაში, კულტურაში. ყველაფერმა ამან დააჩქარა კაპიტალის მსოფლიო ბაზრის ფორმირების პროცესი, ელექტრონული კომერციის განვითარება, მომარაგების ჯაჭვის შექმნა, აგრეთვე საერთაშორისო ვაჭრობისა და საერთაშორისო ინვესტიციების მოცულობის უპრეცედენტო ზრდა.

საქართველოს ეკონომიკა დღეს დგას ახალი ეკონომიკის განვითარების გზაზე, რომლის სტრატეგიულ ამოცანას წარმოადგენს ეკონომიკის მაღალი ტემპების უზრუნველყოფა და ევროპის ქვეყნებთან შედარებით ეკონომიკური და სოციალური განსხვავების თანდათანობითი შემცირება. ამასთან დაკავშირებით, ეკონომიკური ზრდის მოდერნიზირებული მოდელი აუცილებელია განხილულ იქნას მსოფლიო ტენდენციების და სინერგეტიკული მიდგომის ჩარჩოებში.

სისტემურ-სინერგეტიკული მიდგომა აყალიბებს ეკონომიკური მეცნიერების ახალ პარადიგმას. ახალი პარადიგმა აყალიბებს ახალ ეკონომიკურ ტექნოლოგიას, რომლის საფუძველზეც შესაძლოა შეიქმნას სხვადასხვა ეკონომიკური, ინოვაციურ-სინერგეტიკული მართვის პრაქტიკა.

სტატიაში ეკონომიკური სისტემების მოდელირებისათვის გამოყენებული იქნა ლორენცის

სინერგეტიკული მოდელი, რომელმაც შესაძლებელი გახდა თავიდან აგვეცილებინა წინააღმდეგობრივობა მაკრო-მიკროეკონომიკური პროცესების დეტალურ აღწერასა და სტრუქტურულ-პარამეტრულ აღწერას შორის. ლორენცის სინერგეტიკული მოდელი გვაძლევს შესაძლებლობას გამოვლინდეს სისტემის ზოგადი კანონზომიერებები იმ შემთხვევაშიც, როდესაც სისტემა მოულოდნელად გადადის ერთი მდგომარეობიდან მეორეში.

მაგალითისათვის განვიხილოთ შემდეგი დიფერენციალურ განტოლებათა სისტემა, რომელიც წარმოადგენს ლორენცის ცნობილ მოდელს [1,2,5]:

$$\begin{aligned} \dot{x}(t) &= \sigma y - \sigma x \\ \dot{y}(t) &= -y + rx - xz \quad (1) \\ \dot{z}(t) &= -bz + xy \end{aligned}$$

სადაც σ, r, b – მუდმივი პარამეტრებია.

(1) განტოლებათა დიფერენციალური განტოლებათა სისტემა აღწერს მრავალფეროვან ბუნებრივ პროცესებს. (1) სისტემას მის ფაზური სივრცის რაიმე სიმრავლეზე გააჩნია ფრაქტალური განზომილების „უცნაური“ ატრაქტორი. ამ სიმრავლეზე სისტემას გააჩნია სანყისი პირობებისადმი გაზრდილი მგრძობიარობა, რომლის შედეგადაც წარმოიქმნება მოძრაობის ქაოსური რეჟიმები.

თავდაპირველად გამოვიკვლიოთ ლორენცის მათემატიკური მოდელის სტაციონალური მდგომარეობა, რისთვისაც განვიხილოთ ლორენცის მოდელი სწრფივი მიახლოება. მასში კვადრატული წევრების უგულებელყოფის შედეგად მივიღებთ შემდეგი სახის განტოლებათა სისტემას:

$$\begin{aligned} \dot{x}(t) &= \sigma(y - x) \\ \dot{y}(t) &= rs - y \quad (2) \\ \dot{z}(t) &= -bz \end{aligned}$$

(1) დიფერენციალური განტოლებათა სისტემა აღწერს მრავალფეროვან ბუნებრივ პროცესებს. (1) სისტემას მის ფაზური სივრცის რაიმე სიმრავლეზე გააჩნია ფრაქტალური განზომილების „უცნაური“ ატრაქტორი. ამ სიმრავლეზე სისტემას გააჩნია სანყისი პირობებისადმი გაზრდილი მგრძობიარობა, რომლის შედეგადაც წარმოიქმნება მოძრაობის ქაოსური რეჟიმები.

თავდაპირველად გამოვიკვლიოთ ლორენცის მათემატიკური მოდელის სტაციონალური

მდგომარეობა, რისთვისაც განვიხილოთ ლორენცის მოდელი სწორფივი მიახლოება. მასში კვადრატული წევრების უგულვებლყოფის შედეგად მივიღებთ შემდეგი სახის განტოლებათა სისტემას:

$$\lambda^2 + (\sigma + 1)\lambda + \sigma(1 - r) = 0 \quad (2)$$

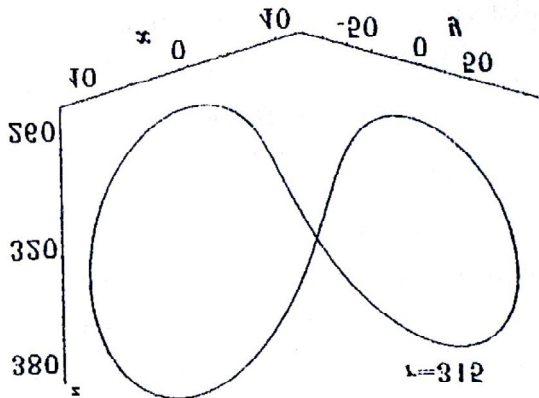
სინერგეტიკაში r პარამეტრს უწოდებენ მმართველ პარამეტრს. იმ შემთხვევაში, როდესაც, $r < 1$ -ზე, (3) განტოლების ფესვები უარყოფითია და შესაბამისად სტაციონალური მდგომარეობა წრფივად მდგრადია, როდესაც $r > 1$ -ზე, მაშინ (3) მახასიათებელი განტოლების ფესვებიდან ერთ-ერთი დადებითი ხდება და მდგომარეობა წრფივად არამდგრადია. ამგვარად (3) მახასიათებელი განტოლება წრფივად მდგრადია. ლოცა სრულდება პირობა $r \leq 1 \leq 1$ და არამდგრადია, როცა $r > 1$ -ზე.

ლორენცის (1) მოდელის ყოფა-ქცევის ანალიზისათვის განვიხილოთ შემთხვევა, როდესაც მმართველი პარამეტრიც აკმაყოფილებს პირობას $r \gg 1$. ამისათვის გარდავექმნათ საწყისი განტოლებები ახალი ცვლადების შემოტანით [1,2]. იგი ჩაინერება შემდეგი სახით:

$$\begin{aligned} \xi(r) + (q-1)\xi + \xi^3 &= -\mu\xi(t) \\ \dot{\xi}(r) &= -\frac{\mu}{\sigma+1} [bq - (2\sigma - b)\xi^2] \end{aligned} \quad (3)$$

შადაც $\mu = -\frac{\sigma+1}{\sqrt{\sigma(r-1)}}$ მცირე პარამეტრია.

(3) სისტემაში პირველი განტოლება აღწერს არანრფივი ოსცილატორის რხევას, $\omega_0^2 = q - 1$, რომელიც მდორედ იცვლება მეორე განტოლების $q(t)$ ამონახსნის შესაბამისად.

ნახ. 1. ზღვრული ციკლის ფუნქციის გრაფიკი

ნახ.1-ზე ნაჩვენებია მისი ფაზური პორტრეტი როცა $r = 315, \sigma = 10, b = 8/3$. მიღებული

ფაზური პორტრეტი ადასტურებს ზემოთ ჩამოყალიბებულ მოსაზრებებს.

ქაოსურობის წარმოშობის მიზეზების თვალნათელი წარმოდგენისათვის კვლავ გარდავექმნათ (1) ლორენცის განტოლება. თუ ჩავსვათ

$$y = x + \frac{1}{\sigma} \dot{x}(t) \quad \text{ცვლადი} \quad \text{პირველი}$$

განტოლებაში და ცვლადს $z = \frac{1}{b}(xy - \dot{z})$ - მეორე განტოლებაში და შემოვიტანოთ პოტენციალი,

$$V = -\frac{r-1}{2}x^2 + \frac{1}{4b}x^4 \quad (5)$$

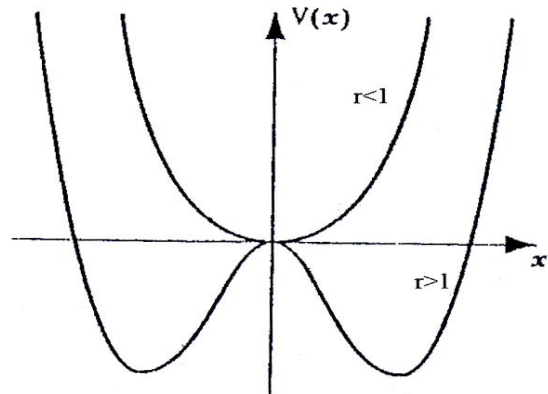
რომელსაც გააჩნია სხვადასხვა სახე, როცა $r > 1$ -ზე და $r < 1$ -ის შემთხვევაში (ნახ.2).

პოტენციალი (5) იზრდება სტაციონალური მდგომარეობის ორივე მხარეს. მმართველი პარამეტრის r -ის ერთიანზე გადასვლისას $r > 1$ წარმოიშობა ბიფურკაცია და წარმოიშობა ერთი არამდგრადი ($x_2 = 0$) და ორი მდგრადი მდგომარეობა: $x_2 = \pm\sqrt{b(r-1)}$

განტოლება ახლა შეგვიძლია ჩავწეროთ შემდეგი სახით, რომელიც მოსახერხებელია ხარისხობრივი ანალიზისათვის:

$$\frac{1}{\sigma} \ddot{x}(t) = -\frac{1+\sigma-x^2}{\sigma} \dot{x}(t) - \frac{\partial V}{\partial x} + \frac{x}{b} \dot{z}(t), \quad (6)$$

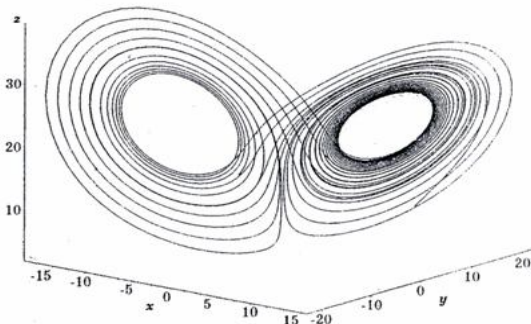
მიღებული (6) განტოლება ბოლო წევრის გარეშე წარმოადგენს მატერიალური წერტილის პოტენციალურ ორმოში მოძრაობის განტოლებას (ნახ.2). თუ კავშირს z და x -ს შორის უგულვებლყოფთ, მატერიალური წერტილი, რომელიც აღინერება (6) განტოლებით შემთხვევითი ძალის მოქმედებით იმოძრაავებს ორკუზიან პოტენციურ ორმოში. ხახუნის კოეფიციენტი შეიძლება მიიღოს სხვადასხვა ნიშანი.

ნახ. 2. პოტენციალური ფაზური პორტრეტი

წარმოდგენილი მოსაზრებები მიუთითებენ ლორენცის მოდელის ყოფაქცევის, როგორც ატრაქტორის, რთულ ქაოსურ ხასიათზე. ნახ. 1 და ნახ. 3-ზე მოცემულია მოძრაობის პროცესები r პარამეტრის სხვადასხვა მნიშვნელობებისათვის, რაც ადასტურებს (1) ლორენცის მოდელის ტრაექტორიის რთულ ქაოსურ ხასიათს, რომლებიც აღინერება მესამე რიგის დეტერმინირებული დიფერენციალური განტოლებებით. დადგენილი ფაქტი ადასტურებს თანამედროვე არანრფივი დინამიკის განსაცვიფრებელ მოვლენას.

მაღალი $n \geq 3$ რიგის დეტერმინირებულ ობიექტებზე ბიფურკაციული მექანიზმების მოქმედების შედეგად შესაძლებელია წარმოიშვას რთული ქაოსური მოვლენები. ასეთი მოვლენების მათემატიკური მოდელები შეიცავენ ხარისხობრივ და კვადრატულ არანრფივობას, რომლებიც გავრცელებულია სხვადასხვა ბუნების ობიექტებში, მათ შორის ეკონომიკაში. ამასთან წარმოიშვება ქაოსის მართვის პრობლემა, რომელსაც მეცნიერულ ლიტერატურაში ექცევა სულ უფრო მეტი ყურადღება.

ნახ. 3. ლორენცის მოდელის ფაზური ტრაექტორია

სამგანზომილებიანი მოდელის შემთხვევაში ვაჩვენეთ, რომ არამარტო წარმოიქმნებიან მდგრადი ზღვრული ციკლები, არამედ არის იმის შესაძლებლობა რომ პროცესი აღმოჩნდეს ქაოსურ ატრაქტორზე. ეს საშიშროება არარის პროგნოზირებადი, რადგან ქაოსური ატრაქ-

ტორი შეიძლება წარმოიქმნას მმართველი პარამეტრის განსაზღვრული მნიშვნელობის შემთხვევაში (ნახ. 3). მმართველი პარამეტრის ცვლილების გზით შესაძლებელია თავიდან იქნეს აცილებული ქაოსური ატრაქტორი. ზღვრული ციკლების კონფიგურაცია განსაზღვრავს ეკონომიკური პროცესის სირთულეს, იმ შემთხვევაში, თუ ამ ვალდებულების შეცვლა არ არის შესაძლებელი, მაშინ უნდა შეიცვალოს რომელიმე სხვა მმართველი პარამეტრი.

უნდა აღინიშნოს, რომ წარმოდგენილი ლორენცის მოდელი არის საკმაოდ აბსტრაქტული. სტატიამი გადმოცემულია ზოგადი მეთოდოლოგიური მიდგომა, რომელიც პრინციპიალურად ახალ შესაძლებლობებს ქმნის ეკონომიკური პროცესების ანალიზისათვის სინერგეტიკის მეთოდების გამოყენებით. წარმოდგენილი მოდელის გამოყენებით შესაძლებელია განხორციელდეს კომპანიების გაკოტრების ეკონომეტრიკული პროგნოზი და მათი საქმიანობის გადასვლა ოპტიმალურ ტრაექტორიაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ა. გუგუშვილი. მართვის სისტემები, მესამე ნაწილი. სინერგეტიკა. სტუ. თბილისი. 690 გ., 2004.
2. ვ. სესაძე, ნ. სესაძე. სინერგეტიკა, არანრფივი სისტემების სინთეზი. სტუ. თბილისი. 275 გ., 2009.
3. ვ. სესაძე, ნ. სესაძე. სინერგეტიკა, ეკონომიკური პროცესების კვლევა. სტუ. თბილისი. 161 გ., 2009.
4. Чернавский Д. С., Старков Н. И., Щербakov А. В. Динамическая модель поведения общества. Синергетический подход в экономике // Новое в синергетике - М.: Наука, 2012. 286 .
5. Петерс Э. Хаос и порядок на рынках капитала, новый аналитический взгляд на циклы, цены и изменчивость рынка: Пер. с англ. М.: Издательство «МИР», 2002. — 336 с.

**სექცია IV. ეროვნული ეკონომიკის განვითარების
სამართლებრივი, პოლიტიკური და ისტორიულ-
ფილოსოფიური ასპექტები**

**SECTION 3. LEGAL, POLITICAL, HISTORICAL AND
PHILOSOPHICAL ASPECTS OF THE NATIONAL ECONOMY
DEVELOPMENT**

**ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის ჰონკონგის სპეციალური
ადმინისტრაციული რეგიონის კონსტიტუციის პოლიტიკურ-
ეკონომიკური ასპექტები**

ჯემალ გახოკიძე — პოლიტიკისა და სამართლის
მეცნიერებათა დოქტორი,
სტუ-ს პროფესორი

სოფო მიდელაშვილი — სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი,
სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

ჰონკონგის ფენომენი ჩვენთვის მეტად საინტერესო აღმოჩნდა, რადგან 1997 წლის პირველ ივლისს მისი დედასახელმწიფოში დაბრუნება მართლაც უნიკალური მოვლენა და უკვე არსებული რეალობაა. აქედან გამომდინარე მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია კონფლიქტის ჰონკონგის მსგავსად გადაწყვეტის როგორც ისტორიული, ისე პორლიტიკურ-სამართლებრივი და ეკონომიკური ასპექტების ანალიზი.

ნაშრომში გთავაზობთ ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის კონსტიტუციის მნიშვნელოვან მხარეებს პოლიტიკური და ეკონომიკური თვალსაზრისით.

**Political-economic aspects of the basic law of the
hong kong special administrative region of the
people's republic of china**

Summary

Hong Kong is a very interesting phenomenon for us because its return to the Mother Country on the first day of July 1997 was truly a unique event and the current reality. Therefore we consider it's important to analyze historical as well as political-legal and economic aspects of the solution of the conflict.

In the article, we consider significant political and economic aspects of The Basic Law of Special Administrative Region of Hong Kong.

ჰონკონგი უძველესი დროიდან ჩინეთის ტერიტორიის ნაწილი იყო. ოპიუმის ომის (1840 წელი) შემდგომ ჰონკონგი ოკუპირებულ იქნა დიდი ბრიტანეთის მიერ. 1984 წლის 19 დეკემბერს ჩინეთისა და დიდი ბრიტანეთის მთავრობების მიერ ხელმოწერილ იქნა ერთობლივი დეკლარაცია ჰონკონგის შესახებ და დადასტურდა, რომ 1997 წლის 1 ივლისიდან ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის ხელისუფლება აღადგენდა სუვერენიტეტს ჰონკონგზე. ამგვარად, ჩინელი ხალხის დიდი ხნის მისწრაფება განდგომილი რეგიონის დაბრუნების თაობაზე რეალობად იქცა. ეროვნული ერთიანობისა და ტერიტორიული მთლიანობის დაცვის, ჰონკონგისთვის კეთილდღეობისა და სტაბილურობის შენარჩუნების პირობით, ასევე, მისი ისტორიისა და რეალობის გათვალისწინებით მიღებულ იქნა ერთობლივი გადაწყვეტილება ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის დაარსების შესახებ, თანახმად ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის კონსტიტუციის 31 მუხლისა, პრინციპით „ერთი სახელმწიფო, ორი სისტემა“. ფრიად საყურადღებოა, რომ 1984 წლიდან 1997 წლის 1 ივლისამდე, თითქმის 13 წლის განმავლობაში, შუამავლის ფუნქციით მოქმედებდა ერთობლივ მოკავშირეთა ჯგუფი, რომელმაც დაკისრებულ მისიას ბრწყინვალედ გაართვა თავი, რაზეც დამდგარი შედეგი მეტყველებს.

ამასთან, არანაკლებ საინტერესო აღმოჩნდა დიდი ბრიტანეთის განსაკუთრებული პოზიტიური როლი, როგორც ფაქტობრივად შუამავლისა, აღნიშნული პრობლემის მოგვარებასთან დაკავშირებით.

ჩინურ-ბრიტანული დეკლარაციის ხელმოწერის შემდეგ დღის წესრიგში დადგა ჰონკონგის კონსტიტუციის შემუშავების საკითხი. კონსტიტუციის პროექტის შემუშავების მიზნით შეიქმნა მოსამზადებელი კომიტეტი, რომელშიც შევიდნენ როგორც ჰონკონგის, ისე ჩინეთის კომპეტენტური წარმომადგენლები.

1985 წელს ჰონკონგში თავის მხრივ შეიქმნა საკონსულტაციო კომიტეტი, რომელსაც უნდა შეესწავლა კონსტიტუციის პროექტთან დაკავშირებით ჰონკონგის მოსახლეობის მოსაზრებები, შენიშვნები და წინადადებები და მიენიშნებინა კონსტიტუციის მოსამზადებელი კომიტეტისთვის. ამ წესით მუშაობა გაგრძელდა თითქმის სამი წელი.

კონსტიტუციის პირველი პროექტი გამოქვეყნდა 1988 წლის აპრილში, ხუთთვიანი საჯარო კონსულტაციების შემდეგ. მისი ჩასწორებული ვარიანტი უკვე მეორე პროექტის სახით, გამოქვეყნდა 1989 წლის თებერვალში, თუმცა კონსულტაციები კვლავ გრძელდებოდა 1989 წლის ოქტომბრამდე. საბოლოოდ, ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის ძირითადი კანონი 1990 წლის 4 აპრილს დაამტკიცა ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის ეროვნულმა სახალხო კონგრესმა. კონსტიტუცია ძალაში შევიდა 1997 წლის პირველ ივლისს.

კონსტიტუცია შედგება პრეამბულისგან, 9 თავისაგან და სამი დანართისგან.

პრეამბულაში აღნიშნულია, რომ „ჰონკონგი იყო ჩინეთის ტერიტორიის ნაწილი უძველესი დროიდან. იგი ოკუპირებულ იქნა დიდი ბრიტანეთი მიერ 1840 წელს ოპიუმის ომის შემდეგ. 1984 წლის 19 დეკემბერს ჩინეთისა და დიდი ბრიტანეთის მთავრობებმა ხელი მოაწერეს ერთობლივ დეკლარაციას ჰონკონგის თაობაზე და დაადასტურეს, რომ ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის მთავრობა აღადგენს ჰონკონგზე იურისდიქციას 1997 წლის პირველი ივლისიდან. ამგვარად, დაკმაყოფილებულ იქნა ჩინელი ხალხის დიდი ხნის მისწრაფება ჰონკონგის დაბრუნების შესახებ.

ეროვნული ერთიანობისა და ტერიტორიული მთლიანობის დაცვისა და ჰონკონგისთვის კეთილდღეობისა და სტაბილურობის შენარჩუნების მიზნით, მისი ისტორიისა და რეალობის გათვალისწინებით, ჩინეთის სახალხო რესპუბ-

ლიკამ გადაწყვიტა, აღადგინოს ჰონკონგზე სუვერენიტეტი და ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის კონსტიტუციის 31-ე მუხლის საფუძველზე დაარსდეს ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონი პრინციპით – „ერთი სახელმწიფო, ორი სისტემა“. ჰონკონგში სოციალისტური სისტემა და პოლიტიკა არ დამკვიდრდება. ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის ძირითადი პოლიტიკა ჰონკონგთან მიმართებაში ჩინეთის ხელისუფლებამ ასახა ჩინურ-ბრიტანულ ერთობლივ დეკლარაციაში.

ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის კონსტიტუციის შესაბამისად, ეროვნული სახალხო კონგრესი ამტკიცებს ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის კონსტიტუციას, აყალიბებს სისტემებს აღნიშნულ რეგიონში, რათა უზრუნველყფილ იქნეს ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის ძირითადი პოლიტიკის განხორციელება ჰონკონგთან მიმართებაში”.

როგორც ვხედავთ, პრამბულაში უცვლელად დაფიქსირდა ჩინეთის ხელისუფლების მიერ ერთობლივ დეკლარაციაში ასახული ყველა გარანტია, რასაც უნდა დაფუძნებოდა ჩინეთ-ჰონკონგის ურთიერთობები 1997 წლის პირველი ივლისიდან. კონსტიტუციის პირველი მუხლის საფუძველზე „ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონი არის ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის განუყოფელი ნაწილი“. მე-2 მუხლით კი – „ეროვნული სახალხო კონგრესი უფლებამოსილებას ანიჭებს ჰონკონგის სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონს, ისარგებლოს მაღალი ხარისხის ავტონომიით, ჰყავდეს აღმასრულებელი, საკანონმდებლო და დამოუკიდებელი სასამართლო ხელისუფლება, მათ შორის, კონსტიტუციის დებულებების შესაბამისად, ჰქონდეს საბოლოო გადაწყვეტილების მიღების უფლება”.

კონსტიტუციის მე-9 მუხლის შესაბამისად ჰონკონგის ხელისუფლების სამივე შტოს, ჩინური ენის გარდა, შეუძლია ოფიციალურ ენად გამოიყენოს ინგლისურიც. ამით ჩინეთმა უდავოდ პატივი სცა და გაითვალისწინა ბრიტანეთის სამომავლო ინტერესები ჰონკონგთან მიმართებაში 1997 წლის შემდეგაც.

ცენტრალურ ხელისუფლებასა და რეგიონს შორის ურთიერთობა კონსტიტუციის მე-12 და მე-13 მუხლებით დარეგულირდა, კერძოდ: ჰონკონგის რეგიონი ისარგებლებს მაღალი ხარისხის ავტონომიით და პირდაპირ დაექვემდებარება ცენტრალურ ხელისუფლებას. ამასთან „ცენტრალური სახალხო მთავრობა ჰონკონგის

სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონს ანიჭებს უფლებამოსილებას, საკუთარი საშინაო პოლიტიკა წარმართოს წინამდებარე კონსტიტუციის შესაბამისად”. ეს ადასტურებს, რომ ჩინეთის ხელისუფლება თანახმაა, ჰონკონგმა თავისი საშინაო პოლიტიკა წარმართოს თავისივე კონსტიტუციით.

საყურადღებოა ცენტრალური ხელისუფლების უფლებამოსილება ჰონკონგში საგანგებო მდგომარეობის გამოცხადებასთან დაკავშირებით, კერძოდ, მე-18 მუხლის მიხედვით „იმ შემთხვევაში, თუ ეროვნული სახალხო კონგრესის მუდმივმოქმედი კომიტეტი გადაწყვეტს, გამოაცხადოს საგანგებო მდგომარეობა ჰონკონგის სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონში არეულობის გამო, რომელიც საფრთხეს უქმნის ეროვნულ ერთიანობასა და უსაფრთხოებას და სიტუაცია რეგიონის კონტროლს არ დაექვემდებარება, ცენტრალურ სახალხო მთავრობას შეუძლია გამოსცეს განკარგულება, რათა რეგიონში ამოქმედდეს შესაბამისი სახელმწიფო კანონმდებლობა”. კონსტიტუციის მე-3 თავი მთლიანად დათმობილი აქვს ჰონკონგის მოქალაქეთა ფუნდამენტურ უფლებებს და მოვალეობებს. 24-ე მუხლის მიხედვით „ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის მოსახლეობა (“ჰონკონგის მაცხოვრებლები”) შედგება მუდმივი და არამუდმივი მაცხოვრებლებისაგან.

ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის მუდმივი მაცხოვრებელია:

1. ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის დაარსებამდე ან დაარსების შემდეგ ჰონკონგში დაბადებული ჩინეთის მოქალაქე;
2. ჩინეთის მოქალაქე, რომელიც ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის დაარსებამდე ან დაარსების შემდეგ ჰონკონგში უწყვეტად ცხოვრობდა არანაკლებ შვიდი წლის განმავლობაში;
3. (1) და (2) კატეგორიებში ჩამოთვლილ პირთა შვილები;
4. არაჩინელი ეროვნების პირი, რომელიც ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის დაარსებამდე ან დაარსების შემდეგ ჰონკონგში შევიდა მოქმედი სამგზავრო დოკუმენტით, ჰონკონგში ჩვეულებრივ ცხოვრობდა უწყვეტად არანაკლებ შვიდი წლის განმავლობაში და ჰონკონგს მიიჩნევს მის მუდმივ საცხოვრებელ ადგილად;

5. ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის დაარსებამდე ან დაარსების შემდეგ ჰონკონგში დაბადებული 21 წლის ასაკამდე პირი, რომელიც შეყვანილია მოსახლეობის მე-4 კატეგორიაში;

6. პირველ-მეხუთე კატეგორიებში შეყვანილი პირი, ვისაც ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის დაარსებამდე მხოლოდ ჰონკონგში ცხოვრების უფლება ჰქონდა.

ზემოხსენებულ პირებს აქვთ ჰონკონგის სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონში ცხოვრებისა და რეგიონის კანონმდებლობის შესაბამისად მუდმივი პირადობის მოწმობის მიღების უფლება, რაც ადასტურებს მათი ცხოვრების უფლებას.

ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის დროებითი მცხოვრები იქნება პირი, რომელიც ცდილობს რეგიონის კანონმდებლობის შესაბამისად მოიპოვოს ჰონკონგის პირადობის მოწმობა, მაგრამ არ აქვს მუდმივად ცხოვრების უფლება”.

ჩინეთის ცენტრალური ხელისუფლება განსაკუთრებულ სიფრთხილეს და პატივისცემას აფიქსირებს ჰონკონგში არსებულ ტრადიციებისა და ძირძველი მოსახლეობის ინტერესების მიმართ. მე-40 მუხლში ვკითხულობთ, რომ “ჰონკონგის სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონში დაცული იქნება კანონიერი ტრადიციული უფლებები და “ახალი ტერიტორიების” ძირძველი მოსახლეობის ინტერესები”.

კონსტიტუციის მე-4 თავი ეხება რეგიონის პოლიტიკურ სტრუქტურას, რომელიც 6 ნაწილისაგან შედგება. პირველი და მეორე ნაწილი განსაზღვრავს მთავარი აღმასრულებლისა და აღმასრულებელი ხელისუფლების არჩევის, ფორმირების წესს და კომპეტენციას. კონსტიტუციით მთავარი აღმასრულებელი რეგიონის ხელმძღვანელი (მთავრობის მეთაური) და წარმომადგენელია. იგი ანგარიშვალდებულია ცენტრალური სახალხო მთავრობის წინაშე (მისი დანიშვნის, არჩევის წესის შესახებ ქვემოთ, შემდეგ თავში გვექნება მსჯელობა). ხაზგასმულია, რომ მთავარი აღმასრულებელი უნდა იყოს პატიოსანი და საქმისათვის თავდადებული. მისი ფუნქციები და უფლებამოსილება განსაზღვრულია კონსტიტუციის 48-ე მუხლით, რომლის მიხედვით, ის:

- (1) ხელმძღვანელობს რეგიონის მთავრობას;
- (2) პასუხისმგებელია კონსტიტუციისა და სხვა კანონების დაცვაზე, რომელსაც ითვალისწინებს წინამდებარე კონსტი-

- ტუცია და მოქმედებს ჰონკონგის სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონში;
- (3) ხელს აწერს საკანონმდებლო საბჭოს მიერ მიღებულ კანონპროექტებს და აქვეყნებს კანონებს; ხელს აწერს საკანონმდებლო საბჭოს მიერ მიღებულ ბიუჯეტს, ბიუჯეტის ანგარიშსა და საბოლოო ანგარიშებს ცენტრალური სახალხო მთავრობის ოქმისთვის;
 - (4) წყვეტს სამთავრობო პოლიტიკას და გამოსცემს ადმინისტრაციულ ბრძანებებს;
 - (5) ცენტრალურ სახალხო მთავრობას დასანიშნად წარუდგენს: დეპარტამენტების მდივნებსა და მდივნის მოადგილეებს, ბიუროს დირექტორებს, კომისარს კორუფციასთან ბრძოლის საკითხებში, აუდიტის კომისიის დირექტორს, პოლიციის კომისარს, იმიგრაციის დირექტორსა და საბაჟო და სააქციზო კომისარს. წინადადებებით შედის ცენტრალური სახალხო მთავრობის წინაშე აღნიშნული თანამდებობის პირების გათავისუფლების თაობაზე;
 - (6) სამართლებრივი პროცედურების შესაბამისად ნიშნავს და ათავისუფლებს მოსამართლეებს ყველა დონეზე;
 - (7) სამართლებრივი პროცედურების შესაბამისად ნიშნავს და ათავისუფლებს საჯარო მოხელეებს;
 - (8) ახორციელებს ცენტრალური სახალხო მთავრობის მითითებებს ამ კონსტიტუციით გათვალისწინებულ საკითხებზე;
 - (9) ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის მთავრობის სახელით წარმართავს საგარეო და სხვა საქმეებს ცენტრალური ხელისუფლების მიერ მინიჭებული უფლებამოსილების ფარგლებში;
 - (10) საკანონმდებლო საბჭოს წარუდგენს წინადადებებს შემოსავლებთან ან ხარჯებთან დაკავშირებით;
 - (11) საჯარო ინტერესების გათვალისწინებით წყვეტს უსაფრთხოებისა და სასიცოცხლო მნიშვნელობის საკითხებს, რომელმაც სახელისუფლებო თანამდებობის პირმა ან სხვა პერსონალმა უნდა წარუდგინოს ინფორმაცია საკანონმდებლო საბჭოს ან მის კომიტეტებს;
 - (12) შეიწყალებს სისხლის სამართლის დანაშაულში მსჯავრდებულ პირებს ან უმსუბუქებს მათ სასჯელს.

(13) იხილავს შუამდგომლობებსა და საჩივრებს.

გარდა ამისა, კონსტიტუციის 50-ე მუხლის თანახმად „თუ მთავარი აღმასრულებელი საკანონმდებლო საბჭოს მიერ მეორედ წარმოდგენილ კანონპროექტს არ მოაწერს ხელს ან საკანონმდებლო საბჭო არ მიიღებს მთავრობის მიერ წარდგენილ ბიუჯეტს ან სხვა მნიშვნელოვან კანონპროექტს და ვერც კონსულტაციების შედეგად მოხდება შეთანხმება, მაშინ მთავარ აღმასრულებელს უფლება აქვს, დაითხოვოს საკანონმდებლო საბჭო.

მთავარმა აღმასრულებელმა საკანონმდებლო საბჭოს დათხოვნამდე კონსულტაცია უნდა გაიაროს აღმასრულებელ საბჭოსთან. მთავარ აღმასრულებელს შეუძლია დაითხოვოს საკანონმდებლო საბჭო მხოლოდ ერთხელ უფლებამოსილების ერთ ვადაში”.

ამრიგად, გადაჭარბებული არ იქნება თუ ვიტყვით, რომ მთავარი აღმასრულებლის უფლებები თითქმის გათანაბრებულია ქვეყნის პრეზიდენტის — მეთაურის საკონსტიტუციო სამართლით აღიარებულ უფლებებთან. ნიშანდობლივია, რომ მთავრობის სტრუქტურაში იქმნება კორუფციასთან ბრძოლის კომისია, რომელიც ანგარიშვალდებულია მთავარი აღმასრულებლის წინაშე. რაც შეეხება სისხლის სამართლის დევნას, მას პროკურატურა უზრუნველყოფს, ხოლო კონტროლს ახორციელებს იუსტიციის დეპარტამენტი. კონსტიტუციის მე-4 თავის მე-3 ნაწილი ეთმობა საკანონმდებლო ხელისუფლებას. საკანონმდებლო ხელისუფლება ჰონკონგში წარმოდგენილია საკანონმდებლო საბჭოს სახით. კონსტიტუციის 67-ე და 68-ე მუხლების თანახმად: „ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის საკანონმდებლო საბჭოს წევრები ჩინეთის მოქალაქეებია, რომლებიც არიან რეგიონის მუდმივი რეზიდენტები და არა აქვთ უცხო ქვეყანაში ცხოვრების უფლება. ამასთან, რეგიონში მუდმივად მცხოვრებნი, რომლებიც არ არიან ჩინეთის მოქალაქეები ან აქვთ უცხო ქვეყანაში ცხოვრების უფლება, შესაძლებელია არჩეულ იქნენ საკანონმდებლო საბჭოში იმ პირობით, რომ მათი რაოდენობა არ გადააჭარბებს საბჭოს მთელი შემადგენლობის 20 %-ს.

ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის საკანონმდებლო საბჭო ყალიბდება არჩევნების გზით.

საკანონმდებლო საბჭოს ფორმირების წესი განისაზღვრება ჰონკონგის სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონში არსებული ფაქტობ-

რივი ვითარებისა და ეტაპობრივი და თანმიმდევრული პროგრესის პრინციპის შესაბამისად. საბოლოო მიზანია საკანონმდებლო საბჭოს ყველა წევრის საყოველთაო კენჭისყრით არჩევა”. მიუხედავად ამისა, საკანონმდებლო საბჭოს ყველა წევრის არჩევა საყოველთაო კენჭისყრით დღემდე არ არის უზრუნველყოფილი და აქედან გამომდინარე, ჰონკონგელების და ჩინეთის ცენტრალური ხელისუფლების დაპირისპირება ხშირად სწორედ ამითაა გამოწვეული და მას ჩვენ ქვემოთ კიდევ დავუბრუნდებით.

საკანონმდებლო ხელისუფლების არჩევის პირველი ვადა განისაზღვრა 2 წლით, ხოლო შემდგომი ვადები — 4 წლით. მის უფლებამოსილებას განსაზღვრავს 73-ე მუხლი, კერძოდ, საკანონმდებლო ხელისუფლება:

1. იურიდიული პროცედურების შესაბამისად იღებს ან აუქმებს კანონებს, შეაქვს შესწორებები მათში;
2. განიხილავს და ამტკიცებს მთავრობის მიერ წარდგენილ ბიუჯეტს;
3. ამტკიცებს საგადასახადო და საზოგადოებრივ ხარჯებს;
4. მთავარი აღმასრულებლისგან იღებს და განიხილავს ინფორმაციას;
5. განიხილავს მთავრობის მუშაობას;
6. განიხილავს ნებისმიერ ინიციატივას, რომელიც უკავშირდება საზოგადოებრივ ინტერესებს;
7. წყვეტს სააპელაციო სასამართლოს მოსამართლეებისა და უმაღლესი სასამართლოს მთავარი მოსამართლის დანიშვნისა და მოხსნის საკითხს;
8. იღებს და განიხილავს ჰონკონგის მცხოვრებთა საჩივრებსა და განცხადებებს;
9. წყვეტს მთავარი აღმასრულებლის იმპიჩმენტის საკითხს;
10. ზემოაღნიშნული ფუნქციების შესასრულებლად იწვევს პირებს, რომლებსაც შეიძლება ჰქონდეთ ინფორმაცია მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით.

კონსტიტუციის მე-4 თავის მე-4 ნაწილი დათმობილი აქვს სასამართლო ხელისუფლებას.

მე-80 მუხლის თანახმად „ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის სასამართლოები წარმოადგენენ სასამართლო ხელისუფლებას რეგიონში ყველა დონეზე და ახორციელებენ სასამართლო ძალაუფლებას”.

ჰონკონგში ფუნქციონირებს პირველი ინსტანციის, სააპელაციო და უზენაესი სასა-

მართლო, რითაც სასამართლო ხელისუფლებას მინიჭებული აქვს საბოლოო გადაწყვეტილების მიღების უფლება და რეგულირდება შესაბამისი კანონით. განსაკუთრებით ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ მართლმსაჯულება და სამართალწარმოება ეფუძნება ბრიტანულ კანონმდებლობას და, აქედან გამომდინარე, იყენებს პრეცედენტულ სამართალს. ჰონკონგში შენარჩუნებულ იქნა ჰონკონგის ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტი. ამით რეგიონი უდავოდ დაცულ იქნა ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკაში დღემდე არსებული დასჯის უმკაცრესი სისხლის სამართლებრივი პოლიტიკასგან, მათ შორის სიკვდილით დასჯის გამოყენებისგან. მოსამართლეთა კორპუსის დანიშვნისა და განთავისუფლების პრეროგატივა მთლიანად ჰონკონგის მთავარი აღმასრულებლის და საკანონმდებლო საბჭოს ხელშია და რეგულირდება კონსტიტუციის 88-ე და 90-ე მუხლებით.

კონსტიტუციის 93-ე მუხლის შესაბამისად „ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის დაარსებამდე ჰონკონგში მომუშავე მოსამართლეებსა და სასამართლოთა სხვა თანამშრომლებს უნარჩუნდება სამუშაო ადგილები, ანაზღაურება, შეღავათები, სარგებელი და ექმნება მუშაობის არანაკლებ ხელსაყრელი პირობები.

ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის მთავრობა აფინანსებს მოსამართლეებსა და სასამართლოთა სხვა თანამშრომლებს, რომლებიც როგორც ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის შექმნის შემდეგ, ისე მანამდე, გადადგნენ ან მიდიან სამსახურიდან განსაზღვრული წესების შესაბამისად, მიუხედავად მათი მოქალაქეობისა ან საცხოვრებელი ადგილისა”.

ზემოაღნიშნული კონსტიტუციური გარანტიები მიუთითებს იმაზე, რომ ჰონკონგში 1997 წლის პირველი ივლისის შემდეგ ფაქტობრივად შენარჩუნდა სასამართლო ხელისუფლების არა მარტო არსებული სისტემა, არამედ მოსამართლეთა კორპუსის სტაბილურობა.

კონსტიტუციის მე-4 თავის მე-6 ნაწილი ეთმობა საჯარო მოხელეებს. 101-ე მუხლი ადგენს: „ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის მთავრობას შეუძლია საჯარო სამსახურში დაასაქმოს ბრიტანელი და სხვა ეროვნების მოქალაქე, რომელსაც აქვს მუდმივი პირადობის მოწმობა. მხოლოდ ჩინეთის მოქალაქეებს, მუდმივ რეზიდენტებს, რომლებსაც არა აქვთ უცხო ქვეყანაში ცხოვრების უფლება, შეუძლიათ დაიკავონ შემდეგი თანამდებობები:

დეპარტამენტის მდივანი და მდივნის მოადგილე, ბიუროს დირექტორი, კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის კომისიის წევრი, აუდიტის კომისიის დირექტორი, პოლიციის რწმუნებული, იმიგრაციის სამსახურის დირექტორი და საბაჟოსა და აქციზის რწმუნებული.

ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის მთავრობას შეუძლია სამთავრობო დეპარტამენტში მრჩეველად დაასაქმოს ბრიტანელი და სხვა ქვეყნის მოქალაქე. შაჟიროების შემთხვევაში, შეიძლება მოწვეულ იქნენ კვალიფიციური კანდიდატები ასევე რეგიონის გარედან, რათა სამთავრობო დეპარტამენტებში შეივსოს პროფესიული და ტექნიკური თანამდებობები. უცხო ქვეყნის მოქალაქეები შეირჩევიან მხოლოდ მათი ინდივიდუალური შესაძლებლობების გათვალისწინებით. ისინი პასუხისმგებელი არიან რეგიონის მთავრობის წინაშე”.

ჩვენი აზრით საყურადღებოა კონსტიტუციის 104-ე მუხლი ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონისადმი ერთგულების თაობაზე, კერძოდ, აღნიშნული მუხლის თანახმად „ჰონკონგის სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონში თანამდებობის დაკავებისას მთავარი აღმასრულებელი, ოფიციალური პირები, აღმასრულებელი საბჭოსა და საკანონმდებლო საბჭოს წევრები, ყველა დონის სასამართლოს მოსამართლეები და სასამართლოს სხვა თანამშრომლები ფიცს დებენ ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის ძირითადი კანონის დაცვასა და ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონისადმი ერთგულებაზე”.

კონსტიტუციის მე-5 თავი მოიცავს ეკონომიკას, მათ შორის ფინანსებს, მონეტარულ საქმეებს, ვაჭრობას, მრეწველობას, მინის იჯარას, გადაზიდვებს, სამოქალაქო ავიაციას.

კონსტიტუციის 106-ე მუხლი ცალსახად ადგენს, რომ ჰონკონგის სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონს აქვს დამოუკიდებელი ფინანსები.

ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონი თავის ფინანსურ შემოსავლებს იყენებს მხოლოდ და მხოლოდ საკუთარი მიზნებისათვის და არ გადასცემს მას ცენტრალურ სახალხო მთავრობას.

ცენტრალური სახალხო მთავრობა ჰონკონგის სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონს არ სთხოვს გადასახადების გადახდას”.

გარდა ამისა, კონსტიტუციის 109-ე და 113-ე მუხლებით დადგინდა შემდეგი: „ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის მთავრობა უზრუნველყოფს სათანადო ეკონომიკური და სამართლებრივი გარემოს შექმნას, რათა შენარჩუნდეს ჰონკონგის, როგორც საერთაშორისო ფინანსური ცენტრის სტატუსი.

ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის მონეტარული და ფინანსური სისტემები იქნება განსაზღვრული კანონის შესაბამისად.

ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის მთავრობა თვითონ განსაზღვრავს მონეტარულ და ფინანსურ პოლიტიკას, იცავს ბიზნესის თავისუფალ საქმიანობას და ფინანსურ ბაზარს, კანონის შესაბამისად არეგულირებს და ზედამხედველობას უწევს მათ.

ჰონკონგის დოლარი კვლავაც რჩება მიმოქცევაში.

ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის მთავრობას ენიჭება უფლებამოსილება სავალუტო საკითხთან დაკავშირებით, რასაც მთლიანად უჭერს მხარს სარეზერვო ფონდი.

ჰონკონგის სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონში არ ხორციელდება უცხოური ვალუტის კონტროლის პოლიტიკა. ჰონკონგის დოლარი არის თავისუფლად კონვერტირებადი.

ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის მთავრობა იცავს კაპიტალის მოძრაობის თავისუფლებას რეგიონის შინგნით და გარეთ.

ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის სავალუტო ფონდს აკონტროლებს რეგიონის მთავრობა უმთავრესად ჰონკონგის დოლარის სავალუტო ღირებულების რეგულაციის მიზნით”.

არავითარ ეჭვს არ იწვევს ის ფაქტი, რომ კონსტიტუციით ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის სრულ გამგებლობაშია რეგიონის ეკონომიკა და ფინანსები. გადაზიდვების სფეროც, მათ შორის სამოქალაქო ავიაციაც, რეგიონის გამგებლობაშია. კონსტიტუციის 124-ე და 125-ე მუხლის თანახმად ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონი ინარჩუნებს გადაზიდვების მენეჯმენტის ადრინდელ სისტემებს და გადაზიდვათა რეგულაციებს.

ჰონკონგის სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონს ცენტრალური სახალხო მთავრობა ანიჭებს უფლებამოსილებას, გააგრძელოს გადაზიდვების რეგისტრაცია და თავისი კანონმ-

დებლობის შესაბამისად გასცეს სერტიფიკატები სახელწოდებით — „ჰონკონგი, ჩინეთი“.

128-ე მუხლი გარანტიას იძლევა, რომ „ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის მთავრობა შექმნის პირობებს და მიიღებს ზომებს, რათა ჰონკონგს შეუნარჩუნდეს საერთაშორისო და რეგიონული საავიაციო ცენტრის სტატუსი“.

135-ე მუხლის მიხედვით „იმ ავიაკომპანიებს, რომელთა ძირითადი საქმიანობა უკავშირდება სამოქალაქო ავიაციას ჰონკონგის სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონში და რომლებიც დაარსებულია ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის შექმნამდე, მიეცემათ მუშაობის გაგრძელების უფლება“.

კონსტიტუციის მე-7 თავი ადგენს გარკვეულ წესებს საგარეო საქმეების მიმართულებით, მიუხედავად იმისა, რომ ეს სფერო ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის გამგებლობაშია. კერძოდ 150-ე და 151-ე მუხლებით: „ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონის მთავრობის წარმომადგენლები ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის მთავრობის დელეგაციის წევრის რანგში მონაწილეობენ ცენტრალური სახალხო მთავრობის მიერ წარმოებულ დიპლომატიურ მოლაპარაკებებში, რომელიც განიხილავს საკითხს უშუალოდ რეგიონის შესახებ“.

ჰონკონგის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონი, რაკი იყენებს სახელწოდებას „ჰონკონგი, ჩინეთი“, ინარჩუნებს და ავითარებს ურთიერთობებს, დებს და ახორციელებს შეთანხმებებს უცხო ქვეყნებთან, რეგიონებსა და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან სხვადასხვა სფეროებში, მათ შორის ეკონომიკურ, სავაჭრო, ფინანსურ და მონეტარულ, გადაზიდვის, კომუნიკაციების, ტურიზმის, კულტურისა და სპორტის სფეროებში“.

კონსტიტუციის 157-ე მუხლის თანახმად „ქვეყნის გარეთ საკონსულოებისა და სხვა ოფიციალური ან ნახევრად ოფიციალური მი-

სიების დასაარსებლად ჰონკონგის სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონს ესაჭიროება ცენტრალური სახალხო მთავრობის ნებართვა“.

ჰონკონგში იმ სახელმწიფოთა საკონსულოები და სხვა ოფიციალური მისიები, რომელთაც აქვთ ოფიციალური დიპლომატიური ურთიერთობები ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკასთან, შენარჩუნებულია.

ამ გარემოებების გათვალისწინებით ჰონკონგში იმ სახელმწიფოთა საკონსულოები და სხვა ოფიციალური მისიები, რომელთაც არა აქვთ ოფიციალური დიპლომატიური ურთიერთობები ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკასთან, ნახევრად ოფიციალური მისიებია.

სახელმწიფოთა მისიებს, რომელთაც არ ალიარებს ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა, აქვს მხოლოდ არასამთავრობო ინსტიტუტის სტატუსი“.

ჰონკონგის კონსტიტუციის შესახებ უპირველესად უნდა აღინიშნოს, რომ კონსტიტუციაში 1984 წლის ერთობლივი დეკლარაციით აღიარებული პრინციპები სრულედაა ასახული და გაზიარებული. მეორე — ის, რომ კონსტიტუცია მის ამოქმედებამდე 7 წლით ადრე მიიღო და დაამტკიცა ჩინეთის ცენტრალურმა ხელისუფლებამ. ეს იმაზე მიუთითებს, რომ გარდა დიდი ბრიტანეთისა და ჩინეთის ერთობლივი დეკლარაციისა, მიზანშეწონილად ჩაითვალა ჰონკონგ-ჩინეთის მომავალი ურთიერთობებისათვის რამდენიმე წლით ადრე შეექმნათ სამივე მხარისათვის მისაღები კონსტიტუციური გარანტიები, კონსტიტუცია — ძირითადი კანონი, რომელსაც დაეფუძნებოდა არა მარტო ჰონკონგის ხელისუფლების სამივე შტოს — საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო ხელისუფლების საქმიანობა, არამედ მაქსიმალურ სიცხადეს შეიტანდა კომპეტენციათა და უფლებამოსილებათა გადანაწილებისა და გამიჯვნის საქმეში ცენტრსა და რეგიონს შორის.

კაპიტალიზმის დილემა (პოლიტიკური და ეკონომიკური ასპექტები)

იგორ კვესელავა — ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
სტუ-ს პროფესორი

Capitalism dilemma (political and economical aspects)

Igor Kveselava

summary

The spread of modern history lead us to the repeated interpretation of historical analysis. We should get used to the fact that, the art of history is always full of surprises, as there always will be various historians who speak in different voices.

Despite its complexity, the history written in a new manner, will lead us to the point, that its studying should be filled by new life and reality. Only that historian can write history objectively, who can find ability to be guided in it and acknowledge: "Belief that we occurred from somewhere is closely connected with the belief, that we go somewhere".

As it seems, now the world is at an early stage of formation of a new global community. Fukuyama has given us a concrete situation of historical end of the 20th Century: hermeneutical, political and psychological explanation and the contemplation of future. Although, the book "The End of History and the Last Man" written by Francis Fukuyama has not appeared as a "faultless" conception and the whole world is far away from the development of totalitarianism, authoritarianism and dictatorship and as for the liberal democracy is has not settled down irreversibly in the XXI century yet. Moreover, certain part of historians unanimously maintain that the religious fundamentalism and nationalism is an alternative to the value of liberal democracy.

Recently history faces new kind of problems. The topic "The End of History" has been replaced by the topic "The end of the conception of modern capitalism". As it seems, the modern capitalism exhausted its possibilities and recourses, about what politicians, scientists and statesmen (A. Gori, G. Soros, P. Drucker, K. Laggard, I. Wallerstein, A. Galchinsky, N. Ornshtein, G. Plender, T. Veigel, I. Schumpeter and others) are openly talking now.

There are opinions that mankind should gradually move to the humanitarian and social-economic system which is called socialism. Scientist estimated that, this kind of system should last 400-500 years. They added that in the distant future, this system would be replaced by a system of harmonious society, which would be shorter and would last 100-150 years.

So, if we take into account the theme of historian Pier Hail that "History is the Endless Polemic", the era of "The End of History" will never come, but the

arguments and discussions about the human dilemma and paradigm will continue for long.

ისტორიის მამოძრავებელი ძალაა ადამიანის ბრძოლა პიროვნული თავისუფლებისა და უფლებებისათვის, თუმცა, ერთი პიროვნების თავისუფლება არ უნდა ნიშნავდეს მეორე პიროვნების თავისუფლების დაკარგვას ან შეზღუდვას და ის სახელმწიფომ უნდა დაარეგულიროს სამართლითა და კანონით.

ისტორიკოსი თუ ფილოსოფოსი მკვლევარები ფიქრობენ, რომ ლიბერალური დემოკრატია «ისტორიის დასასრულს» მოასწავებს, მეორე მხრივ კი კაცობრიობის ადამიანთა თავისუფლებები ახალ თვისებრივ მდგომარეობაში უნდა გადავიდეს.

ისტორია გვერდს ვერ აუვლის სამყაროს შინაგან წინააღმდეგობებს – ეროვნულ უმცირესობათა და ღარიბთა პრობლემებს და აგრესიულ სეპარატიზმს, რომლებიც ნგრევით ემუქრება ლიბერალურ დემოკრაციას.

თანამედროვე კონკრეტული ისტორიული ეტაპის პროცესების ანალიზი გვამცნობს, რომ არ არის გამორიცხული «პოსტისტორიულ სივრცეში» მყოფი ცივილიზებული ადამიანები და ქვეყნები ისევ წარსულს, ისევ ისტორიულ სივრცეს დაუბრუნდნენ და მომავალი წარსულად გადაიქცეს. თუმცა, იმასაც ვარაუდობენ, რომ ცივილიზაცია კვლავ წავა «ისტორიის დასასრულისკენ», მაგრამ როდის მიაღწევს ამას მეორედ და რა მსხვერპლის ფასად არავინ იცის.

ისტორია ვერ მიაჩუმათებს «ისტორიის დასასრულის» კონცეფციასაც, რომლის სათავეებთან თავის დროზე იდგნენ ჰეგელი, ბერდიაევი, იასპერსი და სხვა მოაზროვნეები და განსაკუთრებით თანამედროვე ფუკუიამა, რომელმაც ჰეგელისაგან განსხვავებით მოგვცა XX საუკუნის დასასრულის კონკრეტული ისტორიული სიტუაციის ჰერმენევტიკული, პოლიტიკური და ფილოსოფიური ახსნა და მომავლის ჭვრეტა, თუმცა მისი «ისტორიის დასასრული» ვერ აღმოჩნდა «უცდომელი» კონცეფცია და მთელი მსოფლიო ჯერ კიდევ შორს არის ტოტალიტარიზმის, ავტორიტარიზმის, დიქტატურის საბოლოო განთავისუფლებისაგან და ლიბერალური დემოკრატია საბოლოოდ და შეუქცევადად ჯერ კიდევ და ვერ მკვიდრდება XXI საუკუნის მსოფლიოშიც.

ცხადია, როდესაც ვსაუბრობთ «ისტორიის დასასრულზე» მხედველობაში გვაქვს არა

კაცთა მოდგმის ისტორიის დასასრული (აპოკალიფსი), არამედ ის ევოლუციური ცვლილებები, რომლებიც განაპირობებს პოლიტიკური სისტემებისა და იდეური ღირებულებების ცვალებადობას. ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ისეთ საზოგადოებასთან, რომელშიც ადამიანთა ყველა სურვილი უნდა დაკმაყოფილდეს და სრულმა თანასწორობამ დაისადგუროს.

თუ ჰეგელისთვის ეს არის ე.წ. «ლიბერალური სახელმწიფო», ხოლო მარქსისთვის «კომუნისმი», ფუკუიამამ, 1989 წელს ჟურნალ «ნეიშენალ ინტერესტ»-ში გამოქვეყნებულ თავის ერთ-ერთ ცნობილ ესსეში, «ისტორიის დასასრული» წარმოადგინა კონცეფცია, რომლის თანახმად ლიბერალური დემოკრატია ჩამოყალიბდა მმართველობის ისეთ სისტემად, რომლისკენ მიისწრაფვიან თანამედროვე სახელმწიფოები. ამდენად დასრულდა იდეოლოგიური დავა და შესაბამისად ისტორიის ევოლუციაც. ფუკუიამამ «გამარჯვებულად» გამოაცხადა საბაზრო დემოკრატია, როგორც ღია კონკურენციაზე და შეჯიბრებაზე დამყარებული პოლიტიკური სისტემა.

ამერიკელი პოლიტოლოგი ფიქრობდა, რომ XX საუკუნეში მოხდა ლიბერალურ-დემოკრატიული პოლიტიკური სისტემის მონოპოლიზაცია, ხოლო გლობალიზაციამ მიგვიყვანა ერთი სისტემის დომინირებამდე და «უსაზღვრო» მსოფლიოს შექმნამდე. ფუკუიამას კონცეფცია ნაწილობრივ გაზიარებულია ამერიკელი პოლიტოლოგის ენდრიუ ჰეივუდის წიგნშიც «პოლიტიკური იდეოლოგიები», რომელშიც ლიბერალიზმი, როგორც პოლიტიკური იდეოლოგია გამოცხადებულია ღირებულებათა იმ სისტემად, რომლის გამყარებისკენ მიისწრაფვის არა მარტო მსოფლიოს სხვადასხვა სახელმწიფოთა პოლიტიკური და ეკონომიკური ინსტიტუტები, არამედ სამოქალაქო საზოგადოებები და საერთაშორისო პოლიტიკური სტრუქტურები.

მსოფლიო ქვეყნების ე.წ. «ერთიან ბაზრად» ჩამოყალიბებაზე და ნეოლიბერალური პოლიტიკური იდეოლოგიისა და დასავლური პოლიტიკური კულტურის დომინირებაზე აკეთებდნენ აქცენტებს პოლიტიკის მკვლევარები პოლ ჰერსტი, გრემ ტომპსონი და სხვები, და დარწმუნებულები იყვნენ, რომ მსოფლიოში გაბატონდებოდა ლიბერალურ-დემოკრატიული მმართველობის სისტემა და ბოლო მოეღებოდა ავტორიტარიზმსა და სოციალისტურ ცენტრალიზებულ დაგეგმვას, თუმცა ბოლო პერიოდში მსოფლიოში განვითარებულმა ეკონომიკურმა, პოლიტიკურმა, სოციალურმა და რელიგიურმა პროცესებმა აჩვენეს, რომ დასავლური ღირებულებები არ აღმოჩნდა კაცთა მოდგმის ისტორიის უნივერსალური პროდუქტი და მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში გამოიკვეთა ისეთი

ღირებულებები, რომლებშიც ხაზი ესმება ეროვნულ იდენტურობასა და თვითმყოფადობას და დიდ ზეგავლენას ახდენს საზოგადოებრივ ცნობიერებაზე, სახელისუფლებო სტრუქტურებზე და სამოქალაქო ინსტიტუტებზე.

ისტორიის მკვლევარები შენიშნავენ, რომ სოციალიზმი, როგორც იდეა არ დამარცხებულა და წარმატებით აგრძელებს არსებობას მსოფლიო სივრცეში. შესაბამისად, არსებობენ და მოქმედებენ მარქსის მიერ აღმოჩენილი საზოგადოებრივი კანონები.

უდავოა, მარქსისტული სოციალიზმის თეორია გულსხმობდა სოციალიზმის გამარჯვებას მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში, თუმცა მოგვიანებით სახელმწიფო გადატრიალების შინით შეპყრობილმა ლენინმა დაამახინჯა მარქსიზმი და წამოაყენა დებულება, რომ სოციალიზმის გამარჯვება შესაძლებელი იყო კაპიტალიზმის ყველაზე სუსტ რგოლში – რუსეთში. თუმცა სტალინის დიდი ძალისხმევის მიუხედავად, მოგვიანებით, ეს იდეა დამარცხდა.

დღეს სიამოვნებით საუბრობენ სოციალიზმის და რაციონალური კაპიტალიზმის კონფერენციაზე, ანუ სხვადასხვა სისტემების ურთიერთდაახლოებაზე. ამის საუკეთესო მაგალითად მიიჩნევენ ჩინეთს, რომელიც სწრაფად ვითარდება და წარმატებით უმკლავდება მსოფლიო ეკონომიკურ კრიზისებს. ეს კრიზისები კი ბოლო წლებში უმძლავრეს დარტყმას აყენებს ამერიკის უდიდეს კომპანიებს. მათ შორის აღმოჩნდა «ფორდი», «კრაისლერი», «ჯენერალ მოტორსი» და სხვები, რომელთა გადარჩენისთვის სახელმწიფომ სოციალისტურ მეთოდებს მიმართა და დიდი ფინანსური დახმარება გაუწია მათ.

თანამედროვე კაპიტალიზმი განსხვავდება ძველი კაპიტალიზმისაგან. თუ ველური კაპიტალიზმი დემოკრატიულია უმაღლესი ფენებისათვის, ანუ დემოკრატია არსებობს ხელისუფლებისათვის, თანამედროვე კაპიტალიზმში შედარებით მეტი დემოკრატიაა მთელი საზოგადოებისათვის. თუმცა, როგორც წესი, კაპიტალისტური სისტემა უღმობელ კონკურენციას უჭერს მხარს, სუსტები კოტრდებიან, რაც იწვევს წინააღმდეგობას შრომასა და კაპიტალს შორის. მწვავედ ურთიერთობანი დამოუკიდებელ და დამოკიდებულ სახელმწიფოთა შორის; წინააღმდეგობაა თვით კაპიტალისტურ სახელმწიფოებს შორისაც, რაც იწვევს ფართომასშტაბიან სახალხო გამოსვლებს ამერიკასა და ევროპაში, სოციალური სამართლიანობის აღსადგენად.

უდავოა, ისიც, რომ დემოკრატიის სახელით მებრძოლი დიდი სახელმწიფოები, საკმაოდ ძალისხმევით ერევიან სხვა ქვეყნების სამინაო საქმეებში და ცდილობენ იქ გავლენის მოპოვებას (ავღანეთი, აღმოსავლეთ ევროპა, ბალ-

კანეთი, ეგვიპტე, ერაყი, ირანი, კავკასია, ლიბია, სირია და სხვ.).

მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე კაპიტალიზმი ცდილობს ადამიანები საბაზრო სტიქიის უღმობლობას ცოტათი მაინც მოარიდოს, აქ უფრო გონივრულად არის შეხამებული ლიბერალიზმი – კონკურენციის თავისუფლება და სახელმწიფოებრივი რეგულირება (სოციალიზმი), რაც უფრო ეფექტიანია და პერსპექტიული. თანამედროვე კაპიტალისტურ სისტემაში კვლავ რჩება ძალაში წინააღმდეგობა მდიდრებსა და ღარიბებს, მჩაგვრელებსა და ჩაგრულებს შორის.

ცხადია, თანამედროვე ვითარებაში გასათვალისწინებელია ის რეალობაც, რომ ევროპულმა კაპიტალიზმმა მოახერხა მოსახლეობის სოციალური დაცვის გარკვეული გარანტიების შექმნა (შვეიცია, დანია, ნორვეგია და სხვ.), თუმცა ეს ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევამ განაპირობა, რაც არ არის საერთოდ დამახასიათებელი კაპიტალიზმისთვის და უფრო თანამედროვე სოციალიზმისკენ მინიშნების მატარებელია.

ესლა ძნელია ვინინასწარმეტყველოთ მარქსისტული სოციალიზმის სისტემის მობრუნებაზე პრაქტიკაში, მაგრამ, ცხადია, რომ მუდმივი ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური სისტემები არ არსებობენ.

თანამედროვე კაპიტალიზმმა ამოწურა თავისი შესაძლებლობანი და ამის შესახებ დაუფარავად ლაპარაკობენ დასავლეთელი პოლიტიკოსები, მეცნიერები და სახელმწიფო მოღვაწეები. ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 90-იან წლებში, ამერიკის შეერთებული შტატების ვიცე-პრეზიდენტი ალბერტ გორი წერდა: „ამერიკის შეერთებული შტატების პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემა სადღეისოდ იმდენად არის გაცვეთილი და ბოროტად გამოყენებული, რომ ეროვნული განვითარების გზაზე გონივრული არჩევანის უნარი არ არსებობს. კაპიტალიზმის მოდელი ამოიწურა, ხოლო მისი გამეორება ცივილიზაციას სრულ კრაზამდე მიიყვანს“.

თუ ანგარიშს გავუწევთ მეცნიერთა და პოლიტიკოსთა დასკვნებს იმის შესახებ, რომ საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ ეპოქებს გააჩნიათ დაბადების, განვითარებისა და დასასრულის პერიოდი და ზოგადი კანონზომიერებებიდან გამომდინარე ვერ ასცდებიან შეცვლის პროცესს, კაპიტალიზმის სისტემას იგი უკვე მიუახლოვდა და XXI საუკუნე ამ სისტემის ბოლო თარიღია. კაცობრიობა თანდათანობით უნდა გადავიდეს ჰუმანიტურ საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ სისტემაზე – დასავლურ სოციალიზმზე, რომელმაც მეცნიერთა გათვლით 400-500 წელი უნდა იარსებოს.

სოციალიზმს ამჟამად თავისი განვითარების ბავშვობის პერიოდი უდგას, ხოლო როგორც

მეცნიერები ვარაუდობენ, მომავალში მას ჩანაცვლება უფრო ზეპიროვნული სისტემა – ჰარმონიული საზოგადოება. თუმცა, მკვლევართა გაანგარიშებით იგი ხანმოკლე იქნება და მისი დაბადება, განვითარება და დასასრული სულ 100-150 წელიწადს მოიცავს.

სოციალიზმზე გადასვლა უნდა მოხდეს თანდათანობით, უპირველესად საზოგადოების განვითარების ამ საფეხურზე გადავლენ განვითარებული კაპიტალისტური ქვეყნები, მხოლოდ ევოლუციის გზით, შესაბამისად უნდა გამოირიცხოს პროცესის რევოლუციური განვითარება.

თანამედროვე კაპიტალისტური სისტემის ისტორია რომ დასასრულისკენ მიექანება, ამას ბევრი ფაქტი ადასტურებს. 2012 წლის დასაწყისში, დავოსში შემდგარ მსოფლიო ქვეყნების ეკონომიკურ ფორუმზე გაცხადდა, რომ ახლოვდება კაპიტალიზმის დასავლური მოდელის დასასრული. გავლენიანმა ბიზნეს-გამოცემამ «ფორბსმა» გამოაქვეყნა პუბლიკაცია, რომელმაც მსოფლიოს აუწყა, რომ ფინანსურმა სისტემამ მოჰკლა ეკონომიკა და საჭიროა «დიდი ტრანსფორმაცია და ახალი მოდელების შექმნა».

საინვესტიციო ფონდის მმართველის დევიდ რუბენშტეინის განცხადებით, თავისუფალი ბაზრის დასავლურ მოდელს 3-4 წელი აქვს იმისათვის, რომ შეიცვალოს. როგორც ჩანს, დასავლურ მოდელს რეალურ კონკურენციას უწევს განვითარებადი ქვეყნები, რომლებიც სახელმწიფო უფრო მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ეკონომიკაში, ვიდრე ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და დასავლეთ ევროპაში.

დღეს თითქმის არ დავობენ იმაზეც, რომ კაპიტალიზმის არსებული ტიპები სახელმწიფო რეგულირების არასაკმარისობის გამო იწვევენ ეკონომიკურ ვარდნას, რასაც მოსდევს სოციალური დაძაბულობა, სახალხო გამოსვლები, ქაოსი და კონფლიქტებიც. მილიარდელი ჯორჯ სოროსის აზრით, მსოფლიოს წინ ყველაზე მძიმე პერიოდი ელოდება. ევროზონაში ქაოსი და კონფლიქტები გარდაუვალია, ამერიკაში კი – ქუჩის აჯანყებები და სახელმწიფოს მხრიდან მკაცრი ზომების მიღება, რაც მოქალაქეთა უფლებებისა და თავისუფლებების მკვეთრად შეკვეცას განაპირობებს, ხოლო გლობალური ეკონომიკური სისტემა, შესაძლოა, მთლიანად დაიშალოს.

თანამედროვე ისტორიკოსები ფიქრობენ, რომ მიმდინარე სიტუაციას ბევრი საერთო აქვს 1930-იანი წლების დიდ დეპრესიასთან. ლოგორც ჩანს, განვითარებული მსოფლიოს მიმდინარე კრიზისი წინასწარ განუჭვრეტელი აღმოჩნდა, როგორც 80-იან წლებში საბჭოთა სისტემის კოლაფსი. ჯ. სოროსი ცდილობს იმაშიც დაგვარწმუნოს, რომ იმ იდეის კრაზი, რომ

ბაზრებს თვითრეგულირება შეუძლიათ, მარქსიზმის პოლიტიკური სისტემის კრახის თანაბარია.

საკითხი კაპიტალიზმის ისტორიული დასასრულის შესახებ, რამდენიმე ათეული წელია განიხილება სამეცნიერო გამოცემებში. მათ შორის საყურადღებოა აშშ-ის ერთ-ერთი ცნობილი ეკონომისტის პიტერ დრიუკერის, 1993 წელს გამოცემული წიგნი «პოსტკაპიტალისტური საზოგადოება». 2003 წელს დაიბეჭდა მსოფლიოს ერთ-ერთი ავტორიტეტული სოციოლოგის ემანუელ ვალლერსტაინის ნაშრომი «ნაცნობი მსოფლიოს დასასრული», რომელიც გვარწმუნებს, რომ «კაპიტალიზმი ცდილობს გააკეთოს უკანასკნელი ამოსუნთქვა, ახალი სუნთქვის შექმნის გარეშე». მისი მტკიცებით კაპიტალიზმი, როგორც მსოფლიო სისტემა 50 წელიწადში საერთოდ არ იარსებებს. ამასვე ადასტურებს გამოჩენილი ამერიკელი მეცნიერი ელვინ ტოფფლერიც.

როგორც ჩანს, მზადდება აუცილებელი ნაწილობრივი ახალი საზოგადოებისთვის. თანამედროვე კაპიტალიზმმა დაიწყო თავისი თავის უარყოფა. მის წიაღში იბადება საკუთრივ ახალი სტრუქტურები, რომლებიც შეინარჩუნებენ კაპიტალიზმის ნიშანთვისებებს.

თუ ისევ ფრენის ფუკუიამას კონცეფციას დავუბრუნდებით, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ლიბერალური დემოკრატია ტრიუმფალური, გლობალური მოდელი უნდა გამხდარიყო, თუმცა, «ისტორიის დასასრულის» ავტორმა ბოლო პერიოდში იმის მტკიცება დაიწყო, რომ კაპიტალიზმისა და გლობალიზაციის ხარვეზებმა საფრთხე შეუქმნეს დემოკრატიულ მოდელს.

სულ ახლახან, 2012 წლის თებერვალში, გაზეთ «შპიგელსადმი» მიცემულ ინტერვიუში, ფუკუიამამ კვლავ დაადასტურა კაპიტალიზმის უალტერნატივობა, თუმცა დაადასტურა, რომ ამ საფეხურის წინსვლას ხელს უშლის გარკვეული ფაქტორები, მათ შორის უამრავი ტექნოლოგიური გარდაქმნები, რომელმაც გამოდევნა დაბალი კვალიფიკაციის მუშახელი და ბევრმა სამუშაო ადგილი დაკარგა.

თანამედროვე ისტორიკოსებს ალბათ კიდევ კარგა ხანს მოუწევთ კამათი კაპიტალიზმის პარადიგმულობისა თუ დილემურობის შესახებ, მითუმეტეს ამერიკას ახალი «დიდი დეპრესია» დაემუქრა და უოლ სტრიტზე დაწყებულმა მოძრაობამ კიდევ ერთხელ აჩვენა მსოფლიოს, რომ ეკონომიკური და პოლიტიკური ლიბერალიზაციის ამერიკულმა მოდელმა საშინელი დარტყმა მიაყენა რიგით ადამიანებს, ხოლო უფრო გაამდიდრა ქვეყნის ყველაზე მდიდარი ნაწილი. თუმცა, ფუკუიამა კვლავ მდგრად დგას კაპიტალიზმის ბორცვზე გაშლილი დროშით, რომელსაც ასეთი ნარწერა ამშვენებს:

«ყველა მისი ხარვეზის მიუხედავად, ლიბერალური დემოკრატია დღემდე ერთადერთი ყველაზე ოპტიმალური ვარიანტია მთელ მსოფლიოში».

ამდენად, მსოფლიო ისტორია ბევრი ახალი რეალობების მოწმეა და ამას ვერც საქართველო აცდება. თუმცა, მას მოუწევს სუვერენიტეტის გარკვეული ნაწილის დათმობა, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და სხვა პრობლემების მოსაგვარებლად, მითუმეტეს საერთაშორისო ორგანიზაციებში გაერთიანება ნიშნავს ვალდებულებების აღებას და უფლებამოსილებების შეზღუდვასაც, მაგრამ დასავლეთთან ინტეგრაციულმა პროცესებმა ქვეყნის დამოუკიდებლობის დასუსტებამდე არ უნდა მიგვიყვანოს.

საქართველოში დაწყებული ვესტერნიზაციის პროცესი მისაღები უნდა იყოს ეროვნული მენტალიტეტისა და ცხოვრების წესისათვის, მითუმეტეს, საქართველო არის ქვეყანა, სადაც ისტორიულად თავს იყრის სხვადასხვა რელიგიური მიმდინარეობა და კულტურული ნაკადი.

ლიბერალური დემოკრატია დასავლური სამყაროსათვის დამახასიათებელი ერთ-ერთი უნივერსალური ღირებულებაა, მაგრამ ის რთული აღსაქმელი აღმოჩნდა ქართული საზოგადოებისთვის. საქართველოს არასრულ დემოკრატია რთული და გრძელი გზა აქვს გასავლელი. ქვეყანას სჭირდება კომპასიანი ხელისუფლება, რომლის ხომალდმაც უხიფათოდ და დროულად უნდა მიაღწიოს სასურველ ნაპირს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. «ისტორიის შესახებ», კრებული ჯონ ტომის რედაქციით, ილიას უნივერსიტეტის გამოცემა, თბ., 2011.
2. ფრენის ფუკუიამა «ისტორიის დასასრული და უკანასკნელი ადამიანი», 1999.
3. ენდრიუ ჰეივუდი «პოლიტიკური იდეოლოგიები», 2005.
4. პოლ ჰერსტი და გრემ ტომპსონი «გლობალიზაცია კრიტიკული ანალიზი», «დიოგენე», თბ., 2005.
5. კევსელავა ი., «საქართველოს ეკონომიკური და პოლიტიკური ორიენტაციის ზოგიერთი საკითხი», თბ., 1999.
6. გორი ა., დედამინა სასწორის თეფშზე, ნიუ-იორკი, 1996.
7. ფუკუიამა ფ., «სად არის მემარცხენეების ამბოხი?», გაზ. «შპიგელი», 2012 წლის თებერვალი, გაზ. «რეზონანსი», 2012 წლის 8 თებერვალი.
8. ჰეგელი. «ისტორიის ფილოსოფია», თბ., 2005.
9. პ. კისინჯერი, «დიპლომატია» (რუსულ ენაზე), 2004.

იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების ასპექტები საგადასახადო და სხვა დანაშაულთა სფეროში

ირაკლი გაბისონია — სტუ-ს პროფესორი,
სამართლის დეპარტამენტის უფროსი,
სამართლის დოქტორი

ირაკლი მინაშვილი — სტუ-ს უფროსი მასწავლებელი,
სამართლის მაგისტრი

რეზიუმე

შეიძლება ითქვას, რომ იურიდიული პირის დასჯადობის ბუნება ერთ-ერთი სადავო საკითხია, არა მარტო ჩვენს ქვეყანაში, არამედ ევროპულ სივრცეში. ის ჯერ კიდევ მეოცე საუკუნის დასაწყისში განხილვის საგანს წარმოადგენდა, კერძოდ შეუძლია იურიდიულ პირს თუ არა ჩაიდინოს ისეთი სოციალური აქტი, როგორცაა დანაშაული, რაც თავის თავში გულისხმობს არამარტო ობიექტურ საქციელს, არამედ სუბიექტურ, ფსიქოლოგიურ ასპექტებსაც, რომელიც მხოლოდ ადამიანის დამახასიათებელი თვისებაა, მიუხედავად ამისა, არაერთმა ცივილურმა სახელმწიფომ, აღიარა იურიდიული პირი, როგორც სისხლის სამართლის სუბიექტი ამა თუ იმ დანაშაულებზე.

Summary

Nowadays we can say nature of commitment legal person is disputable issue, not only in Georgia even in European area. In the beginning of twenty century it was subject of discussion. In particular, whether the legal entity is able to commit a social act, such is crime which in head means objective crime but also subjective, psychological aspects, which is human's natural habit. Nevertheless in many civilized countries legal entity was recognized as the subject of a criminal offenses.

ისევე როგორც მსოფლიოში, საქართველოშიც ნათელია რომ თანამედროვე ორგანიზებული საზოგადოების არსებობა წარმოუდგენელია გადასახადების გარეშე. ქვეყნების ეკონომიკური განვითარება და მასში საზოგადოების დიდი ნაწილის ჩართვა პირდაპირ პროპორციულია, რაც ფისკალური პოლიტიკის გამტარებლებს აიძულებს, მაქსიმალურად გაა-

მარტივონ თამაშის წესები, რათა ხელი არ შეეშალოს ბიზნესის განვითარებას. თუმცა საგადასახადო პროცედურების გამარტივება ნოყიერ ნიადაგს უქმნის უკანონო გამდიდრების მოსურნეებს გადასახადებისაგან თავის არიდებისთვის. ეს კი რთულ მდგომარეობაში აყენებს გადასახადების ამკრეფებს, ვინაიდან, ერთი მხრივ, ისინი ვალდებული არიან, დააკმაყოფილონ საზოგადოების სულ უფრო მზარდი მოთხოვნები, ხოლო მეორე მხრივ – შეამცირონ გადასახადების დამალვის რისკები.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსმა, (2006 წლის აგვისტოს კანონით) სხვა არაერთ სახელმწიფოს მსგავსად განიცადა ცვლილება, თუკი ადრე სისხლის სამართლის სუბიექტად მოიაზრებოდა მხოლოდ ფიზიკური პირი, ამ დროიდან მას იურიდიული პირიც დაემატა; სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, იურიდიულ პირსაც შეუძლია ჩაიდინოს დანაშაული და შესაბამისად მასზეც გავრცელდეს სასჯელი.

შეიძლება ითქვას, რომ იურიდიული პირის დასჯადობის ბუნება ერთ-ერთი სადავო საკითხია, არა მარტო ჩვენს ქვეყანაში, არამედ ევროპულ სივრცეში. ის ჯერ კიდევ მეოცე საუკუნის დასაწყისში განხილვის საგანს წარმოადგენდა, კერძოდ შეუძლია იურიდიულ პირს თუ არა ჩაიდინოს ისეთი სოციალური აქტი, როგორცაა დანაშაული, რაც თავის თავში გულისხმობს არამარტო ობიექტურ საქციელს, არამედ სუბიექტურ, ფსიქოლოგიურ ასპექტებსაც, რომელიც მხოლოდ ადამიანის დამახასიათებელი თვისებაა, მიუხედავად ამისა, არაერთმა ცივილურმა სახელმწიფომ, აღიარა იურიდიული პირი, როგორც სისხლის სამართლის სუბიექტი ამა თუ იმ დანაშაულებზე.

გამოთქმა „იურიდიული პირი“ გერმანული წარმოშობისაა და პირველად გამოიყენა გუსტავ ჰუგომ. როგორც ჩანს ეს ტერმინი სწორედ მისი დამკვიდრებულია. პირი შეიძლება იყოს იურიდიულიც – რამდენიმე ადამიანი, რომლე-

ბიც სამართლებრივი გაგებით მიიჩნევა ერთ კონკრეტულ ლინდვიდად.

ჩვენს ქვეყანაში, აღნიშნული ცვლილება, მიუხედავად სხვა ქვეყნების გამოცდილებისა, მაინც დამაბნეველ საკითხს წარმოადგენს, რადგანაც ამის გამოცდილება საქართველოში არასოდეს ყოფილა, მით უფრო მას შემდეგ გახდა წარმოდგენილი, როდესაც სისხლის სამართლის კოდექსი გერმანულ მოდელზე იქნა აგებული. მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ გერმანიის სისხლის სამართალი არ იცნობს იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, ამასთანავე ჩვენს ქვეყანაშიც მკაცრად იყო დაცული ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპი, ანუ ყველა ადამიანი პასუხს აგებს მხოლოდ მის მიერ ჩადენილი დანაშაულისათვის.

ქართული სისხლის სამართალი აღიარებს ინდივიდუალური შერაცხვის პრინციპს, ანუ მარტივად რომ ითქვას ერთი ადამიანი არასოდეს არ აგებს პასუხს მეორე ადამიანის მიერ ჩადენილი დანაშაულისათვის, რა ორგანიზებული ერთიანობა ან მყარიურთიერთობა არუნდა აკავშირებდეთ ერთმანეთთან, მაგრამ იურიდიული პირის დანაშაულის სუბიექტად აღიარებამ მიგვიყვანა იმ აუცილებლობამდე, რომ აქამდე აბსოლუტური პრინციპი, რაღაც მაშტაბით შეკვეცილიყო, კონკრეტული პირის ქმედების გამო პასუხს აგებს იურიდიული პირი, ესეიგი ერთი ქმედება გამოიწვევს კონკრეტული იურიდიული პირისათვის სასჯელის დაკისრებას, მასში მომუშავე პირების დასჯას.

ამჟამად ჩვენი კვლევის მიზანი არ არის სრულყოფილად წარმოვაჩინოთ იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა და ამასთან ერთად გამოვთქვათ ზოგიერთი მოსაზრება აღნიშნულ ინსტიტუტთან მიმართებაში. ამის გაკეთება კი უბრალოდ შეუძლებელია, თუ ზოგადად მაინც არ მიმოვიხილავთ იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასპექტებს, ცალკეულ საზღვარგარეთის ქვეყნებში და საქართველოში.

იურიდიული პირისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების სამშობლოდ საერთო სამართლის ქვეყნები ითვლებიან, სადაც იურიდიული პირი სამართლის სუბიექტს წარმოადგენს, ინგლისური სამართლის თანახმად დანაშაულებრივი ქმედება იურიდიული პირის მიერა ჩადენილადა მიჩნეული, თუ ის განხორციელდა უშუალოდ ამ ორგანიზაციაში მომუშავე ფიზიკური პირის მიერ,

ან შედეგი გამოწვეული იყო ისეთივე პირის უმოქმედობით; ამასთან, კორპორაციის საქმიანობა შეიძლება განსხვავებული იყოს, მასში მომუშავე ფიზიკური პირის სუბიექტური ქცევისაგან, ამავე დროს იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ გამოირიცხავს კონკრეტული ფიზიკური პირების პასუხისმგებლობას მსგავსი ქმედებისათვის.

ამერიკის შეერთებული შტატების სისხლის სამართალი დიდი ხნის მანძილზე ყალიბდებოდა და ვითარდებოდა ინგლისური საერთო სამართლის სისტემის საფუძველზე, სწორედ ინგლისური სისხლის სამართლიდან გავრცელდა ამერიკის შეერთებულ შტატებში იურიდიულ პირთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, სადაც იურიდიული პირებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების საკითხი რეგულირდება როგორც ფედერალური, ასევე სისხლის სამართლის კანონმდებლობის თანახმად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ეკისრებათ კორპორაციებს, არაკორპორაციულ გაერთიანებებს და პირებს, რომლებიც მოქმედებან ან ვალდებულნი არიან იმოქმედონ აღნიშნული ორგანიზაციების სასარგებლოდ.

უნდა აღინიშნოს ისიც, იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველები, მოყოლებული 1849 წლიდან, მრავალჯერ დაასაბუთა აშშ-ს უზენაესმა სასამართლომ, რომელმაც შეიმუშავა კიდევ შერაცხვის პრინციპები, რომლის თანახმადაც ცორპორაციამ შეიძლება პასუხი აგოს თავისი აგენტის ქმედებისათვის თუ ის ჩადენილია აგენტის სამსახურებრივი კომპეტენციის ფარგლებში და კორპორაციის ინტერესებისათვის თუ ის ჩადენილია აგენტის სამსახურებრივი კომპეტენციის ფარგლებში და კორპორაციის ინტერესებისათვის, რადგანაც კორპორაცია შეიძლება მოქმედებდეს მისი აგენტის ან მისი მმართველი პირების მიერ.

უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ აშშ-ს სასამართლოები კორპორაციის პასუხისმგებლობას მაშინაც აღიარებენ, თუ თავის თანამშრომლებს აყენებს ისეთ მდგომარეობაში, რომ იძულებულნი ხდებიან განახორციელოს მართლსაწინააღმდეგო ქმედება.

იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაწესებულია არა მარტო საერთო სამართლის ქვეყნებში არამედ ასევე კონტინენტურ სამართლის სისტემის ქვეყნებშიც, მაგალითად საფრანგეთში ჯერკიდევ 1870 წელს „ორდონანსების“ კანონები ითვა-

ლისინებდა იურიდიული პირებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრებას, მათ მიერ ჩადენილი დანაშაულისთვის. საფრანგეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 121-ე მუხლი ითვალისწინებს იურიდიული პირების სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობას, ამასთანავე იურიდიული პირების სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ გამორიცხავს დასჯას ფიზიკური პირებისა, რომლებმაც ჩაიდინეს იგივე დანაშაული, აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ 2005 წლის 31 დეკემბრის კანონით იურიდიულ პირთა დანაშაულის შემადგენლობის წრე უფრო მეტად გაფართოვდა.

საფრანგეთის სისხლის სამართლის კოდექსში, როგორც ზოგად, ასევე კერძო ნაწილში, დეტალურად არის რეგლამენტირებული იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, საინტერესოა აღნიშნოს საფრანგეთის სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილი განსაზღვრავს იურიდიული პირის დასჯადობას, ასევე მისი რეციდივის შემთხვევაში, ანუ კანონმდებელი უშვებს იურიდიული პირის რეციდივს და ზოგადი ნაწილით განაზღვრულია რეციდივის დროს მისი დასჯადობის წესები, კერძოდ რეციდივის სამართლებრივ შედეგს წარმოადგენს იურიდიული პირისათვის ჯარიმების გაორმაგება, გაცილებით დიდი სანქციების დადება, ვიდრე ეს გათვალისწინებულია მისი პირველად ჩადენისას.

იტალიის სისხლის სამართლის კოდექსით, არ არის გათვალისწინებული პასუხისმგებლობა საგადასახადო დარღვევისათვის,

იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა შემოღებულია ასევე არაერთ სახელმწიფოში, განსაკუთრებულ ანგლო-ამერიკულ სისტემის ქვეყნებში, აღნიშნულ ქვეყნებში წინა პლანზე იქნა დაყენებული პრაგმატული პრაგმატული მოსაზრება და შემოღებულია კორპორაციათა სისხლისსამართლებრივი დასჯადობა, უნდა ითქვას, რომ კორპორაციათა სიმრავლე მათი სულ უფრო მზარდი ზეგავლენა ეკონომიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე, მათ მიერ დიდი ეკოლოგიური და სხვაგვარი კატასტროფის გამოწვევა იყო წინაპირობა, რომელიც თავის თავზე ანგლოამერიკულ მართმსაჯულებას უბიძგა, იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დანესება.

იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის უარყოფის სახელმ-

ნიფოთა რიცხვს მიეკუთვნება გერმანია, რომელსაც იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივ დასჯადობასთან დაკავშირებით საერთო ქვეყნების განსხვავებული მიდგომა აქვს. გერმანულ სისხლის სამართალში გაბატონებულია შეხედულება, რომლის თანახმადაც იურიდიული პირი ბუნებრივი თვალსაზრისით არ არის ქმედუნარიანი და არ არის შესაძლებელი მასზე სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დანესება. ასეთ დასჯადობას მიიჩნევენ, ასევე ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპთან შეუსაბამოს, მიუხედავად ამისა ამ შეხედულებას გამოუჩნდნენ მონინაალმდეგეები, რომლებიც საჭიროდ მიიჩნევენ ასეთი პასუხისმგებლობის შემოღების, ასეთ დასჯადობის საფუძვლად, დღეისთვის ისევ და ისევ რჩება, მხოლოდ კორპორაციის ფარგლებში ცალკეული ინდივიდის ქმედება.

გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსში, იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა მხოლოდ ფორმალურად არის რეგლამენტირებული (14-ე და 75-ე მუხლები), ხოლო კერძო ნაწილის 265-ე მუხლის მესამე ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტი ითვალისწინებს იურიდიული პირის მიერ თაღლითური გზით კრედიტის მიღებას, აქვე მითითებულია, რომ დაისჯება ის, ვინც აღნიშნული ქმედება პირადად განახორციელა, მაგრამ არაფერია ნათქვამი თვითონ ამ კომპანიაზე, რომლის ინტერესებისათვის მან ეს ქმედება განახორციელა. ამდენად აღნიშნულ მუხლში იურიდიული პირის პასუხისმგებლობა ფაქტიურად არაპირდაპირ არის მოცემული, შემოიფარგლება მხოლოდ იმ პირის დასჯით, რომელიც მისი ინტერესებით მოქმედებდა.

სისხლის სამართლის კოდექსის მეთოთხმეტე მუხლი ეხება სუბსიდიურ პასუხისმგებლობას, რომლის არსი იმაში მდგომარეობს, თუ დანაშაული წარმომადგენლის მეშვეობით ჩაიდინა იურიდიულმა პირმა, მაშინ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ასევე დაეკისრება იურიდიულ პირსაც (სავაჭრო ამხანაგობასაც) და მის წარმომადგენელსაც, ანუ სახეზეა ასევე ფიზიკური პასუხისმგებლობაც. მეორე აბზაცი შეიცავს ანალოგიურ ფორმულირებას, იმ პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესახებ, რომელმაც საწარმოს მფლობელისაგან ან უფლებამოსილი პირისაგან მიიღო ნაწილობრივი, ან სრული მართვის დავალებარომელიც შედის საწარმოს მფლობელის კომპეტენციაში. მესამე ნაწილის მიხედვით, ასეთი ქმედების ჩამდენ პირს,

ეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, მაგრამ პირდაპირ არ არის მითითებული თუკი ასეთ შემთხვევაში იურიდიული პირიც დაისჯება ამ ქმედებისათვის.

არიან ისეთი ქვეყნებიც, რომლებიც დაუშვებლად თვლიან იურიდიული პირების სისხლისსამართლის პასუხისმგებლობას. მაგალითად იაპონიის იაპონიის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა საერთოდ არ აღიარებს იურიდიულ პირს, როგორც დანაშაულის სუბიექტს, რაც შეეხება ბულგარეთის უნგრეთის და ხორვატიის კანონმდებლობას, პირადი პასუხისმგებლობის პრინციპიდან გამომდინარე, დანაშაულის სუბიექტთან ცნობილი არიან მხოლოდ ფიზიკური პირები, ამასთან გამომრიცხველია იურიდიული პირებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, იურიდიული პირის როგორც სისხლისსამართლებრივი დანაშაულის სუბიექტის ცნობის პრობლემა მრავალ ქვეყანაში რჩება სადავოდ და აღნიშნულ საკითხზე მიმდინარეობს დისკუსიები, საზღვარგარეთის ქვეყნების მრავალი მეცნიერ-იურისტი იხრება იმისაკენ, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დანაშაულებრივი ქმედებისათვის შეიძლება დაეკისროთ არა მარტო შერაცხად ფიზიკურ პირს - ადამიანს, არამედ უსულო მატერიალსაც, რომელსაც წარმოადგენს იურიდიული პირი.

საინტერესოა ისიც, რომ ევროკავშირი ამ თემასთან დაკავშირებით თავშეკავებას იჩენს, არ ავალდებულებს მის წევრ ქვეყნებს, აღიარონ იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. ევროგაერთიანების სასამართლომ თავის გადანყვეტილებაში საქმეზე „Vandervenne“ იურიდიული პირების დასჯადობის საყოველთაო ვალდებულება უარყო.

როგორც ჩანს ქართველმა კანონმდებელმა გაითვალისწინა უცხოეთის ქვეყნების გამოცილება აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით და ქართული სისხლისსამართლის კანონმდებლობაში შემოიტანა სიახლე, რომელიც იურიდიული პირის დანაშაულის სუბიექტად ცნობის საკითხს ეხება. ბუნებრივია ისიც, რომ აუცილებელი გახდა იურიდიული პირისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების თავისებურების პროცედურული საკითხებიც ასახულიყო სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში.

იურიდიული პირის განმარტებისას, მოქმედი სისხლისსამართლის კანონმდებლობიდან

გამომდინარე უნდა ვიგულისხმოთ ის იურიდიული პირები, რომლებიც დარეგისტრირებული არიან სათანადო ორგანოებში და წარმოადგენენ კომერციული ან არაკომერციული იურიდიულ პირებს. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1071 მუხლის თანახმად იურიდიულ პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული იმ დანაშაულისათვის, რომელიც ჩადენილია იურიდიული პირის სახელით ან მისი მეშვეობით (გამოყენებით) ან/და მის სასარგებლოდ, პასუხისმგებელი პირის მიერ.

პასუხისმგებელ პირად ითვლება იურიდიული პირის ხელმძღვანელობაზე, წარმომადგენლობაზე, მისი სახელით გადანყვეტილების მიღებაზე უფლებამოსილი პირი ან/და იურიდიული პირის სამეთვალყურეო, საკონტროლო, სარევიზიო ოგანოს წევრი.

სისხლის სამართლის კოდექსის მეოთხე ნაწილის მიხედვით იურიდიულ პირს დაეკისრება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა მიუხედავად იმისა, დადგენილია თუ არა დანაშაულის ჩამდენი პირი.

იურიდიულ პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება იმ შემთხვევაში თუ ზედამხედველობისა და კონტროლის არაჯეროვნად განხორციელების გამო შესაძლებელი გახდა იურიდიული პირის დაქვემდებარებაში მყოფი ფიზიკური პირის მიერ დანაშაულის ჩადენა იურიდიული პირის სასარგებლოდ.

ფიზიკური პირის ქმედების მიმართ ბრალის ან მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებების დადგენის შემთხვევაში, იურიდიული პირი თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან.

ამდენად, სისხლის სამართლის კოდექსში შესული ნოვაციით ქართული სისხლის სამართლის კანონმდებლობა კიდევ უფრო დაუახლოვდა საერთო სამართლის სისტემის ქვეყნებს.

როგორც იურიდიულ ლიტერატურაშია მითითებული საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული იურიდიული პირების სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დეფინიცია და კოდექსში მითითებული დანაშაულებები, რომლებზედაც დაწესებულია იურიდიული პირების სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა და სასჯელის სახეები სავსებით აკმაყოფილებს ევროკავშირის სტანდარტებს.

ამასთანავე ბრალი, ანუ პირის ინდივიდუალური სამართლებრივი გაკიცხვა, რასაც მოსა-

მართლე თავის განაჩენში ადგენს, იურიდიული პირის საქციელი შეიძლება სოციალურ-ეთნიკურად ნეგატიურად შეფასდეს, კანონმდებლების მიერ შემოღებული იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, ამ ნეგატიურ შეფასებას გამოხატავს და დასაბუთებისათვის არაფერში არ სჭირდება, - ინდივიდუალური სამართლებრივი გაკიცხვა.

როდესაც, ზოგად ასპექტში უკვე განვიხილეთ იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის თავისებურებები, როგორც საქართველოში ასევე საზღვარგარეთის ქვეყნებში, უფრო ადვილი გასაგები ხდება გამოვთქვით ჩვენეული ხედვა მის ცალკეულ პრობლემატურ საკითხებზე, უპირველეს ყოვლისა ალბათ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში იურიდიულ პირთა მიერ ჩადენილი დანაშაულებები არ შეიძლება ამომწურავად მივიჩნიოთ, რადგან როგორც სჩანს, ჩვენი აზრით კანონმდებლის თვალთახედვის არედან გამორჩა სოციალურად ისეთი საშიში დანაშაული, როგორიცაა გადასახადისაგან თავის არიდება.

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა საგადასახადო დარღვევისათვის შემოღებულ იქნა 1994 წლიდან. სისხლის სამართლის კოდექსში შევიდა 160-ემუხლი (მოგების (შემოსავლის) ან გადასახადი თდასაბეგრი სხვა ობიექტის დამალვა (შემცირება), და 160 მუხლი (სახელმწიფო საგადასახადო ორგანოების მოთხოვნების შეუსრულებლობა გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდების მიზნით). ამ მუხლებს 1994 წლიდან დაემატა სამი მუხლი: 173-ე (ყალბი აქციზური მარკების დამზადება, გასაღება ან გამოყენება), 1731-ე (ყალბი საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურის დამზადება, გასაღება ან გამოყენება) და 1732-ე (მარკირებას დაქვემდებარებული აქციზური საქონლის აქციზური მარკის გარეშე გამოშვება, რეალიზაცია, შენახვა და ტრანსპორტირება) მუხლები.

2000 წლის პირველ ივნისს ძალაში შესულ ახალ სისხლის სამართლის კოდექსში პასუხისმგებლობა საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევისათვის ფორმულირებულია ორ მუხლში: მე-200 მუხლში (მარკირებას დაქვემდებარებული აქციზური საქონლის აქციზური მარკის გარეშე გამოშვება, შენახვა, რეალიზაცია ან გადაზიდვა), რომელიც მოთავსებულია ოცდამეექვსე თავში - დანაშაული სამეწარმეო და სხვა ეკონომიკური საქმიანობის წინააღმდეგ და 218-ემუხლში (გადასახადისათვის თავის არიდება), რომელიც მოთავსებულია ოცდამე-

ვე თავში - დანაშაული საფინანსო საქმიანობის სფეროში.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 218-ე მუხლი გულისხმობს გადასახადისათვის თავის არიდებას, კერძოდ დიდი ოდენობით გადასახადისათვის განზრახ თავისარიდება - ისჯება ჯარიმით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამიდან ხუთ წლამდე. იგივე ქმედება, ჩადენილი: არაერთგზის; განსაკუთრებით დიდი ოდენობით, წინასწარი შეთანხმებით ჯგუფის მიერ, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთიდან რვა წლამდე, ქონების ან მისი ნაწილის გასხვისება გადასახადისათვის თავის არიდების მიზნით, ისჯება ჯარიმით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორიდან სამ წლამდე.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეთა პალატის 2007 წლის 16 იანვრის განჩინებაში ბს-210-200 (კ-06), განმარტებულია, რომ სისხლის სამართლის კოდექსის 218-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობის (გადასახადისათვის თავის არიდება) ერთერთ აუცილებელ ელემენტს წარმოადგენს განზრახვის არსებობა. ამის გამო გადასახადებისათვის თავის არიდება ყოველთვის არ იძლევა აღნიშნული დანაშაულის შემადგენლობას. არამედ მხოლოდ იმ შემთხვევაში ხდება, თუკი პირი განზრახ შეგნებულად არიდებს თავს საგადასახადო ვალდებულებას შემოსავლის (მოგების) დამალვის ან შემცირების გზით.

დანაშაულის ობიექტი არის სახელმწიფოს საფინანსო ინტერესები, საგადასახადო რეგულირების სფეროში წარმოშობილი საზოგადოებრივი ურთიერთობები. გადასახადისათვის თავის არიდების დროს სახეზე გვაქვს ბიუჯეტში და სახელმწიფო ფონდში გადასახადის გადაუხდელობა ან არასრულყოფილად გადახდა, რაც უარყოფითად მოქმედებს ბიუჯეტზე.

გადასახადისათვის თავის არიდება შეიძლება გამოვლინდეს როგორც მოქმედებაში (დეკლარაციაში ყალბი მონაცემების შეტანა, საგადასახადო და საბუღალტრო დოკუმენტებში შემოსავლებისა და გამოქვითვების შესახებ მონაცემთა გაყალბება და სხვა), ასევე უმოქმედობაში (საბუღალტრო და საგადასახადო დოკუმენტებში დაბეგვრის ობიექტის შეუტანლობა, საგადასახადო დეკლარაციის დადგენილ ვადაში წარუდგენლობა). იურიდიული პრაქტიკის განზოგადების საფუძველზე დადგენილია ის ხერხები და საშუალებები, რომელთაც გადასახადებისათვის თავის ამრიდებელნი თავიანთ საქმიანობაში იყენებენ, თუმცა მათ ქმე-

დების სისხლისსამართლებრივი კვალიფიკაციისათვის მნიშვნელობა არა აქვს.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი დიდი ოდენობის რამოდენიმე განსაზღვრებას გვაძლევს, განსაზღვრებები მოცემულია თავების და ზოგჯერ კონკრეტულად მუხლობრივ დონეზეც, მაგალითად საკუთრების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის დროს, ოცდამეხუთე თავში მოცემულია დათქმა, რომ კოდექსის ამ თავში დიდ ოდენობად ითვლება ნივთის (ნივთების) ღირებულება 10 000 ლარის ზევით.

კონკრეტული 218-ე მუხლი მუხლი თავად განსაზღვრავს თუ რას თვლის თავის შემადგენლობაში დიდ და განსაკუთრებით დიდ ოდენობად, აღნიშნულმა განსაზღვრებამ რამდენიმეჯერ განიცადა ცვლილება, 2004 წლის 29 დეკემბრის ცვლილების შესაბამისად ამ მუხლით გათვალისწინებული ქმედებისათვის დიდ ოდენობად ითვლებოდა საგადასახადო ორგანოში აღრიცხვაზე აყვანის შესახებ განცხადების წარდგენისათვის დადგენილი ვადის ამოწურვიდან 1 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელება, თუ დამალული გადასახადი აღემატებოდა გადასახდელი გადასახადის 25 პროცენტს და 100000 ლარს, ხოლო ამ მუხლით გათვალისწინებული ქმედებისათვის განსაკუთრებით დიდ ოდენობად-თუ დამალული გადასახადი აღემატებოდა გადასახდელი გადასახადის 30 პროცენტს და 120000 ლარს. 2005 წლის 30 ივნისის მდგომარეობით მუხლის ამ ნაწილმა შემდეგი სახე მიიღო; ამ მუხლში დიდ ოდენობად ითვლებოდა, როდესაც გადასახდელი გადასახადის თანხა აღემატებოდა ოცდახუთი ათას ლარს, ხოლო განსაკუთრებით დიდ ოდენობად – როდესაც თანხა აღემატებოდა სამოცდათხუთმეტათას ლარს, საქართველოს 2011 წლის 27 დეკემბრის ცვლილების მიხედვით კი, მუხლს მიეცა დღევანდელი რედაქცია და შენიშვნის სახით მიგვითითებს, რომ ამ მუხლში დიდ ოდენობად ითვლება, როდესაც გადასახდელი გადასახადის თანხა აღემატება ორმოცდაათათასლარს, ხოლო განსაკუთრებით დიდ ოდენობად – როდესაც თანხა აღემატება ასიათას ლარს.

ვინაიდან საუბარია გადასახადისაგან თავის არიდების კუთხით სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაზე, აუცილებელია განვიხილოთ საქართველოს საგადასახადო კოდექსიც, რომლის 275-ე მუხლის მეოთხე ნაწილი 2011 წლის 27 დეკემბრის ცვლილებამდე მიუთი-

თებდა, რომ პირის მიერ საგადასახადო დეკლარაციაში გადასახადის თანხის 25 000 ლარზე მეტით შემცირება ითვლებოდა გადასახადისაგან დიდი ოდენობით თავის არიდებად და ინვევდა პასუხისმგებლობას საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის შესაბამისად. ხოლო 2011 წლის 27 დეკემბრის ცვლილებით კი მუხლის მეოთხე ნაწილი ჩამოყალიბდა შემდეგი რედაქციით; პირის მიერ საგადასახადო დეკლარაციაში გადასახადის თანხის 50000 ლარზე მეტით შემცირება ითვლება გადასახადისაგან დიდი ოდენობით თავის არიდებად და ინვევს პასუხისმგებლობას საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის შესაბამისად.

შესაბამისად 50 000 ლარის დაფიქსირება როგორც გადასახადისაგან დიდი ოდენობით თავის არიდების შემადგენელი ოდენობა, განხორციელდა ორივე კანონში 2011 წლის 27 დეკემბრის ცვლილებებით, რის შედეგადაც მოხდა კანონმდებლობის, საქართველოს საგადასახადო კოდექსის და საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის სრული თანხვედრა აღნიშნულ საკითხში.

საქართველოს სსკ-ის 218-ე მუხლის მიერ გათვალისწინებული დანაშაულის ობიექტური მხარე გამოხატება დიდი ოდენობით გადასახადისაგან თავის არიდებაში, 218-ე მუხლში სახეზეა უმექმედობის დელიქტი, აქ შეიძლება სახეზე გვექონდეს როგორც წმინდა უმოქმედობა, ისევე უმოქმედობა მოქმედებით, დანაშაული განზრახია, ესეიგი დამნაშავე შეგნებულად არიდებს თავს გადასახადის გადახდას, რითაც ზიანს აყენებს საქართველოს საფინანსო სისტემას.

მაგრამ დასადგენია და დღემდე ბუნდოვანია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში თუ რატომ ითლება დამნაშავედ საქართველოს სსკ-ის 218-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის არსებობისას მხოლოდ ფიზიკური პირი. ქვემოთ მოცემულ მსჯელობაში რეალურად დავინახავთ თუ ვინ არის დანაშაულის ჩამდენი საქართველოს სსკ-ის 218-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის არსებობისას.

დანაშაულის ჩამდენი ქმედების შემადგენლობიდან გამომდინარე უნდა იყვეს გადასახადის გადამხდელი, მაგრამ ვინ არის გადასახადის გადამხდელი?

აღნიშნული შეკითხვაზე პასუხს თავის თავში გვაძლევს საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, რომლის მეოცე მუხლი მიგვითითებს,

რომ გადასახადის გადამხდელი არის პირი, რომელსაც აქვს ამ კოდექსით დადგენილი გადასახადის გადახდის ვალდებულება. შესაბამისად ვინაიდან დადგენილი არის თუ ვინ არის გადასახადის გადამხდელი,

ყურადღება მივაქციოთ სამართლებრივ ტერმინს „პირი“, საგადასახადო კოდექსი ტერმინს „პირი“ თავის თავში განმარტავს მერვე მუხლის მეტვრამეტე ნაწილით და იძლევა დათქმას, რომ აღნიშნული კოდექსის მიხედვით „პირი“ არის – ფიზიკური პირი ან იურიდიული პირი - საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის შესაბამისად, სანარმო ან ორგანიზაცია- საქართველოს საგადასახადო კოდექსის შესაბამისად.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი კი განმარტავს, რომ იურიდიული პირი არის განსაზღვრული მიზნის მისაღწევად შექმნილი, საკუთარი ქონების მქონე, ორგანიზებული წარმონაქმნი, რომელიც თავისი ქონებით დამოუკიდებლად აგებს პასუხს და საკუთარი სახელით იძენს უფლებებსა და მოვალეობებს, დებს გარიგებებს და შეუძლია სასამართლოში გამოვიდეს მოსარჩელედ და მოპასუხედ, იურიდიული პირი შეიძლება იყოს კორპორაციულად ორგანიზებული, ნევრობაზე დაფუძნებული, ნევრობა მდგომარეობაზე დამოკიდებული ან მისგან დამოუკიდებელი და მისდევდეს ან არ მისდევდეს მენარმეობას. იურიდიული პირი, რომლის მიზანია სამენარმეო (კომერციული) საქმიანობა, აგრეთვე მისი ფილიალი უნდა შეიქმნას „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსი განმარტავს, რომ სანარმოდ ითვლება შემდეგი წარმონაქმნები, რომლებიც ახორციელებენ ეკონომიკურ საქმიანობას ან შექმნილი არიან ეკონომიკური საქმიანობის განსახორციელებლად, სანარმოდ ითვლება შემდეგი წარმონაქმნები, რომლებიც ახორციელებენ ეკონომიკურ საქმიანობას ან შექმნილი არიან ეკონომიკური საქმიანობის განსახორციელებლად, საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად შექმნილი იურიდიული პირები, უცხო ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისად შექმნილი კორპორაციები, კომპანიები, ფირმები და სხვა მსგავსი წარმონაქმნები, მიუხედავად იმისა, აქვთ თუ არა იურიდიული პირის სტატუსი, აგრეთვე უცხოური სანარმოს მუდმივი დანესებულება, გაერთიანებები, ამხანაგობები და სხვა მსგავსი წარმონაქმნები, რომლებიც არ არის გათვალისწინებული ამ ნაწილის „ა“ და „ბ“ ქვეპუნქ-

ტებით. სანარმოს არ მიეკუთვნება ინდივიდუალური მენარმე.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსი განმარტავს, რომ ორგანიზაციად ითვლება შემდეგი წარმონაქმნები, არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირები, აგრეთვე საზოგადოებრივი ან რელიგიური ორგანიზაციები (გაერთიანებები), დანესებულებები, რომლებიც არიან საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად შექმნილი არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირები ან შექმნილი არიან და მოქმედებენ უცხო ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისად, აგრეთვე უცხო ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისად შექმნილი ორგანიზაციების საქართველოში არსებული ფილიალები და სხვა ანალოგიური ქვედანაყოფები, რომელთა მეშვეობითაც ისინი მთლიანად ან ნაწილობრივ ახორციელებენ საქმიანობას (რწმუნებული პირის საქმიანობის ჩათვლით), ასევე საბიუჯეტო ორგანიზაციები, საჯარო სამართლის იურიდიული პირები, კორპორაციები, დანესებულებები, საერთაშორისო (სახელმწიფოთაშორისი, სამთავრობათაშორისო, დიპლომატიური) ორგანიზაციები – საერთაშორისო სამართლით რეგულირებული ორგანიზაციები, დიპლომატიური წარმომადგენლობები და საკონსულო დანესებულებები, უცხოური არასამენარმეო ორგანიზაციები.

შესაბამისად ვინაიდან ყველა მოცემულობა უკვე სახეზე გვაქვს, ცოტა უფრო დეტალურად განვავრცოთ საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 275-ე მუხლი, კერძოდ, აღნიშნული მუხლის მიხედვით პირის მიერ საგადასახადო დეკლარაციაში გადასახადის თანხის 50 000 ლარზე მეტით შემცირება ითვლება გადასახადისაგან დიდი ოდენობით თავის არიდებად, აღნიშნული კი ნიშნავს, რომ ფიზიკური პირის ან იურიდიული პირის (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის შესაბამისად), სანარმოს ან ორგანიზაციის (საქართველოს საგადასახადო კოდექსის შესაბამისად) მიერ საგადასახადო დეკლარაციაში გადასახადის თანხის 50 000 ლარზე მეტით შემცირება ითვლება გადასახადისაგან დიდი ოდენობით თავის არიდებად. აღნიშნული ქმედება კი როგორც საგადასახადო კოდექსი გვითითებს იწვევს პასუხისმგებლობას საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის შესაბამისად.

ესლა უშუალოდ გადავიდეთ საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის განხილვაში, სადაც განვიხილოთ იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლო-

ბის საკითხები და დავინახავთ, რომ ადგილი გვაქვს გარკვეულ წინააღმდეგობებთან საქართველოს საგადასახადო კოდექსსა და სისხლის სამართლის კოდექსს შორის.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მეშვიდე მუხლი შემდეგია; სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული, ესეიგი ამ კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი განისაზღვრება ამ კოდექსის შესაბამისი ნორმებით.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1071-ე მუხლის მიხედვით; იურიდიულ პირზე ვრცელდება ამ კოდექსით დადგენილი ნორმები. ამ კოდექსის მიზნებისათვის, იურიდიული პირი ნიშნავს სამენარმეო (კომერციულ) ან არასამენარმეო (არაკომერციულ) იურიდიულ პირს (მის უფლებამონაცვლეს). იურიდიულ პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება ამ კოდექსით გათვალისწინებული იმ დანაშაულისათვის, რომელიც ჩადენილია იურიდიული პირის სახელით ან მისი მეშვეობით (გამოყენებით) ან/და მის სასარგებლოდ, პასუხისმგებელი პირის მიერ. ამ მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებული პასუხისმგებელი პირი არის იურიდიული პირის ხელმძღვანელობაზე, წარმომადგენლობაზე, მისი სახელით გადანყვეტილების მიღებაზე უფლებამოსილი პირი ან/და იურიდიული პირის სამეთვალყურეო, საკონტროლო, სარევიზიო ორგანოს წევრი. იურიდიულ პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება იმ შემთხვევაშიც, როდესაც დანაშაული ჩადენილია იურიდიული პირის სახელით ან მისი მეშვეობით (გამოყენებით) ან/და მის სასარგებლოდ, მიუხედავად იმისა, დადგენილია თუ არა დანაშაულის ჩამდენი ფიზიკური პირი. იურიდიულ პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება იმ შემთხვევაშიც, თუ ამ მუხლის მე-3 ნაწილით გათვალისწინებული პასუხისმგებელი პირის მიერ ზედამხედველობისა და კონტროლის არაჯეროვნად განხორციელების გამო შესაძლებელი გახდა იურიდიული პირის დაქვემდებარებაში მყოფი ფიზიკური პირის მიერ დანაშაულის ჩადენა იურიდიული პირის სასარგებლოდ. პასუხისმგებელი პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება არ წარმოადგენს იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუ-

ხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველს.

იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ გამორიცხავს იმავე დანაშაულისათვის ფიზიკური პირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ ათავისუფლებს იურიდიულ პირს დანაშაულის შედეგად მის მიერ მიყენებული ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებისაგან, ასევე მის მიმართ კანონმდებლობით დადგენილი პასუხისმგებლობის სხვა ზომების გამოყენებისაგან. ფიზიკური პირის ქმედების მიმართ ბრალის ან მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებების დადგენის შემთხვევაში იურიდიული პირი თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან.

შესაბამისად საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის აღნიშნული მუხლების და საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მიხედვით, ნათელია, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 218-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩამდენი პირი უნდა იყოს ფიზიკური პირი და იურიდიული პირი.

მაგრამ დღევანდელი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არ გვაძლევს შესაძლებლობას, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 218-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენისათვის დადგეს იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი, ვინაიდან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1072 მუხლი გვაძლევს დათქმას, რომ იურიდიულ პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეს განისაზღვრება ამ კოდექსის შესაბამისი მუხლით.

რას ნიშნავს თუ ეს განისაზღვრება ამ კოდექსის შესაბამისი მუხლით, ამაზე პასუხი ნათელია, თავად მუხლში უნდა იყოს დათქმა იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობაში შესაძლო მიცემის შესახებ, როგორც ეს აღნიშნულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 142-ე მუხლის პენიშვნაში, 1421 მუხლის პენიშვნაში, 1431. მუხლის პენიშვნაში, 157 - ე მუხლის პენიშვნაში, 158 - ე მუხლის პენიშვნაში, 159 - ე მუხლის პენიშვნაში, 1641 მუხლის პენიშვნაში, 171ე მუხლის პენიშვნაში, 186ე მუხლის პენიშვნაში, 192ე მუხლის პენიშვნაში, 194ე მუხლის პენიშვნაში და ასე შემდეგ.

მსგავსი ხასიათის დათქმას კი საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 218-ე მუხ-

ლი არ გვაძლევს, შესაბამისად არ გვაქვს საშუალება სსკ-ის 238-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენისათვის პასუხისმგებლობა დავაკისროთ იურიდიულ პირს.

მიმაჩნია, რომ სხვა დანაშაულებისაგან განსხვავებით სწორედ იურიდიული პირია ვალდებული (რათქმაუნდა სსკ-ის 218-ე მუხლის სუბიექტებთან ერთად) განუხრელად დაიცვას საფინანსო რეჟიმი, კიდევ მეტი, თუკი იურიდიული პირი ფინანსურად აგებს პასუხს და მის მიმართ დაწესებულია სანქცია, - გადაიხადოს გადასახადი, საურავი, ჯარიმა, სრულიად გაუგებარია რატომ არუნდა იყოს ის საქართველოს სსკ-ის 218-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის სუბიექტი მაშინ, როდესაც ფაქტიურადაც და იურიდიულადაც აღნიშნული დანაშაული სწორედ იურიდიული პირის სასარგებლოდ არის ჩადენილი.

შესაბამისად აღნიშნული საკითხი რეალურ საკანონმდებლო ხარვეზად შეიძლება იქნეს მიჩნეული. ვინაიდან განხილულ იქნა ჩვენს მიერ, თუ ვინ არის გადასახადის გამამხდელი, შესაბამისად განხილულ უნდა იქნეს, თუ რა არის და რა სახის გადასახადები არსებობს საქართველოში, რაც ხელს შეგვიწყობს საკითხზე მსჯელობის გაგრძელებაში.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსი გვაძლევს მითითებას, გადასახადის ცნებისა და სახეების შესახებ, რომლის მიხედვითაც გადასახადი არის ამ კოდექსის მიხედვით სავალდებულო, უპირობო ფულადი შენატანი ბიუჯეტში, რომელსაც იხდის გადასახადის გამამხდელი, გადახდის აუცილებელი, არაეკვივალენტური და უსასყიდლო ხასიათიდან გამომდინარე. გადასახადის სახეებია საერთო-სახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი გადასახადები. საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადებია ამ კოდექსით დაწესებული გადასახადები, რომელთა გადახდაც სავალდებულოა საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე. ადგილობრივი გადასახადია ამ კოდექსით დაწესებული და ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოს ნორმატიული აქტით შემოღებული გადასახადი (ზღვრული განაკვეთების ფარგლებში), რომლის გადახდაც სავალდებულოა შესაბამისი ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ტერიტორიაზე.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მიხედვით, საერთო-სახელმწიფოებრივ გადასახადებს მიეკუთვნება: საშემოსავლო გადასახადი, მოგების გადასახადი, დამატებული ღირებულების გადასახადი (დღგ), აქციზი, იმპორ-

ტის გადასახადი, ხოლო ადგილობრივ გადასახადს მიეკუთვნება ქონების გადასახადი.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსი განსაზღვრავს საშემოსავლო გადასახადის სუბიექტს – გადასახადის გამამხდელს, ანუ პირს რომელსაც ზოგადად ეკისრება საგადასახადო ვალდებულება კონკრეტულ დაბეგვრის ობიექტთან მიმართებით.

საშემოსავლო გადასახადის გამამხდელს წარმოადგენს მხოლოდ ფიზიკური პირი. გადასახადის მიზნებისთვის ფიზიკური პირები იყოფა ორ კატეგორიად – რეზიდენტ და არარეზიდენტ ფიზიკურ პირებად. არარეზიდენტი ფიზიკური პირი გადასახადის გამამხდელს წარმოადგენს მხოლოდ საქართველოში არსებული წყაროდან მიღებულ შემოსავლებთან მიმართებით“.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსი განსაზღვრავს მოგების გადასახადის გამამხდელს, რომელსაც წარმოადგენს საწარმო, რომელიც არ წარმოადგენს ფიზიკურ პირს. წარმონაქმნის საწარმოდ კვალიფიცირების მიზნით, არააა უცილებელი მას ჰქონდეს იურიდიული პირის სტატუსი. მოგების გადასახადის მიზნებისთვის საწარმოები იყოფა ორ კატეგორიად: რეზიდენტ და არარეზიდენტ საწარმოებად. უნდა ვივარაუდოთ, რომ რეზიდენტ საწარმოს წარმოადგენს საქართველოს საწარმო, ხოლო ყველა დანარჩენ საწარმოს კი – არარეზიდენტი საწარმო. ანუ, საქართველოს საწარმო და რეზიდენტი საწარმო, ისევე, როგორც უცხოური საწარმო და არარეზიდენტი საწარმო, ურთიერთშემცვლელი ცნებებია. არარეზიდენტი საწარმო გადასახადის გამამხდელს წარმოადგენს მხოლოდ საქართველოში არსებული წყაროდან მიღებულ შემოსავლებთან მიმართებით. მოგების გადასახადის გამამხდელის ცნება ასევე მოიცავს პირებსაც, რომლებსაც უშუალოდ არ აკისრიათ გადასახადის გადახდა. მაგალითად, როდესაც არარეზიდენტი პირის კუთვნილი გადასახადი გადაიხდება გადახდის წყაროსთან დაკავების წესით შემოსავლის გამამხდელის (საგადასახადო აგენტის) მიერ. ამ შემთხვევაში, გადასახადის გამამხდელს კვლავ ეს არარეზიდენტი პირი წარმოადგენს, ხოლო საგადასახადო აგენტი კი – არა.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსი განსაზღვრავს დამატებული ღირებულების გადასახადის (შემდგომში – დღგ) გამამხდელს, კერძოდ აღნიშნული გადასახადის გამამხდელია პირი, რომელიც რეგისტრირებულია დღგის გამამხდელად, პირი, რომელიც ვალდებუ-

ლია გატარდეს რეგისტრაციაში დღგ-ის გადამხდელად, პირი, რომელიც ახორციელებს საქონლის იმპორტს ან დროებით შემოტანას საქართველოში, მხოლოდ ამ იმპორტზე ან დროებით შემოტანაზე, რეგისტრაციის ვალდებულების გარეშე, არარეზიდენტი (გარდა საქართველოს მოქალაქე ფიზიკური პირისა), რომელიც ეწევა მომსახურებას საქართველოში დღგ-ის გადამხდელად რეგისტრაციისა და საქართველოში საგადასახადო აღრიცხვაზე მყოფი არარეზიდენტის მუდმივი დანესებულების გარეშე, მხოლოდ ამ მომსახურებაზე დაექვემდებარება უკუდაბეგვრას, პირი, რომელიც სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის ღონისძიების ფარგლებში ახორციელებს მოთხოვნის უზრუნველყოფის საგნის (საქონლის) კრედიტორის საკუთრებაში გადაცემას მხოლოდ ამ ოპერაციაზე დაექვემდებარება უკუდაბეგვრას, რეგისტრაციის ვალდებულების გარეშე, პირი, რომლის საქონლის რეალიზაციაც ხდება საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიების ფარგლებში ან სხვა ფულადი ვალდებულების (გარდა სისხლისსამართლის და ადმინისტრაციული წესით დაკისრებული სანქციებისა) გადახდევინების მიზნით, აუქციონის, პირდაპირი მიყიდვის ან სხვა წესით, მხოლოდ ამ ოპერაციაზე, რეგისტრაციის ვალდებულების გარეშე, პირი, რომლის სამეურვეო ქონების რეალიზაციაც ხდება „გადახდისუუნარობის საქმის წარმოების შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრული წესით, მხოლოდ ამ ოპერაციაზე, რეგისტრაციის ვალდებულების გარეშე.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მიხედვით, „აქციზის გადამხდელია პირი, რომელიც ან საქართველოში აწარმოებს აქციზურ საქონელს, ან ახორციელებს მის ექსპორტს ან იმპორტს. გადამხდელთა კატეგორიაში ხვდება ისეთი პირიც, რომელიც ავტოსატრანსპორტო საშუალებებს აწვდის 1-ლი ნაწილის დ) ქვეპუნქტში მითითებულ საქონელს ან ეწევა მობილურ საკომუნიკაციო მომსახურებას. ამას გარდა, აქციზის გადამხდელია ასევე ის პირი, რომელიც მე-4 ნაწილით განსაზღვრულ შემთხვევებში მოიპოვებს აქციზურ საქონელზე საკუთრების უფლებას.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მიხედვით, იმპორტის გადასახადის გადამხდელია პირი, რომელიც საქართველოს საბაჟო საზღვარზე გადაადგილებს საქონელს, გარდა ექსპორტისა.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მიხედვით, ქონების გადასახადის გადამხდელია, რეზიდენტი სანარმო/ორგანიზაცია – მის ბალანსზე ძირითად საშუალებად აღრიცხულ აქტივებზე, დაუმონტაჟებელ მონყობილობებზე, დაუმთავრებელ მშენებლობაზე, აგრეთვე მის მიერ ლიზინგით გაცემულ ქონებაზე, არარეზიდენტი სანარმო – საქართველოს ტერიტორიაზე არსებულ, ამ მუხლის პირველი ნაწილით განსაზღვრულ ქონებაზე (მათ შორის, იჯარის, ქირის, უზუფრუქტის ან სხვა ამგვარი სახის ხელშეკრულების საფუძველზე გაცემულ, საქართველოს ტერიტორიაზე არსებულ ქონებაზე), ფიზიკური პირი - საკუთრებაში არსებულ უძრავ ქონებაზე (მათ შორის, დაუმთავრებელ მშენებლობაზე, შენობა-ნაგებობაზე ან მათ ნაწილზე), იახტებზე (კატარღებზე), შვეულმფრენებზე, თვითმფრინავებზე, არარეზიდენტი-საგან ლიზინგით მიღებულ ქონებაზე, ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელების შემთხვევაში, მის ბალანსზე ძირითად საშუალებად აღრიცხულ აქტივებზე, დაუმონტაჟებელ მონყობილობებზე, აგრეთვე მის მიერ ლიზინგით გაცემულ ქონებაზე. ამ მუხლის პირველი ნაწილის მიზნებისათვის პირი ქონების გადასახადის გადამხდელია მფლობელობაში ან/და სარგებლობაში არსებულ, გარდაცვლილი პირის სახელზე რეგისტრირებულ ქონების გადასახადით დაბეგვრის ობიექტზე, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ქონებით სარგებლობა ხორციელდება იჯარის, ქირის, უზუფრუქტის ან სხვა ამგვარი სახის ხელშეკრულების საფუძველზე.

გასათვალისწინებელია გარემოება, რომ ზემოაღნიშნული ყველა გადასახადის გადამხდელი შესაძლოა იყოს მენარმე იურიდიული პირი.

მაგრამ მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული გარემოება, თუ კონკრეტულად რომელ იურიდიულ პირს უნდა დაეკისროს პასუხისმგებლობა საქართველოს სსკ-ის 218-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენისათვის და რატომ. აღნიშნული საკითხის დასადგენად, კიდევ ერთხელ მოვიყვან მოვიშველიებთ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1071 მუხლს, რომლის თანახმად იურიდიულ პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული იმ დანაშაულისათვის, რომელიც ჩადენილია იურიდიული პირის სახელით ან მისი მეშვეობით (გამოყენებით) ან/და მის სასარგებლოდ, პასუხისმგებელი პირის მიერ, შესაბამისად მუხლიდან გამომდინარეც

კი ნათელია, რომ ქმედების ჩამდენის ზუსტი განსაზღვრის მიზნით უნდა იქნეს დადგენილი თუ ვის რჩება მოგება გადასახადის დაფარვის შედეგად, ვისი ბიუჯეტი ან ჯიბე ივსება კონკრეტული დანაშაულის ჩადენის გზით და ვინ სარგელობს აღნიშნული დაფარული გადასახადით, ანუ როგორც 1071 ვის სასარგებლოდაა აღნიშნული დანაშაული ჩადენილი.

ჩვენი მოსაზრებით, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 218-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩამდენი იურიდიული პირი თავისუფლად შესაძლებელია იყოს მენარმე სუბიექტი, ანუ სამენარმეო იურიდიული პირი, შემდეგ გარემოებათა გამო;

რეალურად ყოველი სუბიექტი მხოლოდ თავისი უფლებების მატარებელია – შესაბამისად, მენარმე სუბიექტის წარმოსახვა მესაკუთრის და არა საკუთრების ამპლუაში სავსებით გამართლებული იქნება. სახეზეა სუბიექტი, შესაბამისად, არის უფლებაც. დამფუძნებელ პირთა საკუთრებად არ მოიაზრება საწარმოს ქონება. კომპანიის ქონების შექმნა და მართვა არ გულისხმობს მის ნევრზე საკუთრების უფლების წარმოშობას. საწარმოს საკუთრება ისევეა დაცული, როგორც ფიზიკური პირის საკუთრება და თუ ამ ქონებას ერთ ქრილში განვიხილავთ, შედეგად, მუდამ იგნორირებული იქნება საზოგადოების საკუთრება. პარტნიორის ინტერესი კი მოგების მიღებაა, სამენარმეო საქმიანობის რენტაბელურობის შენარჩუნება, საზოგადოების საუკეთესო ინტერესებიდან გამომდინარე გადაწყვეტილებების მიღება, რაც, თავის მხრივ, მოგების, აქტივების მოზიდვის მიზანს კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს. იურიდიული პირის ქონება, იურიდიული პირის, როგორც სამართლის სუბიექტის საკუთრებაა და არა მისი დამფუძნებლების ან მასში მონაწილეებისა, თუმცა ეს არ გამორიცხავს პარტნიორის მიერ წილის გასხვისების ან თუნდაც დივიდენდის მიღების უფლებას. სადავო გარემოების გადასაჭრელად ისევ და ისევ შესატანის შეტანის გარიგების ხასიათს უნდა მივმართოთ, კერძოდ, იგი გაიმიჯნება ნასყიდობის ხელშეკრულებისაგან და საზოგადოებას არანაირ საპასუხო მოქმედებას ან მოვალეობას აკისრებს (დივიდენდის უპირობოდ გაცემის მოვალეობასაც კი). არაერთი სასამართლო გადაწყვეტილება არსებობს საზოგადოებათა ქონებისა და პარტნიორთა საკუთრების გამიჯვნასთან დაკავშირებით.

საქართველოს კანონით მენარმეთა შესახებ, სამენარმეო საქმიანობად მიიჩნევა მარტ-

ლზომიერი და არაერთჯერადი საქმიანობა, რომელიც ხორციელდება მოგების მიზნით, დამოუკიდებლად და ორგანიზებულად, ხოლო მენარმე სუბიექტები არიან: ინდივიდუალური მენარმე, სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (სპს), კომანდიტური საზოგადოება (კს), შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (შპს), სააქციო საზოგადოება (სს, კორპორაცია) და კოოპერატივი.

მენარმეთა შესახებ საქართველოს კანონი გვითითებს, რომ სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება არის საზოგადოება, რომელშიც რამდენიმე პირი (პარტნიორი) ერთობლივად, ერთიანი საფირმო სახელწოდებით ეწევა სამენარმეო საქმიანობას და საზოგადოების ვალდებულებებისათვის კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებს, როგორც სოლიდარული მოვალეები, – მთელი თავისი ქონებით, პირდაპირ და უშუალოდ.

ხოლო მოგება, სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოებისა, განისაზღვრება შემდეგნაირად, თუ წესდებით სხვა რამ არ არის დადგენილი, ყოველი სამეურნეო წლის ბოლოს ბალანსის საფუძველზე დგინდება წლიური მოგება ან ზარალი და გამოითვლება მასში ყოველი პარტნიორის წილი.

სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოების პარტნიორები და კომანდიტური საზოგადოების პერსონალურად პასუხისმგებელი პარტნიორები – სრული პარტნიორები (კომპლემენტარები) საზოგადოების ვალდებულებებისათვის კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებენ სოლიდარულად, ანუ თითოეული პარტნიორი ვალდებულებებისათვის პასუხს აგებს მთელი თავისი ქონებით, პირდაპირ და უშუალოდ. პარტნიორებს შორის სხვაგვარი შეთანხმება ბათილია მესამე პირისათვის.

ინდივიდუალური მენარმე, როგორც ამ კანონით გათვალისწინებულ უფლება-მოვალეობათა სუბიექტი, წარმოიშობა მხოლოდ მენარმეთა და არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირების რეესტრში რეგისტრაციის მომენტიდან. თუ რეგისტრაციამდე მენარმე სუბიექტის სახელით რაიმე მოქმედება შესრულდა, ამ მოქმედების შემსრულებლები და საწარმოს დამფუძნებლები პასუხს აგებენ პერსონალურად, როგორც სოლიდარული მოვალეები, მთელი თავისი ქონებით, პირდაპირ და უშუალოდ, ამ მოქმედებიდან წარმოშობილი ყველა ვალდებულებისათვის. ეს პასუხისმგებლობა ძალაში რჩება მენარმე სუბიექტის რეგისტრაციის შემდეგაც.

ინდივიდუალური მენარმე თავის სამენარმეო საქმიანობიდ ან წარმოშობილი ვალდებულებებისათვის კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებს პირადად, მთელი თავისი ქონებით.

კომანდიტური საზოგადოება არის საზოგადოება, რომელშიც რამდენიმე პირი ერთიანი საფირმო სახელწოდებით ეწევა სამენარმეო საქმიანობას, თუ საზოგადოების კრედიტორების წინაშე ერთი ან რამდენიმე პარტნიორის პასუხისმგებლობა განსაზღვრული საგარანტიო თანხის გადახდით შემოიფარგლება – შეზღუდული პარტნიორები (კომანდიტები), ხოლო სხვა პარტნიორების პასუხისმგებლობა შეზღუდული არ არის – სრული პარტნიორები (კომპლემენტარები).

შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება არის საზოგადოება, რომლის პასუხისმგებლობა მისი კრედიტორების წინაშე შემოიფარგლება მთელი მისი ქონებით. ასეთი საზოგადოების დაფუძნება შეუძლია ერთ პირსაც.

სააქციო საზოგადოება არის საზოგადოება, რომლის კაპიტალი და ყოფილია წესდებით განსაზღვრული კლასისა და რაოდენობის აქციებად. აქცია არის არამატერიალიზებული სახელობითი ფასიანი ქაღალდი, რომელიც ადასტურებს სააქციო საზოგადოების ვალდებულებებს პარტნიორის (აქციონერის) მიმართ და აქციონერის უფლებებს სააქციო საზოგადოებაში. სააქციო საზოგადოების წესდებით შეიძლება განისაზღვროს ის ღირებულება, რომელზე ნაკლები ღირებულებითაც დაუშვებელია ამ კლასის აქციების პირველადი განთავსება (აქციების ნომინალური ღირებულება). სააქციო საზოგადოების პასუხისმგებლობა მისი კრედიტორების წინაშე შემოიფარგლება მთელი მისი ქონებით. სააქციო საზოგადოების აქციონერი პასუხს არ აგებს სააქციო საზოგადოების ვალდებულებებისათვის. სააქციო საზოგადოების დაფუძნებისას კაპიტალი შეიძლება განისაზღვროს ნებისმიერი ოდენობით, სსი-ის დირექტორებმა კეთილსინდისიერად და გულმოდგინედ უნდა შეასრულონ დაკისრებული ამოცანები. თუ დირექტორი არ შეასრულებს თავის მოვალეობას, იგი ვალდებული ააუნაზღაუროს საზოგადოებას მიყენებული ზარალი. დირექტორები პასუხს აგებენ სოლიდარულად, მთელი თავისი ქონებით, პირდაპირ და უშუალოდ. თუ დადგენილია ზიანის ფაქტი, მაშინ დირექტორებმა უნდა დაადასტურონ, რომ ისინი საქმეს უძღვებოდნენ ამ კანონისმე-9 მუხლის მე-6 პუნქტის შესაბამისად. საზოგადოებას არ შეუძლია უარი თქვას ზიანის ანაზღაურების მო-

თხოვნაზე. ეს მოთხოვნა შეიძლება გამოიყენონ საზოგადოების კრედიტორებმა, თუ საზოგადოებისაგან არ მიუღიათ თავიანთი მოთხოვნების კომპენსაცია.

კოოპერატივი არის წევრთა შრომით საქმიანობაზე დაფუძნებული ან წევრთა მეურნეობის განვითარებისა და შემოსავლის გადიდების მიზნით შექმნილი საზოგადოება, რომლის ამოცანაა წევრთა ინტერესების დაკმაყოფილება და იგი მიმართული არ არის უპირატესად მოგების მიღებაზე, კოოპერატივი თავისი ვალდებულებების გამო კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებს მხოლოდ თავისი ქონებით.

ზემოაღნიშნული დეტალური განმარტებების შესაძლებელია ითქვას, რომ მენარმე სუბიექტთა პერსონიფიცირებულობა კიდევ ერთხელ მეტყველებს მათ შესაძლებლობაზე, აღიჭურვონ ისეთი უფლებით, როგორცაა საკუთრების უფლება. სწორედ ეს განაპირობებს მენარმე სუბიექტისთვის ქონების მფლობელის სტატუსის მინიჭებას, მათი ფიქციად აღიარების მიუხედავად. ეს უკანასკნელი კი მიიღწევა ისეთი დოგმატური წანამძღვრების გაბათილებით, რომლის მიხედვით, მხოლოდ ფიზიკური პირი შეიძლება იყოს სამართლის სუბიექტი. ამაში ვლინდება მენარმე სუბიექტის უნიკალურობაც, რაც გამოიხატება აბსტრაქტული წარმონაქმნის მიერ ფიზიკურ პირთათვის მახასიათებელ უფლებათა (იგულისხმება არა ყველა) საკუთარ თავზე მორგების შესაძლებლობაში.

შესაბამისად, რაგდანაც მენარმე სუბიექტი არის მესაკუთრე და არა საკუთრება, აღჭურვილი არის საკუთრების უფლებით, გააჩნია ქონება და მოგება, მას თავისუფლად შეუძლია განზრახ შეგნებულად აარიდოს თავი საგადასახადო ვალდებულებას შემოსავლის(მოგების) დამალვის ან შემცირების გზით, რის შედეგადაც სიკეთე, ანუ მოგება რაც მიღწეულ იქნება გადასახადის დამალვის გზით, რჩება იურიდიული პირის საკუთრებაში, ამით ივსება თავად იურიდიული პირის ბიუჯეტი და არა კონკრეტული ფიზიკური პირის ჯიბე, ხოლო აღნიშნულის შემდგომ, კი იურიდიული პირის ხაზინა რჩება მოგებული. თუ როგორ მოხდება შემდგომ აღნიშნული ხაზინიდან ფულადი თანხის განაწილება და მისი გარკვეული მიზნებისათვის გამოყენება, ეს დამოკიდებულია მენარმე სუბიექტის მმართველობაზე, ფორმებზე და გადაწყვეტილების მიმღებ პირებზე.

შესაძლებელია აღნიშნული მსჯელობის გაცნობის დროს დაიბადოს მოსაზრება, რომ

კონკრეტულ შემთხვევაში მენარმე სუბიექტი არის დანაშაულის ჩადენის ხერხი და საშუალება, მივიჩნევ, რომ აღნიშნული არის მცდარი მსჯელობა, ვინაიდან საკითხი კონკრეტულ შემთხვევაში გვაქვს საპირისპიროდ, დანაშაულის ჩადენის იარაღად და საშუალებად, რომელიც გამოყენებული არის იურიდიული პირის მიერ გადასახადის დაფარვის შედეგად მიღებული თანხით მოგების მისაღებად, ამ შემთხვევაში არის ფიზიკური პირის გონებრივი შესაძლებლობები, მისი თანამდებობა და რესურსი, ანუ ფიზიკური პირი ან ორი ან მეტი ფიზიკური პირი, იქნება ეს ბუღალტერი, დამფუძნებელი თუ სხვა. აქვე არუნდა დაგვაგინყდეს ზემოაღნიშნული და უკვე განხილული საკითხი მასზე, რომ კანონი გვაძლევს ჩვენ საშუალებას რომ იურიდიულ პირთან ერთად პასუხისმგებლობა დავაკისროთ ფიზიკურ პირსაც.

ვინაიდან ვთავაზობთ დასაბუთებულ მოსაზრებას, იმისას რომ მენარმე იურიდიულ პირს დაეკისროს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა საქართველოს სსკ-ის 218-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენისათვის, მიზანშეწონილად მივიჩნევთ, რომ განისაზღვროს სასჯელიც, მითითებული დანაშაულის ჩადენისათვის.

სასჯელის ინდივიდუალიზაციის პროცესში სამართლიანი სასჯელის უზრუნველსაყოფად გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება სასჯელის სწორად შერჩევის პრინციპს, რაც სამართლიანობის პრინციპის ცხოვრებაში გატარების უმნიშვნელოვანესი გარანტიაა.

საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, იურიდიული პირის მიერ ჩადენილი დანაშაულის სასჯელად გვთავაზობს ლიკვიდაციას, საქმიანობის უფლების ჩამორთმევას, ჯარიმას, ქონების ჩამორთმევას.

მითითებული სასჯელებიდან ქონების ჩამორთმევა შეიძლება დაინიშნოს მხოლოდ დამატებით სასჯელად.

საქართველოს სსკ-ის მიხედვით, სასჯელის სახით ლიკვიდაციის დანიშნისას სასამართლო (გარდა „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონით გათვალისწინებული შემთხვევებისა) ნიშნავს ლიკვიდატორს (ლიკვიდატორებს), რომელიც უზრუნველყოფს იურიდიული პირის ლიკვიდაციას, იურიდიული პირის ლიკვიდაციისათვის კანონმდებლობით დადგენილი წესის შესაბამისად. ლიკვიდაციასთან დაკავშირებული ხარჯები გადახდება მსჯავრდებულ იურიდიულ პირს. ამ კოდექსით გათვალისწინებულ შემთხ-

ვევებში კომერციული ბანკებისა და არასაბანკო სადეპოზიტო დანესებულებების ლიკვიდაციას, სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გამამტყუნებელი განაჩენის საფუძველზე, ახორციელებს საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დანიშნული ლიკვიდატორი (ლიკვიდატორები). ლიკვიდაცია შეიძლება გამოყენებულ იქნეს იმ შემთხვევაში, თუ დადგინდება, რომ დანაშაულებრივი საქმიანობა იურიდიული პირის შექმნის ძირითად მიზანს ან მისი საქმიანობის ძირითად ნაწილს წარმოადგენს.

საქართველოს სსკ-ის მიხედვით, საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა ნიშნავს იურიდიული პირისათვის უვადოდ ან ერთიდან 10 წლამდე ვადით საქმიანობის ერთი ან რამდენიმე სახის აკრძალვას. საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა შეიძლება გავრცელდეს საქმიანობაზე, რომლის განხორციელებისას ანრომლის განხორციელებასთან დაკავშირებით იქნა ჩადენილი დანაშაული.

იურიდიული პირისათვის ჯარიმის მინიმალური ოდენობა შეესაბამება ამ კოდექსის 42-ე მუხლით ფიზიკური პირისათვის გათვალისწინებული ჯარიმის ორმოცდაათმაგ ოდენობას. ფიზიკური პირისათვის კი 42-ე მუხლის მიხედვით, ჯარიმის მინიმალური ოდენობაა 2000 ლარი. თუ ამ კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის შესაბამისი მუხლის სანქცია სასჯელის სახით ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას სამ წლამდე ვადით, ჯარიმის მინიმალური ოდენობა არ უნდა იყოს 500 ლარზე ნაკლები.

ჯარიმის ოდენობას სასამართლო ადგენს ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმის, დანაშაულით მიღებულისარგებლისა და იურიდიული პირის მატერიალური მდგომარეობის გათვალისწინებით, რომელიც განისაზღვრება მისი ქონებით, შემოსავლითა და სხვა გარემოებებით. თუ იურიდიული პირისათვის ძირითადი სასჯელის სახით ჯარიმის გადახდევინება შეუძლებელია, ეს სასჯელი შეიცვლება საქმიანობის უფლების ჩამორთმევით ან ლიკვიდაციით. თუ ამ კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლის შენიშვნაში ჯარიმა მითითებულია როგორც ძირითად, ისე დამატებით სასჯელად, ძირითადი სასჯელის სახით ჯარიმის გამოყენებისას დამატებით სასჯელად ჯარიმა არ გამოიყენება.

ხოლო, იურიდიული პირისათვის ქონების ჩამორთმევაზე ვრცელდება ამ კოდექსის 52-ე მუხლის მოთხოვნები, 52-ე მუხლი კი მიუთითებს, რომ ქონების ჩამორთმევა ნიშნავს დანაშაულის საგნის ან/და იარაღის, დანაშაულის ჩასადენად გამიზნული ნივთის ან/და დანაშაუ-

ლებრივი გზით მოპოვებული ქონების სახელმწიფოს სასარგებლოდ უსასყიდლოდ ჩამორთმევას. დანაშაულის საგნის ან/და იარაღის ან დანაშაულის ჩასადენად გამიზნული ნივთის ჩამორთმევა ნიშნავს ბრალდებულისთვის, მსჯავრდებულისთვის მის საკუთრებაში ან კანონიერ მფლობელობაში არსებული, განზრახი დანაშაულის ჩასადენად გამოყენებული ან ამისათვის რაიმე სახით გამიზნული ქონების სახელმწიფოს სასარგებლოდ უსასყიდლოდ ჩამორთმევას. დანაშაულის საგნის ან/და იარაღის ან დანაშაულის ჩასადენად გამიზნული ნივთის ჩამორთმევა ხდება სასამართლოს მიერ, ამ კოდექსით გათვალისწინებული ყველა განზრახი დანაშაულისათვის, იმ შემთხვევაში, როდესაც სახეზეა დანაშაულის საგანი ან/და იარაღი ან დანაშაულის ჩასადენად გამიზნული ნივთი და მათი ჩამორთმევა საჭიროა სახელმწიფო და საზოგადოებრივი აუცილებლობიდან ან ცალკეულ პირთა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის ინტერესებიდან გამომდინარე ანდა ახალი დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად. დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ქონების ჩამორთმევა ნიშნავს მსჯავრდებულისთვის დანაშაულებრივი გზით მიღებული ქონების (ყველა ნივთი და არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე, ასევე იურიდიული დოკუმენტები, რომლებიც იძლევა უფლებას ქონებაზე), აგრეთვე ამ ქონებიდან მიღებულ ნივთების მიერ ფორმის შემოსავლების ან მათი ღირებულების ეკვივალენტური ქონების სახელმწიფოს სასარგებლოდ უსასყიდლოდ ჩამორთმევას. დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ქონების ჩამორთმევა სასამართლოს მიერ ინიშნება ამ კოდექსით გათვალისწინებული ყველა განზრახი დანაშაულისათვის, იმ შემთხვევაში, თუ დამტკიცდება, რომ ეს ქონება დანაშაულებრივი გზითაა მოპოვებული.

იმისათვის, რომ გამოვიტანოთ დასკვნა აღნიშნული სასჯელებიდან თუ რომელი უნდა გამოვიყენოთ კონკრეტული დანაშაულისათვის, მოკლედ მიმოვიხილოთ სასჯელის მიზნები.

საქართველოს სისხლის სამართლის ახალმა კოდექსმა უარი თქვა სასჯელის მიზნად მსჯავრდებულის დასჯის მიჩნევაზე და სასჯელის ერთ-ერთ მიზნად სამართლიანობის აღდგენა დაადგინა. სამართლიანობის აღდგენა თავის თავში გულისხმობს დამნაშავისათვის სამართლიანი სასჯელის შეფარდებას, რაც თავის მხრივ, საზოგადოებაში გაბატონებული მორალის მოთხოვნებს უნდა შეესაბამებოდეს. შასჯელის შეფარდება არ შეიძლება ეფუძნებოდეს

სამართლიანობის აბსტრაქტულ იდეას და ტალიონის პრინციპის განხორციელებას. სამართლიანი განაჩენი უნდა იყოს დამნაშავის რაციონალური, მიზანშეწონილი დასჯა, რაც ხელს შეუწყობს დამნაშავეობასთან წარმატებულ ბრძოლას, კანონების, ასევე, საერთო თანაცხოვრების წესების სათანადო დაცვას, მომავალში დანაშაულის ჩადენის თავიდან აცილებას.

სასჯელის ზომის განსაზღვრისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს დამნაშავის პერსონალურ ბრალს, სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების ხარისხს, პირის გამოსწორების შესაძლებლობას და ამავე დროს, საზოგადოების სოციალური დაცვის აუცილებლობას. სასჯელის დანიშვნის სისწორე, უპირველესად, უზრუნველყოფილი უნდა იყოს დანაშაულის კვალიფიკაციის სიზუსტით. თუმცა, სამართლიანი განაჩენის დასადგენად, დანაშაულებრივი ქმედების სწორი კვალიფიკაცია საკმარისი არ არის. აქ მოსამართლეს ევალება შედარებით განსაზღვრულ სანქციებსა და ალტერნატიულ სასჯელს შორის შეარჩიოს სწორედ კონკრეტული პირისათვის სანქციის ის სახე და ფარგლები, რაც მისი ღრმა რწმენითა და კანონზე დაყრდნობით უზრუნველყოფს სასჯელის მიზნის განხორციელებას.

შესაბამისად მიზანსწონილი იქნება, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 218-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩამდენ მენარმე იურიდიულ პირს, ძირითადი სასჯელის სახედ და ზომად განესაზღვროს ჯარიმა, რომელიც საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის შესაბამისად განსაზღვრულ იქნება ჩადენილი დანაშაულის ადეკვატურად, ხოლო დამატებითი სასჯელის სახედ ასევე მიზანშეწონილი იქნება დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ქონების სახელმწიფოს სასარგებლოდ უსასყიდლოდ ჩამორთმევა.

აღნიშნული მუხლისათვის, ყოვლად დაუშვებელია რომ იურიდიულ პირს განესაზღვროს ლიკვიდაცია და საქმიანობს უფლების ჩამორთმევა.

ჯარიმის შემთხვევაში, სასამართლოს მიერ გათვალისწინებული იქნება რა შემამსუბუქებელი და დამამძიმებელი გარემოებები, იურიდიულ პირს დაეკისრება ადეკვატური ფულადი ჯარიმა ჩადენილი დანაშაულისათვის, რიგ შემთხვევაში ეს შესაძლოა იქნეს დამალული გადასახადის ოდენობათ.

იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხებიდან გამომდინარე არ შეიძლება არ შევეხო კიდევ ერთ, არც თუ ნაკლებ მტკივნეულ პრობლემატიკას, რომელიც ამასწინათ გაიჟღერა ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში, კერძოდ რამდენად სამართლიანია სისხლის სამართლის კოდექსით იურიდიული პირის მიერ ჩადენილი დანაშაულისათვის, - ყველა შემთხვევაში სასჯელის სახედ ითვალისწინებდეს ლიკვიდაციას და უმჯობესი ხომარ იქნებოდა თუკი სასამართლოს ორგანოები უფრო ფრთხილად და სკულპიოზურად გამოიყენებდნენ აღნიშნულ სანქციას, რადგანაც სამენარმეო საქმიანობის განხორციელებისას არ არის გამორიცხული იურიდიული პირის ხელმძღვანელმა მართლაც ჩაიდინა ისეთი ქმედება, რაც იურიდიული პირის პასუხისმგებლობას იწვევს, მაგრამ დამფუძნებელი რომელიც წარმოადგენს იურიდიული პირის დამფუძნებელს, კეთილსინდისიერია, დანაშაულის ბუნებიდან გამომდინარე არც შეეძლო სცდონოდა ხელმძღვანელის დანაშაულებრივი საქმიანობის შესახებ და არც რაიმე მართლსაწინააღმდეგო ქმედება არ ჩაუდენია; ასეთი პირობების არსებობისას მართლაც რა შუაშია დამფუძნებელი, ხოლო იურიდიული პირის ბრალეულობის დადასტურების შემთხვევაში, თუკი იურიდიულ პირს სასჯელის სახედ შეეფარდება ლიკვიდაცია, ბუნებრივია დამფუძნებელს წაერთმევა კანონით გათვალისწინებული სამენარმეო საქმიანობის განხორციელების საშუალება, რაც ასევე უდანაშაულო ადამიანთა სამსახურიდა გათავისუფლებას ნიშნავს, როგორც სამართლიანად მიუთითებს პროფესორი ო. გამყრელიძე ყოველივე ზემოთ თქმული „კოლექტიური პასუხისმგებლობის პრინციპის აღდგენაა, ეს იმ ადამიანებისთვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრებაა, ვისაც დანაშაული არ ჩაუდენია და პასუხს აგებს სხვისი დანაშაულის გამო. “ვეთანხმები იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულ შეხედულებას იმის შესახებ, რომ სასამართლო ორგანოების მიერ სასჯელის სახე, -ლიკვიდაცია იურიდიული პირისათვის გამოყენებულ უნდა იქნეს თუკი ისენი სისტემატიურად ეწეოდნენ ადამიანთა ვაჭრობას, ნარკოდანაშაულს, იარაღის ვაჭრობას და ა.შ. როგორც ამას აშშ-ს კანონმდებლობა ითვალისწინებს.

ალბათ, უმჯობესია თუკი სისხლის სამართლის ცალკე მუხლით იქნება გათვალისწინებული თუ რომელ განსაკუთრებით მძიმე დანა-

შაულისათვის შეიძლება იურიდიულ პირს შეეფარდოს სასჯელის სახე, - ლიკვიდაცია.

ბოლოს, საკითხის დასმის სახით, ვფიქრობთ იურიდიულ პირს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა უნდა დაეკისროს ასევე, ეკოლოგიური დანაშაულის ჩადენისათვის, რადგანაც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ ამ ქმედებებს, ევროკავშირის მრავალი ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ითვალისწინებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16426>
2. საქართველოს კანონი მენარმეთა შესახებ, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/28408>
3. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1043717>
4. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი
5. საგადასახადო ვალდებულებები და საკუთრების უფლება — ევროპული სასამართლოს ხედვა, ავტ. დავით ლომთაძე „ადამიანის უფლებათა დაცვის კონსტიტუციური და საერთაშორისო მექანიზმები „ სტატიათა კრებული 2010 ,
6. გამყრელიძე ო., სისხლის სამართლის პრობლემები ტომი მესამე გამომც. „მერიდიანი“, 2013, გვ 49-50
7. ჟურნალი „მართმსაჯულება და კანონი“ 4 (43), სასჯელისმიზნებიდა სასჯელის შეფარდების სისხლისსამართლებრივი და კრიმინოლოგიური ასპექტები, ავტ. მზია ლეკვეიშვილი, <http://library.court.ge>
8. მამნიაშვილი მ., გლოველი ც., იურიდიული პირის სასჯელის მიმართება სამენარმეო კანონმდებლობასთან, სტუ-ს ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტის სამართლის დეპარტამენტის პირველი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები. სტუ-ს გამ. თბილისი 2014 გვ. 77-78.
9. საკონსტიტუციო სასამართლოს 2005 წლის 25 ივლისის განჩინება, საქმე 1/14/335, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, 4, 2005.http://www.library.court.ge/upload/J_SA_RCHEVI_N1-2_2012.pdf
10. ზოიძე ბ., მენარმეობის თავისუფლებისა და საკუთრების დაცვის კავშირ ურთიერთობა ნიგნში: თანამედროვე საკორპორაციო სა-

- მართლის თეორიული და პრაქტიკული საკითხები, თბილისი, 2009; 128-138.
http://www.library.court.ge/upload/J_SARCHEVI_N1-2_2012.pdf
11. “ the real property is held in the name of the partnership, not in the names of the individualpartners”, Bevans R.N., Business Organizations and Corporate Law, New York, 2007.
http://www.library.court.ge/upload/J_SARCHEVI_N1-2_2012.pdf
12. Schneeman A., The Law of Corporations and Other Business Organizations, 5th ed., New York, 2009, 66.
http://www.library.court.ge/upload/J_SARCHEVI_N1-2_2012.pdf
13. ბ. ზოიძე საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბილისი, 2005, 114-116 , ელ. მისამართი; http://www.library.court.ge/upload/J_SARCHEVI_N1-2_2012.pdf
14. შესატანი - მენარმე სუბიექტის საკუთრების უფლების გარანტიის კონტექსტში, ა. თოხაძე, სამართლის ჟურნალი 2012.
http://www.library.court.ge/upload/J_SARCHEVI_N1-2_2012.pdf
15. ლევან ნადარია, ზვიად როგავა, კახა რუხაძე, ბონდო ბოლქვაძე „საქართველოს საგადასახადო კოდექსის კომენტარი“ წიგნი პირველი, 2012 წელი.
- ი. იმერლიშვილი, „საგადასახადო დანაშაულის გამოჩენის მეთოდოლოგია“, დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად შერჩეული დისერტაცია, სტუ 2014 გვ. 54
16. ა. ოხანაშვილი, იურიდიული პირის სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თსუ იურიდიული ფაკულტეტის „სამართლის ჟურნალი“. 2009, 2,
- ი. გაბისონია, იურიდიულ პირთა სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკვანძო საკითხები, ჟურნალი „ცხოვრება და კანონი“. 2007, 2, გვ 12
17. მ. ტურავა, სისხლის სამართალი. ზოგადი ნაწილი. დანაშაულის მოძღვრება, გამომცემლობა „მერიდიანი“.
18. ბ. ჯიშკარიანი, ევროპული სისხლის სამართალი, გამ. „იურისტების სამყარო“ 2003, გვ. 114
19. სვანიძე კ., სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა გადასახადისათვის თავის არიდებისას.

ეკონომიკური დანაშაული

გივი აბაშიძე — სამართლის დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

ნაშრომში მოკლედ განხილულია საკუთრების, სამეწარმეო, ეკონომიკური და საფინანსო საქმიანობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაული, რომელიც საფრთხეს უქმნის არა მარტო ქვეყნის ეკონომიკურ და ფინანსურ განვითარებას, არამედ ზოგადად სხვა დანაშაულის წარმოშობის და გავრცელების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია.

გადმოცემულია სახელმწიფოს მიერ შესაბამისი სამართლებრივი საშუალებებით ეკონომიკური საქმიანობის, საკუთრების, საგადასახადო კანონმდებლობის, სამეურნეო და სამეწარმეო სუბიექტების უფლებების და ინტერესების დაცვის, ამ კატეგორიის დანაშაულთა წინააღმდეგ ბრძოლის აუცილებლობის შესახებ.

Economic Crime

Givi Abashidze

summary

The present paper briefly describes the crime committed against property, business, economic and financial activities, which threatens not only the economic and financial development of the country but generally it is one of the important factors of originating and propagating other crimes as well.

We have described here the necessity of protecting the rights and interests of the economic activities, property, tax law, economic and industrial subjects and the ways of fighting against these kind of crimes.

საკუთრების, სამეწარმეო, ეკონომიკური და საფინანსო საქმიანობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაული თავისი არსით ჩვენი ქვეყნისათვის ერთ-ერთი დესტრუქციული, დამანგრეველი და სახიფათო მოვლენაა. ის საფრთხეს უქმნის არა მარტო ქვეყნის ეკონომიკურ, ფინანსურ, ფულად-საკრედიტო სისტემის განვითარებას, არამედ ზოგადად სხვა დანაშაულების წარმოშობის და გავრცელების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია.

ზოგადად ეკონომიკის სფეროში ჩადენილი დანაშაული ახალი მოვლენა არ არის, ის ჩვენი ცხოვრების განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს და როგორც ეკონომიკური ფენომენი არსებობს უძველესი დროიდან. სახელმწიფოს ძირითადი ამოცანა და მოვალეობაა სამართლებრივი გზებით, შესაბამისი კანონმდებლობის გამოყენებით ამ კატეგორიის დანაშაულთა წინააღმდეგ ბრძოლა.

დამოუკიდებელ საქართველოში დამკვიდრებულმა საბაზრო ეკონომიკამ დღის წესრიგში დააყენა სამეურნეო და ეკონომიკური საქმიანობის სფეროში არსებული სისხლისსამართლებრივი ნორმების გადახედვა, თავისუფალი სავაჭრო ურთიერთობების და ეკონომიკური საქმიანობის მარეგულირებელი საკანონმდებლო აქტების შემუშავება და მათი ახლებურად ჩამოყალიბება.

თანამედროვე მოთხოვნათა შესაბამისად, ახალი საზოგადოებრივი ურთიერთობის შესატყვისი სისხლის სამართლის კანონმდებლობის შექმნამ, რაც ძირითადად ეყრდნობოდა ქვეყანაში არსებულ სამართლებრივ და დასავლური სამართლის ტრადიციებს, ხელი შეუწყო სამეწარმეო კანონმდებლობის სრულყოფას, ეკონომიკის სფეროში არსებულ დანაშაულთა ერთიან კლასიფიკაციას, ამ სფეროში არსებული სისხლისსამართლებრივი ნორმების სწორ ინტერპრეტაციას.

აღნიშნულის კვალობაზე სამეურნეო სფეროში ჩადენილ დანაშაულებმა განახლებული და გადაძუშავებული სახით სათანადო ასახვა ჰპოვა დამოუკიდებელი საქართველოს ახალ სისხლის სამართლის კოდექსში, როგორც ეკონომიკურმა დანაშაულმა და მისი ძირითადი მიზანი და პრინციპია სამეწარმეო სექტორის ეკონომიკური საქმიანობის სახელმწიფო ჩარევისაგან დაცვა, ბაზარზე ჯანსაღი კონკურენციის შენარჩუნება, ფიზიკური და იურიდიული პირების საკუთრების, საფინანსო და ფულად-საკრედიტო სისტემების, საგადასახადო კანონმდებლობის და სხვა სამეურნეო და სამეწარმეო სუბიექტების უფლებებისა და ინტერესების დაცვა.

ამჟამად მოქმედ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით ეკონომიკური დანაშაულის თავში თავმოყრილია საკუთრების, სამეწარმეო ან სხვა ეკონომიკური საქმიანობის, ფულად-საკრედიტო, საფინანსო საქმიანობის და სამეწარმეო ან სხვა ორგანიზაციაში სამსახურის ინტერესის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები.

ამდენად, სამეურნეო დანაშაულის თავში შევიდა მთელი რიგი ახალი ნორმები, რომლებსაც დაეკისრათ მართლწესრიგის დაცვის ფუნქცია კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებში, რაც აუცილებელი იყო, რადგან საკუთრების ინსტიტუტისა და საბაზრო ეკონომიკის განვითარება განპირობებულია სახელმწიფოს მიერ კონსტიტუციით აღიარებული საკუთრებისა და სამეწარმეო საქმიანობის უფლებების დაცვით.

ეკონომიკის სფეროში ჩადენილი დანაშაული და მისი მძიმე შედეგები პირდაპირ არის დაკავშირებული სახელმწიფო ბიუჯეტის შესრულებასთან, რაც თავის მხვრივ განსაზღვრავს ჩვენი ქვეყნის თითოეული მოქალაქის კეთილდღეობას, ხელფასებისა და პენსიების გაცემას, ინფრასტრუქტურის განვითარებას და ა. შ.

ზოგადად სახელმწიფოს და პირველ რიგში სამართალდამცავი ორგანოების ძირითადი ამოცანაა დროულად იქნას გამოვლენილი და აღკვეთილი სამეწარმეო და ეკონომიკური საქმიანობის სფეროში ჩადენილი ყველა სახის დანაშაული, კონკრეტული დამნაშავე პირი მიეცეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში, მიღებული იქნას ზომები ამგვარი დანაშაულებრივი ქმედების შედეგად სახელმწიფოზე მიყენებული ზიანის ანაზღაურებისათვის.

ეკონომიკურ სფეროში ჩადენილ დანაშაულთა შორის საკუთრების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, კერძოდ ქურდობა, ძარცვა, ყაჩაღობა, თაღლითობა, გამოძალვა, მითვისება, გაფლანგვა, ნივთის დაზიანება ან განადგურება და სხვა მისი ერთ-ერთი ავტონომიური ნაწილია.

საკუთრების წინააღმდეგ მიმართული ზემოთ ჩამოთვლილი დანაშაულები შეადგენს დანაშაულთა იმ ჯგუფს, რომელშიც ყოველთვის არსებობდა დანაშაულის საგანი, რასაც მიეკუთვნება სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობა, ფული, მოძრავი და უძრავი ქონება, ნაყოფი, პროდუქცია, მოსავალი, შინაური ცხოველები, ფასიანი ქალაქები და სხვ.

სამეწარმეო და სხვა ეკონომიკურ, ფულად-საკრედიტო და საფინანსო საქმიანობის სფეროში ჩადენილ დანაშაულთა შორის გავრცე-

ლებულ დანაშაულს წარმოადგენს სამეწარმეო საქმიანობისათვის ხელის შეშლა, უკანონო შემოსავლების ლეგალიზება, ფალსიფიკაცია, ყალბი საანგარიშსწორებო დოკუმენტების დამზადება და გამოყენება, ფულის კუპიურების, საკრედიტო ბარათების და აქციზური მარკების გამოყენება, საბაჟო წესების დარღვევა, გადასახადისათვის თავის არიდება და სხვ.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ისეთი სამეურნეო და ეკონომიკური ხასიათის დანაშაულების წინააღმდეგ ბრძოლა, მათი დროული გამოვლენა და აღკვეთა, როგორც არის ფალსიფიკაცია, ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის საშიში პროდუქციის დამზადება, შექმნა და რეალიზაცია.

ფალსიფიცირებული პროდუქციის წარმოება, როგორც წესი, ძირითადად ხდება ქვეყნის ბიუჯეტში შესატანი თანხების შესამცირებლად, რაც ზიანს აყენებს სახელმწიფოს საფინანსო ინტერესებს, ამასთან არღვევს პროდუქციის წარმოების სტანდარტიზაციისა და სერთიფიკაციის წესებს.

რაც შეეხება ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის საშიში პროდუქციის დამზადების, შემოტანის და რეალიზაციის კრიმინალიზაციას და აღნიშნულისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის გაფართოებას, ის განპირობებულია იმით, რომ უკანასკნელ წლებში საქართველოში გახშირდა ამგვარი პროდუქციის დამზადების, შექმნის, ასევე მისი შემოტანის შემთხვევები. სწორედ, კანონმდებლის მიზანია ამგვარი დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან მოსახლეობის ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის დაცვა.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სფეროა კონტრაბანდასთან ბრძოლა. საბაჟო წესების დარღვევის სოციალური მავნეობა იმაში მდგომარეობა, რომ იგი ზიანს აყენებს სახელმწიფოს ეკონომიკურ ინტერესებს, რადგან ამგვარი დანაშაულებრივი ქმედების შედეგად სახელმწიფო ბიუჯეტში არ შედის საბაჟო გადასახადები და მოსაკრებლები, ამასთან ამ დანაშაულით შესაძლებელია ზიანი მიაღვეს ასევე ქვეყნის უშიშროებას, როცა კონტრაბანდის საგანს წარმოადგენს იარაღი, საბრძოლო მასალა, რადიო-აქტიური ნივთიერება და თავისუფალი ბრუნვიდან ამოღებული სხვა ნივთები.

ეკონომიკურ დანაშაულთა შორის სათანადო ყურადღება უნდა მიექცეს დანაშაულებს ფულად-საკრედიტო სისტიმაში, განსაკუთრებით კი ყალბი ფულის ან ფასიანი ქალაქის, ყალბი ჩეკის ან საკრედიტო საანგარიშსწორებო ბარა-

თის დამზადების და გასაღების წინააღმდეგ ბრძოლას, რადგან ამგვარი დანაშაული მნიშვნელოვან საფრთხეს წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკისათვის, ძირს უთხრის ფულის სიმყარეს და ართულებს ფულის მიმოქცევის რეგულირებას, ამასთან ეს დანაშაული მომეტებულ საშიშროებას იძენს საბაზრო ეკონომიკის პირობებში. საჭიროა ყალბი ფულის დამზადებისა და გასაღების ფაქტების დროული გამოვლენა და დამნაშავე პირთა დასჯა.

ზოგადად ქვეყნის წარმატებული ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საფუძველია კორუფციის დამარცხება და ეკონომიკურ, სამეურნეო დანაშაულთა წინააღმდეგ ბრძოლის გააქტიურება.

საინტერესოა როგორია საქართველოში ეკონომიკური დანაშაულის დინამიკა და მდგომარეობა ამ დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის მხრივ, რაც ჩვენს მიერ გაანალიზებული იქნა საქართველოში 2014-2015 წლების შვიდ თვეში ჩადენილი ამგვარი დანაშაულის სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით.

2015 წლის შვიდ თვეში ეკონომიკის სფეროში საქართველოში სულ რეგისტრირებულია 7944 დანაშაული, 352 ერთეულით ნაკლები 2014 წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით. მათ შორის 7532 დანაშაული ჩადენილია საკუთრების წინააღმდეგ, რაც 342 ერთეულით ნაკლებია გასული წლის ამავე პერიოდთან შედარებით.

სამეწარმეო და სხვა ეკონომიკური საქმიანობის წინააღმდეგ მიმდინარე წლის ამავე პერიოდში ჩადენილია 117 დანაშაული და 41 ერთეულით არის გაზრდილი წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით. ფულად-საკრედიტო სისტემაში წელს სულ რეგისტრირებული იქნა 144 დანაშაული, რაც 21 ერთეულით შემ-

ცირდა წინა წელთან შედარებით. ასევე, 40 ერთეულით შემცირდა დანაშაული საფინანსო საქმიანობის სფეროში. თუმცა, მიმდინარე წლის შვიდ თვეში 10 ერთეულით გაიზარდა დანაშაული სამეწარმეო და სხვა ორგანიზაციების სამსახურის ინტერესის წინააღმდეგ.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც აღნიშნული კატეგორიის დანაშაულის სტატისტიკური მონაცემებით ირკვევა, დაბალია ეკონომიკის სფეროში ჩადენილ დანაშაულთა გახსნის მაჩვენებლები, რაც საშუალოდ რეგისტრირებული მთლიანი დანაშაულის მხოლოდ 35-40%-ს შეადგენს, რომელიც რა თქმა უნდა უარყოფითად აისახება ეკონომიკურ და სამეურნეო დანაშაულთა წინააღმდეგ ბრძოლის მდგომარეობაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი. თბილისი, 2014 წლის მდგომარეობით
2. სისხლის სამართალი. კერძო ნაწილი (ნიგნი პირველი), ავტორთა კოლექტივი, თბილისი, 2008 წელი.
3. ნ. გვენეტაძე, გ. მამულაშვილი. პასუხისმგებლობა სამეწარმეო და სხვა ეკონომიკური დანაშაულისათვის. თბ. 2008 წელი
4. მ. ლეკვეიშვილი, გ. მამულაშვილი. პასუხისმგებლობა ეკონომიკური დანაშაულისათვის, თბ. 1999 წელი
5. <http://www.24saati.ge/weekend/story>
6. <http://www.nplg.gov.ge/gsd1/cgi-bin/library>
7. <http://police.ge/files/pdf/>

ადგილობრივი თვითმმართველობის განვითარების პრობლემები და პერსპექტივები საქართველოში

ბორის ჭიჭინაძე — ეკონომიკის დოქტორი,
აკაკი წერეთლის სახელობის ქუთაისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის მასწავლებელი,
საქართველოს ეკონომისტთა სამეცნიერო
საზოგადოების წევრი

რეზიუმე

მიუხედავად ბოლო 20 წელიწადში გატარებული რეფორმებისა, ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარების კუთხით კიდევ ბევრია გასაკეთებელი, რათა საქართველოს ადგილობრივ თვითმმართველობებში მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდეს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა.

საკვანძო სიტყვები: ადგილობრივი ბიუჯეტი, ტრანსფერი, ფინანსური დამოუკიდებლობა, სტრატეგიული გეგმა, დაგეგმარება.

The development problems of self-government institutions in Georgia and future perspectives

Boris Chichinadze

Summary

Despite of the reforms passed during the last 20 years in Georgia additional reforms are needed for the future development of self-government institutions. The government has a lot to do to solve social-economical problems and improve situation in this regard.

ყველას კარგად მოეხსენება, რომ ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება ფაქტიურად წარმოუდგენელია ადგილობრივ თვითმმართველობებში სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების გარეშე. მაინც რაში გამოიხატება სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება?, ეს ძირითადად მოიცავს ადგილობრივ თვითმმართველობებში მცხოვრები პირების ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესებას. გაუმჯობესება მიიღწევა იმ შემთხვევაში როცა გაიზრდება მოქალაქეთა დასაქმების დონე, შემცირდება უმუშევრობა, გაიზრდება ინვესტიციების რაოდენობა, აღორძინდება მწარმოებითი სექტორი, ადგილებზე შეიქმნება ექსპორტისთვის განკუთვნილი კონკურენტუნარიანი პროდუქცია,

გაუმჯობესდება მოქალაქეთა კომუნალური, სატრანსპორტო და ინფრასტრუქტურული მომსახურების დონე, თანამედროვე ევროპულ დონეს მიუახლოვდება მოქალაქეთა უზრუნველყოფა ჯანმრთელობის სფეროში, გაუმჯობესდება ადგილობრივი ეკოლოგიური მდგომარეობა და სხვა. აღნიშნულის უზრუნველსაყოფად კი საჭიროა გამართული და მოქალაქეთა კეთილდღეობაზე ორიენტირებული კანონების მიღება, რაშიდაც თავისი წილი პასუხისმგებლობა ეკისრება, როგორც ცენტრალურ ასევე ადგილობრივ ხელისუფლებას.

საქართველოს კონსტიტუციის 1012-ე მუხლის მიხედვით ადგილობრივი თვითმმართველობის უფლებამოსილებანი გამიჯნულია სახელმწიფო ორგანოთა უფლებამოსილებებისაგან. თვითმმართველ ერთეულს აქვს საკუთარი და დელეგირებული უფლებამოსილებანი. ადგილობრივი თვითმმართველობის უფლებამოსილებათა განსაზღვრის ძირითადი პრინციპები და უფლებამოსილებანი დგინდება ორგანული კანონით.

აღნიშნული მუხლის მიხედვით თვითმმართველი ერთეული უფლებამოსილია თავისი ინიციატივით გადაწყვიტოს ნებისმიერი საკითხი, რომელიც საქართველოს კანონმდებლობით არ არის ხელისუფლების სხვა ორგანოს უფლებამოსილება და აკრძალული არ არის კანონით. სახელმწიფო ორგანოების მიერ თვითმმართველი ერთეულისათვის უფლებამოსილებათა დელეგირება დასაშვებია საკანონმდებლო აქტების, აგრეთვე ხელშეკრულებების საფუძველზე, მხოლოდ შესაბამისი მატერიალური და ფინანსური რესურსების გადაცემით, რომელთა ოდენობის გაანგარიშების წესი განისაზღვრება კანონით.

იმავე კონსტიტუციის 1013-ე მუხლის მიხედვით ადგილობრივ თვითმმართველობას აქვს საკუთარი ქონება და ფინანსები. თვითმმართველი ერთეულის ორგანოების მიერ თავიანთი კომპეტენციის ფარგლებში მიღებული გადაწყვეტილებების შესრულება სავალდებულოა

თვითმმართველი ერთეულის ტერიტორიაზე. ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების საქმიანობის სახელმწიფო ზედამხედველობა ხორციელდება კანონით დადგენილი წესით. სახელმწიფო ზედამხედველობის მიზანია ადგილობრივი თვითმმართველობის ნორმატიული აქტების საქართველოს კანონმდებლობასთან შესაბამისობის უზრუნველყოფა და დელეგირებული უფლებამოსილებების ჯეროვანი განხორციელება. სახელმწიფო ზედამხედველობა ხორციელდება მისი მიზნების პროპორციულად.

როგორც ვხედავთ საქართველოში მოქმედ ძირითად კანონში – კონსტიტუციაში მოცემულია ადგილობრივი თვითმმართველობების ფუნქციონირების სამართლებრივი საფუძვლები. რაც შეეხება ადგილობრივი თვითმმართველობების უფლებამოსილებათა განსაზღვრის ძირითად პრინციპებს და უფლებამოსილებებს, ის დგინდება „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის“ მიხედვით.

საქართველოში დღეს მოქმედი „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის“ თანახმად ადგილობრივი თვითმმართველობა არის თვითმმართველ ერთეულში რეგისტრირებულ საქართველოს მოქალაქეთა უფლება და შესაძლებლობა, მათ მიერ არჩეული ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების მეშვეობით, საქართველოს კანონმდებლობის საფუძველზე გადაწყვიტონ ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხები. ადგილობრივი თვითმმართველობა ხორციელდება მუნიციპალიტეტებში – თვითმმართველ ქალაქსა და თვითმმართველ თემში.

ამავე კანონის მიხედვით მუნიციპალიტეტს გააჩნია საკუთარი და დელეგირებული უფლებამოსილებები. მუნიციპალიტეტების საკუთარი უფლებამოსილებები იგივე ექსკლუზიური უფლებამოსილებებია. საკუთარი უფლებამოსილებების განსახორციელებლად ადგილობრივი მუნიციპალიტეტები ცენტრალური ხელისუფლებიდან ლეზულობენ გათანაბრებით ტრანსფერს. ხოლო დელეგირებული უფლებამოსილებების განსახორციელებლად ლეზულობენ მიზნობრივ ტრანსფერს.

მუნიციპალიტეტების საკუთარი უფლებამოსილებების ჩამონათვალი მოცემულია „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის“ მე-16-ე მუხლში. საკუთარი უფლებამოსილებებიდან შეგვიძლია გამოვყოთ ძირითადი უფლებამოსილებები, როგორიცაა:

1. ადგილობრივი მნიშვნელობის ბუნებრივი რესურსების, მათ შორის წყლის და ტყის რესურსების და მუნიციპალიტეტის საკუთრებაში არსებული მიწის რესურსების მართვა კანონით დადგენილი წესით;
2. მუნიციპალიტეტის სივრცით-ტერიტორიული დაგეგმვა და შესაბამის სფეროში ნორმებისა და წესების განსაზღვრა. ქალაქმთშენებლობითი დოკუმენტაციის, მათ შორის, მიწათსარგებლობის გენერალური გეგმის, განაშენიანების რეგულირების გეგმის, დასახლებათა ტერიტორიების გამოყენებისა და განაშენიანების რეგულირების წესების დამტკიცება;
3. ადგილობრივი მნიშვნელობის საავტომობილო გზების მართვა და ადგილობრივი მნიშვნელობის გზებზე საგზაო მოძრაობის ორგანიზება;
4. გარე ვაჭრობის, გამოფენების, ბაზრებისა და ბაზრობების რეგულირება;
5. გარე რეკლამის განთავსების რეგულირება;
6. სასაფლაოების მოწყობა და მოვლა-პატრონობა;
7. ადგილობრივი მნიშვნელობის ობიექტებზე შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირებისათვის, ბავშვებისა და მოხუცებისათვის სათანადო ინფრასტრუქტურის განვითარება, მათ შორის, საჯარო თავშესაფრის ადგილებისა და მუნიციპალური ტრანსპორტის სათანადოდ ადაპტირებისა და აღჭურვის უზრუნველყოფა;
8. უსახლკაროთა თავშესაფრით უზრუნველყოფა და რეგისტრაცია;
9. წყალმომარაგების (მათ შორის, ტექნიკური წყლით მომარაგების) და წყალანირების უზრუნველყოფა; ადგილობრივი მნიშვნელობის სამელიორაციო სისტემის განვითარება.

აქ მოვიყვანე მუნიციპალიტეტების საკუთარი უფლებამოსილებების ის ნაწილი, რომელთა უმრავლესობა თითქმის არცერთ მუნიციპალიტეტში არ ხორციელდება. აღნიშნული ძირითადად გამოწვეულია ადგილობრივი საკუთარი ფინანსების უკმარისობით და ცენტრალური ხელისუფლების შესაბამისი ორგანოების არაოპერატიულობით. ზემოაღნიშნული საკითხების მოუგვარებლობა კი ადგილობრივი მოსახლეობის სამართლიან გულისწყრომას იწვევს.

ადგილობრივ მუნიციპალიტეტებს გარდა ზემოაღნიშნული საკუთარი უფლებამოსილებებისა

სა „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის“ მე-16-ე მუხლის მე-4 ნაწილით უფლება აქვს განახორციელოს ღონისძიებები დასაქმების ხელშეწყობის, სოფლის მეურნეობის, მათ შორის, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის, მხარდაჭერისა და ტურიზმის განვითარების, სოციალური დახმარებისა და ჯანდაცვის, ადგილობრივ დონეზე ახალგაზრდული პოლიტიკის განვითარების ხელშეწყობის, მასობრივი სპორტის ხელშეწყობის, გარემოს დაცვის, საზოგადოებრივი განათლების, გენდერული თანასწორობის ხელშეწყობის, ადგილობრივი მნიშვნელობის არქივის წარმოების, ცხოვრების ჯანსაღი წესის დამკვიდრების, ადამიანის ჯანმრთელობისთვის უსაფრთხო გარემოს შექმნის, მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ინვესტიციების მოზიდვის, ინოვაციური განვითარების მხარდაჭერის და სხვა მიზნით.

როგორც ვხედავთ ადგილობრივ თვითმმართველობებს, კანონით გათვალისწინებული საკუთარი უფლებამოსილებების გარდა უფლება აქვთ განახორციელონ ზემოაღნიშნული ღონისძიებებიც, მაგრამ პრაქტიკაში მდგომარეობა სულ სხვაგვარადაა, ადგილობრივი თვითმმართველობები ხშირ შემთხვევაში არათუ დამატებით, არამედ მათ ექსკლუზიურ უფლებამოსილებებსაც ვერ ახორციელებენ. ეს ძირითადად გამოწვეულია ადგილობრივი ფინანსური რესურსების სიმცირით, მიუხედავად იმისა, რომ თვითმმართველობებს გააჩნიათ საკუთარი უფლებამოსილებები და მათ უზრუნველსაყოფად ცენტრალური ბიუჯეტიდან ეძლევათ გათანაბრებითი ტრანსფერი, ეს ვერ უზრუნველყოფს თვითმმართველობების წინაშე მდგარი საკითხების დროულ და ეფექტურ გადაწყვეტას. აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ მნიშვნელოვან დახვეწას საჭიროებს თვითმმართველობებისათვის გადასაცემი ტრანსფერის გამოსაანგარიშებელი ფორმულა, რომელიც დადგენილია ფინანსთა მინისტრის 2009 წლის 30 დეკემბრის №904 ბრძანებით (გათანაბრებითი ტრანსფერის გაანგარიშების ინსტრუქციის დამტკიცების თაობაზე). აღნიშნული ბრძანებით თვითმმართველობებისათვის გადასაცემი ტრანსფერი გაინგარიშება საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსით დამტკიცებული ფორმულის მიხედვით, ეს ფორმულაა $T=E-R$, თ არის ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტისათვის გამოსაყოფი გათანაბრებითი ტრანსფერი, არის ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტის ხარჯებისა და არაფინანსური აქტივების ზრდის

ჯამი, R არის ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტის შემოსავლები (გრანტების გარდა), რომელიც ცალკეული ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტისათვის გაინაგარიშება მიმდინარე წლის პროგნოზისა და გასული 3 წლის ფაქტობრივი მაჩვენებლის ტენდენციის მიხედვით.

2015 წელს ადგილობრივი თვითმმართველობებისათვის და აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკისათვის გადასაცემი ტრანსფერის ოდენობა მოცემულია ცხრილ №1-ში.

ცხრილი №1

№	დასახელება	სულ ტრანსფერი	მათ შორის გათანაბრებითი	მათ შორის მიზნობრივი	მათ შორის სპეციალური
1	ავტონომ. რესპუბლიკა თვითმმართველი ერთეული	854,800.0	834,233.0	11,567.0	9,000.0 აფხაზეთის ავტონომ. რესპუბლიკის

მეტად საინტერესო სურათს ვღებულობთ თუ გავანალიზებთ კონკრეტული თვითმმართველობებისათვის გადასაცემი გათანაბრებითი ტრანსფერის ოდენობებს, მათ შორის თბილისისთვის გათვალისწინებული ტრანსფერის ჩათვლით. თვალსაჩინოებისათვის მოვიტანეთ ინფორმაცია თითოეული რეგიონიდან ერთი მუნიციპალიტეტის. მონაცემები მოცემულია ცხრილ №2-ში

ცხრილი №2

№	დასახელება	სულ 2015 წელს გადასაცემი გათანაბრებითი ტრანსფერი	მოსახლეობის რაოდენობა 01.01.2015 წლისთვის	ტრანსფერის ოდენობა ერთ სულ მოსახლეზე 2015 წელს
1	თბილისის მუნიციპალიტეტი	412,282.2	1 118 000	368.80 ლარი
2	გურჯაანის მუნიციპალიტეტი	6,985.4	54 100	129.10 ლარი
3	ზესტაფონის მუნიციპალიტეტი	6,549.5	57 600	113.70 ლარი
4	მარტვილის მუნიციპალიტეტი	5,322.5	33 400	159.40 ლარი

5	ქარელის მუნიციპალიტეტი	6,177.0	41 300	149.60 ლარი
6	გარდაბნის მუნიციპალიტეტი	3,741.4	82 200	45.50 ლარი
7	ლანჩხუთის მუნიციპალიტეტი	5,881.1	31 400	187.30 ლარი
8	ახალქალაქის მუნიციპალიტეტი	6,332.7	44 900	141 ლარი
9	ცაგერის მუნიციპალიტეტი	4,081.8	10 300	396.30 ლარი
10	ყაზბეგის მუნიციპალიტეტი	718.1	3 700	194.10 ლარი

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ერთ სულ მოსახლეზე თბილისში 2015 წელს გათანაბრებითი ტრანსფერის ოდენობა შეადგენს 369 ლარს, ხოლო საქართველოს სხვა მუნიციპალიტეტებში ერთ სულ მოსახლეზე გათანაბრებითი ტრანსფერის ოდენობა საშუალოდ 170 ლარია. მიუხედავად იმისა, რომ გათანაბრებითი ტრანსფერის გარდა ადგილობრივ თვითმმართველობებს გააჩნიათ ქონების გადასახადებიდან და სხვა ადგილობრივი მოსაკრებლებიდან მიღებული შემოსავლები, ისინი საკუთარი ფინანსური რესურსების სიმცირეს განიცდიან. საქართველოს თვითმმართველობების საბიუჯეტო შემოსავლების დაკვირვებამ გვიჩვენა, რომ თვითმმართველობების საკუთარი შემოსავლები გადასახადების და მოსაკრებლების ჩათვლით (გათანაბრებითი ტრანსფერის გარეშე) შეადგენს თვითმმართველობების საბიუჯეტო შემოსავლების დაახლოებით 20%-ს, რაც ძალიან დაბალი მაჩვენებელია (საშუალო ევროპული მაჩვენებელი შეადგენს 35-40%-ს), გამომდინარე აქედან დაბალია თვითმმართველობების საბიუჯეტო დამოუკიდებლობის ხარისხი, რაც თვითმმართველობების ცენტრზე და გუბერნიაზე დამოკიდებულებას მნიშვნელოვნად ზრდის. შექმნილი მდგომარეობა კი საფრთხის ქვეშ აყენებს კანონმდებლობით აღიარებული თვითმმართველობების ბიუჯეტების დამოუკიდებლობას. ამ მიმართულებით საჭიროა ცენტრალური ხელისუფლების მხრიდან გადაიდგას ქმედითი ნაბიჯები თვითმმართველობების საბიუჯეტო დამოუკიდებლობის გაზრდის კუთხით, რაც პირველ ეტაპზე საშემოსავლო და მოგების გადასახადებიდან (ამ ეტაპისათვის 30%-ის ოდენობით) გარკვეული ანარიცხების თვითმმართველობების ბიუჯეტებში ჩარიცხვაში უნდა გამოიხატოს.

შექმნილი მდგომარეობიდან გამომდინარე აუცილებელია თვითმმართველობებმა შეადგინონ თავისი ტერიტორიების სტრატეგიული განვითარების მოკლევადიანი და გრძელვადიანი სამოქმედო გეგმები. წლების განმავლობაში ამ გეგმების შედგენა პრობლემებთან იყო დაკავშირებული, რაც ძირითადად გამოიხატებოდა იმაში, რომ თვითმმართველობებში არჩევნების გზით მოსული ყოველი ახალი მთავრობა არ ახდენდა მისი წინამორბედის მიერ დაწყებული საქმეების გაგრძელებას და ახალ ხედვებს აყალიბებდა, რაც მთლიანობაში სტრატეგიული გეგმების შედგენა-დამტკიცებას აფერხებდა.

საჭიროა ამ მიმართულებით ქმედითი ნაბიჯების გადადგმა, რადგანაც თუ არ იქნება თვითმმართველობების სტრატეგიული გეგმები და არ გაიზრდება თვითმმართველობებს შორის კონკურენტუნარიანობის ხარისხი, მაშინ აზრს დაკარგავს თვითმმართველობის მცნებაც, ეს კი საქართველოს ავტორიტეტს პარტნიორი ევროპული ქვეყნების თვალში მნიშვნელოვნად შეასუსტებს. ამ მიმართულებით უდიდესი პასუხისმგებლობა ეკისრება ცენტრალურ ხელისუფლებას, ამას გვაავალდებულებს ასევე ევროპასთან ხელმოწერილი „ასოციაციების ხელშეკრულებაც“.

ამჟამად მოქმედი „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის“ 54-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ე.გ.“ ქვეპუნქტის მიხედვით მუნიციპალიტეტის გამგებელი/მერი მუნიციპალიტეტის უფლებამოსილების ფარგლებში უზრუნველყოფს შესაბამისი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა და სხვა პროგრამების, სტრატეგიებისა და გეგმების მომზადებას, საკრებულოსთვის დასამტკიცებლად წარდგენას და განხორციელებას.

თვითმმართველობების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფის მიზნით ამ ეტაპისათვის ადგილობრივი თვითმმართველობების მიერ შედგენილ უნდა იქნეს სტრატეგიული განვითარების გეგმები. სტრატეგიული გეგმა უნდა შედგებოდეს შემდეგი ინდიკატორებისგან.

1. მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური დახასიათება

- ა. მოსახლეობის სტრუქტურა.
- ბ. მოსახლეობის შემოსავლების მაჩვენებელი.

2. მუნიციპალიტეტის ეკონომიკური ბაზა.

- ა. მრეწველობა და სოფლის მეურნეობა.
- ბ. დასაქმება.
- გ. მცირე და საშუალო ბიზნესი.
- დ. საინვესტიციო საქმიანობა.

ე. საშუამავლო საქმიანობა.

3. მუნიციპალური ფინანსები, არასაცხოვრებელი ფონდები და მინათსარგებლობა.

ა. მუნიციპალური ბიუჯეტი.

ბ. მუნიციპალური არასაცხოვრებელი უძრავ-მოძრავი ქონება და მინათსარგებლობა.

გ. მოზიდული გრანტები.

4. მომსახურების სფერო და საქალაქო მეურნეობა.

ა. საცხოვრებელი და მისი ხელმისაწვდომობა.

ბ. საცხოვრებლის კომუნალური მომსახურება.

გ. სატრანსპორტო მომსახურება.

დ. კავშირგაბმულობის მომსახურება.

ე. კულტურულ-საგანმანათლებლო მომსახურება.

ვ. სოციალური დაცვა.

ზ. ჯანდაცვა.

თ. განათლება.

ი. წესრიგის დაცვა.

კ. ეკოლოგია.

ლ. ვაჭრობა.

მ. კეთილმოწყობა.

ნ. საკონსულტაციო მომსახურება.

ო. გადამზადების ცენტრები.

საჭიროა აღინიშნოს, რომ სტრატეგიული გეგმის შედგენას გააჩნია თავისი ეტაპები და საფეხურები.

პირველი ეტაპი მოიცავს სტრატეგიული გეგმის კონცეფციის დამუშავებას, რომელსაც ჭირდება 2-5 თვე. აღნიშნულ პერიოდში საჭიროა მუნიციპალიტეტების რესურსული პოტენციალის განსაზღვრა, პროგნოზების შედგენა, რომელიც თავის მხრივ მოიცავს დემოგრაფიას, სიცოცხლის დონეს და ქალაქის ეკონომიკის დარგობრივ სტრუქტურას. ასევე ქალაქის განვითარების კონცეფციის ფორმირებას და შესაბამისი მიმართულებების განსაზღვრას.

მეორე ეტაპი მოიცავს სტრატეგიული გეგმის შედგენას, რომელსაც ჭირდება 6-7 თვე. აღნიშნულ პერიოდში უნდა დამუშავდეს სხვადასხვა მიზნობრივი პროგრამები. უნდა განისაზღვროს საჭირო თანხების და მოსაზიდი ფულადი რესურსების სტრუქტურა. უნდა შემუშავდეს სტრატეგიული გეგმის გრაფიკი, შემდეგ უნდა მოხდეს ამ სტრატეგიული გეგმის განხილვა და საკრებულოებში დამტკიცება.

მესამე ეტაპი მოიცავს სტრატეგიული გეგმის რეალიზაციას და მონიტორინგს. ამ პერიოდში ხდება დასახული გეგმების შესრულების

მონიტორინგი, თვითმმართველობების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის პერიოდული შესწავლა და მიღებული შედეგების დასახულ მიზნებთან შედარება.

ჩემი აზრით, ამ ეტაპზე თვითმმართველობების დონეზე საჭიროა გატარდეს შემდეგი ღონისძიებები:

1) თვითმმართველობების საშემოსავლო ბაზის გაძლიერების მიზნით, კანონით მკაცრად უნდა განისაზღვროს სახელმწიფო გადასახადებიდან (ამ ეტაპისათვის მოგების და საშემოსავლო გადასახადებიდან) ადგილობრივი თვითმმართველობების ბიუჯეტებში ჩასარიცხი პროცენტული ანარიცხების ოდენობები;

2) ამ ეტაპზე, ადგილობრივი თვითმმართველობების საქმიანობის ეფექტურობის ამაღლებისთვის, პირველ რიგში, საჭიროა განხორციელდეს ცვლილება თვითმმართველობის მოქმედ კანონში, რათა მნიშვნელოვნად გაიმიჯნოს ცენტრისა და თვითმმართველობების კომპეტენციები, ასევე დასახვეწიან თვითმმართველობებისათვის გადასარიცხი ტრანსფერის გამოსაანგარიშებელი ფორმულა, რათა თვითმმართველობებმა მიიღონ ტრანსფერის ის ოდენობა, რომელიც მათ ეკუთვნით;

3) დასახვეწიან კანონი „ინვესტიციების სახელმწიფო მხარდაჭერის შესახებ“. კანონით შეღავათები უნდა დაუწესდეთ იმ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს, რომლებიც განათავსებენ კაპიტალს მუნიციპალიტეტების ტერიტორიაზე, აღნიშნული მიდგომა მათთვის ერთგვარი სტიმული იქნება;

4) ადგილობრივი თვითმმართველობების სტრატეგიული გეგმების შედგენის უზრუნველსაყოფად საჭიროა შედგეს ქალაქების პასპორტები, სადაც თავმოყრილი იქნება ინფორმაცია ადგილობრივი თვითმმართველობების ეკონომიკური შესაძლებლობების, ეკოლოგიური მდგომარეობის, ადამიანური და ბუნებრივი კაპიტალის შესახებ;

5) აუცილებელი საკანონმდებლო დონეზე მოხდეს ადგილობრივი თვითმმართველობების კომპეტენციების გაზრდა მოსახლეობის დასაქმების და სამუშაო ადგილების შექმნის მიმართულებით. საჭიროა ადგილობრივი გადამზადების ცენტრების და პროფესიული სასწავლებლების შექმნა, რომლებმაც უნდა უზრუნველყონ ადგილობრივი მოქალაქეების დასაქმება და დასაქმებული პირების სისტემატური გადამზადება, ამისათვის კი საჭიროა ცენტრალური ხელისუფლების მიერ მოხდეს მუნიციპა-

ლიტეტების შესაბამისი ფინანსური უზრუნველყოფა;

6) მუნიციპალიტეტებში სტატისტიკური ინფორმაციის მოძიების სრულყოფის მიზნით საჭიროა შეიქმნას ადგილობრივი სტატისტიკური სამსახურები, რადგანაც ამ ეტაპისათვის მუნიციპალიტეტების უმრავლესობა ვერ ფლობენ ინფორმაციას მათ სამოქმედო ტერიტორიაზე განთავსებული ადგილობრივი და უცხოური ინვესტიციების, ასევე არსებული საწარმოების და მათ ბალანსზე რიცხული ქონების შესახებ, მაშინ როდესაც ამ საწარმოების ბალანსზე რიცხული ქონება წარმოადგენს ადგილობრივი ბიუჯეტების ქონების გადასახადის ძირითად წყაროს. სწორედ მუნიციპალური სტატისტიკური სამსახურები უნდა აწვდიდეს თვითმმართველობებს სწორ და უტყუარ ინფორმაციას თვითმმართველობების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის განმსაზღვრავი ინდიკატორების შესახებ. აღნიშნული სტატისტიკური ინფორმაციები შემდეგ ასახვას ჰპოვებს შესაბამისი თვითმმართველობების მიერ დამტკიცებულ პროგრამულ ბიუჯეტებში.

7) სისტემატურად მოხდეს თვითმმართველობებში დასაქმებული პირების კვალიფიკაციის დონის ამაღლება. საჭიროა აღინიშნოს, რომ წინა წლებში ამ მიმართულებით თვითმმართველობების ბიუჯეტებიდან ფაქტიურად ერთი ლარი არ დახარჯულა.

8) თვითმმართველობების მიერ მოხდეს უცხოეთის დამეგობრებული ქალაქების გამოცდი-

ლების გაზიარება, იქ არსებული ტექნოლოგიური მიღწევების ჩვენთან დანერგვის მიმართულებით. საჭიროების შემთხვევაში შეიქმნას ერთობლივი საწარმოები, რაც მნიშვნელოვნად გაზრდის თვითმმართველობების კონკურენტუნარიანობის ხარისხს. დღეისათვის ამ მიმართულებით თვითმმართველობებში არსებული მდგომარეობა მეტად სავალალოა და ვერანაირ კრიტიკას ვერ უძლებს.

9) თვითმმართველობებმა არსებული კანონმდებლობის ფარგლებში მაქსიმალურად უნდა შეუწყონ ხელი ინვესტიციების მოზიდვას.

10) თვითმმართველობებმა შეადგინონ შესაბამისი ტურისტული რუქები, რაც მნიშვნელოვნად გაზრდის თვითმმართველობების ცნობადობას და ხელს შეუწყობს ადგილობრივი ტურიზმის განვითარებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსი.
2. საბიუჯეტო კოდექსი.
3. საგადასახადო კოდექსი

ღვთაება „ოდი“ – ფულადქცეული ოქროს ღვთაება და ქართული სახელმწიფოებრიობის საკითხი

მილორდ სიჭინავა — ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, სტუ-ს პროფესორი

ღვთაება ზევსი

Deity „odi“ - the deity of gold transformed into money and question of Georgian statehood

Milord Sichinava,
doctor of economic sciences,
professor

Summary

In the foreign language mythological dictionaries worldwide deity **odi** is considered as non-Georgian deity. Whereas it is purely Georgian deity. Its ancestor is deity Obi who is the same as Georgian Zeus.

In the author's opinion deity Obi's transformation into deity odi is linked to turning gold into money, and correspondingly, to giving rise to the oldest and the most powerful state in Georgia approximately in V-IV millennia BC. It is proved by several circumstances, especially - by some expressions still existing in Georgian language such as „oditgan“, „odindeli“ and so on; as the synonym of the oldest powerfulness of this country. It is also testified by the fact that this name is linked with richness and greatness and so forth.

The author thinks that the very place where it might have been appeared the worshipping deity odi should be ancient odishi which literally means odi's motherland - odi's country in Kolkhian language. The name „odishi“ continues its existence in contemporary Kholxis and covers rather large territory in the downstream of the Enguri river still rich in gold.

The author also thinks that other people's - similar to odi - deities: Dios in ancient Greece, odi ancient Scandinavia (namely among Vikings), odin and Wôdan in Northern Europe (namely in Germany), Ogdî with Tunguska Peoples (in Siberia) and so forth, - may be represented as the result of the great human migrations from ancient Georgia for gold millennia ago.

რეზიუმე

მსოფლიოს ხალხთა უცხოენოვან მითოლოგიურ ლექსიკონებში ღვთაება **ოდი** მიჩნეულია არაქართველურ ღვთაებად. მაგრამ სინამდვილეში იგი წმინდა ქართველური ღმერთია. მისი წინაპარია ღვთაება **ობი**, რომელიც იგივე ქართველი ზევსია.

ავტორის აზრით, ღვთაება ობი-ს გადაქცევა ღვთაებად ოდი დაკავშირებულია ოქროს ფულად გადაქცევასთან და, შესაბამისად, ერთ-ერთი უძველესი და უძლიერესი სახელმწიფოს წარმოშობასთან საქართველოში დაახლოებით ძვ. წ. V-IV ათასწლეულში. ამას ადასტურებს არაერთი გარემოება. განსაკუთრებით დღემდე შემორჩენილი გამოთქმები ქართულ ენაში: „ოდიტგან“, „ოდინდელი“ და ა.შ., როგორც ქვეყნის ძველთაძველი ძღვევამოსილების სინონიმი, სახელის ოდი დაკავშირება სიმდიდრესა და სიღიადესთან და სხვ.

ადგილი, სადაც შესაძლოა აღმოცენებულიყო ღვთაება ოდი-ს კულტი, ავტორის აზრით, უნდა იყოს სწორედ ძველი ოდიში, რაც სიტყვასიტყვით ნიშნავს ოდი-ს სამშობლოს, ოდი-ს ქვეყანას კოლხურად. სახელი ოდიში დღემდეა შემორჩენილი კოლხეთში და მოიცავს საკმაოდ ვრცელ ტერიტორიას ოქროთი დღემდე კვლავაც მდიდარ მდინარე ენგურის ქვემო აუზში.

ავტორის აზრით, ღვთაება ოდი-ს მსგავსი ძველი ღვთაებები სხვა ხალხებში: დიოსი-ძველ ბერძნულში, ოდი - ძველ სკანდინავიაში (კერძოდ, ვიკინგებში), ოდინი და ვოდანი - ჩრდილო ევროპაში (კერძოდ, გერმანიაში), ოგდი-ტუნგუსკებში (ციმბირში) და სხვ., შეიძლება ოქროსთვის სწორედ საქართველოდან ათასწლეულთა წინათ მოსახლეობის დიდი მიგრაციების შედეგს წარმოადგენდეს.

ოქროს სიმდიდრის ფულადქცევისა და, შე-საბამისად, ფულადქცეული ოქროს ღვთაების, ანუ იგივე ღვთაება ზევსის, ეპოქა ძველბერძ-ნულ მითებში¹ საქართველოში თითქოსდა სწო-რედ თავად ოდითგან იღებს სათავეს. „ოდით-გან სწორედ ასე იყო...“, „მართლაც, რომ სწო-რედ ოდინდელია...“ და ა.შ., იტყვიან ხოლმე ქართულ ენაზე² და ამ ფრაზაში ერთგვარ ეპო-ქას, ოდი-ს ეპოქას აფიქსირებენ. ვინ არის ოდი, ეს დიდი ოდი, ოდი, რომელმაც შექმნა ეპოქა?

ოდი აქ სწორედ ქართველთ ღმერთია, ფუ-ლადქცეული ოქროს ღვთაება.³ მაგრამ მსოფ-ლიოს ხალხთა უცხოენოვან მითოლოგიურ ლექსიკონებში ღვთაება ოდი ჩვეულებრივად მიჩნეულია არაქართველურ ღვთაებად. სინამ-დვილეში აღნიშნულ ღვთაებას საკმაოდ ღრმა და მყარი ფესვები მოეძებნება ქართველი ხალხის უძველეს რწმენა-წარმოდგენებში. თა-ნაც იგი აშკარად დაკავშირებულია არა მარტო მინის დამუშავების პროცესთან⁴, არამედ, რო-გორც ჩანს, აგრეთვე საერთოდ ღირებულების ფულადი ფორმის წარმოშობისა და, შესაბამი-სად, ოქროს სიმდიდრის ფულად გადაქცევისა და მისი გაფეტიშების პროცესთან.

ღვთაება ოდი-ს კულტის აღმოცენების (ასე-ვე თავად ტერმინის – ოდიში-ს⁵ ეტიმოლოგიის), მისი ადგილისა და როლის შესახებ ძველ ღვთაებათა ქართულ პანთეონში არსებობს არაერთი შეხედულება, რომ იგი წვიმის, ავდარ-ტაროსის, მინის, მოსავლისა და ა.შ. ღმერთია და სხვ. ამ თვალსაზრისით გაკეთებულია ერთ-

გვარი პარალელები ძველ ღვთაებებთან: ობი (სიტყვასიტყვით: ღვარე, აწვიმე და ა.შ. კოლხუ-რად), იგივე ვობი (ვები) სვანურში, ვოუ აფ-ხაზურში და სხვ. და ისინი დაკავშირებულია, როგორც მიღებულია, შრომის სიმღერასთან – ოდოია და რიგ ტერმინთან: ოდი, დაოდვა, ოდოში⁶ და სხვ.⁷

ასე, რომ ღვთაება ობი⁸ (ვობი, ვეპი, ვოუ და სხვ.), მისი ზემოაღნიშნული ვერსიით, მართ-ლაც და ცა-ღრუბლისა და ავდარ-ტაროსის ღვთაებას, ანუ იგივე „ღრუბელთ ბატონს“, მა-შასადამე, იგივე „ქართველ ზევსს“ უნდა წარ-მოადგენდეს.⁹ მაგრამ ღვთაება ზევსი ძველ ბერძნულ რწმენა-წარმოდგენებში იწოდება ძვე-სად და დიოსად, ან კიდევ ძევსი-დიოსად. ამი-ტომ არსებობს შეხედულება, რომ „ვობი“ და „ვეპი“ უნდა „დიოს“-ს ანუ „ძევს“-ს უდრიდეს. და მართლაც, ბერძნულ მითოლოგიაში „ძევსი-დიოსი“ ცა-ღრუბლისა და ავდარ-ტაროსის ღვთაებად ითვლებოდა“ [15. 119]. აქედან გა-მომდინარე, როგორც ჩანს, სავსებით დასაშ-ვებია ღვთაება ობი თავად საქართველოშიც გა-დაქცეულიყო ღვთაებად ოდი¹⁰ – ტერმინს მიეღო ამგვარი ცვლილება - „ობი“ - „ოდი“ - შე-საბამის მოვლენათა ცვლილების კვალდაკვალ და, ამდენად, ობის დღე ანუ იგივე ობიშხა კოლ-ხურად ოდი-ს ანუ ოდის, იგივე დიოსის (ზევსის) დღედ გადაქცეულიყო. ამგვარი დასკვნის გა-კეთების საფუძველს გვაძლევს ის გარემოება, რომ პარასკევი, ანუ ობის დღე, იგივე დიოსის (ზევსის) დღე ძველ ბერძნულში, ძველ ქარ-

¹ შდრ. ვტორის სტატიები [7, 8, 9, 10, 11, 12] და სხვ.

² „ოდი“ (ძვ. - ისლ. Odr, სიტყვასიტყვით „გაოგნება“ და „პოეზია“), სკანდინავიურ მითოლოგიაში არის ღმერთი, ფრენის ქმარი, რომელიც გლოვობს **ოქროს ცრემლებით** (კურსივი ჩვენია - მ. ს.) მის არყოფ-ნას (იგი შორეულ ლაშქრობაში იმყოფება); „ოდი“ ეტიმოლოგიურად ემთხვევა ოდინს და ალბათ წარ-მოადგენს მის ჰიპოსტაზს“ [22]. შდრ. ასევე [20, 21] და სხვ.

³ ავტორის სტატია: „ოქროს ფეტიში საქართველოში და ღვთაება ოდი - ქართველთ ღვთაება“ [14. 231-232], რომელიც მიეძღვნა აღნიშნულ საკითხებს, მი-ზეზთა და მიზეზთა გამო, დაიბეჭდა ნაკულად. წი-ნამდებარე სტატია მისი უშუალო გაგრძელებაა, გამ-დიდრებული სათანადო მასალებითა და კომენტარე-ბით.

⁴ ო დ ი კოლხთა მინის ღმერთი (აქედ. ოდიში, ოდო-ია, ოდა სახლი, ოდიშარია). „როგორ იქნება სულში ოდის ძალა დამაკლდეს“ (გიორგი ოდიშვილი)“ [4].

⁵ იგივე ოდი-სი, ოდის საცხოვრებელი ადგილი, ოდის სამშობლო, ოდის ქვეყანა კოლხურად. სახელი ოდიში დღემდეა შემორჩენილი კოლხეთში და მოიცავს საკ-მაოდ ვრცელ ტერიტორიას ოქროთი დღემდე კვლა-ვაც მდიდარ მდინარე ენგურის ქვემო აუზში.

⁶ „ო დ ი წვიმა-მზიანით ნაწყნობა“ [15]. „ო დ ი მო-სავალთ ნახდენა მზის სიციხისგან ნაწვიმარზედ, ржа на хлене, еше не убранном“ [17]. „დ ა ო დ ვ ა (დ ა ო დ ა ვ ს) მოსავალთ ნახდენა ცხარის მზისაგან ნაწვი-მარზედ“. იქვე; „ო დ ო შ ი ნუშთა, ნიგოზთა და ეგე-ვითართა, ცერცვთა, სიმინდთა ეგევითართა დაუჟა-მებელსა და სიმაგრენაკლებსა ო დ ო შ ს უწოდებენ“ [15] და სხვ.

⁷ შდრ. [19. 116-120]; [3. 168 - 170]; [18. 97-104]; [6. 145-154]; [1]; [2. 459-464] და სხვ.

⁸ საგულისხმოა ტერმინის ო ბ ი ტენთან (და, ამდე-ნად, მაშასადამე, წყალთან და წვიმასთან) დაკავში-რება ქართულ ენაშიც. „ო ბ ი ტენიანმა (ბ) ადგილ-მან, ანუ საჭმელმან ხანიერმა (ბ) თეთრი ბიძგი მოი-კიდოს, მას ობს უხმოზენ“ [15]; „ო ბ ი მომწვანო ბიძ-გი ხავსივით დატენიანებულ ნივთთა ზედა მოკიდე-ბული ნახდენისაგან, плеснь [17]“ და სხვ.

⁹ მისი ერთგვარი შესატყვისებია, როგორც ჩანს, „ელია“, „პირიმზე“ და სხვ. შდრ. [19. 116-120, 151] და სხვ.

¹⁰ შდრ. ტერმინები: ობი და ოდი და დაობება და და-ოდება და სხვ.; ასევე ს. ჭანტურიშვილის, ვ. ბერიძის და სხვ. მოსაზრებები ბგერათა „ბ“ და „გ“ მონაცვლე-ობის შესახებ ქართულ ენაში და ა.შ.

თულშიც იწოდებოდა დიოსის დღედ¹¹ და ასევე ოძის დღედ [16].

აქედან გამომდინარე, როგორც ჩანს, სავსებით ნათელია ოძის, ოძი-სა და დიოსის, იგივე ზევსის იგივეობა, მაშასადამე, ის ფაქტი, რომ ძველი ბერძნული ღვთაების — ზევსის ანუ დიოსის აშკარა ქართველური შესატყვისია სახელდობრ სწორედ კოლხური „ოდი“ ანუ, ეტყობა, ასევე ოდო, ოდოია — კოლხურად.

მიუხედავად ამისა, ლიტერატურაში დღემდე არაა აზრთა ერთიანობა სახელის — ოდი-ს და, შესაბამისად, აგრეთვე ტერმინის — ოდიშის წარმომავლობის შესახებ. ამიტომ სავსებით ბუნებრივია დაისვას კითხვა: რა გარემოებანი უნდა დასდებოდა საფუძვლად ღვთაება ოძის სახელწოდების სწორედ ამდაგვარ ცვლილებას?

როგორც მეცნიერებაში მიღებულია, ცივილიზაციის საწყის ეტაპზე ადამიანები უმეტესწილად აფეტიშებდნენ ბუნების ძალებს, მაგრამ მოგვიანებით ამგვარ ფუნქციას იძენენ აგრეთვე უკვე საზოგადოებრივი ძალებიც, რომლებიც ისევე გაურკვეველნი და აუხსნელნი რჩებიან მათთვის და ისეთივე სისასტიკითა და დაუნდობლობით უპირისპირდებიან მათ და ბატონობენ მათზე, როგორც თვით ბუნების ძალები. კაცობრიობის განვითარების ისტორიაში კი ასეთი ძალა არაერთია. ერთ-ერთი ამგვარი უნიკალური საზოგადოებრივ-ეკონომიკური მოვლენა, რომელმაც, ეტყობა, ძირფესვიანად შეცვალა ცივილიზაციის განვითარების პროცესი და, ამდენად, შესაბამისად, ასევე ადამიანთა რწმენა-წარმოდგენებიც, არის, როგორც ჩანს, ოქროს სიმდიდრის გადაქცევა ფულად და ღირებულების ფულადი ფორმის აღმოცენება და გაბატონება.

ოქრო თავისთავად არაა ფული. მაგრამ წარმოებისა და გაცვლის განვითარების კვალდაკვალ იგი თანდათანობით იმკვიდრებს ღირებულების საყოველთაო ექვივალენტისა და ნამდვილი ფულის ფუნქციას. ამიტომ სწორედ ამდაგვარ უდიდეს ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობის მოვლენას არ შეიძლება არ გამოეწვია ადამიანთა ცნობიერების შესაბამისი ცვლილებაც, რომლის ერთ-ერთი უტყუარი გამოვლინებაა თითქოსდა სწორედ ღვთაება ზევსის, როგორც ფულადქცეული ოქროს ღვთაების კულტის აღმოცენება და გაბატონება ძველ ბერძნულ მითებში, რომელიც იმავდროულად ითვლება ასევე ცა-ღრუბლისა და ავდარ-ტა-

როსის ღვთაებად, და, ამდენად, ძველი ელადის უზენაეს ღვთაებად.

სავსებით ზუსტი ანალოგიაა ამ შემთხვევაშიც. ღვთაება ოდი-ც (იგივე ობი, ვობი, ვები, ვოუ და სხვ.), როგორც ცა-ღრუბლისა და ავდარ-ტაროსის ღვთაება, იქცევა ასევე ისტორიულად ფულადქცეული ოქროს ღვთაებად ოქროს სიმდიდრის ფულად გადაქცევისა და ღირებულების ფულადი ფორმის აღმოცენებისა და გაბატონების კვალდაკვალ საქართველოშიც, ქართველი ერის კანონზომიერი ისტორიული განვითარების შედეგად ათასწლეულთა მანძილზე. ამასვე მოწმობს არაერთი გარემოება, განსაკუთრებით სახელის ოდი დაკავშირება სიმდიდრესა და სიდიადესთან, როგორიცაა, მაგალითად, ოდა სახლი, ოდები — იგივე ჰიმნები, ასევე, როგორც დასაწყისშივე იყო მითითებული, დღემდე მოღწეული რიგი გამოთქმა ქართულ ენაში: „ოდითგან“, ოდინდელი“, „ოდინის ჟამისა“ და ა.შ., როგორც ქვეყნის ძველთაძველი ძღვევამოსილების სინონიმი და სხვ.¹² რაც, უსათუოდ, სავსებით ზუსტი ფიქსაციაა იმ ეპოქისა, როცა სათავეს იღებს ღვთაება ოდი-ს, ანუ, როგორც ჩანს, ქართველი ზევსის,¹³ ზევსი-დიოსის ძველბერძნულ მითებში, ანუ იგივე ზევს-ოდოიას?¹⁴ თაყვანისცემა ძველ კოლხურ რწმენა-წარმოდგენებში, როგორც, ეტყობა, საკუთრივ სწორედ ფულადქცეული ოქროს ღვთაების კულტის აღმოცენება და გაბატონება და, შესაბამისად, როგორც ჩანს, ასევე ერთ-ერთი უძველესი და უძლიერესი სახელმწიფოს აღმოცენება და განვითარება საქართველოში მისი შესაბამისი ყველა სპეციფიკური ატრიბუტიკით.

ამდენად, ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება დაბეჯითებით ვივარაუდოთ, რომ ღვთაება ოდი, იგივე ოდო, ოდოია კოლხურად, დანამდვილებით უნდა წარმოადგენდეს საერთოდ ოქროს სიმდიდრისა და, სახელდობრ, სწორედ ფულადქცეული ოქროს სიმდიდრის ღვთაებას, ანუ იგივე ღვთაება ზევსის, ზევსი-დიოსის წმინდა ქართველურ ვარიანტს, იგივე ჟინიში-ოდი-ს, ზევს-ოდოიას კოლხურად. მისი კულტის აღმოცენება და გა-

¹² თუმცა საკუთრივ კოლხურ ენაში დღემდე შემორჩა სულ სხვა გამოთქმა — „მითა ჟამიში“ — „მითა ჟამისა“ კოლხურად, რაც ძველთაძველის, ძალიან ძველის სინონიმი. შდრ. ავტორის ნაშრომი [11. 48].

¹³ სწორედ იმისი, რაც ზევითაა? ზენას? ზემორეს? და ა. შ. ქართულად.

¹⁴ იგივე „ჟინიშის“? ანუ ზემორეს? კოლხურად, ჟინიში — ოდის? — ოდის, რომელმაც შექმნა ეპოქა.

¹¹ იხ. [15], სიტყვა „შაბათი“.

ბატონება საქართველოში, განსაკუთრებით მდინარე ენგურის აუზში, ოქრომრავლობით განთქმულ კოლხეთში, ალბათ, როგორც ჩანს, სწორედ ოდიში¹⁵, ეგრეთწოდებული მითოლოგიური ქრონოლოგიით სათავეს იღებს დაახლოებით ძვ. წ. V-IV ათასწლეულში.¹⁶ ამიტომ მისი ანალოგები (პროტოტიპები) სხვადასხვა ხალხში: საკუთრივ „ოდი“ სკანდინავიის ქვეყნებში, სახელდობრ, სწორედ ნორვეგიაში, კერძოდ, ვიკინგთა რწმენა-წარმოდგენებში, „ოდინი“, „ვოდანი“ — ჩრდილოელი ზევსი, უფრო ევროპის ჩრდილო ნაწილში, სახელდობრ, სწორედ გერმანელებში¹⁷, „ოგდი“ — მდინარეების: ობის?,¹⁸ ენისეისა და ანგარის¹⁹ აუზში, კერძოდ, ტუნგუსკთა რწმენა-წარმოდგენებში, შორეულ ციმბირში²⁰ და ა.შ., სავსებით ზუსტი სემანტი-

კური საზრისით, ოქროსთვის სწორედ საქართველოდან და ასევე უძველესი ცივილიზაციების იმდროინდელი სხვა ცენტრებიდან, მათ შორის თავად შუამდინარეთიდან²¹, ხალხთა დიდი და ინტენსიური მიგრაციების ერთ-ერთ უტყუარ დასტურს უნდა წარმოადგენდეს.²²

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბერაძე თ. ოდიშის პოლიტიკური გეოგრაფიიდან. – საქართველოს ისტორიული გეოგრაფია. ტ. III. თბ., 1967;
2. ბერაძე თ. „მეგრელი“, „სამეგრელო“, „ოდიში“. - საქართველოსა და ქართველების აღმნიშვნელი უცხოური და ქართული ტერმინოლოგია. თბ., 1993.
3. ბერიძე ვ. ოდი, ოდიში და ოდოია. ჟურნ. „მნათობი“, 12, 1959.
4. გელოვანი აკ. მითოლოგიური ლექსიკონი. თბ., 1983.
5. გორდემიანი რ. ბერძნული ცივილიზაცია. ხუთ ნიგნად. ტ. 1. თბ., 1988.
6. კილანავა ბ., კილანავა კ. ღვთაება ვობი. ჟურნ. „ცისკარი“, 6, 1981.
7. სიჭინავა მ. ზევსი და პრომეთე ანუ მინიმუმბანი ბერძნულ მითოსში წარმოებისა და ფულის დაპირისპირების შესახებ. ჟურნ. „ეკონომიკა“, 4-5, 1994.
8. სიჭინავა მ. ურანოსი, კრონოსი და ზევსი ანუ მინიმუმბითი მხატვრული წარმოდგენები ანტიკურ მითოსში ფულის აღმოცენების ისტორიის შესახებ. ჟურნ. „ეკონომიკა“, 6-8, 1994.
9. სიჭინავა მ. ოქროს სანმისი: ერთ-ერთი პირველი ოქროს მონეტა დედამიწაზე. ჟურნ. „ეკონომიკა“, 9-12, 1994.
10. სიჭინავა მ. სასაქონლო - ფულად ურთიერთობათა კანონზომიერი ისტორიული განვი-

¹⁵ ანუ იგივე სწორედ ოდისში, სადაც იშვა და აღზევდა ოდი და საიდანაც შეძრა მსოფლიო?.

¹⁶ შდრ. მოსაზრება: ახალ ევროპაში XIX ს-მდე თითქმის არაფერი იცოდნენ მრავალი ძველი კულტურის შესახებ. ამან ბევრად განაპირობა წარმოდგენა ბერძნებზე, როგორც ვუნდერკინდებზე, რომელთაც „... ყოველი შემთხვევისათვის, ევროპულ კონტინენტზე მაინც, ცივილიზაციის დამწყებად თვლიდნენ ... მაგრამ დროთა განმავლობაში ამგვარი რწმენა თანდათან იცვლებოდა ... გამოირკვა, რომ, ბევრი რამ, რასაც ბერძენთა დამსახურებად მივიჩნევდით, თურმე მათზე გაცილებით უფრო ადრე არსებულა სხვა ცივილიზაციათა ნიაღში. ა.მ. თურმე ქალაქური ცხოვრების პრიმიტიული ფორმები უკვე ნეოლითში ყოფილა გავრცელებული აღმოსავლეთ ხმელთაშუა ზღვის რეგიონში და შესაბამისად აქ ყველაზე გვიან ძვ.წ.ა. VII ათასწლეულიდან მაინც კლასობრივი საზოგადოების რაღაც ჩანასახებზე შეგვიძლია ვილაპარაკოთ. ე.წ. ნეოლითური რევილუცია მძლავრი სტიმული გახდა კულტურის მთელი შემდგომი განვითარებისა. IV ათასწლეულიდან ასპარეზზე გამოდიან უკვე ცივილიზაციები — ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, ანუ ქვეყნები, რომელთა მოსახლეობას აქვს თავისი დამწერლობა, ხელოვნება და საკმაოდ წინ წასული ქალაქური ცხოვრება, დიფერენცირებული ეკონომიკური და სოციალური ურთიერთობებით“ (კურსივი ჩვენია-მ.ს.)... ამიერიდან კაცობრიობის განვითარების ნაბიჯები საოცრად ჩქარი ხდება“ [5. 9]. ეს მოვლენები სავარაუდოდ, როგორც ჩანს, გაცილებით ადრეა წარმოშობილი და განვითარებული ანტიკურ საქართველოში.

¹⁷ ინტერესს იწვევს ამ თვალსაზრისით წყლის სახელწოდება ევროპულ ენებში: Вода - „ვოდა“ რუსულში, Water - „ვოთა“ ინგლისურში და სხვ.

¹⁸ შესასწავლია ამ თვალსაზრისით სახელიც - ობი, როგორც მდინარის სახელწოდება და ასევე მისი შენაკადების - ბია, ირტიმი, ტობოლი, ტურა და სხვ. სახელებიც.

¹⁹ საგულისხმოა სახელის ანგარა მსგავსება სახელთან - ენგური და ასევე მდინარე ანგარას ერთ-ერთი სათავე-შენაკადის სახელწოდება - ია.

²⁰ ინტერესს იწვევს ეს ტოპონიმიც, ანუ იგივე „სიბირი“ რუსულად, ხალხური ეტიმოლოგიით იგივე „სიბერია“, როგორც ეს უთქვამს იქაურ მცხოვრებს,

ძირძველ ციმბირელს, საკმაოდ მაღალი თანამდებობის პირს, ყამირის ასათვისებლად ჩასული ქართველებისთვის გამართულ სუფრაზე ქ. კრასნოიარსკში - „ჩვენ სიბერები ანუ იბერები ვართო!“ - აზრი მომანოდა ამავე სუფრის მონაწილემ, ჟურნალისტმა გოლიათ კეკელიამ 1997 წელს ქ. თბილისში, ეროვნულ ბიბლიოთეკაში ერთად მუშაობისას.

²¹ იგი ისტორიულად არაა ცნობილი ოქროს სიმდიდრის ბუნებრივი სიუხვით და ამიტომ ძნელია ვივარაუდოთ ამ რეგიონში ამ პროცესების უფრო ადრეული განვითარება, ვიდრე მათი განვითარება საკუთრივ სწორედ საქართველოში. შდრ. ავტორის სტატია [13].

²² შდრ. ოქროს საბადოთა მდებარეობის სქემა დედამიწაზე [23].

- თარების საფეხურები საქართველოში. ჟურნ. „ეკონომიკა“, 12, 1996.
11. სიჭინავა მ. საქართველო და ანტიკური მითოსი: სასაქონლო-ფულად ურთიერთობათა განვითარების საფეხურები. დის. ეკონ. მეცნ. დოქტ... თბ., 1999.
 12. სიჭინავა მ. ლარი თუ მანათი?! ჟურნ. „ეკონომიკა“, 7-8, 2000.
 13. სიჭინავა მ. სიკლი თუ სკილი?! ჟურნ. „გადასახადები“, 7, 2012.
 14. სიჭინავა მ. ოქროს ფეტიში საქართველოში და ღვთაება ოდი - ქართველთ ღვთაება. ჟურნ. „ბიზნეს-ინჟინერინგი“, 4, 2013.
 15. სულხან-საბა ორბელიანი. ლექსიკონი ქართული. ტ.1. თბ., 1991.
 16. ლლონტი ალ.. დღეთა და თვეთა ძველქართული მნიგნობრული და ხალხური სახელწოდებისათვის. გაზ. „ერი“. 3.07.1991.
 17. ჩუბინაშვილი ნ. ქართული ლექსიკონი. თბ., 1961.
 18. ჭანტურიშვილი ს. ნადური სიმღერა „ოდოიას“ საკითხისათვის. ჟურნ. „მაცნე“, 6, 1970.
 19. ჯავახიშვილი ივ. თხზ., 12 ტ-ად. ტ. 1. თბ., 1979.
 20. Мифологический словарь. 2-е изд., сост.: М. Н. Ботвиник, М. А. Коган, М. Б. Рабинович, Б. С. Селецкий. Л., 1961.
 21. Мифологический словарь. Гл. Ред. Е. М. Мелетинский. М., 1991.
 22. Мифы народов мира. Энциклопедия в двух томах. Второе изд. т.2. М. 2000.
 23. Фирсов Л. В. рассказы о золоте. Магадан. 1957, წიგნში: Потемкин С. В. Благородный 79-й. М. „Недра“. 1988.

ყირიმელი თათრების საკითხი ნაცისტური გერმანიის აღმოსავლურ პოლიტიკაში

ივანე ოსაძე — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

Вопрос крымских татар в «восточной» политике нацистской Германии

Иване Осадзе, профессор ГГУ

Резюме

Вся история взаимоотношений нацистского военно-политического руководства с национальным движением крымских татар свидетельствует о том, что оно не рассматривало их в качестве равноправного союзника. Мусульманские комитеты на территории полуострова, и организация на территории Германии были нужны немцам прежде всего, как инструмент оккупации, национальной политики или пропаганды, при помощи которого они собирались влиять на основную массу татарского населения в тех или иных целях. Ещё одной стороной существования крымско-татарских организаций было их незавидное положение «разменной монеты» в «борьбе полномочий» между различными властными структурами третьего рейха.

რეზიუმე

მესამე რაიხის სამხედრო-პოლიტიკური ხელმძღვანელობის ურთიერთობა ყირიმელ თათრებთან ნათლად ასახავს მისი „აღმოსავლური“ პოლიტიკის წინააღმდეგობრივ ხასიათს. ნაცისტური გერმანია ცდილობდა გამოეყენებინა ყირიმელი თათრები საკუთარი მიზნების რეალიზაციისათვის. 1941 წლის დეკემბერში ოკუპირებული ყირიმის ტერიტორიაზე დაიწყო შექმნის პროცესი მუსლიმანური კომიტეტებისა – ეთნიკური კოლაბორაციონისტული ორგანიზაციებისა წარმომადგენლობითი ფუნქციებით. დეკლარირებული იყო, რომ ისინი დაიცავდნენ ყირიმელი თათრების ინტერესებს ახალი ხელისუფლების წინაშე. რეალურად ეს ორგანიზაციები გახდნენ ოკუპანტების მთავარი დამხმარეები პარტიზანების წინააღმდეგ ბრძოლაში. მათი საშუალებით ხდებოდა მოხალისეების გადაბირება ყირიმელი თათრების კოლაბორაციონისტულ ფორმირებებში და მოსახლეობის ფსიქოლოგიური დამუშავება.

საკვანძო სიტყვები: ყირიმი, ნაცისტები, გერმანია, მესამე რაიხი, ყირიმელი თათრები, ნაციონალისტები, მუფტიატი, ბერლინი, მემორანდუმი.

არსებული მასალებიდან ჩანს, რომ ყირიმი ჰიტლერისა და სხვა ნაცისტი ხელმძღვანელების განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევდა. იგი გეგმის მიხედვით რაიხსკომისარიატ „უკრაინის“ შემადგენლობაში მოიაზრებოდა, მაგრამ როზენბერგი დაჟინებით მოითხოვდა, რომ ყირიმი უშუალოდ მესამე რაიხის კონტროლქვეშ ყოფილიყო. ის ამტკიცებდა, რომ პირველ მსოფლიო ომამდე გერმანელ კოლონისტებს აქ ეკუთვნოდათ მნიშვნელოვანი ტერიტორიები და ყირიმში XVI საუკუნეში ცხოვრობდნენ გოთები, ძველი გერმანული ტომი. ამგვარად, ნახევარკუნძული მხოლოდ ფორმალურად უერთდებოდა უკრაინას, რეალურად ის უნდა ემართათ გერმანიიდან.

დოკუმენტებიდან ირკვევა, რომ ჰიტლერს ყირიმის მომავალი წარმოდგენილი ჰქონდა აქ მცხოვრები ხალხების გარეშე, 1941 წლის 16 ივლისს სამხედრო-პოლიტიკური ხელმძღვანელობის თათბირზე მან განაცხადა: „ნახევარკუნძული აუცილებლად უნდა გაიწმინდოს ყველა უცხოელისაგან და დასახლდეს გერმანელებით“.

ნაცისტური გერმანიის პოლიტიკა ყირიმელი თათრების მიმართ ატარებდა წინააღმდეგობრივ ხასიათს. მესამე რაიხის სამხედრო-პოლიტიკური ხელმძღვანელობა ცდილობდა გამოეყენებინა ყირიმელი თათრები საკუთარი მიზნების რეალიზაციისათვის. თავის მხრივ, თათარი ნაციონალისტები მთელ ძალისხმევას მიმართავდნენ არსებული ვითარების თავიანთი გეგმების განხორციელებისათვის გამოსაყენებლად.

1941 წლის ოქტომბერში რამდენიმე ყირიმელმა თათარმა ემიგრანტმა მემორანდუმით მიმართა ნაცისტური პარტიის საგარეო პოლიტიკურ განყოფილებას, რომლის ხელმძღვანელი იყო ცნობილი ნაცისტი იდეოლოგი ალფრედ როზენბერგი. მემორანდუმში ხაზგასმული იყო თათრულ-გერმანული თანამშრომლობის შესახებ 1918 წელს და გადმოცემული იყო ხედვა ყირიმის ნახევარკუნძულის მომავლის თაობაზე. მათი გეგმებით ის უნდა გამხდარიყო მესამე რაიხის მოკავშირე თათრული სახელმწიფო.

1941 წლის დეკემბერში ორი ყირიმელი თათარი პოლიტიკური აქტივისტი — ედიგე კირიმილი და მუსტეფა ულკიუსალი — ჩავიდნენ ბერლინში და შეეცადნენ კონტაქტი დაემყარებინათ გერმანიის ხელისუფლებასთან. მესამე რაიხის ხელისუფლების წარმომადგენლებთან შეხვედრების დროს სხვა მრავალ საკითხთან ერთად განიხილავდნენ უმთავრესს — დამოუკიდებელი ყირიმის მომავალ ბედს. ყირიმელი თათარი ნაციონალისტები გერმანელ ჩინოვნიკებს თხოვდნენ მიეცათ გარანტიები, რომ ასეთი დამოუკიდებლობა პრინციპში შესაძლებელი იყო, მაგრამ ამ მიმართულებით პროზიტიურს ვერაფერს ვერ მიაღწიეს. კირიმალი და ულკიუსალი შეეცადნენ მიეღოთ ნებართვა მოენახულებინათ ოკუპირებული უკრაინისა და ყირიმის ტერიტორიაზე არსებული სამხედრო ტყვეთა ბანაკები, სადაც შეიძლება ყოფილიყოვნენ ყირიმელი თათრები. გერმანელებმა მაშინვე კატეგორიული უარი განუცხადეს, მოიმიზეზეს რა კარანტინი. თუმცა მოგვიანებით როზენბერგის ნებართვით მათ შეძლეს პოლონეთში, ლიტვაში და ბელორუსიაში შეღწევა, სადაც აგრეთვე საკმაოდ მრავალრიცხოვანი იყო მუსლიმანური მოსახლეობა. ბერლინში ყოფნის კიდევ ერთი შედეგი იყო ისიც, რომ მართალია არაოფიციალურად, მათ შეძლეს საფუძველი ჩაეყარათ ყირიმელი თათრების მომავალი წარმომადგენლობისათვის გერმანიაში.

1941 წლის დეკემბრიდან დაიწყო პროცესი მუსლიმანური კომიტეტების შექმნისა — ეთნიკური კოლაბორაციონისტული ორგანიზაციებისა წარმომადგენლობითი ფუნქციებით. მათი შექმნისას დეკლარირებული იყო, რომ ამ კომიტეტებს უნდა დაეცვათ ყირიმელი თათრების ინტერესები ახალი ხელისუფლების წინაშე. შინამდვილეში ეს ორგანიზაციები გახდნენ ოკუპანტების მთავარი დამხმარეები პარტიზანების წინააღმდეგ ბრძოლაში. მათი მეოხებით ხდებოდა მოხალისეების გადაბირება ყირიმელი თათრების კოლაბორაციონისტულ ფორმირებებში და ფსიქოლოგიური დამუშავება. მუსლიმანური კომიტეტები შეიქმნა ყირიმის ყველა დიდ ქალაქსა და რაიონში. საყურადღებოა, რომ გერმანელებმა აკრძალეს მთავარი კომიტეტის შექმნა, რომელიც იქნებოდა ხელმძღვანელი ინსტანცია ყველა დანარჩენისა. თუმცა სიმფეროპოლის კომიტეტი ასრულებდა ამ ფუნქციას არასაჯაროდ. ხაზგასასმელია, რომ ამ ორგანიზაციების მთელი საქმიანობა მიმდინარეობდა ყირიმის უშიშროების პოლიციისა და სდ-ის შეფის სრული კონტროლის ქვეშ. იგი დაჟინებით

მოითხოვდა, რომ მათი ხელმძღვანელები დაკავებული ყოფილიყვნენ მხოლოდ სამეურნეო და ჰუმანიტარული საკითხებით და ყოველწინადად აერიდებინათ თავი პოლიტიკისათვის. თუმცა პრაქტიკაში ეს ყოველთვის ასე არ იყო, რაც იწვევდა კონფლიქტებს ყირიმელ თათარ ნაციონალისტებსა და ოკუპანტებს შორის. ცხადია, რომ საჭირო იყო შუამავალი, ამ როლის შესრულებაზე კი პრეტენზიას აცხადებდნენ ბერლინში მყოფი ემიგრანტები.

მთელი 1942 წელი კირიმალმა მონაღომა ორგანიზაციული საკითხების გადანყვეტას და ყირიმელი თათრების წარმომადგენლობის პროზიციების განმტკიცებას. ამასთან ერთად ბერლინის წარმომადგენლობა გაიზარდა რაოდენობრივადაც. ახლა მის შემადგენლობაში უკვე თორმეტი კაცი იყო. ესჯგუფი უახლოეს მიზნებად ისახავდა: უპირველეს ყოვლისა ყირიმელი თათარი სამხედრო ტყვეებისა და გერმანიაში გაყვანილი „აღმოსავლელი მუშების“ გვედრის შემსუბუქებას, აგრეთვე ყირიმში დემოგრაფიული სიტუაციის შეცვლას. თათარული წარმომომის მოსახლეობის პროცენტის გაზრდის მიზნით კირიმალი და მისი ხალხი გეგმავდნენ ყირიმში ჩაესახლებინათ მუსლიმანური მოსახლეობა ბელორუსიიდან, ლიტვიდან და რუმინეთიდან. ფიქრობდნენ კიდევ დაემყარებინათ კავშირი თათარულ საზოგადოებასთან ყირიმის ტერიტორიაზე.

იცოდნენ რა ეს მიზნები ბერლინის წარმომადგენლობისა, გერმანელები წელიწადზე მეტი ხნის განმავლობაში უკრძალავდნენ მის წევრებს ნახევარკუნძულზე შესვლას. ასეთი გამგზავრების ყველაზე კატეგორიული მონინა-აღმდეგე იყო ყირიმის გენერალური კომისარი ალფრედ ფრაუნფელდი. მას ძალზე აშფოთებდა ბერლინელი ემიგრანტების პოლიტიკური ამბიციები. ფრაუნფელდს არ მოსწონდა აგრეთვე მათი გეგმები ყირიმელი თათრების ჩასახლების თაობაზე. ნაცისტური პარტიის ხელმძღვანელთა შორის იგი იყო ერთ-ერთი მთავარი მომხრე მომავალში ნახევარკუნძულის გერმანიზაციისა. მიუხედავად ამისა 1942 წლის ივლისში ის იძულებული გახდა ეცნობებინა ედიგე კირიმალისათვის, რომ ცნობს მის შტაბს, როგორც სრულყოფილიან წარმომადგენლობას ყირიმელი თათრებისა, მაგრამ მხოლოდ ეკონომიკურ და ჰუმანიტარული სფეროს საკითხებში. უნდა ითქვას, რომ ფრაუნფელდის თანხმობაზე გავლენა მოახდინა პროფესორ გერჰარდ ფონ მენდეს პოზიციამ, რომელიც აღმოსავლეთის ოკუპირებული ოლქების საქმეთა სამინი-

სტროში დაკავებული იყო თურქული და კავკასიელი ხალხებით, და, როგორც მისი შეფი როზენბერგი, ითვლებოდა დიდ მეგობრად ყველასი „ვისაც ჩაგრაგვდა რუსული იმპერიალიზმი“.

ყირიმში მოგზაურობის შემდეგ კირიმალის შტაბს ოფიციალურად უწოდეს ყირიმელ თათართა ნაციონალური ცენტრი 1943 წლის იანვარში, ხოლო ამავე წლის ნოემბერში სამინისტროში შეიქმნა ყირიმელ თათართა განყოფილება (Krimtataren leitstelle), რომლის ხელმძღვანელ დოქტორ რიჰარდ კორნელსენს უნდა მიეცა სათანადო მითითებები კირიმალისა და მისი ხალხისათვის. როზენბერგი იმედოვნებდა, რომ ამ ცენტრის წევრები იმოქმედებდნენ მხოლოდ გერმანული ინსტრუქციების შესაბამისად და გამოიჩინდნენ ინიციატივას მხოლოდ დასაშვებ ფარგლებში. მიუხედავად ამისა კირიმალმა პრაქტიკულად თავიდანვე დაიწყო დამოუკიდებელი მოქმედება და თავის ბერლინელ მფარველებს ხშირად აყენებდა მომხდარი ფაქტის წინაშე. ამან კი გამოიწვია მთელი სერია კონფლიქტებისა მესამე რაიხის სხვადასხვა ინსტანციებს შორის.

გერმანელებმა ყურადღების მიღმა დატოვეს სიმფეროპოლის მუსლიმანური კომიტეტის პროგრამა, რომლის მიხედვითაც უნდა შექმნილიყო თათართა სახელმწიფო გერმანიის პროტექტორატის ქვეშ, საკუთარი არმიის ფორმირება და ეროვნული პარლამენტის არჩევნები. ეს დოკუმენტები გაიგზავნა ბერლინში განსახილველად, მაგრამ მათი დამტკიცება არ მომხდარა. ასეთივე ბედი ეწია ამეტ ოზენბაშლის მიერ 1942 წლის ნოემბერში შედგენილ მემორანდუმს, რომელშიც გადმოცემული იყო გერმანიისა და ყირიმელ თათართა თანამშრომლობის პროგრამა. მემორანდუმში ის ითხოვდა ეცნოთ ეს უკანასკნელნი ნახევარკუნძულის მკვიდრ მოსახლეობად და მესამე რაიხის მოკავშირე ხალხად. ყველა ყირიმელ თათარს, რომელიც იყო გასახლებული, ნება უნდა დართოდა დაბრუნებისა. იმათ, ვინც უკვე ცხოვრობდა ყირიმში, უნდა მიეღოთ კოლექტივიზაციის დროს წართმეული მიწის ნაძელები. მთავარი რისკენაც მიისწრაფოდა ოზენბაშლი იყო რელიგიური და ნაციონალური ცენტრი, რომელსაც ექნებოდა ხალხის ნდობა. 1943 წლის თებერვალში ეს მემორანდუმი კირიმალის დახმარებით გადაეცა „აღმოსავლური პოლიტიკით“ დაკავებულ ყველა ძირითად გერმანულ ინსტანციას. ბერლინელმა თათრებმა დიდი ძალისხმევა გამოიჩინეს, რომ ამ მემორანდუმს გაცნობოდა რაც შეეხება მეტი ჩინოვნიკი თუმ-

ცა რეზულტატი აღმოჩნდა ნულოვანი. დგილობრივი უშიშროების პოლიციისა და სდ-ის უფროსმა მიიღო ზომები, რომ ეს დოკუმენტი არ გავრცელებულიყო ყირიმშიც.

აღსანიშნავია, რომ გერმანიის სამხედრო-პოლიტიკური ხელმძღვანელობა მთლიანობაში ლოიალურად ეკიდებოდა ისლამს, ცდილობდა მუსლიმანები გადაეცია თავის მოკავშირეებად სსრკ-ის და ინგლისის წინააღმდეგ ბრძოლაში. საბჭოთა კავშირის ზოგიერთ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე „ისლამური ფაქტორი“ გახდა ერთი ინსტრუმენტი ნაცისტების ნაციონალური პოლიტიკისა. ეს პოლიტიკა ხორციელდებოდა ყირიმშიც. საოკუპაციო ხელისუფლება ყოველნაირად უწყობდა ხელს მის აღორძინებას (მეჩეთების გახსნა, დახმარება სასულიერო პირების მომზადებაში და ა. შ.). მაგრამ ამასთან ერთად გერმანული საოკუპაციო ხელისუფლება ეწინააღმდეგებოდა მუსლიმანი მაღალი სასულიერო პირების - მუფთების არჩევას. ასეთი პოლიტიკის მიზეზი სრულიად ნათელი იყო - არ სურდათ შექმნილიყო ცენტრი, რომელიც სასულიეროდან აუცილებლად გახდებოდა პოლიტიკური. ყირიმის ოკუპაციის შემდეგ ნაციონალისტებმა წამოაყენეს მუფტის არჩევის წინადადება.

საგულისხმოა, რომ ყირიმელი თათარი ნაციონალისტები არ იყვნენ მარტონი ამ მიმართულებით ძალისხმევის დროს. მათ საკმაოდ გავლენიანი მოკავშირეები ყავდათ გერმანიის პოლიტიკურ წრეებში. მათ შორის უკვე ზემოთ ნახსენები გერჰარდ ფონ მენდემ, რომელიც მიიჩნევდა, რომ პროგერმანულად განწყობილი მუფტის გამოჩენას ექნებოდა დადებითი მხარეები: „ისლამური სამყარო ერთი მთლიანობაა. ამიტომ გერმანიის შემხვედრი ნაბიჯი მუსლიმანებისადმი აღმოსავლეთში უცილობლად გამოიწვევს შესაბამის განწყობას ყველა მუსლიმანში“.

ომის პირველი ორი წლის განმავლობაში ნაციონალისტების თხოვნები მთლიანად უყურადღებოდ რჩებოდა, ხოლო 1943 წლის ოქტომბრიდან სიტუაცია ძირეულად შეიცვალა: საბჭოთა ხელისუფლებამ უარი თქვა აგრესიულ ანტირელიგიურ პოლიტიკაზე და ნება დართო აერჩიათ სრულიად საბჭოთა მუსლიმანთა მუფტი, რომლის რეზიდენციაც გახდა ტაშკენტი. პირველებმა, ამ მოვლენაზე რეაგირება მოახდინეს „აღმოსავლეთის სამინისტროში“. ყირიმელ თათართა განყოფილების ხელმძღვანელმა კორნელსენმა და ფონ მენდემ მოამზადეს მემორანდუმი, რომელშიც გერმანიის სამხედ-

რო-პოლიტიკურ ხელმძღვანელობას სთავაზობდნენ გადაედგათ საპასუხო ნაბიჯები და ეჩვენებინათ, რომ ტაშკენტის მუფტის არჩევნები არის არალეგიტიმური, თვითონ ის კი მარიონეტია მოსკოვის ხელში.

სანიანალმდეგო მოქმედების ყველაზე ეფექტურ ფორმად ავტორებს მიაჩნდათ მხოლოდ ყირიმის, კავკასიის, თურქესტანის და ვოლგისპირეთის მუსლიმანი მაღალი სამღვდლოების კონგრესის მოწვევა. კონგრესის შემდეგ იგეგმებოდა ყირიმის მუფტის არჩევა, რაც ფაქტობრივად იყო ფიქცია, რამდენადაც კანდიდატი ამ პოსტზე კორელსენმა წინასწარ შეარჩია. ახალი სასულიერო ლიდერი უნდა გამხდარიყო ამეტ ოზენბაშლი, რომელიც ამ დროისათვის იმყოფებოდა რუმინეთის ტერიტორიაზე.

გადამუშავების შემდეგ მემორანდუმში გადაეცა განსახილველად სახმელეთო ჯარების სარდლობას, რომლის განკარგულებაშიც იყო ყირიმის ტერიტორიის საოკუპაციო ადმინისტრაცია. პროექტი გამოიყურებოდა ფრიად მაცდურად, თუმცა არმიის ხელმძღვანელობამ იგი დაბლოკა. ოზენბაშლის ხსენებამაც კი გერმანელი გენერლები დაარწმუნა იმაში, რომ მომავალი მუფტიატი იქნებოდა ყირიმელი თათარი ნაციონალისტების პოლიტიკური აქტივობისა და ინტრიგების ცენტრი. ამასთან ერთად ყირიმი ამ დროისათვის უკვე წარმოადგენდა „აღყაშემორტყმულ ციხე-სიმაგრეს“ და მის ტერიტორიაზე მუსლიმანური სასულიერო-პოლიტიკური ცენტრის შექმნას შეეძლო მხოლოდ გაემწვავებინა ეროვნებათმორის ურთიერთობა. ყირიმში ვერმახტის ჯარების სარდლის გენერალ-პოლკოვნიკ ერვინ იენეკეს აზრით, თათრები უბრალოდ არ იმსახურებდნენ ასეთი „დაფასებას“.

ბუნებრივია ასეთი ვერდიქტი ნიშნავდა ყირიმის მუფტიატის აღდგენის პროექტის დასასრულს, მიუხედავად იმისა, რომ როზენბერგის თანამშრომლები ამ თემაზე საუბარსა აგრძელებდნენ 1944 წლის 28 თებერვლამდე. უნდა აღინიშნოს, რომ ყირიმელი თათრების მიმართ განსხვავებული პოზიციები ჰქონდათ როზენბერგის უწყებას და ვერმახტის სამხედრო ხელმძღვანელობას, რაც ზოგჯერ მათი ურთიერთობის გამწვავებას იწვევდა.

მხოლოდ 1945 წლის 17 მარტს, როდესაც ყირიმი უკვე გათავისუფლებული იყო გერმანელი ოკუპანტებისაგან, აღფრედ როზენბერგმა მესამე რაიხის მთავრობის სახელით გააკეთა ოფიციალური განცხადება, რომელშიც ყირიმელ თათართა ნაციონალური ცენტრი ცნობილ

იქნა ყირიმელი თათარი ხალხის ერთადერთ პოლიტიკურ და დიპლომატიურ წარმომადგენლად.

დაგვიანებული პოლიტიკური აღიარება ამ ორგანიზაციისა იყო მთავარი შედეგი ყირიმელ თათართა ეროვნული მოძრაობის თანამშრომლობისა მესამე რაიხის ხელმძღვანელობასთან. მთელი ისტორია ნაცისტური სამხედრო-პოლიტიკური ხელმძღვანელობის ურთიერთობისა ყირიმელ თათართა ეროვნულ მოძრაობასთან მოწმობს, რომ ის არ განიხილავდა მათ თანასწორუფლებიან მოკავშირედ. მუსლიმანური კომიტეტები ნახევარკუნძულზე და გერმანიის ტერიტორიაზე არსებული ორგანიზაცია გერმანელებს სჭირდებოდათ უპირველეს ყოვლისა როგორც ინსტრუმენტი ოკუპაციის, ეროვნული პოლიტიკის ან პროპაგანდისა, რომლის საშუალებითაც მათ გავლენა უნდა მოეხდინათ თათრული მოსახლეობის ძირითად მასაზე. ყირიმელ თათართა ორგანიზაციები ასრულებდნენ აგრეთვე არცთუ სახარბიელო როლს „სასინჯი ქვისა“ ნაცისტური გერმანიის სახელისუფლებო სტრუქტურებს შორის „უფლებამოსილებათა ბრძოლაში“

ყირიმის მომავალთან დაკავშირებული ნაცისტური სამხედრო-პოლიტიკური ხელმძღვანელობის გეგმების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ მისი პოლიტიკური ორგანიზაციისა და ეროვნული მოწყობის მოდელი ნამდვილად არსებობდა, იგი ითვალისწინებდა ნახევარკუნძულის სრულ გერმანიზაციას, რაც გამორიცხავდა ყირიმელი თათრების რაიმე ფორმით სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის არსებობას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მიხეილ სვანიძე, ოსმალეთის ისტორია, თბილისი, 1999;
2. ზბიგნევ ბუჟინსკი, დიდი საჭადრაკო დაფა, თბილისი, 2014;
3. ივანე ოსაძე, ყირიმი ჰიტლერის გეგმებში, ჟურნ. ბიზნეს-ინჟინერინგი, 3, 2014;
4. Чикин А.М. Что они готовили для нас, <http://www.ruslo.cr/articles/604/> ;
5. Период немецкой оккупации Севастополя, <http://www.sevastopol.ws./Pages/said=4b> ;
6. Lambert M. Frauenfeld, Betaskript Publishing, Surhone, 2011;
7. Ганина Н. А. Крымско-готский язык. СПб: «Аления», 2011;
8. Айбабин А. И. Этническая История ранневизантийского Крыма. Симферополь; Дар, 1999;

სახელმწიფო როლის მოდიფიკაცია ეკონომიკის გლობალიზაციის პირობებში

მაია ამირგულაშვილი — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი,
ქეთევან მდინარაძე — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

State Role Modification of the Economy in the Condition of Globalization

Maia AmirgulaSvili
Qetevan MdinaraZe

Summary

The article deals the arguments, which confirm the active role of globalization and post-industrial transition. It is said that today country's government can neither develop nor implement the economic policies of other countries and particularly the globalization of the leading subjects without taking into account standards of behavior. Globalization makes a significant impact on the state's economic functions, leads to economic regulation forms, methods and tools for a significant change.

In the era of globalization is the most important functions of the state not only protect the national economy from the external factors influence, the so-called "External shocks", which is practically impossible today, but in the world's agricultural unions its effective activity and the country's competitiveness on a global scale.

რეზიუმე

ნარმოდგენილ სტატიამო მოცემულია ის არგუმენტები, რომლებიც ადასტურებენ სახელმწიფოს აქტიურ როლს გლობალიზაციისა და პოსტინდუსტრიული ტრანსფორმაციის პირობებში. ნათქვამია, რომ დღეს არც ერთ ქვეყნის მთავრობას არ შეუძლია შეიმუშაოს და განახორციელოს ეკონომიკური პოლიტიკა სხვა ქვეყნებისა და განსაკუთრებით გლობალიზაციის წამყვანი სუბიექტების ქცევის ნორმების გათვალისწინების გარეშე. გლობალიზაცია, არსებით ზეგავლენას ახდენს სახელმწიფოს ეკონომიკურ ფუნქციებზე, იწვევს ეკონომიკის რეგულირების ფორმების, მეთოდებისა და ინსტრუმენტების მნიშვნელოვან ცვლილებას.

გლობალიზაციის ეპოქაში სახელმწიფოს უმნიშვნელოვანესი ფუნქციაა არა მხოლოდ ეროვნული ეკონომიკის დაცვა გარე ფაქტორების ზემოქმედებისაგან ანუ ე.წ. „გარეგანი შოკებისგან“, რაც დღეს პრაქტიკულად შეუძლებელია, არამედ მსოფლიო სამეურნეო კავშირებში

მისი ეფექტიანი ჩართვის უზრუნველყოფა და ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება გლობალური მასშტაბით.

საკვანძო სიტყვები: გლობალიზაცია, სახელმწიფო, ეკონომიკა, ტრანსფორმაცია,

სახელმწიფოს ეკონომიკურ როლზე თანამედროვე პირობებში ორი უმნიშვნელოვანესი პროცესი ზემოქმედებს: გლობალიზაცია და პოსტინდუსტრიული საზოგადოების (ეკონომიკის) ჩამოყალიბება. პირველი გამოიხატება იმაში, რომ საგრძნობლად იზრდება როგორც სხვადასხვა სახელმწიფოთა მთავრობების ურთიერთდამოკიდებულება ეროვნული ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებასა და განხორციელებაში, ისე მათი დამოკიდებულება ზეეროვნულ (ზესახელმწიფო) ინსტიტუტებზე. ყოველივე ეს, რა თქმა უნდა, ზღუდავს ეროვნულ მთავრობათა სუვერენიტეტის ხარისხს, ავიწროებს მათი ავტონომიურობის სივრცეს და წარმოშობს ცალკეულ ქვეყნებში მარეგულირებელ ღონისძიებათა უნიფიცირებისა და შეთანხმების აუცილებლობას.

ზემოაღნიშნული ხომ არ ნიშნავს იმას, რომ გლობალიზაციის ეპოქაში მიმდინარეობს სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის შესუსტება და უფრო მეტიც –სახელმწიფოს კვდომა? ამ თეზისს არც თუ ისე ცოტა მომხრე ჰყავს სამეცნიერო წრეებში, რომლებიც სხვადასხვა არგუმენტის გამოყენებით ცდილობენ მის დასაბუთებას[1.30] რამდენად შეესაბამება ეს მოსაზრებები რეალობას?

როგორც ცნობილია, თანამედროვე სახელმწიფოს ისტორია, რომელიც ვესტფალიის სისტემიდან იწყება, რამდენიმე ისტორიული ეტაპის მომცველია. პირველ ეტაპზე (XVI-XVII საუკუნეები) განხორციელდა სახელმწიფოს, როგორც ძალადობის ინსტიტუტის ჩამოყალიბება და უმაღლესი სახელისუფლებო ძალაუფლების გადასვლა სასულიერო ფენიდან საერო ფენის ხელში. მეორე ეტაპი უკავშირდება

XVIII საუკუნის ევროპაში პირველი რესპუბლიკის წარმოქმნას და ხელისუფლების დაყოფას, პირველ კონსტიტუციებს და ადამიანის უფლებათა იდეის აღმოცენებას; მესამე ეტაპი მოიცავს XIX საუკუნეს, რომელიც გამოირჩეოდა კოლონიური სახელმწიფოების წარმოშობით, მსოფლიოს დაყოფით მეტროპოლიებად და კოლონიებად; მეოთხე ეტაპზე (XX საუკუნე) დაიწყო სტიქიურად ფუნქციონირებადი ბაზრის სახელმწიფო რეგულირება და სახელმწიფოს სოციალიზაცია; მეხუთე ეტაპი – XXI საუკუნის დასაწყისია, როცა გლობალიზაციის პროცესების ინტენსიურად განვითარების შედეგად დღის წესრიგში დადგა სახელმწიფოს სიცოცხლისუნარიანობისა და პერსპექტივის პრობლემა.

ფართო გაგებით, სახელმწიფო, როგორც სოციუმი, საკუთარ თავში მოიცავს: 1. სახელმწიფოს, საკუთარი აზრით, ანუ საზოგადოების პოლიტიკური ორგანიზაციის ფორმა; 2. საზოგადოებას და 3. ბაზარს. ეს ორი უკანასკნელი თავის მხრივ მრავალი სოციალურ-ეკონომიკური სუბიექტისგან შედგება, რომლებიც მოქმედებენ პრინციპით „აქ“ და „ახლავე.“ მათგან განსხვავებით სახელმწიფო მონოდებულობა შეასრულოს ქვეყნის ერთიანობის „ხერხემლის“ როლი, უზრუნველყოს საზოგადოებრივ-ეკონომიკური ცხოვრების სტაბილურობა და უწყვეტი განვითარება. ნებისმიერ ქვეყანაში, მათი განვითარების დონის მიუხედავად, ბევრი პრობლემაა, რომლის დამოუკიდებლად გადაწყვეტა არც ბაზარს შეუძლია, არც საზოგადოებას და იგი მხოლოდ სახელმწიფოს პრეროგატივაა.

სახელმწიფო განსაზღვრავს და იცავს იმ ზოგად კონტექსტს, რომელშიაც ბაზარი თვითრეგულირდება. ამის გარეშე, თავის დროზე, შეუძლებელი იქნებოდა საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლა და მისთვის ცივილიზებული ფორმების მინიჭება.

თანამედროვე პირობებში სახელმწიფოსა და ბაზრის ურთიერთმიმართების მნიშვნელოვანი ასპექტია მათი თანამშრომლობა, რომელიც იძლევა მკაცრი და სწრაფად ცვალებადი მეგა და მაკრო გარემოსადმი ეკონომიკური აგენტების უმტკივნეულო ადაპტაციის შესაძლებლობას, ახალისებს კონკურენციას და ინოვაციებს. ყალიბდება მართვის ინსტიტუტების ერთობლიობა, რომელიც ავსებს და აწესრიგებს ბაზარს.

ყოველივე ზემოაღნიშნული ძალიან მნიშვნელოვანია, თუმცა არ ამონურავს მრავალ-

მხრივ და რთულ ურთიერთკავშირს სახელმწიფოსა და ბაზარს შორის განვითარებულ ინდუსტრიულ და პოსტინდუსტრიულ სისტემაში. დღეს უადრესად აქტუალურია ის გარემოება, რომ თანამედროვე სახელმწიფო იმყოფება არა ბაზრის გარეთ და „ზევიდან კი არ უყურებს“ ბაზარს, არამედ ორგანულადაა ჩაშენებული ბაზარში, წარმოადგენს ბაზრის აქტიურ მოთამაშეს, რომელიც პასუხისმგებელია მთელი საზოგადოების ინტერესთა რეალიზაციაზე.

პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი მის შემდეგ ფუნქციებში რეალიზდება:

- წარმოების რეგულირება იმ დარგებში, რომლებშიც წარმოიშობა ბუნებრივი მონოპოლის პირობები (ელექტროენერჯის წარმოება და განაწილება, ტელეკომუნიკაციები, ტრანსპორტი, კავშირგაბმულობა, წყალმომარაგება და ა.შ.);
- საბაზრო ეკონომიკის არახელსაყრელი სოციალური შედეგების კორექტირება, რომელმაც ხელი უნდა შეუშალოს სოციალური უთანასწორობის გაღრმავებას, უმუშევრობისა და სიღარიბის ზრდას;
- ეკონომიკის სტაბილიზაცია მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ინსტრუმენტების გამოყენებით, რომელიც მონოდებულობა დაიცავს ეკონომიკა კრიზისული დაცემისა და ფასების ინფლაციური ზრდისაგან.

როგორც ჩამონათვალიდან ვხედავთ, ეს არის ფუნქციები, რომლებიც ახასიათებს სახელმწიფოს განვითარებულ საბაზრო ეკონომიკის (ინდუსტრიული ტიპის) ქვეყნებში. პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში იცვლება მხოლოდ მათი განხორციელების წესები და ფორმები.

ევროკავშირის თანამედროვე რეალობა ადასტურებს, რომ ადგილი აქვს ეროვნული სახელმწიფოს ზოგიერთი სუვერენული ფუნქციის გადაცემას ამ უდიდესი რეგიონული გაერთიანების დონეზე: მაგალითად, ფულად საკრედიტო პოლიტიკის უმნიშვნელოვანეს პარამეტრს ევროპის ცენტრალური ბანკი განსაზღვრავს. ამასთანავე, ევროკავშირში ამჟამად შექმნილი რთული სიტუაციის მიუხედავად ეროვნულ სახელმწიფოთა მთავრობები კატეგორიულად ეწინააღმდეგებიან ზეეროვნულ (ზესახელმწიფო) დონეზე ფისკალურ უფლებამოსილებათა დელეგირებას. ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებასაც, რომ გლობალიზაცია თავად წარმოშობს რიგ პრობლემებს, რომელთა გადა-

წყვეტა სახელმწიფოს მონაწილეობის გარეშე პრაქტიკულად შეუძლებელია (მაგალითად, მიგრაციის რეგულირების, ნარკოტრაფიკის, ტერორიზმის გავრცელების, და სხვ.)

პოსტინდუსტრიული სახელმწიფო ნებისმიერ თავის გამოხატულებაში სოციალურად ორიენტირებული სახელმწიფოა და განსხვავება ცალკეული ქვეყნების მიხედვით ამ „სოციალურობის“ მხოლოდ ხარისხშია.

სოციალური თანასწორობის ან უთანასწორობის ხარისხზე ჩვენ შეგვიძლია მსჯელობა ქვეყნების შესაბამისი მაჩვენებლების ურთიერთმედარების საფუძველზე. პოსტინდუსტრიულ სახელმწიფოებში შემოსავლების განაწილებაში მიღწეული თანასწორობის ხარისხი საკმაოდ მაღალია, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია, რამეთუ იგი უზრუნველყოფს საზოგადოებაში სოციალური სტაბილურობის შენარჩუნებას, იცავს მას ძლიერი რყევებისა და რევოლუციებისაგან.

თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესთან მიმართებაში მნიშვნელოვანია ეროვნული სახელმწიფოს ფსიქოლოგიური, მენტალური, კულტუროლოგიურ-ისტორიული და ყოფითი ასპექტები. ისეთ ძლიერ ინტეგრაციულ წარმონაქმნებშია კი, როგორცაა ევროკავშირი და თავისუფალი ვაჭრობის ზონა აშშ-სა და კანადას შორის, ადამიანებში ეროვნული იდენტურობის შენარჩუნების სურვილი საკმაოდ ძლიერია. ამასთან დაკავშირებით აი რას შენიშნავს ერთ-ერთი კანადელი ბიზნესმენი: „რა თქმა უნდა, მე ინტეგრაციის მომხრე ვარ, მაგრამ ვფიქრობ, რომ ჩემი ქვეყანა საუკეთესოა და მასზე არასდროს ვიტყვი უარს“ [2.21-22]. ევროგაერთიანებაში, სადაც მიმოსვლის სრული თავისუფლებაა, საკუთარი ქვეყნის ფარგლებს გარეთ ცხოვრობს 5,5 მლნ. კაცი ანუ ამ გაერთიანების მთელი მოსახლეობის მხოლოდ 1,5 პროცენტი [3.171].

ამრიგად, მრავალი არგუმენტი არსებობს იმის დასამტკიცებლად, რომ სახელმწიფო, გლობალიზაციისა და პოსტინდუსტრიული ტრანსფორმაციის პირობებშიც, აქტიურ როლს თამაშობს ქვეყნების ეკონომიკურ ცხოვრებაში. შესაბამისად, თეორიულად არასწორი და პრაქტიკულად მიუღებელია იმ ეკონომისტთა მოსაზრება, რომლებიც ცდილობენ აღნიშნულის საწინააღმდეგოს დამტკიცებას. ამასთანავე ისიც აშკარაა, რომ დღეს არც ერთ ქვეყნის მთავრობას არ შეუძლია შეიმუშაოს და განახორციელოს ეკონომიკური პოლიტიკა სხვა

ქვეყნებისა და განსაკუთრებით გლობალიზაციის წამყვანი სუბიექტების ქცევის ნორმების გათვალისწინების გარეშე. გლობალიზაცია, როგორც აღვნიშნეთ, არსებით ზეგავლენას ახდენს სახელმწიფოს ეკონომიკურ ფუნქციებზე, იწვევს ეკონომიკის რეგულირების ფორმების, მეთოდებისა და ინსტრუმენტების მნიშვნელოვან ცვლილებას.

გლობალიზაციის ეპოქაში სახელმწიფოს უმნიშვნელოვანესი ფუნქციაა არა მხოლოდ და არა იმდენად ეროვნული ეკონომიკის დაცვა გარე ფაქტორების ზემოქმედებისაგან ანუ ე.წ. „გარეგანი შოკებისგან“, რაც დღეს პრაქტიკულად შეუძლებელია, არამედ მსოფლიო სამეურნეო კავშირებში მისი ეფექტიანი ჩართვის უზრუნველყოფა და ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება გლობალური მასშტაბით. ამ თვალსაზრისით, თანამედროვე სახელმწიფოს როლი მეტად მნიშვნელოვანია. მხოლოდ მას შეუძლია გლობალური ბაზრის მოთხოვნებიდან გამომდინარე და მისი კონიუნქტურის შესაბამისი ეროვნული ეკონომიკის სტრუქტურის შექმნა, რომელშიც გადამწყვეტ როლს თამაშობს სამეცნიერო-ტექნოლოგიური პროგრესის დაჩქარება, ახალი ცოდნის გენერირებასა და ძველი ცოდნის შენახვა-დაგროვება-გავრცელებაზე დამყარებული ინფორმაციული ტიპის ეკონომიკის შექმნა.

სახელმწიფოს როლი განსაკუთრებით რელიეფურად გამოიხატება ეკონომიკური კრიზისებისა და პოსტკრიზისული განვითარების პერიოდებში. 2007-2008 წლების გლობალურმა კრიზისმა ყველას თვალნათლივ დაანახა სახელმწიფოს უდიდესი მნიშვნელობა კაპიტალისტური საბაზრო ეკონომიკისათვის ამ უაღრესად რთული და სახიფათო პროცესების დაძლევაში. სწორედ სახელმწიფო გამოვიდა ამ შემთხვევაში ე.წ. „ბრიჯ-მენეჯერის“ როლში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Рочетов ". Улобалистика: теория, методология, практика. V. 2003, №3
2. The Economist, Dec.-19-th, 1998.
3. Pollan R., Abbott J. Strategies in the Global Political Economy. London, 1999.

მამუკა სარჩიმელია — ეკონომიკის დოქტორი, სტუ-ს პროფესორი

**Legal Issues of Underground Economy
in Georgia**

Mamuka Sarchimelia
Doctor of Economic, Professor

Summary

In scientific article there are discussed issues of underground economy, determination of underground economy is given. Underground economy is a part of national economy acting with breaking the law, is not accounted by governmental organs and does not pay state taxes. The underground economy brings the biggest losses for the country, which in the first time is expressed in mostly unequal income distribution. It also causes ineffective growth of economy, decrease in state income in order to avoid taxes. Eradication of corruption in state organs needs a very strong mechanism. Complete eradication of negative results of underground economy is impossible in the conditions of transformable economy.

**Правовые вопросы теневой экономики
в Грузии**

Мамука Сарчимелия
Доктор экономики, профессор

Резюме

В научной статье рассмотрены правовые вопросы теневой экономики, дана определение теневой экономики. Теневая экономика является частью национальной экономики, которая действует нарушая закон, не учитывается органами государственного управления и не платит государственные налоги. Теневая экономика приносит большие потери для страны, это в первую очередь отображается в неравномерное распределение доходов. Ее существование также вызывает рост экономической неэффективности, снижение государственных доходов из-за уклонения от уплаты налогов. Устранение коррупции в государственных учреждениях требует мощный механизм. Полное устранение негативных результатов теневой экономики невозможно в условиях трансформированной экономике.

რეზიუმე

სამეცნიერო სტატიაში განხილულია ჩრდილოვანი ეკონომიკის საკითხები, მოცემულია ჩრდილოვანი ეკონომიკის განსაზღვრა. ჩრდილოვანი ეკონომიკა ეროვნული ეკონომიკის ნაწილია, რომელიც მოქმედებს კანონის დარღვევით, ვერ აღირიცხება სახელმწიფო მართვის

ორგანოების მიერ და არ იხდის სახელმწიფო გადასახადებს. ჩრდილოვანი ეკონომიკას უდიდესი დანაკარგები მოაქვს ქვეყნისათვის, რაც, პირველ რიგში, აისახება შემოსავლების მეტად უთანაბრო განაწილებაში. მისი არსებობა ასევე იწვევს ეკონომიკური არაეფექტურობის ზრდას, სახელმწიფო შემოსავლების შემცირებას გადასახადებისაგან თავის არიდების გამო. სახელმწიფო უწყებებში კორუფციის აღმოფხვრა ძლიერ მექანიზმს მოითხოვს. ჩრდილოვანი ეკონომიკის ნეგატიური შედეგების სრული აღმოფხვრა შეუძლებელია ტრანსფორმირებადი ეკონომიკის პირობებში.

ჩრილოდან ეკონომიკაში იგულისხმება ფარული არალეგალური აღურიცხავი საქმიანობა.

საბჭოთა კავშირში ჩრდილოვანი ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი იყო პირველადი მოხმარების საგნების, სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ქონების დატაცება, რაც წარმოების თითქმის ყველა სფეროში ფუნქციონირებდა. უცხოეთში ჩრდილოვანი ეკონომიკის ნაცვლად მეტწილად ხმარობდნენ ტერმინს ფარული ან შავი ეკონომიკა. მათ ახსნას იურიდიული და ეკონომიკური პოზიციიდან ცდილობდნენ პოსტსაბჭოთა საქართველოში. ამასთან ერთად ყურადღასაც მიაქცევს მოყვანილი არჩილ ჯორჯაძის ციტატა, რომ კანონი რამდენადაც სამართალიანი უნდა იყოს, იგი ძალის გარეშე ყინულზე დაწერილი თამასუქია. ამ შემთხვევაშიც სამართალდარღვევების გამკაცრებასაც ძალა დაკარგული აქვს, თუმცა აუცილებელია არ დაირღვეს ბიზნესისათვის საჭირო გარემო პირობები.

1. ჩრდილოვანი ეკონომიკა ქვეყნის ეკონომიკის გარდაქმნას ახლდა, რომელიც სახელმწიფოებრივი კონტროლის შესუსტებასაც ნიშნავდა. ამასთან აღვნიშნავთ იმასაც, რომ საქართველოში ჩრდილოვანი ეკონომიკის გავრცელებულ სახეებს შორის გამოყოფენ კორუფციას. იგი ნაკლებად შესწავლილი პრობლემაა²³.

²³ ვ. პაპავა. პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომია და საქართველოს ეკონომიკა. თბილისი, 2002, გვ. 98.

²⁴ ნ. არევაძე, ვ. მიმინა. ჩრდილოვანი ეკონომიკის არსი და სტრუქტურა პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის პირობებში. საბაზრო ეკონომიკის განვითარების პრობლემები საქართველოში. სამეცნიერო

ბიუროკრატების ნაწილი მომჭირნეობას ვერ ეგუება და ჩრდილოვანი ეკონომიკით სიღარიბისაგან თავის გადარჩენას ცდილობს. როდესაც ისინი დარწმუნებული არიან, რომ მცირე დანაშაულზეც მკაცრ პასუხს არ აგებენ, მაშინ დანაშაულს ჩაიდენენ. ამასთან დაკავშირებით ვ. პაპავა აღნიშნავს²⁵, საქართველოში ეროვნული ანტიკორუფციული პროგრამის შემუშავებული ჯგუფის მიერ მოცემულ იურიდიული შინაარსის რეკომენდაციებზე, რომელთა ნაკლია ქვეყანაში დაუსჯელობის დამკვიდრების პირობების შექმნის შესაძლებლობის დაშვება.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის, მათ შორის კორუფციის ხელშემწყობი პირობების აღმოფხვრა შესაბამისი ძლიერ მექანიზმს მოითხოვს, რომლისათვის დამნაშავეობა განიხილება ქვეყნის ეკონომიკური და სამართლიანობის უსაფრთხოების პირობებში, როდესაც შესაძლებელი ხდება შეიზღუდოს უსამართლოდ გამდიდრებული მოსახლეობის მდიდარი ფენის თავაშვებული მოქმედებები და ისინი ჩაყენებული იქნებიან ხალხის სამსახურში, თანაც ისე, რომ მათ არ მიეცეს კორუფციით სარგებლობის შესაძლებლობა.²⁶

ჩრდილოვანი ეკონომიკის აღმოფხვრისათვის პირობების ფორმირებაში საიმედოა კეთილსინდისიერი მოსახლეობის ძლიერი საშუალო ფენა, რომელსაც შეეძლება მოთოკოს ბიუროკრატის უარყოფითი ზეგავლენა პრივატიზაციაზე.

ქვეყანაში კეთილსინდისიერი მოსახლეობის ძლიერი საშუალო ფენა ხელს უწყობს სიღარიბის დაძლევის პირობების შექმნას. ამასთან ერთად მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს რელიგიის გაფრთხილებას, რომ ადამიანი თავის ქონებას ისე უნდა მიიჩნევდეს, როგორც ღარიბებისათვის დახმარების განწვევის საშუალებას, რაც ოქროს წესის თანახმად ნიშნავს, მოექცე სხვებს ისე, როგორც გინდა, რომ მოგეგქცენ.

2. ჩრდილოვანი ეკონომიკა მეტნაკლები ზომით თითქმის ყველა ქვეყანაში ფუნქციონირებს. ამდენად მისი პროგნოზირება შესაძლებელი უნდა გახდეს, მაგრამ რთულია აწმყოს განუსაზღვრელობით გამოწვეული მსჯელობის საიმედოების ხარისხში გარკვევა.

ჩვენი აზრით, ჩრდილოვანი ეკონომიკის მიზეზია ის, რომ პოსტსაბჭოთა საქართველოში დღესაც კი არც ერთი სამეურნეო პერიოდი არ დამთავრებულა დადებითი განონასწორებული

სავაჭრო ბალანსით. საქართველო ორმაგი დეფიციტის პირობებშია და როდესაც ქვეყნის ბიუჯეტით ბევრად მეტი იხარჯება, ვიდრე შემოსავალშია იგი აღრიცხული, ასეთ გარემო-პირობებში მათ საიმედოებაზე მსჯელობასაც კი აზრი არა აქვს.

ჩრდილოვანი ეკონომიკის ინერციით ზემოქმედების მიზეზია ისიც, რომ კომუნისტური ტიპის ეკონომიკის მსხვერვის შემდეგაც საქმონებმა ბოროტად გამოიყენეს შრომითი კოლექტივის უფლებები და პრივატიზაცია, პოსტსაქმონის მენარმით ჩანაცვლებამ საქართველოს ეკონომიკა რთული პრობლემების წინაშე დააყენა.²⁷

თუ კი ქვეყანაში მმართველი აპარატი ვერ ახერხებს მაქსიმალურად შეზღუდოს ჩრდილოვანი ეკონომიკა, ეს ქვეყნის ადმინისტრაციის სისუსტეს ნიშნავს, ასევე გააჩნია შეზღუდვის წესებსაც და მისი განხორციელების მექანიზმებს.

ჩრდილოვანი ეკონომიკაში დანაშაულის ფაქტორს შედარებით მეტი სიფაქიზით გაანალიზება სჭირდება, ვიდრე იგი ჩვეულებრივ პირობებში არის შეფასებული. თვით ეკონომიკური ფასეულობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფორმა ღირებულების პარადოქსი წინააღმდეგობრივია. იგი ზოგჯერ ბევრად ძვირი ღირს, მაგალითად პური, ვიდრე მუსიკალური ინსტრუმენტი. მეორეს მხრივ, თუ კი მივმართავთ რესურსების შეზღუდულობის პრინციპსა და სარგებლიანობის თეორიას, აღმოჩნდება, რომ პურის ნაჭერს გაცილებით მეტი სარგებლიანობა აქვს, ვიდრე მუსიკალურ ინსტრუმენტს.²⁸

ჩრდილოვანი ეკონომიკა არსებობდა მეტნაკლები ზომით ყველა ქვეყანაში, განსხვავებული სახელწოდებით და მასშტაბებით. იგი დღესაც ახლავს საბაზრო ეკონომიკას. ჩრდილოვანი ეკონომიკის უარყოფითი შედეგების სრული აღმოფხვრა შეუძლებელია, განსაკუთრებით მბრძანებლური დაგეგმვის სისტემიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესში.

ყურადსაღებია ჩრდილოვანი ეკონომიკის სამართლის სფეროსთან დაკავშირებული ფუნქციონირება, მასში ისიც, საწარმოს დახურვის შემთხვევაში თუ ვის ეკისრება პასუხისმგებლობა. ამასთან დაკავშირებით მნიშვნელობა ენიჭება სამართლის კანონმდებლობის გამოყენებას ეკონომიკურ დანაშაულთან ბრძოლაში, რომელიც განსაკუთრებით მწვავედ დგას საქართველოში, მაგრამ საიმედოა მისი მოგვარება გლობალიზაციის პირობებში.

შრომების კრებული. ტომი IV. თბილისი, „მეცნიერება“, 2004, გვ. 217.

²⁵ ვ. პაპავა. პოსტკომუნისტური გარდამავალი პერიოდის მაკროეკონომიკა. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 2005, გვ. 282.

²⁶ რ. სარჩიშვილი, ნ. არევაძე. მოსახლეობის ძლიერი საშუალო ფენის ფორმირებისათვის საქართველოში. ჟურნ. „ეკონომისტი“ 5, 2009, გვ. 54.

²⁷ ვ. პაპავა. პოსტკომუნისტური ეკონომია და საქართველოს ეკონომიკა. თბილისი, 2002, გვ. 115.

²⁸ რ. ასათიანი. ეკონომიკისა და ბიზნესის ლექსიკონი. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“, 2010, გვ. 396.

ოჯახური ძალადობის სტატისტიკა სოციალური პრობლემების ფონზე

ნაირა ვირსალაძე — აკაკი წერეთლის სახელმწიფო და ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

Family violence statistics on the grounds of social problems

Naira Virsaladze
Doctor of Economics Associated Professor
Akaki Tsereteli State University

Summary

The family in Georgia is the strong social institute. As a rule, in the family should be calmness and attunement. Though, family isn't always the "nest of attunement" and family members aren't always favorable. Very often on the basis of different opinion and misunderstanding family may become the place of violence.

Family violence may happen in any country of the world and Georgia isn't exclusive. There are many reasons of violence in the family in Georgia, though the main is social problems, unemployment and economic distress.

Family violence in Georgian society is taboo issue and nobody talks about it public, though in recent years, facts of family violence are so frequent that the issue is the order of the day.

In the article (in spite of less information) we tried to analyze the situation in the country which will help interested persons to solve problems.

რეზიუმე

საქართველოში ოჯახი საკმაოდ ძლიერი სოციალური ინსტიტუტია. წესით ოჯახში სიმშვიდე და ჰარმონიულობა უნდა სუფევდეს. თუმცა, ოჯახი ყოველთვის არ არის „ჰარმონიულობის ბუდე“ და არც ოჯახის წევრები არიან ერთმანეთის მიმართ მუდამ კეთილგანწყობილნი. ხშირად განსხვავებული შეხედულებების და გაუგებრობის ფონზე ოჯახი, თბილი კერა ძალადობის ადგილი ხდება.

ოჯახში ძალადობას ადგილი აქვს მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანაში, გამონაკლისი არც საქართველოა. აქ ოჯახში ძალადობის მრავალი მიზეზი არსებობს, თუმცა ძირითადი მაინც ქვეყანაში არსებული სოციალური პრობლემები, უმუშევრობა და ეკონომიკური სიდუხჭირეა.

ოჯახური ძალადობა ქართულ საზოგადოებაში ტაბუირებული თემაა და მასზე ხმამაღლა არ საუბრობენ, თუმცა ბოლო პერიოდში,

ოჯახში ძალადობის ფაქტები იმდენად მომრავლდა, რომ ეს საკითხი დღის წესრიგში დადგა.

სტატიაში (მიუხედავად მწირი ინფორმაციისა) ვეცადეთ გავვეანალიზებინა ქვეყანაში არსებული მდგომარეობა, რაც გარკვეულწილად პრობლემის გადაჭრაში დაეხმარება დაინტერესებულ პირებს.

საკვანძო სიტყვები: ოჯახი, ოჯახური ძალადობა, ზნეობა, მორალი, გენდერული ძალადობა, ეკონომიკური სიდუხჭირე, სოციალური პრობლემები, უმუშევრობა.

ოჯახი — პატარა სახელმწიფოა, ადამიანი ოჯახში იღებს ყველაფრის სანყისს. ოჯახში ყალიბდება იგი როგორც პიროვნება. ოჯახი არის საფუძველი და საყრდენი საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი ცხოვრებისა, რადგან ზნეობრივად განვითარებული ოჯახები ქმნიან ზნეობრივად განვითარებულ საზოგადოებას. ოჯახი არის ადგილი — თბილი კერა, სადაც გულლიად გვხვდებიან და შენს პრობლემებს გულწრფელად იზიარებენ. ოჯახი მარტო ერთად ცხოვრება არ არის, ოჯახი ერთმანეთისთვის ცხოვრებაა და თუ აქ ერთმანეთის აზრები, შეხედულებები და სურვილები გათვალისწინებული არ იქნა, პატარა პრობლემაც კი შეიძლება დიდ ტრაგედიად იქცეს.

ძალადობა ადამიანთა საზოგადოებაში უძველესი დროიდან არსებობდა. „ოჯახური ძალადობა“ გენდერული ძალადობის ყველაზე გავრცელებული ფორმაა, რომელსაც ოჯახის რომელიმე წევრი სხვა წევრებზე ახორციელებს. ოჯახური ძალადობა არის განმეორებადი, ხშირი სექსუალური, ფიზიკური, ფსიქოლოგიური, ეკონომიკური შეურაცხყოფა, რომელიც მოძალადის მიერ სხვაზე (მსხვერპლზე) კონტროლსა და ძალაუფლების მოპოვებას გულისხმობს. სტატისტიკის მიხედვით ოჯახური ძალადობა არის ყველაზე ხშირი დანაშაული ამერიკის შეერთებულ შტატებში (აქ წელიწადში საშუალოდ 4 მილიონი ქალი განიცდის ფიზიკურ შეურაცხყოფას მამაკაცების მხრიდან და ყოველ 15 წამში ხდება ოჯახური ძალადობის ერ-

თი ფაქტი), აზიურ ქვეყნებში მოძალადეების როლში უმეტესად მამაკაცები გვევლინებიან, ოჯახური ძალადობა მათთვის ჩვეულებრივი მოვლენაა. ევროპაში 5-დან 1 ქალზე ხორციელდება ოჯახური ძალადობა მეუღლისგან ან სექსუალური პარტნიორისგან, დასავლეთ ევროპაში კი ემანსიპაციის შედეგად მომრავლდნენ მჩაგვრელი და მოძალადე ქალები.²⁹

ოჯახში ძალადობას ადგილი აქვს მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანაში. იგი დამანგრეველ და ყოვლისმომცველ აქტუალურ სოციალურ პრობლემას წარმოადგენს, ერთ-ერთი ყველაზე სერიოზული და გავრცელებული ძალადობის ფორმაა, უნივერსალური მოვლენაა, რომელიც შესაძლებელია შეეხოს საზოგადოების ნებისმიერ წევრს, მიუხედავად მისი რასობრივი, სოციალური, თუ კულტურული კუთვნილებისა.

ოჯახში ძალადობის თემა განსაკუთრებით აქტუალური XX საუკუნის ბოლოს გახდა. თუ აქამდე ითვლებოდა, რომ ოჯახში ძალადობა, მხოლოდ ამა თუ იმ კონკრეტული ოჯახის პრობლემაა, ახლა იგი მიიჩნევა ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საზოგადოებრივ პრობლემად, რომლის გადაწყვეტაც სახელმწიფოებრივ დონეზე უნდა მოხდეს. ყოველივე ზევით აღნიშნული მიუთითებს ოჯახში ძალადობის პრობლემის უნივერსალურობასა და აქტუალურობაზე. საგრძნობი ცვლილებები განხორციელდა სახელმწიფო პოლიტიკის დონეზეც. თუ 2003 წელს მხოლოდ 45 ქვეყანას ჰქონდა კანონი ოჯახში ძალადობის შესახებ, 2006 წლისთვის ეს რიცხვი 60-მდე გაიზარდა, 2011 წლისათვის კი მსოფლიოს 196 ქვეყნიდან ოჯახში ძალადობის წინააღმდეგ მიმართული კანონი 126 ქვეყანას აქვს. ამასთან ერთად, დასავლეთის ქვეყნების კანონმდებლობაში გაჩნდა სპეციალური მუხლი, რომელიც ითვალისწინებს მოძალადობის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას.

ოჯახში ძალადობის პრობლემა მწვავედ დგას დღევანდელ საქართველოშიც. კულტურაში, სადაც მამაკაცს წამყვანი როლი უჭირავს, ხშირია ქალთა როლის დაკნინებისა და მათი დისკრიმინაციის ფაქტები. ვინაიდან, ოჯახში ძალადობა კულტურაში ღრმად არის ფესვგადგმული, ამიტომ ეს თემა ქართველი ხალხისთვის ყველაზე სათუთია. უმეტეს შემთხვევაში ოჯახური ძალადობა ჩვენს საზოგადოებაში ტა-

ბურიებული თემაა და მასზე ხმამაღლა არ ლაპარაკობენ. ქართული ოჯახი ისეთ ზნეობრივ და მორალურ პრინციპებზეა აგებული, რომ ოჯახის ყველა წევრი უკიდურეს მდგომარეობამდე ცდილობს დაფაროს მომხდარი და დაიცვას ოჯახის „სახელი“. თუმცა, ბოლო პერიოდში, ოჯახში ძალადობის ფაქტები მომრავლდა, რაც პირდაპირ კავშირშია ქვეყანაში არსებულ მძიმე სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობასთან. ქვეყანაში არსებულმა ქრონიკულმა ეკონომიკურმა კრიზისმა ქართველი კაცების გარკვეული ნაწილი უმოქმედო და ცხოვრებაზე ხელჩაქნეული გახდა. სამწუხაროდ ქალმა, დედამ — როგორც შვილებზე სიცოცხლის დაფრთხილებას და კავშირებულმა არსებამ, თავის თავზე აიღო შვილებისა და თვით ოჯახის ფიზიკური გადარჩენის საკითხი. ამიტომაც დღეს არავისთვის სიახლეს არ წარმოადგენს, უცხოეთში გადახვეწილ ქართველთა უმეტესობა რომ ქალია, დედაა. ამით ნაწილობრივ მოგვარდა ზოგიერთი ოჯახის ეკონომიკური მდგომარეობა, მოიხსნა დაძაბულობა და ოჯახი ფიზიკურ განადგურებას გადაურჩა. მაგრამ, თავი იჩინა უფრო მნიშვნელოვანმა პრობლემამ — დედის გაუცხოებამ შვილებისათვის, ოჯახის „მარჩენალი“ ქალის როლის გაზრდამ...

ოჯახში ძალადობის პრობლემა სპეციფიკურია და ზუსტი სტატისტიკის მოპოვება ჭირს. ამ მიზნით ნორვეგიის მთავრობისა და გაეროს მოსახლეობის ფონდის ერთობლივი ძალისხმევით 2010 წელს საქართველოში ჩატარდა კვლევა, რომელიც „ქალთა მიმართ ოჯახში ძალადობის ეროვნული კვლევის“ სახელითაა ცნობილი.

კვლევის შედეგების მიხედვით ქორწინებაში მყოფ ქალთა 9,1% ანუ ყოველი მე-11 ქალი აღიარებს, რომ ფიზიკური ძალადობის მსხვერპლია; ქალთა 35% აღნიშნავს, რომ მეუღლის/პარტნიორის მხრიდან გამოუცდია ძალადობის სხვადასხვა ფორმები ქცევის კონტროლის მიზნით, აქედან, ქალთა 29%-ს არ აქვს უფლება ურთიერთობა ჰქონდეს საკუთარ ოჯახთან, ქალთა 50% ფიქრობს, რომ ცოლი ქმარს უნდა უჯერებდეს, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ არ ეთანხმება. ქალთა 34,1% კი ქმრის მიერ ცოლის ცემას გარკვეულ შემთხვევებში დასაშვებად მიიჩნევს.

აშკარაა, რომ საქართველოში ჯერ კიდევ ფართოდაა გავრცელებული შეხედულება ორმაგი მორალის შესახებ, რაც საზოგადოებას, განათლებას, შრომით საქმიანობას თუ სქესობრივ ცხოვრებას, ქალისა და კაცის მიმართ სხვადასხვაგვარი უფლებების, მოვალეობების და

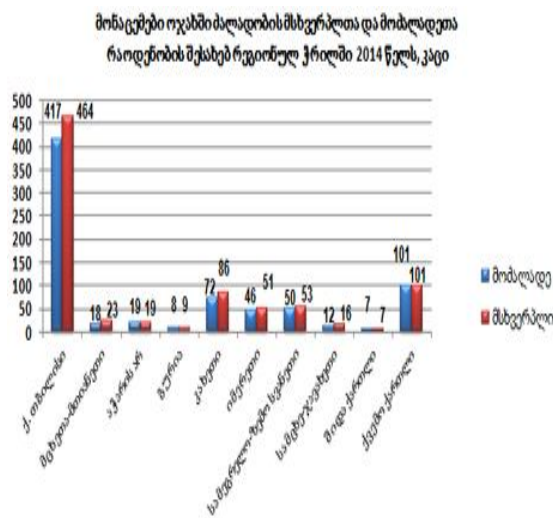
²⁹ Source: გენდერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი = Краткий словарь гендерных терминов / მერკვილაძე ია; [რედ.: ნაირა პოპიაშვილი ; თარგმანი ჰამლეტ ზუკაიშვილისა] - თბ. : კავკას. სახლი, 2003 - 112გვ. ; 20სმ. - ISBN 99928-71-46-6 : [ფ.ა.]

მოლოდინების სისტემით არეგულირებს და მკაცრად მიჯნავს ამ ორ სექსს. ტრადიციებთან ერთად საქართველოში დიდი როლი აქვს რელიგიურ შეხედულებებს, რომლის მიხედვით ქალი უნდა იყოს კაცის მორჩილი და უნდა ემსახურებოდეს მას.

2007-2014 წლებში საქართველოში დაფიქსირდა ოჯახში ძალადობის 1 102 ფაქტი. მოძალადეებს შორის 92% მამაკაცია. ოჯახში ძალადობის მსხვერპლი ყველაზე ხშირად 25-დან 44-წლამდე ქალები არიან. ოჯახური ძალადობის სახეებიდან კი სჭარბობს ფიზიკური (36%) და ფსიქოლოგიური ძალადობა (55%).³⁰

2014 წელს დაფიქსირდა 544 ძალადობის ფაქტი, რაც წინა წლის მაჩვენებელს 113 ერთეულით, ანუ 26,2%-ით აღემატება. ოჯახში ძალადობის მსხვერპლთა და მოძალადეთა ყველაზე დიდი რიცხვი დაფიქსირდა თბილისის, ქვემო ქართლისა და კახეთის რეგიონში (იხ. გრაფიკი 1).

გრაფიკი 1

წყარო:

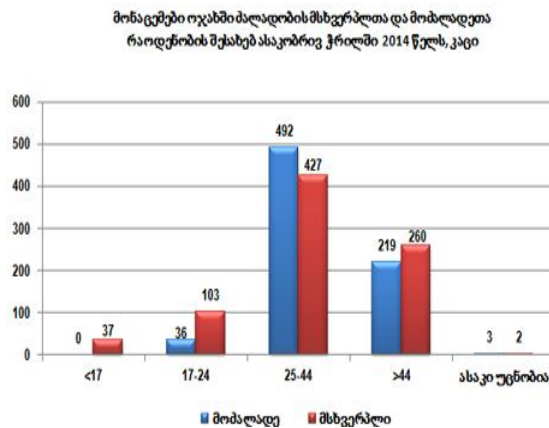
http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=607&lang=geo

ძალადობის მსხვერპლთა და მოძალადეთა რიცხვი ასაკობრივ ჯგუფში ასეთი სურათით ხასიათდება (იხ. 2 გრაფიკი).

³⁰-<http://www.ambioni.ge/ojaxuri-zaladobis-sesaxeb-statika> (სპეციალისტები მიიჩნევენ, რომ ეს ციფრები რეალურ სიტუაციას ზუსტად არ ასახავს და ოჯახში ძალადობის შემთხვევები გაცილებით მეტია, რადგან ძალადობის მსხვერპლნი სამართალდამცავებს მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევებში მიმართავენ).

2015 წლის მხოლოდ ექვს თვეში საქართველოში დაფიქსირდა ძალადობის 454 ფაქტი, რაც გასული წლიური მაჩვენებლის 83.5%-ს შეადგენს. მოტანილი ციფრები ნათლად მეტყველებენ ბოლო პერიოდში საქართველოში ძალადობის ფაქტების ზრდის ტენდენციასზე.

გრაფიკი №2

წყარო:

http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=607&lang=geo

მართალია, 2014-2015 წლების იანვარ-ივნისში რეგისტრირებულ დანაშაულთა საერთო რიცხვი 905 ერთეულით შემცირდა, მაგრამ ოჯახში ძალადობის ფაქტები 323 ერთეულით ანუ 2.3-ჯერ გაიზარდა, მატების ტემპმა 132% შეადგინა (იხ. ცხრილი 2).

ოჯახში ძალადობა კომპლექსური პრობლემაა და არ არსებობს სამოქმედო გეგმა, რომელიც ყველა სიტუაციას მოერგება. თუმცა, ძალადობის მსხვერპლთათვის უსაფრთხოების უზრუნველყოფა და დახმარების დროული აღმოჩენის სისტემის შექმნა ოჯახში ძალადობის აღკვეთის მექანიზმის მთავარი დანიშნულებაა.

ეს არის პრობლემა, რომლის გადასაჭრელად ხელისუფლება და მთელი საზოგადოება უნდა გაერთიანდეს, რათა ოჯახის თითოეულმა წევრმა იგრძნოს თავი დაცულად და ოჯახებში სუფევდეს გენდერული თანასწორობა.

ოჯახში ძალადობის აღკვეთის მიზნით აუცილებელია ხელისუფლებამ უზრუნველყოს ქვეყანაში სოციალურ-ეკონომიკური ვითარების გაუმჯობესება, რომელსაც თან მოჰყვება უპირველესად სამუშაო ადგილების შექმნა და მოსახლეობის შემოსავლების რეალური ზრდა.

ცხრილი 1

ოჯახში მომხდარ დანაშაულებათა სტატისტიკა საქართველოს რეგიონების მიხედვით (ერთეული)

რეგიონები	2013 წლის 5 იანვრის მდგომარეობით			2014 წლის 5 იანვრის მდგომარეობით			2015 წლის იანვარ - ივნისი		
	მკვლელობა	ჯანმრთელობის დაზიანება	ძალადობა	მკვლელობა	ჯანმრთელობის დაზიანება	ძალადობა	მკვლელობა	ჯანმრთელობის დაზიანება	ძალადობა
სულ საქართველოში	8	20	431	22	38	544	7	12	454
თბილისი	3	4	82	7	8	66	2	3	65
სამეგრელო ზემო სვანეთი	0	1	13	0	4	37	2	0	21
იმერეთი და რაჭა-ლეჩხუმი	5	3	28	3	2	68	1	2	98
გურია	0	1	5	2	11	13	0	1	7
აჭარა	0	1	31	1	3	50	0	1	62
სამცხე-ჯავახეთი	0	1	42	0	1	64	0	0	31
შიდა ქართლი	0	1	62	1	2	70	0	0	32
მცხეთა მთიანეთი	0	3	42	2	3	35	0	0	20
ქვემო ქართლი	0	4	57	2	1	44	1	2	40
კახეთი	0	1	69	4	3	97	1	3	78

წყარო: <http://police.ge/>

ცხრილი 2

საქართველოში რეგისტრირებული დანაშაულის სტატისტიკა 2014-2015 წლების იანვარ-ივნისი (ერთეული)

დანაშაულის სახეობა	2014 წელი			2015 წელი		
	სულ რეგისტრირებული	გახსნილი	გახსნილი %	სულ რეგისტრირებული	გახსნილი	გახსნილი %
დანაშაულის საერთო რაოდენობა	18 339	9 430	51.4%	17 434	9 772	56.1%
ოჯახური ძალადობა	243	136	55.9	566	409	72.3

წყარო: შსს საინფორმაციო-ანალიტიკური დეპარტამენტი

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გენდერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი = Краткий словарь гендерных терминов / მერკვილაძე ია; [რედ.: ნაირა პოპიაშვილი ; თარგმანი ჰამლეტ ზუკაკიშვილისა] - თბ. : კავკას. სახლი, 2003 - 112გვ.
2. "ოჯახში ძალადობის აღკვეთის, ოჯახში ძალადობის მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების შესახებ" საქართველოს კანონი და სისხლის სამართლის კოდექსის 126-ე პრიმა მუხლი.

რების შესახებ" საქართველოს კანონი და სისხლის სამართლის კოდექსის 126-ე პრიმა მუხლი.

3. ქალთა მიმართ ოჯახში ძალადობის საკითხების ეროვნული კვლევა საქართველოში. თბილისი.
4. <http://www.geostat.ge/>

კულტურისა და ხელოვნების სფეროს ორგანიზაციების მართვის სისტემა

ნაირა ღვედაშვილი — შოთა რუსთაველის თეატრისა და
კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის
მენეჯმენტის მიმართულების
ასოცირებული პროფესორი

Culture and art organizations management system

Naira Gvedashvili

Summary

Any organization is established to accomplish something. Culture and art organizations have specific goals, which are related to products, presentation, propagation or education. This pragmatic approach represents the cultural sector, as colorful blanket. This includes organizations of high art, such as galleries and symphonic orchestras, cultural forums and etc.

The mission of cultural and art organizations is to satisfy human spiritual and cultural needs.

The management of cultural and art organizations as well as their management subsystem, is quite multifaceted. That's why we should consider it in various aspects, and summarize the results by special classificatory.

As for the elements inside the system, they create horizontal and vertical rows; there are horizontal and vertical connections between them. Elements of one row create hierarchical levels in organization management.

These and other interesting questions are related to this article.

Key words: Culture and art organizations, labor resources, technology, management, current processes.

რეზიუმე

ნებისმიერი ორგანიზაცია რაღაცა მიზნის მისაღწევად იქმნება. კულტურისა და ხელოვნების ორგანიზაციებს გააჩნიათ სპეციფიკური მიზნები, რომლებიც დაკავშირებულია პროდუქციასთან, პრეზენტაციასთან, გავრცელებასთან ან განათლებასთან. ეს პრაგმატული მიდგომა წარმოადგენს კულტურის სექტორს, როგორც ჭრელ საბანს. ეს მოიცავს მაღალი ხელოვნების ორგანიზაციებს, როგორცაა გალერეები და სინფონიური ორკესტრები, მასობრივი კულტურის ფორმები და სხვა. კულტურისა და ხელოვნების სფეროს ორგანიზაციათა მისია

არის ადამიანთა სულიერი და კულტურული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება.

კულტურისა და ხელოვნების სფეროს ორგანიზაციების მენეჯმენტი როგორც მისი მმართველობითი ქვესისტემა, საკმაოდ მრავალნაზხანაა. ამიტომ იგი მრავალსხვადასხვა ასპექტებში უნდა განვიხილოთ. მათი შედეგების შეჯამება კი სპეციალური კლასიფიკატორით უნდა მოხდეს.

რაც შეეხება სისტემის შიგნით არსებულ ელემენტებს, ისინი ქმნიან ჰორიზონტალურ და ვერტიკალურ რიგებს, რომელთა შორის არსებობს ასევე ჰორიზონტალური და ვერტიკალური კავშირები. ერთი რიგის ელემენტები კი ქმნიან ორგანიზაციის მართვაში იერარქიულ დონეებს. ამ და სხვა საინტერესო საკითხებს ეხება აღნიშნული სტატია.

საკვანძო სიტყვები: კულტურისა და ხელოვნების სფეროს ორგანიზაციები, შრომითი რესურსები, ტექნოლოგია, მენეჯმენტი, მიმდინარე პროცესები.

ორგანიზაცია ეს არის ადამიანთა ჯგუფი, რომელთა საქმიანობა შეგნებულად კოორდინირდება და რეგულირდება ერთი ან რამდენიმე მიზნის მისაღწევად.

საქართველოში ორგანიზაციები ითვლებიან იურიდიულ პირებად. ისინი რეგისტრირდებიან სტატისტიკის დეპარტამენტში და შემოსავლების სამსახურში (როგორც გადასახადის გადამხდელები). მათ გახსნილი აქვთ ანგარიშები ბანკში, აქვთ წესდება, ბეჭედი, იურიდიული და ფაქტიური მისამართი.

ორგანიზაციებს მიეკუთვნება შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებები, ამხანაგობები, კოპერატივები, ინდივიდუალური მენარმეები, სააქციო საზოგადოებები, სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოებები და მათი ფილიალები და წარმომადგენლები.

ჩამოთვლილი სტატუსები შეიძლება ჰქონდეთ: თეატრებს, კინოთეატრებს, კინო და ფოტო-სტუდიებს, მუზეუმებს, სახლ-მუზეუმებს, საკონცერტო დარბაზებს, კულტურის სასახლეებს, კულტურის ცენტრებს, შემოქმედებით მუშაკთა სახლებს, ბიბლიოთეკებს და ა. შ.

ნებისმიერ ორგანიზაციას, მათ შორის კულტურისა და ხელოვნების სფეროს ორგანიზაციების ერთ-ერთი დამახასიათებელი საერთო ნიშანი ის არის, რომ მათი არსებობისათვის აუცილებელია რესურსების განსაზღვრული ოდენობა. ძირითადი რესურსები, რომელთაც იყენებს ორგანიზაცია შემდეგია: ადამიანები, ე. ი. შრომითი რესურსები, კაპიტალი, მასალები, ტექნოლოგია და ინფორმაცია. საჭიროა რესურსების მართვა სათანადო დონეზე ორგანიზაციის მიზნის ან მიზნების მისაღწევად.³¹

ასე რომ, ორგანიზაცია არის არა მარტო მისი შემადგენელი ნაწილების უბრალო ერთობა, არამედ სისტემური ერთიანობა, რომელსაც ახასიათებს: მთლიანობა, სტრუქტურირება, სტრუქტურის და გარემოს ურთიერთკავშირი, იერარქიულობა, აღწერის სიმრავლე, მრავალფეროვნება.

მთლიანობა ნიშნავს სისტემის და მისი თითოეული ელემენტის თვისებათა ერთიანობას, დარღვევების, გაყოფის შეუძლებლობას.

სტრუქტურირება ნიშნავს აღწერას მისი სტრუქტურის თვისებებით და არა მისი ცალკეული ელემენტების ქცევით;

გარემოს და სტრუქტურის ურთიერთდამოკიდებულებაში იგულისხმება გარემოსთან ურთიერთობისას სისტემაში თვისებების გამომჟღავნება და ფორმირება.

იერარქიულობა ნიშნავს იმას, რომ სისტემის თითოეული ელემენტი შეიძლება განხილული იყოს როგორც დამოუკიდებელი სისტემა, რომელიც გლობალური სისტემის ერთ-ერთ ელემენტს წარმოადგენს.

აღწერის მრავალფეროვნებაში იგულისხმება სისტემის მაკროსკოპიული, მიკროსკოპიული, იერარქიული, ფუნქციონალური და პროცესუალური წარმოდგენა.

კულტურისა და ხელოვნების სფეროში ორგანიზაციის სისტემური მიდგომით მართვის მოდელი შეიძლება ასე განისაზღვროს:

1. კონცეპტუალური — როცა იგი განიხილება ინტექტუალური საქმიანობის მართვის სისტემის მოდელის როლში;

³¹ გ. შუბლაძე, ბ. მღებრიშვილი, ფ. ნონკოლაური. „მენეჯმენტის საფუძვლები.“ თბ., 2008. გვ. 26.

2. ემპირიული, როცა განიხილება კონკრეტული ორგანიზაცია;

3. ადამიანი-მანქანა, როცა მართვის კონტურში ჩართულია ინფორმაციის შენახვის და დამუშავების კომპიუტერული სისტემა;

4. დახურული ან ღია — ეს დამოკიდებულია იმაზე როგორი ინფორმაცია გამოიყენება (ღია თუ დახურული), როგორია გადასაწყვეტი ამოცანები და კავშირი გარე სამყაროსთან;

5. დროითი, როცა ორგანიზაცია გარკვეული ვადით იქმნება, ანდა პერიოდულად მასში ხდება ფორმალური და არაფორმალური ცვლილებები.³²

ორგანიზაციის მართვის სისტემა შედგება ცალკეული ქვესისტემებისაგან, რომელთაგან თითოეული შეიძლება თვითონაც რაღაცა სისტემად აღინეროს, თუმცა მასში შეიძლება გამოიყოს ისეთი კომპონენტები, რომლებიც ორგანიზაციის იერარქიის უმდაბლეს დონეზე არსებობენ.

როგორც აღვნიშნეთ ორგანიზაცია რაღაცა მიზნის მისაღწევად იქმნება. ამ მიზნის მიღწევის გზაზე პრობლემების გადასაწყვეტად საჭიროა გადაწყვეტილებების მიღება. ამ გადაწყვეტილებებში კი ერთმანეთთან კავშირში მყოფი მენეჯერები და სპეციალისტები იღებენ.

რაც შეეხება კულტურისა და ხელოვნების ორგანიზაციებს, მათ გააჩნიათ სპეციფიკური მიზნები, რომლებიც დაკავშირებულია პროდუქციასთან, პრეზენტაციასთან, გავრცელებასთან ან განათლებასთან. ეს პრაგმატული მიდგომა წარმოადგენს კულტურის სექტორს, როგორც ჭრელ საბანს. ეს მოიცავს მაღალი ხელოვნების ორგანიზაციებს, როგორცაა გალერეები და სინფონიური ორკესტრები, მასობრივი კულტურის ფორმები, როგორცაა უზარმაზარი გასართობი კომპანიები, თვითშემოქმედების და ფოლკლორული ჯგუფები, რომლებიც ტრადიციული კულტურის ნაწილია.³³

როგორც ცნობილია, კულტურისა და ხელოვნების სფეროს ორგანიზაციების მენეჯმენტი როგორც მისი მმართველობითი ქვესისტემა, საკმაოდ მრავალნაზნაგოვანია. ამიტომ იგი მრავალ სხვადასხვა ასპექტებში უნდა განვიხილოთ. მათი შედეგების შეჯამება კი სპეციალური კლასიფიკატორით უნდა მოხდეს.

³² М. П. Переверзев, Т. В. Косцов. „Менеджмент в сфере культуры и искусства.“ М., ИНФРА-М. 2015, стр. 20

³³ სიპ ჰაგორტი. „სახელოვნებო მენეჯმენტი.“ ანტრეპრენიორული სტილი. თბ., 2013. გვ. 12

ორგანიზაციასა და გარემოს შორის ურთიერთკავშირი. ნებისმიერი ორგანიზაცია ფუნქციონირებს განსაზღვრულ გარემოში. გარე გარემო მეტად რთულია. ეს არის მრავალრიცხოვანი პირობები და ფაქტორები, რომლებზეც ორგანიზაციამ რეაგირება უნდა მოახდინოს.

გარე გარემოს ახასიათებს ცვლილება. ეს ცვლილება მეტად სწრაფია. ორგანიზაცია ვალდებულია მიესადაგოს ამ ცვლილებებს.

გარე გარემოს ახასიათებს გაურკვეველობაც. ამას ინვეს ინფორმაციის სიმრავლე და არასანდოობა. თუ ინფორმაცია ზუსტია და სანდო, მაშინ გარემო ნაკლებ გაურკვეველია.

მართვის სუბიექტსა და ობიექტს შორის კავშირი. სისტემური მიდგომის მეთოდოლოგიის შესაბამისად, როგორც ზევით აღვნიშნეთ, სისტემა შეიძლება განვიხილოთ მიკროსკოპულ, მაკროსკოპულ, იერარქიულ, ფუნქციონალურ და პროცესუალურ ასპექტებში. სისტემის მაკროსკოპული განხილვა გვიხსნის ორგანიზაციის კავშირს გარე გარემოსთან და გვაძლევს მისი მართვის ეფექტიანობის შეფასების შესაძლებლობას. რაც შეეხება მის მიკროსკოპულ განხილვას იგი გვიჩვენებს ორგანიზაციის მართვის სუბიექტსა და ობიექტს შორის კავშირებს. მართვის ობიექტი არის სამართავი ქვესისტემა, სუბიექტი კი მმართველი ქვესისტემა. მათ შორის პირდაპირი და უკუკავშირი არსებობს. სუბიექტი აძლევს „კომანდებს“ ობიექტს რაიმე მოქმედებების შესასრულებლად, უკან კი იღებს ინფორმაციას მის შესრულება — არ შესრულებაზე. ამ დავალებების ფაქტიური შესრულება გვიჩვენებს თუ რამდენად ეფექტურად მუშაობს მენეჯმენტი ორგანიზაციაში.

რაც შეეხება ორგანიზაციის ემპირიულ და კონცეპტუალურ მოდელს, იგი შეიძლება აღინეროს 5 საბაზო ელემენტით. ესენია:

1. გარე გარემო;
2. ორგანიზაციის რესურსები;
3. მიზანი(მისია);
4. ორგანიზაციული სტრუქტურა;
5. ორგანიზაციის სასიცოცხლო ციკლი.³⁴

ამ ელემენტების ფორმალიზაცია „მონესრიგებული ხუთეულის“ პრინციპით ორგანიზაციის მოდელის აგების და მის მენეჯმენტში მიმდინარე პროცესების უფრო ღრმად გამოკვლევის საშუალებას იძლევა. დასახელებული პრინციპი გულისხმობს ორგანიზაციის ჩვენს მიერ

დასახელებული ხუთი ელემენტს შორის ურთიერთკავშირის მხედველობაში გათვალისწინებას, რომლებიც მენეჯმენტის როგორც ორგანიზაციის მართვის შემდეგი სისტემის ფორმალური ლოგიკის დადგენაში გვეხმარებიან.

ორგანიზაცია, როგორც სისტემა — S , შედგება S_0 — სტრუქტურული ელემენტებისაგან, ისინი ქვესისტემებად იწოდებიან. S_0 ელემენტების სიმრავლე ქმნის ქვესისტემების ელემენტარულ ბაზას:³⁵

$$S \in S_0 \text{ ხოლო } S \in E_0$$

\hat{S} სისტემის გარეთ გარემო წარმოადგენს მის გარშემო მყოფ ობიექტების სისტემას, რომელთა თვისებები არა მხოლოდ გავლენას ახდენენ სისტემაზე, არამედ თვითონაც განიცდიან მის ზეგავლენას. ამ კავშირის ფორმალიზება ასე შეიძლება.

$$\hat{S} = X \in Y$$

X — არის გარე გარემოდან სისტემაში შემავალი ობიექტების სიმრავლე;

Y — არის გარემოს სისტემის გარეშე ობიექტების სიმრავლე, რომლებზეც მოქმედებს სისტემა (მოცემულ შემთხვევაში ორგანიზაცია).

სისტემის რესურსები არის R სიმრავლიდან ის P — ობიექტები, რომელთა ცვლილება S სისტემის სტრუქტურული ელემენტების ცვლილების ეფექტიანობაზე არის დამოკიდებული, ანუ $R \in P$, ხოლო $S \in R$

ორგანიზაციის მიზანი მის მისიაში დევს. კულტურის და ხელოვნების სფეროს ორგანიზაციათა მისია არის ადამიანთა სულიერი და კულტურული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება. მიზნის ფორმალიზდება ბევრად არის დამოკიდებული თვით ორგანიზაციის ფორმალიზებაზე. ეკონომიკურ ამოცანებში მათემატიკური ფუნქციის ფორმალიზებაც საკმარისია, აქ კი, საჭიროა სოციო-კულტურული რანგის კრიტერიუმების დამატებაც.

შედეგად S ორგანიზაციის პრინციპული სტრუქტურა არის ისეთი S^* მოდელი, რომელსაც განსაზღვრავს ურთიერთობათა სისტემა, რომელიც იერარქიის თითოეულ დონეზე პარამეტრებს აყალიბებს:

1. ორგანიზაციული სისტემის და მისი ქვესისტემის ელემენტარულ ბაზას: E_0, E_1, \dots, E_n ;

³⁴ М. П. Переверзев, Т. В. Косцов. „Менеджмент в сфере культуры и искусства.“ М., ИНФРА-М. 2015, стр. 25

³⁵ М. П. Переверзев, Т. В. Косцов. „Менеджмент в сфере культуры и искусства.“ М., ИНФРА-М. 2015, стр.25

2. ორგანიზაციაში შემავალ ყველა ქვესისტემას: $S_{0i} \in E_0, S_{1i} \in E_1, \dots, S_{ni} \in E_n$

3. ორგანიზაციის და მისი ყველა ქვესისტემის გარე გარემოს:

$$\hat{S}_{0i} = X_{0i} \in Y_0, \hat{S}_{1i} = X_{1i} \in Y_{1i}, \dots$$

$$\hat{S}_{ni} = X_{ni} \in Y_{ni}$$

4. თითოეულ ქვესისტემებს ელემენტებს შორის და გარე გარემოსთან ურთიერთობის ხასიათს.

5. სისტემის თითოეულ იერარქიულ დონეზე ელემენტების აგრეგირების წესს.³⁶

„მონესრიგებული ხუთეულის“ ორგანიზაციის ფორმალიზაციის მეთოდი საშუალებას იძლევა სისტემური ანალიზის მეთოდოლოგიის სხვადასხვა ასპექტებით განვიხილოთ იგი და დავაპროექტოთ გარე გარემოსთან დროში ადექვატური მისი მართვის ეფექტური სისტემა. ცნება დრო იქნება ბოლო საბაზო ელემენტი. იგი დაახსნაიათებს ორგანიზაციის სასიცოცხლო ციკლს.

კულტურისა და ხელოვნების სფეროში სამენარმეო საქმიანობა მეტად აქტუალურია. აქ ყველაზე მეტად გავრცელება პოვა ინდივიდუალურმა მენარმეობამ, ამხანაგობამ და საზოგადოებებმა. პირველს შეესაბამება ერთპიროვნული საწარმო (sole proprietorship), მეორეს – პარტნიორობა (partnership), მესამეს კორპორაცია (corporation).

ინდივიდუალური მენარმეობა ყველაზე მარტივი ფორმაა. ასეთ დროს არ იქმნება იურიდიული პირი და ორგანიზაცია ატარებს ფიზიკური პირის გვარს და სახელს. კულტურისა და ხელოვნების ბევრ სფეროში ასეთ მენარმეს ლიცენზია სჭირდება (მაგალითად, მუსიკაში, მხატვრობაში).

ამხანაგობა არის ორი ან ორზე მეტი ადამიანის მიერ შექმნილი სამენარმეო ორგანიზაცია, ისინი თვითონ, უშუალოდ მონაწილეობენ საქმიან შესრულებაში. ამხანაგები სოლიდარულად აგებენ პასუხს კონტრაგენტების წინაშე. ამხანაგობაში შენატანი შეიძლება იყოს ქონება, მ.შ. პირველ რიგში ფული, მაგრამ შეიძლება იყოს შრომითი საქმიანობაც.

საზოგადოება არის იურიდიული პირი, რომელსაც ქმნიან მოქალაქეები ან იურიდიული პირები რაიმე საქმის ერთობლივად შესასრუ-

ლებლად. ამხანაგობისაგან განსხვავებით საზოგადოება არ მოითხოვს დამფუძნებლების ადგილზე დასაქმებას. საზოგადოებას აქვს წესდება და სადამფუძნებლო ხელშეკრულება.

საქართველოში სამი სახის საზოგადოების დაფუძნება შეიძლება. ესენია: სააქციო საზოგადოება, შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება და სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება. მათ შორის ყველაზე გავრცელებულია სააქციო საზოგადოება.

სააქციო საზოგადოება არის ღია და დახურული. ორივე მათგანის სანესდებო კაპიტალი ყალიბდება აქციების გამოშვებით და გაყიდვით. განსხვავება მხოლოდ იმაშია, რომ დახურული სააქციო საზოგადოება აქციებს ყიდის მხოლოდ საზოგადოების შიგნით, ღია კი-თავისუფლად.

ამათ გარდა, არსებობს მუნიციპალური საწარმოები და სახელმწიფო კორპორაციული საწარმოები, მათ უნიტარული ორგანიზაციები ეწოდებათ. ამ სახის საწარმოთა ქონება განუყოფელია. უნიტარული ორგანიზაციის ქონება ეკუთვნის ან მუნიციპალიტეტს ან სახელმწიფოს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გ. შუბლაძე, ბ. მღებრიშვილი, ფ. ნონკოლაური. „მენეჯმენტის საფუძვლები.“ თბ., 2008
2. ხიპ ჰაგორტი. „სახელოვნებო მენეჯმენტი.“ ანტრეპრენიორული სტილი. თბ., 2013
3. М. П. Переверзев, Т. В. Косцов. „Менеджмент в сфере культуры и искусства.“ М., ИНФРА-М. 2015

³⁶ М. П. Переверзев, Т. В. Косцов. „Менеджмент в сфере культуры и искусства.“ М., ИНФРА-М. 2015, стр.26

სამართლებრივი გარემოს ცვლის ტენდენციები საქართველოში და მათი ზეგავლენა ბიზნესის განვითარებაზე

ხათუნა ბერიშვილი – ეკონომიკის დოქტორი,
თსუ-ს ასოცირებული პროფესორი

Legal Environment Change Tendencies in Georgia and Their Influence on Development of Business

Khatuna Berishvili

Summary

The present work discusses legal environment of business and the tendencies of economic development. For the formation of legislative environment of business the economic and political factors should be taken into consideration. That's why each should be selected from the correct viewpoint for the state to become favorable for doing business both for local and foreign investors. Proceeding from the said above it can be boldly said that a democratic order from the political systems and improvement of the "right of property" in the legislative system are the main factors for development of business in the state. As for economic development, as we have mentioned above, economy and business are mutually connected processes, because development of business determines economic development of a country and an economically developed state is attractive for investors to invest their free capital.

რეზიუმე

ნაშრომში განვიხილეთ ბიზნესის სამართლებრივი გარემო და ეკონომიკური განვითარების ტენდენციები. ბიზნესის საკანონმდებლო გარემოს ფორმირებისთვის გასათვალისწინებელია ეკონომიკური და პოლიტიკური ფაქტორები, ამიტომ თითოეულის სწორი კუთხით შერჩევაა აუცილებელი, რადგან სახელმწიფო გახდეს ბიზნესის კეთებისთვის სასურველი, როგორც ადგილობრივი ისევე უცხოელი ინვესტორებისათვის. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება თამამად ითქვას, რომ პოლიტიკური სისტემებიდან დემოკრატიული წყობა და საკანონმდებლო სისტემაში „საკუთრების უფლების“ სრულყოფა ძირითადი ხელშემწყობი ფაქტორებია სახელმწიფოში ბიზნესის განვითარებისათვის. რაც შეეხება ეკონომიკურ განვითარებას, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ ეკონომიკა და ბიზნესი ურთიერთდაკავშირებული პროცესებია, ვინაიდან ბიზნესის განვითარება განსაზღვრავს ქვეყნისთვის ეკონომიკურ გან-

ვითარებას და ეკონომიკურად განვითარებული სახელმწიფო მიმზიდველია ინვესტორებისათვის თავისუფალი კაპიტალის დასაბანდებლად.

საკვანძო სიტყვები: სამართლებრივი გარემო, ინვესტიციები, ბიზნესი, ეკონომიკური მდგომარეობა, განვითარება, რესურსები.

სამართლებრივი გარემო არის მნიშვნელოვანი ფაქტორი ბიზნესის განვითარებისათვის. ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკური და პოლიტიკური პროცესები განსაზღვრავენ ბიზნესის სამართლებრივ გარემოს. თავის მხრივ, უკანასკნელი განსაზღვრავს ეკონომიკურ განვითარებას და ქვეყნის წინსვლას. ბიზნესის კეთებისთვის ხელსაყრელი სამართლებრივი გარემოს ფორმირება თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფოს განვითარების ქვაკუთხედიანია. შნორედ მონესრიგებულ და მიმზიდველ ბიზნესგარემოში დევს ის გასაღები, რომლითაც უნდა გადაიჭრას სახელმწიფოს წინაშე მდგარი სოციალური პრობლემები და მოხდეს ქვეყნის მოსახლეობის ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება. აღსანიშნავია, რომ უკანასკნელ წლებში ქვეყნის ბიზნესგარემოს განვითარების მდგომარეობა ერთგვარი პოლემიკის საგნად გადაიქცა.

ქვეყანა, რომელიც ეკონომიკურად ძლიერი და განვითარებულია უფრო მეტად მიმზიდველია ინვესტიციების განხორციელებისთვის. მისათვის კი უმნიშვნელოვანესი პირობა ქვეყნის სრულყოფილი საკანონმდებლო სისტემაა. საქართველომ დემოკრატიული განვითარების კურსი აიღო 2004 წლის შემდეგ და ძალიან მოკლე პერიოდში, მიაღწია წარმატებას და მონინავე ადგილი დაიკავა განვითარებად ქვეყნებს შორის. უმნიშვნელოვანესი ნორმატიული აქტი, რომელიც იმ პერიოდში მიღებულ იქნა საკანონმდებლო ორგანოს მიერ, იყო საქართველოს კანონი „საკუთრების უფლების“ შესახებ.

საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის პირველი პუნქტის შესაბამისად საკუთრება და მემკვიდრეობის უფლება აღიარებულია და უზ-

რუნველყოფილია. დაუშვებელია საკუთრების შეძენის, გასხვისების ან მემკვიდრეობით მიღების საყოველთაო უფლების შეზღუდვა. აღნიშნულ მუხლში განმტკიცებული კერძო საკუთრების უფლება, ერთი მხრივ, არის საკუთრების როგორც ინსტიტუტის გარანტია და, მეორე მხრივ, საკუთრების, როგორც პიროვნების უფლების გარანტია. ინსტიტუტის გარანტიის ცნება ზოგადად სამართლის მეცნიერებაში ვაიმარის რესპუბლიკის პერიოდს უკავშირდება. ადამიანის უფლებების კლასიკური დაცვის ფუნქციიდან გამომდინარე, მესაკუთრისთვის საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის 1-ელი პუნქტის საფუძველზე უზრუნველყოფილია ხელისუფლების სამივე შტოსა და მათ შორის, საკანონმდებლო ხელისუფლებისგან თავის დაცვის უფლება. აქ აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ 21 მუხლით დაცულია მხოლოდ კერძო სამართლის იურიდიულ პირთა საკუთრება და არა სახელმწიფო საკუთრება. შესაბამისად, საჯარო სამართლის იურიდიულ პირს არ შეუძლია სასამართლოს მიმართოს იმ არგუმენტით, რომ სახელმწიფომ დაარღვია 21-ე მუხლით უზრუნველყოფილი მისი საკუთრების ძირითადი უფლება. საკუთრების ძირითადი უფლებით პოზიტიური თვალსაზრისით დაცულია საკუთრებით სარგებლობა, ნეგატიური თვალსაზრისით კი — მესაკუთრის უფლება, არ ისარგებლოს თავისი საკუთრებით. სახელმწიფოს მხრიდან საკუთრების უფლებაში ჩარევის ორი გზა არსებობს: შეზღუდვა და საკუთრების უფლების ჩამორთმევა. სახელმწიფოს ვალდებულებაა პატივი სცეს საკუთრების უფლებას, სახელმწიფომ თავი უნდა შეიკავოს პიროვნების საკუთრების უფლებაში ჩარევისაგან. ეს ვალდებულება სახელმწიფოს უკრძალავს თვითნებურად ხელყოს პიროვნების საკუთრების უფლებები და დააკისროს მას გაუმართლებლად მძიმე ტვირთი. ეს ვალდებულება ასევე მოითხოვს დაიცვას პიროვნება მესამე მხარის ჩარევისგან. სტატისტიკა გვიჩვენებს, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში შემოსული კონსტიტუციური საჩივლების 1/3 -ზე მეტი შეეხება სადავო ნორმების კონსტიტუციურობას საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლთან მიმართებით. საკუთრების კონსტიტუციურ სამართლებრივი და სამოქალაქო სამართლებრივი გაგება არ არის იდენტური. საკუთრების კონსტიტუციური უფლების დაცული სფეროს განსაზღვრისას ამოსავალი წერტილია საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლი. ხოლო სამოქალაქო სამართალში საკუთრების ცნებისთვის

საყრდენი წერტილია მესაკუთრის ნება და ნებისმიერი კერძოსამართლებრივი თუ საჯარო სამართლებრივი ბოჭვა გარედან თავსმოხვეული ჩანს, ხოლო კონსტიტუციურ სამართლებრივი გაგებისთვის მთავარი მახასიათებელია კანონმდებლის უფლებამოსილება საკუთრების უფლების შინაარსის განსაზღვრისას.

აღსანიშნავია, რომ სამართლებრივი საკითხები დიდ გავლენას ახდენს ნებისმიერ ქვეყანაში ბიზნესის გარემოზე და მის განვითარებაზე. ამასთან "ბიზნესის კეთების" სიმარტივე სხვადასხვა ინდიკატორებზეა დამოკიდებული. მსოფლიო ბანკის „ბიზნესის კეთების“ მონაცემთა ბაზა უზრუნველყოფს ბიზნესის რეგულირებისა და ბიზნეს-გარემოს ობიექტურ შეფასებასა და ამ შეფასების შედეგად შესაბამისი ინდიკატორების მიღებას. 2011 წლის ივნისში მოხდა 183 ქვეყნის ეკონომიკის გრადაცია ბიზნესის კეთების სიმარტივის მიხედვით. აღნიშნულ გრადაციაში საქართველომ მსოფლიოში მე-16, ხოლო რეგიონში 1-ლი ადგილი დაიკავა.

საქართველოს ადგილი ბიზნესის სიმარტივის მიხედვით 2014 წელს

	183 ქვეყანას შორის	ადმ. ევროპისა და ცენტ. აზიის რეგიონში
ბიზნესის დაწყების სიმარტივე	7	2
ლიცენზიის მიღება	4	1
თანამშრომელთა დაქირავება	89	8
ქონების რეგისტრაცია	1	1
კრედიტის მიღება	8	2
ინვესტორთა დაცვა	17	4
გადასახადების გადახდა	42	5
საგარეო ვაჭრობა	54	5
კონტრაქტების აღსრულება	41	8
ბიზნესის დახურვა	109	19
ბიზნესის კეთება (საერთო ინტეგრირებული ინდექსი)	16	1

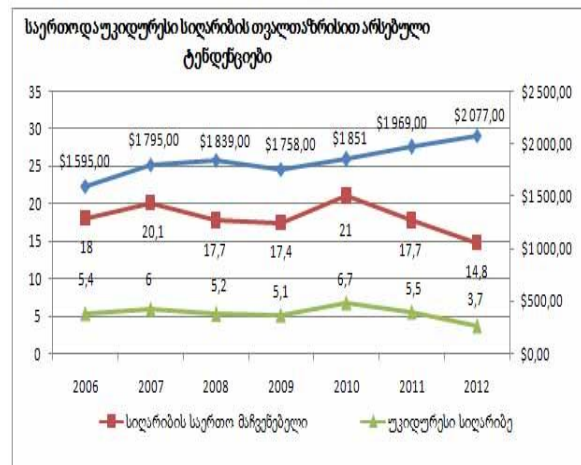
2014 წლის ივნისის მონაცემების მიხედვით კი საქართველო მსოფლიოს 189 ქვეყანას შორის ბიზნესის კეთების სიმარტივის მიხედვით მე-15, ხოლო რეგიონში კვლავინდებურად 1-ელ ადგილს იკავებს.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება განისაზღვრება კერძო სექტორის თავისუფალი განვითარებისთვის საჭირო წინაპირობებით, კერძოდ, ეფექტური და გამჭვირვალე მთავრობა და ბიზნესში ჩაურევლობა. ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების ხელმოწერასთან ერთად განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ევროკავშირთან დაახლოებაზე ორიენტირებული პოლიტიკის ეფექტურ განხორციელებას, კერძოდ კი ანტიკორუფციული ზომების გატარებასა და საჯარო სამსახურის შემდგომ განვითარებას. იმავდროულად აღსანიშნავია, რომ საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკა მიმართულია კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაზე, ბიზნესის განვითარებაზე და ასოცირების თაობაზე ხელშეკრულებისა და ღრმა და ყოვლისმომცველი სავაჭრო ხელშეკრულების (DCFTA) მოთხოვნების შესრულებაზე, რაც არა მხოლოდ საქართველოს ევროპასთან უფრო ღრმა ინტეგრირების პროცესის წინაპირობაა, არამედ ასევე ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობის აუცილებელი პირობაც. საქართველომ გააძვირდა ტრანსსასაზღვრო ვაჭრობა ერთი ფანჯრის პრინციპით მომუშავე სასაზღვრო-გამშვები ზონების გახსნის გზით ფოთსა და თბილისში. საქართველომ ასევე გააძლიერა თავისი დაცული ტრანზაქციების სისტემა. სამოქალაქო კოდექსში ცვლილებების შეტანის შედეგად უსაფრთხოება გავრცელდა სხვადასხვა პროდუქტებზე, შემოსავლებზე და უზრუნველყოფის სახით გამოყენებული აქტივების ჩანაცვლებაზე. საქართველოს კარგი შედეგები ასევე იმით აიხსნება, რომ ქვეყანამ არჩევანი დაბალანსებული რეგულირების სასარგებლოდ გააკეთა. უნდა აღინიშნოს, რომ ფინანსებთან ხელმისაწვდომობა, სამუშაო ძალის შესაბამისი კვალიფიციურობა და დაბალი პროფესიული ეთიკა ბიზნესის კეთების სფეროში კვლავ სერიოზულ გამოწვევად რჩება.

2014 წელს საქართველოს მთავრობამ 2020 წლის პერიოდამდე ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია დაამტკიცა. ეს არის ქვეყნის პირველი სტრატეგიული დოკუმენტი, რომელშიც ჩამოყალიბებულია ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ძირითადი მიზნები და მდგრადი ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფასთან დაკავშირებული

მიდგომები. ასეთი დოკუმენტის არსებობა კარგ საფუძველს ქმნის შემდგომი 6 წლის განმავლობაში შედეგების გაუმჯობესებისთვის და ეკონომიკური ზრდის თვალსაზრისით ხელშესახები შედეგების მიღწევისთვის. საქართველომ გარდამავალი პერიოდის ადრეული ეტაპიდანვე მიანია შთამბეჭდავ ეკონომიკურ ზრდას, რაც ძირითადად გარკვეული რეფორმების გატარებით იყო განპირობებული. ერთ სულ მოსახლეზე მშპ 2000 წელს არსებული 690 აშშ დოლარიდან 2013 წელს 3597 აშშ დოლარამდე გაიზარდა. ეკონომიკური განვითარების პოზიტიურ ტენდენციებზე 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომმა და გლობალურმა ეკონომიკურმა კრიზისმა იქონია უარყოფითი ზეგავლენა, თუმცა 2010 წელს ნეგატიური ტენდენციის შემცირება გამოიკვეთა. 2013 წელს საქართველოს ეკონომიკა 3.2 %-ით გაიზარდა.

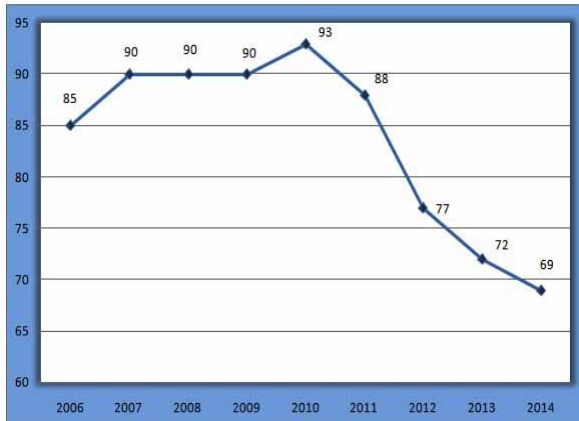
სიღარიბის ცვლის ტენდენცია საქართველოში ასე გამოიყურება

ასევე მნიშვნელოვანია უმუშევრობის როლი ეკონომიკური განვითარებისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში უმუშევრობა უმნიშვნელოდ შემცირდა, 2015 წლის მონაცემებით იგი კვლავ მაღალია და 12.3%-ს შეადგენს, ხოლო ახალგაზრდებში უმუშევრობა 60%-ს აღემატება. UNDP -ის 2014 წელს ჩატარებული კვლევის მიხედვით, მოსახლეობის 70% სოციალურად ან ეკონომიკურად დაუცველია.

2014 წლის გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსში საქართველომ 69-ე ადგილი დაიკავა, სამი ადგილით ზემოთ გადაინაცვლა 2013 წლის პოზიციიდან. უკვე მეოთხე წელია, საქართველოს დადებითი ტენდენცია აქვს აღნიშნულ ინდექსში (გრაფიკი 1).

გრაფიკი 1. საქართველოს პოზიცია გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსში

კონკურენტუნარიანობის შეფასების 119 კრიტერიუმი 12 თემატურ ჯგუფში არის გადანაწილებული. აღნიშნული ჯგუფების მიხედვით, საქართველოს ყველაზე კარგი პოზიცია შრომის ბაზრის ეფექტიანობაში აქვს – მსოფლიოში 41-ე ადგილს იკავებს. ხოლო ყველაზე დაბალ პოზიციაზე (121-ე ადგილი) ინოვაციების კუთხით არის.

საქართველოს უპირატესობებსა და ნაკლოვანებებს თუ შევაჯამებთ, ასეთ სურათს მივიღებთ: საქართველო შედარებით კონკურენტუნარიანია ინსტიტუტების განვითარებით, ინფრასტრუქტურით, შრომის ბაზრის ეფექტიანობით, დაბალი გადასახადებითა და რეგულაციებით, სავალუტო კონტროლის არარსებობით, დაბალი კრიმინალით, ბიზნესის დანყებისა და

წარმოებისთვის ბიუროკრატიული პროცედურების ნაკლებობით. პრობლემებია შემდეგი მიმართულებით: საკუთრების უფლებების დაცვაში, ინოვაციებში, საშუალო და უმაღლეს განათლებაში, მეცნიერებასა და კვლევების წარმოებაში, კონკურენციის დონეში შიდა ბაზარზე, ფინანსებისადმი ხელმისაწვდომობაში, პროფესიონალ სამუშაო ძალაში, პოლიტიკოსებისადმი საზოგადოების ნდობასა და პოლიტიკის არასტაბილურობაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. შენგელია თ., გლობალური ბიზნესი, „უნივერსალი“, თბ., 2013.
2. კუბლაშვილი კ., ადამიანის უფლებები. თბ., 2005.
3. ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებები — სტატიათა კრებული — კატარინა კრაუზი — საკუთრების უფლება.
4. კოკაძე ბ., საკუთრების უფლების კონსტიტუციურსამართლებრივი დაცვა საქართველოში. თბ., 2012.
5. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია 6-7 აპრილი, 2012 წელი, „უნივერსალი“, თბ., 2012.
6. <http://www.doingbusiness.org/rankings>
7. <http://forbes.ge/news/453/saqarTvelos-ekonomikis-konkurentunarianoba>

აუდიტის ჩატარების სამართლებრივი საფუძვლები

ნინო ფაილოძე — სტუ-ს პროფესორი,
გიორგი სულაშვილი — სტუ-ს ასისტენტ პროფესორი,
ჟანა გაბარაევი — სტუ-ს დოქტორი

Резюме

Аудит стал неотъемлемой частью современной экономической и финансовой системы. В последнее время аудит выполняет один из ключевых ролей в принятии решений в правлении хозяйственных субъектов. Создание гос. службы аудита сыграла положительную роль в развитии этой сферы деятельности, улучшилась законодательная база. В последнее время возросло число компаний которые проводят инициативный аудит. Аудит является трудным и длительным процессом. Желательно в будущем улучшение законодательной базы, привести в соответствии с международным стандартам внутренние стандарты, проведении гос. политики с целью популяризации этой сферы, что в свою очередь положительно отразится на фискальной системе, правильный и своевременный учет налогов.

Ключевые слова: аудит, виды аудита, альтернативный аудит.

რეზიუმე

აუდიტი თანამედროვე ეკონომიკის და საფინანსო საქმიანობის განუყოფელ ნაწილად ჩამოყალიბდა. ბოლო პერიოდში მას მნიშვნელოვანი როლი უკავია კომპანიების მართვაში. სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის ჩამოყალიბებამ ხელი შეუწყო ამ სფეროს განვითარებას, საკანონმდებლო ბაზის ჩამოყალიბებას და ამ საქმიანობის პოპულარიზაციას. ბოლო პერიოდში იმ კომპანიების რიცხვმაც იმატა რომელთათვის აუდიტის ჩატარება არ არის სავალდებულო და მხოლოდ ნებაყოფლობითია. აუდიტი რთული და ხანგრძლივი პროცესია. მას თან სდევს უამრავი ნიუანსი. სასურველია მომავალში მოხდეს მისი განვითარება, შიდა სახელმწიფოებრივი სტანდარტების დახვეწა და მათი შესაბამისობაში მოყვანა საერთაშორისო სტანდარტებთან. სახელმწიფო პოლიტიკის გატარება ამ სფეროს პოპულარიზაციის მიზნით ხელს შეუწყობს ფისკალური სისტემის განვითარებას და გადასახადების სწორ აღრიცხვას, მათ დროულად გადახდას, რათა თავიდან აცილებულ იქნას მომავალში მენარმეებისთვის სანქციების დაკისრება რაც უარყოფითად ისახება მათ ფინანსურ მდგომარეობაზე.

საკვანძო სიტყვები: აუდიტი, აუდიტის სახეობები, ალტერნატიული აუდიტი.

ძირითადი ნაწილი

თანამედროვე ეკონომიკის საბაზრო ურთიერთობაზე გადასვლას მოჰყვა საკუთრების ფორმების ახალი ორგანიზაციულ სტრუქტურული ერთეულების ჩამოყალიბება. საკანონმდებლო ბაზის არ არსებობამ და ბაზრის მოთხოვნებმა განაპირობა კონტროლის ახალი მექანიზმების შემოღება. განვითარებულ ქვეყნებში კონტროლის ერთ-ერთ და წარმატებულ მექანიზმად ჩამოყალიბდა აუდიტი და სახელმწიფო აუდიტის სამსახურები. ამ წარმატებულმა პრაქტიკამ განაპირობა საქართველოშიც აუდიტის განვითარების ხელის შეწყობა. მიღებულ იქნა კანონი აუდიტის შესახებ, რომელმაც განასხვავა აუდიტის ჩატარების სავალდებულო და ნებაყოფლობითი სახეობები.

ჩვენს მიერ იქნება განხილული აუდიტის ჩატარების მიზეზები და ფაქტორები, მისი სახეობები და აუდიტის ჩატარების სამართლებრივი საფუძვლები.

აუდიტორული საქმიანობა წარმოადგენს სამენარმეო საქმიანობას აუდიტორების მიერ ან აუდიტორული კომპანიებისთვის. გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც აუდიტს ატარებს სახელმწიფო სტრუქტურები. ფინანსური აუდიტი წარმოადგენს საფინანსო საბუღალტრო საქმიანობის შემონმებას, მისი შესაბამისობის დადგენა კანონმდებლობასთან და საერთაშორისო სტანდარტებთან. თანამედროვე აუდიტი გვევლინება სახეცვლილად და მოიცავს შემონმების სხვადასხვა ფორმებს, როგორც საფინანსო შემონმებას, ასევე კომპანიის სტრუქტურულ და შიდა პროცესების შემონმებას. ბოლო წლებში აუდიტმა სწრაფი პროგრესი განიცადა.

აუდიტის ფორმირება-ხანგრძლივი პროცესია, რომელიც დღესაც დასრულებული არ არის. აქედან გამომდინარე, აუდიტის განსაზღვრება უნდა იყოს საკმარისად ფართო, რათა მოიცავდეს შემონმების ტიპებს და მიზნების მრავალსახეობას. „აუდიტის ძირითადი კონცეფციების დებულებაში“, რომელიც 1973 წელს გამოაქვეყნა ამერიკის ბუღალტერთა ასოციაციის აუდიტის ძირითადი კონცეფციის კომიტეტმა: „აუდიტი“ ეწოდება ეკონომიკურ ქმედებათა და მოვლენათა შესახებ

არსებული ცნობების ობიექტური შეკრებისა და შეფასების სისტემურ პროცესს, იმ მიზნით, რომ განისაზღვროს დადგენილ კრიტერიუმებთან ამ მტკიცების შესაბამისობის ხარისხი და შემონ-მების შედეგები გადაეცეს დაინტერესებულ პირებს“. აუდიტს შეგვიძლია მივცეთ განსაზღვრება, როგორც ბიზნესის ექსპერტიზა აუდიტი განსხვავდება რევიზიისგან, როგორც შინაარსობრივად ისე მიდგომებითაც. აუდიტი აფასებს არა მხოლოდ ფინანსური ანგარიშგების შესაბამისობას და არსებითი უზუსტობების გამოვლენას, არამედ სამუშაო პროცესების ოპტიმიზაციას, ხარჯების რაციონალიზაციას და მეტი მოგების მიღებას კომპანიისათვის. ახალი მიმართულების დანერგვისას აუდიტი აფასებს განეული ან გასანევი ხარჯების შეფარდებას მოსალოდნელ შედეგებთან.

აუდიტის მთავარი მიზანია ობიექტური და რეალური ინფორმაცია მოაგროვოს შემონმებული სუბიექტის შესახებ. ამ მიზნის მისაღწევად აუცილებელია აუდიტი შეიცავდეს შემდეგ კომპონენტებს:

1. დამოუკიდებლობა და ობიექტურობა აუდიტის ჩატარებისას;
2. კონფიდენციალობა;
3. პროფესიონალიზმი კომპეტენტურობა და კეთილსინდისიერად შესრულება დაკისრებული ვალდებულებების;
4. სტატისტიკური მონაცემების და არსებული მეთოდოლოგიის გამოყენება;
5. ახალი ინოვაციური ტექნოლოგიების გამოყენება;
6. ლოიალური დამოკიდებულება კლიენტის მიმართ;
7. პასუხისმეგლობა იმ შედეგებზე რომელსაც დაასკვნის ჩატარების შემდგომ;
8. რაციონალური გადაწყვეტილების მიღება აუდიტის შედეგებზე დაყრდნობით და ა.შ.

ბოლო პერიოდში აქტუალური გახდა ახალი მიმართულებების აუდიტი. თანამედროვე ეკონომიკის მამოძრავებელი ძალაა ახალი ტექნოლოგიები, ასეთი სახის ახალი მიმართულებების აუდიტს უწოდებენ ტექნოლოგიურ აუდიტს. ასეთ გამოკვლევებს ძირითადად ატარებენ მსხვილი აუდიტორული კომპანიები და დარგიდან გამომდინარე, რთულია და არც არსებობს მეთოდოლოგია მისი ჩატარების. აუდიტორები ეყრდნობიან სხვადასხვა გამოკვლევებს ახალი ტექნოლოგიის ეფექტურობაზე, თუ რამდენად მოთხოვნადი იქნება ის დანახარჯები, რაც დაკავშირებულია ამ ახალი ტექნოლოგიის მოდელის შექმნასთან, რამდენად გაყიდვადი იქნება და რა ეკონომიკურ შედეგებს მიიღებს კომპანია. თექნო-

ლოგიური აუდიტი გვაძლევს დასკვნას მოსალოდნელ შედეგებზე და ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის მიზანშეწონილობაზე.

საქართველოში ძირითადად გავრცელებულია სავალდებულო და ნებაყოფლობითი აუდიტი.

საქართველოს კანონში „აუდიტორული საქმიანობის შესახებ“ მე-7 მუხლის 4) პუნქტი ჩამოყალიბებულია შემდეგი რედაქციით:

აუდიტის ჩატარება სავალდებულოა:

ა) საქართველოს ეროვნული ბანკის ზედამხედველობისადმი დაქვემდებარებული სუბიექტებისათვის, რომლებსაც ევალებათ ყოველწლიური აუდიტის ჩატარება;

ბ) იმ საწარმოებისათვის, რომლებიც აკმაყოფილებენ საქართველოს მთავრობის მიერ განსაზღვრულ კრიტერიუმებს;

გ) საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრულ სხვა შემთხვევებში, გარდა ამ პუნქტის „ა“ და „ბ“ ქვეპუნქტებით გათვალისწინებული სუბიექტებისა.

ამ კანონის მიხედვით გარდამავალ და დასკვნით დებულებაში აუდიტის ჩატარების უფლება აქვთ 2013 წლის 1 იანვრის შემდეგ. სავალდებულო აუდიტის ჩატარების უფლების მქონე პირთა რეესტრში რეგისტრაციას ექვემდებარებიან საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 202-ე მუხლის მე-2 ნაწილის საფუძველზე საქართველოს მთავრობის მიერ განსაზღვრული აუდიტორები/აუდიტორული ფირმები.

1. ამ მუხლის მე-9 პუნქტით გათვალისწინებული წესი მოქმედებს 2013 წლის 1 იანვრიდან 4 წლის განმავლობაში. ამასთანავე, აღნიშნულ პუნქტში მითითებული აუდიტორების/აუდიტორული ფირმების ხარისხის კონტროლის სისტემის მონიტორინგი არ ხორციელდება 2013 წლის 1 იანვრიდან 3 წლის განმავლობაში.

2. 2013 წლის 1 იანვრიდან 3 წლის განმავლობაში ამავე კანონის მე-7 მუხლის, მე-4 პუნქტის, „გ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული სუბიექტებისთვის აუდიტის ჩატარების უფლება აქვს ნებისმიერ აუდიტორს/აუდიტორულ ფირმას, მიუხედავად იმისა, თუ რომელი ტიპის რეესტრშია რეგისტრირებული.

3. აუდიტორს/აუდიტორულ ფირმას უფლება აქვს, ჩაატაროს ამ კანონის მე-7 მუხლის, მე-4 პუნქტით გათვალისწინებული სუბიექტების 2012 და 2013 წლების ფინანსური ანგარიშგების აუდიტი, მიუხედავად იმისა, თუ რომელი ტიპის რეესტრშია რეგისტრირებული.

შიდა აუდიტი გულისხმობს კომპანიაში შიდა აუდიტის სამსახურის ჩამოყალიბებას, რომელიც კომპანიის სამეურნეო ოპერაციების მუდმივ კონტროლს ახორციელებს და როგორც წესი ყა-

ლიბდება, როგორც ერთ-ერთი ძირითადი კონტროლის მექანიზმი.

გარე აუდიტი არის დამოუკიდებელი აუდიტორის ან აუდიტორული კომპანიის მიერ ჩატარებული შემოწმება არსებული უზუსტობების დასადგენად.

ნებაყოფლობითი აუდიტის ჩატარების მიზანი შეგვიძლია ჩამოვყალიბოთ სამი ძირითადი მიზნის მისაღწევად, ეს დამოკიდებულია დამკვეთის მოთხოვნებზე. ფინანსური აუდიტის ძირითადი სახეობები შეგვიძლია განვსაზღვროთ 3 სახეობის:

1. დადასტურებითი აუდიტი — დადასტურებითი აუდიტის ძირითადი მიზანი და მიმართულებაა საფინანსო საბუღალტრო დოკუმენტაციის და პროცედურების შემოწმება. შეიცავს თუ არა არსებით უზუსტობებს და ხდება თუ არა კომპანიის არსებული პროცესების და ძირითადი საქმიანობის შესაბამისი აღრიცხვა, შეესაბამება თუ არა საერთაშორისო სტანდარტებს და ადგილობრივ კანონმდებლობას ბუღალტრული სისტემა;

2 სისტემური და საორიენტაციო აუდიტი — სისტემური და საორიენტაციო აუდიტი მოიცავს შიდა კონტროლის სისტემის შემოწმებას და საექსპერტო დასკვნის დადებას შიდა კონტროლის სისტემის შემოწმების ანალიზზე დაყრდნობით;

3 რისკების შეფასების აუდიტი — რისკების შეფასების აუდიტი გულისხმობს იმ მიმართულებების აუდიტს, სადაც მაღალია რისკი, აუდიტორი აფასებს იმ დარგებს, სადაც მაღალია რისკის შემცველობა და აუდიტორული პროცედურების ჩატარებით გვაძლევს სურათს რისკის შესახებ და მოსალოდნელი შედეგების შესახებ ამ რისკის არსებობის პირობებში.

შიდა და გარე აუდიტი განსხვავდება თავისი შინაარსობრივი თვისებებით.

შიდა აუდიტი საერთაშორისო პრაქტიკით არის შიდა სამსახური. შიდა სამსახურის თანამშრომლები არიან კომპანიის თანამშრომლები, რომელთა ძირითადი მიზანია თანამშრომლებს დაეხმარონ სწორად და ეფექტურად აწარმოონ საქმიანობა, განახორციელონ ანალიზი და დაიცვან, როგორც კომპანიის, ასევე მფლობელების ინტერესები. შიდა აუდიტის ჩამოყალიბება დადებით გავლენას ახდენს კომპანიის საქმიანობაზე და ამალღებს ფინანსური ანგარიშების საიმედოობას.

გარე აუდიტი განსხვავდება შიდა აუდიტისგან. გარე აუდიტის შემთხვევაში დამოუკიდებელი ექსპერტების მიერ ხდება ფინანსური ანგარიშების სისწორის და საიმედოობის შეფასება, განსხვავდება აგრეთვე შემოწმების ჩატარების ხასიათი: პირველადი და განმეორებითი.

პირველადი აუდიტი ტარდება პირველად არსებულ კლიენტთან მიმართებაში. ეს ზრდის რისკებს და აუდიტის მაშტაბებს, ხოლო განმეორებითი ტარდება რეგულარულად, აუდიტორული კომპანიების მიერ შესწავლილია კლიენტი და ითვლისწინებს მის სპეციფიკას.

აუდიტის ძირითადი მიზანი და ფაქტორები, თუ რატომ უნდა ჩატარდეს აუდიტი გახლავთ ის, რომ აუდიტი გვაძლევს უტყუარ ინფორმაციას არსებული ფინანსური მდგომარეობის შესახებ, ამცირებს რისკებს, ზრდის ანგარიშგების სანდოობას და გვაძლევს საშუალებას გავაკეთოთ ანალიზი სამომავლო გეგმების შესახებ.

აუდიტის დასკვნა კონფიდენციალური ინფორმაციაა და მისი გაცნობა ხდება მხოლოდ მენეჯმენტის ან მფლობელების მიერ, დასკვნის შედეგებზე ხდება ანალიზი, თუ რა მიმართულებით არის საჭირო ცვლილებების განხორციელება მოსალოდნელ ფინანსურ შედეგებზე და ახალი მიმართულების დანერგვაზე.

საქართველოს არსებული კანონით აუდიტის შესახებ, აუდიტის ჩატარების უფლებამოსილება აქვთ:

1. საქართველოში რეგისტრირებული იურიდიული პირი, უცხოეთში რეგისტრირებული პირის საქართველოში არსებული ფილიალი და ფიზიკური პირი საქართველოში აუდიტის ჩატარების უფლებამოსილებას იძენენ აუდიტორთა რეესტრში (შემდგომ რეესტრი) რეგისტრაციის შემდეგ.

2. რეესტრს აწარმოებს (აწარმოებენ) აკრედიტებული პროფესიული ორგანიზაცია (ორგანიზაციები).

3. საქართველოში რეგისტრირებული იურიდიული პირი, უცხოეთში რეგისტრირებული პირის საქართველოში არსებული ფილიალი ან ფიზიკური პირი რეესტრში რეგისტრაციისათვის განცხადებით მიმართავს იმ აკრედიტებულ პროფესიულ ორგანიზაციას, რომელშიც განეკრებულება იგი.

4. საქართველოში რეგისტრირებული იურიდიული პირის, უცხოეთში რეგისტრირებული პირის საქართველოში არსებული ფილიალის ან ფიზიკური პირის მიერ ამ მუხლის მე-6-9 პუნქტებში აღნიშნული შესაბამისი მოთხოვნების დაკმაყოფილების შემთხვევაში აკრედიტებული პროფესიული ორგანიზაცია ვალდებულია დაარეგისტრიროს იგი შესაბამის რეესტრში.

5. რეესტრი არის 2 ტიპის:

ა) სავალდებულო აუდიტის ჩატარების უფლების მქონე რეესტრი, რომელშიც რეგისტრირებული არიან ის აუდიტორები/აუდიტორული ფირ-

მები, რომლებსაც აქვთ სავალდებულო აუდიტის ჩატარების უფლება;

ბ) სავალდებულო აუდიტის ჩატარების უფლებამოსილების არ მქონე პირთა რეესტრი, რომელშიც რეგისტრირებული არიან აუდიტორები/აუდიტორული ფირმები, რომლებსაც არ აქვთ სავალდებულო აუდიტის ჩატარების უფლება.

გარდა ზემოთაღნიშნულისა საქართველოს კანონმდებლობით შემოწმების უფლება აქვს სახელმწიფო ორგანოებსაც, როგორცაა კონტროლის პალატა და ფინანსთა სამინისტრო. კონტროლის პალატა, როგორც მუდმივად მოქმედი საკონტროლო ორგანო, ორგანიზაციულად და ფუნქციონალურად დამოკიდებული ორგანოა, ანგარიშვალდებულება პარლამენტის წინაშე, იგი ახორციელებს კონტროლს ქვეყნის ბიუჯეტის საშემოსავლო და ხარჯვითი მუხლების შესრულებაზე. კონტროლის პალატის საკონტროლო უფლებამოსილებები ვრცელდება მართვის ყველა რგოლზე, თუ ისინი იყენებენ საბიუჯეტო სახსრებს. კონტროლის პალატის მიერ განხორციელებული საკონტროლო ღონისძიებების შედეგების მიხედვით გამოიცემა მითითებები, რომლებიც ითვალისწინებენ გამოვლენილი დარღვევების და დამნაშავე პირების დასჯის სხვადასხვა ღონისძიებებს.

ფინანსთა სამინისტრო და საგადასახადო ორგანოები წარმოადგენენ აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოებს, რომლებიც მონოდეული არიან შეიმუშავონ და პრაქტიკულად განახორციელონ სახელმწიფო საფინანსო პოლიტიკა. კერძოდ ფინანსთა სამინისტროს ფუნქციონალურ მოვალეობას შეადგენს ქვეყნის სწორი საფინანსო-საგადასახადო პოლიტიკის შემუშავება — აღსრულება და ქვეყანაში საფინანსო ორგანიზაციების საქმიანობისადმი საერთო ხელმძღვანელობა.

ფინანსთა სამინისტროს ერთ-ერთი ქვეყნეუბაა აუდიტის სამსახური, რომელსაც გააჩნია სამართლებრივი უფლება: ქვეყანაში რეგისტრირებული კომპანიების შემოწმება, შემოწმების შედეგებზე დაყრდნობით კომპანიების დაჯარიმების და ამ ჯარიმების აღსრულების უფლება. 2010 წლის 31 დეკემბრის ფინანსთა მინისტრის ბრძანებით გადასახადის გადამხდელებს უფლება მიეცათ სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის მაგივრად შემოწმება ჩატარებინათ აუდიტორულ კომპანიებს, ალტერნატიული აუდიტის შემოღებით გაიზარდა შემოწმებების რაოდენობა, შემო-

წმების შედეგად კომპანია თავიდან იცილებდა ჯარიმებს (დარღვევის გამოვლენის დროს), რაც დადებითად აისახა კომპანიების საქმიანობაზე ხარჯების შემცირების თვალსაზრისით. ალტერნატიული აუდიტის ჩატარების უფლების გადაცემა კერძო კომპანიებისთვის მიუთითებს მათ მაღალპროფესიონალიზმზე და კეთილსინდისიერებაზე, აუდიტის ჩატარების კვალიფიციურ დონეზე. სამწუხაროდ, 2015 წლის 30 იანვრის ბრძანებით ალტერნატიული შემოწმების პროექტი დაიხურა.

დასკვნა

ნაშრომის შესრულება მიზნად ისახავს აუდიტის არსის განსაზღვრას, მის მნიშვნელობას თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის პირობებში. კლასიფიცირდება კატეგორიის მიხედვით არსებული კანონმდებლობით განსაზღვრული აუდიტის სავალდებულო ჩატარების აუცილებლობა რაც მიგვანიშნებს აუდიტის მნიშვნელობაზე.

აუდიტის საქმიანობის გაძლიერება და გაღრმავება დადებით გავლენას მოახდენს სამეურნეო სუბიექტების საქმიანობაზე, გაზრდის მათ სანდოობას, რაც ხელს უწყობს ფინანსურ უსაფრთხოებას და მიმზიდველს ხდის, როგორც ინვესტორებისთვის, აგრეთვე საკრედიტო ორგანიზაციებისთვის, რაც თავისთავად გავლენას ახდენს კომპანიის განვითარებაზე, მის კონკურენტუნარიანობაზე და რაც ისახება ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებზეც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს კანონი ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ, 2012 წლის 29 ივნისი. №6598-რს.
2. საქართველოს კანონი „ნორმატიული აქტების შესახებ“, თბ., 29 ოქტომბერი, 1996 წელი.
3. აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტები, თბ., 1998წელი.
4. მონტგომერი «აუდიტი» თბილისი 1997 წელი.
5. Антонов А.С.-Аудит. Проблемы организаций и становления. Жрн. Бухгалтерский Учёт.Москва, 1994г.

სტერეოტიპები, სირთულეები და მაღალი მოლოდინები

მაია ჭეღია — ქ. ფოთის I საშუალო სკოლის მასწავლებელი
ნატალია ტაბიძე — ქ. ფოთის I საშუალო სკოლის მასწავლებელი

Стереотипы, трудности и высокие Ожидания

Резюме

Установите, чтобы сравнить стереотипы современных образовательных технологий в обучении - образование, акцент делается на преподавании информационных и коммуникационных технологий (ИКТ) интеграции и ее значение. Это считается успешным школа для девяти характеристик одного из них - студенты высокими ожиданиями и высоким стандартам, а также разрешение существующих проблем в преподавании химии в пути „ обучения, делая “.

Ключевые слова: раннее обучение, обучение на практике, Информационные и коммуникационные технологии (ИКТ), Национальный план образования.

რეზიუმე

გადმოცემულია საგანმანათლებლო სფეროში არსებული სტერეოტიპების შედარება თანამედროვე სპეციალურ პედაგოგიურ ტექნოლოგიასთან — განმავითარებელ სწავლებასთან, ყურადღება გამახვილებულია სწავლებაში ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების (ისტ) ინტეგრაციასა და მის მნიშვნელობაზე. განიხილება წარმატებული სკოლის ცხრა მახასიათებელთაგან ერთ-ერთი მათგანი — მოსწავლეების მიმართ მაღალი მოლოდინები და მაღალი სტანდარტები, აგრეთვე ქიმიის სწავლებაში არსებული პრობლემების გადაწყვეტის ერთ-ერთი გზა „სწავლა კეთებით“.

საკვანძო სიტყვები: განმავითარებელი სწავლება, სწავლა კეთებით, ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები (ისტ), ეროვნული სასწავლო გეგმა (ესგ).

ძირითადი ტექსტი

ქიმია საოცრად უფითარებს ახალგაზრდობას აზროვნებასა და ინტელექტს. იგი ხომ ზოგადსაკაცობრიო კულტურული მემკვიდრეობის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია, რადგან ქიმია საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებს შორის ცენტრალური ფუნქციონირებელი მეცნიერებაა და თავისი წვლილიც პლანეტაზე ყველაზე რთული მოვლენის, სიცოცხლის საიდუმლოების შეცნო-

ბაში, ძალზე დიდია. ადამიანი მოქმედებისნებისმიერ სფეროში დაკავშირებულია მატერიალური სამყაროს გარკვეულ გამოვლინებასთან - ნივთიერებათა ცვლასთან მოცემულ პირობებში.

გაბედულად შეიძლება ითქვას, რომ თითქმის ნებისმიერი პროფესიული ამოცანის გადაწყვეტაში ქიმიას უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება და ეს საკმარისი საფუძველია მისი საყოველთაო სწავლებისათვის, მაგრამ ფაქტია, რომ ქიმიისადმი მოზარდების ინტერესის დაქვეითება სასკოლო განათლების საერთო ტენდენციაა მთელს მსოფლიოში. ქიმიისადმი განწყობა ქართველმოსწავლეებშიც რბილად რომ ვთქვათ, არ არის დადებითი.

რა არის ამის მიზეზი? სად არის გამოსავალი?

უპირველესად გადასახედია სწავლების ძველი, ტრადიციული მეთოდები. ადრე მოქმედი დიდაქტიკის კურსი სრულად გამოუსადეგარი იყო კრიტიკულად მოაზროვნე და არასტანდარტულ სიტუაციაში ოპტიმალური გადაწყვეტილებების მიღების უნარის მქონე პიროვნების ჩამოყალიბებისათვის. ვერავითარ კრიტიკას ვერ უძლებდა ჩვენს სკოლებსა და უნივერსიტეტებში გამოყენებული სწავლების მეთოდები ორგანიზაციის ფორმები და სასწავლო საგნების აგების მეთოდოლოგია.

თანამედროვე სპეციალური პედაგოგიური ტექნოლოგიით, რომელსაც განმავითარებელი სწავლება ეწოდება, მოსწავლე მოიაზრება სრულფასოვან სუბიექტად, რომელიც თვითონ მოქმედებს, თვითონ სწავლობს, მასწავლებელი კი მისთვის გეზის მიმცემია. ერთი და იმავე მოქმედების შესრულებისას მოსწავლეს შესაძლოა ამოძრავებდეს სრულიად სხვადასხვა მოტივი: თავი მოაწონოს მასწავლებელს, თავიდან აიცილოს მშობლის საყვედური, ან მისგან მოიპოვოს კარგი ნიშნისათვის დათქმული ჯილდო. შეასრულოს მოვალეობა, ან ეძიოს პასუხი თავისსავე შეკითხვებზე. მხოლოდ ამ უკანასკნელ შემთხვევაში შეიძლება ჩაითვალოს მოსწავლის ქმედება მიზანმიმართულად. მიზნებსა და აქტივობებში ჭარბობს ისეთი დავალებები, როდესაც მოსწავლეს გააზრებული აქვს, რომ მან თვითონ უნდა შეცვალოს

საკუთარი თავი, თვითონ უნდა ისწავლოს და განვითარდეს.

ტრადიციულ მიდგომასთან შედარებით ეს ასე გამოიყურება:

ტრადიციული მიდგომა	განმავითარებელი სწავლება
ფუნქციური სწავლება მოსწავლეს ასწავლის სასწავლო ამოცანის გადანყვეტას, მოსწავლე იმყოფება იმ ინდივიდის მდგომარეობაში, რომელსაც ასწავლიან.	მოსწავლეს ასწავლიან მიზნის დასახვას საკუთარი განვითარებისათვის. მოსწავლე იმყოფება იმ სუბიექტის მდგომარეობაში, რომელიც თვითონ ასწავლის თავის თავს.

მოსწავლე იმყოფება მკვლევარის, შემოქმედის პოზიციაში. მართლაც, იმისათვის, რომ მან აითვისოს პრინციპი, აღმოაჩინოს, უნდა ჩაატაროს გამოკვლევა.

ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენება სწავლებაში.

ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენება ხელს უწყობს მოსწავლეთა მოტივაციის გაზრდას, მოსწავლეთა ჩართვას სწავლა-სწავლების პროცესში ესგ გათვალისწინებული საკითხების უკეთ გაგებასა და გააზრებას.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ისტ-ის გამოყენება ქიმიის გაკვეთილებზე, სადაც საგნის 1/3 ეთმობა ექსპერიმენტს.

ისტ-ის ინტეგრაცია სწავლებაში არის ინოვაციური საქმიანობა, რომელიც ნაკლებად ერგება სკოლის ძველ ტრადიციულ მოდელს.

ისტ-ის გამოყენებით იცვლება სასწავლო გარემოს ხედვა, სწავლის გარემო არ არის შეზღუდული ფიზიკური სივრცით. მისი შემადგენელი ნაწილია ვირტუალური სივრცე, რომელიც საშუალებას აძლევს მოსწავლეებს და მასწავლებლებს „გადავიდნენ“ საკლასო ოთახის კედლებს გარეთ და დაუკავშირდნენ მთელ მსოფლიოს.

რატომ უნდა გამოვიყონეთ ნებ 2.0 ტექნოლოგიები სწავლა-სწავლებაში? რა სარგებელი მოაქვს ამ ტექნოლოგიებს მოსწავლეებისა და მასწავლებლებისათვის?

ა. ჭებ 2.0 ტექნოლოგიები ზრდიან მოსწავლეთა ჩართულობის ხარისხს. სწავლა ამ ტექნოლოგიების გამოყენებით უფრო მიმზიდველია, ვინაიდან უფრო ახლოსაა რეალურ საქმიანობასთან.

ბ. ჭებ 2.0 ტექნოლოგიების გამოყენებით მოსწავლე არა მხოლოდ სწავლობს, არამედ

მონაწილეობს ცოდნის შექმნაში, ასეთი შესაძლებლობა მოსწავლეებს ადრე იშვიათად თუ ეძლეოდათ, მაგალითად მოსწავლის მიერ შექმნილი ბლოგი და იქ გამოქვეყნებული ინფორმაცია არის მისი წვლილი ინტერნეტის კონტენტის შექმნაში. ეს მნიშვნელოვანი სოციალური აქტივობაა, რომელიც ზრდის მოსწავლეების მოტივაციას.

გ. ჭებ 2.0 ტექნოლოგიები გვაძლევს თანამშრომლობის რეალურ შესაძლებლობებს

დ. ჭებ 2.0 ტექნოლოგიები ხელს უწყობს კრეატიულობის ზრდას, რიგით მოსწავლეს აქვს შესაძლებლობა შექმნას მულტიმედიაური პროდუქტები გამოაქვეყნოს ინტერნეტში და მიიღოს შეფასება სხვადასხვა შეფასებისგან

ე. ჭებ 2.0 ტექნოლოგიები ხელს უწყობს დისკუსიის და კრიტიკული აზროვნების უნარის განვითარებას. ურთიერთობა რეალურ აუდიტორიასთან მოითხოვს მეტ პასუხისმგებლობას.

ამჯერად თქვენი ყურადღება მიიწვი შევაჩერო წარმატებული სკოლის 9 მახასიათებლისაგან ერთ-ერთზე მოსწავლეების მიმართ მაღალ მოლოდინებსა და სწავლის მაღალ სტანდარტებზე.

წარმატებულ სკოლებში სჯერათ, რომ ყველა მოსწავლეს შეუძლია ძირითადი სასწავლო პროგრამით გათვალისწინებული ცოდნის დაუფლება და უნარ-ჩვევების განვითარება, მასწავლებლებს კი შეუძლიათ აღნიშნული მიზნების მიღწევაში დაეხმარონ.

მაღალი მოლოდინი არის ნებისმიერი მოსწავლის წარმატების წინაპირობა, მოსწავლე, რომლის მიმართაც აქვთ პოზიტიური განწყობა და რომლისგანაც ბევრს ელიან, ყოველთვის ცდილობს შესაბამისად უპასუხოს ამას, როგორც აკადემიური (თეორიული და პრაქტიკული) საქმიანობით. ამიტომაც მოლოდინი ხშირ შემთხვევაში გადამწყვეტ როლს თამაშობს და ფაქტობრივად განსაზღვრავს მოსწავლის წარმატების ხარისხს.

არის იმედი, არის მოლოდინი, არის მოლოდინი, არის შედეგი.

სწავლება ორიენტირებულია შედეგზე, ეს არის მომავლის სკოლა თანამედროვე გაკვეთილებით, ახალი მიზნებით და ამოცანებით.

სიახლე სხვა მრავალ ასპექტთან შორის გულისხმობს ყურადღების გამახვილებას კვლევითი უნარ-ჩვევების განვითარებაზე. თუ აქამდე ექსპერიმენტის ჩატარების დროს, მოსწავლე ძირითადად დამკვირვებლის როლში

გამოდინდა, ხოლო შემსრულებელი მასწავლებელი იყო, ახლა თითოეულმა მოსწავლემ უნდა შეძლოს პრაქტიკულად მუშაობა, კვლევის ჩატარება, შედეგების აღრიცხვა და განალიზება, სათანადო დასკვნების გაკეთება.

„ მითხარი, და დამავინყდება;
მაჩვენე, და დავიმასსოვრებ;
მომეცი დამოუკიდებლად მოქმედების საშუალება, და ვისწავლი.“

ძველი ჩინური სიბძნე

ჯონ დიუის კონცეფციის მიხედვით „განათლება ცხოვრებისათვის კი არ უნდა ამზადებდეს, არამედ თავად უნდა იყოს ცხოვრება. „ამ ფორმულით მოსწავლე არ ელის როდის გახდება ზრდასრული, რომ რაღაც სიხარული მიიღოს, ის არ არის ჭუპრი, რომ მისგან ოდესღაც ლამაზი პეპელა გამოიჩეკება, იგი თავიდანვე ლამაზი და ჭკვიანია.

თეორიული და პრაქტიკული ორიენტაციის გარმავება სამეცნიერო-კვლევითი ბაზის განვითარების აუცილებლობას ქმნის.

„საზოგადოება განათლებისაგან მოითხოვს ძალზე ბევრს, თანხები კი ცოტა გამოიყოფა.“ „ცოდნის ძალით“ მოძრავი საზოგადოება ცოდნის გარეშე ვერ განვითარდება, განათლებისათვის გამოყოფილი თანხების საერთო რაოდენობიდან სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოებისათვის გამოყოფილი თანხა მინიმალურია.

პრაქტიკული სამუშაოების ჩატარებისათვის „კეთებით სწავლისათვის „სათანადო მატერიალური ბაზაა საჭირო. ამჟამად სკოლებს აქვთ მეტ-ნაკლებად სრულყოფილი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, რომელსაც სჭირდება ყოველწლიურად შევსება-გამდიდრება.

ამ კუთხით მინდა გიამბოთ ამჟამად ფოთის პირველი საჯარო სკოლის ქიმიის კაბინეტ-ლაბორატორიის შესახებ. მისი დამაარსებელი იყო რესპუბლიკის დამსახურებული მეთოდისტ-მასწავლებელი, ქიმიის პედაგოგთა მრავალი თაობის აღმზრდელი, მრავალი დიპლომის, სიგელის, მადლობის, მედლები და ორდენების მფლობელი ფოთის საპატიო მოქალაქე ქალბატონი თინა ჭოჭუა (1917-2007).

გვეამაყება, რომ ვართ იმ სკოლის მასწავლებლები, სადაც ქიმიის სწავლება-სწავლა სხვადასხვა დროში და თაობებში მუდმივად მიმდინარეობდა თანამედროვე სტანდარტებისა და მოთხოვნების შესაბამისად.

ამისათვის უღრმესი მადლობა ან გარდაცვლილ ქალბატონ თინა ჭოჭუას, ჩვენს აღმზრდელსა და დამრიგებელს, რომელმაც თავისი

უანგარო, თავდაუზოგავი და მუხლჩაუხრელი შრომით გაუსაძლის პირობებშიც კი შეუძლებელი შეძლო - შექმნა უნიკალური ქიმიის კაბინეტ-ლაბორატორია უმდიდრესი სასწავლო რესურსებით, თვითნაკეთი კომბინირებული თუ ავტომატური ხელსაწყოებითა და სხვადასხვა სახის თვალსაჩინოებით, რომლის მსგავსი ძნელად თუ მოიპოვება განვითარებული ქვეყნების განათლების კერებშიც . . .

მინდა სტატია დავასრულო მისი ყოფილი მოსწავლეების მოგონებებით თინა მასწავლებელზე და განათლების ყოფილი მინისტრის ალექსანდრე კარტოზიას ჩანაწერით ქიმიის ლაბორატორიის შთაბეჭდილების ნიგნში.

ია ხარებავა:

ჩემო თინა მასწავლებელო !

რამდენჯერ მოვსულვარ, რამდენჯერ მინახავს ეს საოცარი ლაბორატორია, იმდენჯერვე გაკვირვებული და აღფრთოვანებული ნავსულვარ აქედან. ასე იყო დღესაც, მე კი არა, იგივე განიცადეს ჩემმა პატარებმაც, რომლებმაც არ იციან რა არის საოცარი და რა არის ჩვეულებრივი.

ეს ლაბორატორია ხომ შედეგია უპირველეს ყოვლისა გმირობამდე ამაღლებული შრომის, ეს ხომ შედეგია დიდი ტრფობის, ოპტიმიზმის, ენთუზიაზმის, დახვეწილი გემოვნების, თავგანწირვის და ასე შეიძლება გააგრძელო დაუსრულებლად . . .

ეს ლაბორატორია აოცებს ყველას და კვლავ მაოცებს მეც. თითქოს არ უნდა გავვოცებულყავი, არა იმიტომ რომ ბევრი მინახავს და ვიცი, არა მე ხომ თქვენი მოსწავლე ვიყავი, თქვენი უახლოესი მეგობრის შვილი ვარ და თითქოს უნდა მცნობოდით სხვებზე მეტად.

ვარ ამ გაბრწყინებულ ალაგს და წასვლა მეზარება, საითაც არ გაიხედავ, რომელ კუთხე-კუნჭულსაც არ მიადგები ყველაგან სიზუსტე და სიფაქიზე შემოგანათებს.

მხოლოდ ჯანმრთელობას და დიდი ხნის სიცოცხლეს გისურვებთ, თუ თინა მასწავლებელი კარგად იქნება, მაშინ კიდევ და კიდევ დახვენა-გალამაზება უნერია მის ამ განყოფილ ნაწილს, მოსწავლეთა სავანედ ქცეულ, ქიმიის ლაბორატორიას.

სიყვარულითა და პატივისცემით

თქვენი ყოფილი მოსწავლე და

ახლა შვილივით ახლობელი

ია ხარებავა

20/07/84

P.S. არ შემიძლია არ გამოვტყდე, რომ მშურს იმ ბედნიერი თაობისა, რომელსაც აქ, ამ წარმტაც, შეუდარებელ კაბინეტში აფრთიანებდით. დარწმუნებული ვარ, რომ ის რაც ცვენს დროს იყო, იყო დიდებული და ბევრ სხვაზე აღმატებული.

მანანა გუგუშვილი:

ძალიან ძნელია ისაუბრო დიდ ადამიანზე და განსაკუთრებით ძნელია ილაპარაკო თინა მასწავლებელზე.

ვინც იცნობს და იცის მისი ხასიათი, მხოლოდ ის მიხვდება რისი თქმა მსურს.

გასახსენებელი ძალიან ძნელია, მაგრამ მე მინდა ჩემს ბავშვობის, მოსწავლეობის ხანას დაუკავშირო ეს მოგონება. დღეს, როცა მეც მასწავლებელი ვარ და ვიცი რა შრომა დევს ამ პროფესიაში, სულ სხვა თვალთ ვუყურებ თინა მასწავლებლის ნამოღვანარს. ამ პროფესიის ადამიანთათვის სამუშაო სათი სკოლაში არც იწყება და არც მთავრდება, მაგრამ ის რასაც თინა მასწავლებელი აკეთებდა დღევანდელი გადასახედიდან ჩემს დიდ გაცემას იწვევს. მისთვის არც არდადეგები არსებობდა და არც დღესასწაულები, არც განსაზღვრული სამუშაო დრო. დილით, ძალიან ადრე იწყებდა კონსულტაციების ჩატარებას და გვიან საღამოს გამოიხურავდა ხოლმე ლაბორატორიის კარებს, უაღრესად შრომისმოყვარე და სამართლიანი იყო თინა მასწავლებელი. დიდი რიდი და მოკრძალება მაქვს ამ ქალბატონის მიმართ.

... „დიდი ადამიანები უძეგლოდ იკარგებიან“. თინა მასწავლებელს კი ძეგლი არ სჭირდება, მისი უკვდავება, ეს ქიმიის კაბინეტ-ლა-

ბორატორიაა რომელიც ყოველთვის აოცებდა და კიდევ მრავალჯერ გააოცებს მნახველს.

მანანა გუგუშვილი

1 საჯარო სკოლის ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი

ალექსანდრე კარტოზია:

უნდა გამოვტყდე, რომ ასეთი კაბინეტი არ მინახავს, არათუ არცერთ სხვა სკოლაში, არამედ ბევრ უმაღლეს მასწავლებელშიც.

ვერ ვფარავ აღფრთოვანებას.

მასწავლებლებსა და მოსწავლეებს ვუსურვებ სიკეთეს, წარმატებებს და ქალბატონი თინა ჭოჭუას ტრადიციის ღირსეულ გაგრძელებას.

პატივისცემით

ალექსანდრე კარტოზია

12/11/1999 წ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი - სკოლის დირექტორის პრაქტიკული გზამკვლევი
2. ბელა გომელაური - ევროპული დიდაქტიკა
3. ფოთის 1 საჯარო სკოლის ქიმიის ლაბორატორიის საარქივო მასალები.

მონრეალისა და კიოტოს ოქმების საბუთებად შემუშავება და მიღება

პარმენ ლემონჯავა — ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
სტუ-ს პროფესორი

ვალერი ქირია — ეკონომიკის დოქტორი, სტუ-ს
ასოცირებული პროფესორი

ლაშა მურჯიკელი — სტუ-ს დოქტორანტი

შესავალშივე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ გარემოს გაჭუჭყიანების დონეზე ეფექტიანი კონტროლის განხორციელება საერთაშორისო მასშტაბით პრაქტიკულად შესაძლებელია და თვალსაჩინოა მაშინ, როდესაც მიყენებული ზიანი რეალურად ხილულია და მისი აცილების მიზნით გასაწევი ღონისძიებებისათვის ფინანსური რესურსები არსებობს და მისაწვდომია როგორც დაბალი განვითარების, ისე მაღალი განვითარების ქვეყნებისათვის. მავნე ნივთიერებათა ასეთი ეფექტიანი, კონტროლის განხორციელების მიზანშეწონილობა საერთო მასშტაბით ფაქტიურად დაფიქსირდა მონრეალის (კანადა) კონვენციის შესაბამისად ქლორფტორნახშირბადების (ქფნ) კონცენტრაციის არსებობისა და გამოყენების უარყოფითი შედეგების გარემოს გაჭუჭყიანების დონესთან კავშირის შეცნობით და დაფიქსირებით. ანალოგიური კონტროლის საკითხი პრაქტიკულად დღის წესრიგში დადგა ბენზინის შემადგენლობიდან ტყვიის მინარევის გამოყოფის დადებითი შედეგის გაცნობიერების შედეგადაც. საერთო მასშტაბით, პრობლემის ღრმა კვლევით დაინტერესებულ სპეციალისტ მეცნიერთა ცნობით, 1985 წელს მიღებული იქნა დედამიწაზე ოზონის ფენის შენარჩუნებისათვის ვენის (ავსტრია) საერთაშორისო მნიშვნელობის კონვენცია, რომელიც დადასტურდა მონრეალში 1987 წელს ჩატარებული სხდომის ოქმით. 1986 წელს რუსეთი შეუერთდა ვენის კონვენციას, ხოლო მონრეალის კონვენციის გადაწყვეტილებები გაიზიარა 1988 წელს.

ჩვენი აზრით, აღნიშნულ საერთაშორისო შეთანხმებათა მიღწევის მიზანია, მსოფლიო საზოგადოებრიობის შემოფოთება დედამიწის ოზონური ფენის მდგომარეობის გაუარესებისა და პრობლემის გამწვავების გამო, რადგან ოზონური ფენა იცავს დედამიწის ზედაპირს მავნე ულტრაიისფერი გამოსხივებისაგან, ხოლო მისი სიჭარბე იწვევს ისეთ მავნე შედეგს, როგორცაა კანის დაავადებათა რაოდენობის ზრდა.

პრობლემა იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ 1996წ. მეცნიერები, რომლებიც მუშაობდნენ ამ პრობლემაზე, შ. როულანდი (აშშ, კალიფორნიის შტატის უნივერსიტეტი), მ. მოლინა (აშშ, მასაჩუსეტის, კემბრიჯის ტექნოლოგიური უნივერსიტეტი) და პ. კრუტცენი (გერმანიის მაკს პლანკის სახელობის ქიმიის ინსტიტუტი) დაჯილდოვდნენ ნობელის პრემიით, დედამიწის ატმოსფეროში ოზონის წარმოქმნისა და დაშლისადმი მიძღვნილ გამოკვლევათა ციკლისათვის. ამ მეცნიერებმა დაასაბუთეს, რომ მზის სხივების ზემოქმედების შედეგად სინთეზური ჰალოიდირებული ნახშირწყალბადები იშლებიან ატომარული ქლორის და ბრომის გამოყოფით, რომლებიც არღვევენ ოზონურ ფენას.³⁷

ჯერ კიდევ 1977 წელს, ვენის კონვენციის გამოცხადებამდე, შეიქმნა ოზონის ფენის დაცვის საკოორდინაციო კომიტეტი იუნესკოთან (გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გარემოს პროგრამა).

XX საუკუნის 80-იანი წლების დასასრულსა და 90-იანი წლების დასაწყისში რიგ ქვეყნებში (აშშ, კანადა და სკანდინავიის ქვეყნები) მიღებულ იქნა ზომები ქლორფტორნახშირბადების გამოყენების წინააღმდეგ. უპირველესად, მიჩნეულ იქნა, რომ უნდა აიკრძალოს დეზოდორანტებში და კოსმეტიკურ საშუალებებში ოზონური ფენის დამშლელი ნივთიერებების გამოყენება. XX საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისში იუნესკოს ინიციატივით დაიწყო გლობალური კონცეფციის მომზადება, რაც საფუძვლად დაედებოდა კონვენციის შექმნას.

ვენის კონვენციის თანახმად, მისი ხელმომწერი ქვეყნების ეროვნული პოლიტიკა მიმართული უნდა ყოფილიყო პლანეტის ოზონურ ფენაზე უარყოფითი ზემოქმედების შესამცირებლად. ამასთან აღსანიშნავია, რომ კონკრეტული ღონისძიებების ვადები ოზონური ფენის დაცვის ღონისძიებებისათვის და რაიმე სანქციები იმ სახელმწიფოების მიმართ, რომლებ-

37 Россия в окружающем мире. Аналитический ежегодник, М., 1998.

შიც ასეთი ღონისძიებები არაეფექტიანად განხორციელდებოდა, კონვენციაში გათვალისწინებული არ ყოფილა.

1987 წელს მონრეალში 36-მა ქვეყანამ ხელი მოაწერა ოქმს ოზონის ფენის დამზღველი ნივთიერებების გამოუყენებლობის შესახებ. ეს საერთაშორისო შეთანხმება ითვალისწინებდა 1986 წლის დონეზე ხუთი მეტნაკლებად გამოყენებული ქლორფტორნახშირბადების (ქფნ) წარმოების შეწყვეტას. 1993 წლისათვის მათი წარმოება უნდა შეკვეცილიყო 20%-ით, ხოლო 1998 წლისათვის, – 30%-ით.

დღეისათვის მონრეალის ოქმის რატიფიკაცია მოახდინა 184-მა ქვეყანამ. იგი ამუშავდა 1989 წლიდან. მონაწილეები შეთანხმდნენ შეწყვიტათ ქლორფტორნახშირბადების საკუთარი წარმოება და მოხმარება შვიდი თვის განმავლობაში მონრეალის ოქმის ძალაში შესვლის მომენტიდან და შეემცირობინათ მათი მოხმარება 50%-ით 10 წლის განმავლობაში. მაღალგანვითარებულმა ქვეყნებმა მიიღეს განვადება 10 წლით ხელომონერის დროიდან. ოქმში შევიდა ლონდონის (1990), კოპენჰაგენის (1992), ვენის (1995), მონრეალის (1997), პეკინის (1999) რამდენიმე შესწორება, რომელიც შეეხო ძირითად რეგულირებადი ნივთიერებების ჩამონათვალის გაფართოებას და სხვა საკითხებს. კერძოდ, ლონდონური შესწორება ეხებოდა მაღალგანვითარებული და დაბალგანვითარებული ქვეყნების ურთიერთმოქმედების პრაქტიკულ მხარეს. კონკრეტულად, განვითარებული ქვეყნების მხრიდან ფინანსური და ტექნიკური მხარდაჭერის უზრუნველყოფას. ეს მხარდაჭერა სჭირდებოდა დაბალგანვითარებულ ქვეყნებს მათ მიერ ოქმში ჩანერილი ვალდებულებების შესასრულებლად.

შეთანხმების საფუძველზე მონრეალის ოქმის ყველა მონაწილე ქვეყანა დაყოფილი იქნა სამ კატეგორიად. პირველ ორ კატეგორიაში შევიდნენ ქვეყნები, რომლებმაც მოაწერეს ხელი შეთანხმებას, მაგრამ განსხვავდებიან ერთ სულ მოსახლეზე ოზონდამზღველი ნივთიერებების წარმოების დონით. პირველ ჯგუფში დაბალგანვითარებული ქვეყნებია, რომლებიც აწარმოებენ ერთ ადამიანზე არაუმეტეს 0,3კგ ოზონდამზღველ ნივთიერებებს. მეორე ჯგუფშია მაღალგანვითარებული ქვეყნები. მათში ოზონდამზღველ ნივთიერებათა წარმოება აღემატება ერთ ადამიანზე 0,3კგ-ს. მესამე ჯგუფს მიეკუთვნებიან ქვეყნები, რომლებსაც ხელი არ მოუწერიათ მონრეალის ოქმზე. ასეთ დაყოფას პრინციპული მნიშვნელობა აქვს,

რადგან შეთანხმება კრძალავს ნებისმიერ სავაჭრო ოპერაციას ოზონდამზღველი ნივთიერებებით ოქმზე ხელმოწერ და არახელმოწერ ქვეყნებს შორის.

აღსანიშნავია, რომ ამ შეთანხმებით დაბალგანვითარებულ ქვეყნებს შეეძლოთ შეემცირობინათ ოზონდამზღველი ნივთიერებების წარმოება და მოხმარება უფრო გვიან მაღალგანვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით. ასე, მაგალითად, მაღალგანვითარებულ ქვეყნებს უნდა შეემცირობინათ ოზონდამზღველ ნივთიერებათა წარმოება 1996 წლის 1-იანვრამდე, ხოლო დაბალგანვითარებულ ქვეყნებს – 10 წლით გვიან.

ინდოეთმა 1992 წლიდან, როდესაც მან ხელი მოაწერა მონრეალის ოქმს, 1995 წლამდე გაზარდა ქლორფტორნახშირბადების წარმოება. ასევე გაზარდა, ოზონდამზღველი ნივთიერებების საკუთარი წარმოება ჩინეთმა. მონრეალის ოქმში იყო ისეთი მუხლები, რომელიც აკანონებდა მხარეთა არათანასწორუფლებიან ვალდებულებებს. ეს ჩანაწერები ოქმში აიხსნებოდა იმით, რომ თუ არ იქნებოდა ასეთი პირობები, მაშინ დაბალგანვითარებული ქვეყნები არ მოაწერდნენ ხელს ოქმს.

ამის გარდა, აღსანიშნავია, რომ მაღალგანვითარებული ქვეყნები ვალდებულნი არიან შეიტანონ ფულადი სახსრები სპეციალურ მრავალმხრივ ფონდში, რომელიც აფინანსებს პროექტებს დაბალგანვითარებულ ქვეყნებში ოზონურ ფენაზე ნეგატიური ზემოქმედების შესამცირებლად.

გარემოს დაცვის პრობლემების მოგვარებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მონრეალის ოქმით დაფიქსირებულ გადაწყვეტილებებთან ერთად კიოტოს (იაპონია) ოქმში მოცემულ გადაწყვეტილებებსაც.

კიოტოს ოქმით დადასტურებული გადაწყვეტილებები ასახავენ ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების პათოსს, რომლებმაც მსოფლიო მასშტაბით თავისი განვითარების მაღალ საფეხურს მიაღწიეს XX საუკუნის მიჯნაზე.³⁸ ამ პერიოდში ტრანსნაციონალურ კომპანიებს აღეძრათ სურვილი განვითარების გარკვეულ ეტაპზე შეემცირობინათ წარმოების ნარჩენები მსოფლიო არენაზე, რასაც ძლიერი ბიძგი მისცა დაბალი განვითარების ქვეყნების სრულმა თანხმობამ ამ პროცესში ჩართული ყოფილიყო ყველა ტრანსნაციონალური კომპანია.

² Грабн М., Вровлик К., Брек Д; Киотский протокол: анализ и интерпретация, М., 2001.

კიოტოს ოქმით მიღებულ გადანყვეტილებებში ჩადებულია აზრი, რომ ეკონომიკური გლობალიზაცია გავრცელდეს ეკოლოგიურ პროცესებზეც. ამ ოქმის გადანყვეტილებები ითვალისწინებს შეიქმნას ნარჩენებით საერთაშორისო ვაჭრობის ბაზარი, იმისათვის, რომ დაძლეულ იქნას გლობალური ეკონომიკური კრიზისის ეკოლოგიური შედეგები.

ენერგორესურსების არარაციონალური მოხმარების შედეგად, ნახშირორჟანგის გარემოში ნორმაზე მეტად გაბნევის პრობლემის გადანყვეტა კიოტოს ოქმის გადანყვეტილების ძირითადი საკითხია, რაზედაც, პასუხისმგებლობა ეკისრება, როგორც მაღალგანვითარებულ, ისე დაბალგანვითარებულ ქვეყნებსაც.

გარემოს გაჭუჭყიანების პრობლემის გაშუქებისას განსაკუთრებით უნდა გაანალიზდეს სასათბურე მეურნეობის, როგორც პოზიტიური, ისე ნეგატიური მხარეები. რეალურია, რომ დღეისათვის მსოფლიო მასშტაბით, როგორც დაბალი განვითარების, ისე მაღალი განვითარების ქვეყნებში სასათბურე მეურნეობებში ინარმოება სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რაც მისი პოზიტიური მხარეა, მაგრამ ამავე დროს, ამ პირობებში სასათბურე მეურნეობიდან გამოყოფილი მავნე აირები შთანთქავენ მიწის ზედაპირის გრძელტალღოვან გამოსხივებას, რაც ნეგატიურად ცვლის ატმოსფეროს აირების სტრუქტურას. ამ ბუნებრივ პროცესში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ატმოსფეროში ნახშირორჟანგის შემცველობა, რომელიც გამოიყოფა სასათბურე ჩარჩოებიდან. ნახშირორჟანგის კონცენტრაცია ატმოსფეროში, დამტკიცებულია, ხანგრძლივი დროის განმავლობაში სტაბილური იყო, მაგრამ ბოლო დროისათვის, მისი შემცველობა საგრძნობლად გაიზარდა. არსებობს მოსაზრება, რომ თუ ატმოსფეროში სათბურების აირების ზრდის ტემპი არ შენედება, უნდა ვივარაუდოთ, რომ სათბურების აირების კონცენტრაცია ატმოსფეროში გაორმაგდება და გამოიწვევს ტემპერატურის ზრდას 1,5-4,5°C-ით. ეს განაპირობებს ოკეანის დონის აწევას 30-140 სმ-ით, რისი შედეგიც იქნება ხშირი წვიმების შედეგად მიწის ეროზიის ზრდა. ზღვისა და ოკეანის დონეების აწევა აუცილებელს გახდის ნაპირგამაგრების აუცილებლობას, რაც დაკავშირებულია დიდ დანახარჯებთან. ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე არის მოსაზრება, რომ სასათბურე ჩარჩოებიდან ატმოსფეროში აირების ცვლილებამ

შეიძლება გამოიწვიოს მოსახლეობის არსებითი მიგრაცია პლანეტის მასშტაბით.³⁹

ყოველივე ზემოთ დაფიქსირებულმა სიტუაციამ და სხვა კონკრეტულმა მომენტებმა დღის წესრიგში დააყენეს ატმოსფეროში სათბურების ჩარჩოებიდან გამონაყოფი აირების გაუვნებლობის კონვენციის შემუშავების საკითხი. მომზადდა კიდევ სათბურების ჩარჩოების ასეთი კონვენცია, რომელიც 1992 წელს ხელმოწერილ იქნა რიო დე ჟანეიროს (ბრაზილია) სამიტზე. იგი საფუძვლად დაედო კიოტოს ოქმს.

კლიმატის ცვლილების შესახებ სათბურების ჩარჩო - კონვენცია რატიფიცირებული იყო 167 ქვეყანაში. დღეისათვის ამ კონვენციის მომხრეა 190 ქვეყანა, ყველა მაღალი განვითარების ქვეყნის, რუსეთისა და დამოუკიდებელ თანამეგობრობის ქვეყნების ჩათვლით.

ჩამოყალიბებულია ორი სახის სია. პირველ სიაში ჩამოთვლილია მაღალგანვითარებული და სხვა ქვეყნები, რომლებმაც აიღეს პასუხისმგებლობა კონვენციის მთავარი მიზნის მისაღწევად. მათ ივალდებულეს აღკვეთონ ანთროპოგენური ხასიათის მინარევების ატმოსფეროში გაბნევით წარმოქმნილი ნეგატიური მხარეები. აღნიშნულ სიაში შევიდნენ ძირითადად ის ქვეყნები, რომელთა მიზანია დაბალი განვითარების ქვეყნებისათვის ფინანსური დახმარების განევა კიოტოს კონვენციის მიხედვით მათი ვალდებულებების შესასრულებლად.

კიოტოს კონვენციის მიხედვით სათბურების ნეგატიური პრობლემების გადანყვეტა ძირითადად ეკისრებათ მაღალგანვითარებულ ქვეყნებს.

რაც შეეხება იმას, რომ კიოტოს ოქმით, კლიმატის ცვლილების შესახებ სათბურების ჩარჩო კონვენცია გაეროს ორგანიზაციაში შევიდეს, ამისათვის ის რატიფიცირებული უნდა იყოს არანაკლებ 55 ქვეყნის მიერ, იმ ქვეყნების ჩათვლით, რომელთა წილად 1990 წელს მოდიოდა ნახშირორჟანგის - 55 პროცენტი.

ატმოსფეროს სათბურებიდან გამოყოფილი მავნე აირების გაჭუჭყიანების თაობაზე კიოტოს ოქმი ძალაში შევიდა 2004 წელს, მისი რუსეთის მიერ რატიფიკაციის შემდეგ.

აღსანიშნავია, რომ ატმოსფეროში კლიმატის გლობალურ ცვლილებას პირდაპირ ან არა-

³⁹ Фомин Б., Житницкий Е., Глобальное изменение климата и экономика: современное состояние проблемы. «Мировая экономика и международные отношения», 1999, №6.

პირდაპირ განაპირობებს ადამიანის საქმიანობა, რაც ძლიერ ზემოქმედებას ახდენს კლიმატის ბუნებრივ ცვლილებებზე. კიოტოს ოქმით დადასტურებული კონვენცია განსაზღვრავს თითოეული მაღალგანვითარებული ქვეყნის სასათბურე ჩარჩოებიდან აირების გამოყოფის რაოდენობის ნებართვას 2008 წლიდან 2012 წლამდე პერიოდებში. ამ წლების პირველ პერიოდში სათბურებიდან მავნე აირების გამოყოფა 1990 წლის დონესთან შედარებით უნდა შემცირებულიყო არანაკლებ 5 პროცენტით. აღსანიშნავია, რომ ევროკავშირის 15-მა ქვეყანამ აიღო ვალდებულება 1990 წელთან შედარებით შემცირებინა სათბურებიდან მავნე აირების გამოყოფის რაოდენობა 85 პროცენტით.

აღსანიშნავია, რომ კიოტოს ოქმით დაფიქსირებული კონვენცია ფლობს ჩარჩო სათბურებიდან გამოყოფილი მავნე აირების შემცირების მეთოდებს და გააჩნია აღკვეთის მოქნილი კონკრეტული მექანიზმები, რომელთა შორის მნიშვნელოვანია პირველი მავნე ნივთიერებათა ქვოტით ვაჭრობა (მნქვ), მეორე, ერთობლივი მკაცრად განხორციელებული ეფექტიანი პროგრამები (ემგპ), მესამე, სუფთა განვითარების ტექნოლოგიების მექანიზმების (სგტმ) გამოყენება.

სამივე მექანიზმის პრაქტიკულად სრულყოფილად გამოყენება, ჩვენი აზრით, საგრძობლად შეამცირებს ატმოსფეროში მავნე აირების რაოდენობას და არსებითად ხელს შეუწყობს გარემოს გაჯანსაღებას.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ;

- გარემოს გაჭუჭყიანების დონეზე ეფექტიანია კონტროლის განხორციელება საერთაშორისო მასშტაბით პრაქტიკულად შესაძლებელია, მისი აცილების მიზნით გასანევი ღონისძიებებისათვის ფინანსური რესურსების არსებობის პირობებში;
- მავნე ნივთიერებათა ეფექტიანი კონტროლის განევის მიზანშეწონილობა საერთო მასშტაბით ფაქტიურად დაფიქსრდა მონრეალის (კანადა) კონვენციის შესაბამისად;
- პრობლემა იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ 1996 წელს მეცნიერება, რომლებიც მუშაობდნენ ამ პრობლემაზე, დაჯილდოვდნენ ნობელის პრემიით;
- 1989 წელს მონრეალში 36 ქვეყანამ ხელი მოაწერა ოქმს ოზონის ფენის დამშლელი

ნივთიერებების გამოუყენებლობის შესახებ;

- დღეისათვის მონრეალის ოქმის რატიფიკაცია მოახდინა 184 ქვეყანამ. იგი ამუშავდა 1989 წლიდან;
- შეთანხმების საფუძველზე მონრეალის ოქმის ყველა მონაწილე ქვეყანა დაყოფილი იქნა სამ კატეგორიად;
- გარემოს დაცვის პრობლემების მოგვარებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს კიოტოს (იაპონია) ოქმში მოცემულ გადაწყვეტილებებსაც;
- კლიმატის ცვლილებების შესახებ სათბურების ჩარჩო-კონვენცია მიღებული და რატიფიცირებული იქნა 167 ქვეყანაში;
- კიოტოს ოქმით დაფიქსირებული კონვენცია ფლობს ჩარჩო-სათბურებიდან გამოყოფილი მავნე აირების შემცირების მეთოდებს და გააჩნია აღკვეთის სამი მოქნილი კონკრეტული მექანიზმი, რომელთა გამოყენება, ჩვენი აზრით საგრძობლად შეამცირებს ატმოსფეროში მავნე აირების რაოდენობას და არსებითად ხელს შეუწყობს გარემოს გაჯანსაღებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. პ. ლემონჯავა, ბუნების გამოყენების ეკონომიკა, თბ., 2014.
2. პ. ლემონჯავა, ბუნებისა და საზოგადოების განვითარების კანონზომიერებათა ერთიანობა და სპეციფიკურობა, ჟურნ. სოციალური ეკონომიკა 1, 2000წ.
3. თ. ურუშაძე, ვ. ლორია. ეკოლოგიური სამართალი, თბ., 1996წ.
4. К.В. Папенов, экономика природопользования, М., 2008г.
5. Россия в окружающем мире: Аналитический ежегодник, М., 1998.
6. Граб М., Вролик К., Броек Д. Киотский протокол: анализ и интерпретация, М., 2001.
7. О государственной промышленной политике России. М., 2003.
8. Варанкин В.В. Методологические вопросы рациональной отценки природных ресурсов. М., 1974г.
9. Фомин Б., Житницкий Е. Глобальное изменение климата и экономика: Современное состояние проблемы. «Мировая экономика и международные отношения», 1999г., №6.

ზურაბ ჯორბენაძე — სტუ-ს პროფესორი

Религия - предусловие успешного бизнеса

Зураб Джорбенадзе

Резюме

Одним из важных характеризующих современного бизнеса является социальное ожидание. Социальное ожидание как то вполне отражается в действии бизнеса и оно по мере развития изменяется. Сегодня этика бизнеса рядом с различными социальными ориентами приобрела новый дух. В частности это видно в том что этика бизнеса обрела религиозную целенаправленность и в нем сформировалось уникальное пространство взаимоотношений и успешный ареал взаимозависимости бизнеса и религии.

Успешный бизнес стал широко воспринятым к таким постулатам христианского православия как "не обмани", "соблюдай справедливость", "люби ближнего своего", "делай добрые дела" и т. д. Реализация отмеченных не так уж простой процесс в действующем бизнесе но тем более оно вполне нужно для себя. В этих случаях религия предстанет как предусловие успешного бизнеса и духовно питает бизнес.

საკვანძო სიტყვები: ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა, ეკონომიკის ზნეობრივი სახე, ბიზნესის რელიგიური წანამძღვრები, მართლმადიდებლობის პოსტულატების რეალიზაციის ეკონომიკური არეალი, რელიგიური ფაქტორის კონომიკურ პოლიტიკაში ასახვის მოცემულობა.

დღეს, კაცობრიობის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე თითქმის ყველა რელიგია ადამიანთა საზოგადოების მომცველობის ყველა არეალიდან საზოგადოების, სახელმწიფოს იდეურ-პოლიტიკური სახის განმსაზღვრელი გახდა. უფრო მეტიც, იგი საზოგადოების ცხოვრების და სახელმწიფოს არსებობის ისეთ ძირეულ საწყისში შეაღწია, როგორც არის ეკონომიკა, შესაბამისი ასახვით კი პოლიტიკაც მოიცავს; ის ძირფესვიანად „ჩასწვდა“ შრომით ურთიერთობებს, შეაღწია ბიზნესში და აქ არსებული კომუნიკაციების ხვეულებში თავისი ნიშა დაიკავა. ამრიგად, სოციალურ-პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენების განვითარების ფონზე რელიგიამ გარკვეულ წილად „აგრესი-

ულად“ დაიწყო ბიზნესზე თავისი მრწამსის და პრინციპების სრულად გავრცელება.

დღეს უკვე უდავოდ ფაქტია, რომ თანამედროვე ბიზნესში არსებული ყველა ნიუანსი და ესა თუ ის წესი რელიგიის ზეგავლენას განიცდის. აღნიშნული გარემოება დღევანდელმა ბიზნესმა შექმნა, ჩამოაყალიბა და განავითარა; და, მას შემდეგ რაც ბიზნესმა სოციალური პასუხისმგებლობის მახასიათებლის დატვირთვა და ადექვატური ბუნება შეიძინა - წარმოჩინდა ბიზნესის წარმატების სრულიად სპეციფიკური და ძალიან საინტერესო პირობა: რელიგია.

დღეს ბიზნესის სოციალური მოლოდინი გახდა ძალზე არსებითი სახასიათო ნიშნული გახდა; თანამედროვე ბიზნესში ეკონომიკური ფასეულობების ეფექტიანად წარმართვის და გაძლოლის გვერდით ძირეული ორიენტირი გახდა სოციალური ფასეულობების ეფექტიანად წარმოება. ამდენად, გადაჭრით შეიძლება მივანიშნოთ, რომ თვით ბიზნესის ეთიკამ მთლიანობაში ნებისთი თუ უნებლიედ, სწორედ სხვადასხვა სახის სოციალური ორიენტირების გვერდით, წარმატებით შეიძინა რელიგიურის მიზანდასახულობა და რელიგიური ორიენტირი. აღნიშნულმა გარემოებამ კი საბოლოო ჯამში თვით ბიზნესში არსებული მოცემულობების დაცვის და წარმატების რეალიზაციის წინაპირობა ჩამოაყალიბა.

ამ ფონზე ფაქტია, რომ ძალზე უპრიანია ბიზნესისა და რელიგიის თანხვედრის ხარისხის სრულად გაცნობიერება. აღნიშნული მით უფრო საკმაოდ მოთხოვნადი ხდება იმ საერთო ფონზე რაც შეინიშნება დღევანდელ მსოფლიოში: გასული საუკუნის 80-90-იანი წლებიდან ეკონომისტებმა სოციოლოგებმა, თეოლოგებმა და ა.შ. დაიწყეს ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლებისა და რელიგიის ურთიერთმიმართების საკითხზე დაკვირვება; გაჩნდა სერიოზული ეკონომიურ-თეოლოგიური რანგის კვლევები, რომელშიც მთელის სიცხადით დასტურდება რომ ძლიერ და ცხოველყოფელ რელიგიურ რწმენას პოზიტიური ზეგავლენა მოაქვს ეკონომიკურ ზრდაზე, და თვით საზოგადოების კეთილდღეობაზე.

ქვეყნის ეკონომიკური წარმატება, საზოგადოების ცხოვრების სიკეთე და კეთილდღეობა, ამ ქვეყნის მცხოვრებთა შრომის კანონზომიერი შედეგი არის; ამ წარმატების შემოქმედთა რელიგიური სახე და სულიერი ძლიერება, უზენაე-

სის მიმართ სიყვარულის მომცველობა და სიმკვეთრე ადეკვატურ ასახვას პოულობს მთელს ერზე და ქვეყანაზეც კი. აქ კი ადამიანის სულითმინდობა ორთავ სოფელსა შინა ცხოვრებისა და წარმატების მიღწევის წინაპირობად წარმოჩინდა. საქართველოს პატრიარქის მიერ გაუღერებული ეს ეპოქალური დატვირთვის მქონე ქადაგება ყველა რელიგიისათვის თანაბარზომიერად მისადაგებული და ადეკვატურ განზომილებად წარმოჩინდება.

წარმატებული ბიზნესის შემოქმედი ადამიანი უმრავლეს შემთხვევაში ჭეშმარიტად რელიგიური სახის ქმედების მატარებელი არის, იგი ღვთისმოსავი და უფლისმოყვარულია. ღვთისმოსავი ადამიანი ხომ თავის ცხოვრებას, თავის ნებისმიერ ქმედებას და საქმიანობას უფლის გადასახედიდან წარმართავს. ამ მიმართებით ძალზე საყურადღებოა ის ფაქტი თუ როგორ ვითარდება მოვლენები საქართველოდან არც თუ ისე შორს — აზიაში ახალი ისლამური სახელმწიფოს წარმოშობის გარშემო, რაც თვალნათლივ ადასტურებს იმ აზრს, რომ რელიგია ზეადამიანური რანგის მოცემულობა არის და იგი ყოველთვის და ყველა მიმართებაში ძალზე მგრძობიარე სუბსტანცია არის და მისი როგორც ადამიანის ცხოვრების დედა-აზრის მარგიქმედების კოეფიციენტი უბრალოდ წარმოუდგენლად მაღალი არის.

ბიზნესის წარმატების გზაზე რელიგიამ თავისი ადგილი თავისთავად, „ზედმეტი ძალდატანების“ გარეშე დაიკავა. მაგრამ ამ მოცემულობაში თვით ბიზნესმაც გარკვეული დოზით პროვოცირებაც კი გაუწია ამ პროცესს; და დღეს შემდეგი გარემოება ჩამოყალიბდა: ბიზნესში ყოველთვის რაღაც ხდება, ყოველთვის რაღაც პროცესები მიმდინარეობს. ბიზნესი, საქმიანი სამყარო ხომ ერთ ადგილზე არ დგას. აქ ყველაფერი იცვლება, უშფოთველობა და სიმშვიდე კი ფატალური არის. ამასთან, სხვა გარემოებების გვერდით ბიზნესი დიდ ინტერესს ავლენს ადამიანის აზროვნებისაკენ, ვიდრე ადამიანის საზოგადოების საქმიანობის ნებისმიერი სხვა სექტორი; და ფაქტია, რომ თუ ადამიანის საზოგადოებრივი ცხოვრების ამა თუ იმ სფეროსთვის საკმარისია სიმართლის დამტკიცება და სხვისი არამართებულობის ფიქსაცია, საქმიან სამყაროში კი ადამიანმა შეიძლება ივარაუდოს, რომ იგი მართალი არის; ამასთან აქ, ბიზნესში არსებობს რეალობის შემონმების მოცემულობა. ეს მოცემულობა კი არის ბაზარი, და თუ ბაზარი ბიზნესთან შეუთანხმებელია, მაშინ ბიზნესს უბრალოდ უსიამოვნება ექმნება. ამ მიმართებით პრევენციის

რანგში გამოდის კონსტრუქციული მოქმედება; სწორედ ამ სახის მოქმედების მიმართ აბსოლუტური მოთხოვნა არსებობს საქმიან სამყაროში, ბიზნესში. საქმიანი ადამიანის კონსტრუქციული ქმედება სხვა სახის ნიშნულის გვერდით უბრალოდ წარმოუდგენელია რელიგიის გარეშე.

ჩვენი ქვეყნის ადგილი რეგიონში გამორჩეულად ღირებული არის: საქართველო ხომ სავაჭრო-ეკონომიკური და თუნდაც პოლიტიკურ-ეკონომიკური, სოციალურ-პოლიტიკური და ამავე დროს რელიგიური ურთიერთობების განვითარების რთულ არეალში გზაგასაყარს წარმოადგენს. აღნიშნულ მოცემულობას კიდევ უფრო კიდევ უფრო აძლიერებს ჩვენი რელიგიური მრწამსი — მართლმადიდებლური რელიგია; იგი მყარად დგას ჭეშმარიტ მოციქულთაგან ნაქადაგებ სჯულზე და დღევანდელ მსოფლიოში 15 ავტოკეფალური რელიგიიდან ერთ-ერთი ღირსეული წარმომადგენელი არის.

რელიგია ბიზნესის წარმატების წინაპირობა არის (!). დღევანდელ მსოფლიოში აღნიშნული აზრი ლიტონი სრულებით არ არის. აღნიშნული მოცემულობა წარმატებით არის რეალიზებული და თვალნათლივ სჩანს ისრაელის სახელმწიფოს და მთლიანად ებრაული საზოგადოების მაგალითზე, სადაც ბიზნესმა და რელიგიამ ერთიერთადამოკიდებულების ძალზე უნიკალური სივრცე და ძალზე წარმატებული არეალი ჩამოაყალიბა; და ის წარმატებები რაც ისრაელის სახელმწიფოს გააჩნია დღეს ეკონომიკის ყველა დარგში, სოციალურ და ჯანდაცვის სფეროებში, სამხედრო თუ სპორტის მიმართულებით ნებისთ თუ უნებლიედ სწორედ რელიგიიდან იღებს სათავეს და რელიგიით არის ზღვარდებული. და ამიტომაც სავსებით კანონზომიერადაც კი ძალზე მუსირებს აზრი ებრაული ბიზნესის ოქროს წესის (წესების) შესახებ, ანუ იუდაიზმის პოსტულატების მოთხოვნის ადეკვატური ბიზნესის წარმატების წესების შესახებ.

ბიზნესისა და რელიგიის ურთიერთმიმართების საკითხის სრულად გაცნობიერება ძალზე ღირებული არის ჩვენი საზოგადოებისათვის, სადაც ქრისტიანული მართლმადიდებლობა და ბიზნესი ერთმანეთს „ხვდება“ და ერთმანეთს „ჰკვეთს“. აქ კი ძალზე თავისდროული ორიენტირად გამოდის ქართველ და ებრაელ ერთა თანაცხოვრების 26-საუკუნოვანი ამაღლებული ისტორია და კიდევ უფრო ძალიან საინტერესო გარემოება: იუდაიზმის და ქრისტიანიზმის წარმოშობის ჩამოყალიბების ის გეოგრაფიული არეალი, რომელიც იუდეველთათვის აღქმული მიწის სახელით და ქრისტიანთათვის კი — უფლის მოვლინების ადგილად არის მიჩნეული. ამ

ფონზე ბიზნესისა და რელიგიის ურთიერთმიმართების საკითხის მნიშვნელობა მით უფრო ფასეული არის მაშინ როცა საზოგადოება ქრისტიანულ მართლმადიდებლობას აღიარებს და ისწრაფვის თავის სახე შეინარჩუნოს ბიზნესში. ეს ხომ საბოლოო ჯამში ჩვენის აზრით სრულად მიღწევადია მართლმადიდებლობის ისეთი კანონიკური მოთხოვნების დაცვით როგორც შემდეგი წესები არის: "არ იცრუო", „დაიცავი სამართლიანობა(!)", "გიყვარდეს მოყვასი შენი(!)", „იყავი კეთილი!", ან „ჩაიღინე კეთილი საქმე!";

ბიზნესი საქმიანობის ისეთი სახეა სადაც სხვას არაფერს არ უმტკიცებ, აქ ფაქტები არის სახეზე; ბიზნესის გზაზე მოძრაობა კი წარმოუდგენელი არის მართლმადიდებელი ქრისტიანობის მცნების — „არ იცრუო“ მოთხოვნის ასრულების გარეშე. „მოერიდეთ სიცრუესა და მოტყუებასა, ნურცა სიტყვით, ნურცა საქმით ნუ ატყუებ მოყვასსა შენსა". მართლმადიდებლობის თანახმად „სიცრუის მამა ეშმაკია და ამიტომ არასოდეს გამართლდება სიცრუე". („აღსარების აგების გამოცდილება" გვ. 70. იხ. www.Otthodoxy.ge).

წარმატებული ბიზნესი უბრალოდ ვერ სცდება სიმართლის დაცვის და რეალიზაციის მოთხოვნას; ამიტომაც ბიზნესის პოლიტიკის ფორმირების და განხორციელების პროცესში ძალზე დროული და ღირებული არის შემდეგი რელიგიური მოთხოვნა — „ყველაფერი ღვთისნიერად აკეთე და მასში შენს შემწეს ჰპოვებ". („სულიერი მდგელო". გვ. 138. იხ www.Otthodoxy.ge).

ბიზნესი ადამიანთა ურთიერთობის სპეციფიკური სახეობა არის და როცა იგი, ანუ ბიზნესი სულიერად სამართლიანი და ამალღებული არის, მაშინ ღირსეული საქმიანობასთან გვაქვს საქმე. „ნეტარ არიან, რომელთა დაიცვან სამართალი და ჰყონ სიმართლე ყოველთა ჟამსა" — ქადაგებს ქრისტიანობა. ამ წესის მოთხოვნის აღსრულება ყველა მართლმადიდებელ ბიზნესმენს ევალება. ამასთან „მძიმეა გზა სიმარტლისა, მაგრამ ისაა ერთადერთი და გადამრჩენი გზა და მას აცისკროვნებს ბეთლემის ვარსკვლავის ბრწყინვალეობა, - "ნათელი იგი, რომელი ბნელსა შინა ჩანს და ბნელი იგი ვერ ენია". (იხ. ილია II ეპისტოლენი, ქადაგებანი, სიტყვანი. ნან. III გვ. 164. იხ. www.Otthodoxy.ge). აღნიშნულის რეალიზაცია ბიზნესში ძალზე ფასეულია და მას სათუთად დაცვა სჭირდება რათა წარმატება ხელიდან გაშვებული არ იქნეს.

„შეიცან თავი შენი" — მართლმადიდებლობის ერთ-ერთი ძირეული მოთხოვნაა. ამ თეზის

პერეფრაზირება სრულად მისაღებია ბიზნესისათვის. საკუთარი თავის გამორჩეულად წარმოჩენის სურვილი ყველა ადამიანში ამა თუ იმ ზომით ძევს; გამორჩეულობის სინდრომი ადამიანის ცდუნების მოტივირებას აძლიერებს. ამ დროს ადამიანი თავს აძლევს უფლებას, სხვის ხარჯზე უკეთ წარმოჩენის მიზნით, ყველა შესაძლო ხერხს მიმართოს: მაგ. ადამიანი, მოლოდინის რეჟიმში მყოფთაგანთაგან ურიგოდ წასვლის სურვილით გარემომცველებს ხელს ჰკრავს, იგი ხომ თავის თავს სხვებზე უკეთესად თვლის. ამ მოცემულობას ბიზნესი უბრალოდ ვერ იტანს და ისიც მოვალეა უკუაგდოს, რათა მთლიანად საზოგადოებისათვის მისაღები და ფასეული გახდეს.

ნუ ჩათვლი შენს თავს სხვებისგან გამორჩეულად(!) — ქადაგებს მართლმადიდებლობა; იგი გმობს ადამიანის ცხოვრების ამ სახის მანკიერ მხარეს. „რას ფლობ ისეთს, ყოყორო კაცო, რაც არ მიგიღია? ხოლო თუკი მიიღე, რას იქადი, თითქოს არ მიგელოს? შეიცან, მდაბალო სულო, შენი ქველისმოქმედი და უყურე, სხვისი არ მიითვისო — ღმრთისა, როგორც საკუთარი მონაპოვარი. შეიცან, ბედკრულო, შენი არსება, შეიგნე შენი წარმომავლობა. (იოსებ ათონელი (ისიხასტი), „მონაზვნური გამოცდილების გადმოცემა". გვ. 144. www.Otthodoxy.ge.) ეს წესი ქართველი ბიზნესმენისთვის უთუოდ გასათვალისწინებელია და მან ადექვატურად უნდა იმოღვაწეოს.

ქრისტიანობა სრულად აღიარებს მოთხოვნას: წახალისე საკუთარი თავი კარგი მუშაობისათვის. ფაქტია, ადამიანი კარგად აკეთებს მხოლოდ იმას, რაც წახალისდება. ეს მოთხოვნა სრულად ჯდება ბიზნესის წესებში და ამიტომაც ამ მიზნით მართლმადიდებელმა თავისი სული უნდა გამოანართოს: თუ ღვთის ტაძარში მოდიხარ, უპირატესად აანთე სანთელი საკუთარ გულში, დაუნთე ხილულად მეორე, თუ შეძლებ (II კორ. 9,7.) ღმერთს, ან და — მის წმინდანს და გულმოდგინედ ილოცე, ვიდრე სანთლები ინვიან". („სულიერი მდგელო", გვ. 241. www.Otthodoxy.ge).

„იყავი კეთილი!", ან „ჩაიღინე კეთილი საქმე!" — ქადაგებს მართლმადიდებლობა. ბიზნესი სრულად მოვალეა გააცნობიეროს რელიგიური მოთხოვნა: გაეცით სიხარულით და არა „სხვა გულით" და ან „სხვა სულით". სხვა შემთხვევაში, ადამიანი "ძალიან ძუნწი" არის, იმიტომ, რომ რასაც გასცემს, მას "ყველაფერი ენანება". „ეს სიტყვები სამხილებელია ჩვენთვისაც, ჩვენც ასეთები ვართ — ან საერთოდ არ გავცემთ, ან გავცემთ დანანებით". (არქიმანდ-

რიტი იოანე კრესტიანკინი, „აღსარების აგების გამოცდილება“. გვ. 106. www.Otthodoxy.ge). ამასთან, მთელი თავისი არსით სიკეთის ჩადენა ადვილი არ არის და როგორც რელიგია მიანიშნებს კეთილი საქმის ქმნის სურვილი და მისი აღსრულება მხოლოდ სულიერად მტკიცე ადამიანს შეუძლია; (იხ. „სულიერი მდგელო“. გვ. 537. www.Otthodoxy.ge). და რამდენადაც სიკეთეს ჩადენას სიმტკიცე სჭირდება, ამდენად ეს მხოლოდ ბიზნესმენს ძალუძს — იგი ხომ თავის საქმიანობაში შემართებით და მედგრად დგას: ბიზნესი სხვაგვარად წარუმატებელი არის.

ბიზნესი უბრალოდ „ფულის კეთება“ არ არის; იგი უდიდესი შრომის ფასად წარიმართება. ამ რთულ და წინააღმდეგობრივ გზაზე ბიზნესმენი მოვალე არის აღასრულოს ერთ-ერთი ძირეული მართლმადიდებლური მცნება — „არ იცრუო“. ამ მოცემულობაში უცილებელია „მოერიდეთ სიცრუესა და მოტყუებასა, ნურცა სიტყვით, ნურცა საქმით ნუ ატყუებ მოყვასსა შენსა“. მით უფრო „სიცრუის მამა ეშმაკია და ამიტომ არასოდეს გამართლდება სიცრუე“. („აღსარების აგების გამოცდილება“ გვ. 70. იხ. www.Otthodoxy.ge). თანამედროვე ბიზნესში საქმეში პატიოსნება ერთ-ერთი ფასეული მოთხოვნაა და ამდენად ქრისტიანული რელიგია, როგორც წარმატების სულიერი ბერკეტი, ადექვატურ მოთხოვნას აყენებს: „ყველაფერი ღვთისნიერად აკეთე და მასში შენს შემწეს ჰპოვებ“ („სულიერი მდგელო“. www.Otthodoxy.ge. გვ. 138). ამ ფონზე ბიზნესი უბრალოდ მოვალეა სრულად გაითავისო ეს რელიგიური წესი, და, ადექვატურად აკეთოს თავისი საქმე.

„დრო ფულია“ — აცხადებს ბიზნესი; ბიზნესი როგორც ეკონომიკური საქმიანობა და პროცესი ოთხი ასოს „ფ“, „უ“, „ლ“, „ი“ გარშემო ტრიალებს. აქ, ამ სიტუაციაში მიზანი არ ამართლებს საშუალებებს (მხედველობაში გვაქვს თანამედროვე ბიზნესი — ზ. ჯ), ამიტომაც ბიზნესი უნდა ეფუძვნებოდეს შემდეგი სახის ბიბლიური პრინციპის ასრულებას: „ნუ გექნება ჩანთაში ორი განსხვავებული სანონი — დიდი და მცირე. ნუ გექნება სახლში ორი განსხვავებული სანაყაო — დიდი და მცირე. სანონი სრული და სწორი უნდა გქონდეს“. ძველ აღთქმაში (II სჯ. 25: 13-16) მოყვანილი ეს მინიშნება პირდაპირი ხასიათის მოთხოვნა არის მოგების, სარგებლის მიმღები პირისთვის; ამ ფონზე ბიზნესმენი მოვალე ხდება სრულად დაიცვას და აღასრულოს მართლმადიდებლობის შემდეგი მოთხოვნა: „აიძულე თავი ღვანლისათვის. ნუ

იურვი და დროს უქმად ნუ დაკარგავ!“ („მონაზვნური გამოცდილების გადმოცემა“. გვ. 137. www.Otthodoxy.ge).

დღევანდელი საქართველოს ხელისუფლების საქმიანობის ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება ბიზნესის წახალისების და ხელშეწყობის პოლიტიკის ფორმირება არის; და თუ ეს პოლიტიკა შესაბამისი დონით და ფორმით პროვოცირებას გაუწევს რელიგიური ფაქტორის სრულად განშლის პროცესს, სრულად გაითავისებს მართლმადიდებლობის ისეთ ძირეულ პოსტულატებს, როგორც არის „გიყვარდეს მოყვასი შენი (!)“, „იყავი კეთილი(!)“, ან „ჩაიძინე კეთილი საქმე(!)“, მაშინ ქართული ბიზნესის სრული წარმატება კანონზომიერი და ლოგიკური გახდება. ქრისტიანული მართლმადიდებლობის ასევე სხვა დანარჩენი მოთხოვნების სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის სოციალურ ნაწილში სრულად ასახვით ეკონომიკის ზნეობრივი სახე სრულად გაკეთლშობილდება, მისი სოციალურ-ეკონომიკური და თვით სოციალურ-ფსიქოლოგიური ბუნება კი მიმზიდველი გახდება. ამრიგად, როცა სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა სრულად აღიქვამს როგორც ცალკეული ინდივიდის ისე მთელი საზოგადოების ყოფით და ზნეობრივ მოთხოვნებს ერთი საერთო მოცემულობის ფონზე, ანუ რელიგიურ ფაქტორის რელსებზე გადაიყვანს შედეგი ეკონომიკურ აყვავებას და ძლიერებას განაპირობებს. აქ, უბრალოდ არ არსებობს მხოლოდ ცალმხრივი მოძრაობა; ამ სიტუაციაში ასევე სახეზე არის ურთიერთშემხვედრი დინება: როცა საზოგადოების რელიგიური სიმნიფე რეალურად ხელშესახები არის, მაშინ საზოგადოების დონეზე ფორმირებული და სახეზე არსებული ეკონომიკურ პოლიტიკა ცხოველმყოფელი და წარმატებულია. აღნიშნული საბოლოო ჯამში მთლიანობაში ნათლად დასტურებს რელიგიის ადგილსა და მნიშვნელობას ბიზნესის განვითარების პროცესზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჩიკვაძე დ. საეკლესიო სამართალი (ლექციების კურსი). თბილისი. 2008
2. ჩიხლაძე ნ. მართლმადიდებლობის ეკონომიკური პარალელები. ქუთაისი. 2013
3. ჯორბენაძე ზ.. ბიზნესის რელიგიური ასპექტები: იუდაიზმი და მართლმადიდებელი ქრისტიანობა. თბ., 2014.
4. www.Otthodoxy.ge

**სასამართლო-საკონსტიტუციო კონტროლის ინსტიტუტის
სოციალურ-სამართლებრივი შინაარსი და ორგანიზაციული
საფუძვლები**

ნინო ნიშნიანიძე — სამართლის დოქტორი
სტუ-ს პროფესორი
შორენა ნიქარიძე — სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

საქართველოს სახელმწიფოებრივ პოლიტიკური განვითარებისა და ჩამოყალიბების პროცესში მნიშვნელოვანია 1995 წლის 24 აგვისტოს კონსტიტუციის მიღება, რომელიც ქართული სახელმწიფოს დემოკრატიულ პოლიტიკურ სისტემის საფუძველს წარმოადგენს. კონსტიტუციამ ახლებურად გაიაზრა სასამართლო ხელისუფლების იდეა, რომელიც უაღრესად აქტუალური გახლდათ პოსტსაბჭოთა საქართველოსათვის და საფუძველი ჩაუყარა დამოუკიდებელი, მიუკერძოებელი, სამართლიანი სასამართლო ინსტიტუტის ფორმირებას, რომელიც სრულიად დამოუკიდებელი განშტოებაა, რომელიც უზრუნველყოფს მართლმსაჯულებისა და საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელების პროცესში საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებათა ჩაურევლობას. ასეთი დამოუკიდებლობის არსებობა აუცილებელია სახელმწიფოს ფუნქციების რეალური განხორციელებისათვის. სასამართლო ხელისუფლება, ქმნის სასამართლო ორგანოთა ერთიან სისტემას, რომელიც შედგება ორი განსხვავებული სასამართლო ინსტიტუტის — საერთო იურისდიქციის სასამართლოების და საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელებელი სასამართლო მექანიზმის — საკონსტიტუციო სასამართლოსაგან.

თანამედროვე საქართველოს სახელმწიფოებრივ პოლიტიკური განვითარებისა და ჩამოყალიბების პროცესში მნიშვნელოვან ეტაპს წარმოადგენს 1995 წლის 24 აგვისტოს კონსტიტუციის მიღება, რომელიც ქართულ პოლიტიკურ და იურიდიულ მეცნიერებაში თამამად შეიძლება მივიჩნიოთ, როგორც ქართული სახელმწიფოს დემოკრატიულ პოლიტიკურ სისტემაზე გადავლის სანყისად, კონსტიტუციამ ახლებურად გაიაზრა სასამართლო ხელისუფლების იდეა, რომელიც უაღრესად აქტუალური გახლდათ პოსტსაბჭოთა საქართველოსათვის და სა-

ფუძველი ჩაუყარა ახალი დემოკრატიული სასამართლო ინსტიტუტის ფორმირების პროცესს.

სასამართლო, ხელისუფლების სრულიად დამოუკიდებელი განშტოებაა, რომელიც უზრუნველყოფს მართლმსაჯულებისა და საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელების პროცესში საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებათა ჩაურევლობას. ასეთი დამოუკიდებლობის არსებობა აუცილებელია სახელმწიფოს ფუნქციების რეალური განხორციელებისათვის, ხოლო დამოუკიდებელი, მიუკერძოებელი სასამართლო ხელისუფლება დემოკრატიული, სამართლებრივი სახელმწიფოს ძირითად საფუძველს წარმოადგენს.

საქართველოს კონსტიტუციის მიხედვით, სასამართლო ხელისუფლება ხორციელდება საკონსტიტუციო კონტროლის, მართლმსაჯულებისა და კანონით დადგენილი სხვა ფორმების მიხედვით. სასამართლო ორგანოთა ერთობლიობა, რომლითაც ხორციელდება სასამართლო ხელისუფლება, ქმნის სასამართლო ორგანოთა ერთიან სისტემას, რომელიც შედგება ორი განსხვავებული სასამართლო ინსტიტუტის — საერთო იურისდიქციის სასამართლოების და საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელებელი სასამართლო მექანიზმის – საკონსტიტუციო სასამართლოსაგან.

საკონსტიტუციო იურისდიქციის უპირატესობა, რითაც ის საერთო იურის-დიქციის სასამართლოებისაგან გამოირჩევა, მდგომარეობს იმაში, რომ მისი ფუნქციონირების პირობებში საქმის გარემოებათა გამოკვლევა და გადაწყვეტილებების მიღება, შედარებით რაციონალური პროცედურით ხორციელდება. საკონსტიტუციო სასამართლო შემოიფარგლება მხოლოდ საკონსტიტუციო სამართლებრივი საკითხების განხილვით და ეს მას თავიდან აცილებს იმის აუცილებლობას, რომ ერთდროულად გადაწყვიტოს მეტად რთული, სპეციალური საკითხები სამართლის სხვადასხვა სფეროდან. გაცილებით მარტივად ხდება სასამართლო გადაწყვეტილებებისათვის საყოველთაოდ სავალდებულო ხასითის მინიჭება.

სასამართლო საკონსტიტუციო კონტროლის ორგანოების უფლებამოსილებათა ზღვრების თვალსაზრისით შეიძლება ვიმსჯელოთ პოზიციურ და ნეგატიურ საკანონმდებლო უფლებამოსილებებზეც. ტრადიციული მიდგომის პირობებში საკონსტიტუციო კონტროლის ორგანოს არ ენიჭება პოზიტიური საკანონმდებლო რწმუნებულებები (ე.ი. იგი ვერ ჰქმნის ახალ ნორმებს) და მას გააჩნია მხოლოდ ნეგატიური საკანონმდებლო რწმუნებულებები (ნორმების გაუქმების სახით), მაშინ, როდესაც პოზიტიური კანონმდებლის როლი ენიჭება პარლამენტს, მაგრამ საკონსტიტუციო სასამართლოს ნეგატიური საკანონმდებლო რწმუნებულებებიც გარკვეულ შეზღუდვებს განიცდის. ასე, მაგალითად, საკონსტიტუციო სასამართლო სამართალწარმოების პროცესში, ხშირად იფარგლება საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების უფლებამოსილებათა შენარჩუნების სასარგებლოდ (სასამართლოს თვითშეზღუდვის პრინციპი, პოლიტიკური საკითხების გადაწყვეტაზე უარის დოქტრინა).

უნდა აღინიშნოს, რომ მსოფლიო ქვეყნების საკონსტიტუციო კონტროლის ორგანოთა კომპეტენციის შესახებ არსებული ლიტერატურის ანალიზით დგინდება, რომ საკონსტიტუციო კონტროლი შეიძლება იყოს წინასწარი და შემდგომი. თანამედროვე ეტაპზე უპირატესად შემდგომი კონტროლი გამოიყენება. რაც შეეხება წინასწარ კონტროლს, საერთაშორისო სამეცნიერო და იურიდიულ ფორუმებზე საკონსტიტუციო კონტროლის ეს ფორმა წარმოადგენს დავის ობიექტს. ჩვეულებრივ ეს დაკავშირებულია იმასთან, რომ წინასწარი კონტროლის განმახორციელებელი ორგანო სინამდვილეში მხოლოდ კონსულტაციური ფუნქციების შემსრულებელი გამოდის, რადგან იხილავს საკონსტიტუციო დებულებებს, საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, კანონებს და სხვა ნორმატიულ აქტებს (როგორც წესი, — უმაღლეს სახელმწიფოთა ორგანოების მოთხოვნით) მათ გამოქვეყნებამდე და ძალაში შესვლამდე. შახელდობრ, ესპანეთში წინასწარი კონტროლის გაუქმებასთან ერთად აღინიშნებოდა, რომ სპეციალური ორგანოს მიერ წინასწარი კონტროლის განხორციელებისას საკანონმდებლო ხელისუფლება უარს აცხადებს საკონსტიტუციო კონტროლის თავის უფლებამოსილებებზე ანუ კომპეტენციაზე. ამ დროს ჭიანჭურდება საკანონმდებლო პროცედურა, ხოლო კონტროლის ხარისხი შეზღუდული ვადის გამო საეჭვო ხდება. თავისი წმინდა სახით, ე.ი. შემდგომ კონტ-

როლთან შეხამების გარეშე, წინასწარი კონტროლი საფრანგეთსა და რიგ აფრიკულ ქვეყნებში გამოიყენება. სხვა ქვეყნები უპირატესად იყენებენ შემდგომ კონტროლს და მხოლოდ ცალკეული ხელმოწერილი საერთაშორისო შეთანხმების მიმართ გამოიყენება წინასწარი კონტროლი. ზოგ ქვეყანაში გამოიყენება შემდგომი და წინასწარი კონტროლის ფორმების აგრეთვე სხვა აქტების მიმართებით შეხამება (მაგალითად, კვიპროსი, რუმინეთი).

იურიდიული ხასიათით შემდგომი კონტროლი არის აბსტაქტული (პირაპირი) ან კონკრეტული (ირიბი, დამხმარე). ზემომოყვანილი ანალიზიდან გამომდინარე აბსტრაქტული კონტროლი აღარ საჭიროებს კომენტარს. კონკრეტული კონტროლი გამომდინარეობს ჩვეულებრივი სასამართლოს მიერ კონკრეტული საქმის, განხილვიდან როდესაც ამ სასამართლოს გარკვეული კანონის არაკონსტიტუციურობის თაობაზე დასაბუთებული ეჭვი უჩნდება (მაგალითად, იტალიაში, ანდა იგი დარწმუნებულია ამაში (კერძოდ, გერმანიაში, ამგვარი კონტროლის შედეგები იმაში მდგომარეობს, რომ ეჭვქვეშ დაყენებული ნორმა არ გამოიყენება განსაზღვრული დავის გადაწყვეტისას (მისი არაკონსტიტუციურობის საკითხის განხილვის გარდა). ამხმარე საკონსტიტუციო კონტროლი გამოიყენება ამერიკულ სასამართლო სისტემაში, საიდანაც იგი გავრცელდა ამერიკის კონტინენტისა და ზოგიერთ სხვა ქვეყანაშიც.

საკონსტიტუციო სასამართლო გადაწყვეტილებების მიღება დღეისათვის უკვე აღარ იზღუდება უბრალო კასაციის ფუნქციებით და საკონსტიტუციო სასამართლოთა პოზიტიური გადაწყვეტილებები თანდათანობით სულ უფრო დიდ მნიშვნელობას იძენენ. მთელ რიგ შემთხვევაში ეს კი ნიშნავს სააპელაციო გადაწყვეტილებების მიღებას (გერმანია, აშშ), რომლებშიც საკონსტიტუციო სასამართლო მიმართავს კანონმდებელს საკითხთა გარკვეული წრის განსაზღვრული რეგულირების ინიციაციის მიზნით. სულ ახლახანს ზოგიერთმა სახელმწიფომ შემოიღო სპეციალური ნორმები სასამართლო საკონსტიტუციო კონტროლის ორგანოთა მიერ კანონმდებლის მიმართ აპელირების უფლების თავლაზრისით. პოზიტიური უფლებამოსილებებით საკონსტიტუციო სასამართლო წარმოების აღჭურვა საკმაოდ ვიწრო ფორმით გამოიყენება ავსტრიაში, უნგრეთში, იტალიასა და პორტუგალიაში. პორტუგალიის საკონსტიტუციო სასამართლოს გააჩნია ცხადად გამოკვეთილი უფლებამოსილებანი აღმოაჩინოს არაკონსტიტუ-

ციური ხარვეზები კანონმდებლობაში და გაატაროს სათანადო ზომები. უნგრეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს აგრეთვე გააჩნია არასაკონსტიტუციო სიტუაციის ლიკვიდაციის უფლებამოსილებანი, თუ იგი წარმოიქმნა სამთავრობო ორგანოს ბრალით. ბრაზილიის სასამართლო საკონსტიტუციო კონტროლის სისტემა უშვებს ხელისუფლების ორგანოთა და ასევე პარლამენტში წარმოდგენილი პოლიტიკური პარტიების და პოლიტიკური ორგანიზაციების მიერ სამართლებრივ რეგულირებაში ხარვეზებზე განსაკუთრებული აბსტრაქტული საჩივრის შეტანას. იტალიის საკონსტიტუციო კონტროლის სისტემა ცნობილია თავისი „კოლექტიური“ გადაწყვეტილებებით, რომელთა მეშვეობითაც საკონსტიტუციო სასამართლოს შეუძლია შეიტანოს დამატებები ანდა შეცვალოს კიდეც სადავო აქტი.

ზემომოყვანილი ანალიზიდან გამომდინარე ნათელი ხდება საკონსტიტუციო კონტროლის ორივე ფორმის თავისებურებანი, საიდანაც ჩანს, რომ წინასწარი და ასევე, შერეული, ანუ — შემდგომი და წინასწარი კონტროლის ერთობლივი კომბინაციის კომპეტენციის საკითხი არ გახლავთ სათანადო დონეზე შესწავლილი არც თეორიულად და არც პრაქტიკულად.

ამდენად, რომელიმე ქვეყნის საკონსტიტუციო კონტროლის მოდელის უშუალო კოპირება საქართველოს პირობებისათვის მიზანშეუწონელია და მოითხოვს საკონსტიტუციო კონტროლის ორგანოთა კომპეტენციის კომპლექსურ კვლევას არსებული რეალიების გათვალისწინებით.

საკონსტიტუციო სასამართლოს ძირითად კომპეტენციას წარმოადგენს ქვეყანაში კონსტიტუციური კონტროლის განხორციელება, მაგრამ სამართლის მეცნიერებაში, დღეისათვის არ არსებობს კონსტიტუციური კონტროლის კომპეტენციის ცნების ერთიანი, საყოველთაოდ აღიარებული განმარტება, თუმცა ერთ-ერთი ყველაზე ფართოდ გავრცელებული განმარტება შემდეგნაირად ჟღერს:

„საკონსტიტუციო კონტროლი არის კანონმდებლობით დადგენილი პროცედურა, რომლის მეშვეობითაც ხორციელდება კანონებისა და საკანონმდებლო აქტების შესაბამისობის დადგენა ძირითად კანონთან „კონსტიტუციასთან“, ნაწილი მეცნიერებისა სხვაგვარად ხსნის საკონსტიტუციო კონტროლის არსს. მათი აზრით, „საკონსტიტუციო კონტროლი ეს არის საქმიანობა, რომელიც მიმართულია ხელისუფლების

დანაწილებისა და კონსტიტუციური კონფლიქტების მოგვარებისაკენ“.

საკონსტიტუციო ზედამხედველობის პრაქტიკამ თანდათანობით გააფართოვა ჰორიზონტი, გაამდიდრა სამოქმედო არეალი და კუთვნილი ადგილი დაიკავა ხელისუფლების შტოთა ურთიერთქმედების სამართლებრივი მონესრიგების საქმეში. ყოველივე აღნიშნულს, მოჰყვას ის, რომ იურიდიულ ლიტერატურაში დამკვიდრდა ახალი ტერმინი — „საკონსტიტუციო კონტროლი“. საკონსტიტუციო კონტროლი და საკონსტიტუციო ზედამხედველობა არატოლფასი ცნებებია. მათ შორის ზუსტად ის ზღვარია, რა ზღვარიც არსებობს ორ სამართლებრივ ქმედებას ზედამხედველობასა და კონტროლს შორის.

თანამედროვე მიდგომით, კონსტიტუციური კონტროლი განიხილება ფართო და ვიწრო გაგებით. საკონსტიტუციო კონტროლი ფართო გაგებით, გულისხმობს ყველა გამოცემული აქტის კონსტიტუციასთან შესაბამისობის შემოწმებას, ხოლო ვიწრო გაგებით, მხოლოდ ნორმატიული აქტის შემოწმების საშუალებას იძლევა.

საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობით, სახეზე გვაქვს საკონსტიტუციო კონტროლი ფართო გაგებით, თუმცა საკონსტიტუციო კონტროლი არ ეხება ყველა ინდივიდუალური ხასიათის აქტებსა და სასამართლო გადაწყვეტილებებს.

საქართველომ მსოფლიოში გავრცელებული კონსტიტუციური კონტროლის ფორმებიდან აირჩია გერმანული მოდელი, დამოუკიდებელი სასამართლო ორგანოს სახით, განსხვავებით ამერიკული სისტემისგან, სადაც კონსტიტუციურ კონტროლს საერთო სასამართლოები ახორციელებენ და ფრანგული მოდელისაგან, სადაც კონსტიტუციური იუსტიცია ხორციელდება კვაზი სასამართლო ორგანოს — საკონსტიტუციო საბჭოს მიერ.

ყველაზე ხშირად კონსტიტუციური კონტროლის ქვეშ მოიაზრებენ საჯარო ხელისუფლების ორგანოებს შორის ურთიერთობათა ისეთ სისტემას, რომლის დროსაც მაკონტროლებელი ორგანო უფლებამოსილია ძალადაკარგულად გამოაცხადოს კონტროლსდაქვემდებარებული ორგანოს სამართლებრივი აქტები, სხვა სიტყვებით — კონსტიტუციური კონტროლი არის ცონტროლს დაქვემდებარებული ორგანოს საქმიანობის შემოწმება მისი კონსტიტუციურობის თვალსაზრისით. ასეთ კონტროლს მაკონტროლებელი ორგანო ახორციელებს საკუთარი ან სხვა სუბიექტების ინიციატივის საფუძველზე.

ამდენად, კონსტიტუციური კონტროლი შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც ქვეყნის ძირითად კანონთან კონსტიტუციასთან, სახელმწიფო ორგანოების და ცალკეული თანამდებობის პირების მიერ გამოცემული სამართლებრივი აქტების შესაბამისობაზე კონტროლის კანონმდებლობით დადგენილი პროცედურა.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო კონსტიტუციური კონტროლის ორგანოთა იმ ჯგუფს მიეკუთვნება, რომელიც მათთვის დადგენილ სფეროში უმაღლესი ძალაუფლებით სარგებლობს. სასამართლოს იურისდიქცია ვრცელდება სამართალშემოქმედებაზე, პოლიტიკურ ურთიერთობათა ფართო წრეზე რეფერენდუმზე, არჩევნებზე, მოქალაქეთა პოლიტიკურ გაერთიანებაზე, საერთაშორისო ხელშეკრულებებზე, პარლამენტის შიდა ცხოვრებაზე, უმაღლესი თანამდებობის პირების იმპიჩმენტის პროცედურაზე, ადამიანსა და სახელმწიფოს შორის კონსტიტუციურ ურთიერთობებზე.

საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლებამოსილება, მისი ფარგლები, ნორმატიული რეგულირება და სხვა თავისებურებები ხშირად წარმოშობენ პრობლემურ საკითხს. კერძოდ, საკონსტიტუციო სასამართლო ახორციელებს კონსტიტუციურ კონტროლს თუ, კონსტიტუციურ ზედამხედველობას?

სპეციალისტები, მაგალითად პროფ. ო. მელქაძე ტერმინს “საკონსტიტუციო კონტროლი” მიჯნავს “საკონსტიტუციო ზედამხედველობისგან” და მიიჩნევს, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო უფრო საკონსტიტუციო ზედამხედველობის ორგანოა, ვიდრე საკონსტიტუციო კონტროლის, ვინაიდან კონტროლი ზედამხედველობისგან განსხვავებით მართვის პროცესში თვითინიციატივურ ჩარევასაც გულისხმობს. მაშასადამე, საკონსტიტუციო კონტროლი კანონშემოქმედებით პროცესში გარკვეული ჩარევაა კანონპროექტების წინასწარი ექსპერტიზის გზით, კანონთა კონსტიტუციურობის უზრუნველყოფის მიზნით. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო კი არ ახორციელებს კანონპროექტების წინასწარ ექსპერტიზას, რის გამოც ის უფრო ზედამხედველობის ორგანოდ უნდა იქნეს მიჩნეული, ვიდრე კონტროლის. სავსებითშესაძლებელია, რომ საკონსტიტუციოსა სამართლოს უფლებამოსილება მომავალში გაფართოვდეს და ზოგიერთი ევროპული ქვეყნის: ავსტრიის, იტალიის, პორტუგალიის და სხვათა მსგავსად, განახორციელოს ე.წ პრევენციული კონტროლი. წინასწარი კონტროლი განსაკუთრებით მნიშვნელო-

ვანია საარჩევნო კანონმდებლობასთან მიმართებაში, რათა ერთპარტიული საპარლამენტო უმრავლესობის პირობებში იმთავითვე გამოირიცხოს არაკონსტიტუციური ნორმების მიღება.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო, ტიპიური კონტინენტური ევროპული მოდელის სასამართლოს მსგავსად, ახორციელებს მომდევნო კონტროლს, რამდენადაც ის ადგენს უკვე ძალაში შესული ნორმატიული აქტების შესაბამისობას კონსტიტუციასთან. თუმცა რატიფიცირებას დაქვემდებარებული საერთაშორისო ხელშეკრულების ან შეთანხმების კონსტიტუციურობის შესახებ გადაწყვეტილების მიღება შესაძლებელია მათ რატიფიცირებამდე. მხოლოდ ამ ერთ შემთხვევაშია უფლებამოსილი საკონსტიტუციო სასამართლო განახორციელოს წინასწარი კონსტიტუციური კონტროლი.

ნორმატიული აქტის კონსტიტუციურობა მატერიალური გაგებით ითვალისწინებს აქტის შინაარსის კონსტიტუციის ცალკეულ დებულებებთან შესაბამისობის საკითხს. ფორმალური გაგებით კი აქტის კონსტიტუციურობა ნიშნავს, რომ აქტი შინაარსობრივად შეესაბამება კონსტიტუციას, მიღებული გამოქვეყნებული და კანონიერ ძალაში შესულია კონსტიტუციით დადგენილი წესით: კონსტიტუციით დადგენილი უფლებამოსილების ფარგლებში მიღებულია იმ ორგანოს მიერ, რომელსაც კონსტიტუციით მინიჭებული აქვს კანონშემოქმედებითი უფლებამოსილება. ამასთან, აუცილებლად უნდა იყოს დაცული ხელისუფლების დანაწილების პრინციპი. ხშირად გამოყოფენ ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტის კონსტიტუციურობის შეფასების შემდეგ კრიტერიუმებს: ა) ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტის შინაარსი; ბ) ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტის მიმღები ორგანოს კომპეტენცია; გ) ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტის მიღებისა და გამოქვეყნების პროცედურა.

შინაარსის მიხედვით ნორმატიული აქტი კონსტიტუციას უნდა შეესაბამებოდეს რამდენიმე კრიტერიუმით. ნორმატიული აქტით თვალისწინებული საკითხების ბუნება უნდა შეესაბამებოდეს კონსტიტუციის ნორმებს და ასევე, ნორმატიული აქტი კონსტიტუციურობის თვალსაზრისითაც უნდა პასუხობდეს იმ პრინციპებსა და სამართლებრივი რეგულირების მიზნებს, რომლებიც ქვეყნის კონსტიტუციის პრეამბულაში დევს.

ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით, შესაძლებელია ზოგადად განვმარტოთ, თუ რა შემთხვევაშია ნორმატიული აქტი კონსტიტუ-

ციური. კერძოდ, თუ იგი შინაარსობრივად შეესაბამება ქვეყნის უზენაეს კანონს, მიღებულია უფლებამოსილი სუბიექტების მიერ თავისი კომპეტენციის ფარგლებში, გამოქვეყნებულია და შესულია ძალაში შესაბამისი ფორმისა და პროცედურის დაცვით.

ამდენად, რომელიმე ქვეყნის საკონსტიტუციო კონტროლის მოდელის უშუალო კოპირება საქართველოს პირობებისათვის მიზანშეუწონელია და მოითხოვს საკონსტიტუციო კონტროლის ორგანოთა კომპეტენციის კომპლექსურ კვლევას არსებული რეალიების გათვალისწინებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს კონსტიტუცია, 1995 წ.
2. "საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ" საქართველოს ორგანული კანონი, 1996 წ.
3. ს/კ "საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ". 1996 წ.
4. მელქაძე ო., დვალი ბ. საკონსტიტუციო სამართლოების კომპეტენცია. "ადამიანი და კონსტიტუცია", №3, 1999 წ. 5. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს რეგალმენტი, თბ., 1996 წ.
5. ჰერმან შვარცი. კონსტიტუციური მართლმსაჯულების დამკვიდრება პოსტკომუნისტურ ევროპაში. თბილისი, "აირის საქართველო", 2003 წ.6. . Muller Z.F. *Lerbuch der Verfassungsgerichtsbarkeit - Verfassungsprozeßrecht*. Heiden berg. 1991; *Государственное право Германии*. М. т. 1-2, 1994 г.
7. Garlicki, Ieszek. "The influence of American Ideas on the Development of Constitutionalism in Poland and Eastern Europe". In *Constitutionalism and Human Rights: America, Poland and France*, edited by Kenneth Thompson and J.R.Ludwikowski, University Press of America, 2001.
8. გერმანიის კონსტიტუცია, 1949 წ.
9. Баглай М.В. Слово о конституционном правосудии. Закон и право. 2010.
10. Чиркин В.Е. Предметы ведения федерации и ее субъектов: разграничение, сотрудничество,
11. Умнова И.А. Конституционные основы современного российского федерализма. - М.: Дело, 2010.

კომუნიკაციის პროცესის ფსიქოლოგიური ასპექტები

ლია მეტრეველი — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი
მარინე ლომიძე — სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

Psychological Aspects of Communication Process

Lia Metreveli,
Associated Professor, GTU
Marine Lomidze,
Associated Professor, GTU

Summary

A human is a biosocial creature. The feature of his biological uniqueness is thinking and consciousness. The skill of conscious communication with a second human and society, human physical and mental features are formed in the process of public relations; his activities also gain sense in a social environment. Most important is that a human can feel his existence and own value only when being a member of a society, and especially its free, distinctive part. A human reveals, understands and assesses his "me" in communication with "you".

Communication leads us to great effectiveness. Communication process success depends on the nature and quality of issued and received information, which is directly related to the relations of humans engaged in the process.

Individual internal values, belief and requirements form the unwavering attitudes to the world, the way that during the period of psychological maturity an individual unifies. This includes the life experience, social environment and hereditary factors; along with that intellect, education, religious belief and etc. All this influences the relations between "me and "others". By his individual capabilities an individual perceives uniquely not only a human, but also the world.

რეზიუმე

ადამიანი ბიოსოციალური არსებაა. მისი ბიოლოგიური განსაკუთრებულობის მაჩვენებელია აზროვნება და ცნობიერება. მეორე ადამიანთან, საზოგადოებასთან ცნობიერი ურთიერთობის უნარი, ადამიანის ფიზიკური და სულიერი თვისებები ყალიბდება საზოგადოებრივ ურთიერთობებში, მისი საქმიანობაც სოციალურ გარემოში იძენს აზრს. რაც უმთავრესია, ადამიანს საკუთარი არსებობა, თავისი თავის ღირებულება მხოლოდ მაშინ შეუძლია განიცადოს, როცა ის საზოგადოების წევრია, მეტადრე

თავისუფალი თვითმყოფადი ნაწილი. ადამიანი საკუთარ „მე“-ს „შენ“-თან ურთიერთობაში ავლენს, აცნობიერებს და აფასებს.

კომუნიკაციას მივყავართ დიდი ეფექტურობისაკენ. კომუნიკაციის პროცესის წარმატება დამოკიდებულია გადაცემული და მიღებული ინფორმაციის ბუნებასა და ხარისხზე, რაც პირდაპირაა დაკავშირებული ამ პროცესში ჩართულ ადამიანთა შორის ურთიერთობაზე.

ინდივიდუალური შინაგანი ფასეულობები, მრწამსი და მოთხოვნილებები აყალიბებს ადამიანის უწყვეტ დამოკიდებულებებს სამყაროსადმი ისე, რომ ფსიქოლოგიური სიმნიფის პერიოდში, პიროვნება მთლიანდება. ესაა ცხოვრებისეული გამოცდილება, სოციალური გარემო, მემკვიდრეობითი ფაქტორები. გარდა ამისა, ინტელექტი, განათლება, რელიგიური მრწამსი და ა. შ. რაც თავისთავად გავლენას ახდენს „მესა“ და „სხვებს“ შორის ურთიერთობაზე. პიროვნება ინდივიდუალური შესაძლებლობების სისტემით არა მხოლოდ ადამიანს, არამედ სამყაროსაც თავისებურად აღიქვამს.

საკვანძო სიტყვები: ადამიანი, კომუნიკაცია, ვიზუალური, ვერბალური, არავერბალური, ლა-კონიური.

„ორატორმა უნდა ამოწეროს თემა და არა მსმენელმა მოთმინება“.
უინსტონ ჩერჩილი.

კომუნიკაცია წარმოადგენს არხის მეშვეობით ინფორმაციის გადაცემისა და მიღების პროცესს. ნებისმიერი ურთიერთობა ინფორმაციის ურთიერთგაცვლით ყალიბდება. ელვინ ტოიფელი თავის ნაშრომში „მესამე ტალღა“ ინფორმაციას მიიჩნევს იმ ნედლეულად, რომელზეც ახალი ცივილიზაციის აგება შეიძლება. თანამედროვე მსოფლიოში ინფორმაციის მოპოვება საინფორმაციო ომის ფენომენტთან ასოცირდება. კომუნიკაცია არის საშუალება, რომლის საფუძველზე ხდება სხვადასხვა სახის კონფლიქტების მოგვარება და სასურველი შედეგის მიღება. კომუნიკაციის ეფექტურ წარმართვას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს-იგი

ცხოვრებას გვიმარტივებს. კომუნიკაციას ყოველთვის გააჩნია მიზანი, რომელიც მინიმუმ ორ ადამიანს შორის ინფორმაციის გაცვლაა. იგი რთული პროცესია: მოიცავს ინფორმაციის გადაცემას, მიღებასა და მიღებულ ინფორმაციაზე რეაგირებას.

კომუნიკაციის პროცესის სწორად წარმართვისა და ეფექტიანი განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია კომუნიკაციის სტრატეგიისა და გეგმის შემუშავება. კომუნიკაციის გეგმა სამ ძირითად ელემენტს მოიცავს: შინაარსი, კონტექსტი და დროის ფაქტორი. იგი პასუხობს კითხვებზე: ვინ? რა? როდის? და ვის? კომუნიკაცია ორიენტირებულია ადამიანზე, მის მოთხოვნილებებზე, მიზნებზე, განზრახვასა და მოლოდინზე. ყველაფერი, რაც თანამედროვე საზოგადოებაში ხდება, დაკავშირებულია კომუნიკაციურ პროცესებთან. კომუნიკაციურ ქმედებათა სისტემა აღწევს საზოგადოების თითოეულ „უჯრედში“ და უზრუნველყოფს მის ინფორმირებულობას. ცნობილია კომუნიკაციის ორი ტიპი: ვერბალური და არავერბალური.

არავერბალური ანუ ვიზუალური კომუნიკაციის დროს ინფორმაციას, პირველ ყოვლისა, მხედველობის არხით ვიღებთ. ო. ფონ ბისმარკი იხსენებდა: „ისე არსად ვგრძნობდი მედლების ტარების საჭიროებას, როგორც პეტერბურგსა და პარიზში. იქ ქუჩაში ზრდილობიანად და პატივისცემით რომ მოგეპყრონ, მედლებიანი გულის ჩვენებაა საჭირო“.

ვერბალური კომუნიკაცია ინფორმაციის გადაცემაა დრო- სივრცულ განზომილებაში, რომელშიც ჩვენი მეტყველება იგება. ენობრივი კომუნიკაცია — მეტყველება (საუბარი) ეგოცენტრული ქმედებაა. მეტყველება თავისთავად მოტივირებულია, რასაც განაპირობებს ორი ძირითადი ასპექტი: გარე ობიექტური ფაქტორები და მოლაპარაკების შინაგანი მოტივაცია. ისინი, როგორც წესი, იდენტური ან მიახლოებითია და ენობრივი კომუნიკაციის ეფექტურობა მათ თანხვედრაზეა დამოკიდებული. თუმცა ხშირად გარე და შინაგანი მოტივაციები ერთმანეთისაგან განსხვავებულია.

ფაქტობრივად, მეტყველების მოტივაციას განაპირობებს საკუთარი შესაძლებლობების გამოვლენა და მსმენელისათვის წარდგენა (არსებითად საკუთარი თავის, პიროვნული „მე“-ს წარმოჩენა და საზოგადოებაში ადგილის დამკვიდრების მცდელობა), პროფესიული მოღვაწეობის შესაბამისი მოტივაცია და მიზანდასახულობა, მსმენელისათვის ინფორმაციის საჭიროება და აზრთა დაზუსტება.

ენამ შექმნა ადამიანი, როგორც თავისი სოციალური არსებობის საშუალება. რა კონკრეტული ფუნქცია დაეკისრა ამისათვის ენას? კომუნიკაციას აქვს თავისი შინაარსი, ერთი ადამიანი ატყობინებს მეორეს. იმისათვის, რომ შედგეს კომუნიკაცია, ანუ ინფორმაციის გაცემა/მიღება, უნდა არსებობდეს შეტყობინების შინაარსი — თვით ინფორმაცია. ამის გარეშე კომუნიკაცია არ არსებობს, მხოლოდ კონტაქტი რჩება.

კომუნიკაციის მთავარი და ერთადერთი სუბიექტი ადამიანია, რომელიც თავისი სიცოცხლისუნარიანობის უზრუნველსაყოფად ურთიერთობაში შედის სხვა ადამიანებთან. ადამიანური ურთიერთობათა სისტემა გაშუალებულია კულტურით, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანთა შორის ურთიერთობის ხასიათსა და ეფექტურობას. მაგრამ ადამიანის სხვადასხვაგვარი საქმიანობის პროცესში ჩნდება ურთიერთობის სრულყოფილი და ეფექტური ფორმების ძიების მოთხოვნილება, რომელიც წარმოშობს ურთიერთობის ამა თუ იმ ფორმების სხვადასხვა როლსა და დანიშნულებას. ან სხვადასხვა მიზეზის გამო, ურთიერთობის მრავალგვარი ფორმა ადამიანთა ცხოვრებაში სათანადო დანიშნულებას იძენს. კომუნიკაციის ფუნქციური ანალიზი საშუალებას იძლევა გამოვლინდეს ის სოციალური როლი, რომელსაც იგი ასრულებს საზოგადოებაში და, შესაბამისად, ხელს უწყობს სოციუმის არსის უფრო ზუსტად გაგებას. მაგალითად, ეფექტური კომუნიკაცია ქუჩაში ორმხრივი მოძრაობა, რაც ნიშნავს, რომ თქვენ ერთდროულად ხართ ადრესანტიც და ადრესატიც. შეტყობინების მიმღებმა ყოველთვის უნდა დაადასტუროს, რომ მან მიიღო და გაიგო ინფორმაცია. თუ ეს კომპონენტი არ არსებობს, კომუნიკაცია წარმატებულად ვერ განხორციელდება. კომუნიკაციის ეფექტურობაზე პასუხისმგებელია ორივე მხარე- როგორც ადრესანტი, ისე ადრესატიც.

საუბრის დროს უნდა ვერიდოთ კატეგორიულ მტკიცებულებებს. კომუნიკაციის ეფექტურობის განმსაზღვრელ ერთ-ერთ ფაქტორს მეტყველების მანერა წარმოადგენს. ფრაზები: „მე ვფიქრობ“, „შესაძლებელია“, „არ არის გამორიცხული“, „სავარაუდოა“ და ა.შ. უმტკივნეულოდ აღიქმება მსმენელის მიერ. ყურადღება უნდა მივაქციოთ მეტყველების ნორმალურ ტემპს. მეტისმეტად სწრაფი მეტყველების გაგება რთულია, მეტყველების მეტისმეტად ნელი ტემპი კი მსმენელისათვის მოსაწყენია.

ყურადღების მიღმა არ უნდა დაგვრჩეს ეფექტიანი კომუნიკაციის განმსაზღვრელი პრინციპი, როგორცაა — ლაკონიურობა მრავალსიტყვაობის ნაცვლად. იგი „აუცილებლობასა და საკმარისობის პრინციპს“ გულისხმობს. ინფორმაცია უნდა მოიცავდეს ყველა იმ შინაარსობრივ ელემენტს, რომელიც აუცილებელია და საკმარისია მისი ადეკვატური აღქმისათვის. შეტყობინების მოცულობა უნდა შეესაბამებოდეს ინფორმაციის რაოდენობას. ინფორმაციის ზედმეტი მოცულობა ინვესტორს ჭარბსიტყვაობას, ზედმეტი ინფორმაციულობა კი — აღქმის სირთულეს. შეუსაბამოა ინფორმაციის მოცულობასა და რაოდენობას შორის ამცირებს კომუნიკაციის ეფექტურობის ხარისხს.

ძველი საბერძნეთის შემადგენლობაში შედიოდა რეგიონი ლაკონია. ლაკონიაში მცხოვრები ხალხი სიტყვაძუნწობით გამოირჩეოდა. ამ რეგიონში შედიოდა სპარტაც. სპარტელების ლაკონიურობის კლასიკური პასუხი წერილზე მაკედონის მეფე ფილიპ II-ისა, რომელსაც სურდა ქალაქის აღება: მოგიწოდებთ ახლავე დაგვინებდეთ, რადგან თუ ჩემი ჯარი დაიწყებს ქალაქის დაპყრობას, ჩვენ გავანადგურებთ მოსავალს, დავანოკებთ მოსახლეობას და დავანგრევთ ქალაქს, რაზეც სპარტანელებმა უპასუხეს ერთი სიტყვით: „თუ“.

ყურადღება უნდა გავამახვილოთ კომუნიკაციის იმ ფორმაზე, რომელიც ადამიანს ეხმარება არეგულიროს და მართოს კონკრეტული სიტუაციები, როგორც ორგანიზაციაში, ასევე მის ფარგლებს გარეთ - ჯგუფთაშორის, შიდაჯგუფურ ან ინტერპერსონალურ დონეზე. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ კომუნიკაციის საკითხის შესწავლას პირად ურთიერთობაში ან ორგანიზაციულ საქმიანობაში არ ძალუძს ყველა პრობლემის (ძირითადად კონფლიქტების) გადაჭრა, მაგრამ სხვაობების შემცირება და თანამშრომლობის გაუჯობესება შეუძლია.

არსებობს ე.წ. კარგი კონტაქტების თეორია, რომელიც განსხვავებულად უდგება მმართველობითი პრობლემების გადაჭრას. იგი ეფუძნება შემდეგ მოსაზრებებს:

- დაქირავებულთა და ხელმძღვანელთა მოთხოვნილებები და მიზნები ნებისმიერ ორგანიზაციაში ერთნაირია;
- ხელმძღვანელობასა და დაქირავებულებს შორის აზრთა სხვადასხვაობა გამომწვეულია იმ გაუგებრობით, რომელიც წარმოი-

შობა კარგი კონტაქტების უქონლობის გამო;

- შრომითი ურთიერთობების გადასაჭრელად აუცილებელია კონფლიქტების განეიტრალება.

ეს თეორია გარკვეულწილად მიმზიდველია და დადებითი მხარეები აქვს, მაგრამ ძნელია მას დავეთანხმოთ რამდენიმე ფაქტორის გამო. ჯერ ერთი, ხელმძღვანელთა და დაქირავებულთა საბოლოო ამოცანები ყველა შემთხვევაში იდენტური ვერ იქნება და, მეორეც, - ორგანიზაცია ლოიალურ განწყობილებას ვერ შექმნის მხოლოდ იმით, რომ ადამიანებს სათანადო ინფორმაციას აწვდიდეს და კარგად ექცეოდეს. რასაკვირველია, კომპეტენციის ჯგუფი, ხელმძღვანელობა, (პროფკავშირი) გავლენას ახდენენ ადამიანის დამოკიდებულებებსა და აზრებზე, მაგრამ მნიშვნელოვანია სხვა ფაქტორებიც: ოჯახი, ეთნიკური წარმომავლობა, რელიგიური მრწამსი. ყოველივე ის, რაც ინფორმაციის მიმართ პიროვნების რეაგირებაში აისახება. რისი მოსმენა შეუძლია თითოეულ ადამიანს ან თუნდაც ჯგუფს, არანაკლებადაა დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორია მისი ინტერესი და ინდივიდუალურ ფსიქიკური მახასიათებელი. ხშირად ადამიანის ხასიათს, მის გამოცდილებასა და პიროვნულ მდგომარეობას უფრო მეტი გავლენა აქვს კომუნიკაციის პროცესებზე, ვიდრე ხელმძღვანელობის მიერ მინოდებულ ინფორმაციას.

კომუნიკაცია ნებისმიერი ორგანიზმის - ოჯახის, ორგანიზაციის, სახელმწიფოს სიცოცხლისუნარიანობის საფუძველია. მაინც როდის იწყება კომუნიკაცია? საყურადღებოა, რომ კომუნიკაციას საფუძველი ეყრება დაბადებამდე, როცა ჩანასახს მუცელში დედის ხმა გაურკვეველად ესმის. დაბადებისთანავე ახალშობილი შეიძლება შეკრთეს და მოზრუნდეს ხმის გაგონებაზე, შეიძლება დედის ხმაც კი გაარჩიოს სხვა ქალის ხმისაგან.

ბავშვები კომუნიკაციას ყველაზე კარგად უფროსების მიბაძვით და მათთან ურთიერთობით სწავლობენ. უფროსმა ბავშვი ჩვილობის ასაკიდან უნდა ჩართოს კომუნიკაციაში. ბავშვის განვითარებასთან ერთად მისი კომუნიკაციის სტილიც თანდათანობით იცვლება, ბავშვებისათვის კომუნიკაციის უნარ-ჩვევების შეთავსების ყველაზე ეფექტური საშუალებაა უფროსებისგან მაგალითის აღება და შემდეგ პრაქტიკაში გამოყენება. უფროსებს, რომლებიც ზრუნავენ ბავშვებზე და ასწავლიან მათ, ცხადია, კომუნიკაციის კარგად განვითარე-

ბული უნარ-ჩვევები უნდა ჰქონდეთ, რადგან შეუდარებელი მნიშვნელობისაა მაგალითის ძალა.

ბავშვს ყველაზე მეტად სჭირდება ყურადღება, აღიარება და მიკუთვნებულობის გრძნობა, ხშირად ცუდი ქცევა, მხოლოდ და მხოლოდ მისი მცდელობაა, რომ როგორღაც შეამჩნიონ. ყურადღება ბავშვს უნერგავს თავდაჯერებულობის გრძნობას. სპეციალისტები განსაზღვრავენ კომუნიკაციის სამ ძირითად მოთხოვნილებას, რომელიც საპასუხო რეაქციას ან დახმარებას მოითხოვს. უფროსებსა და ბავშვებს ერთნაირი ადამიანური მოთხოვნილებები აქვთ - დაიკმაყოფილონ თავიანთი სოციალური, ემოციური, ინტელექტუალური და ფიზიკური მოთხოვნილებები. სტერეოტიპულმა საბჭოურმა ფრაზამ - „ბავშვებიც ადამიანები არიან“ - მნიშვნელობა დაკარგა. მაგრამ მიუხედავად ამისა, მაინც გვაფინყდება, რომ ბავშვები ნამდვილად არიან პიროვნებები, რომელთაც იგივე ღირსება და ადამიანური უფლებები აქვთ, რაც ნებისმიერ სხვას. ადამიანების უმრავლესობას კარგად ახსოვს ბავშვობაში განცდილი მტკივნეული დეტალები. სამწუხაროდ, ჩვენ ხშირად ვიქცევით ისე, თითქოს ბავშვების გრძნობები არ იმსახურებდეს ყურადღებას. ველა ბავშვი ოდესმე მასწავლებელი, პოლიტიკოსი, ექიმი ან ხელოსანი იქნება. ბავშვობაში განცდილი ამბები ადამიანის ხასიათისა და პიროვნების განუყოფელი ნაწილია. ზოგჯერ უფროსები ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებენ, თითქოს ბავშვების ემოციები და მოთხოვნილებები მათ აღიზიანებთ. განსაკუთრებით ეს პრობლემა მაშინ იჩენს თავს, როცა უფროსებს თავად აქვთ ემოციურად მძიმე პერიოდი. ამიტომ მათ გრძნობების გამოხატვისას სიფრთხილე უნდა გამოიჩინონ. გრძნობებს დადებითი და უარყოფითი გამოხატვა ბავშვების საქციელზე ძლიერ ზემოქმედებას ახდენს. დრეიკენსი აცხადებს, რომ უფროსი ასაკის ბავშ-

ვების დაპირისპირება სხვა ადამიანებთან მეგობრული და დახვეწილია მშვიდ სიტუაციაში, ვიდრე კონფლიქტის დროს. ბავშვი შეიძლება ჩავრთოთ საუბარში და გამოვიკვლიოთ ქცევის მოტივები. უფროსს უჩნდება შანსი, რომ მოზარდს კარი გაუღოს კომუნიკაციისათვის. ულწრფელი კომუნიკაცია უნდა გახდეს ბავშვის ყოველდღიური ცხოვრების წესი. ურთიერთობისას ჩვენი მიზანი შეტყობინების მიღება და ქმედებაა. ინფორმაციის გაცემას, მაშინ ექნება აზრი, თუ მას არ უარყოფენ. გულწრფელობა, თავაზიანობა, ტაქტი, კონკრეტული მესიჯები, წარმატებული კომუნიკაციის გარანტია.

ადამიანმა ძალიან დიდი ხნის წინ შეამჩნია სიტყვის ძალა — განაზოგადოს და შეამჭიდროვოს ინფორმაცია ლოგიკურ-შინაარსობრივ დონეზე. ენობრივი ნიშანი იტევს ფართო ცნებებს. ამიტომაც აღმერთებდა ადამიანი ყოველთვის სიტყვას. სწორედ იგი წარმოადგენს სამყაროს ერთ მთლიანად ქცევის საფუძველს — სიტყვა მთელ სამყაროს იტევს. სიტყვის უნარი, შემჭიდროებული ფორმით „იტვირთოს“ სათქმელი, წარმოადგენს კატეგორიული ოპოზიციის — „ფორმა და შინაარსი“ — არსს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ხიზანიშვილი ს., ულიჯანაშვილი ა., ნიქარიძე ლ., საქმიანი ურთიერთობების კულტურა, თბ.: საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2007;
2. Edward S. Inch, Barbara Warnick, Critical Thinking and Communication. the Use of Reason in Argument. Pearson Education Inc 2010 (თარგმანი ქართულ ენაზე);
3. Mary Ellen Guffey. Essentials of Business Communication. Mason. 2010 (თარგმანი ქართულ ენაზე).